

II 228879

SOCEC-ILUSTRAT

DICT

DICTIONAR GENERAL

AL

LEMBII ROMÂNE

DIN TRECUT ȘI DE ASTĂZI

CUPRINZÂND:

FORMELE LITERARE CU CITĂȚIUNI DIN SCRITORII VECHI ȘI DE ASTĂZI
 FORMELE DISPĂRUTE AZI DIN LIMBĂ, CU INDICAREA IZVOARELOR DIN
 SEC. AL XVI-LEA—XVIII-LEA
 FORMELE POPULARE DIN TOT DOMENIUL DACO-ROMÂN CU INDICAREA
 REGIUNII UNDE SE ÎNTREBUINTEAZĂ
 ETIMOLOGIA CUVINTELOR A CĂROR ORIGINE E BINE STABILĂ.

DE

AURELIU CANDREA

OVID DENSUSIANU

B. A. R. P. R.

II
2570

BUCUREȘTI

LIBRĂRIA EDITOARE SOCEC & Co., SOCIETATE ANONIMĂ

1909

ABREVIATIUNI

Lista completă se va da la ultima fasciculă

- (AAR.) = Vasile Aaron
abs. = absolut
(ACS.-UR.) = Acsentie Uricariul
(ACT.-LEG.) = Acte și legiuri private le chestia țărănească adunate de D. C. Sturdza-Șcheeanu, București, 1907
adj. = adjectiv
adv. = adverb
(Agr.) = agricultură
alb. = albanez
(ALECS.) = Alecsandri
(ALECS.-P.) = Alecsandri, Poezii populare
(ALX.) = Gr. Alexandrescu
(ALXCI) = G. Alexici, Texte din literatura poporană română, 1899
(AMR.) = Alexandru Amiras
anal. = analogie
(Anat.) = anatomie
(AN.-CAR.) = Anonymus Caransebesiensis
(Ant.) = antichitate
(ANT.) = Antim Ivireanul
(ANTON.) = Antonovici, Istoria com. Bogdana, Bârlad, 1905
(Apic.) = apicultură
ar. = arab
(Arbor.) = arboricultură
(Arheol.) = arheologie
(Arhit.) = arhitectură
(Aritm.) = aritmetică
(Arm.) = armată
arom. = aromân
art. = articol
(Astr.) = astronomie
augm. = augmentativ
Bac. = Bacău
(BĂLC.) = Bălcescu
(BAR.) = Bariț și Munteanu, Dicționar germano-român
(BARC.) = Barcianu, Dicționar român-german și german-român
Bârl. = Bârlad
(BBL.) = Bianu și Hodoș, Bibliografia românească veche
(B.-DEL.) = Budai-Deleanu
(BELD.) = A. Beldiman, Tragodia
(BIB.) = I. G. Bibicescu, Poezii populare din Transilvania
(BIBL.) = Biblia dela 1688
(BOBB.) = Bobb, Dicționar românesc latinesc și ung. 1822-23
(BOGD.) = N. A. Bogdan, Povești și anecdote din popor
(BOL.) = Bolintinescu
(Bot.) = botanică
Bot. = Botoșani
Erl. = Brăila
(B.-TRIB.) = Biblioteca Tribunei
Bucov. = Bucovina
(BUD.) = Lexiconul Budan bulg. = bulgar
(BUR.) = Burada, Călătorii
Buz. = Buzău
(BZ.) = G. Baronzi, Limba rom. și tradițiunile ei, Galați, 1872
(CANT.) = Cântemir
(CAR.) = Caragiale
(CARP.) = Caranfil, Cântece pop. de pe valea Prutului, 1872
(CĂT.) = Cătană, Poveștile Bănatului, Gherla, 1893
(CAT.-CALV.) = Catehismul calvinesc (publ. de Bariț)
(CAZ.-GOV.) = (EV.-GOV.)
(C.-CĂP.) = Constantin Căpitanul (eronicar)
(Cifer.) = căile ferate
(Chim.) = chimie
(Chir.) = chirurgie
(CHI.) = Cihac
(CIP.) = Cipariu
cit. = citește
(CIUCHI) = C. Ciuchi, Istoria marinei române, Constanța, 1906
(COD.-CAL.) = Codicele Calimah
(COD.-CIV.) = Codul civil
(COD.-COM.) = Codul de comerț
(COD.-VOR.) = Codicele Voronețean
col. = colectiv
com. = comun
(Com.) = comerț
comp. = compară
(CON.) = C. Conachi
conj. = conjuncțiune
(CONT.) = Contemporanul
(CONV.) = Convorbiri literare
(COR.) = Coresi
(CORC.) = Corcea, Balade prane, Caransebeș, 1899
(COȘB.) = Coșbuc
(COST.) = Costinescu, Dicți român-francez, 1870
Cov. = Covurlui
(C.-RAD.) = C. Rădovici din loști, Însemnarea călătoriei mele, 1826
(CRG.) = Creangă
(C.-STUP.) = N. Nicolaescu și Stoinescu, Călăzuza stupari 1890
cum. = eumanic
(CUV.-BTR.) = Hasdeu, Cuv. den bătrâni
(DAM.) = Fr. Damé
Dâm. = Dâmbovița
dat. = dativ
(D.-ECL.) = Dionisie Eclisia
dem. = demonstrativ
der. = derivat
det. = determinativ
dial. = dialectal
dim. = diminutiv
Dlj. = Dolj
(DLVR.) = Delavrancea
(DOC.) = Documente române (publ. de I. Bianu).
(Dog.) = dogărie
Dorh. = Dorohoi
(DOS.) = Dosoftei
(DRĂG.) = M. Drăghici, Icoană rurală și dumesnică, Iași, 1872
(E.-KOG.) = Enachi Kogălniceș
(EMIN.) = Eminescu
engl. = englez
(Erald.) = eraldică
etim. = etimologie
(EV.-DEAL) = Evanghelia învățată dela Deal, 1644
(EV.-GOV.) = Evanghelia învățată dela Govora, 1642

A¹, sm. Prima literă a alfabetului; întâia din seria vocalelor.

a!² interj. Exprimă mirarea, durerea, îndoiala.

a³, prep. întrebuințată: 1° dinaintea infinitivului (*a avea, a scrie*); 2° pe lângă anumite verbe însoțite de substantive pentru a restrânge înțelesul general al verbului după ideea, însușirile substantivului: *nu prea seamănă a om cinstit, calcă a popă, coboște a moarte, menește a bine, miroase a mucegaiu, sună a gol, urlă a pustiu, trage a sărăcie, fluieră a pagubă*; 3° formează adverbe și locuțiuni adverbiale: *acasă, adeseori, afund, altături, alene, aminte, anevoie* (în limba veche și în graiul poporului formațiunile acestea apar mai des: *atimp, a prânz, a mână, a umăr*); 4° la gen.-dat. numai dinaintea adjectivelor și pronomelor nedeterminate precum și dinaintea numeralelor: *vorbă a niscăi-va oameni; cunosător a tot ce s'a scris; tată a doi copii* [lat. ad].

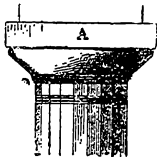
a⁴, art. v. al.

a⁵, pron. adj. dem. f. v. *ăl*.

abă¹ (pl. *abale*), sf. Postav de lână groasă, de obicei alb, mai rar de altă culoare || Haină făcută din acest postav || † Pătură din acest postav [turc.-ar. *abâ*].

abă!² interj. Precede în genere o întrebare și exprimă mirarea, îndoiala.

***abac**, sb. (*Arhit.*) Tăbliță care formează partea superioară a capitelului unei coloane (F) || (*Ant.*) Mașină de calculat întrebuințată la Romani [fr. *abaque* <gr.].

A. Abac.

†† **abaçiu** = **habaciu**.

****abager**, sm. *Mold.* = **abagiu**.

****abăgeresc, -ească**, adj. *Olten.*: ac -, ac întrebuințat de abagii (H.A.S.D.) [abager].

abagerie, sf. Atelier, prăvălie unde se lucrează sau se vând abale: *Duca-Vodă de copil mic viind aice în țară, au fost la dughiană la ~* (MUST.) [abagiu].

abagiu, sm. Cel ce lucrează sau vinde abale [turc. *abaği*].

****abagiubă** (pl. *-ube*), sf. (*Bot.*) *Trans.* (B.A.R.C.) = **lemn-câinesc** (*Ligustrum vulgare*).

†† **abai**, sb. Pătură de cal, cioltar, arșă [turc. *abayi*].

†† **abăioară** (pl. *-ioare*), sf. dim. **abai** (H.A.S.D. IRG.).

***abajur** (pl. *-jururi*), sn. Apărătoare de

Abajururi.

sticlă, metal, hârtie, etc. ce se pune la o lampă sau lumânare spre a concentra și coborî lumina (F) [fr. *abatjour*].

****abăluță** (pl. *-uțe*), sf. dim. **abă**.

***abandon** (pl. *-nuri*), sn. (*Jur.*) Actul prin care cel asigurat părăsește pe seama asiguratorului proprietatea lucrurilor asigurate și cere toată suma tocmită pentru asigurare (COD.-CIV. COD.-COM.) [fr. *abandon*].

***abandonă** (*abandon, abandonez*), vb. tr. A părăsi, a lăsa în părăsire, în voia întâmplării: *am abandonat proiectul de călătorie; a fost o mamă rea, și-a abandonat copiii* [fr. *abandonner*].

***abandonare**, sf. Părăsire, lăsare în voia întâmplării.

abanos, sm. (*Bot.*) Lemnul negru, foarte

tare și greu al unui arbore din India și insula Ceilan (*Diospyros ebenum*) || Loc. prov.: *a se țineă* ~, a rămânea tare ca abanosul, țeapăn, vartos, neclintit [turc. abanos].

abar = habar.

****abărlău**, sb. *Trans.* (FR.-CDR. VIC.) Blid mare în care se strecoară laptele [ung. abárló].

abătătoare (pl. -*tori*), sf. Han (BUD.) || Mic zăgaz făcut în albia unui râu spre a abate apa într'altă parte (DAM.) [abate²].

abătător, -toare, adj. Carc (se) abate.

***abate¹**, sm. Superiorul unei mănăstiri de călugări, stareț, egumen (în Franța, Italia) || Om al bisericii (în genere); preot [it. abate < lat.].

abate² (*abat*), vb. tr. A înlătură, a da la o parte, a depărta din drum, din direcțiunea pe care o urmează cineva, spre care se îndreaptă ceva: *abătii carul din drum; abăturii râul din matca lui; focul îl stingii, apa o icesții și o abăți pe altă parte* (NEC.); *vântul alungă norii și abătută grindina în alte părți; cu vânt te-a abătut pe aici?* (loc. prov.), se zice văzând pe cineva sosind într'un loc unde nu te-ai fi așteptat să vie || *A-și ~ ochii*, a-și întoarce privirile dela ceva: *abătându-și ochii de cătră goliciumea tătine-său* (N.-COST.) || Fig. - *dela datorie* || ***A** dobori, a răpune: *l-au abătut necazurile; abate totii copacii mari din falnică pădure* (ALECS.) || vb. intr. A trece printr'un loc părăsind drumul apucat: *vrand să scurteze calea abătii prin pădure* || **A** coti: *abatem la stânga și urcăm pe podisuri verzi înecate de soare* (VLAH.) || † **A** se apuca deodată de un lucru, a întreprinde ceva fără a fi stat mult pe gânduri: *abătii și feace o besearică* (DOS.) || **A-i abate**, a-i veni o dorință, un gând neașteptat, a-i trece prin minte (să facă ceva): *i-a abătut să se călugărească* || vb. refl. **A** se depărta din drumul apucat, a lua o altă direcțiune spre a se opri în treacănt într'un loc; a se da în lături: *s'a abătut la stânga; se abătuse pe la frate-său, călători din toate părțile lumii se abat cu drag prin părțile acestea* (VLAH.); *din calea beivului și Hristos s'a abătut* (prov.); fig. *a se abate dela datorie, din calea cea dreaptă, din calea Domnului; s'a abătut dela principile cele adevărate; a se abate dela subiect* || ***A** se năpusti: *un nor de lăcuste s'a abătut asupra ogoarelor; peste câteva minute un adevărat potop s'abate vijelios asupra noastră* (VLAH.) [lat. abattere, în parte cu accepțiunile fr. abattre].

abate, sf. Faptul de a abate, înlăturare || Faptul de a se abate, de a se depărta de calea care trebuie urmată; călcare (a legii, a unei porunci, etc.): *- din drum; - dela datorie; - dela subiect; să nu vă fie cu supărare pentru abaterile ce fac* (ISP.) || (*Gram.*) Îndepărtare dela o regulă, excepție.

***abație**, sf. Mănăstire (în Franța, Italia) ale cărei venituri constituiau un beneficiu pentru starețul ei [it. abbazia].

***abatoriu** (pl. -*tori*), sn. Clădirea, locul unde se taie vitele, zalană || fr. abattoir.

abătut, -ută, adj. p. abate || ***Slăbit**, istovit, doborit de o boală, de o suferință, vlaguit: *obosită de drum, -ă de mănărire și cu nădejdea în inimă, ajunse la o căsuță* (ISP.) [cu înțelesul acesta din urmă după fr. abattu].

***abces** (pl. -*cese*), sn. (*Med.*) Bubă, ingrămădire de puroiu într'o parte a corpului, coptură [fr. abcès < lat.].

***abdica** (*abdice*), vb. intr. A părăsi o însărcinare, în spec. a renunța la tron, la puterea supremă [fr. abdiquer < lat.].

***abdicare, *abdicațiune, *abdicație**, sf. Părăsirea unei însărcinări, renunțare la tron, la puterea supremă [fr. abdication < lat.].

***abdomen** (pl. -*mene*), sn. (*Anat.*) Partea inferioară a pântecului, cavitatea în care se află mâtele || Partea posterioară a corpului insectelor [fr. abdomen < lat.].

***abdominal, -ală**, adj. (*Anat.*) De abdomen, care stă în legătură cu abdomenul: *regiune -ă, durere -ă* [fr. abdominal].

***abducțiune**, sf. (*Fiziol.*) Mișcarea produsă de un mușchi abductor [fr. abduction].

***abductor**, adj. (*Fiziol.*) Se zice de un mușchi care depărtează un membru de planul de simetrie al corpului, sau două organe unul de altul [fr. abducteur].

***abecedar** (pl. -*dare*), sn. Carte din care se învață alfabetul, primele noțiuni de citire și scriere [fr. abécédaire].

***aberațiune, *aberație**, sf. (*Astr.*) Fenomen prin care corpurile cerești se văd în altă direcțiune decât cea adevărată și care provine din mișcarea mai iute a luminii și mișcarea mai mică a pământului || (*Fiz.*) Fenomen care are ca urmare deformarea sau lipsa de claritate a imaginilor din pricina împrăștierii în mai multe direcțiuni a razelor luminoase trecute printr'o lentilă || Fig. Rătăcire a minții sau a simțurilor [fr. aberration < lat.].

****abepța** (*d'*), adv. *Meh.* dim. *abiă*.

****abi**, adv. *Often.* = *abiă*.

abjă, adv. 1° (de mod) Cu greu, cu mare

greutate, anevoie: ~ *am izbutit să răzbat prin mulțime*; deseori însoțit de prepoziție, *de-abia*, și reduplicat *abia abia*, *de-abia de-abia*: *pomi într'acolo și (de-)abia (de-)abia ajunse* || 2° (de cantitate) Numai, nu mai mult decât, foarte puțin, aproape de loc: *în toată casa - sânt două odăi de locuit*; *un vânticel adă de - îl simțai* || 3° (de timp) Nu mai târziu decât, nu mai înainte decât, numai de puțin timp: ~ *acum a sosit*; *abia... și...*, cum, îndată ce, nu trece mult timp la mijloc: ~ *isprăvise vorba și buzduganul, izbind în ușe și în masă, se puse în cuiu (ISP.)*; ~ *scăpurăm de coasă și ne puse la se cere (loc. prov.)*, am scăpat de un rău și am dat de altul [lat. *ad-vix*].

abielușa** (*d'*), *abielușca** (*d'*), ****abieluța** (*d'*), adv. dim. **abiă** (JIP. HASE. ȘEZ.).

***abiț, -ilă**, adj. Dibaciu, destoinic, priceput, îndemânat, iscusit: *am dat de un lucrător foarte - [fr. habile < lat.]*.

***abilită** (*mă abilitez*), vb. refl. A se arăta destoinic de a fi profesor, docent; a trece examenul prin care se capătă dreptul de a fi docent la universitate [germ. *habilitieren*].

***abilitare**, sf. Faptul de a se abilită.

***abilitate**, sf. Dibăcie, destoinicie, pricepere, îndemânare, iscusință: *a lucrat cu multă - [fr. habileté < lat.]*.

***ab instatato**, loc. adv. lat. (*Jur.*) Fără a se fi făcut testament: *moștenire -; moștenitor -*.

***abis** (pl. *-isuri*), sn. Prăpastie, adâncime fără fund [lat. *abyssus*].

***abitațiune**, sf. (*Jur.*) Locuință, locuire: *cel ce are dreptul de - poate închiria partea casei ce nu locuște (COD.-CIV.)* [fr. *habitation < lat.*].

abitir (*mai -*), adv. Mai mult, mai tare, mai bine, mai cu văză: *o coroană care lumina mai - ca cele mai scumpe pietre (POP.)*; *are ambiț să fie compania noastră ceva mai - din toate (CAR.)* [turc.-pers. *abeter*].

***abituriënt, -tă**, sm.f. *Tr.-Carp.* Care a terminat cursurile unei școli superioare și rămâne să treacă ultimul examen [germ. *Abiturient*].

****abișca** (*d'*), adv. *Meh.* dim. **abiă**.

****abișta** (*d'*), adv. *Bân.* Foarte puțin: *laptele se încălzește d' - și în el se pune chiag (LB.-IAN.)* [abiă].

***abject, -tă**, adj. Netrebnic, ticălos, de disprețuit: *n'am mai văzut o creatură așa de -ă [fr. abject < lat.]*.

***abjură** (*abjur*), vb. tr. A se lepăda cu jurământ de o religie, de o credință || A renunță cu desăvârșire la o părere, la o doctrină [fr. *abjurer < lat.*].

***abjurare, *abjurațiune, *abjurație**, sf. Faptul de a abjura [fr. *abjuration < lat.*].

***ablațiune**, sf. (*Chir.*) Operațiune prin care se taie, se scoate o parte bolnavă a corpului [fr. *ablation < lat.*].

***ablativ** (pl. *-tive*), sn. (*Gram.*) Caz al declinațiunii grecești, latinești, etc. [lat. *ablatus*].

***ablegat**, sm. Trimis al papei către un cardinal nou numit || *Trans.* Deputat [fr. *ablégat < lat.*].

****abligeană** (pl. *-genē*), sf. (*Bot.*) *Trans.* (*BARC.*) = **obligeană** (*Acorus calamus*).

***abluțiune**, sf. (*Teol.*) Spălarea simbolică înaintea rugii prescrisă de unele religii din Orient [fr. *ablution < lat.*].

***abnegaře, *abnegațiune, *abnegație**, sf. Renunțarea la anumite foloase pe care și-o impune cineva [fr. *abnégation < lat.*].

aboală, sf. Boala copiilor, epilepsie [*a*⁵ + *boală*].

***aboli** (*abolesc*), vb. tr. A desființa, a suprima o lege, o instituțiune [fr. *abolir*].

***abolire, *abolitiune, *aboliție**, sf. Desființare, suprimare (a unei legi, unei instituțiuni) [fr. *abolition < lat.*].

***abominabil, -ilă**, adj. Care-ți face groază, care te desgustă, urcios; foarte rău, foarte urit: *a comis o crimă -ă; are un caracter -; a făcut o lucrare -ă* || adv.: *s'a purtat - cu mine* [fr. *abominable < lat.*].

***abonă** (*abonez*), vb. tr. A face un abonament pentru cineva || vb. refl. A face un abonament pentru sine [fr. *abonner*].

***abonament** (pl. *-mente*), sn. Învoială făcută în schimbul unei sume plătite înainte pentru a se bucura pe un timp hotărît de unele foloase, d. e. pentru primirea unei gazete, pentru intrarea la un spectacol, pentru a călători cu drumul de fier, etc. [fr. *abonnement*].

***abonare**, sf. Faptul de a (se) abonă.

***abonat, -ată**, adj. sm.f.p. **abonă**. Care a făcut un abonament.

****abor... = abur...**

***abordă** (*abordez*), vb. intr. (*Mar.*) A trage la țarm, a se apropia de uscat || vb. tr. (*Mar.*) A izbi, a produce o ciocnire între două corăbii || A se apropia de cineva și a-i vorbi: *țărâmul, privind în Domn pre căpetenia sa, îl abordează cu piept deschis zicându-i: tu, Doamne!* (*NEGR.*) || A se apuca de studiat ceva, de tratat un subiect: *a abordat un subiect greu* [fr. *aborder*].

***abordabil, -ilă**, adj. De care te poți apropia lesne: *e un om puțin -* [fr. *abordable*].

- ***abordagiu** (pl. *-age, -agii*), ***abordaj** (pl. *-aje*), sn. (*Mar.*) Cioenirea a două corăbii pe mare [fr. *abordage*].
- ***abordare**, sf. Faptul de a aborda.
- ***abori**, vb. tr. *Tr.-Carp.* (TRIB. CONV.) = **obori**.
- ***aborigen,-eună**, adj. Care-și are obârșia din țara în care trăește, băștinaș, neaoș || **aborigeni**, sm. pl. Locuitorii cei dintâi ai unei țări [fr. *aborigène*].
- ***abort**... = **avort**...
- ***abrac**, sb. *Bih. Săl.* (TRIB.) Nutreț pentru cai || **Ōváz** [ung. *abrak*].
- ***abracadabrant,-tă**, adj. Ciudat, bizar, extraordinar [fr. *abracadabrant*].
- ****abracăli** (*abracălesc*), vb. intr. *Săl.* (TRIB.) A da nutreț la vite [ung. *abrakolni*].
- abraș,-șe**, adj. Cu o pată albă sub coadă (vorb. de cai) || Nenorocos, de piază rea: *de oamenii cu părul roșu să te ferești, că sânt -i* || **Rău**, arțăgos: *e - la inimă ture. ebraș*].
- ***abreviă** (*abreviez*), vb. tr. A prescurta (vorb. mai ales de o scriere); a scurta cuvintele (la scris) [lat. *abbreviare*].
- ***abreviare**, ***abreviațiune**, ***abreviație**, sf. Prescurtarea cuvintelor prin scoaterea unora din litere || Semnul scurtării [fr. *abréviation* <lat.].
- ***abrogă** (*abrog*), vb. tr. A desființa, a suprima (vorb. de o lege, un decret, o datină, etc.) [fr. *abroger* <lat.].
- ***abrogare**, ***abrogațiune**, ***abrogație**, sf. Desființare, suprimare a unei legi, etc. [fr. *abrogation* <lat.].
- ***abrupt,-tă**, adj. Cu povârnișul aproape drept, repede, prăpăstios (vorb. de un munte, de un deal): *n'au îndrăznit să se coboare pe aceste povârnișuri -e* || Fig. Neegal, fără legătură între idei (vorb. de stil) [fr. *abrupt* <lat.].
- ***abrutiză** (*abrutizez*), vb. tr. A tâmpi, a îndobitoci || vb. refl. A se tâmpi, a se prosti [fr. *abrutir*].
- ***abrutizare**, sf. Tâmpire, îndobitocire.
- ***abrutizat,-ată**, adj. sm. f. p. **abrutiză**.
- ***abscisă** (pl. *-ise*), ***absciză** (pl. *-ize*), sf. (*Geom.*) Una din cele două coordonate prin care se determină pozițiunea unui punct într'un plan [fr. *abscisse* <lat.].
- ***absciziune**, sf. (*Chir.*) Înlăturarea prin tăiere a unei părți a corpului, în spec. a unei părți moi [fr. *abscision* <lat.].
- ***absent,-tă**, adj. sm. f. Care lipsește dintr'un loc, care nu e de față [fr. *absent* <lat.].
- ***absentă** (*absentez*), vb. intr. A lipsi dintr'un loc, a nu fi de față, a face lipsiri [fr. *s'absenter* <lat.].
- ***absență** (pl. *-ențe*), sf. Lipsă, lipsire [fr. *absence* <lat.].

- ***absentare**, sf. Faptul de a lipsi, lipsire.
- ***absenteism**, sb. Obiceiul unora din marii proprietari de a trăi în alte țări sau departe de moșile lor, pe care le dau în exploatare arendașilor, sau le lasă în îngrijirea unor administratori [fr. *absentéisme*].
- ***absenteist**, sm. Care practică absenteismul [fr. *absentéiste*].
- ***absentism** = **absenteism**.
- ***absenteist** = **absenteist**.
- ***absidă** (pl. *-ide*), sf. Partea din fund a bisericii dindărătul corului, odinioară singura parte boltită a clădirii: *în partea despre fund e simulată o mică - sau altă pentagon cu fereastră* (ODOB.) [fr. *abside* <lat.].
- ***absint**, sb. (*Bot.*) = **pelin** (*Artemisia absinthium*) || Băutură alcoolică verde preparată cu frunzele și vârfurile florifere ale pelinului [fr. *absinthe* <lat.].
- ***absorbe**... = **absorb**...
- ***absolut,-ută**, adj. Nemărginit, fără margini, desăvârșit, independent, cu puteri depline: *libertatea -ă a conștiinței, stăpân - , putere -ă, guvern - , regu -* || Poruncitor, căruia toți trebuie să i se supună, care nu îngăduie să fie contrazis: *caracter - , ton -* || *Tr.-Carp.* Care terminat toate cursurile unei școli: *pedagog - , teolog -*; *se recomandălucesc căs. teologi și filosofi absoluți* (ODOB.) || (*Chim.*) Curat, neamestecat: *alcool -* || (*Gram.*) *Genitiv - , ablativ -*, construcțiune în care verbul e înlocuit printr'un participiu sau un adjectiv atributiv, pus în cazul genitiv în grecește, în cazul ablativ în latinește || adv.: *dispune - de puterile ce i-au fost încredințate* || Cu desăvârșire, cu totul: *fumatul este - interzis*; *- imposibil*; *nu sânt - sigur*; *nu știu - nimic* || Neapărat, negreșit, fără doar și poate: *trebuie - să-i vorbesc* || sb. (*Filos.*) Cea-ce există de sine, independent de ori-ce condițiune [lat. *absolutus*, cu accepțiunile particulare ale fr. *absolu*].
- ***absolutism** (pl. *-isme, -ismuri*), sn. Ocărmuire cu puteri depline, absolute [fr. *absolutisme*].
- ***absolutist**, sm. Partizan al absolutismului [fr. *absolutiste*].
- ***absoluțiune**, sf. (*Jur.*) Judecată prin care nu se dă nici o osândă unui vinovat din pricină că legea nu prevede pedeapsă pentru delictul făptuit || (*Teol.*) Iertarea păcatelor, deslegare de păcate [fr. *absolution* <lat.].
- ***absolutoriu,-orie**, adj. (*Jur. Teol.*) Care dă absoluțiunea (unui delict, unui păcat):

judecată absolutorie II (pl. -torii), sn. *Tr.-Carp.* Absolvire; diplomă de absolvire [fr. absolutoire și germ. Absolutorium <lat.].

***absolvă** . . . = **absolvi** . . .

***absolvent**,-tă, sm. f. Care a terminat toate clasele, toate cursurile unei școli: ~ al liceului, ~ al școlii de agricultură, ~ al Facultății de litere [germ. Absolvent <lat.].

***absolvență** (pl. -ențe), sf. Faptul de a absolvi cursurile unei școli: a trecut examenul de ~ [absolvent].

***absolvi** (*absolv*), vb. tr. A nu da nici o pedeapsă, a iertă de pedeapsă (pe un vinovat) || (*Teol.*) A iertă păcatele, a delega de păcate || Fig. A iertă, a desvinovați, a declară nevinovat || A termină cursurile, toate clasele unei școli [lat. absolvere, în parte cu accepțiunile fr. absoudre].

***absolvire**, sf. Faptul de a absolvi.

***absorb**i (*absorb*), vb. tr. A primi, a lăsa să pătrună în sine o substanță lichidă sau gazoasă, a suga, a înghiți: *buretele absoarbe apa; sarea absoarbe umezeala din aer* || Fig. A ocupa cu totul pe cineva, a cuprinde cu totul mintea cuiva: *studiul chimiei îl absoarbe cu totul* [fr. absorber <lat.].

***absorbire**, ***absorpțiune**, ***absorpție**, sf. Faptul de a absorbi [fr. absorption].

***absorbît**,-îtă, adj. p. **absorb**i || Fig. Adâncit, cufundat cu mintea: *eră foarte ~ de experiențele pe care le făcea*.

***absorbitor**,-toare, adj. Care absoarbe.

***absorpțiune**, v. **absorbire**.

***abstenționist**, sm. Partizan al abținerii dela vot [fr. abstentionniste].

***abstențiune**, sf. Abținere, faptul de a se abține dela judecarea unui proces, de a lua parte la vot, etc. [fr. abstention].

***abstinent**,-tă, adj. sm. f. Care e cumpătat, cu măsură la mâncare și băutură, înfrănat [fr. abstinent <lat.].

***abstinență** (pl. -ențe), sf. Abținere, în spec. dela mâncări și băuturi, cumpătare, înfrânare || Post: *zile de ~* [fr. abstinence <lat.].

***abstract**,-tă, adj. Care arată o stare, o însușire, etc. (*dor, putere, bunătate, adâncime*), în spec. o însușire privită singură fără să fie raportată la un anumit subiect: *termen ~, idee ~ă* || *Științe ~e*, matematicile || (*Aritm.*) *Număr ~*, care nu exprimă mărimi reale, obiecte ce se pot măsura sau număra || *Greu de înțeles, ne-pătruns: scriitor ~* || sh.: *să nu confundăm ~ul cu concretul* [lat. abstractus, cu accepțiunile fr. abstrait].

***abstracțiune**, ***abstracție**, sf. Faptul de a înlătură cu gândul elementele străine obiectului de care ne ocupăm; a face ~ (*de ceva*), a nu se gândi pentru moment, a lăsa la o parte, a nu pomeni, a nu ține seamă, a socoti ca și când n'ar exista || Operațiune a spiritului care consideră în mod izolat o parte numai, o singură însușire a unui obiect fără a ține seamă de celelalte; rezultatul acestei acțiuni: *minte aplecată spre abstracțiuni* [fr. abstraction <lat.].

***abstrage** (*abstrag*, perf. *abstrăsei*, part. *abstras*), vb. tr. (*Filos.*) A consideră în mod izolat numai o parte, numai o singură însușire a unui obiect fără a ține seamă de celelalte: *pentru această problemă trebuie să abstragem însușirile fizice ale corpului* [lat. abstrahere modificat după a trage, cu accepțiunile fr. abstraire].

***abstragere**, sf. Faptul de a abstrage.

***abstrus**,-să, adj. Greu de priceput, neînțeleș, încurcat [fr. abstrus <lat.].

***absurd**,-dă, adj. Împotriva dreptei judecăți, hunului simț: *un raționament ~, o părere ~ă* [fr. absurde <lat.].

***absurditate**, sf. Nepotrivire cu dreapta judecată; caracterul, starea unui lucru absurd: *sustine o multime de absurdități* [fr. absurdité <lat.].

***abține(ă)** (*mă abțin*, -țiu), vb. refl. A se opri, a nu lua parte la ceva: *s'a abținut dela vot* || A se lipsi, a se opri dela folosirea unor lucruri: *se abține de vin și de cafea* [fr. s'abstenir, modificat după a tine(ă)].

***abținere**, sf. Faptul de a se abține.

****abuă**, vb. refl. *Tr.-Carp.* (BIB. GR.-OȘ.) A adormi || A se odihni.

ăbubă (pl. -be), sf. Bubă vânată negricioasă, înveninată și foarte dureroasă, care se face mai adesea în gură [a⁵ + bubă].

***abundă** (*abund, abundez*), vb. intr. (întrebuintat mai adesea la pers. a 3-a). A fi în belșug, cu prisosință, cu îndestulare, în mare cantitate: *tot felul de pești abundă în aceste bălți* [fr. abonder <lat.].

***abundant**, ***abundanță** = **abundent**, **abundență**.

***abundare**, sf. Faptul de a abunda.

***abundent**,-tă, adj. Îmbelșugat, îndestulat [fr. abondant].

***abundență**, sf. Îmbelșugare, belșug, îndestulare, prisosință: *avem hrană în ~* [fr. abondance <lat.].

ăbur, sm.: *prin fierbere apu se preface în ~i; soarele risipește ~ii; a scoate ~i; în bucătărie ~ nu ca în cârciumă, de cojoc, de cizme și de opinci jilave, ~ de*

pâine caldă (CAR.); primăvara vezi -i ieșind de prin livezi; calul eră numai spumă și -i groși ieșiau din el (NEGR.); mașină cu (sau de) -, moară cu (sau de) -, care sânt mișcate prin presiunea aburilor; baie de -, baie făcută într'o încăpere plină de aburi calzi || **Aburul** (sau **aburii**) **vinului**, ameteala produsă de vinul băut în prea mare cantitate: ca vinul în stomah intrând, -ul la cap trimite și -ul vinului în cap învăluindu-se (CANT.); când -ii vinului au produs efectul lor (NEGR.) || **Răsuflare**: Gerul dă aripi de vultur cailor în spumegare, Ce se 'ntrec pe câmpul luciu, Scoțând -i lungi pe nare (ALECS.) || **Suflare**: ... veniram, Pe fata pământului, Pe -ii vântului (TOC.) || **Sufletul animalelor**: -ul dobitocului muritor și în nemici întorcător (CANT.) || **Loc. prov.**: n'are suflet ca oamenii, ci numai ~ ca câinii, despre un om rău, nemilos; a scoate -i pe gură, a vorbi zadarnic.

abură (abur, aburez)... = **aburi**...

****aburcă** (aburc), vb. tr. *Mold. Bucov. Trans.*

A ridică (dela pământ) cu multă osteneală: Oșlobanul ia atunci lemnele, apoi săltându-le și aburcându-le cam anevoie, le umflă 'n spate (CRG.) || vb. refl. A se sui; a se urcă (cătărându-se); a se ridică în sbor: se aburcă pe cal și zise: acum, drag căluțul meu, să mă duci ca gândul (RET.); începe a se aburcă pe cireș în sus (CRG.); încăleacă pe cal, și se aburcă cu dânsul în înaltul cerului (SB.).

****aburcare**, sf. Faptul de a (se) aburcă.

****abure**, sm. = **abur**.

abureală (pl. -eli), sf. Abur ușor ce se așează pe un lucru: abureala de pe gamurii || Abur ușor ce se ridică sau care iese dintr'un loc: o ~ ușoară se înalță de pe iarba înrouată; să-i faci ~ cu pietre înroșite în foc dacă vrei să-i treaci dăvurea || **Suflare lină** (a vântului), adiere: abureala zefrului; vânt și coline sânt inecate de soarele arzător de Iuliu și nici o ~ de vânt (VLAH.) [aburi].

†aburel, sb. dim. Suflare lină, adiere (HASD.) [abur].

aburi (aburesc), vb. tr. A lăsa să se acopere de aburi, a expune la acțiunea aburilor: l-am aburit cu oțet până a început să curgă nădușeala de pe dânsul || A scoate aburi; fig. muscelele aburiau un fum ce se înalță alene (DLVR.) || A acoperi cu aburi: a aburit oglinda ca să-i șteargă petele || vb. intr. A scoate aburi: mi-a adus o pâine care aburia încă de caldă ce eră; apele aburesc de căldură; calul aburia de atâta alergătură || A suflă

lin, a adia: spre seară un vânt căldicel începă să aburască || vb. refl. A se expune la acțiunea aburilor: aveă obiceiul să se aburască cu cărămizi încălzite în foc || A se acoperi cu aburi: gamurile s'au aburit || A se înfierbântă, a se aprinde la față de căldură sau în urma unei emoțiuni: te-ai cam aburit la față, nu știu cum (CRG.) [abur].

aburire, sf. Faptul de a (se) aburi.

aburit, -ită, adj. p. **aburi**: fruntea lui eră -ă de sudoare (ALECS.) || Fig. Înfierbântat, înădușit, aprins (la față): uite ce aburiti îi sânt obrajii || sb. Faptul de a (se) aburi.

aburitor, -toare, adj. Care scoate aburi [aburi].

aburoș, -oasă, adj. Plin de aburi, acoperit cu aburi, din care iese aburi: Mici torente spumegoase, De pe culme, de prin sate, Curg în văile aburoase (ALECS.); fig. înverzește sub aburoasele sărutări ale soarelui de Aprilie (ODOB.) || Care produce aburi || Rar ca aburii: toate acestea le zăriră ca printr'un vâl -; când tânăra fecioară se arătă cu -ul zovon de filăriu (ODOB.) [abur].

abușile (de-), v. **buș**.

****abută** (abut), vb. tr. *Trans. (RV-CR.)* A împinge, a ajuta cuivă la urcat.

***abuz** (pl. -uzuri), sn. Întrebuintărea rea, greșită, nedreaptă, peste măsură: face ~ de libertatea presă; a făcut ~ de morfină; ~ de putere, faptul unui slujbaş care trece peste puterile ce i-au fost încredințate || Obiceiul rău, vătămător, neorânduială: se hotărî să stârpească abuzurile || Înșelăciune, înșelătorie: ~ de încredere [fr. abus < lat.].

***abuză** (abuz, abuzez), vb. intr. A întrebuintă rău, greșit, a se folosi peste măsură: a abuzat de băuturi alcoolice || A înșelă: a abuzat de încrederea mea [fr. abuser < lat.].

***abuzare**, sf. Faptul de a abuză.

***abuziv**, -ivă, adj. Care se face prin abuz, pe nedrept, împotriva regulilor sau buneii orânduiei: privilegiu -, măsură -ă || (*Gram.*) Întrebuintă cu un înțeles neobișnuit: termen - || adv.: a procedat -; întrebuintează acest cuvint ~ [fr. abusif].

ac (pl. ace), sn.: ~ de cusut, ~ de impletit, ~ de cap, ~ de păr; ~ de cravată, ~ de diamant; ~ cu gămlie; a împunge cu acul, a întepă cu acul || Urechea sau urechile acului, *Mold. borta acului*, găuricea prin care se trece ata || **Loc. prov.**: a căută acul în carul cu fân, a stărui să găsești un lucru greu de aflat, a-ți pierde vremea căutând un lucru cu neputință

de găsit; *cât o gămălie de* ~, foarte mic: *inima în noi se făcû cât o gămălie de* - (ODOB.); *ca prin urechile acului*, cu mare greutate, ca prin minune: *a scăpat ca prin urechile acului*; *par'că stă pe ace*, e foarte nerăbdător, nu se simte la locul lui; *a călca ca pe ace*, a merge cu pași mărunți, par'că tresărind mereu; *a avea* (sau *a găsi*) ~ *de cojocul cuivâ*, a avea mijloacele de a înfrâna, de a pedepsi pe cinevâ, de a se răzbuună; *a băga* ~ *în miere*, a vâri zizanie între oameni; *a ascunde* ~ *în miere*, despre cei fățarnici cari au vorba blândă și gânduri rele || Boldul insectelor (albinei, viespii, țânțarului) cu care împung || (Fiz.) *Ac magnetic*, magnetul bu-solei ascuțit la ambele capete și care arată nordul || (Cfer.) *Macaz || (Bot.) **Acu-Doamnei**, plantă din familia umbeliferelor (*Scandix pecten Veneris*), crește prin semănături, cu deosebire pe pământ calcaros (F) || (Bot.) **Acu-pământului** = **strașnic** (*Asplenium trichomanes*) || (Zool.) **Ac-de-mare**, pește din ord. lofobranchiilor de forma unui ac lung (30-90 cm.) și subțire (*Syngnathus acus*) [lat. acus].

Acu-Doamnei.

acadea (pl. -dele), sf. Zaharică făcută din zahăr ars [turc.-ar. 'akydê].

***academic, -ică**, adj. De academie, de felul unei academii, ce aparține unei academii: *discurs* -, *societate* -ă; *stil* -, stil îngrijit, solemn, uneori și cu înțeles pejorativ, stil după regulile prea învechite, rece, fără viață; *diplomă* -ă, din partea unei școli superioare [fr. académique].

***academician**, sm. Membrul unei academii de învățați [fr. académicien].

***academie**, sf. Societate de învățați (literară, științifică, artistică), în genere cu un număr limitat de membri || Clădirea în care o asemenea societate își are sediul || Diviziune universitară în Franța: ~ *de medicină* || Școală superioară de arte, comerț, exerciții fizice (dans, scrimă), etc.: ~ *de muzică*, ~ *de comerț*, etc. || ~ *de biliard*, local public în care se află instalate biliarde de precizie și unde se organizează adesea concursuri între profesorii sau amatorii de biliard || (Ant.) Școala filosofică a lui Platon; locul unde

se ținea această școală [fr. académie <gr.].

acafist = acatist.

***acajû**, sb. Mahon [fr. acajou].

***acalmie**, sf. (Mar.) Potolirea momentană a vântului și a mării || Fig. Liniște momentană: *treceam printr'o perioadă de* - [fr. accalmie].

***acant**, sm. ***acantă** (pl. -ante), sf. (Bot.) Gen de plante din familia acantaceelor, din care singura speță cultivată pe la noi (*Acanthus longifolius*) e numită de popor talpa-ursului || (Arhit.) Ornament care imitează frunza acestei plante (F) [fr. acanthe <lat.].

Acant.

***acapară** (*acaparez*), vb. tr.

A cumpără toate mărfurile de pe o piață spre a le vinde mai scump || Prin ext. A-și însuși totul în paguba altora, a lua totul pentru sine nelăsând nimic altora: *grație protecțiunii au acaparat toate funcțiunile mai bine plătite* [fr. accaparer].

***acaparare**, sf. Faptul de a acapara.

***acaparator, -toare**, adj. sm. f. Care acaparează [după fr. accapareur].

acar¹, sm. Cel ce fabrică ace || (Cfer.) *Macagiu [lat. acuaris || ac].

****acar**² (pl. -are), sn. Cutiuță de păstrat ace [ac].

****acar**³ (pl. -are), sn. *Trans.* (MAR.) Obiect de fier ori de aramă lat de un deget, cu capetele rotunjite și adunate puțin la oală având astfel forma unei semi-lune; se întrebunțează de țărance la pieptănătură spre a se formă în jurul lui concil.

****acar**⁴, adv. *Tr.-Carp.* (întrebunțat numai în compuneri). Măcar, ori: *acar-cine*, *acarcare*, *acar-unde* [ung. akar].

acareț (pl. -eturi), sn. Clădire cu dependentele ei: *a pus să se repare -ele dela moșie* || †Avere nemisătoare [turc.-ar. 'akaret].

****acăriță**¹ (pl. -ițe), sf. Cutiuță în care se păstrează ace (RV.-CR. HASD.) [acar²].

****acăriță**² (pl. -ițe), sf. (Zool.) *Trans.* (BUD.) = **căpușe** (*Ixodes ricinus*) [ngr. ákap].

††**acarniște**, sf. (HASD.) = **acarniță**.

****acarniță** (pl. -ițe), sf. *Mold. Trans.* (HASD.) Cutiuță, teacă în care se păstrează acele, ața și alte mărunțisuri trebuincioase la cusut [acar²].

acasă, adv.: *e* ~; *s'a întors* ~; *n'a plecat de* ~; *l-am însoțit pân' ~* || Loc. prov.: *a mai veni de* ~, a se dumeri, a-și veni în simțiri; *a fi pe placlul cuivâ*: *acum mai vii de* ~, *așa mai vii de* ~; *a nu-i*

fi toți boii -, a nu fi cu voie bună, a-
lipsi ceva [lat. ad casam].

****acastău** (pl. -taie, -tauă), sn. *Tr.-Carp.*

Spânzurătoare || Fig. iron. Persoană în-
altă peste măsură și uscățivă (TRIB.) ||
acăstai, sf. pl. *Mold.* (ȘEZ.) Case mari;
grajduri; schelele din jurul unei case
în lucrare; ori-ce lucrare măreață de con-
strucție [ung. akasztó(fa)].

****acaț**, sm. (*Bot.*) *Trans.* = **salcâm** (*Robinia
pseudacacia*) [ung. akác < germ.].

acăță (*acaț, acăț*), **agăț** (*agăț, agăț*), vb.
tr. A atârna, a prinde de un cuiu, a a-
rina: *își acăță hainele în cuiul* || A spân-
zură: *Cine aduce funia, Pe acela l-om
acăț* (ȘEZ.) || vb. refl. A se prinde, a se
apuca de ceva (ținându-se cu mâinile,
cu ghiarele): *de-abia trecem agățându-ne
uneori cu mâinile de colțurile stâncilor
(VLAH.); omul când e să se nnece se acăț*
și de un paiu (prov.) || A se prinde din
nebăgare de seamă de un cuiu, de un
mărăcin, sau de vre-un colț ascuțit:
vrând să sară gardul i se acăț || *haina
de un par; i se acăț* || A se prinde din
cânte de buza dutoiului (ODOB.) || Fig.
A nu se mai deslipi de cineva, a nu-l
mai slăbi, a nu-i mai da pace: *se acăț*
de mine ca scaiul de oaie (loc. prov.) ||
A se cătără: *și purtând lada jos s'au
acățat pe măr să ia mercele* (SB.) [lat.
*accaptiare].

****acățăcios, oasă**, adj. *Trans.* (BOBB) Care
se acăț [a căț].

***acatalectic**, adj. (*Metr.*): *vers* -, căruia
nu-i lipsește nici o silabă în piciorul din
urmă [lat. acatalecticus < gr.].

acățără (*mă acățără*), vb. refl. A se cătără:
*scortariul se acățără cu o deosebită
iscusimță pe trupințele arborilor* (MAR.);
*vede un băiat ce se acățără pe stâlpul
portii de teama câinilor* (CRG.) [v. cățără].

acățărare, sf. Faptul de a se acățără.

†**acățare**, adj. indef. Anumit, oarecare:
*ingerul Domnului pogorâra în - ceasuri
în lac și turbură apa* (HASD.—AN.—CAR.).

****acățare**, *Mold. Bucov.* **acățării și acățări-
rile**, adj. inv. De preț, ales, de vre-un
folos deosebit, de mare treabă: *măncă-
rile nu prea erau -; oamenii aceia nu-s
toțmai -; Vasilie Vodă își cernia barba,
pe atâtea se cunoștea că nu avea acățare
minte sau frica lui Dumnezeu* (NEC.);
*somnul ce-l pălău mereu nu-i părea a-
cățările* (CONT.) || adv. Cum se cade, mai
de seamă: *nu trăesc acățării și sânt tot su-
părați, par'că tot le lipsește ceva* (VOR.).

****acățare, agățare**, sf. Faptul de a (se) acăț.

****acățării, acățării**, v. acățare.

acățat, agățat, sb. Faptul de a (se) acăț.

acățătoare, agățătoare (pl. -tori), sf. Și-
ret, lântșor cusut la o haină pentru a se
putea atârna [a căț].

acățător, agățator, oare, adj. Care se
acăț: *plante acățătoare* || **acățătoare,
agățătoare**, sf. pl. (*Zool.*) Ordin de pă-
sări care se cătără cu ușurință pe arbori,
cum sânt: ghionovia, papagalul, cucul,
pupăza [a căț].

acățătură, agățătură (pl. -turi), sf. Rup-
tură, sfășietură făcută de un cuiu sau
de un vârf ascuțit de care s'a acățat
un lucru [a căț].

****acățele**, sf. pl. *Trans.* (BOBB) Cărceii
dela vița de viie [a căț].

acațist (pl. -iste), sn. (*Teol.*) Imn cântat
Vineri seara în a cincea săptămână din
postul Paștilor spre slava Născătoarei
de Dumnezeu și pe care credincioșii îl
ascultă stând în picioare || Ori-ce rugă-
ciune și cântare către Sfânta Fecioară ||
Ceia-ce se dă preotului care face aceste
rugăciuni și cântări: *sărindarele, acățis-
tele, sfestuniile, masturile și paraclisele
imboğătesc epitropia bisericii și pe popi*
(I.—GII.) [vsl. akathistă < gr.].

acătistier (pl. -iere), sn. (*Teol.*) Carte de
imnuri și alte rugăciuni către Născă-
toarea de Dumnezeu [a cătist].

****acău** (pl. *acăț*), sn. *Tr.-Carp.* Măsură
pentru lichide (= 56 litri) [ung. akó].

††**accea**, sf. Numele banului de aramă
al lui Ioan Vodă
din 1573 (F) || Mică
monedă turcească
(TIKT.) [ture. akçè].

Accea.

***acceleră** (*accelerez*),
vb. tr. A grăbi, a
iuți: *trebuie să acce-
lărăm lucrarea* [fr.
accélérer < lat.].

***accelerare**, sf. Fap-
tul de a accelera, grăbire, iuțire.

***acceleraț**, adj. p. **acceleră** || (*Cifer.*) Tren -,
și sn. - (pl. -ate), tren cu mare viteală.

***accelerațiune, accelerație**, sf. Mărirea
iuteții || Săvârșirea grabnică || (*Mecan.*)
Schimbarea iuteții într-o unitate de timp
[fr. accélération < lat.].

***accent** (pl. -ente), sn. Ridicarea vocii pe
vocala unui cuvânt: - tonic || Semnul
pus pe o vocală spre a arăta acest ac-
cent: - ascuțit (´), - grav (˘), - circum-
flex (ˆ) || Intensitatea vocii pe una din
silabele unui cuvânt || - prosodic, - mu-
zical, intensitatea sunetului pe un timp
al măsurii || Mișdieră vocii care exprimă
o stare a sufletului: - jalnic, - dru-
matic || Intonațiune particulară a locui-
torilor unei țări: - italianesc, - fran-

cez [lat. accentus cu accepțiunile particulare ale fr. accent].

- ***accentuă** (accentuez), vb. tr. A ridică vocea pe o vocală || A pune pe o vocală semnul care arată accentul || A da vocii mai multă intensitate pe o silabă || A pronunță cu mai multă tărie, făcând să reiasă importanța ideii exprimate || vb. refl. A se întări, a căpăta mai multă tărie, a ieși în evidență: *mișcarea politică pornită de curând se accentuează din ce în ce mai mult* [fr. accentuer].
- ***accentuare**, ***accentuațiune**, ***accentuație**, sf. Faptul de a accentua [fr. accentuation].
- ***accept** (pl. -epte), sn. (Com.) Declarațiunea pusă pe o poliță prin care cel ce iscălește se obligă să plătească la scadență suma prevăzută în acea poliță: *acceptarea se exprimă prin cuvântul „accept“* (COD.-COM.) || Polița acceptată [germ. Accept < lat.].
- ***acceptă** (accept), vb. tr. A primi (o propunere, un dar) || (Com.) A se îndatori să plătească o poliță la scadență [fr. accepter < lat.].
- ***acceptabil**, -ilă, adj. De primit, ce se poate primi [fr. acceptable].
- ***acceptant**, sm. (Com.) Cel ce acceptă o poliță: *-ul contractează direct obligațiunea de a plăti cambia* (COD.-COM.) [fr. acceptant].
- ***acceptare**, sf. Faptul de a accepta || (Com.) Îndatorirea de a plăti o poliță la scadență: *~ a unei cambii trase la o epocă fixă dela înfățișare trebuie să fie datată* (COD.-COM.).
- ***acceptațiune**, sf. Faptul de a accepta || (Com.) Actul prin care cel ce iscălește se obligă să plătească la scadență suma prevăzută în poliță: *~a trebuie să fie scrisă pe cambie și semnată de acceptant* (COD.-COM.) [fr. acceptation].
- ***accepțiune**, ***accepție**, sf. Înțelesul în care se ia un cuvânt [fr. acception < lat.].
- ***acces** (pl. -ese), sn. (Med.) Întoarcerea, revenirea periodică a unei boale: *~ de friguri*, *~ de tuse*, *~ de neburie* || Fig. Izbuire (a unei patimi): *~ de bucurie*, *~ de tristețe*, *~ de mânie* [fr. accès < lat.].
- ***accesibil**, -ilă, adj. De care te poți apropia lesne, la care se poate ajunge ușor: *manetele acesta e puțin ~ excursioniștilor* || Fig.: *gradul universitar a devenit ~ inteligențelor celor mai mediocre* (I.-GH.) [fr. accessible].
- ***accesit** (pl. -ite), sn. Distincțiune acordată aceluia (dintre școlari mai ales) cari s'au apropiat mai mult de cei premiați [fr. accessit < lat.].

***accesiune**, ***accesie**, sf. (Jur.) Primirea, aderarea simplă sau condiționată de către unul sau mai multe guverne la tratatul încheiat între două sau mai multe State [fr. accession < lat.].

***accesoriu**, -orie, adj. Care se adaugă la lucrul de căpetenie; care este o urmare a lucrului principal, care depinde de lucrul de căpetenie, fără a fi o parte esențială a lui: *n'a ținut seamă de condițiunile accesorii*; *e o idee accesorie* || ***accesorii**, sf. pl. Părți secundare, toate câte se țin de obiectul principal [fr. accessoire].

***accident** (pl. -ente), sn. Întâmplare (mai adesea supărătoare) neprevăzută: *~ de drum de fier* || (Filos.) Modificare trecătoare a ființei, fenomen || Neregularitățile (ridicături, adâncături, etc.) care se prezintă pe suprafața pământului modificându-i uniformitatea || (pl. -enți), sm. (Muz.) Semn care alterează intonațiunea notei înaintea căreia e pus ridicând (diezul) sau coborînd (bemolul) intonațiunea cu jumătate de ton, sau care restabilește (becarul) această intonațiune [fr. accident < lat.].

***accidental**, -ală, adj. Întâmplător, neprevăzut, neașteptat: *nu trebuie să ne ocupăm de manifestățiunile acesteia cu totul ~e* || (Muz.): *semn ~ = accident; linii ~e*, care sânt deasupra sau dedesubtul portativului || adv. În mod întâmplător, din întâmplare [fr. accidental].

***accidentat**, -ată, adj. Care prezintă accidente, plin de accidente: *vieață ~ă*, *teren ~* [fr. accidenté].

***acciz**, sn. ***acciză**, sf. (pl. -ize). Taxă pe băuturi și alte articole de consumațiune percepută la intrarea lor într-o comună [fr. accise].

***acciză**, sm. Funcționarul care percepe accizele [acciz].

aceă, adj. dem. f. (pl. *acele*; gen.-dat. sg. *acelei*, pl. *acelor*) [lat. ecce-illam].

această, adj. dem. f. (pl. *aceste*; gen.-dat. sg. *acestei*, pl. *acestor*) [lat. ecce-istam].

aceasta, pron. dem. f. (pl. *acestea*; gen.-dat. sg. *acesteia*, pl. *acestora*).

†**aceastași**, pron. adj. dem. f. (pl. *acesteași*; gen.-dat. sg. *acesteiași*, pl. *acestorași*).

***acefați**, sm. pl. (Zool.) Moluște caracterizate prin lipsa capului, scoici [fr. acéphales < gr.].

aceia, pron. dem. f. (pl. *aceleu*; gen.-dat. sg. *aceleia*, pl. *acelora*) || *De ~, pentru ~, drept ~, din pricina aceia; într'~, în timpul acela; după ~, apoi, în urmă.*

aceiași, pron. adj. dem. f. (pl. *aceleași*; gen.-dat. sg. *aceleiași*, pl. *acelorași*).
acel, adj. dem. m. (pl. *aceei*; gen.-dat. sg. *acelui*, pl. *acelor*) [lat. *ecce-illum*].
aceia, pron. dem. m. (pl. *aceia*; gen.-dat. sg. *aceluia*, pl. *acelora*).
aceiași, pron. adj. dem. m. (pl. *aceiași*; gen.-dat. sg. *aceluiași*, pl. *acelorași*).
țaceră (*acer*), vb. tr. *Băn.* A pândi, a sta la pândă; a aștepta (COR. AN.-CAR. WEIG.).
****ăceră** (pl. -ere), sf. (*Zool.*) Pajură [lat. *aquila*].
țacerare, sf. **țacerat**, sb. *Băn.* (AN.-CAR.) Faptul de a aceră.
***ăcerb,-bă**, adj. Aspru, întepător, strașnic: *ton* - [fr. *acerbe* < lat.].
aceșt, adj. dem. m. (pl. *acești*; gen.-dat. sg. *acestui*, pl. *acestor*) [lat. *ecce-istum*].
aceșta, pron. dem. m. (pl. *aceștia*; gen.-dat. sg. *aceștuiu*, pl. *aceștora*).
țaceștași, pron. adj. dem. m. (pl. *aceștiași*; gen.-dat. sg. *aceștuiuși*, pl. *aceștoruși*).
***acetaț** (pl. -ate), sn. (*Chim.*) Sare rezultată din combinarea acidului acetic cu o bază: - de plumb, - de cupru [fr. *acétate*].
***acetic,-ică**, adj. (*Chim.*): acid -, acidul compus din alcool și oxigen care formează baza oțetului [fr. *acétique*].
***acetițen**, sb. ***acetițenă**, sf. (*Chim.*) Un fel de gaz de iluminat care se obține descompunând carbura de calciu prin apă [fr. *acétylène*].
***acetoș**, adj. (*Chim.*) Care are gustul oțetului [fr. *acéteux*].
****achilimîț,-iță**, adj. *Băn.* (HASD.) Cu stare, cu dare de mână, chivernisit [ung. *kellemetes*].
****achindie**, ****achindii**, sf. *Mold. Bucov.* Timpul zilei între ceasurile 2 și 5 după amiază: *apoi mănâncă de-achindii, cam pe la 5 ceasuri când dă soarele în de seară* (VOR.) [v. *chindie*].
***achită** (*achit*), vb. tr. (*Com.*) A plăti în întregime (o datorie) || (*Jur.*) A declara nevinovat (prin judecată) || vb. refl. A se plăti (de o datorie), a îndeplini o însărcinare: *m'am achitat de misiunea pe care mi-a dat-o* [fr. *acquitter*].
***achitare**, sf. (*Com.*) Faptul de a achită (o datorie), plată totală, răfuire || (*Jur.*) Scăparea de ori-ce osândă a unui acuzat pe care judecata l-a găsit nevinovat.
***achiu¹**, sb. Prima bilă de încercare cu care se începe jocul de biliard și după care trebuie să se hotărască care din jucători va juca întâi: *a da-* [fr. *acquit*].
achiu² (pl. -iuri), sn. *Mold.* Tac (la biliard) [rus. *kij*].
***achizițiune**, ***achiziție**, sf. Dobândire, cumpărare: *am îscălit hârtiile pentru -a*

acestui imobil || Lucrul dobândit, cum-părătură; găsirea unei persoane potrivite pentru un anumit scop: *a făcut o bună* - [fr. *acquisition* < lat.].
aci, adv. 1° (de loc) În locul acesta: *de aci; pân' aci; p' aci; p' aci p' aproape; p' aci prin preajmă; a plvca* (sau *a se duce, a fugi*) *p' aci încolo, a pleca* în grabă dintr'un loc, a-și căuță de drum: *p' aci țî-c drumul, a fugit, s'a făcut nevăzut: se apropie încetîșor de Făt-Frumos, îi trage inelele din deget și p' aci țî-c drumul* (ISP.) || 2° (de timp) În momentul acesta, acum: *de unde până aci eră tîccer, acum te asurziau strîgîtele și șgonotul* (ISP.); *de aci înainte băatul umblă prin pădure și prindea pasări* (ISP.); *de aci încolo până avură zile trîvîr fereciți* (RET.); *aci... aci...*, când... când...: *nu-l mai înțeleg, aci spune una, aci alta* || *Cât p' aci sau p' aci p' aci, mai mai, nu lipsiă mult: p' aci p' aci eră s'o pătesc* || Loc. prov.: *aci e aci, acum e momentul hotărîtor, aci e toată greutatea* [lat. *ecce-hic*].
țacia, țacie, țacii(a), adv. *Acî, pe loc* || † † Îndată.
țacîc (pl. -icuri), sn. (*Mar.*) Luntre în formă de saică [turc. *a çyk*].
țțacîce(a), adv. *Acî* [lat. *ecce-hicce*].
***acicular,-ară**, adj. (*Bot.*) Subțire și ascuțit ca acul [fr. *aciculairé*].
***aciđ,-dă**, adj. *Aceru: gust* - || (pl. *acide*), sn. și (*acizi*), sm. (*Chim.*) Compus oxigenat care roșește hîrtia de turnesol albastră și care se poate combina cu oxide bazice spre a formă săruri: - *citrîc*, sare de lăinaie; - *muriatic*, spirit de sare; - *sulfurîc*, vitriol [fr. *acide* < lat.].
***aciditate**, sf. Acrime, acreală [fr. *acidité*].
***acidulaț,-ată**, adj. *Acrișor: apă -ă* [fr. *acidulé*].
țțacîeși, țțacii(a)și, adv. Îndată, pe loc [aci].
acîlea, adv. 1° (de loc) *Acî* (arătînd o apropiere imediată), chiar aci; *de -, pân' -, p' -* || 2° (de timp): *de - încolo, de acum înainte*.
****acintuș**, sm. (*Bot.*) *Trans.* (HASD.) = *zambilă* (*Hyacinthus orientalis*).
****acioă... = aciua...**
acioaie, sf. Metal tare format dintr'o amestecătură de aramă și cositor, la care se adaogă adesea și zinc sau plumb, și din care se toarnă clopote, sfeșnice, statui, vase, etc.: *pardoseala eră de cleștar, iară învelitoarea eră de - și de plumb* (ISP.); *avuzi bîlăncînînd un clopot de -* (JIP.).

- **acioală** (pl. -oale), sf. Adăpost pentru vite, șopron deschis așezat pe stâlpi și fără pereți (H.A.S.D.) | Adăpost sărăcăcios, scuteală: *fugind de ori-ce ~ omenească caută drumul muntelui* (D.L.V.R.) [aciua].
- **aciolă** (mă aciol, mă aciolez), vb. refl. A se adăposti, a se pune sub un acoperământ spre a se apăra de vânt și vreme rea; a se pripăși într'un loc: *d'ăia face omul patru păreți ca să se acioleze și cei streini* (H.A.S.D.); *în mahalaua noastră abia se aciolase câțiva săteni* (D.L.V.R.); [acioală].
- **aciolare**, sf. Faptul de a se aciola.
- †aciră... = aceră...**
- **aciră = aceră.**
- **aciua** (aciuez), vb. tr. A adăposti: *n'au șuri și grajduri în care să le aciueze la vreme rea* (N.E.G.R.) || vb. refl. A căuta adăpost, a-și face culcușul (vorbind de animale): *vede sub o tufă un pușor de șarpe ce umblă să se aciueze ca să se odihnească* (Ș.E.Z.); *nici o lighioaică nu se poate aciua pe lângă casă de răul vostru* (C.R.G.) || A se adăposti, a se pune sub un acoperământ spre a se feri de arșiță sau de vreme rea: *totă ziua sub deasa umbră a pomilor aciuanându-se* (C.A.N.T.); *fata se vâicăria și ea că nu știa ce să-i dea de mâncare și unde să se aciueze* (I.S.P.); *a fost început a plouă tare și s'au aciuat de ploaie sub brad* (V.O.R.) || A căuta (un loc de) scăpare, a se ascunde || A se liniști, a se odihni: *au benchetuit veselindu-se până târziu noaptea când s'au aciuat* (S.B.) [lat. *accubiliare].
- **aciurare**, sf. Faptul de a se aciua; adăpost, adăpostire: *ploaia silește pe toți a-și căuta ~ prin chilii* (N.E.G.R.); *supt ~a și ocrotirea aripilor sale* (C.A.N.T.).
- **aciuaș**, sb. Bucov. Adăpost: *au fost nevoiți să-și caute aici un ~ peste noapte* (S.B.) [aciua].
- **aciugă**, Băn. (V.I.C.) = hăciugă.
- **aciui** (aciuesc) ... = aciua ...
- *aclamă** (aclam., -mez), vb. tr. A primi cu aclamațiuni, a alege prin aclamațiune: *mulțimea aclamă pe învingător* [fr. acclamer < lat.].
- *aclamare**, sf. Faptul de a aclama.
- *aclamățiune**, *aclamăție, sf. Strigăt de bucurie, de entuziasm sau de aprobare pe care-l scot deodată mai multe persoane: *a intrat în oraș în aclamațiunile mulțimii* [fr. acclamation < lat.].
- **aclaz = atlaz.**
- *aclimată** (aclimitez), vb. tr. și refl. A (se) deprinde cu o altă climă decât cea a locului de naștere (despre oameni, animale, plante): *crescătorii de vite au acli-*

- matat la noi cu mult succes rasele de vaci elvețiene; popoarele dela Nord cu greu se pot aclimată în regiunile tropicale* [fr. acclimater].
- *aclimatare**, *aclimatațiune, *aclimatație, sf. Faptul de a (se) aclimată [fr. acclimation].
- *aclimatiză... = aclimată...**
- †aclo = acolo.**
- ††acmû, ††acmuși**, adv. Acum.
- **acnû, **acnuma**, adv. Băn. Acum (H.A.S.D. W.E.I.G. V.I.C.) [acû + numa(i)].
- acoșce** (într'), adv. În spre locul acesta, încoace: *l-am zărit venind într'~* [lat. eccum-hacce].
- acoșu** (pl. acoșie), sn. augm. Acmare pentru cusut saci și alte lucruri din țesături groase [a.c.].
- *acolađă** (pl. -ade), sf. Ceremonie medievală prin care se înarmă un cavaler: eră îmbrățișat și apoi lovit ușor pe umăr cu latul spadei || Semnul (orizontal sau vertical) întrebuințat în scriere pentru a cuprinde într'o singură grupă mai multe cuvinte, iar în muzică pentru a lega portativele ce compun o partițiune [fr. accolade].
- acoleă**, adv. Acolo (arătând însă un punct nu prea depărtat de locul în care se află cel ce vorbește): *de ~; pe ~; într'~; dintr'~* || *De ~ (înainte)*, loc. adv. De atunci, de aci înainte, †† apoi.
- ††acoleași**, adv. Tot acolo, chiar acolo.
- ††acolisi** (mă acolisesc), vb. refl. Mold. A se legă dușmănește de cineva, a se ține de capul cuivă căutând să-i facă rău, a nu-i da pace îndemnându-l la ceva: *au început a se acolisire de dânsul și a-l prădare* (N.E.C.); *de nu s'ar fi acolisit Brâncovanul de Mihai-Vodă, nu s'ar fi făcut nici Mihai-Vodă vrăjmaș asupra lui* (M.U.S.T.) || A nu lăsa din stăpânire ce a apucat odată [ngr. ἐκόλλησεν < κολλῶ].
- ††acolisire**, sf. Faptul de a se acolisi, stăruință.
- ††acolisitor, -toare**, adj. sm. f. Care se acolisese, care stăruiește în toate chipurile să păgubească pe cineva; molipsitor: *ca niște ~i cu ispisocu acel vechiu să rădică acum* (A.N.T.O.N.) [a.colisi].
- †††acolisitură** (pl. -turi), sf. Supărare (făcută cuivă), neplăcere (TEST. BIBL.) [acolisi].
- *acolîț**, sm. Un fel de paraclisier în biserica apuseană || Însoțitor, tovarăș: *îl văzurăm plimbându-se cu acolîții lui nedespărțiti* [fr. acolyte].
- acolo**, adv. În locul acela: *de ~; pân'~; pe ~; de pe ~; apoi o luă într'~ unde mila Domnului l-o duce* (I.S.P.); *dintr'~*,

din spre locul acela, din partea aceea; *Mold. pân' pe ~, până într'atât, din cale afară: acesta nu-i vr'un lucru pân' pe ~, copilă hăi, zise baba (ORG.); doar tot nu eram așa de prost pân' pe ~ (ORG.); crezi că m'aș gândi eu pân' pe ~ (PAMP.); fugi de -! ce tot spui? nu mai vorbi așa, nu-ți mai închipiul așa ceva: fugi'd-~, tătișorule, nu-ți mai băgă sufletul în păcat (ISP.); credeți că am găsit de mâncare? ași! fugi de ~, nu vă mai faceți că credeți (ISP.); ce am eu de -? ce mă privește pe mine? ce-mi pasă de asta?: ieie-vă măcar și pielea de pe cap, ce am eu de -? (ORG.)* [lat. *eccum-illoec*].

†† **acoloși**, adv. Tot acolo, chiar acolo.

* **acomodă** (*mă acomodez*), vb. refl. A se da după împrejurări, a se purta, a se răndui după vreme: *trebuie să te acomodezi cu obiceiurile timpului* || A se împăca, a se învoi: *nu mă pot acomoda ușor cu felul lui de viață* [fr. *accommoder* < lat.].

* **acomodabil, -ilă**, adj. Care se poate acomoda [fr. *accommodable*].

* **acomodare, *acomodațiune, *acomodație**, sf. Faptul de a se acomoda || (*Fiziol.*) Facultatea care permite ochiului de a percepe clar imaginile obiectelor așezate la distanțe diferite [fr. *accommodation* < lat.].

* **acompania** (*acompaniez*), vb. tr. A însoți, a întovărăși, a petrece pe cineva: *l-am rugat să mă acompanieze până acasă* || (*Muz.*) A însoți cu vocea sau cu un instrument partea principală a unei bucăți muzicale întărind-o și mărindu-i astfel efectul [fr. *accompagner*].

* **acompaniament** (pl. -ente), sf. (*Muz.*) Faptul de a acompania o bucată muzicală: *pe sub candida veselie a melodiei sbârânie un ~ surd care poartă mintea în mistice regiuni* (ODOB.) [fr. *accompagnement*].

* **acompaniare**, sf. Faptul de a acompania.

* **acompaniator, -toare**, sm. f. Însoțitor || (*Muz.*) Care acompaniază pe altul în executarea unei bucăți muzicale [fr. *accompagnateur*].

* **acompți, *acompți** (pl. -turi), sn. (*Com.*) Plată parțială a unei datorii [fr. *à compte*].

acopereală (pl. -eli), sf. (TRIT.) Ceia-ce slujește spre a acoperi, spre a învăli [acoperi].

acoperemânt (pl. -minte, -mânturi), sn. Ceia-ce slujește spre a acoperi, spre a învăli; învelitoarea casei; adăpost: *le-au crescut niște coarne că au fost străbătut prin podul casei pân' peste ~* (VOR.); *se odihniră și dormiră sub -ul cerului*

(ISP.); *-ul capului, pălăria, căciula, tistimelul, mahrama, etc.*; *-ul picioarelor, încălțăminte, ciorapii, etc.* || **Capac || pl. (*Teol.*) Cele trei vâluri din care două mai mici eu care se acoperă discul și potirul și unul mai mare, numit aer cu care se înveșele celelalte [v. **copermânt**].

acoperi (*acopăr, acoper*), vb. tr.: *~ o casă; un strat gros de zăpadă acopere pământul* || Fig. - de rusine, - de ocară, - de glorie; - cheltuelile; *câte economii trebuie să fac eu să acopăr paguba* || Fig. A ascunde, a tăinuți; *mă mir de Miron cum au acoperit acest lucru de nu l-au scris* (NEC.); *de vor avea deîntru dânsii vre-unul să fie fur, și de-l vor acoperi, și nu-l vor spune, ci-l vor ascunde* (PR.-MAT.) || vb. refl.: *câmpul se acopere de verdeață; cerul s'au acoperit de nori* [lat. *acc(o)perire*].

acoperimânt = acoperemânt.

acoperire, sf. Faptul de a acoperi || (*Astr.*)

Trecerea unei stele pe dinaintea alteia ce se află mai departe de pământ.

acoperiș (pl. -isuri), sn. Întreaga învelitoare a unei clădiri: *s'au suit pe ~* [acoperi].

acoperiț, -ită, adj. sm. f. p. **acoperi**: *casă -ă cu olane, cărbune - cu cenușe* || Fig. Cutropit, covârșit: *văzându-se acoperiți de atîta mulțime de Turci* (N.-COST.) || Fig. Ascuns, tăinuit; tainic: *lucrurile nu puteau rămânea mult timp -e* (ISP.); *cuvinte -e; gânduri -e* || †† Fig. Fătărnice: *cînd vă rugați să nu fiți cu acoperiții ce se întristează* (COR.) || Fig. Cărbune - (VOR. ZNN.), se zice despre acela care tace și mușcă pe furie || adv. În chip ascuns, tainic.

acoperiț, sb. Faptul de a acoperi.

** **acoperitoare** (pl. -tori), sf. Învelitoarea casei || Capac || (*Teol.*) = **acoperemânt** (VOR.) [acoperi].

acoperitor, sm. Cel ce acoperă (în spec. o casă) || †† Fig. Ocrotitor: *ajutoriu și acoperitoriu să făcui mie în mântuire* (BIBL.) [acoperi].

acoperitură (pl. -turi), sf. Faptul de a acoperi || Ceia-ce slujește spre a acoperi, acoperemânt: *fac acoperituri peste tot capul* (BIBL.) [acoperi].

* **acord** (pl. -duri), sn. Înțelegere deplină, unire (în ce privește părerile, sentimentele): *-ul domnește în această familie; a fi de ~, a fi de aceeași părere, a se potrivi la gând; a cădea de ~, a cădea la învoială, a se învoi* || (*Gram.*) Raportul unui cuvânt cu alt cuvânt ale cărui modificări (în ce privește genul, numărul, persoana) trebuie să le urmeze:

-ul subiectului cu verbul, -ul adjectivului cu substantivul || (Muz.) Combinațiune de sunete suprapuse, armonie produsă de două sau mai multe sunete auzite deodată || Sunet dulce, armonios: *duios eră și gîngăș -ul îngeresc* (ALECS.) [fr. accord].

***acordă** (*acordă*), vb. tr. A învoi, a face să se înțeleagă, să cază la învoială, să trăească în bună înțelegere: *nu mi-a fost cu putință nici mie nici arbitrilor să-i acord în această privință; cu greu ar putea cineva acordă interese așa de opuse* || A recunoaște, a mărturisii || A da (ceia-ce cere cineva), a îngădui: *i-am acordat tot ce mi-a cerut; l-am rugat să-mi acorde un concediu* || (Gram.) A face ca două cuvinte să sufere modificări corespunzătoare: ~ *substantivul cu verbul* || (Muz.) (*acord*, -dez) A potrivi după diapazon sunetul coardelor la un instrument || vb. refl. A se înțelege, a fi de aceeași părere, a cădea la învoială: *acești netrebnici se acordă totdeauna când e vorba să-i facă cuivă rău* || (Gram.) A suferi modificări corespunzătoare: *adjectivul se acordă în număr și gen cu substantivul pe care-l determină* [fr. accorder].

***acordabil, -ilă**, adj. Ce se poate acordă [fr. accordable].

***acordare**, sf. Faptul de a acordă.

***acordatoare** (pl. -tori), sf. (Muz.) Unealtă cu care se acordă instrumentele muzicale [după fr. accordoir].

***acordeon** (pl. -oane), sn. (Muz.) Instrument muzical cu foi și claviatură, un fel de armonică (F) [fr. accordéon < germ.].

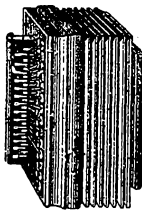
***acordor**, sm. (Muz.) Cel ce potrivește sunetul coardelor la un instrument [fr. accordeur].

†† **acș**, adj. Ghimpuș, ascuțit (DOS.) [ac].

***acostă** (*acostez*), vb. tr. (Mar.) A execută (vorb. de o corabie) o manevră spre a se apropia de mal, de cheu sau de altă corabie || A se apropia de cineva pe stradă și a-i vorbi [fr. accoster].

***acostare**, sf. Faptul de a acostă.

***acotiledon, -oană, *acotiledonat, -ată**, adj. (Bot.) Care n'are cotiledoane || ***acotiledoane**, sf. pl. Vegetale ale căror celule germinative lipsite de cotiledoane se consideră ca seminte, denumire înlocuită astăzi prin criptogame [fr. accotylédone < gr.].

Acordeon.

****acov** (pl. -oave), sn. *Olten. Băn.* = *acău* [sărb. akov].

****acovel** (pl. -vele), sn. dim. **acov** (CORC.).

acreață ****acreață**, sf. Însușirea, starea a tot ce este acru [acru].

***acredită** (*acreditez*), vb. tr. (Com.) A deschide credit, a da credit || (Polit.) A da cuivă scrisori care să dovedească că lucrează ca imputernicit al țării sale || A face să fie crezut, să se dea crezare (unui svon, unei știri îndoioase) || vb. refl. A începe să fie crezut, a i se da erezământ: *aceste svomuri s'au acreditat în ultimul timp* [fr. accréditer].

***acreditare**, sf. Faptul de a (se) acredita.

***acreditat, -ată**, adj. sm. f. p. **acredită**.

***acreditiv** (pl. -ive), sn. (Com.) Scrisoare pe baza căreia o persoană poate ridică dela adresant o sumă de bani pe socoteala subscriitorului [germ. Akkreditiv].

****acreș**, sm. (Bot.) *Trans.* = **agriș**.

acri (*acresc*), vb. tr. A face acru || vb. refl. A deveni acru || Fig. *a i se acri*, a i se uri, a i se scărbi [acru].

acrișos, -oasă, adj. Cam acru, puțin acru.

†† **acrișciune**, sf. (HASP.) Acrime [acru].

****acriș**, sm. Viță de vie [ngr. ἀκρίδα].

****acrișă** (pl. -ide), sf. (Zool.) (TIKT.) = **coșac** (*Locusta viridissima*) [vsl. akriša].

acrișe, sf. Însușirea, starea a tot ce este acru || Gust acru || Fig. Supărare, amărăciune: *erezând că popa voește să-și bată joc de dânsul, i-au zis cam cu ~* (SB.) [acru].

acrire, sf. Faptul de a (se) acri.

****acriș¹** sm. (Bot.) = **agriș** (*Ribes grossularia*) || ~ *roșu*, *Trans.* = **dracilă** (*Berberis vulgaris*) [ung. egres influențat de acru].

****acriș²**, sb. *Băn. Trans.* (HASP.). Zer înăcrit, jintiță întrebuințată în loc de oțet la înăcirea bucatelor [acru].

acrișor, -oară, adj. Cam acru, puțin acru.

acriț, sb. Faptul de a (se) acri.

****acritoare**, sf. fam. (HASP.) Bătaie, chel-făneală [acri].

acrițor, -toare, adj. Care acrește [acri].

acritură (pl. -turi), sf. Însușirea, starea de a fi acru || Lucru acru || pl. Bucate acre, verdețuri (legume, poame) acre sau înăcrite [acri].

acriju, -ie, adj. Cam acru, puțin acru.

***acrobăț**, sm. Jucător pe funii întinse la oare-care înălțime: *acolo sânt acrobăți cari pot să-ți fie profesori în meșteșugul paiaților* (ALECS.) [fr. acrobate < gr.].

***acrobatic, -ică**, adj. De acrobăț, ce seamănă cu jocul acrobatului: *ei dântăruia din picioare și făceau întorsături -e* (ODOB.); *după o cale -ă prin tot soiul*

de rătăcării, ne-am găsit de odată lângă vulcan (ALECS.) [fr. acrobatique].

***acropație**, sf. Jocul, meșteșugul acrobatului [fr. acrobatie].

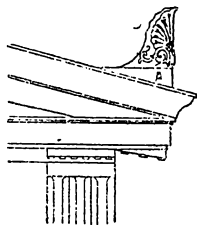
****acroiu**, adj. *Săl.* (TRIB.) Cam acru, puțin acru.

***acromatic, -tică**, adj. (*Fiz.*) Se zice de lentilele întrebuintate în optică care lasă să treacă lumina fără a o descompune în cele șapte colori elementare [fr. achromatique].

***acromatizm**, sb. (*Fiz.*) Însușirea lentilelor acromatice [fr. achromatisme].

***acrostih** (pl. -*tihuri*), sn. (*Poet.*) Mică poezie în care literele începătoare ale fiecărui vers citite vertical dau un nume de persoană, un titlu, o maximă scurtă, sau numele unui obiect [fr. acrostiche < gr.].

***acroteriu**, sb. (*Arhit.*) Soclu, pedestal de statue, de vas, etc. așezat la colțul sau vârful unui fronton spre a ascunde jghiaburile și coama învelitoarei (F) [it. acroterio < gr.].

A. Acroteriu.

acru¹, -ră, adj.: ~ ca oțetul || Necopt, crud, verde (vorbind de poame): mere acre, poame acre || Înăcrit: lapte ~, v. lapte; brânză acră, Băn. brânză închegată de sine din laptele înăcrit; varză acră || *Apă acră*, *Trans.* borviz; *piatră acră*, sulfat dublu de aluminiu și de potasă sau de amoniac, alun || Loc. prov.: *îi cere și lui înima mere acre sau pofteste și el la mere acre*, se zice de omul (mai ales bătrân) care tot pofteste lucruri nepotrivite pentru vârsta și puterile lui; *e sătul de... ca de mere acre*, nu-i mai place, s'a desgustat || adv. fig.: *a se uită cam ~ la cineva*, cam amărât, cu niște ochi nu tocmai prietenoși; *a-i veni ~ de...*, a-i deveni nesuferit, a se sătura (de cineva sau de ceva) [lat. acrus].

****acru²**, ****acrum(a)**, adv. *Băn.* (HABD. WEIG.) Acum.

acruș (pl. -*umuri*), sn. (*Med.*) O boală a copiilor miei de țată, caracterizată prin fierbințeală și flegmă în gât [ngr. ακροδύμ.].

****acruș, -ușă**, adj. Cam acru, puțin acru. **acs...**, v. **ax...**

****acsentă** ... = asentă ...

****acsintării** (-*tărăesc*), *Bucov.* = asentă.

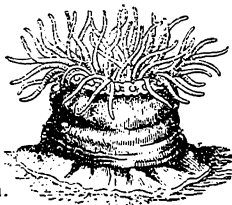
***acsiz**, v. **acciz**.

acșor (pl. -*șoare*), sn. dim. **ac**.

***act** (pl. *acte*), sn. Tot ce se face, faptă, lucrare: ~ de dreptate; ~ de autoritate; ~ de nesupunere; a face ~ de prezentă, a veni într'un loc numai pentru a nu fi învinuit de lipsă, a se arăta numai într'un loc || Înscris, zapis, dovadă, foaia scrisă care constată un fapt: ~ de notariat, ~ de stare civilă, ~ de naștere, ~ de cununie, ~ de deces; ~ sub semnătură privată; a lua ~ de ceva, a constata în mod legal || ~ de acuzare, expunerea faptelor de care e învinuit acuzatul || Diviziune a unei piese de teatru: *dramă în cinci ~c* [fr. acte < lat.].

****acție**, *Trans.*, v. **acțiune** [gorm. Akzie].

***actinie**, sf. (*Zool.*) Animal de mare din subordnul coraliilor, cu corp scurt cilindric, și a cărui gură e înconjurată de o coroană de tentacule retractile (F) [fr. actinie].

Actinie.

***actinometr**, sm. (*Fiz.*) Aparat cu ajutorul căruia se măsoară puterea încălzitoare a razelor solare [fr. actinomètre].

***actinoț**, sm. (*Miner.*) Varietate de amfibol verde galbui sau verde închis [fr. actinote].

***acționă** (*acționez*), vb. tr. (*Jur.*) A trage în judecată, a chema înaintea judecății [fr. actionner].

***acționar**, sm. (*Com.*) Cel ce posedă una sau mai multe acțiuni într'o întreprindere financiară sau industrială [fr. actionnaire].

***acționare**, sf. (*Jur.*) Tragere în judecată.

***acțiune**, sf. Lucrare, faptă, tot ce face cineva: *acțiunile lui nu corespund de loc cu vorbirea lui înflăcărată; nu-l cred capabil de o - rea; a fi în ~, a fi în mișcare; a pune în ~, a pune în lucru, a porni ceva* || Înraurire, influență, putere de a lucra: *focul n'are nici o - asupra asbestului; dojana mea n'a avut nici o - asupra lui* || Înlănțuirea faptelor principale, desfășurarea, mersul unei piese de teatru || (*Jur.*) Dreptul de a trage în judecată; tragere în judecată; proces || (*Com.*) *Acțiune*, *Trans.* **acție**, parte luată ca unitate de măsură pe care o are cineva din capitalul social al unei întreprinderi; înscrisul care reprezintă această parte [fr. action < lat.].

***activ, -ivă**, adj. Care lucrează; muncitor, harnic, silitor, sârguitor || *Vieată ~ă*, pe care o petrece cineva lucrând neînțecat ||

Care are puterea de a lucra, puternic: *remediu* ~ || *Serviciu* ~, timpul in care soldatul e sub drapel || (*Gram.*) *Forma -ă a verbului*, care exprimă acțiunea || *A lui juric -ă la cevă*, a lucra cu sârguință la cevă, a ajuta cu munca, cu influența sa la înaintarea unei întreprinderi, la realizarea unui scop || sb. (*Com.*) Suma la care se ridică averea unui neguștor socotindu-se cea-ce i se datorește și marfa pe care o posedă: ~ul casei de ridică la treizeci de mii de lei, iar pasivul la douăzeci de mii [fr. *actif* < lat.]

***activă** (*activez*), vb. tr. A grăbi o lucrare; a pune în mișcare: *au început să activeze lucrările* [fr. *activer*].

***activare**, sf. Faptul de a activa.

***activitate**, sf. Putere de a lucra: *eră înzestrat cu o ~ uimătoare*; *muncă: a desfășurat o ~ extraordinară* || *A fi în ~ sau în ~ de serviciu*, a fi în slujbă (vorb. de un funcționar, de un militar) || Fig. *Sferă de ~*, întinderea întreprinderilor, lucrărilor, proiectelor cu care se ocupă cineva: *sfera lui de ~ nu e așa de restrânsă cum crezi* || *În plină ~*, în toila lucrării [fr. *activité*].

***actor**, sm. ***actriță** (pl. -ite), sf. Acela, aceia ce joacă într'o piesă de teatru [fr. *acteur, actrice*].

***actoraș**, sm. dim. fam. Actor fără vază, fără talent.

†**actoriță** = **actriță**: *actorița, în loc să iasă pe ușe, ieșea prin părete* (NEGR.) [actor].

***actriță**, v. actor.

***actual,-ală**, adj. Din timpul de față, de acum: *e îngrozit de moravurile politice -e* || adv. Acum, în momentul de față [fr. *actuel*].

***actualitate**, sf. Starea lucrului actual || pl. Întâmplări din timpul de față: *journalismul nu poate trăi decât din actualități* [fr. *actualité*].

***actuar**, sm. Funcționar însărcinat cu calculele și cu statistica în unele administrații publice [fr. *actuaire*].

acú, adv. Acum: *a trăit până mai ~ șase luni* || *Acú e acú* (loc. prov.); acum trebuie să se aleagă într'un fel, acum e momentul hotărîtor [acum].

***acuarelă** (pl. -ele), sf. (*Pict.*) Pictură ușoară făcută (mai adesea pe hârtie) cu colorii transparente subțiate cu apă [fr. *aquarelle* < it.].

***acuarelist**, sm. (*Pict.*) Pictor de acuarele [fr. *aquarelliste*].

***acuarium** (pl. -arium, -arii), sn. Rezervoriu în care se întrețin animale sau plante acvatice [fr. *aquarium* < lat.].

***acuatic,-ică**, adj. Care trăește în apă: *plante -e, animale -e; răpît de dulcile cântări ale unei armonioase pleiade de zâne -e* (ODOB.) [fr. *aquatique* < lat.].

acufundă (*acufund*), vb. tr. și refl. A (se) acufunda: *o stea albastră cade și 'n spațiu s'acufundă* (ALECS.) || Prin. ext.: *de ești dură de pădure, du-te și te acufundă 'n pădure* (VOR.) || Fig. A prăpădi, a da de pagubă: *văd că dumneata care știi legile mai rău mă acufunzi* (CRG.) [v. *cufundă*].

acufundare, sf. Faptul de a (se) acufunda.

acufundat,-ată, adj. p. **acufundă** || Fig.: *șezând cu neînctare în cărți acufundați* (NEGR.).

***acuilă** (pl. -ile), sf. (*Zool.*) Vultur || (*Erald.*) Pajeră [lat. *aquila*].

***acuilin**, adj. Încovoiat ca ciocul vulturului, coroiat, cocărjat: *nas -* [fr. *aquilin* < lat.].

***acuilon**, sm. Vânt de miază-noapte, crivăț: *din văi cu turbăciune -ul se ridică* (NEGR.) [fr. *aquilon* < lat.].

***acuitate**, sf. Însușirea lucrului acut: *-a sunetului, -a unei boale* [fr. *acuité*].

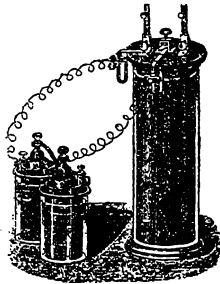
aculeț (pl. -ețe), sn. dim. ac.

acum, acumă, adv. În momentul acesta; în timpul de față: *de ~; pân' ~; de pe ~; mi-aduc aminte ca ~*, ca și când s'ar fi întâmplat în momentul acesta; *a apărut acum un an, acum o lună; de ~ înainte*, pe viitor, cu începere de astăzi || În zilele noastre: *- s'a mai scumpit tratul* || Îndată: *Când vii? - Uite acum* || Adineaori: *- a plecat de aci* || *Acum... acum...*, când... când...: *îți cere acum una acum alta* [lat. *ecum-mod-o*].

***acumulă** (*acumulez*), vb. tr. A îngrămadă, a pune multe lucruri unele peste altele, a face grămadă, a strânge la un loc [fr. *accumuler* < lat.].

***acumulare**, sf. Faptul de a acumula.

***acumulător**, sm. Cel ce îngrămădește, acumulează; strângător || (*Fiz.*) Aparat voltaic, care se încarcă cu electricitate și se poate transporta spre a fi întrebuințat la luminat sau ca putere motrice la diferite mașini (F) [fr. *accumulateur*].

Acumulator.

†**acurat,-ată**, adj.

Cu mare îngrijire, cu multă băgare de seamă, cu luare aminte până în cele mai

- mici amănunte || adv. Cu îngrijire || În-
toemai [germ. a k k u r a t < lat.].
- ***acuratețea** (pl. -ețe), sf. Luare aminte
până în cele mai mici amănunte, mare
îngrijire, exactitate: *toute particulele
acestei compuneri sânt lucrate cu o scrupu-
loasă* ~ (ODOB.) [it. a c c u r a t e z z a].
- acușă, acuși**, adv. fam. Chiar acum ||
Numai decât, îndată: *dormi fără grije
că acuși se face ziuă* (CRG.) || *Acuși...
acuși... , când... când... , aci... aci... :
blajina noră migăia prin casă, acuși la
strușit pene, acuși îmbulă tortul, acuși
pisa mălaiul* (CRG.) [a c u ș].
- acușica**, adv. fam. Chiar acum [acuși].
- acușor** (pl. -șoare), sn. dim. ac.
- ***acustic, -ică**, adj. (Fiz.) Care slujește să
producă sau să întărească sunetele spre a
fi auzite la o mai mare depărtare: *cornet
~, tub ~ ; boltă acustică*, care răsună
bine || Privitor la auz: *nerv ~* [fr. a c o u s -
t i q u e < gr.].
- ***acustică**, sf. (Fiz.) Partea fizicii care tra-
tează despre sunet || Calitatea unei încă-
peri, unei săli din punctul de vedere
al percepției sunetelor: *sala n'are ~ bună*
[fr. a c o u s t i q u e].
- ***acut, -ută**, adj. Pătrunzător; foarte sim-
țitor: *durere -ă* || (Med.) *Boală acută*,
boală grea și care înaintază repede ||
(Gram.) *Accent ~*, accent ascuțit [lat.
a c u t u s].
- ****acuf**, sb. dim. ac.
- ****acutropi** (acutrop), vb. tr. *Băn.* A aco-
peri, a înveli [v. cutropi].
- ****acutropire**, sf. *Băn.* Acoperire, învelire.
- ***acuză** (acuz), vb. tr. A învinovăți, a în-
vinui, a arunca vina asupra cuiuivă; a
trage în judecată, a pări: *l-au acuzat de
furtul acesta fără să aibă dovezi* || vb.
refl. A se învinovăți, a arunca toată vina
asupra-și [fr. a c c u s e r < lat.].
- ***acuzabil, -ilă**, adj. Care se poate acuza
[fr. a c c u s a b l e < lat.].
- ***acuzare**, sf. Învinovățire || Pără.
- ***acuzat, -ată**, adj. sm. f. **acuză**. Care e
învinuit, părit.
- ***acuzățione, *acuzăție**, sf. Învinovățire ||
Pără [fr. a c c u s a t i o n e < lat.].
- ***acuzățiv** (pl. -ive), sn. (Gram.) Caz al de-
clinării la care se pune complementul
direct [lat. a c c u s a t i v u s].
- ***acuzator, -toare**, adj. sm. f. Care acuza,
păriș [fr. a c c u s a t e u r < lat.].
- †**ad**, sn. Iad: *tu Capernaum ce până la
ceru înalți-te până la ~ deștinge-veri*
(COR.) [vsl. a d ū].
- ***adagio**, adv. (Muz.) Încet, rar || sn. (Muz.)
Bucată muzicală care trebuie cântată cu
o mișcare mai înceată [it. a d a g i o].

- ***adașiu** (pl. -așii), sn. Zicătoare, zicală
[fr. a d a g e < lat.].
- ****adălmaș = aldămaș**.
- Adam**, npr. m. || Loc. prov.: *de când cu
moș ~*, de multă vreme, din vremurile
de demult; *neam de pe ~*, rudenie foarte
îndepărtată; *a se lipsi de ceva ca - de
raiu*, a fi lipsit de un lucru din vina
sa; *ce faci -e?* sau *veniși -e?* se zice
celui pe care nu l-ai văzut de mult ||
Mărul lui ~, nodul gâtului.
- ****adămană** (pl. -ane), sf. *Trans. Oaș.* Ca-
mătă; dobândă [ung. a d o m á n y].
- ****adămăni** (adămănesc), vb. tr. *Trans.*
A ademni || *Oaș.* A da bani cu do-
bândă; a lua camătă; a înșelă [a d â -
m a n â].
- ****adămănire**, sf. Faptul de a ademni.
- †**adamant** (pl. -anturi), sn. Diamant [vsl.
a d a m a n t ū].
- ***adamantin, -ină**, adj. Care are tăria și
strălucirea diamantului [fr. a d a m a n -
t i n < lat.].
- †**adamască**, sf. Un fel de țesătură de mă-
tase cu flori sau desenuri care mai înainte
se fabrică în orașul Damasc || *Mold.* O
țesătură în patru sau cinci ițe a cărei
urzeală este de in sau bumbac, iar bă-
tătura de lână de diferite colori [rus.
a d a m a ș k a].
- adânc, -că**, adj.: *apă -ă, vale -ă, gropă -ă;
furfurie -ă*; fig. *închinăciune -ă* || Greu
de pătruns, temeinic: *știință -ă, învă-
țătura -ă, vorbă -ă, gând ~, minte -ă;
înțelepciune -ă; învățăminte pline de o
filosofie -ă* (ODOB.); *gândesc la -a eru-
diție a acestui dascăl* (NEGR.); a do-
vedit o cunoștință -ă a artei muzicale ||
Mare, puternic: *durere -ă, înfrigare -ă;
o jale -ă îi cuprinse toate simțirile*
(ODOB.); *dor ~, iubire -ă; m'am simțit
cuprins de o -ă măhnire; mirare -ă* ||
Des, prin care ochiul nu poate străbate:
*noapte -ă, întunecime -ă; -ul frunzeș
al codrului* || Neturburat de nimic: *tă-
cere -ă, liniște -ă* || Greu: *somn -ă* || *La -i
bătrânțe*, la o vârstă foarte înaintată ||
adv.: *a ară ~, a înfișe ~* || Fig. a dormi ~;
a oftă ~; - mișcat || (pl. -cări), sn. A-
dâncime, fund: *-ul mării; te trage pe fu-
riș apa lu ~* (CRG.) || Fig. a oftă din ~;
*suspină din -ul inimii; se măhni până
în -ul sufletului; n'apucă să uzeze dela
dascălul ceva că el învăță mai din -
decît dascălul* (ISP.); *respiră din ~ aerul
acesta prouspăt, răcoros* (VLAH.) || † A pă
foarte adâncă, noian; prăpastie [lat. a d -
u n c u s].
- †**adâncă** (adânc), vb. tr. A face mai adânc,
a săpa mai adânc: *podobnic iaste onu-*

lui ce zidește o casă, ce sapă și adâncă (COR.) || Fig. A pătrunde || vb. refl. A se adânci, a se cufunda; fig. *fourte adâncă-ră-se cugetele tute* (PS.-SCH. COR.) [lat. adun-care].

†**adâncare**, sf. Faptul de a (se) adâncă.

†**adâncat**, -**ată**, adj. p. **adâncă**. Adânc: *ispășeaste-mă de urâtă miei și de ape -e* (PS.-SCH.) || † (pl. -ate), sn. Adâncime; adâncitură: *dăintru ~ chemăiu cătră tine, Doamne* (PS.-SCH.).

adâncătură (pl. -turi), sf. Parte de loc cufundată, săpată mai adânc; scobitură; cale se chiamă o ~ strânsă între două dealuri (HASD.); *pentru fește-care pal-mac de ~ ce se va du plușului* (ION.) || Prin ext. Orbita ochilor: *ochii îi ies cât pumnu afară din adâncături* (JIP.) [adâncă].

adânci (adâncesc), vb. tr. A face mai adânc, a săpa mai adânc: ~ o groapă || vb. refl. A se duce mai adânc, a intra mai adânc: *ochii i s'au adâncit; s'au adâncit în pădure* || A se cufunda, a se înnece: *corăbiile s'au adâncit în mare* || Fig. a se ~ în cugetări [adânc].

adâncime, sf. Distanța dela suprafața sau gura unei adâncituri până la fundul ei: ~a unui puț, ~a mării || Distanța dela partea dinainte a unei adâncituri, a unei încăperi până la partea dinapoi: ~a unei peșteri, ~a cobrului, ~a unei galerii || Fig. Insușirea unui lucru greu de pătruns: ~a minții || Fig. Depărtare foarte mare (vorb. de timp): *obârșia lor se pierde în -a vremii* (VLAH.); *fălnice amintiri care din -a secolilor se'naltă uriașe peste mărunțimea noastră* (ODOB.) [adânc].

adâncire, sf. adâncit, sb. Faptul de a (se) adânci.

adâncitor, -**toare**, adj. Care adâncește [adânci].

adâncitură (pl. -turi), sf. = adâncătură [adânci].

****adâncos**, -**oasă**, adj. Tut. Cu înțeles adânc, ascuns: *vorbe adâncose* (GR.-N.) [adânc].

adâncuț, -**uță**, adj. dim. **adânc**: un pă-mânt de mijloc ~ o mulțimește (FLP.).

adăogă, **adaoge**, **adăogi**... = **adăugă**...

†**adăoșag** (pl. -guri), sn. Bir plătit peste dările obicinuite: *eră ~ peste văcărît câte un tult de vită* (NEC.); *mai pe urmă scotînd și - câte douăzeci parale, bani vechi de vită, s'au făcut 92 de parale de vită* (R.-KOG.) [adaus].

†**adăoșător**, sm. Cel care-și însușește, care adaugă ceva pe nedrept la bunurile sale (CAZ.-GOV. MARD. CANT.) [adaos].

†**adăoșătură** (pl. -turi), sf. †Adaus; sporire, creștere; parte adăugată, interca-

lată (la un text): *celelalte ce mai sânt scrise - de un Eustratie Logofătul și de un Simion Dascăul, nu leatopisete ce sânt ocări și busne* (M.-COST.); *la Bibliă slovenească o au învăluit unii cu nește adăoșături, ură la Bibliă jidovască nu ăste* (TEST.) || **Băn**. Innăditură [adaos].

††**adăoșură** (pl. -suri), sf. Lucru adăugat la altul; adaus (DOS.) [adaos].

adăpă (adăp), vb. tr. A duce vitele la apă, a da de băut (la vite): *n'u adăpat încă vacile* || A da de băut (la oameni): *l-u adăpat cu lupte dulce* || A udă (pămăntul) || ~ cu otravă, a otrăvi: *și-l adăpară cu otravă cumplit* (DOS.) || vb. refl. A bea (vorbind de vite) || A bea, a-și stămpără setea (vorbind de oameni); fig. *în luptă când i-e sete cu sânge se adapă* (ALECS.) || A se udă: *pămăntul s'a adăpat de ploaie* || Fig. *se adapă la izvoarele științei; a se adăpă cu învățatură* || Loc. prov.: *știu eu în ce apă se adapă*, știu ce gânduri are, cunosc scopurile lui; *a se ~ în aciași apă cu cinevă; a fi înțeles cu cinevă* [lat. ad-aquare].

††**adăpăciune** (PTR), **adăpare**, sf. Faptul de a (se) adăpă [adăpă].

adăpat, sb. Faptul de a adăpă: ~ul rite-lor; ~ul pământului || † Otrăvire: *contra ~ului babele dela țară întrebuințază mai cu seamă argint-viu* (HASD.).

adăpătoare (pl. -turi), sf. Locul unde se adapă vitele || Vasul, jghiabul din care se adapă vitele [adăpă].

adăpător, -**toare**, adj. sm. f. Care adapă || Fig.: *izvor de apă dulce purur-a curător, adăpătoare de suflete omenești* (EV.-GOV.) [adăpă].

††**adăpătură** (pl. -turi), sf. Adăpare, udare: *la răsad ca acesta, ~ cu puhoiu de singră se fie cuvenit* (CANT.) [adăpă].

adăpost (pl. -osturi, -oaste), sn. Loc unde se apără cinevă de vânt și de vreme rea: *l-u apucat ploaia și n'a găsit nici un -; vântul când bate te dai în lături într'un ~ și te odihnești* (NEC.) || Fig. Loc de scăpare, apărare, sprijin: *de câte ori o primejdie mare ne-a amenințat, munții ne-au chemat în ~urile lor* (VLAH.); *căută ~ la Unguri; a pune la ~, a pune în loc sigur* [lat. ad-appositum].

†**adăpostă** (adăpostez) ... = **adăpost** ... (DOS. GOL. PANN, Meh.).

††**adăposteață** (pl. -teți), sf. = **adăpost** (VARL. DOS. ANT.) [adăpost].

adăposti (adăpostesc), vb. tr. A apăra, a feri de vânt și de vreme rea: a pune la adăpost: *dealuri acoperite de livezi îl adăpostesc de vânturi* (VLAH.) || vb. refl. A se pune sub un acoperemânt spre a se

feri de vânt și de vreme rea, a se pune la adăpost, a găsi adăpost: *în spatele lor e o colibă de piatră unde te poți adăposti pe vreme rea (VLAH.); vru să știr ce fel de pasăre să fie aceea ce se adăpostea în astfel de cuib (ISP.)* || Fig. A află un loc de scăpare: a luat drumul pribegiei nemi putându-se adăposti în tură [adăpost].

adăpostire, sf. Faptul de a (se) adăposti || Loc de scăpare, adăpost: *sc duc pribegi și palizi să cate adăpostiri (ALECS.); doresc să soscesc la vadul cel cu ~ cari sânt bătuti de valuri întru luciul mării (BIBL.)*.

adăpostitor, -toare, adj. Care adăpostește, care te pune la adăpost: *peșcarii cârmiau cu grăbire bărcile lor către portul ~ [adăpostii]*.

††**adăpostitură** (pl. -turi), sf. Adăpost (COR.) [adăpostii].

***adaptă** (*adaptez*), vb. tr. A pune un lucru la altul potrivindu-l bine: *n'a știut să adapteze robinetul la cișmea* || vb. refl. A se potrivi bine, a se așeza potrivit: *cupacul acesta nu se adaptează la cutie* || A se obicinui cu ceva: *cu greu se poate adapta noului mediu* [fr. adapter < lat.].

***adaptabil, -ilă**, adj. Care se poate adapta [adaptable].

***adaptare, *adaptatiune**, sf. Faptul de a (se) adapta [fr. adaptation < lat.].

****adărag**, sm. *Vălc. Fujeu* [v. hădărag].

adăstă (*adăst*), vb. tr. A aștepta: *l-am rugat să măi adaste puțin* || A se opri în drum, a poposi: *de se va întâmplă pentru ori-care pricină să adaste în drum (C. RAD.)* || Loc. prov.: ~ ca mortul colacul, a aștepta cu mare dor și nerăbdare, a aștepta în zadar [lat. ad-astare].

adăstare, sf. Așteptare: *această sală slujă în totdeauna ca loc de ~ (ODOB.)* || Oprise popas, haltă: *această carăță are numai trei adăstări hotărâte (C. RAD.)*.

adăstaț, sb. Faptul de a adăstă.

adăstător, -toare, adj. Care adăstă [adăstă].

****adătui** (*adătuesc*), vb. tr. *Oaș. A amăgi, a purta cu vorba.*

****adătuire**, sf. *Oaș. Amăgire.*

††**adău**, sb. Dare, dajdie [ung. adó].

adaugă (*adaug*), **adaogă** (*adaog*), **adăngi**, (*adaug, -gesc*), †**adaoge** *Tr.-Carp.* (perf. *adaoș*, part. *adaos*), vb. tr. A mai pune, a mai da ceva pe lângă cele ce au fost mai înainte, a pune pe deasupra, a da pe deasupra: *ca să fie mai gustoasă adaugă și puțin unt; nu vrea să mai adauge nici un ban; scumpul cumpără stafide și cere să-i adauge și piper (PANN)* ||

†† A pune alături, a alătură, a împreună. a alipi || A mai spune ceva pe lângă cele zise înainte: *cu ce vei sătura lacomia acestor cete de păgâni? adăugă Spancioc (NEGR.)* || † A spori, a face să crească, a mări: *cumu-i un neguțătoriu de adauge banii și averea domnului cu nevointa sa (VARL.)* || †† ~ cu pără, a ponegi, a vorbi de rău pe cineva, a pări: *cu multe pări îl adăugiu să-l facă surgun (MUST.)* || †† A încerca pe cineva cu un bir mai mare decât cel hotărât: *ispravnicii să nu aibă roiv nici a-i scâdeți nici a-i adăogi (E.-KOG.)* || † vb. refl. A spori, a crește, a se mări: *Unde-i văz fata ca crinul, Mi se adăugă suspinul (TEOD.); adăogându-se apa au înecat tot pământul cu toți oamenii (N.-COST.)* || A se pune alături: *vin' de te adauge la masa noastră ca să fim 14 (ALECS.)* || †† A se împreună: *începură a se amesteca și a se adauge cu Sarmații (MIL.)* || **Trans.** A se căsători a doua oară [lat. adaugere].

adaugare, adăngire, †adaogere, sf. Faptul de a adăuga.

adaugător, adăngitor, -toare, adj. Care (se) adaugă [adăugă...].

adaugătură, adăngitură (pl. -turi), sf. Lucru adăugat peste altul; bucată adăugată peste alta [adăugă...].

adaugi, adăogi... = adăugă...

****adăunăzi**, adv. *Tr.-Carp. = deunăzi.*

adaus, adaos, adj. p. **adauge** || **Trans.**

Căsătorit a doua oară || (pl. -sc, -suri), sn. Ceia-ce se mai pune, se mai dă pe lângă cele ce au fost mai înainte, spor: ~ de leafă, ~ de cheltueli || Ceia-ce se adaugă la sfârșitul unei cărți pentru a împlini unele lipsuri || †† Tot ce face să sporească, tot ce mărește sau ridică ceva: *apucatu-m'am și cu a scrie începătura și -ul, mai apoi și scăderea Moldovii (GR.-UR.)* || *Mold. s'a dus într' -*, se zice de cineva pe care-l trimiți la o treabă și nu se întoarce la timp (ȘEZ.) || *Mold. a porni într' -*, a deveni îngreunată, a porni greă (CRG. ȘEZ.) [adauge].

****adăuș**, adj. *Bih. (RV.-CR.)* Care suflă greu, care găfăie (vorb. de boi) [ung. dühös].

†**adăvăsi** (*adăvăsesc*), vb. tr. **Trans. (VIC.)**

A risipi, a cheltui: *adăvăsise vracilor toată averea (VARL.)* || †† A istovi: *cu atâtea privegliare și dorvâ trupul și-au adăvăsit (DOS.)* || †† vb. refl. A se risipi, a se prăpădi, a se istovi (DOS.).

†**adăvăsiere**, sf. **Trans.** Faptul de a (se) adăvăsi.

†**adăvășit, -ită**, adj. p. **adăvăsi**. Prăpădit, istovit: *i rânăia pialea care eră -ă și sfârșitū de post (DOS.)*.

ădecă ... = **adică** ...

***adecuât, -ată**, adj. (*Filos.*) Potrivit cu un lucru, ce corespunde ideii pe care ne-o facem despre el: *nu gădesc cuvântul ~ acestei noțiuni* [fr. *adéquât* <lat.].

****adeii** (*adēlesc*), vb. tr. **Săl.** (TRIB.) A ademeni [ung. *édelegni*].

††**ademaună**, sf. Mită [v. *adămană*].

ademeneală (pl. -neli), sf. Ispitire prin vorbe dulci, prin bani, prin făgăduințe: *cîntă prin ademeneli să-l înduplece să vie* [ademeni].

ademeni (*ademenesc*), **adimeni**, vb. tr. A amăgi, a înșelă cu vorbe bune, a ispiti prin bani, prin făgăduințe: *m'a ademenit cu vorbe dulci* || A atrage: *te ademenesc lucrurile ce vezi cu ochii și șchioapeți din drum* (ISP.); *averea adimenește pe om și apoi îl scârbește* (ODOB.) [v. *adămăni*].

ademenire, sf. Faptul de a ademeni; ispită, amăgeală: *mii de risuri vin de mîă îngână cu ale lor poetice adimeniri* (ALECS.).

ademeniț, sb. Faptul de a ademeni.

ademenitor, -toare, adj. Care ademeneste, amăgitor: *începu să-i vorbească cu niște graiuri mierouse și ademenitoare* (ISP.) [ademeni].

ademenitură (pl. -turi), sf. **Ademeneală**: *mă tem ca cu ademeniturile altor mai mici vrăjitori să nu te buiguesți* (CANT.) [ademeni].

***ademițune**, sf. (*Jur.*) Ridicarea unui legat prin revocare din partea testatorului însuși [fr. *ademptio* <lat.].

***adept, -tă**, sm. f. Care a fost pus în cunoștința tainelor unei științe, unei secte || Care împărtășește vederile cuiva: *noua teorie nu preu are mulți adepti* [fr. *adepte* <lat.].

***aderă** (*ader, -rez*), vb. intr. A se uni, a fi de părerea cuiva, a împărtăși vederile cuiva, a fi de partea sau din partidul cuiva [fr. *adhérer* <lat.].

***aderare**, sf. Faptul de a aderă.

***aderent, -tă**, sm. f. Care ține de părerea sau de partidul cuiva, părtaş [fr. *adhérent* <lat.].

***aderență** (pl. -ențe), sf. Starea unui lucru pus peste un altul ca și cum ar fi lipit || Împărtășirea vederilor cuiva [fr. *adherence*].

ades, adesea, adeseori, adv.: *vine ~ pe la noi; mai ~, prea ~* [des].

†**adet** (pl. -turi), ††**adetin** (pl. -turi), sn. Obiceiu, deprindere || *Datină veche* || *Taxă vamală* || *Dare, dajdie* || *Grj.* Dijma care se dă din rachiștă stăpânului cazanului [turc.-ar. 'adet].

†**adectorie**, sf. *Trans.* Datorie.

†**adectoriu, -toare**, adj. *Trans.* Dator.

adevăr (pl. -ăruri), sn. (contr. *minciună*): *~ul și minciuna vrăjmași nînduplecați* (GOL.); *a grăi ~ul, a spune ~ul, a mărturisi ~ul, a ascunde ~ul, a tăinuî ~ul, a cercetă ~ul, a descoperi ~ul, a arătă ~ul, a iubi ~ul, a fugi de ~, a se depărta de ~; curat ~ul sau ~ul curat, ~ul adevărat; din vorbă în vorbă iese adevărul: a spune un mare ~* || **Firea adevărată** a cuivă: *până nu bagi în plug cu omul nu-i află ~ul* (ZNN.) || pl. Faptele neîn-doioase pe care le stabilește o știință, axiome: *adevăruri matematice* || *Între ~, în ~, cu ~* †† *pre ~, †† de ~*, loc. adv. Ce e drept, cu adevărat || *Prov.: gura mai lesne vorbește ~ul decăt minciuna; gura păcătoșului ~ul grăește, cei vino-vați mărturisesc uneori adevărul fără să vrea; spune ~ul că ți se sparge capul sau ~ul umblă cu capul spart, mulți se supără când le spui adevărul: ~ul iese de-asupra ca untul de lemn, ori cât ai căntă să ascunzi adevărul, el tot se află* || †† **adevăr, -vară**, adj. **Adevărat**: *giudea-tele-ț sânt, Doamne, drept Adevăre și nu sânt deșarte* (DOS.) || †† **adevară**, sf. **Adevăr**: *Și adevăra cea întreagă, O voi strigă unde-i gloată largă* (DOS.) || †† **adevăr**, adv. ntr. **adevăr** [a devără].

†**adevără** (*adeverez*), vb. tr. A incredința că un lucru este adevărat, a întări: *acest lucru adevărează zicând cum nu putea a doi domni slujă* (COR.) || A mărturisi (adevărul): *ceia-ce adevărează mai de credință sânt decăt ceia-ce tăgăduesc* (PR.-LUP.) || A dovedi: *au adevărat cum cū această moșie iaste den funea moșiiilor popii* (HASS.); *cu ce veri adevără că ești creștin?* (CUV.-BTR.) || vb. refl. A se dovedi: *de va fi făcut una ca aceasta și se va adevără cu mărturie, iertarea lui să fie moartea* (PR.-LUP.); *Sapte pungi făgăduia Ori la cine s'o află, S'o află și-adevără, Să se ducă Să-l aducă* (TEOD.) || A se incredința: *adevereză-te din istorie, cititorule* (ZIL.) [lat. *a d e v e r a r e*].

††**adevărăciune**, sf. **Adevăr** (BIBL. CANT.) [adevără].

†**adevărare**, sf. Faptul de a adevără.

adevărăt, -ată, adj. Ce cuprinde un adevăr, ce nu se abate dela adevăr (contr. *mincinos*): *toate câte-ți spun sânt ~e; pildă ~ă; vorbe ~e* || De care nu se poate îndoi nimeni, netăgăduit: *e ~ul autor al acestei opere; e un ~ savant* || *Neprefăcut, sincer: un prieten ~* || **Drept** (contr. *gre-*

șit): *aceasta e calea -ă a virtuții* || *Curat, autentic (contr. fals): aur ~, diamant ~, zăpis -* || *Vorb. de rudenie = bun: unchiu - se chiamă fratele tălăne-meu sau al mâni-mea (PR.-MAT.); cum se chiamă cei de sus frați adevărați așijderea sânt și cei deîntr-un tată și două mămâni (PR.-MAT.)* || *adv. : spune-mi ~; nu mai știu - ce s'a întâmplat* || *Cu ~, în cu de ~, în pre ~, loc. adv., într'adevăr [adevărâ]*.

†† **adevărătate**, sf. Adevăr (DOS.) [adevărăt].

†† **adevărător** = **adeveritor**.

†† **adevărătură** (pl. -turi), sf. Mărturie: *el fie - că nu e cu voia noastră cea greșală* (PAL. — COR. MOL.-BLGR.) [adevărâ].

†† **adevăreală** (pl. -eli), sf. Încredintare, întărire, confirmare (CANT. IRG.) [adevărâ].

† **adevăsi** ... = **adăvăsi** ...

adeveri (adeveresc), vb. tr. A încredința că un lucru este adevărat, a întări: *scrisorile pe care mi le-a trimis adeverece accasta* || A dovedi: *nu mi-a putut - prin nimic această datorie* || †† A asigura, a încredința; a făgădui: *le adeveriă că se va face cutolic, numai să-l primească să le fie crăiu* (NEC.) || vb. refl. A se arăta, a se dovedi a fi adevărat: *aceste știri s'au adevărit în urmă; vorbele mele s'au adevărit* || †† A se încredința: *m'am adevărit că nu spuned cu dreptate* (DOS.) || A-și luă îndatorirea, a se obliga: *se adevărit cu jurământ că nu se va mărta* (MOX.) [adevăr].

†† **adevericiune**, sf. (BIBL. CANT.) Adevăr [adeveri].

†† **adeverință** (adeverintez), vb. tr. (DOS.) A adeveri, a încredința || vb. refl. A-și întări o convingere: *deci să vă întăriți și să vă adevăriți, căți sinteți adevăriți creștini întru credința noastră* (MG.-IST.) [adeverință].

adeverință (pl. -ințe), sf. Dovadă, mărturie în scris, chitanță || †† Adevăr: *să grăești cătră mine ~* (BIBL.) || †† Încredintare: *și pre adevărița lor au purces împăratul în gios* (NEC.) || †† Făgăduință: *mai pe urmă nu s'au ținut de ~* (ACS.-UR.) || †† Scrisoare de ~, scrisoare, act de întărire [adeveri].

500 **adeverire**, sf. Faptul de a (se) adeveri || †† Cu ~, loc. adv. Într'adevăr.

†† **adeverit, -ită**, adj. adv. p. **adeveri**. Adevărat || *Vorb. de rudenie = bun: aceștia toți cum am zis se chiamă frați adevăriți* (PR.-MAT.).

adeveritor, -toare, adj. Cel ce adevere-

ște || †† (Jur.) *Boieri ~i*, oameni de bună credință însărcinați să cerceteze la fața locului încălcările hotarelor moșilor asupra cărora s'au ivit neînțelegeri (HABD.) [adeveri].

†† **adeveritură** (pl. -turi), sf. Adevăr (COR.) [adeveri].

** **adevesti** (mă adevestesc), vb. refl. *Trans.* (VIC.) A se ivi, a apărea; a se pripăși.

* **adeziune**, sf. Alipire, unire (cu părerea cuivâ) || (Fiz.) Puterea de atracțiune a moleculelor [fr. adhesion < lat.].

* **ad hoc**, loc. adv. lat. Anume pentru acest scop, întocmit anume: *Divanurile ad hoc*, adunările ținute în Muntenia și Moldova în 1857 spre a arăta dorințele Românilor asupra organizării principatelor.

adiă (adie), vb. unipers. A suflă lin (vorbind de vânt): *o lînă suflare de vânt adie peste grănele coapte* (VLAH.); *un vânticel adia încât de abia îl simțai că vine să-ți mângăie obraji* (ISP.); *plutind ușor în aer ca vântul ce adie* (ALECS.) || (adiu), vb. tr. A atinge ușor: *adie un scaun că degetul și degetul rămâne intraurit* (RET.) || vb. intr. A mișca ușor: *câțelul adia din coadă; nici moartă nici vie, numai din coadă adie* (ghicitoare despre cântar) || A amenința, a face semn cu ceva: *cu sabia în mână adia și amenința* (TEOD.) [lat. *adiliare < ilia].

* **adiacent, -entă**, adj. Alăturat, mărginaș || (Geom.) *Unghiuri -e*, care au o latură comună iar cealaltă formată de aceiași dreaptă [fr. adjacent < lat.].

†† **adiafor, -oră**, adj. Nepăsător, indiferent: *decât a sta de o parte rece și -* (ALECS.) [ngr. ἀδιάφορος].

†† **adiaforie**, sf. Nepăsare: *și noi să pririm cu ~ o asemenea stare de lucruri?* (ALECS.) [ngr. ἀδιαφορία].

†† **adiaforisi** (adiaforisesc), vb. tr. A nu purta grije, a nu-i păsa (de cinevâ, de ceva): *la cine să găseș protecție dacă mă adiaforisește chiar omul căruia am jertfit tot?* (ALECS.) [ngr. ἀδιαφορία < ἀδιαφορώ].

†† **adiaforisire**, sf. Neingrijire, nepăsare: *-a de patrie au ajuns a fi o boală obstească, mai rău decât ciuma* (ALECS.).

adiat, sb. Faptul de a adia.

adiată, sf. Testament: *atunci s'a scris adiată, s'a iscălit de împărat și de toată obștea* (ISP.) [v. diată].

adică, adecă, adv. Prin aceasta se înțelege, care însemnează cu alte cuvinte: *să se procitească băieții și fetele, adică să asculte dascălul pe fiecare* (CRG.); *avea o jăganie spurcată ce se chemă*

Minotaur, adică jumătate taur și jumătate om (ISP.); ajunseră la hotărîrea ca să-l închidă de viu într'un zid, adică să-l zidească în zid (RET.); animalele domestice, adică acelea care trăesc pe lângă casa omului || Și anume: să-mi pregătești tot ce trebuie pentru scris, adică hârtie, cerneală și condei || Va să zică, cum s'ar zice (în prop. interrogative): adică n'ai aflat nimic? vrei adică să mă înșeli? || După pron. cine, ce și adv. cum, când, unde, întrebuintat adesea spre a reaminti sau a lămuri mai bine, prin explicațiunea ce urmează, ideea exprimată în prop. precedentă: îi spuse toată șiretenia pricinii, cum adică fusese la vînat, cum se întâlnește cu credinciosul împăratului, cum vorbise cu el (ISP.) || † Iată: adevă cu... (inceputul celor mai multe zapise vechi); ziseră lui: adevă ucenicii tăi fac ce nu se cade a face sâmbăta (COR.); adică doi oameni roiau să intre în curte și cîinele nu-i lăsă (RET.) || La adică, în momentul deciziv, la urma urmelor: tocmai acum la adică n'au nici o mângăiere (CRG.).

adicăle(a), adicăte(lea), adv. Adică.

adiere, sf. Faptul de a adia || Suflare lină, vântșor: șoapta frunzelor ușor clătinate de o lină - (ODOB.); pe obraz simțim, ca o - de vînt, suflarea răcoroasă a mișcării (VLAH.).

adimeni . . . = ademeni . . .

***adinamje,** sf. (Med.) Slăbiciune mare, lipsă totală de puteri [fr. adynamie < gr.].

adineaura, adineauri, adineaur(e)lea, Mold. adioare(a), adv.

Cu puțin înainte, nu de mult: *l-am văzut - || Mai -,* acum de curând.

adîns, numai în legătură cu prep. *în, într', de, din,* cu care formează loc. adv. || *În -, într' -,* anume, cu scopul hotărît: *pare că în - stîi spânzurată acolo ca să te vestească de ce minunții ai să vezi mai departe (VLAH.); a pus înadîns pe feciorii boierești să-mi caute pricină (CRG.); Mold. fără glumă, serios: vorbești în - ori vrei să șuguești? (CRG.) || Din -,* nu în glumă sau din întâmplare, ci cu hotărîrea luată dinainte: *din - mi-a răsturnat cerneala pe scrisoare || Cu din adînsul,* anume, cu scopul hotărît; cu sârguință; cu ori-ce preț: *a treia zi cu din adînsul făcî să-i fie drumul pe la acelaș copaciu (ISP.); voind cu din adînsul a-și smulge de pe trup blestemata de cămașă, ca se sfîșie cu carne cu tot (ISP.); îmai cu din adînsul,* în deosebi, mai cu seamă || *Cu tot din adînsul,* fără nici o glumă, foarte serios; cu toată stă-

ruința: *s'a apucat cu tot din adînsul să numere ficure greșculă de tipar || † Mai de -,* cu mai multă stăruință, mai vîrtos || *† În de -,* anume, cu intențiune, cu premeditare: *când va gîrăză cela ce au suduit cum nu l-au suduit în de - pre neștine (PR.-LUP.); mulți din boierii leșești socotiau că face în de - să piarză oastca toată (GR.-UR.) || † Cu de -,* cu stăruință: *aflu-le-vei într'alte cărți cercînd cu de - (SICR.); mai cu de -,* mai cu seamă, în deosebi || *† Cu de adînsul,* cu luare aminte, cu îngrijire, cu multă băgare de seamă, foarte serios: *să caute cu de adînsul să îndeame în tot chipul pre ereticii de acolo să se întoarcă către pravoslavie (PR.-MAT.); mai cu de adînsul,* în deosebi, mai cu seamă, mai ales: *cu toți sfătuiindu-se, mai cu de adînsul Tomșa Hatmann al să scoată pre Despot-Vodă din domnie (GR.-UR.) || † Cu tot de adînsul,* foarte serios || *Înadîns, într'adîns,* adj. smreduesc lumca mai toată prin apostoli înadînsi (BELD.); a fost din parte-i și o înadînsă cercare de a constrînge slăbiciunile limbii române (ODOB.) || † pron.: *adîns-cluși,* el însuși, *adîns-nineși,* pe mine însumi; *adîns-tineși,* pe tine însuți: *să nu cinstești pre tine adîns-tineși mai nainte de cel mai mare de tine (PR.-MAT.) || † adîns-voi(și), adîns-eiși,* voi între voi, ei între ei, unii cu alții [lat. a d - de - i - p - o].

† **adintă (adînt),** vb. intr. (DOS. TIKT.) A lua aminte.

****adînte,** adv. *Maram. (WEIG.) Oaș. Adineauri* [lat. ad-de-ante].

***adjo,** interj. Cuvînt de politeță la despărțire: *rămas bun! rămai cu bine!* || *Fam. iron. S'a dus, a trecut timpul de: - nepăsare a copilăriei, - libertate, - fericire! (I.-GH.) || sm.: Adio! lung adio! și fără revedere, Departe, mult departe te du din țara mea (ALX.)* [it. addio].

***aditionă (aditionez),** vb. tr. (*Aritm.*) A aduna [fr. additionner].

***aditional, -ală,** adj. Ce e sau trebuie să fie adăugat: *articol -* [fr. additionnel].

***aditionare,** sf. (*Aritm.*) Faptul de a aditionă.

***adițiune** sf. Adăugare, adaus || (*Aritm.*) Adunare [fr. addition < lat.].

***adiunct,** sm. Ajutor (al unui profesor, magistrat, etc.) [germ. Adjunkt < lat.].

***adiutant = adjutant** [germ. Adjutant < lat.].

***adjectiv** (pl. -ive), sn. (*Gram.*) Cuvînt pus pe lângă un substantiv spre a determina mai de aproape noțiunea pe care o reprezintă sau a arăta o însușire a acestei noțiuni [lat. adjectivus].

- ***adjectival,-ală**, adj. (Gram.). Ce împlinește funcțiunea de adjectiv: *substantiv* ~ [fr. adjectival].
- ***adjudecă** (adjudgec) vb. tr. (Jur.) A hotărî prin judecată că un lucru se cuvine cuivă de drept || A da un lucru aceluia care a oferit un preț mai bun la mezat, a hareciiui: *bunul se va adjudecă asupra aceluia care la cea din urmă strigare va fi dat prețul cel mai mare* (PR.-CIV.) [lat. adjudicare cu accepțiunile fr. adjuget].
- ***adjudecare**, sf. (Jur.) Faptul de a adjudecă.
- ***adjudecatar**, sm. (Jur.) Persoana căreia i se adjudecă un lucru la o licitație, la o vânzare publică: *~ul va iscăli lista cu prețul cu care s'a adjudecat bunul asupra-i* (PR.-CIV.) [fr. adjudicataire].
- ***adjudecațiune**, ***adjudecație**, sf. (Jur.) Hotărîre prin care se adjudecă cuivă un lucru la mezat, hareciiui: *~a nu se poate face decât după o sentință definitivă* (COD.-CIV.) [fr. adjudication < lat.].
- ***adjudecator**, sm. (Jur.) Acela care adjudecă [fr. adjudicateur].
- ***adjură** (adjur), vb. tr. A porunci în numele lui Dumnezeu || A rugă pe cineva să facă un lucru în numele a tot ce are mai sfânt sau mai scump: *te adjur pe viul Dumnezeu să mă scapi din această nevoie* [fr. adjurer < lat.].
- ***adjurațiune**, ***adjurație**, sf. Faptul de a adjură; rugămintă stăruitoare [fr. adjuration < lat.].
- ***adjutant**, sm. (Mil.) Ofițer atașat pe lângă persoana unui suveran, principe ori comandant de corp, spre îndeplinirea serviciilor personale || Ofițer atașat comandanților de trupe și care e însărcinat de a ajuta pe șef în comandă și de a transmite ordinele acestuia || *Sergent-adjutant*, sub-ofițer însărcinat cu poliția interioară a corpului, are autoritate asupra sergenților-majori și asupra celorlalte grade inferioare în tot ce privește serviciul și purtarea lor în și afară din serviciu; el se recunoaște după două galoane late de aur și unul mai îngust pe care le poartă la mânecile tunicei și ale mantalei [fr. adjudant < lat.].
- ***ad lîbitum**, loc. adv. lat. După plac, după voie, ori-cum.
- ***ad litteram**, loc. adv. lat. Fără schimbare, întocmai, vorbă cu vorbă: *a reproduc discursul ad litteram*.
- ***administra** (administrez), vb. tr. A conduce, a supraveghea mersul afacerilor unui particular, ale unei societăți, ale Statului, a oărmui, a oblădui: *i-a ad-*

- ministrat moșia cu multă pricepere* || A da (o doctorie): *i-au administrat tot felul de ceainuri fără nici un folos* || Fam. și iron.: *~ o bătaie sdravăni, ~ o pereche de palme* [fr. administrer < lat.].
- ***administrabil,-ilă**, adj. Care se poate administra [administră].
- ***administra**, sf. Faptul de a administra.
- ***administrat,-ată**, adj. p. **administra** || **administrați**, sm. pl. Aceia cari se află sub conducerea unui administrator: *gubernorul ceruse a părăsi insula, ne mai putând să conțic pe administrații săi* (L.-GH.) || **administrat**, sb. Faptul de a administra.
- ***administrațiune**, ***administrație**, sf. Faptul de a administra, conducere, oărmuire, oblăduire || Funcționarii însărcinați cu conducerea unui serviciu: *~a podurilor și șoselelor; ~a poștelor și telegrafelor* || Serviciile care se ocupă de intendență, hrana îmbrăcămintea, etc. a oastei: *ofițer de administrație, trupe de administrație* || *Consiliu de administrație*, persoanele însărcinate să supravegheze aplicarea întocmai a statutelor și să controleze mersul afacerilor unei societăți din care fac parte [fr. administration < lat.].
- ***administrativ,-ivă**, adj. Ce privește administrațiunea, care stă în legătură cu administrațiunea: *sfat ~, drept ~, putere ~ă, funcțiuni ~e* [fr. administratif].
- ***administrator,-toare**, sm. f. Persoana care administrează afacerile unui particular, ale unei societăți, ale Statului, oărmuitor, oblăduitor: *are toată încrederea în ~ul moșiei* [fr. administrateur].
- ***admira** (admir), vb. tr. A privi ceva cu o mirare amestecată cu plăcere, a fi adânc mișcat de frumusețea ce se înfățișează ochilor sau de însușirile deosebite ale unui lucru, a slăvi măreția unui fapt: *am admirat frumusețea neîntrecută a acestor locuri; admirară cu toții eroismul acestei mame* || A fi uimit de ceva, a i se părea ciudat (vorb. de fapte nevrednice): *admir îndrăzneala acestor oameni fără conștiință* [fr. admirer < lat.].
- ***admirabil,-ilă**, adj. Vrednic de admirat, minunat, uimitor: *timp ~, calități ~e* || adv. De minune, în chip vrednic de admirat: *vorbește ~, cântă ~ de bine* [fr. admirable < lat.].
- ***admiral** = amiral.
- ***admira**, sf. Faptul de a admira: *un lung fior pătrunde multimea 'n* - (ALECS.).
- ***admirat**, sb. Faptul de a admira.

- ***admirațiune**, ***admirație**, sf. Faptul de a admira || Sentiment de entuziasm produs în noi la vederea frumosului, binelui și adevărului: *face niște ochi mari în cari strălucește o profundă admirație pentru cuceririle științei moderne* (CAR.) [fr. admiration < lat.].
- ***admirativ, -ivă**, adj. Prin care se exprimă admirațiunea: *ton -, gesturi -e* [fr. admiratif].
- ***admirator, -toare**, sm. f. Acela, aceea care admiră: *nu prea are mulți -i* [fr. admirateur].
- ***admis, -isă**, adj. p. admite || Recunoscut ca bun, încuviințat, întrebunțat în de obște, folosit de toți: *e o expresiune -ă de curînd* [fr. admis < lat.].
- ***admisibil, -ilă**, adj. Care se poate admite: *o părere -ă, un candidat -* [fr. admissible].
- ***admisibilitate**, sf. Putința de a fi admis, însușirea de a putea fi admis: *nu îndeplinește condițiunile de -* [fr. admissibilité].
- ***admișiune**, sf. Primire (într'o școală, într'o instituțiune, într'o slujbă, etc.) [fr. admission < lat.].
- ***admite** (admit), vb. tr. A primi pe cineva (într'o societate, într'o școală, într'o instituțiune, într'o slujbă, etc.): *l-au admis cu majoritate de voturi: a trecut examenul și a fost admis* || A lăsa să intre: *după puțină așteptare, a fost admis în cabinetul ministrului* || A primi (vorbind de lucruri): *i-au admis cererea de a trece din nou examenul* || A primi, a îngădui, a da voie: *nu-ți admit nici o observațiune* || A recunoaște (de adevărat): *admitînd chiar că au dreptate* || A presupune: *admite însă că nu va veni nici atunci* [lat. admittere cu accepțiunile particulare ale fr. admettre].
- ***admîtere**, sf. Faptul de a admite, primire, îngăduire, etc.: *~a elevilor în liceu*.
- ***admonestă** (admonestez), vb. tr. A certă, a dojeni pe cineva pentru o greșală ușoară: *directorul a admonestat pe câțiva slujbași mai vinovați* [fr. admonester].
- ***admonestare**, sf. Certare, dojană făcută pentru o greșală ușoară.
- ***admonițiune**, ***admoniție**, sf. (Jur.) Certare din partea judecătorului || Înștiințare făcută cuiva de a-și îndrepta purtarea, sfat dat cuiva de a lăsa calea greșită pe care a apucat [fr. admonition].
- ***adnotă** (adnotez), vb. tr. A face note, însemnări; observațiuni la o scriere, la o lucrare: *a adnotat toate scrierile lui Cicerone* [lat. adnotare].
- ***adnotare**, sf. Faptul de a adnotă || Notă

explicativă, însemnare făcută la o scriere: *a făcut adnotări la toți clasicii prevezuți în programele liceului*.

***adnotat**, sb. Faptul de adnotă.

***adnotațiune**, ***adnotație**, sf. = adnotare [lat. adnotationem].

†**adoară**, adv. (HASD.) A dona oară || *Haț. (RV.-CR.)* Altădată.

***adolescent, -tă**, sm. f. Băietăndru, băietan, copilăndru [fr. adolescent < lat.].

***adolescență**, sf. Vârsta între copilărie și tinerețe (între 14 și 21 de ani) || Fig. *adolescența minții* [fr. adolescence < lat.].

***adonic**, adj. (Metr.) Vers -, vers format dintr'un dactil și un spondeen sau trocheu (— — —) [fr. adonique].

***adoptă** (adopt, -tez), vb. tr. (Jur.) A lua de suflet, a face pe cineva copil de suflet, a înfia: *nu pot - decât persoanele care la epoca adopțiunii nu vor avea nici copii, nici descendenți legitimi* (COD.-CIV.) || A-și însuși (o părere, un plan, etc.): *a primi ceva ca bun: comisiunea a adoptat proiectul de lege* || A alege ceva ca fiind mai bun, mai plăcut, mai frumos, mai vrednic de urmat: *au adoptat în totul moda din Paris* [fr. adopter < lat.].

***adoptare** sf. Luare de suflet, înfiere || Faptul de a adoptă (o părere, etc.), însușire, primire: *~a proiectului de lege, ~a unei mode ridicule*.

***adoptat, -tă**, adj. sm. f. p. adoptă: *~ul are dreptul să ceară desfășurarea adopțiunii în timp de un an dela ajungerea la majoritate* (COD.-CIV.).

***adoptator, -toare**, sm. f. (Jur.) Acela, aceea care adoptă, care a adoptat un copil străin: *cel adoptat nu va dobândi nici un drept de moștenire asupra bunurilor rudelor -ului* (COD.-CIV.) [adoptă].

***adopțiune**, sf. (Jur.) Luare de suflet, înfiere; *~a va du celui adoptat numele adoptatorului pe care îl va adăuga la adevăratul său nume* (COD.-CIV.) || Faptul de a adoptă (o părere, etc.), primire || *Patrie de -, țară străină pe care și-o alege cineva în locul patriei adevărate* [fr. adoption < lat.].

***adoptiv, -ivă**, adj. (Jur.) Care a adoptat, care a luat (un copil) de suflet: *tată -* || Care a fost adoptat, luat (ca copil) de suflet: *copil -* || Fig. *Patrie -ă, țară străină pe care și-o alege cineva în locul patriei adevărate* [fr. adoptif < lat.].

***adoră** (ador), vb. tr. A se închină la Dumnezeu, a slăvi cu smerenie și cu adâncă iubire divinitatea sau cele dumnezeiești: *trebuie să adorăm pe Dumnezeu și numai lui să-i slujim; ~ vomnța divină* || Prin ext. A slăvi, a cinsti; a iubi cu

patimă un lucru: ~ *virtutea*; ~ *muzica*, ~ *danțul* || A iubi cu înfocare pe cineva: *ador pe acest demon, cu ochi mari, cu părul blond* (EMIN.); o mamă care-și adoră copiii [fr. adorer < lat.].

***adorabil, -ilă**, adj. Vrednic de adorat || Drăgăstos, vrednic de iubit cu înfocare: *un copil ~, o mamă -ă* || Fam. Minunat, excelent: *mi-a trimis un rin ~* [fr. adorable < lat.].

***adorare**, sf. Faptul de a adora, închinăciune, slăvire, iubire înfocată: *duioasă ciocărlie ce vecinic către soare se'naltă 'n ~* (ALECS.).

***adorat, -ată**, adj. sm. f. p. **adoră**: *Un chip deupururi ~, Cum nu mai au perechi* (EMIN.).

***adorățiune, *adorăție**, sf. = **adorare** [fr. adoration < lat.].

***adorator, -toare**, sm. f. Acela, aceea care adoră, care iubeste cu înfocare [a doră].

***adorlea** (de-), adv. *Trans.* (FR.-CDR.) De altădată [a doră].

adormi (adorm), vb. tr. A face să doarmă: *abiă a putut să adoarmă copilul; l-au adormit cu cloroform* || Prin exag. A plictisi la culme, a obosi pe cineva într'atât încât să-l cuprindă somnul: *eră singura carte care aveă puterea a-l adormi* (NEGR.); *discursul lui a adormit tot auditorul* || A încântă în așa fel simțurile cuivă încât să-l facă să doarmă: *ziceă din fluier niște doine de te adormi* (ISP.); *mirosul florilor m'a adormit* || Fig. A face să stea liniștit prin făgăduieli mincinoase, prin amăgiri, etc.: *adormiră poporul făgăduindu-i libertatea cerută; se lăsă a fi adormit cu speranțe zadarnice* || A potoli, a liniști, a alina: *ca să-și adoarmă chinul, durerea, dorul, etc.* || vb. intr. A începe a dormi, a-l cuprinde somnul: *abiă s'a culcat și a adormit; dela o vreme i-a furat somnul pe amândoi și au adormit duși* (CRG.); *cum eră obosit de loc adormi ca mort* (RET.) || Fig. A se moleși, a lucră alene: *bagă de seamă să nu adoarmă lucrătorii* || Fig. A lăncezi, a tânji, a sta în loc, a încetă: *de când cu criza toate afacerile au adormit* || Fig. A se pierde, a dispărea: *toate sentimentele de dreptate pe care le sădisem în inima lui adormise acum* || Poet. A muri: *pentru că și svenția lui eră om și-i eră a muri, să războh puținel și ași adormi* (VARL.); mai adesea în stil biblic *a adormi în* (sau *întru*) *Domnul*; tot astfel *a adormi somnul* (cel) *de veci*, *a adormi somnul cel lung* (ISP.), a muri în pace [lat. adormire].

adormire, sf. Faptul de a adormi || *Ador-*

mirca Maicii Domnului, sau Născătoarei de Dumnezeu, sărbătoarea numită și Sântă-Măria Mare, ce se ține de biserica creștină la 15 August, întru amintirea morții Prea curatei Fecioare.

adormit, -ită, adj. sm. f. p. **adormi** || Mort: *vor învia morții și voi rădica pre cei adormiți din pământ* (N.-COST.) || Fig. Care zace în nesimțire: *privelește eră vrednică de a încântă sufletele cele mui -v* (ALECS.) || Fig. Molatec, trândav, care abiă se mișcă, care pare că doarme de-a'n picioarele: *nu-i veniă lui odată cu capul să-l crează neștine că este nehartic, mototol și ~* (ISP.); *e un ~*.

†**adormită** (adormitez), vb. intr. A adormi: *adormit-au păstori tii* (BIBL.); *Si-o s'adormitez pe cale, Rușine Măriei Sale* (TOC.) [dormită].

†**adormitoare**, sf. Faptul de a adormi.

adormițele, sf. pl. (Bot.) = **deditei** (*Anemone pulsatilla*) || *Trans.* = **zorele** (*Ipomoea purpurea*) || *Trans.* = **volbură** (*Convolvulus arvensis*) [adormiți].

adormitor, -toare, adj. Care adorme, care aduce somn: *buruienii adormitoare; miros ~; muzică adormitoare; clipește somnoros din ochi ascultând șuctul ~ al apei* (VLAH.) || Prin exag. Plictisitor, obositor: *e o carte adormitoare* [adormi].

††**adormitură** (pl. -turi), sf. Adormire (BIBL.) [adormi].

***adragantă**, sf. Gumă produsă de planta *Astragalus verus* și care e întrebuințată în farmacie la facerea hapurilor, pastilelor, etc. [fr. adragante].

***adresă** (adrezez), vb. tr. A trimite, a îndreptă (o scrisoare, un pachet, etc.): *nu știu unde să-i adrezez scrisorile* || A arăta, a face, a exprima: ~ *mulțumiri*, ~ *complimente* || A vorbi cuivă: *nu i-am adresat nici o vorbă* || vb. refl. A se îndreptă cu vorba către cineva, a vorbi cuivă: *nu s'a adresat către mine* || A se îndreptă către cineva spre a-i cere o lămurire, un sfat, un ajutor, etc.: *m'am adresat dumitale știind cât ești de binevoitor* [fr. adresser].

***adresă** (pl. -ese), sf. Numele și locuința unei persoane scrise pe o scrisoare, un pachet, etc. spre a arăta unde trebuie să se trimită și cui să se predea: *am scris greșit adresa* || Locuința unei persoane: *i-am uitat adresa* || Fig. *La adresa cuivă, având în vedere pe cineva, ținând pe cineva: n'am răspuns lui nici unul din aceste atacuri răutăcioase la adresa mea* || Scrisoare trimisă de o autoritate, scrisoare oficială: *Ministerul i-a trimis o ~ de mulțumire* || Manifestațiune

a vederilor, dorințelor, etc. a Corpurilor legiuitoare către capul Statului: ~ de răspuns la Mesajul Tronului || Discurs adresat suveranului de un corp administrativ, judiciar, sau de o întrunire de cetățeni [fr. adresse].

***adresant, -tă**, sm. f. Acela cărui, aceea căreia e adresată o scrisoare, destinatar(ă) [germ. Adressant].

††**adresarisi**, ††**adresui** = **adresă**.

††**aducătoare**, sf. (*Gram.*) Semnele „a sau a » întrebuințate când se citează cuvintele cuivă sau când e vorba să se deosebească cuvintele puse între aceste semne de restul textului, ghilmele [aduce].

aducător, -toare, adj. sm. f. Care aduce || ~ *aminte*, v. **aminte** [aduce].

aduce (*aduc*), vb. tr. A duce pe cineva undeva: *mi-a adus oaspeți la masă; ce răut te aduce pe la noi?* (loc. prov.), *se zice văzând pe cineva sosind într'un loc unde nu te-ai fi așteptat să vie; prin ext.: ~ martori* || A duce ceva undeva, la cineva: *ți-am adus toate cărțile; a adus lemne acasă: răutul aduce nori; prin ext.: ~ dorezi* || Fig. ~ *o veste, ~ vorba despre ceră; vorbind de soarte, de cele ce se pot întâmpla pe neașteptate: nu știu cum ne va mai aduce și pe noi Dumnezeu* (ISP.); *nu știu ce poate să aducă ziua de mâine* (loc. prov.); *nu știu ce se poate întâmpla până mâine; nu aduce anul ce aduce ceasul* (prov.); *într'un timp scurt se poate întâmpla ceia-ce nu se întâmplă în vreme îndelungată; unele lucruri vin pe neașteptate* || A da un venit: *trăse din ce-mi aduce moșia; munca lui d'abia aduceă cu ce bruna să-si ție zilele* (ISP.) || A produce, a face să dobândească ceva: *a ~ rod, bucurie, cinste, folos; abs. vorba dulce mult aduce* (prov.) || A pricinui: *~ supărare, ~ stricăciune, ~ pagubă, ~ rusine* || Loc. ~ *lu îndeplinire, a îndeplini, a împlini, a săvârși: ~ la capăt, a sfârși cu bine* (o lucrare); *~ la cunoștință, a face cunoscut; †† ~ pără (asupra cuivă), a porni judecată, a intenta proces* || A face să ajungă: *vezi în ce stare l-a adus băntura; l-a adus la (sau în) săpă de lemn* (loc. prov.); *l-a sărăcit* || A înduplecă: *abia l-am adus să se mai lase de fumat* || A îndoi, a plecă, a încovoia: *aducându-l la pământ, îi taie capul* || A răscui o armă, a o ridică potrivit-o astfel ca să lovească mai bine: *aducând toroipanul mai iute decât fulgerul, până pe unul la dreapta, pe altul la stânga* (ISP.) || †† A pomeni vorbele cuivă, a cită || Imper. *adu! ado! adă!* dă-mi încoace: *adu scrisoarea s'o ci-*

tose și eu || vb. intr. *a ~ cu (cineva, ceră), a-și ~ cu (cineva, ceră)*, a semăna întru câtva, a avea puțină asemănare: *vorbești așa de bine moldovenește și aduci la mers de-a noastre* (CRG.); *îmbobocit în vârful nasului cu un negel monstruos ce aduce mult cu tromba elefantului* (ALECS.) || A (-și) aduce aminte, v. **aminte** || vb. refl. *A se ~ cu (cineva, ceră)*, a semăna întru câtva, a avea puțină asemănare [lat. adducere].

aducere, sf. Faptul de a aduce; ~ *aminte, amintire* || (*Jur.*) *Mandut de ~*, poruncă de a aduce pe cineva înaintea judecătorului.

***aducțiune**, sf. (*Fiziol.*) Mișcarea produsă de un mușchi aductor [fr. aduction < lat.].

***aductor**, adj. (*Fiziol.*) Se zice de un mușchi care apropie un membru de planul de simetrie al corpului, sau care apropie două organe simetrice unul de altul [fr. adducteur < lat.].

****aduiă**, vb. tr. *Trans.* (FR.-CDR.) A mângăia.

***adulă** (*adulez*), vb. tr. A linguși pe cineva în mod josnic [fr. aduler < lat.].

***adulare**, ***adulațiune**, ***adulație**, sf. Faptul de a adulă: lingușire josnică [fr. adulation < lat.].

***adulator, -toare**, adj. sm. f. Care adulează, lingușitor josnic [adulă].

††**adulmă** (*adulm*), vb. tr. (*Vân.*) A adulmecă (DOS.) || Fig. A afla, a prinde de veste: *adulmă că Ferdinand trimite și el soli la Unguri poftind cu înșelăciune înnoirea crăiei* (N.-COST.).

adulmecă (*adulmec*), **adurmecă** (*adurmec*), vb. tr. (*Vân.*) A simți prin miros vânatul, a găsi, a descoperi după miros urma, dăra vânatului (vorb. de câini): *un dulău ciobănesc mirosul mății adulmecă, după miros urma lui, după urmă cu ochii de măți dede* (CANT.); *copoiul adulmecă dăra fiarei prin țărănu* (ODOB.); *mi-am adus aminte că dihania de lup adulmecă și vine după fum* (CRG.); *am un cățeluș de fier, acela adurmecă lupul cale de trei zile* (RET.) || Prin ext. A descoperi prin miros urma sau adăpostul cuivă (vorb. de animale): *cănele tot adurmecă când încărău au apucat fugarii* (RET.) || Fig. A presimți (o primejdie, uneltiri dușmănești), a descoperi, a afla: *cu prîns de veste de toate și ca copoi adulmecă orice mișcare a Domniei* (ODOB.).

adulmecare, sf. Faptul de a adulmecă; simțul mirosului (la animale): *câinii cu ~a hrana își agonisesc* (CANT.) || Fig. Presimțire, pătrundere: *ce este ~a minții sau care este icoana înțelepciunii* (CANT.).

adulmecat, sb. Faptul de a adulmeacă: *toată jigănia repede la alergat și toată dihania ascuțită la* - (CANT.).

adulmecător, -toare, adj. sm. f. Care adulmeacă: *hulpea din fire este bună adulmecătoare* (CANT.) [adulmecă].

† **adulmecos, -oasă**, adj. Care poate să adulmece, care are desvoltat simțul de a adulmeacă: *în lup nu numai tucere inimașă, ce și oarece simțire adulmecoașă este* (CANT.) [adulmecă].

* **adult, -tă**, adj. Vârsta, ajuns la desvoltarea deplină a creșterii, a priceperii: *băiat -, fată -ă*; fig. *minte -ă* || sm. (mai ales la pl. *adulti*, vorbind de amândouă sexele): *această boală nu atacă pe adultii; școala de adulti* [lat. *adultus*].

* **adulter, -eră**, adj. Care calcă credința conjugală: *soț -, femeie -ă* [fr. *adultère* < lat.].

* **adulter²**, sb. Călcare credinței conjugale: *l-au găsit vinovat de -* [fr. *adultère*].

* **adulterin, -ină**, adj. Născut dintr'un adulter [fr. *adultérin* < lat.].

* **adulteriu**, sn. = adulter.

adumbri (*adumbresc*), vb. tr. A face umbră, a da umbră, a umbri: *frunzișul cel des al copacilor adumbrește acest colț fermecător al grădinii; se vede umbra albă a femeii adumbrându-și cu mâna arcurile sprâncenelor* (CAR.) || vb. refl. A se pune, a se așeza, a sta la umbră, a se umbri: *copaciul sub care se adumbrișe eră măreț și par'că se luptă ca să ajungă la nori* (ISP.) [lat. *adumbrare*, cu schimbare de conjug.].

adumbrîre, sf. Faptul de a (se) adumbri.

adumbrîț, sb. Faptul de a (se) adumbri.

adumbritor, -toare, adj. Care adumbrește [adumbri].

adună (*adun*), vb. tr. A strânge la un loc (vorb. de oameni), a întruni; a chemă pe mai mulți într'un loc (spre a se sfătui, spre a lucra împreună), a porunci să se strângă la un loc: *adună pe toți cerșetorii de pe drumuri; a adunat la sfat pe mai marii și bătrânii poporului; adunase la clacă pe toți flăcăii și toate fetele din sat; a adunat oaste multă ca să pornească asupra vrăjmașului* || A strânge la un loc (ce eră risipit, împrăștiat), a grămădi (vorb. de lucruri): *a adunat bunii mulți; de unde a putut să adune atâtea cărți? adună unde n'a risipit* (loc. prov.), se zice despre cei ce umblă după câștiguri pe căi piezișe; *cine nu adună pentru sine, adună pentru alții* (prov.), se zice pentru cei sgârceți cari nu știu să se folosească de averea lor; fig. *a-și adună puterile, gândurile,*

mințile || A strânge de pe jos, a culege: *s'a dus să adune uscături din pădure; a adunat tot fânul; adună floricele de pe câmp; dacă risipești meul, auroeroie îl adună; albina adună mierea și ceava de pe flori* || † A împreună laolaltă (pe cineva cu cineva), a face să se întâlnească: *cu mare pază i-au dus la urdie și aice i-au adunat cu vezirul* (N.-COST.); *a tunat și i-a adunat* (loc. prov.), se zice când se însoțesc la o treabă tot oamenii de aceeași teapă, potrivii la fire și la cursurii || (*Aritm.*) A adăugă în număr la altul spre a le întruni într'unul singur || vb. refl. A se strânge la un loc (vorb. de oameni, de ori-ce fel de ființe): *membrii societății s'au adunat să ia o hotărâre; s'au adunat cu toții la sfat; tot soinel de oameni din toate părțile se adunau la hramul bisericii; se adună ca muștele la miere* (loc. prov.) || A se strânge la un loc, a se grămădi (vorb. de lucruri): *niște băltoace ce se adunase din apele de ploaie; cele bune s'au adunat, cele rele s'au spulcat, urare rostită când închină cineva paharul* || A se însoți. A umbla cu cineva, a întâlni adesea: *spune-mi cu cine te aduni, și-ți voi spune cine ești* (prov.) [lat. *adunare*].

† **adunăciune**, sf. Întrunire || Împreunare [adună].

adunare, sf. Faptul de a adună, strângere, grămădire, culegere, etc. || Rezultatul acestei acțiuni: persoane întrunite pentru o petrecere, pentru a se sfătui, etc.: *se apropie de -a nuntașilor, tocmai când erau în toiul chefului* (ISP.); *Obsteasca Adunare*, vechiul parlament al Țării; *Adunarea deputaților*. Camera: *Adunările legiuitoare*, Camera și Senatul || Lucruri strânse la un loc; culegere, colecțiune: *sânt și multe odăi cu - de arme* (C.-RAD.); *- de legi* || (*Aritm.*) Operațiune prin care se adăugă un număr la altul spre a le întruni într'unul singur || (*Arm.*) Semnal dat de gornști sau to-

Goamă {

Tobă {

Adunarea.

boșari în garnizoane, cantonamente sau tabere pentru ieșirea trupeii pe locul de

adunare fie pentru diferite servicii, fie pentru punerea în marș (F).

adunaț, sb. Faptul de a aduna || †† Adunare, întrunire, sobor || †† Strânsură, avere.

adunător, -toare, adj. sm. f. Care adună || Spec. Muncitorul care strânge fânul cosit [a d u n ă].

adunătură (pl. -turi), sf. Mulțime strânsă din toate părțile, strânsură || Mulțime de oameni (de jos) adunați la un loc, mai adesea fără vre-un scop serios: *d'apoi călugării! o ~ de zamparagii dugliși, din toată lumea, cuibăriți prin mânăstire* (CRG.) || Îngrămădire, strânsură de lucruri (mai adesea fără valoare) || †† În spec. oaste alcătuită din oameni strânși în pripă, fără alegere: *și strângând păstori de pre munți și altă ~, au intrat în țară* (N.-COST.); *și pe lângă acci ce erau sub steagurile acele, au mai venit ~ de a lor să mănânce și să strice prin țară* (MUST.) || †† Adunare, întrunire: *adunătura sfinților apostoli* (DOS.) [a d u n ă].

adurmecă (adurmec) = **adulmecă**.

† **adurmi** (adorm) = **adormi**.

† **adurmită** = **adormită**.

* **adurmucă** (adurmuc), vb. tr. Bucov. = **adulmecă**.

adus, -să, adj. p. **aduce** || Îndoit, plecat, încovoiat: *o sfrijită de lighioaică cu barba adusă de părădă că stă ~ o apuce de nas* (ISP.); *boi cu coarneau aduse spre spate; cu nasul cam ~, cam ~ de spată* || sb. Faptul de a aduce || = **adusătură**: *bine să mă curățești, bine să mă limpezești, de ură, de pădă, de ~uri de supusuri, de fapturi, de daturi* (MAR.) [a d u s].

adusătură (pl. -turi), sf. Boală adusă în casă prin farmecele sau vrăjile unui dușman: *toate fucăturile, toate pusăturile, toate adusăturile, te grăbește și te adună* (MAR.) [a d u s].

†† **advare**, sf. pl. Mic sul de piele sau de pergament pe care Evreii îl atârnau de braț sau pe frunte și pe care erau scrise niște versete din Sfânta Scriptură, filacteră || Ori-ce se purtă de cei superstițioși spre a se apăra de boale, de farmece, etc., amulet.

* **adventiv, -ivă**, adj. (Bot.) Se zice de părțile unei plante care se nasc în alte locuri decât acelea unde ar trebui să se desvolte normal: *muguri -i, rădăcini -e* [fr. adventif].

* **adverb** (pl. -erbe), sn. (Gram.) Parte de cuvânt invariabilă care determină mai de aproape circumstanțele acțiunii unui verb (*mERGE ÎUTE*) ori gradul însușirii exprimate de un adjectiv (*mai bun*) sau precizează chiar înțelesul unui alt adverb

(foarte bine): *~ de loc (unde, acolo), ~ de timp (când, atunci), ~ de mod (cum, așa), ~ de cantitate (cât, atât), ~ de afirmare (da), ~ de negare (nu, la), ~ de îndoială (poate)* [fr. adverb < lat.].

* **adverbial, -ală**, adj. (care se întrebuințează ca adverb: *locuțiune -ă* [fr. adverbial < lat.].

* **adverbiu** = **adverb** [lat. adverbium].

* **advers, -să**, adj. Protivnic, care stă împotriva, contrar: *părere -ă; partidă -ă* [fr. adverse < lat.].

* **adversar**, sm. Protivnic, cel ce stă împotriva (într'o luptă): *s'a luptat cu trei -i puternici* [fr. adversaire < lat.].

* **adversativ, -vă**, adj. (Gram.) Care arată o opozițiune, o împotrivire: *conjunctiune -ă (dar, însă)* [fr. adversatif < lat.].

* **adversitate**, sf. Nenorocire, restriște: *părerea zdrobit de această cumplită ~* [fr. adversité < lat.].

* **advocat**, sm. Persoană care a învățat legile și care se ocupă cu apărarea înpricinaților înaintea judecății, sau care susține drepturile cuiva în fața judecătorilor || Prin ext. Acela care se amestecă într'o discuțiune, pentru a lua apărarea altuia sau spre a-i sprijini spusurile; *lasă că mă fac eu ~ul dămităle, și să vedem dacă-i mai dă mâna să răsunză* [lat. advocatus].

* **advocățel** (pl. -țeli), sm. dim. fam. Advocat nepriceput, cu puțină vază: *un biet ~ de provincie*.

* **advocățesc, -țească**, adj. De advocat: *fabrică la minut advocățel ageri cari degradă corpul ~* (JIP.) [a d v o c a t].

* **advocăție**, sf. Ocupațiunea, meseria de advocat [a d v o c a t].

* **advocățime**, sf. col. **advocat**.

* **advocățilac** (pl. -ăcuri), sf. iron. Ocupațiunea, meseria de advocat || Șirețlic, chibluș întrebuințat de advocat [a d v o c a t; comp. bulg. advokatlakŭ].

* **advocatură**, sf. Profesiunea de advocat: *s'a apucat de ~* [după germ. Advokatur].

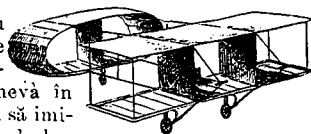
advon (pl. -oane), sn. = **nartecă**: *~ul dela Snagov e o cameră pătrată cu patru pilaștri octogoni ce susțin un turn boltit ridicat d'asupra-le* (ODOB.).

* **aer**¹ (pl. aere), sn. Fluid gazos care formează în jurul pământului un strat de 80-100 km., de neapărată trebuință pentru întreținerea vieții animalelor și vegetalelor: *~ curat, ~ stricat, ~ nesănătos, ~ rece, ~ul mării* || Văzduh, spațiul între cer și pământ: *plutește în ~; s'a ridicat în ~* || Înfațișare, față: *casa*

* formă de evitat (F) vezi figura alăturată. — Accentul e indicat printr'un punct dedesubtul vocalei.

- în care intrarăm avea -ul unui han; are totdeauna un - posonorit; ce - de bătrâni gânditori au unele case vechi boieresti tupilate în fundul curții (VLAH.) || Chip de a se purta: își ia -e de bogătaş; cu -ul lui de om învâțat [lat. aer în parte cu accepțiunile fr. air].
- aer**² (pl. aere), *sf.* (Teol.) Văl cu care se acoper sfințele daruri || Spec. Vălul cel mare care se pune la proscomidie unde înfățișează cerul pe care s'a arătat steaua la nașterea Mântuitorului; vălul de pe sfânta masă care înfățișează piatra pusă deasupra mormântului lui Hr. [gr. ἄρης].
- *aeră** (aerez), *vb. tr.* A face să intre aer curat: ~ o odaie || A svântă, a întinde la aer: ~ hainele, blănițele || *vb. refl.* A-și face vânt (cu ceră) [fr. aérer].
- *aerare**, *sf.* Faptul de a aeră.
- aerel**, *sm.* (Farm.) Substanță albă sau brună cu miros urât și gust grețos întrebuințată în medicină sub numirea de *asa-foetida* [aior].
- †aeresc, -ească**, *adj.* Aerian: toate păsările și dobitoacele aerești (CANT.) [aer¹].
- *aeri** (aeresc) ... = **aeră**: borte pre unele trage vântul să nu prea aibă, dară adese să se aerască (FLP.) [aer¹].
- *aerișan, -ană**, *adj.* Din aer, care trăește în aer, ce se întâmplă în aer: plantă -ă, fenomen -, călătorie -ă; păvni mândri, fulgi de soare, dulci minuni -e (ALECS.) || De aer: diferitele strute -e || Fig. Ușor, curat ca aerul; foarte gingaș: *ființă -ă* [fr. aérien].
- *aerifer, -eră**, *adj.* Care aduce aerul (pentru respirațiune): canal - [fr. aëriifère].
- *aeriform, -mă**, *adj.* Ce seamănă cu aerul, care are însușirile fizice ale aerului; se zice de fluidele care, deosebindu-se de aerul atmosferic prin natura lor proprie, i se aseamănă prin transparentă, elasticitatea lor, etc.: fluid -, corp -, substanță -ă [fr. aëriiforme].
- aeriseală** (pl. -seli), *sf.* Faptul de a aerisi.
- aerisi** (aerisesc), *vb. tr.* A înlocui aerul stricat prin aer curat, a lăsa să intre aer curat (intr'o încăpere), a improspăta aerul: *i-am spus să aerisească odăile de două ori pe zi* || A svântă, a scoate la aer curat, a întinde la aer: *ar fi bine să aerisești din când în când hainele din dulap* [ngr. ἀερίσσω < ἀερίσω].
- aerisire**, *sf.*, **aerisit**, *sb.* Faptul de a aerisi.
- *aerografie**, *sf.* Teoria aerului, descrierea aerului și a proprietăților lui [fr. aérographie].
- *aerolit**, *sm.* (Min.) Piatră sau masă minerală ce cade pe pământ din spațiul ceresc [fr. aërolithe].

- *aerologie**, *sf.* (Fiz.) Partea fizicii care se ocupă de atmosferă [fr. aërologie].
- *aerometrie**, *sf.* (Fiz.) Știința care se ocupă de însușirile fizice ale aerului, precum greutatea, elasticitatea, etc. [fr. aërometrie].
- *aerometru**, *sm.* (Fiz.) Instrument care slujește să arate densitatea sau răirirea aerului [fr. aëromètre].
- *aeronaut**, *sm.* Cel ce călătorește în aer cu un aerostat, cu un balon [fr. aëronaute].
- *aeronautic, -ică**, *adj.* De aeronaut; privitor la construirea și cărma baloanelor [fr. aéronautique].
- *aeronautică**, *sf.* Artă de a construi și a cărmi baloanele [fr. aéronautique].
- *aeroplan** (pl. -ane), *sn.* Aparat mai greu decât aerul, cu care se poate ridică cineva în spațiu și să înteze șorul plan al păsărilor (F)

Aeroplan.

- [fr. aéroplane].
- *aerș, -oașă**, *adj.* Ușor, curat ca aerul || Fig. Foarte gingaș: *sufierea ta curată, aeraoasă* (NEGR.) [aer¹].
- *aerostat** (-ate), *sm.* Aparat umplut cu un gaz mai ușor decât aerul și care se poate astfel înălța în văzduh, balon [fr. aërostat].
- *aerostatic, -ică**, *adj.* Privitor la aerostațiune: *pare -* [fr. aërostatique].
- *aerostatică**, *sf.* (Mec.) Partea mecanică care se ocupă de echilibrul aerului || Spec. Teoria construirii baloanelor [fr. aërostatique].
- *aerostațiune**, *sf.* Artă de a construi și cărmi baloanele [fr. aërostation].
- **aest**, *adj.* dem. m. (pl. aesti; gen.-dat. sg. aestui, pl. aestor) = **ăst**.
- **aesta**, *pron. adj.* dem. m. (pl. aestia; gen.-dat. sg. aestuia, pl. aestora) = **ăsta**.
- aëvea = aievea**.
- *afabil, -ilă**, *adj.* Care primește cu bunăvoință (pe cineva), ascultă și vorbește cu blândete: *se arată foarte - cu toată lumea* || *adv.*: *mă primește totdeauna -* [fr. affable < lat.].
- *afabilitate**, *sf.* Firea, însușirea aceluia care vorbește și ascultă cu blândete (pe cineva), care primește cu bunăvoință (pe cineva) [fr. affabilité < lat.].
- afacere**, *sf.* Treabă, lucru, daravere, îndeletnicire: *o - importantă; n'are nici o -* || Daravere de negoț: *n'am făcut azi nici o -; om de afaceri; - industrială; îi*

merg rău *afacerile* || Pricină (de judecată): se judecă astăzi o ~ criminală || *Afaceri*, pl. Trebile, pricinile, ocupațiile particulare: se amestecă totdeauna în *afacerile altuia* || Trebile, pricinile Statului: *afacerile publice*; *Ministerul afacerilor străine* || [a³ + fa cere format după fr. affaire].

afână (afănez), vb. tr. A rări, a face mai puțin îndesat, a înfoia: după ce a sfârșit rămat bulgării a afănat pământul cu grebla [lat. *affenare < fenum].

afănat, sf. Faptul de a afână.

afănaț, -ată, adj. p. afână. Rărit, așezat rar, puțin îndesat, înfoiat: ~ cu puful (GOL.); zăpadă ce cade -ă (HASD.); O ceri rasă ș' -ă, O dai cu vârf și 'ndesată (PANN); Eu le-am dat merticu ras și afănat, Ei mi-a trântit merticu cu vârf și 'ndesat (TOC.) || Fig.: ăl fânfănat are și curânt - și mers cărănt (JIP.).

afanisi (afanisece), vb. tr. A prăpădi, a nimici [ngr. ἠφανισα < ἀφανίζω].

afanisișre, sf. Prăpădire, nimicire.

afară, adv. Dincolo de pereții unei încăperi, de cuprinsul unui loc închis sau mărginit, etc. (op. în casă, înăuntru): a dormi ~; a ieși ~; a cu un picior în groapă și cu altul ~; a arunca ~, a scoate ~; a du ~, a da pe ușe -, a da pe poartă -, a izgoni (din casă, din slujbă, etc.) || Dincolo de hotarele țării, în străinătate (mai adesea cu prep. în, de, din): n'au sosit telegrame din ~; gravele împrejurări politice din ~ || De ~, loc. adv.: abia acum a venit de ~ || Din ~, loc. adv.: păreții sânt spoiiți din afară; din ~ măr frumos și năuntru găunos; pe din ~, în partea de afară; pe de rost, fără a se uita în carte: a învățat toată poezia pe din ~ || Pe ~, loc. adv.: de ar veni rara să se mai joace și pe ~; ce vești ne mai aduci de pe ~? || Pân ~, loc. adv., nu mai departe decât afară (din casă, din curte, etc.): s'a dus pân' ~ || ~ de, în - de, ți - din, ți din - de, loc. prep., fără, pe lângă: toți au plecat - de mine; mai ai și alte cărți - de acestea?; au început a pune dăjdii grele asupra pământelor, - din cele obișnuite (AMIR.); - de aceasta, - de aceea, pe lângă aceasta || ți - de, loc. prep., peste: au venit apele - de măsură (MUST.) || ~ din, loc. prep.: au plecat - din oraș; ~ din cale, din cale -, loc. adv., peste măsură, prea de tot: s'a făcut lenoș prea din cale ~; n'am răzut așa femeie să plângă de toate cele, eră miloasă din cale - (CRG.) || ~ dacă, ~ numai dacă, loc. conj., decât numai, cu condițunea

însă: voi plecă să pțămîna viitoare - nu-mai dacă nu mă vor împiedecă *afacerile* || interj. (când se izgonește cineva dintr'o casă, dintr'o slujbă, etc.) Ieși! Pleacă!: afară să ieși nerușinatule! afară! ticălosule, și să nu te mai arăți în ochii mei (ALECS.) || ți sf. Partea din afară, exteriorul [lat. *afforas < ad-foras].

***afazic, -ică**, adj. sm. f. Atins de afazie [fr. aphasique].

***afazje**, sf. (Med.) Pierderea graiului (din pricina unei leziuni cerebrale), amuteală [fr. aphasie < gr.].

***afect** (pl. -ecte), sn. (Filos.) Stare sufletească stăpănită de o emoțiune, de o pasiune [germ. Affekt < lat.].

***afectă** (afectez), vb. tr. A arăta o stare sufletească deosebită de aceea pe care o are cineva în realitate, a se arăta prin vorbă, prin purtări, altfel de cum este, a se preface: *afectează și el o dragoste nemărginită pentru țărani* || A mișca adânc, a mâhni: *această veste tristă l-a afectat grozav de mult* || A hotări, a destina (în spec. o sumă) pentru un scop anumit: *Ministerul a afectat această sumă pentru acoperirea cheltuielilor de reparațiuni* || A ipoteca: *și-a afectat casele la bancă* || vb. refl. A se răsfăța: *nu te mai afectă așa* [fr. affecter].

***afectabil, -ilă**, adj. Care poate fi destinat pentru un scop anumit, care se poate ipoteca: *restul venitului e - la cheltuieli de reparațiune; moșia aceasta nu e -ă*; [fr. affectable].

***afectare**, sf. = *afecțiune*.

***afectat, -ată**, adj. p. *afectă*. Adânc mișcat, mâhnit: *eram atât de - de cele ce-mi spusese despre declarațiunile Austriei* (I.-GH.) || Prefăcut, nefiresc, meșteșugit în vorbă, în apucături: *nu-mi place de loc mersul lui -, modestia lui -ă*.

***afecțiune**, ***afecție**, sf. Chip prefăcut, nefiresc (de a vorbi, de a se purta), prefăcătorie: *nu se poate desobinui de a vorbi cu această - care-l face ridicul* || Destinare, hotărîre (în spec. a unei sume) pentru un scop anumit: *-a acestei sume pentru clădiri* [fr. affectation < lat.].

***afecționă** (afecționez), vb. tr. A avea, a arăta o dragoste deosebită (pentru ceva, pentru cineva): *afecționează studiul limbilor vechi*; *afecționă numai pe cei mai silitori* [fr. affectionner].

***afecționare**, sf. Faptul de a afecționa.

***afecțiune**, ***afecție**, sf. Iubire, dragoste: *mi-a arătat o - deosebită* || (Med.) Stare bolnăvicioasă a unui organ sau a întregului organism care nu se poate preciza mai de aproape, boală: *are o - nervoasă* ||

Afectiuni, pl. Porniri, mișcări ale sufletului, pasiuni: *aceste afectiuni sânt aproape firești și nu ori-cine le poate stăpâni* [fr. affection < lat.].

***afectiv,-ivă**, adj. (*Filos.*) De afect, privitor la un afect: *stări -e ale sufletului* [afectiv < lat.].

***afectuoz,-uoasă**, adj. Iubitor, plin de dragoste, dragăstos, care arată sau inspiră multă afecțiune: *prin bunătatea, gingășia și surâsul ei - cucerise toate inimile* || adv.: *l-au primit foarte* - [fr. affectueux < lat.].

††**afedron**, sb. Șezut (OOR.) [gr. ἀφεδρόν].

***afelje**, sf. (*Cosm.*) Punctul orbitei unei planete cel mai depărtat de soare [fr. aphélie < gr.].

***afemeiat,-ată**, adj. Moleșit, slab ca o femeie; muieratic [femeie, după fr. efféminé].

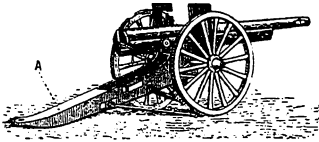
***aferaț,-ată**, adj. Care are sau pare a avea o mulțime de treburi, foarte ocupat: *pare totdeauna foarte* - [fr. affairé].

***afereț,-tă**, adj. (*Jur.*) Care se cuvine de drept cuivă: *s'a dat fecărui moștenitor partea -ă* [fr. afférent < lat.].

***afereză** (pl. -eze), sf. (*Gram.*) Căderea unuiu sau mai multor sunete la începutul unui cuvânt: *prin - s'a format Liandru din Alexandru, Leana din Ileana, etc.* [fr. apherése < gr.].

aferim! interj. Prea bine! bravo! foarte frumos! minunat!: *aferi*m, *slugă bună și credincioasă!* (CANT.); *aferi*m! *imi zise, bătându-mă pe spate, vino sus să mănânci cu mine* (I.-GH.) || (Întrebuințat și ironic): *aferi*m, *băiețe, să mai vii și altădată!* || adv. De minune: *duceți-vă, că aferi*m aveți să petreceți (VOR.) || sm.: *bătrânul Socolean, doborât sub grinda laudelor și a aferi*milor, se lăsase pe un scaun (NEGR.) [ture. aferi m].

afet (pl. -ete), sm. (*Mil.*) Patul tunului, che-

A. Afet.

restea pe care e așezată țeava tunului: *-ul tunului de 105 se compune din corpul -ului, aparatul pentru ochirea în înălțime, dispozitivul pentru ochirea în direcțiune, osia cu roatele, piedica pentru drum și frâul hidraulic (F)* [rus. lafetă ori germ. Laffette + fr. affût].

****afetea** (de-), loc. adv. *Trans. Băn. În zadar* || De geaba, de pomană.

†**afieroseală**, ****afiroseală** (RĂD.), sf. Risipă, cheltuire (v. *firoseală*) [afieros].

†**afierosi** (*afierosesc*), ****afiroși** (*afirosec*), vb. tr. (L.-M. RĂD.) A hărăzi, a închina (o danie), a dărui (spec. unei mănăstiri): *au afierosit-o și au dăruit-o la maica cea de obște a tuturor, sfânta besearecă a lui Dumnezeu (GAST.)* || Prin ext. fam. A cheltui, a risipi: *nu-i bun de nimic altă decât să-mi afierosască averea (ALECS.)* || vb. refl. †† A-și închina cuivă gândul, vieța || Fam. *Musc.* A se sfârși, a nu mai rămâne nimic: *de unde ici, nu se mai face la loc, s'afirosește (RĂD.)* [ngr. ἀφίρωσα < ἀφίρωω].

†**afierosire**, sf. Hărăzire, închinare, danie || Fam. Risipire, cheltuire.

afif, adj. pop. *Mold.* Fără nici un ban în pungă, lefter: *ian privește bănărit de unde eram - de parale (ALECS.)* [ture. hafif].

***afige** (*afig*, perf. *afipsei*, part. *afipt*), vb. tr. (*Jur.*) A lipi undevă un anunț judecătoresc: *acest termen se va afige și la usa judecătoriei (PR.-CIV.)* [lat. affigere].

***afigere**, sf. (*Jur.*) Lipirea unui anunț judecătoresc: *o lună cel puțin după -ă și publicarea acelei cereri (PR.-CIV.)*.

***afiliă** (*afiliez*), vb. tr. și refl. A (se) asocia (vorb. de corporațiuni, de comunități, de unele societăți); a primi (a intra) ca membru într'o societate, într'o asociațiune (mai adesea secretă): *s'u afiliat la acea societate de revoluționari* [fr. affilier < lat.].

***afiliare**, sf. Faptul de a (se) afilia.

***afiliat,-ată**, adj. sm. f. p. **afilia**: *Nicolae Ipeilante, unul din afiliați, căutase să tragă și pe frate-său Alexandru (I.-GH.)*.

***afiliațiune**, ***afiliație**, sf. Faptul de a (se) afilia || *Tovărășie* [fr. affiliation].

afin¹, sm. (*Bot.*) Tufă care crește prin locurile stâncoase și umede din pădurile muntoase și subalpine, și prin pășunile pietroase din regiunea alpină (*Vaccinium myrtillus*).

Produce niște broboane mici negre-albastre, foarte gustoase (F).

***afin**², sm. ***afină** (pl. -ine), sf.

Afin.

Rudă (prin alianță): *tot acel ce nu este nici rudă, nici afin (cuseru) cu pupulul nu poate fi silit a primi tutela fără voința sa* (COD.-CIV.); *dacă femeia judecătorului este rudă ori afină a uneia din părți* (PR.-CIV.) [lat. affinis].

afină (pl. -ine), sf. (Bot.) Broboană neagră-albăstrie, foarte gustoasă pe care o produce afinul (*Vaccinium myrtillus*); poporul usucă aceste broboane, le fierbe, iar zeama o întrebuintează ca doctorie contra diareei și a tusei.

***afinar**, sm. ***afinet** (pl. -cturi), ***afiniș** (pl. -ișuri), sn. col. *Trans.* (HASD.) Loc unde cresc afini [afin].

***afinitate**, sf. Înrudire, potrivire, asemănare: *e o mare ~ între poezie și pictură; aceste animale n'au nici o ~ între ele* || (Chim.) Puterea prin care atomii diferitelor elemente se atrag și tind să se unească unul cu altul [fr. affinité < lat.].

afion, sb. Suc extras din măgăliile necoapte ale macului de grădină (*Papaver somniferum*); opiu: luat în cantități foarte mici alină durerile și aduce somn; în cantitate mai mare e o otrăvă foarte primejdiaasă: *nu trecu mult și toți păzitorii fură cuprinși de un somn sor cu moartea, pasă-mi-te rachiul din butoiu eră cu ~* (ISP.) [ture. afion].

***afipt** (pl. -ipte), sn. (*Jur.*) Înștiințare, a-nunț judecătoreșc privitor la un sechestru sau vânzare: *-ele se vor lipi la ușa tribunalului* (PR.-CIV.) [a fige după anal. lui înfipt].

a-fir-a-păr, v. fir.

afirea (de-), v. fire.

***afirmă** (*afirm*), vb. tr. A zice da; a incredintă, a asigura, a întări că un lucru este adevărat: *ignoranța afirmă sau neagă, știința se îndoiește; îți afirm că lucrurile s'au petrecut astfel* || vb. refl. A se arăta, a dovedi că are anumite însușiri, un anumit talent, a se manifesta: *s'a afirmat bun scriitor; mișcarea începută se afirmă din ce în ce mai mult* [fr. affirmer < lat.].

***afirmare**, ***afirmațiune**, ***afirmație**, sf. Faptul de a afirma, incredințare || Spusă: *mă îndoiesc de afirmațiunile lui* [fr. affirmation < lat.].

***afirmativ**, **-ivă**, adj. Care afirmă, prin care se afirmă ceva: *mi-a dat un răspuns ~; ton ~* || (Gram.) Modul ~, indicativul; *propozițiune -ă*, care nu cuprinde o negațiune || adv.: *mi-a răspuns ~* || **afirmativă**, sf. (Log.) Propozițiune prin care se afirmă ceva spre deosebire de cea negativă [fr. affirmatif, -ive < lat.].

****afiroși ... = afierosi ...**

***afiș** (pl. -ișe), sn. Hârtie scrisă sau tipărită ce se lipește pe ziduri, pe porți, sau se împarte trecătorilor pe stradă spre a se aduce ceva la cunoștința tuturor, înștiințare: *- teatral, - de reclamă* [fr. affiche].

***afișă** (*afișez*), vb. tr. A lipi afișe || Prin ext. A arăta cu tot dinadinsul și în vederea tuturor: *prea căută să-și afișeze iubirea pentru popor* || vb. refl. A căuta cu ori-ce preț să fie luat în seamă, a da mereu prilej de vorbă despre sine: *îl vezi afișându-se la toate întrunirile; se afișează mereu cu luxul ei* [fr. afficher].

***afișare**, sf. ***afișat**, sb. Faptul de a (se) afișă.

***afișor**, sm. Cel ce lipește afișe [fr. afficheur].

***afistaț** (CRG.) = atestat.

afli (*afliu*), vb. tr. A găsi pe cineva (căutându-l sau fără a-l căuta): *am alergat toată ziua prin oraș, dar nu l-am putut afli nicăieri; n'am aflat pe nimeni în casă* || A găsi ceva (din întâmplare sau după ce s'a căutat): *~ o comoră; caută și vei afli*; fig. *a nu-și afli locul*, a nu putea sta liniștit (de nerăbdare, de durere, etc.), a nu se mai astâmpără || A da peste cineva din întâmplare, pe neașteptate: *i-a aflat tocmai când se încercouă să intre pe fereastră* || A da în drum peste cineva, a întâlni: *apucă numai pe calea aceasta, căci vei afli pe un porcar, pe acela să-l înirebi* (RET.); *a-și afli omul*, a da peste unul mai tare, mai priceput, etc. care să-l poată birui || A da peste ceva, a descoperi după cercetări sau meditații îndelungate, a inventa; a născoci: *n'am putut afli adevărul; poliția a aflat pe vinovați; a aflat un leac pentru stărpirea șoarecilor; a aflat mijlocul de a trăi fără să muncească* || A ajunge a cunoaște, a ști, a pricepe, a înțelege: *afli, nepoate, că asemenea pietre fac podoaba împărăției mele* (CRG.) || A prinde de veste: *n'am putut afli nimic în oraș; am aflat că l-au dat afară din școală* || A socoti, a chibzui, a i se părea (că e bine sau rău): *a aflat mai nimerit să aștepte până a doua zi; a aflat cu cale, a aflat de cuvânt*, a socoti că e mai bine, a găsit nimerit || A-i veni pe neașteptate, a i se întâmpla: *dă-mi, Doamne, ce n'am visat, să mă mir ce m'a aflat* || †† A dobandi: *dedease al ei tot și necă de unul folos afli* (COR.) || vb. intr. A lua cunoștință, a ajunge a ști, a auzi despre existența unei persoane, unui lucru: *afară despre un vrăjitor meșter carele încheagă*

și apele (ISP.) || A prinde de veste: *abiă târziu de tot află și el cum se petrecuse lucrurile* || A-i veni aminte, a-i abate (să se apuce de ceva): *d'apoi bine! astăzi ți-ai aflat d-ta de arat?* (MAR.) || vb. refl. A exista: *nu se mai află altu așă de frumoasă* || Întrebuințat în locul verbului a fi: *s'u aflat singur; a se află de față* || A fi într'un loc, a fi pus, așezat, situat: *mă aflam atunci la Paris; nu știu în ce parte se află primăria* || Se zice cu privire la starea, la situațiunea bună sau rea a unei persoane sau unui lucru: *a se află în primejdie, în încercătură, în nevoie, într'o stare de plâns* || Spec. Vorbind de starea sănătății cuiva: *cum te mai află? cum se află bolnavul? se află mai bine, mai rău* || **Mold.** Nu se află, nu e adevărat: *S'a plâns boierul că l-ai batjocorit.* — Nu se află, domnule epistat (ALECS.) [lat. afflare].

aflare, sf. Faptul de a afla: *-a unui lucru pierdut, -a adevărului, -a tiparului, -a unui mijloc, etc.* || *Aflarea capului Sfântului Ioan Botezătorul*, numele a două sărbători ale bisericii creștine, ce se țin la 24 Februarie și 25 Maiu: *la 24 Februarie e -a capului Sf. Ioan, atunci s'a găsit capul Sf. Ioan în apă, în aceea zi e capul primăverii* (VOR.).

aflat, sb. Faptul de a afla: *o știu din aflate, din auzite* || †† Descoperire; născocire: *pe această poveste cură și -ul slovelor* (M.-COST.).

aflător, -toare, adj. sm. f. Care află, descoperă, născoceste ceva; care se află (într'un loc): *Omer cel vechiu -ul a toutei filosofie* (N.-COST.); *sorbiau astă iscusită băutură care face nu numai puțină cinste -ului ci decât -ului tipografiei* (NEGR.) [află].

†† **aflățură** (pl. -turi), sf. Lucru aflat, descoperire, născocire: *în dășărtu-l cinstea pre Dumnezeu cu aflături omenești* (PS.-BLGR. — BIBL. CAT.-CALV.) [află].

aflictiv, -ivă, adj. (Jur.) Se zice de pedepsele prin care se răpește unui osândit viața sau libertatea: *munca silnică este o pedeapsă -ă și infamantă* [fr. afflicatif].

afluent, sm. Apă curgătoare care se varsă într'alta: *râurile sânt afluenți ai fluviilor, iar fluviile sânt afluenți ai mărilor* [fr. affluent < lat.].

afluență (pl. -ențe), sf. Mare îmbelșugare (de lucruri): *afluența grânelor pe piețele din strănătate* || *îmbulzeală, gloată, lume multă: n'am putut răzbate din pricina afluenței* [fr. affluence < lat.].

aflux (pl. -uuri), sn. (Med.) Îngrămădire

prea mare, năpădire de lichid într'o parte a trupului: *-ul sângelui la creeri* [fr. afflux < lat.].

***afon, -onă, *afonic, -ică**, adj. Fără glas, lipsit de glas [fr. aphone, aphonique].

***afonje**, sf. (Med.) Pierderea glasului, stingerea vocii [fr. aphonie < gr.].

***aforism** (pl. -isme), sn. Sentență, maximă prin care se exprimă în puține cuvinte anumite adevăruri morale sau filosofice [fr. aforisme < gr.].

***aforistic, -ică**, adj. Alcătuit din aforisme, în felul aforismelor: *stil ~* [fr. aforistique < gr.].

***a fortiori**, loc. adv. lat. Cu atât mai mult, mai cu drept cuvânt.

***afront** (pl. -onturi), sn. Ocară făcută cuivă (cu vorba sau cu fapta) fiind de față și alții, înfruntare: *nu-i ieșia delu inimă -ul ce-i făcuse* (CRG.) [fr. affront].

***african, -ană**, adj. sm. f. Din Africa, care locuiește în Africa: *Valuri albe trec în zarc, se așează 'n lung troian, Ca nisipurile dese din pustiul ~* (ALECS.) [Africa].

***afte**, sf. pl. (Med.) Bubulițe, sgrăbunțe, bășicuțe care se fac pe buze, pe gingii, în gâtje, etc. [fr. aphte > lat.].

***aftos, -oașă**, adj. (Med.) Care e caracterizată prin prezența aftelor: *angină aftoasă* || *Febra aftoasă*, boală care se ivește mai adesea la vitele bovine și se transmite la oi, capre și cu deosebire la porci, apoi la câini și pisici și chiar la găini și om; e numită de popor boala de unghii și de gură [fr. aphteux].

afumă (afum), vb. tr. A lăsa să se acopere de fum, a umplea de fum, a pune la fum: *au afumat limbi, șunci, pastramă; a afumat stupul ca să poată scoate faguri* || A expune la acțiunea fumului ca mijloc de vindecare: *de-abiă i-a mai trece bițetului istuia de spăriet, că mult păr îmi trebuia delu tine ca să-l afum* (CRG.) || A produce fum arzând diferite substanțe pentru a alungă dintr'un loc un miros nesănătos, neplăcut: *să afumi casa cu pucioasă, cu buruieni miroșitoare* || A face să capete miros de fum, a strică (bucatele) prin fum: *a afumat laptele de nu l-am putut bea* || A înnegrî acoperind cu fum: *să afumi sticla și să te uiți prin ea* || ** vb. intr. A scoate, a face fum, a fumeză: *nu știu ce are soba de tot afumă; captorul afumă* (SLV.) || ** A fuma: *după ce se săturară, își aprinseră țigări și afumau cu ele ca Turcii* (RET.) || †† A fumeză, a scoate fum: *no-rodul vedea muntele afumând* (BIBL.) || vb. refl. A se expune la acțiunea fumului

lui (ca mijloc de vindecare): *s'a afumat cu buruieni de leac; cu păr de urs e bine să te afumi de speriat (VOR.); o cloanță de bătrână o sfătui să se afume cu păr de urs (ALECS.)* || A căpăta miros de fum, a se strică prin fum (vorb. de bucate): *toate bucatele s'au afumat* || A se acoperi de fum, a se înnegri, a se îngălbeni de fum: *să nu slăbească sufletul tău de doi tăciuni ce se afumă cu focul iadului (N.-COST.); s'au afumat pereții, mobilele, tablourile* || Fam. *S'a afumat (cu luleaua), s'a cam îmbătat* || † A scoate fum, a fumeșă [lat. **affumare* < *ad-fumare*].

afumare, sf. Faptul de a (se) afumă.

afumaț, ață, adj. p. **afumă**. Pus la fum, expus la acțiunea fumului: *limbă -ă, scrubie -ă* || Cu miros de fum, stricat prin fum: *lapte -, bucate -e* || Înnegrit de fum: *sticlă -ă* || Îngălbenit de fum și de vechime: *hârtii -e, căciula -ă; pereții afumați erau îmbrăcați cu rogojini; țineă într-o mână o psaltichie veche și -ă (ALECS.)* || Sur: *imi vezi gura fără dinți, fața bugeală, barba -ă, capul cărunt (LETOP.)* || Fam. Amețit de vin, cherechelit: *e - dis de dimineață, e ~ cu luleaua* || sn. Faptul de a (se) afumă || **afumată**, sf. Varietate de strugure ruginit, de o culoare amestecată din alb, galben și roșu, picurată cu negru.

afumător, -oare, adj. Care afumă: *au numit Dumnezeu atunci pre Rasim și pre Fachei, doi tăciuni -i (N.-COST.)* || (pl. -toare), sn. (*Apic.*) Aparat cu care se afumă stupii (C.-STUP.) || **afumătoare** (pl. -toare), sf. Cătuie, vas în care se pun substanțe mirositoare pentru afumat: *la Snagor se găsește încă o cătuie sau ~ de argint în forma unei sfere cu capac conic sprijinită pe trei picioare (ODOB.)* || **afumătoare**, sf. pl. Substanțe mirositoare cu care se afumă [a fumă].

afumătură (pl. -turi), sf. Afumare cu substanțe mirositoare sau cu ori-ce alt lucru care arde înădușit și scopul de a face să dispară un miros urât dintr'un loc, de a se alunga unele insecte, etc.: *în ziua celor 40 de sfinți se fac afumături cu carpe aprinse prin case, prin cușoare, prin grajduri, că se gonește tot ce e rău dela acea casă (MAR.)* || Carne afumată: *dă-mi niște ~ [afumă]*.

afund, adv. Spre fund, la adâncime, adânc: *unde e valtoare, apa te trage -; l-a îngropat - în pământ, a da -, a băga -, a cufundă; a se da -, a se cufundă, a se duce la fund, fig. a pieri din ochi, a dispărea* || **afund, dă**, adj. *Tr.-Carp.*

Adânc: apele line sânt -e; a săput o groapă -ă || (pl. -unduri), sn. Adâncime; fund: *auzul deslușă în -ul pământului pân' la miezul lui (DLVR.); aruncându-i din -ul nărilor umede duhoarea dulce de lapte (CAR.)* [lat. *ad fundum*].

afundă (*afund*), vb. tr. A băga de tot în apă (sau într'alt lichid), a cufundă: *și-l pogori în scaldătoare și-l afunzi, adevă-l uzi de tot (PR.-MAT.)* || A înnece: *a afundat toate corăbiele lor în mare* || vb. refl. A se băga de tot în apă: *s'a afundat în apele Iordanului* || A se duce afund, a se scufundă, a se înnece: *măcar că mă afundat în mare, dar iar m'au scos afară apucându-mă de un lemn (GAST); și se porni turma deîn tărmure în mare, eră ca doao mie și se afundară în mare (COR.)* || Fig.: *a se afundă în cugetări; mesenii se afundă în convorbiri variate până ce, ameiți, cad sub masă (ALECS.)* || Fig. A pieri din ochi, a se face nevăzut, a dispărea (în depărtare): *s'au afundat în desişul codrilor; nebun de groază murgul se-afundă în largul spațiu și spintecă amurgul (ALECS.)* [lat. **affundare* < *ad-fundare*].

afundare, sf. Faptul de a (se) afundă: *și stai drept căutând spre răsărit și tu și copilul și-l botezi în trei afundări (PR.-MAT.); fig.: -a în nelegiuiri gaoanice și negre, iacă-ți iadu (JIP.)* || = **afundiș**: *cel din urmă șgomot se stinge în -a stradelor (DLVR.)*.

afundat, adj. p. **afundă** || Fig. Foarte depărtat, abia zărit: *în depărtarea ceu mai -ă dealurile dobrogene încingeau acest curios tabel (ODOB.)* || Fig. ~ în cugetări, în gânduri: *ținti ochii în jos și stătu puțin - în gânduri (ALECS.)* || sn. Faptul de a (se) afundă.

afundătură (pl. -turi), sf. Înfundătură, loc înfundat: *de va ședea în vre-o pădure deasă și mare vederea lui nu poate străbate prin toate colțurile și afundăturile (ISP.)* || = **adâncătură**: *obraji ei formau două mușchieri rotunde străpunse în mijloc de două mici afundături de mărimea unei gămălii de bold (BOGD.)* [a fundă].

afundiș (pl. -ișuri), sn. Distanța dela ochi până la un punct foarte îndepărtat, abia zărit (al unei păduri, al unui drum, etc.), adâncime: *măsurai -ul codrilor gândându-mă la tine (DLVR.)* [a fund].

afunzime, sf. Adâncime: *cel puternic va blagoslovi pre tine de sus cu blagosloveniile afunzimeei de gios (PAL.)* [a fund].
***afurcă** (*afure*), vb. tr. (*Mar.*) A lega o corabie de fundul apei cu ajutorul a două

ancore care lucrează împreună într'o direcțiune opusă și ale căror lanțuri formează o furcă [fr. affourcher].

***afurcare**, sf. (Mar.) Faptul de a afurcă.

****afuriș**, v. furis.

afurisanie, **afurisenie**, sf. (Teol.) Pe-deapsă canonică prin care e îndepărtat cineva din ceata credincioșilor și e oprit pentru un timp dela biserică: *cu mare blăstem au legat și cu strașnică ~ au scris testamentul* (N.-COST.); *l-au deslegat de ~* [afurisi].

afurisi (afurisesc), vb. tr. (Teol.) A lovi, a pedepsi cu afurisania: *l-au afurisit pentru că a batjocorit cele sfinite; care cleric se va arăta că merge la cârciumă să mănânce și să bea acolo, acela să se afurisească* (PR.-MAT.) || A blestemă: *părinții lui l-au afurisit* || vb. refl. A chema asupra-și blestemul, urgia cerească (în jurăminte): *Că făgăduesc Și m'afurisesc De azi înainte Să fiu mai cuminte* (IK.-BRS.) [ngr. ἀφορίζω < ἀφορίζω].

afurisișre, sf. Faptul de a afurisi.

afurisișt, **-iță**, adj. sm. f. p. **afurisi**. Pedeplit cu afurisania: *cine se va împrieteni cu un - să fie și el afurisit* || Blestemat: *fir'ar a dracului de vieatăi ș' -ă, că m'a făcut mama fără noroc!* (CAR.) || Îndrăcit, păcătos, cumplit, rău la suflet: *eră un neam - și viclean; adevăratul Sfântul-Nicolai se vede că a știut de știria mea, că numai iaca că intră -ul de băiet în școală* (CRG.).

††**afurisiștură** (pl. -turi), sf. (IRG.) = **afurisanie** [afurisi].

††**agă** (pl. *agale*), sm. Căpetenie militară, ofiter turc (în spec. comandantul inenicerilor) [turc. aga].

††**agă** (pl. *agi*), sm. În vechime, ispravnicul dărbănilor și al întregii infanterii || Rang de boierie de prima clasă || Prefect de poliție (în prima jumătate a veacului trecut) [turc. aga].

††**agabanju**, sb. Stofă scumpă din care Turcii făceau turbane: *mai colo boccalăcuri de stofă cu așternuturi de -, cu primenele de borangic*. (ODOB.) [turc. agabani].

Agachi, npr. m. Mold.: *Înghite -!* un fel de îndemn la băut (mai ales pentru cel ce trage bine la măsă).

agale, adv. Încețișor, alene: *așă murgau ~ spunând fiecare ce o tăia capul* (DLVR.); *o tărăncă înaltă, svelită, puzeste ~ și toarce ducând la păscut un cârd de vitei* (VLAH.); *mai adesea reduplicat: împănind și a noua poruncă a împăratului Euristeu, Ercole se întorcea acasă ~* (ISP.) [gr. ἀγάλλω].

****agâmbă**, vb. tr. *Trans.* (GZ.-TR. VIC.)

A apuca, a prinde, a pune mâna pe cineva || A-l lovi boala copiilor: *agâmbă-te-ar să te agâmbă!* [v. **gâmbă**].

***agâmbală**, sf. (Med.) *Trans.* (GZ.-TR.)

Boala copiilor, epilepsie [agâmbă].

***agami**, sm. (Zool.) Pasăre din ordinul

picioroangelor având oare-care asemănare cu cocorul; trăește prin basinul Amazonului (*Psophia crepitans*) (F) [fr. agami].

****agănaș**, sb. *Often.*

(H.A.S.D.) Un fel de horă țărănească pe care o joacă numai bărbații.

***agapă** (pl. *-ape*), sf. Ospățul la care luau parte cei dintră creștini || Ospăț, masă la care se intrunesc mai mulți prieteni: *membrii societății au hotărât să se întrunească la o ~ în fiecare lună* [fr. agape < gr.].

††**Agarean**, ††**Agarinean**, sm. Păgân, necredincios (vorb. mai ales de Turci și Tătari): *care preot va lua jertva ereticului sau a Agareanului sau va boteza copilul lui, aceluia poruncesc să i se ia darul* (PR.-MAT.) [vsl. agarēnin ũ].

††**agărenie**, sf. (DOS.) Credință păgână [Agarean].

††**Agarinean**, v. **Agarean**.

††**agarineșc**, **-ească**, adj. (DOS.) Păgân, necredincios [Agarean].

††**agărlăc** (pl. *-ăcuri*), sn. Calabalăc mult: *prindeau căruțe cu chirie, de-și aduceau -ul* (LETOP.) [turc. agyrlık].

††**agărni** (*agărni*), vb. tr. (AN.-CAR.) A acoperi [sărb. granati].

††**agărniștură** (pl. *-turi*), sf. (AN.-CAR.) Acoperemânt [agărni].

***agasă** (*agasez*), vb. tr. A întârâta ușor, a plictisi: *m'a agasat cu scârțâitul lui din vioară; te agasează toată ziua cu gemetele ei* [fr. agacer].

***agasant**, **-tă**, adj. Care agasează, plictisitor: *e foarte ~ când începe să-și laude talentele* [fr. agaçant].

***agat** (pl. *-ate*), sn. ***agată** (pl. *-ate*), sf. (Min.) Piatră tare, varietate de cvartș,

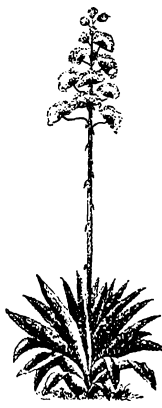
care prezintă pături concentrice neregulate de diferite culori; devenind foarte lucios prin lustruire, se întrebuințează mult în bijuterie precum și la facerea a diferite obiecte de ornament (F) [fr. agate < lat.].

Agat(ă).

agată . . . = **acăță** . . .

***agavă** (pl. -ave), sf. (*Bot.*) Gen de plante din familia amarillidelor, originare din America; una din spețe (*Agave americana*), naturalizată în regiunea mediteraneană, se cultivă ca plantă ornamentală; din fibrele frunzelor, lungi de peste 2 metri, se fac frânghii și diferite țesături (F) [fr. agave].

Agavă.

ageamiu, *Mold.* **age-miu**, -ie, sm. f. Începător, neprețut, novice, fără experiență: *la vânătorie, ca și la multe altele, eu mă pricep cum tot atâta precum se pricepea vestitul ageamiu* (ODOB.) [turc. ağami].

††**agem**, adj. sm. Persan, din Persia: *o samă de Turci s'au ridicat asupra împăratului -ilor* (MUST.) || sm. (*Muz.*) Semn în notele orientale bisericești [turc.-ar. ağem].

††**agemesc**, ††**agemesc**, -ească, adj. Persan, din Persia: *sfiță de saraser agemescu galben* (HASD.) [agem].

agemiu = **ageamiu**.

***agendă**, sf. (*Com.*) Cărticică cu foi nescrise în care oamenii de afaceri, comercianții, etc. înscriu cele ce au de făcut într'o anumită zi sau oră [fr. agenda].

***agent**, sm. Tot ce lucrează, puterea care lucrează sau produce o acțiune oare-care: *agenții de producțiune sânt munca, natura și capitalul; pământul e cel mai însemnat din agenții naturali* || *Agenți chimici*, substanțe care operează descompunerea altor substanțe sau care produc o schimbare chimică || (*Com.*) Persoană care se ocupă de afacerile altuia, ale unei case de comerț sau care e însărcinată cu o slujbă, cu o misiune publică sau privată: *- de afaceri*, cel care se însăreinează cu afacerile de interes ale altuia; *- de schimb*, mijlocitor pentru vânzarea și cumpărarea valorilor de bursă (titluri de rentă, acțiuni, obligațiuni, etc.) || *Agent diplomatic*, persoană trimisă de un guvern pe lângă alt guvern străin cu însărcinarea de a apăra interesele Statului pe care îl reprezintă și ale cetățenilor lui || Slujbaș, funcționar subaltern însărcinat cu aducerea la îndeplinire a ordinelor și dispozițiilor unei administrațiuni a Statului: *- de politică*,

- de siguranță, *- judecătoresc*, *- vamal* [fr. agent].

***agenție**, sf. (*Com.*) Slujba sau însărcinarea unui agent || Casă de afaceri, administrațiune condusă de unul sau mai mulți agenți; prin ext. locul, clădirea unde o asemenea administrațiune își are sediul: *- de publicitate*, *- teatrală*, *- telegrafică* [it. agenzia].

***agentură** (pl. -turi), sf. = **agenție** [germ. Agentur].

ager, -ră, adj. Tăios, ascuțit: *bei, agale, bimbași, cădeau trântiți la pământ de pala lui cea -ă* (ISP.); *toate cu gurile căscate, toate cu dinții -i și cu ghiare ascuțite* (RET.) || *Pătrunzător: ochiul cel -al lui Ștefan văzu unde o să ajungă treaba* (ISP.); *privire -ă* || *Sprinten, ușor la fugă: intră în curțile domnești în săltăturile și în desghinurile unui armăsăruș arăbesc - și sglobiu* (ODOB.); *stau dinaintea lui -i și sprinteni ca niște pardoși* (ISP.); *țărâni Săcui mai -i la picior se urcă mai cu înlesnire* (BĂLC.) || *Iute la sbor: Privește pe de-asupra-i cum trec necontenit Nori lungi și vulturi -i în sbor neobosit* (ALECS.); *ardună păsările cele mai -e la sbor și cu ele în stol venia de te culegea* (ISP.) || *Iute la acțiune: fie tot omul - a cruzii și târziu a grăii, zăbavnice spre mânia* (BIBL.); *Turcul blând când este vremea de blândete, sumeți și - cându-i vreme de sumeție* (M.-COST.) || *Harnic, îndemnativ, dibaciu: s'avam însă o țară de voiaci și o mână -ă la lucru* (JIP.); *ful împăratului eră mai - de mână, mai isteț și mai îndrăzneț* (ISP.) || *Isteț: - la minte* || *Puternic, vârtos, viguros: vesel și voios la inimă, - și vârtos la trup* (ODOB.) || *Fig.: le-ar spune cu pana lui -ă, în stilul său pătrunzător, că deșteptarea de la 1848 nu a fost opera unui singur om* (I.-GH.) || *ii* sm. Slugă a diavolului, cel ce îndeplinește poruncile mai-marelui diavolilor: *să fie scoasă dein mânăstire ca o părtașă a Satanei și a tuturor -ilor lui* (PR.-MAT.); *dracul și -ii lui* (DOS. MOLITV. 1699) [lat. agilis, -lem].

****agereste**, adv. *Trans.* (BOBB) Cu grabă, cu strădanie; cu minte bună [ager].

ageri (*ageresc*), vb. tr. A face ager, a ascuți (spiritul): *felul acesta de lucrări ageresc mîntea copilului* || vb. refl. A deveni ager [ager].

††**agerie**, sf. Ușurință (la alergat), iuțeală: *cu atâta - slobozindu-se, întâi la crocodil, apoi la dulăi alergă* (CANT.) [ager].

agerime, sf. Iuțeală, vioiciune, ușurință

(la alergat, la sbor): *aleargă cu multă ~* || Îndemănare, dibăcie: *mâinile-i reci și tremurându-le pare că pierduse îndemănatica lor ~* (ODOB.) || Pătrundere, istețime: cu *-a minții și cu înțelepciunea-i frească domni în pace toată viața lor* (ISP.); *-a minții și a dăruirii istețiuine au născut pe lume cele mai mari isprăvi* (GOL.) [ager].

agerire, sf. Faptul de a (se) ageri.

†† **agesc, -ească**, adj. Ce ține de agă: *cu slujitorii de curte și cu dăruibanții agești și cu vânătorii și pașirii erau trei mii de oameni pedestriți* (AMIR.) [agă].

** **agest** (pl. -turi), sn. *Mold. Bucov. Trans.* (MAR. ȘEZ. MNR. HASD.) Îngrămădire de lemne, bușteni, crengi, vreascuri, aduse de apele repezi și așezate într'un loc la cotitura unui râu formând astfel un fel de stăvilar || Prin ext. *Trans.* (FR.-CDR.) Loc scutit de vânt || Fig. *Trans.* (HASD.) Venetic [lat. *aggestum*].

** **agestă**, vb. tr. *Trans.* A păzi, a scuti a ocroti: *multam, că mi-că agestat pruncul* (FR.-CDR.) (v. *agești*).

** **agești** (*agestesc*), vb. tr. *Bucov. Trans.* (MAR. HASD.) A așeza, a îngrămădi lemne, bușteni, etc. la malul unei ape (vorb. de apele repezi), a forma un *agest* || vb. refl. A se îngrămădi, a se așeza (vorb. de buștenii, etc. aduși de apă) || Fig. A se pripăși, a se opri într'un loc [agest].

** **ageștire**, sf. *Bucov. Trans.* Faptul de a (se) agești.

** **agestri** (*agestresc*), ** **agestru**, *Bucov.* (MAR.) = *agești, agest*.

† **aghent**, sm. Slujbaş inferior al unei administrațiuni a Statului, v. *agent* || Spec. *Mold.* Slujbaş al poliției, al unui birou de servitori [germ. *Agent* ori rus. *agent*].

* **aghenție**, sf. = *agenție* || † Spec. Cancellaria, funcțiunea agentului austriac în România: *nu cumvă vrei să-l lăsdăm ca să meargă la aghenție?* (ALECS.) [agenție + aghent].

aghesmii (*aghesmuesc*), vb. tr. A stropi cu aghiasmă || Fam. iron. *Mold.* A trage a bătaie: *îl aghesmuesc cu astă labă cum o numești d-ta* (ALECS.) || Fam. *Bucov.* A fură: *despre un lucru furat se zice că l-a aghesmuț* (VOR.) || vb. refl. fam. iron. A se ameuți, a se chercheli [aghiasmă].

aghesmuire, sf. Faptul de a (se) aghesmu. **aghesmuț, -ită**, adj. p. *aghesmu* || Fam. iron. Cherchelit, cam beat: *e ~ bine* (VOR.); *tămăiet și ~ gata de dimineată* (CRG.) || sb. = *aghesmuire*.

** **aghestin(ă)** = *aghistin(ă)*.

** **aghiamanț** (pl. -ante), sn. *Tr.-Carp.* Diamant [ung. *gyémánt*].

** **aghiăș**, sb. *Săl.* (TRIB.) Așternătură de paie pe arie [ung. *ágyás*].

aghiasmă, sf. (*Teol.*) Apă sfințită de preot după un anume ritual cu prilejul punerii temeliei unei biserici, unei case, la inaugurarea vre-unui așezământ, la ziua întâi a fiecărei luni, la redeschiderea unei biserici reparate, la sfințirea unei biserici, la botez, etc.; ~ *mare*, apa sfințită din ziua de Bobotează (6 Ianuarie) pe care poporul, incredințat că e bună de leac, o păstrează mai mult timp || Fam. iron. Rachiu, numit și ~ *ruscască*: *se învârtește lumea cu mine de atâta ~ ruscască* (CRG.); *vrei, nu vrei, bea Grigore ~* (loc. prov. *Mold.*), se zice când de voie, de nevoie trebuie să faci ceva [gr. *ἀγιασμα*].

aghiasmatar (pl. -are), sn. (*Teol.*) Vasul în care se păstrează aghiasma || Cartea ce cuprinde rugăciunile care se fac la stropirea cu aghiasmă [ngr. *ἀγιασματάρι*].

aghiazmă = *aghiasmă*.

aghios (pl. -ioase), sn. (*Teol.*) Cântare de laudă la liturghie spre slava Sf. Treimi și care începe cu cuvintele „Sfırte Dumnezeule”; imnul triumfal sau cântarea de biruință la liturghie, la care poporul răspunde „sfânt, sfânt, sfânt Domnul Savaot” || Loc. prov. fam.: *a trage un ~, a trage (la) aghioase*, a cânta tare, mai ales cu glas monoton; a sforăi, a horcăi tare în somn: *ei, măi băieți, ia amă trageți la aghioase* (CRG.); *de veselie, trase niste aghioase c'un glas târit de amuți gălăgia șezătoarei* (DLVR.); *eu arz în foc și toți trag la aghioase* (CAR.); *a trage un ~ țearpăn*, a dormi mult; *i-a cântat popa ~ ul, a murit* [gr. *ἅγιος*].

* **aghiotant** = *adjutant*.

** **aghireș(ă)**, *Săl.* (TRIB.) = *agriș(e)*.

** **aghistin(ă)**, (*Bot.*) *Tr.-Carp.* = *castan(ă)* [ung. *gesztenye*].

Aghița, npr. m. Nume comic dat de popor necuratului || Loc. prov. fam.: *a-l fură ~*, a adormi (greu): *cum bău îl și fură ~*, *căzu într'o amorțeală sor cu moartea* (ISP.); *a-l lua ~*, a muri.

** **agiag**, sb. *Tr.-Carp.* Lut, argilă: *~ se numește argila simplă sau un pământ argilos, iar lut, argila amestecată cu alte elemente și frământată bine pentru a putea lipi sau murui cu ea* (MNR.) [ung. *agyag*].

agialăc = *hagialăc*.

agiamiu = *ageamiu*.

agică = *hagică*.

†† **agiș**, sf. Rangul de agă ca slujbă militară || Demnitatea de agă (ca rang de boierie) || Prefectura poliției [agă].

†† **agișc, -ească**, adj. = *ageșc*: *Cazacii*

- agiești pedestri cu steagurile lor* (SĂIN.) [agie].
- ***agil, -ilă**, adj. Sprinten, iute, care se mișcă cu multă ușurință: *tigrul, maimuța și pisica sânt animale foarte -e* [fr. agile <lat.].
- ***agilitate**, sf. Sprintenie, ușurință (în mișcări): *a sărit de pe cal cu multă -* [fr. agilité <lat.].
- agimă** = **hagimă**.
- ††**agimesc** = **agemesc**.
- ***agio**, sb. (Com.) Diferența între valoarea nominală și valoarea reală a monedelor, între banii de metal și cei de hârtie, între banii din țară și cei dintr'o țară străină, baș || Câștigul rezultat din diferența între prețul de acum și cel de mai târziu al valorilor, efectelor publice, mărfurilor, etc. [fr. agio <it.].
- ***agiotă** (*agiotez*), vb. intr. (Com.) A specula asupra valorilor sau mărfurilor al căror preț e variabil [fr. agioter].
- ***agiotaj**, sb. (Com.) Faptul de a agiotă, zaraflăc [fr. agiotage].
- ***agiotare**, sf. Faptul de a agiotă.
- ***agiotor**, sm. (Com.) Cel ce agiotează [fr. agio teur].
- ***agită** (*agit*), vb. tr. A mișcă încoace și încolo, a clătina, a clăti, a sgudui, a falfăi: *vântul agită frunzele, valurile mării; - un lichid într'un vas; frigurile l-au agitat toată noaptea; agitau batistele în vânt; sclavii cari agită apărători pentru răcorirea atmosferei* (ALECS.) || Fig. A turbura, a sbuciumă: *aceste patimi care-i agitau inima și mintea* || Fig. A atăța, a întărâta, a răzvrăti, a revolta; *agitau necontentii poporul încrezător în făgăduințele lor* || A desbate, a face vorbă despre ceva, a discuta: *se agită o chestiune de mare însemnătate; au agitat chestiunea răscumpărării drumurilor de fier* || vb. refl. A se mișca încoace și încolo, a nu avea astâmpăr, a se clătina: *bolnavul se agită mereu; alegerile fiind aproape, partidele politice au început să se agite; crengile se agită bătute de vânt* || Fig. A se turbura, a se sbuciumă: *nu te mai agită atâta, îți faci sânge rău degeaba* [fr. agiter <lat.].
- ***agitare, *agitațiune, *agitație**, sf. Faptul de a (se) agită; mișcare încoace și încolo, clătinare, sguduire: *- a mării, a valurilor; turburare, sbucium: după atâtea agitațiuni care i-au săruncinat sănătatea, s'a hotărât să se retragă din viața politică; atățare, întărâtare, revoltă, sguduirii politice: necontentitele agitațiuni ale diferitelor clase sociale au slăbit mult această țară* [fr. agitation <lat.].

***agitator, -toare**, adj. sm. f. Care atăță mulțimea spre a se răzvrăti, spre a se răscula, atățator, turburător: *au arestat pe toți acești -i ai popoului* [fr. agitateur <lat.].

agiu¹ = **hagiu**.

***agiu**² = **agiu**.

***agiu ... = aju ...**

****agiustă** (*agiustez*), vb. tr. *Trans.* (FR.-CDR.) = **agestă**.

aglică (pl. *-ice, -ici*), sf. (Bot.) Plantă din

Aglică.

familia rozaceelor cu flori albe de miros plăcut foarte pătrunzător; poporul face din ele ceaiu contra vătămurii, iar vinarii le întrebuințează la aromatizarea vinurilor (*Spiraea filipendula*) (F) = **ciuboțica-cucului** (*Primula officinalis*) [bulg. aglika].

aglice, sf. (Bot.) = **aglică** (*Spiraea filipendula*).

aglicei, sm. pl. dim. (JIP.) (Bot.) = **ciuboțica-cucului** (*Primula officinalis*) [aglice].

agliciu, sm. (Bot.) = **aglică** (*Spiraea filipendula*).

***aglomeră** (*aglomerez*), vb. tr. A îngrămădi, a strânge grămadă: *a aglomerat pe moșie toți muncitorii din satele dimprejur* || vb. refl. A se îngrămădi, a se strânge grămadă; a se înghesu: *mulțimea s'a aglomerat în fața localului întruniri; nori negri se aglomerează de-asupra capetelor noastre și ne amenință cu o ploaie torențială* [fr. agglomérer <lat.].

***aglomerare**, sf. Îngrămădire.

***aglomerat** (pl. *-ate*), sn. (Min.) Sfărâmături de minerale aglomerate (v. **conglomerat**) [fr. agglomérat <lat.].

***aglomerațiune, *aglomerație**, sf. Îngrămădire; îmbulzeală, înghesuială: *n'am putut răzbi din pricina aglomerațiunii* [fr. agglomération <lat.].

***aglutină** (*aglutinez*), vb. tr. A lipi, a împreună prin lipire mai multe lucruri încât să formeze o singură bucată || vb. refl. A se lipi strâns la un loc [fr. agglutiner < lat.].

***aglutinant, -tă**, adj. Care poate aglutina: *substanțe -e* || (*Filol.*) *Limbi -e*, acelea la cari flexiunile sânt înlocuite prin cuvinte alipite de rădăcină: *limbile din America de Nord sânt -e* [fr. agglutinant].

***aglutinare, *aglutinațiune, *aglutinație**, sf. Faptul de a (se) aglutina || (*Filol.*) Alipirea de cuvânt a unui sau a mai multor cuvinte, fie spre a-i modifica înțelesul, fie pentru a da naștere unui alt cuvânt [fr. agglutination].

agneț, sm. (*Teol.*) Bucată de pâine ce preotul scoate din altă pâine mai mare numită prescură și o așează pe disc când oficiază sf. liturghie; ea simbolizează pe Is. Chr. care, deși nevinovat ca un miel totuși s'a jertfit pe lemnul crucii și se jertfește la sf. liturghie [vsl. агнецъ „miel“].

agniț = agneț.

††**agoaie** (pl. -oaie), sf. iron. Soția unui agă: *Taci, muiere nerușinată, de mâni nu-i mai fi* ~ (*ALECS.*) [agă].

††**agoană**, sf. = **agonie**: *în toate zilele și ceasurile în agoana morții în tragerea sufletului de moarte și în oglinda peirii și a prăpădeniilor să priviți* (CANT.) [gr. ἀγων].

****agod**, sn. *Trans.* Nărav; obicei, fire: *îi cunoșc -ul; bătrânii se ospătară și mâncară și băură după cum li-i -ul lor* (RET.) || Rost, rânduială: *de nu știi la cal -ul, astupă cu tine glodul* (RET.); *tu nu ești bun de păcurar, nu știi -ul oilor* (GZ.-TR.).

****agodi** (*agod, agodesc*), vb. tr. *Tr.-Carp.* (GR.-OȘ. TPL.) A aștepta.

****agodire**, sf. *Tr.-Carp.* Așteptare.

****agoi**, vb. tr. *Trans.* = **ogoi**: *îl alăptează și-l mai agoae puțin* (B.-TRIB.).

***agonie**, sf. Lupta între viață și moarte în ceasurile cele mai de pe urmă ale ființei: *un biet călugăr bogonisiă pe slovenește, dar cu glas slab, rușile -i* (ODOB.); *a fi în agonie*, a se lupta cu moartea || Fig. *Imperiul roman eră în -* [fr. agonie < gr.].

agoniseală (pl. -eli), sf. Ceia-ce s'a agonisit, câștigul dobândit prin muncă, rodul muncii: *se chivernisiă omul ca să-i ajungă agoniseala muncii sale pentru multă vreme* (ISP.) [agonisi].

agonisi (*agonisesc*), vb. tr. A dobândi prin muncă, a aduna foloase cu multă trudă: *abiă își poate - pâinea de toate zilele; o babă săracă ce torcă în furcă să-și*

agonisească hrana și comăndul său, trebuia la acea vreme să dea și ea bani la vâcărit (LETOP.); *a-și - vieața*, a câștiga prin muncă cele trebuincioase pentru traiu || Prin ext. A dobândi, a căpăta: *nimică altă n'au isprăvit, fără nume rău de hain și de viclean și-au agonisit* (MUST.) [gr. ἀγωνισα < ἀγωνίζω].

****agonisî**, gr. *Trans.* (BIB.) = **agoniseală** [agonisi].

agonisîre, sf., **agonisit**, sb. Faptul de a agonisi, **agoniseală**: *spre agonisirea și câștigarea cinstei, sudorile trupului destule sânt* (CANT.); *agonisirea la vreme înlătură lipsa și nevoia* (ZNN.).

agonisîță, sf. Ceia-ce s'a agonisit, câștigul dobândit prin muncă, rodul muncii: *toată agonisita acestui pământ stupid sânt și cu aceștii își plătesc boierii și mânăstirile birurile* (MUST.) || †† Faptul de a agonisi: *spre agonisita acestui titlu mai trebuiesc bunătățile obicainice, cunoștința cinștii și nevoia spre dânsa* (CANT.) [agonisi].

***agoniză** (*agonizez*), vb. intr. A se lupta cu moartea, a trage de moarte, a fi în agonie: *spre seară începă să agonizeze* || Prin ext. Se zice de persoanele coplesite de vârstă sau de boală: *bătrânul acesta agonizează de zece ani* || Fig. Se zice despre lucrurile al căror sfârșit e apropiat: *Imperiul roman agoniză de multă vreme; căpețelul de lumină începă a agoniză fumeșând* (EMIN.) [fr. agoniser].

****agor**, *Meh. Grj.* = **agur**¹.

****Agost** = **Agust**.

***agrafă** (pl. -afe), sf. Chiotoare de metal, etc. la o cingătoare sau la o haină, având de obicei oare-care ornamentație; *copcă* [fr. agrafe].

†**agrăi** (*agrăesc*), vb. intr. *Tr.-Carp.* A se îndrepta cu vorba către cineva, a grăi cuivă; a zice: *dar Ileana agrăia: pe-a cui seamă mă duci?* (RET.) || †† A vorbi: *ce să putem cânta și agrăi cimeș plecându-se Domnului* (COR.) [v. grăi].

†**agrăire**, sf. *Tr.-Carp.* Faptul de a agrăi.

****agrămădi**, vb. tr. *Tr.-Carp.* A îngrămădi [v. grămădi].

****agrămădire, *agrămăditură** (pl. -turi), sf. *Tr.-Carp.* Îngrămădire.

***agramat, -tă**, adj. sm. f. Fără învățătură, lipsit de cultură [gr. ἀγράμματος].

***agrar, -ară**, adj. Ce privește câmpul, țarina: *hectarul este o măsură -ă*; ce privește agricultura: *lege -ă* [fr. agraire < lat.].

****agrația** (*agrațiez*)... *Tr.-Carp.* = **grăția**...

***agravă** (*agravez*), vb. tr. A îngreui (o vină, o împrejurare, o stare): *faptele*

* neologism ** provincialism † arhaism păstrat încă în unele regiuni †† cuvânt sau înțeles dispărut din graiu

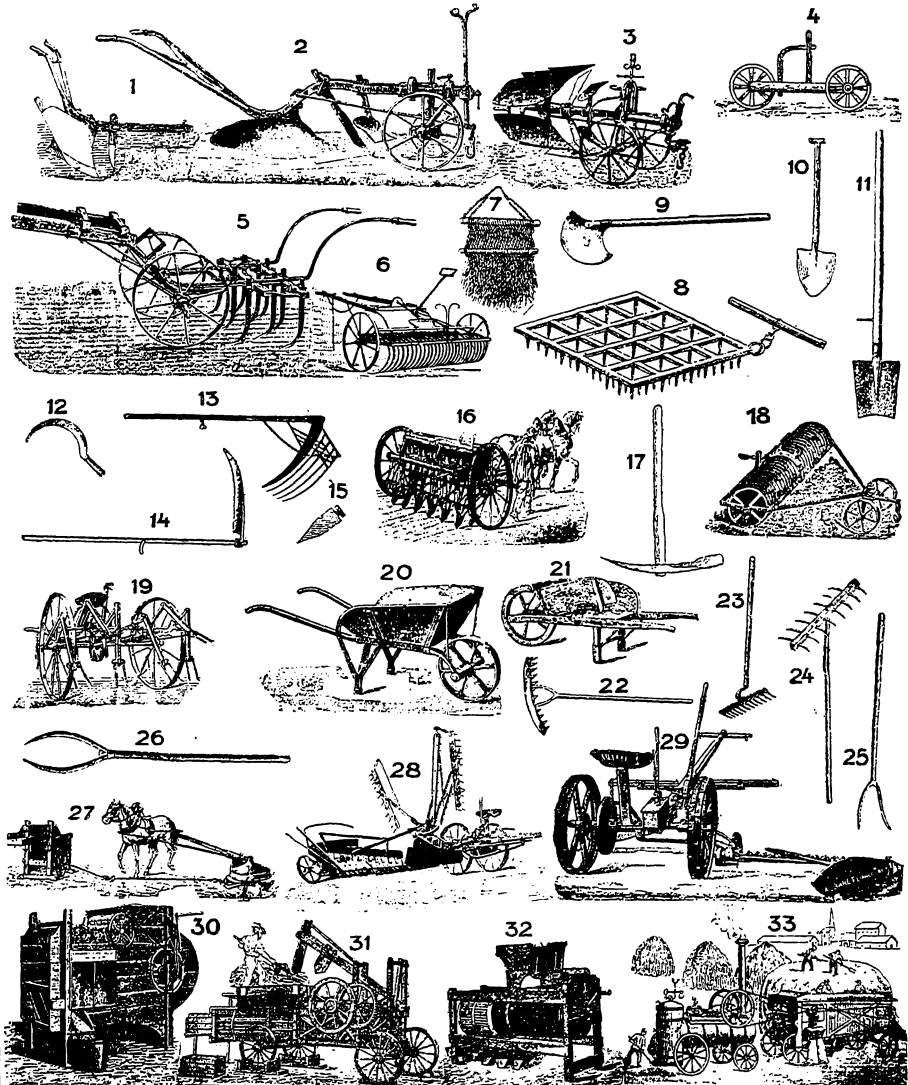
- acestea i-au agravat situațiunea || vb. refl. A se îngreuiă, a se înrăutăți: *stareu bolnavului se agravează din zi în zi* [fr. *aggraver* < lat.].
- ***agravănt, -tă**, adj. Ce îngreuiază (o vină, o împrejurare, o stare), îngreunător: *circumstanțe -e* [fr. *aggravant*].
- ***agravare**, sf. Faptul de a (se) agrava.
- ***agrea** (*agrees*), vb. tr. A primi, a găsi de bun: *societarii n'au agreeat această numire făcută fără știrea lor* || vb. intr. A fi pe placul cuiva, a-i plăcea: *aceste motive nu i-au agreeat* [fr. *agrée*].
- ***agreabil, -ilă**, adj. Plăcut: *am făcut o călătorie foarte -ă* [fr. *agréable*].
- ***agreaire**, sf. Faptul de a agreea.
- ***agregă** (*agreg, -eghez*), vb. tr. și refl. A (se) alipi, a (se) strânge laolaltă: *cristalele se agregă* [fr. *agrèger* < lat.].
- ***agregare**, sf. Faptul de a (se) agregă.
- ***agregat**, sm. Acela care pe baza lucrărilor sau a unui concurs a obținut un grad universitar care-i dă dreptul la înaintarea ca profesor titular: ~ *provizoriu*, ~ *definitiv* || (pl. -ate), sn. Strânsură, unire strânsă a unor părțile, a unor molecule: *un - de silice și de fier* [fr. *agrégé și agrégat* < lat.].
- ***agregațiune, *agregație**, sf. Unirea strânsă a unor părțile, a unor molecule așa încât să formeze un singur tot || Gradul de agregat universitar [fr. *agregation* < lat.].
- ***agrement** (pl. -ente), sn. Plăcere, desfătare, distracție: *am făcut un voiaj de - (I.-GH.)* [fr. *agrément*].
- agreș = agriș.**
- ***agresiune**, sf. Năvălire asupra cuivă, lovirea cuivă fără ca acesta să fi dat pricină de gâlceavă, atac neprovocat: *a respins agresiunile vrăjmașilor alun-gându-i peste hotare* [fr. *agression* < lat.].
- ***agresiv, -ivă**, adj. Care caută să atace pe cineva, să lovească: *discurs -, cucinte -e; o lege este -ă când atinge libertatea unui popor* [fr. *agressif*].
- ***agresor**, sm. Cel ce năvălește asupra cuivă ca să-l atace cel dintâi, care săvârșește o agresiune: *după întâiul moment de surpriză, înhață de piept pe - (CAR.)* [fr. *agresseur* < lat.].
- ****agricea** (pl. -cele), sf. (*Bot.*) *Băn.* (MANG.) = *cinboșica-cucului* (*Primula officinalis*) [v. *aglică*].
- ***agricol, -lă**, adj. Care se îndeletnicește cu lucrarea pământului: *popor -* || Care privește munca câmpului: *industrie -ă* [fr. *agricole*].
- ***agricultor**, sm. Cel ce lucrează pământul,

- cel ce se îndeletnicește cu munca câmpului [fr. *agriculteur* < lat.].
- ***agricultură**, sf. Lucrarea pământului, munca câmpului, plugărie [fr. *agriculture* < lat.].
- ***agrimensoar**, sm. Cel ce se ocupă cu măsurătoarea de terenuri agricole [fr. *agrimenseur*].
- ***agrimensură**, sf. Măsurătoarea terenurilor agricole [lat. *agrimensura*].
- agriș**, sm. (*Bot.*) Arbust din familia ribesieilor cu ramurile spinose care produce niște broboane lungărețe mai adesea păroase, verzi, galbene sau roșii și de un gust foarte acru când sânt crude, dar aromatice și dulci când ajung la maturitate. Crește pe locuri stâncoase și se cultivă adesea prin grădini (*Ribes grossularia*). Numit și ~ *sălbatic* (F) || ~ *roșu* = *dracilă* (*Berberis vulgaris*) || ~ *roșu, Trans.* = *coacăz* (*Ribes rubrum*) [ung. *egres*].
- agrișe** (pl. -ișe, -iși), sf. (*Bot.*) Fructul agrișului (v. *agriș*).
- ***agrorologie**, sf. Știința culturii pământului [fr. *agrorologie*].
- ***agronom**, sm. Cel ce cunoaște bine știința agriculturii, studiază de aproape îmbunătățirile ce s'ar putea aduce lucrării pământului și îndrumază spre o cultură mai sistematică a câmpului [fr. *agronome* < gr.].
- ***agronomic, -ică**, adj. Ce ține de agronomie, privitor la agronomie: *institut -, știință -ă* [fr. *agronomique*].
- ***agronomie**, sf. Știința despre lucrarea sistematică a pământului [fr. *agronomie*].
- †**ăgru** (pl. *ăgre*), sn. *Băn. Grj.* Loc de arat, arătură, țarină || *Băn.* Strat de asupra (H.A.S.D.) || *Meh. Grj.* Rodul pământului, recoltă [lat. *ager, agrum*].
- ****ăgud**, sm. (*Bot.*) = *dud* (*Morus alba*) || ~ *negru* = *dud-negru* (*Morus nigra*) [a-gu dă].
- ***ăgudă** (pl. -ude), sf. (*Bot.*) = *dudă* [sărb. bulg. *jagoda*].
- ***ăgur**¹ (pl. -ure), sn. *Meh. Grj.* Rodul pământului, recoltă [v. *ăgru*].
- ***ăgur**², sm. (*Bot.*) *Băn.* Viță sălbatică care face struguri mărunți și acri [ngr. *ἄγροπος*].

Agris.

UNELTE AGRICOLE

1. Plug cu grindeiu de lemn. — 2. Plug universal. — 3. Plug de coaste. — 4. Cotiuță. — 5. Cultivator. — 6. Greblă (mecanică). — 7. Grapă de mărăcini. — 8. Grapă de lemn cu dinți de fier. — 9. Săpă. — 10. Cazmă. — 11. Lopată. — 12. Secere. — 13. Coasă cu greblă (cu criveă). — 14. Coasă. — 15. Batcă. — 16. Semănătoare în rânduri. — 17. Târâncop. — 18. Tăvălug. — 19. Mașină de întors fânul. — 20, 21. Roabe. — 22, 23, 24. Greble. — 25. Furcă. — 26. Țăpoiu. — 27. Treierătoare cu manej. — 28. Secerătoare simplă. — 29. Cositoare. — 30. Vânturătoare (Machină). — 31. Presă de fân. — 32. Trior (Cilindru de sortat). — 33. Garnitură de treerat.

* neologism ** provincialism † arhaism păstrat încă în unele regiuni †† cuvânt sau înțeles dispărut din graiu

****agură** (*agur*), vb. tr. *Bih.* (RV.-CR.) A pro-roci a bine [lat. **agurare* < *augurare*].
aguridă (pl. -ide), sf. (*Bot.*) Strugure crud foarte acru || Prov.: *părinții mănâncă și fiilor li se strepezesc dinții*, păcatele părinților le ispășesc copiii; *cu încetul (cu încetul) se face aguridu miere* sau *încet, încet aguridu se face miere*; dacă stăruim en răbdare în munca noastră ducem la capăt cele mai grele treburi; *s'a făcut aguridu miere*, se zice de cei învrăjbiți când se împacă [ngr. ἀγυρίδα].
aguridar, agurizar, sm. (*Bot.*) Viță de vie rodind niște struguri sălbatici, lăurușcă [aguridă].
agurijoară (pl. -oure), sf. dim. (*Bot.*) Mică

Agurijoara.

plantă din familia portulacaceelor care face flori frumoase galbene, albe și roșiatice ce se deschid numai la soare. Se cultivă adesea ca plantă decorativă mai cu seamă printre pietre (*Portulaca grandiflora*) (F) [aguridă].

agurizar = aguridar.

††**agurizi** (*agurizesc*), vb. intr. (BIBL.) A rodi struguri acri [aguridă].

****Agust = August** [lat. *agustus* < *augustus*].

****agustoș**, sm. (*Bot.*) *Dobr.* (HASD.) Varietate de struguri foarte timpurii având pelița bobitei străvezie și subțire, încât se zăresc semințele și chiar vișișoarele [Agust].

***aguti**, sm. (*Zool.*) Animal mamifer din

Aguti.

ordinul rozătoarelor care trăiește prin America de Sud. Are mare asemănare cu iepurele (*Dasyprocta*) (F) [fr. *agouti*].

ah! interj. Exprimă durerea, necazul, părerea de rău, satisfacțiunea de a fi scăpat de o primejdie, de o supărare || (pl. *ahuri*), sn. Exclamațiune de durere, oftat: *ai dori să te priceșe ca pe-o icoană, să trăesc cu tusea și junghiuurile și ahurile și palpitările d-tale* (DLVR).

aha! interj. Exprimă satisfacțiunea de a fi nimerit, de a fi priceput, de a-și fi amintit ceva: *aha! ia acu i-am găsit leacul, zise ca în gândul său* (ORG.); *aha! gândeste Leiba, a pus iar mâna pe un tâlhar* (CAR.); *aha! îmi aduc aminte răsunse Noica Marta* (SLAV.).

****ahăia**, pron. dem. f. = **aceia**.

****ahăl(a)**, pron. adj. dem. m. = **acel(a)**.
 ††**aharistje**, sf. (TRKT.) Nerecunoștință [gr. ἀχαριστία].

****ahăst(a)**, pron. adj. dem. m. = **acest(a)**.

aho! interj. Strigătul prin care se îndeamnă boii înjuțați la plug sau la car să-și încetinească mersul sau să se oprească în loc: *Aho! aho! copiii argați. Stați puțin și nu mânați* (ALECS.); *Aho! haho! Sara lui Sfântu Vasile, Ia mulți ani cinstiti boieri, Să vă fie de bine* (GR.-N.); *aho! car nebun, aho! când te-oiu încărcă cu saci dela moară, atunci să mergi așa!* (CRG.) || Prin ext. Strigătul prin care căutam a opri pe cineva de a face sau spune ceva: *aho! aho! destul, că putina-i plină cu vâre și nu mai încape nimic în ea* (SB.).

****ahotnic, ică**, adj. sm. f. *Mold.* Care doarește din suflet (să dobândească ceva, să facă ceva); care are multă dragoste (pentru ceva, pentru cineva): *afă, miere -ă de lucru și necinstitoare de zile sfinte că eu sânt Sf. Vinere* (ȘEZ.); *multă minte-ți mai trebuie, ziced tata, răzând-o așa de -ă pentru mine* (CRG.) [rut. ohotnyk].

ah! (pl. -turi), sn. Dor înfocat (pentru ceva pierdut, pentru ceva cu neputință de împlinit sau de căpătat): *sopînd tainic în mersul lor neîncetat și ducând poate cu sine multe multe patimi și -uri omeștești* (CRG.) || Oftat, suspin: *oftează Barbule! strigă cuconășu, și cu trăgeam niște -uri de se stărniau toți câinii ma halalei* (ALECS.).

ahțiă (mă *ahțiez*), vb. refl. A dori din tot sufletul ceva, a căuta cu ori-ce preț să dobândească ceva: *se ahțiează după o funcție bănoasă*.

ahțiăt, ată, adj. p. **ahțiă**. Dornic, care dorește ceva cu înfocare: *eră - de teatre și petreceri* || sb. Faptul de a se ahția.

ahțiere, sf. Faptul de a se ahția.
 ††**ahținam** (-*anuri*), sn., ††**ahținameă** (pl.

-mele), sf. Tractat de pace între Poartă și alte State [turc. 'ah d - nam e].

ai!¹ interj. Precedă sau urmează o întrebare la care aștepti un răspuns afirmativ: ai, ce zici, așa e că l-am păcălit de mine? nu să zică cam așa stau lucrurile, ai? || Exclamațiune de durere, de uimire, de ciudă, de spaimă la auzul unei vești neplăcute || = aide: ~ să mergem!

†**ai**², sm. pl. dela an.

ai³, art. v. al.

ai⁴, **ăi**, adj. dem. m. pl. v. ăl.

****ai** (aiesc), vb. tr. *Tr.-Carp.* A găti cu usturoiu, a pune usturoiu în bucate [aiu].

aiă, pron. dem. f. v. ăla.

ăia, pron. dem. m. pl. v. ăla.

††**aiăș** (pl. aieni), sm. Primarul unui oraș turcesc || pl. Cetățenii de seamă dintr'un oraș [turc. 'a y a n].

†**aiăș**, sb. Controlarea și regularea oficială a măsurilor și greutateților || Fixarea prețului obiectelor de consumațiune [turc. 'a y a r].

aiășmă = aghiasmă.

****aiășta**, pron. adj. dem. f. (pl. aeste; gen.-dat. sg. acăștia, pl. aestora). Această [v. așta].

****aiăștă**, adj. dem. f. (pl. aeste; gen.-dat. sg. aestii, pl. aestor). Această [v. aștă].

aiășzmă = aghiasmă.

aiçi, aiçe(a), adv. În locul acesta: am venit aici cu gândul să-l întâlnesc; până ~; de ~, din locul acesta, din (lucrurile, faptele) acestea: de ~ se poate vedea că...; pe ~, prin locul acesta, prin părțile acestea: pe ~ e mare lipsă de apă; pe ~ pe aproape, în apropiere de locul acesta, prin împrejurimi: a se duce pe ~ încolo, a plecă, a porni dintr'un loc fără gând de întoarcere: să vă ajute Dumnezeu, zic călătorii, și se duc pe ~ încolo (RET.) || (Vân.) Strigăt către prepelica însoțit de o indicațiune cu degetul spre a-i arată locul unde trebuie să caute vânatul [lat. ad-hicce].

aida! interj. = aide || - de! exprimă neîncrederea: și-ți inchipești că se va lăsa de joc? ~ de! Aida de! Coana Veta? Mie-mi spui? n'o știu eu? (CAR.) [turc. ayda].

aidamac = haidamac.

aidați! interj. = aideți.

****aidău = haidău.**

aide! **aidem!** **aideți!** interj. Întrebuințată ca îndemn de a merge, de a porni sau de a începe o acțiune: ~ la masă, că e târziu; ~ să ne apucăm de lucru || Aide mai exprimă îmbărbătarea, încurajarea: aide! prietene, nu te intristă pentru atâta lucru de nimic; o poruncă: aide! pleacă,

și să nu te mai văd pe aici! o concesiu-ne, fie: Dacă vrei, aide să ne facem tovarăși! — Aide! îi zise Dunăre cam în dorul leii, poate vei fi și tu bun la ceva (ISP.) [turc. hayde].

aidoma, adv. La fel, asemenea, întocmai: e ~ la chip cu tată-său; găsește un petec de mătăsărie ~ celea ce căută împăratul (ISP.) || *Mold.* Aievea: ai fi jurat că le-a văzut ~ [v. avidoma].

aiduc = haiduc.

†**aienesc, ească**, adj. Ce ține de aian, ce privește pe aian: Și pe drum oiu trece, Cu cară, Cu povură, Cu mărfuri aienesti, Aienesti și domnesti (BUR.) [aian].

****aiapt** (pl. -uri), sn. *Trans.* (HASD. B.-TRLB.), în expresiunea: a luă pe cineva cu ~ul, a luă pe cineva cu zorul, de sus [aiaptă¹].

****aiaptă**¹ (aiapt), vb. tr. *Trans.* A repezi, a asvârli || A îndreptă, a arată drumul cuivă || A potrivi || A nimeri, a ghici || vb. refl. A se repezi, a se avânta, a se asvârli: numai ce s'aviaptă calul galbin și se naltă până la Dumnezeu (RET.) || Fig. A se făli [lat. adjectare].

****aiaptă**² (aiapt), vb. tr. A ademni, a îndemna (la ceva) [lat. allectare].

****aiaptare**, sf. ****aiaptat**, sb. Faptul de a (se) aiaptă¹⁻².

****aierlea = aiurile(a).**

aiesmui = aghesmui.

aiëvea, † a(i)ëve, †† aiëve(a), adv. În ființă, în realitate: te uiți înmărmurit ca la o minune și nu știi bine de-i aieve ori e 'n vis (VLAH.); visă și totuși credă că este aievea ceia-ce vedeă (ISP.); ceasul acesta e mai presus de câte aievea mîntea-mi a risat (ODOB.) || adj. În ființă, real: se frecă la ochi ca să se încredințeze de sânt aievea cele ce i se înfățișau sau nălciri || † Pe față, fățiș, deschis: ceale ascunse ale Domnului Dumnezeu-lui nostru, iară ceale aiëvea noa și feciorilor noștri (BIBL.); deși nu miu vorbiau de rău aievea în fața împăratului, pe din dos însă își băteau mîndrele cum voiau (ISP.) || †† A face aiëve (pe cineva), a da pe față, a da în vileag: conteni lor să nu aiëve facă el (COR.) [a³+vsl. javè].

ailaltă, pron. adj. dem. f. = alaltă [aia + alaltă¹].

aimană = haimană.

****aimînterea, **amîntre(a), v. altminterea** [lat. alia-mente].

****ajnde, **aîndere(a), **aîndine**, adv. *Tr.-Carp.* Aiurea, într'alt loc, alt undevă [lat. ali unde].

***aînfas** (pl. -suri), sn. (*Tip.*) Liniile groase

cu care se încadrează marginile tablourilor [germ. Einfass(ung)].

****ainin(e)**, sm. (*Bot.*) = **ainin** (*Alnus glutinosa*).

††ainte, adv. Înainte, mai 'nainte [lat. abante].

****aior¹**, sm. dim. (*Bot.*) *Trans.* = **leurdă** (*Allium ursinum*) [aiu].

aior², sm. (*Bot.*) Plantă din familia euphorbiaceelor cu frunzelanceolate și flori galbene; crește prin fânețe umede (*Euphorbia esula*) || = **laptele cucului** (*Euphorbia helioscopia*).

****aire¹**, sf. *Tr.-Carp.* Faptul de a ai.

****aire(a), airi(lea), **air(e)lea**, adv. *Tr.-Carp.* = **aiure(a), aiuri(lea)**.

ais! ais! = hăis!

aișoară (pl. -oare), sf. dim. (*Bot.*) = **usturoiță** (*Alliaria officinalis*) [aiu].

aișor, sm. dim. (*Bot.*) = **usturoiță** (*Alliaria officinalis*) || = **ghiocei** (*Galanthus nivalis*) || = **crin-de-pădure** (*Lilium Martagon*) || *Bucov.* = **dalac** (*Paris quadrifolia*) [aiu].

****aist(a) = aest(a)**.

****aistalalt**, pron. adj. dem. m. *Mold.* (pl. *aistialalt*); gen.-dat. sg. *aistualalt*, pl. *aistoralți*) = **ceștalalt** [aist+alalt].

ait! = hait!

****ait,-ită**, adj. p. ai. Gătit cu aiu, usturoiat || **ait**, sf. pl. *Trans.* = **aituri**.

****aitic = haitic**.

****aitui** (*aituiesc*), vb. tr. *Săl. (TRIB.)* A îndemna pe cineva la ceva || vb. refl. A se deda la ceva [v. **hăitui**].

****aituri**, sf. pl. *Mold. Trans.* Piftie [ai].

****aiu**, sm. (*Bot.*) *Tr.-Carp.* = **usturoiu** (*Allium sativum*) || = **pur** (*Allium rotundum*) || *Aiu-cioarei, Trans.* = **ceapa-cioarei** (*Muscari comosum*) || *Aiu-de-pădure, Trans.* = **leurdă** (*Allium ursinum*) și **crin-de-pădure** (*Lilium Martagon*) || *Aiu-de-vară* = **usturoiu** (*Allium sativum*) || **Aiu-sălbatic, Trans.** Plantă erbacee bulboasă din familia liliaceelor, crește printre stânci și pășuni (*Allium ochroleucum*); varietate de usturoiu ce crește prin vii, grădini și locuri sterpe (*Allium olerarium*) || **Aiu-șarpelui, Trans.** Plantă erbacee din familia liliaceelor cu tulpina învârtită în spirală ca și încolăciturile unui șarpe; crește prin livezi, fânețe, tușuri și pe marginea pădurilor; e întrebuințat în bucatărie (*Allium scorodoprasmum*) [lat. al(l)ium].

aiură (*aiurez*), **aiuri** (*aiuresc*), vb. intr. A fi cu gândurile duse, cu mintea zăpăcită || A vorbi într'aiurea, ca un smintit, a visă deștept: *bolnavul a aiurat toată noaptea; ce tot vorbești degeaba, par'că*

aiurezi; tu ai dreptate, ceta aiurează (ISP.); *cu sfânta-ți icoană în brațe am colindat aiurind plaiurile și câmpiile* (ODOB.) [aiurea].

aiurare, aiurare sf. Faptul de a aiură: *Și mintea lui furată de-a cerului mișcare Se pierde 'n aiurare plutind sub bolta mare* (ALECS.).

aiure(a), aiuri, adv. Într'alt loc, alt undevă: *să nu crezi că ~ nu muncesc oamenii ca și aici; v'ro trei sute de oameni au purces din Tighinea în sus, nu știu la Iași merg, au aiure* (NEG.) || În alte împrejurări, în alte lucruri: *aiurea zăbava nu se laudă fără numai în alegerea priătinilor, și aiurea graba nu se hulește fără numai în aflarea sfaturilor* (CANT.) || Loc. adv. *De ~, dintr'alt loc, din alte părți; din alte împrejurări, din alte fapte, din alte cărți, dela alții: înși-vă să înțelegeți, nu de-aiuria, ce din proorocia lui* (VARL.); *această părere acestui Enea nu este de aiurea, numai au cetit niște stihuri a unui dascăl anume Ovidius* (M.-COST.); *neavând Domnia putință de aiurea cu ce plini poruncile împărătești, s'au scornit un obicei pe vite* (N.-COST.); *pe ~ printr'alte locuri* || A vorbi ~ sau într'~, a vorbi ca un smintit, a visă deștept; a gândi ~ sau într'~, a fi cu gândul ~, a rătăci cu gândul departe, a fi cu mintea dusă: *nu cu irema se cugeți alte, e cu limba se grăești gândindu într'aiure* (CUV.-BTR.) a călca într'~, a nu fi statornic, credincios: *te-am înțeles eu de mult că-mi calci într'aiurea* (ALECS.) [lat. aliubi].

aiureală, sf. Faptul de a aiură: *Dară unde este, mă? ce tot aiurezi tu?*—*Ba nici ~, nici nimic; uite-l este coala lângă mine* (ISP.) [aiuri].

††aiurele(a), ††aiurile(a), adv. Aiurea, alt undevă: *mergeau unii în țara munte-nească, alții în țara lezească și pe aiurele pe unde puteau* (MUST.); *peste voia lor să nu avem a călca aiurele* (AMIR.) [aiurea].

aiuri (*aiuresc*)... = **aiură**...

aiurit,-ită, adj. p. aiuri. Cu mintea zăpăcită: *tremură scuturat de un puternic acces de friguri și ascultă ~* (CAR.) || sb. Faptul de a aiuri.

aiuritor,-toare, adj. Care aiurează [aiuri].

****aiurle(a)**, adv. Aiurea.

****aiuş**, sm. *Băn. Haț.* ****aiuşoară** (pl. -oare), sf. ****aiuşor**, sm. dim. (*Bot.*) = **usturoiță** (*Alliaria officinalis*) [aiu].

****ajag, Tr.-Carp.** = **agiag**.

††ajder, sm. Balaur [turc.-pers. aždər].

****ajomi** (*ajom, -mesc*), **Haț.** (RV.-CR.) *Băn.* =

ajumi: recitativul se repetează până ce rămâne unul singur care ajocame (HOD.).

***ajtežu!** interj. Întrebuintă de către femei când trec pe lângă altele, care urzesc pânză: Doamne ajută! [contras din ajute zău].

****ajumeală**, sf. *Trans.* Faptul de a ajumi.

****ajumi** (*ajumesc*), vb. intr. *Olten. Băn. Trans.* A așipi, a adormi (mai ales de copii) || A se jucă de-a-ascunsele [sărb. Żm eti].

****ajumire**, sf. Faptul de a ajumi.

****ajumit**, sb. ****ajumită**, sf. *Olten. Băn. Trans.* (H.A.S.D. RV.-CR. HOD.) Numai în loc.: *de-a-ajumită, de-a-ajumita*, jocul copilăresc de-a-ascunsele [ajumi].

ajun (pl. *uri*), sn. Ziua sau seara dinaintea unei sărbători, în spec.: *~ul Bobotezii, ~ul Anului-nou sau ~ul Sfântului-Fusile; ~ul Crăciunului*, personificat prin *Moș-Ajun(ul): cine postește cele trei ~uri al Crăciunului, al Anului-nou și al Bobotezei, are mare putere înaintea lui Dumnezeu* (VOR.); *a umblă cu Moș-Ajunul*, a ură pe la casele oamenilor în noaptea de 23 spre 24 Decembrie, rostind formula consacrată: *bună dimineața la Moș-Ajun* || Prin ext. Ziua sau seara dinainte, puțin timp înainte, foarte aproape de: *în ~ul examenelor, în ~ul algerilor, în ~ul bătăliei, în ~ul morții* || † *Trans.* Post: *și de -; plecă cu ~ sufletul meu* (COR.) [ajună].

†ajună (*ajun*), vb. intr. A mânca de sec sau de post || A nu mânca nimic, a posti: *ajună robul lui Dumnezeu pentru că n'are ce mânca* (BZ.); *care va ajună toată ziua în ajunul Crăciunului* (MAR.) [lat. *ajunare < ejunare].

†ajunare, sf. ††ajunat, sb. Faptul de a ajună || Post.

††ajunător, -toare, adj. sm. f. Care ajună [ajună].

ajungător, -toare, adj. Care ajunge [ajunge].

ajunge (*ajung*, perf. *ajunsei*, part. *ajuns*), vb. tr. A veni lângă cineva, aproape de cineva (vorb. de cel rămas în urmă sau de cel ce a urmărit pe cineva): *plecați înainte că vă ajung eu; păcatul de e înainte silești să-l ajungi, de e în urmă mai stai de-l aștepți* (ZNN.); *am croit-o la fugă tot uitându-mă înapoi să văd de nu mă ajunge; câteodată, pentru mai multă precizie, se întrebuințează expresiunea ~ din urmă sau de pe urmă: poate să ne ajungă cineva din urmă și să-mi împrumute vr'o secure* (CRG.); *il ajunseră de pe urmă și-l și întrecură* (ISP.); fig. *silitor și deștept cum eră, îi ajunse curând pe cei mai buni la învă-*

țătură; a-și ~ scopul, a izbuti în ceva, a-și realiza scopul propus || A nimeri, a atinge: *l-a ajuns cu piatra; acel fel de cumbarale, nu numai hiererele ce sânt într'însele să fie otrăvite, ce și mirosul pre cine ajunge cade de moare* (NEC.) || A i se întâmplă (vorb. de o soartă bună sau rea): *cine știe ce noroc te mai ajunge; de aci, a-i veni pe neașteptate, a-l apucă, a da peste cineva, a-l lovi: l-a ajuns dorul de casă; tocmai acum te-a ajuns zorul și pe tine; apăsăm deasupra cât ne sta prin putință, gândindu-ne acum că ne-a ajuns altă nevoie* (ODOB.); mai adesea în blesteme: *ajungă-l moartea!* || A fi destul de mare, de înalt, spre a atinge ceva, spre a pune mâna pe ceva: *tavanul e atât de jos că-l ajungi cu mâna* || A birui, a copleși, a doborî: *l-a ajuns oboseala și s'a culcat; după atâta trudă îl ajunse somnul* || †† A osândi: *așă il ajunsesse judecata divanului* || Loc.: *~ pe cineva cu târgul*, a da pretul cu care s'ar învoi vânzătorul: a (nu)-l ajunge capul, a (nu) se pricepe, a (nu) a vea destulă minte: *atâta-i ajungă capul, atâta făceau și ei pe vremea lor* (CRG.); *nu-l ajunge capul să facă asemenea pazarlăcuri* (ALECS.) || vb. intr. A sosi la locul spre care s'a îndreptat cineva, a atinge ținta călătoriei: *ajunse în cele din urmă în vârful muntelui; porni într'acolo și abia abia ajunse; Irganul când a ajuns la mal, atunci s'a innecat* (PANN) || A sosi într'un punct oarecare al călătoriei, fără a se preciza anume locul: *încet, încet, departe ajungi; de aci fig.: e foarte istet, să vezi că ure să ajungă departe* || A sosi din întâmplare într'un loc oare-care, a nimeri undeva: *mai merse o bucată de loc până ajunse la o pădure* || A atinge scopul urmărit, a izbuti: *cu greu am ajuns să-l întorc din drum; abia am ajuns să ne înțelegem; doar va ajunge să puie mâna pe un așa tâlhar vestit care-l pusese pe așa gânduri negre* (ISP.) || A deveni din întâmplare, după oare-care trecere de timp, a se face (urmat de *să fie*): *ajunse să fie mâna dreaptă a împăratului* (ISP.); de aci, subînțelegându-se verbul *a fi*: *a ajuns mare; ajunse mai învățat decât toți; stăpân nu poți ajunge, dar slugă când îi vrea* (PANN); *îndrăzneala lui a ajuns de nesuferit*; verb. de soarte: *De-ar ști omul ce-ar ajunge Mult ar mai oftă și-ar plănge* (ZNN.); verb. de vârstă: *~ bătrân, ~ la adânci bătrânețe*; verb. de o stare decăzută: *vite în ce hal a ajuns; ~ la* (sau *în*) *sapă de lemn* (loc. prov.); a sărăci de tot || A ajunge vremea (sau

o vreme) să..., a veni (timpul): a ajuns vremea să dăm două părți ciocoiului și una nouă (GR.-N.), de aci, eliptic: astfel a domnit el 7 ani și ajunsese să tremure boierii cei răi și ciocoi (I.-GH.); eră o scumpete mare de pâne și de fân, cât agiunsesse carul de fân cu doi boi câte patru lei (NEC.) || Eliptic în loc de - cu vicați, - a trăi: marti de-om ajunge cu sănătate, am să ieu nepotul cu mine (CRG.); nu creded să ajungă așa timpuri de restriște; de aci, în jurămintे și blesteme: să n'ajung ziua de mâine! n'ar mai ajunge Paștile! n'ar mai ajunge cu zile! || A atinge cu vârful, cu marginea, cu capătul: haina-i ajunge până la călcăie; copaciul eră măreț și parcă se luptă să ajungă la nori (ISP.); fig. supărarea lui ajunsese la culme || A fi destul de mare, de înalt, spre a atinge ceva, spre a pune mâna pe ceva: erau prea sus cărțile, nu puted ajunge până la ele; vulpea dacă nu ajunge la struguri zice că sânt acri; nu-i ajungi cu prăjina la nas (loc. prov.), e prea infumurat || A fi destul: mai bine să n'treacă decât să nu ajungă (ZNN.); ajunge! sau ajungă! destul! || A-i ajunge, a fi destul de mare ca să cuprindă, ca să acopere tot corpul (vorb. de o învelitoare): s'au întins mai mult decât le ajunge tohul (JIP.); de aci, a-i fi destul, a avea de ajuns: nu-mi ajungeau banii de drum; ajungă-ți de șagă! destul ai glumit, încetează cu glumele; prin ext. a se mulțumi: nu-i ajunge că v'a lăsat pe drumuri || vb. refl. A veni unul lângă altul, a se întâlni (după o alergătură, o fugărire): roatele se gonec una pe alta și nu se ajung niciodată (prov.); am două fete: una albă și alta neagră, aleargă una după alta și nu pot să se ajungă (ghicitoare despre zi și noapte) || A se înțelege (în taină) cu cinevă: zic unii să se fie agiuns Cantacuzineștii cu un doftor și să-l fie otrăvit (NEC.); s'a ajuns cu avocatul meu și m'a făcut să pierd procesul || A se învoi, a cădea la învoială: s'a ajuns cu târgul; nu ne-am putut ajunge din preț || A fi destul: nu se ajunge pânăza; nu-i mult să nu se gate, și puțin să nu se-ajungă (loc. prov.) (ZNN.), se zice în ironie când e cam lipsă de ceva || A avea destul, a se îndestulă, a se mulțumi: nu se ajunge cu leafa ce are || A-i reveni ca parte (într'o împărțea): așa erau de multe, cât abia la trei, patru se ajungea câte un grăunt de grâu (RET.) [lat. adjungere].

ajungere, sf. Faptul de a (se) ajunge.

ajuns, -să, adj. p. **ajunge** || Răzbit, biruit, doborit: - de osteneala drumului puse și el capul jos și-l fură somnul (ISP.) || Înțeles, învoit: iară Grigorie-Vodă fiind și el - în cărți cu craiul (N.-COST.); - de (sau la) cap, - de (sau la) minte, deștept, istet, priceput: eră mai istet, mai priceput și mai - de cap decât toți (ȘEZ.); la isprăvicu și la toate făcând boieri agiunși de cap (E.-KOG.); Titirezul eră mic la statură, dară - la cap (SB.); eră om de treabă și agiuns la minte (E.-KOG.) || (pl. -suri), sn. Faptul de a ajunge; bun -! sau bun -ul! urare de bună sosire unui oaspe, unui călător: Bun -ul, vere! — Bună să-ți fie înima (RET.) || De -, în de -, loc. adv. Destul: nu știu dacă voi avea bani de -; laptel ce deteră oile fu de - pentru amândoi, și încă și rămase (ISP.); de aci **Mold.**: de - și de rămas sau de - și de n'trecut, mai mult decât trebuie, în belșug, cu prisos: de-ale gurii ne dă Cel-de-sus, de - și de rămas (VLAH.); lemne, slavă Domnului, sânt de - și de n'trecut în pădure (CRG.).

***ajur**, adv. Străvăzător, cu găurele mici (făcute într'o țesătură) || **ajururi**, sn. pl. Găurele făcute la o țesătură prin scoaterea unor fire [fr. à jour].

***ajustă** (ajustez), vb. tr. A potrivi bine, a face să se potrivească întocmai un lucru la sau pe un altul: - o cheie la o broască; - un capac la o oală; - o haină pe corp || vb. refl. A se potrivi bine [fr. ajuster].

***ajustare**, sf. ***ajustat**, sb. Faptul de a (se) ajusta.

***ajutor**, sm. Cel ce ajustează || Spec. Lucrător mecanic care împreunează diferitele părți ale unei mașini executate de alți lucrători și le potrivește bine ca să poată funcționa [fr. ajusteur].

ajută (ajut). vb. tr. A da ajutor, a sprijini pe cinevă la greu sau la nevoie: - pe săraci, - pe cinevî cu vorba, cu sfatul, cu bani; vecinul lor îi ajută cu sfaturile și povețele lui cele de mult folos (ISP.) || A sluji, a folosi: nu-l mai ajută capul, ochii, picioarele; după cât îl ajută puterea, cât poate, pe cât îi permit mijloacele || vb. intr. A fi într'ajutor, a da ajutor: scăuță ajute Dumnezeu; i-am ajutat să scoată carul din mocirlă; Dumnezeu n'ajută celui care umblă cu furtușag (CRG.) || A-i fi de folos: sfatul tău nu-mi ajută la nimic || Așa să-mi ajute Dumnezeu! formulă de jurământ; Doamne-ajută! sau Cruce-ajută! invocațiune a muncitorului când se apucă de lucru, a aceluia care

pornește la drum sau întreprinde ceva greu: *mi-am făcut cruce, am zis Doamne-ajută!* și mișcă la drum băiete (ISP.); *Apoi făcându-și cruce, zicând un Doamne-ajută!* Ca șoimul dela cuibru-i voios și-au luat sborul (ALECS.); de aci famos: *a-i tot du cu Doamne-ajută*, a sill, a zori pe cineva să facă un lucru fără voie sau fără vreme || Strigătul de Doamne-ajută al aceluia care se află în nevoie a ajuns să însemneze bătaie, adică și cauza care te face să invoci ajutorul divin: *vezi să nu te pomenești cu Doamne-ajută pe spinare* || *De* (sau mai *de*) *Doamne-ajută*, mai de seamă, mai bunicele, de oare-care preț, cu care să te poți mulțumi în lipsă de ceva mai bun: *n'ai nici casă ca lumea nici traian de Doamne-ajută* (JIP.); *ar fi voit el să-și botete copilul cu vr'un naș mai de Doamne-ajută* (ISP.); *n'apucase să se depărteze o bucată de loc mai de Doamne-ajută, și atâtă că smocoxica ură-i ajunse* (ISP.) || vb. refl. A lua în ajutor, a se folosi de ajutorul cuivă: *m'am ajutat și eu cu cine am putut* || A se folosi, a avea un folos: *cu atâtu numai nu mă ajut* [lat. *adju-tare*].

ajutare, sf., **ajutat**, sb. Faptul de a ajuta.
ajutător, -toare, adj. Care ajută || (Gram.) verb ~, care slujește la conjugarea unora din timpurile altui verb || Țm sm. Cel ce dă ajutor: *de s'ar fi putut face acea greșală și fără de ajutorul aceluia, atunci ajutătorul nu s'ar pedepsi cu pedeapsa rinovatului* (PR.-MAT.) [ajutăt].
†† **ajutătorie**, sf. (COR.) Ajutor [ajutăt-tor].

ajutor (pl. -toare), sn. Sprijin (cu vorba, cu sfatul, cu fapta) dat cuivă la lucru sau la nevoie: *nu mi-a folosit întru nimic -ul tău; n'am avut nici un ~ dela ei; cu -ul lui Dumnezeu; a du ~, a primi ~; a-i fi de ~; a-i fi în (sau într') ~; a veni (sări, alergă) cuivă în ~ sau a veni (sări, alergă) în -ul cuivă; a trimite în (sau într') -ul cuivă; a trimite după ~; a cere ~; a strigă ~; de aci ajutor! strigătul aceluia care se află în primejdie; a da (sau a-i sta) mână de ~, a ajuta, a da sprijin: un om de ispravă gata să-ți dea un sfat bun, o mână de -dacă e nevoie (VLAH.) || Un fel de dare directă ce plătiu pe la sfârșitul veacului trecut atât poporul cât și boierii || sm. și (pl. -toare), sn., **ajutoare** (pl. -toare), sf. Care dă ajutor; care lucrează împreună cu cineva sau sub porunca cuivă: *mi-am luat un ~ căci nu mă puteam răzbi singur; - de primar, - de judecător; tocmai**

atunci ieșise ajutoarea chelăresei... chelăreasa se bucură văzând-o că răspunde așa cuminte și o luă să-i fie ajutoare (ISP.) [lat. *adju-torium*].

ajutoră (ajutorez)... **ajutoră (ajutor)... = **ajutori**... [lat. **adju-toria-re* < *adju-torium*].

†† **ajutoreț, -reață**, adj. (DOS.) Care poate da ajutor [ajutor].

ajutori (ajutoresc), vb. tr. A da ajutor, a veni în ajutor || vb. intr. A ajuta, a fi într'ajutor || vb. refl. A primi ajutor (dela cineva) [ajutor].

† **ajutorie**, sf. *Tr.-Carp.* Ajutor, sprijin: *M'ai făcut mamă ficior Să fiu tatei de-ajutor, Când eram de- M'au luat la cătănie (VOR.); Că la vreme de slăbie N'are nime să mă ție Și mi-a fi spre - (CĂT.)* [ajutor].

ajutorință (pl. -ințe), sf. Ajutor, sprijin: *eu rămân la bătrânețe fără nici o ~ (RET.); dând mulțumită prea înaltului Dumnezeu pentru ajutorința ce a primit dela dânsul (ISP.); și cu ajutorința lui Bachmer se face împărat apusului (SINC.)* || †† Un fel de dare directă (în Moldova) ce se storcea pe la sfârșitul veacului trecut dela popor de două ori pe an, vara și iarna [ajutori].

ajutorire, sf. Faptul de a ajutori.

†† **ajutoritor, -toare**, adj. sm. f. (DOS.) Care ajutorește [ajutori].

† **ajutornic, -ică**, adj. (AN.-CAR.) Care poate sau căruia i se poate da ajutor; care e totdeauna dispus să ajute [ajutor].

**ajutoră = ajutoră.

al¹, art. m. (pl. ai; f. sg. a, pl. ale) Se 1000 întrebuințează: 1° dinaintea adjectivelor și pronumelor posesive; *un frate al meu; ai noștri sânt mai mari*; 2° dinaintea unui genitiv când articolul enclitic nu precedă imediat: *oamenii cei mari ai țării; minunatele povești ale Românilor*; 3° dinaintea numeralilor ordinale (chiar când precede articolul enclitic): *al doilea, a treia, veacul al douăzecilea* [a²-art.-l].

**al² = ăl.

ăl, **al, pron. adj. dem. m. (pl. ai, gen.-dat. sg. ălu, pl. ălor; f. sg. a, pl. ale, gen.-dat. sg. ălei, ai, pl. ălor) = cel [lat. *illum, illum*].

ală = hală.

ăla, **ala, pron. dem. m. (pl. ăia, gen.-dat. sg. ăluia, pl. ălora; f. sg. aia, pl. alea, gen.-dat. sg. ăleia, pl. ălora) = acela, aceia || *Verba ăluia, proverb, zicătoare* || *D'ăia, de aceia; de ce... d'ăia... cu cât... cu atât... de ce creștea, d'ăia se făcea mai frumoasă* (ISP.) || *altă-ăia, alte-alea, v. alt* [ăl].

alababulă, alababură = arababură.

ala-bala, sb., numai în expresiunea pop.: *ce mai ala-bala...?* ce mai este nou, ce se mai petrece...?: *ce mai - pe la voi p'acasă? se dusese de-a minune să vadă ce mai - pe la flăcăii ce stau de pândă* (ISP.).

***alabastru**, sm. (*Min.*) Varietate de gips de o albeață străvăzătoare și foarte moale din care se fac diferite obiecte de ornament: *răsfărându-și apa limpede ca o pânză de lumină pe lespezi netede de - (VLAH.); fig. sân de -, umeri de -, foarte alb(i): a căreia păr ca mătasea cădea în bucle unduioase pe umerii săi de - (NEGR.)* || *Alabastru calcar*, calcar cristalin, gălbui și străvăzător care provine din stalactitele carbonatului de calce; se întrebuintează de asemenea ca piatră de ornament [lat. *alabastrum*].

alac (pl. *-ace*), sn. (*Bot.*) Varietate de grâu cu spicul lung și rar care poate fi cu mustăți sau fără mustăți; bobul e îmbrăcat cu o coajă groasă și aspră, obtuză și prevăzută cu un mic dinte la vârf; din alac se face făină precum și o scrobeală aproape tot așa de frumoasă ca și cea de orez (*Triticum spelta*) (F) || *Mold. = orzoaică (Hordeum hexasticum): orzul ce se seamănă de cu toamnă se numește în Moldova-de-Jos - (ION.)* || - *roșu, Trans. = tenchiu (Triticum dicocum)*.

****alaciu, -ace**, adj. *Bucov.* Pestril, bălțat [turc. *alača*].

†**alageă** (pl. *-gele*), sf. *Dij.* Stofă de mătase vărgată || Loc. prov.: *a păți o - (sau -ua), a-și căpătu -ua, a fi amăgit, a o păți, a cădea în mare nevoie: după ce am pățit -ua am priceput și eu cum merge șiretenia pricinii* (ISP.); *nimeni nu s'a putut atinge de împărăția mea fără să-și capete -ua* (ISP.) [turc. *alağâ*].

****alagică**, sf. *Mold. Bucov.* (ȘEZ. MAR.) dim. *alageă*.

Alah! interj. Strigătul de războiu al Turcilor (mai adesea repetat: *Alah! Alah!*) [turc.-ar. Allah „Dumnezeu“].

alaiu (pl. *-aiuri*), sn. Multime de persoane care urmează pe cineva spre a-i face cinste, spre a-l sărbători: *îl petrecură cu mare cinste și -* || n spec. vorbind de mulțimea care pornește cu o nuntă,

cortegiu nupțial: *mirele, mireasa și tot alaiul porură apoi la biserică; tot astfel când e vorba de o înmormântare, convoiu mortuar: tot alaiul îl petrecu cu mare cinste la lăcașul de veci* || Prin ext. Gloată gălăgioasă strânsă în jurul cuivă sau care se ia după cineva: *cum văzură alaiul cu care venia fata săracului se repeziră la dansa* (ISP.); *s'a stărnit o larmă și o frământătură groznică și l-au scos cu - și petrecanie de acolo* (GRIG.); *se zice de asemenea despre o haită de câini mai ales, cari însoțesc pe cineva cu lătrăturile lor: Din depărtare deodată se auzi un câmpoiu Fucându-i - toți câinii cu lătratul din 'napoi* (PANN) || † Ordine de bătaie, trupe în linie; trupă, regiment, escadron; paradă militară, în spec. pompa militară cu care se întâmpină la intrarea în țară noul Domn sau altă persoană de seamă venită cu vre-o misiune politică pe lângă Domn [turc. *alay*].

‡**ălălalt, ăl(ă)lalt, ălălant, alalant**, pron. adj. dem. m. (pl. *ăi(a)lalti*; gen.-dat. sg. *ălu(a)lalt* pl. *ălor(a)lalti*) = **celălalt** [ăl + alalt].

†**alalt**, pron. adj. dem. m. (pl. *alalti*; gen.-dat. sg. *alaltui*, pl. *alaltor*) = **celălalt** [al² + alt].

†**alaltă**, pron. adj. dem. f. (pl. *alalte*; gen.-dat. sg. *alaltei*, pl. *alaltor*) = **cealaltă** [alalt].

alaltă², pron. adj. dem. f. (pl. *alalalte*; gen.-dat. sg. *ăleilalte*, pl. *ăloralalte*) = **cealaltă** [a⁵ + alaltă¹].

alaltăieri, adv. Ziua înainte de ieri || *Mai - sau (mai) ieri -*, deunăzi, acum câteva zile, de curând: *asta ziceam și eu cumnăticăi mai - și nu vrea să mă creadă* (ALECS.); *unde sânt frații, prietenii noștri cu cari ieri - aveam împănare și întru un loc petrecere?* (CANT.); *mai ieri - în foamea lui eră cât pe-acî s'o mănânce* (RET.) || *De ieri de -*, de curând, de puțină vreme: *lasă, jupâne, că doar nu mă cunoști de ieri de - (CAR.); că doar nu samăn eu grâu de ieri de - să nu mai fi avut a face cu secerători* (CRG.); *a nu fi de ieri de -*, a nu fi neprișt, fără experiență: *nu crede și Dumnezeu că sânt dascăl de ieri de -; doar nu-s harabașiu de ieri de - (CRG.)* [alaltă¹ + ieri].

****alaltămâni**, adv. *Tr.-Carp.* Poimăine [alaltă¹ + mâine].

alaltăseară, adv. Seara înainte de aseară || *Mai -*, acum câteva seri, într-o seară nu de mult: *m'au fermecat atât de mult mai - la teatru, încât mi-am uitat și casă și tot* (ALECS.) [alaltă¹ + seară].

††**alăm**, sm. Dare ce plăteau Tătarii Domnilor Moldovei pentru pășunatul vitelor: *apucându-ne noi să dăm Măriei Sale Domnului Moldovei - îndoit pe bucatele noastre* (AMIR.) [turc.-tăt. a l y m].

alamă, sf. Amestec de cupru (66-67 %) și zinc (33-34 %), de culoare albastră; fiind mai tare și mai puțin alterabilă la umezeală decât cuprul, e foarte mult întrebuințată în industrie || **alămuri**, pl. Nume colectiv pentru tot felul de vase sau obiecte de alamă.

****alămăie**, sf. (Bot.) *Mold. Tr.-Carp.* = lămaie || *Mold.* Un joc țărănesc.

****alămăioară**, sf. dim. (Bot.) = gutuie [a l a m a i e].

****alămăiță**, sf. dim. (Bot.) = lămăiță [a l a m a i e].

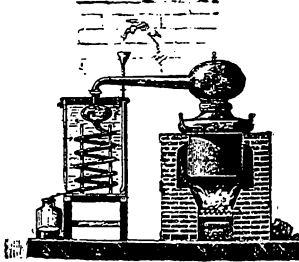
****alămăiu**, sm. (Bot.) = lămăiu (*Citrus limonium*).

alămăș, sm. Cel ce lucrează sau vinde obiecte, vase de alamă [a l a m a ș].

alămărie, sf. Atelier, prăvălie unde se lucrează sau se vând alămuri || pl. = **alămuri** [a l a m a r i].

alămăț, -ăță, adj. Ferecat cu alamă: *Cu limba te descântai, Cu cuțit - te tăiai, La pământ te mutai* (ȘEZ.); *Tu cuțit -, Tu cuțit sîmcelat* (TOC.) [a l a m a ț].

***alambic** (pl. -icuri, -ice), sn. (*Fiz.*) Aparat

Alambic.

pentru distilarea lichidelor, cazan pentru prefacerea spirturilor (F) [fr. alambic].

††**alămgiu**, sm. Cel ce plătește alămul (IRG.).

****alămioară**, sf. (ȘEZ.) = alămăioară.

alămîț, -iță, adj. = alămuit.

alămîț, -ie, adj. De culoarea alamei [a l a m a ț].

††**alămojnă** (pl. -ojne), sf. Pomană [vsl. almužyno sau eng. alamizna].

alămuț, -iță, adj. Ferecat cu alamă [a l a m a ț].

alanda, adv. Fără rost, pe dos: *toate merg* - || Fără nici o noimă: *vorbește, spune -; eu îi vorbesc una și el îmi răspunde* - [ngr. ἄλλ' ἀντ' ἄλλω].

***alăptă** (*alăptez*). vb. tr. A da să sugă [lapte, după fr. allaiter].

***alăptare**, sf. ***alăptat**, sn. Faptul de a alăpta.

***alarmă** (*alarmez*), vb. tr. A neliniști, a speria, a îngrozi (printr'o veste rea, prin apropierea unei primejdii): *știrile despre întinderea războiului au alarmat pe orășeni* || vb. refl. A se neliniști, a se speria, a se îngrozi (de o primejdie reală sau închipuită): *lumca s'a alarmat la vestea acestui războiu apropiat* [fr. alarmer].

***alarmă** (pl. -me), sf. (*Mil.*) Semnal, strigăt pentru chemarea la arme; în manevre și în luptă semnalul dat pentru mer-

Alarma.

gereea la atac sau pentru a vesti apropierea vrăjmașului; în garnizonă, cantonamente și tabără semnalul dat pentru strângerea repede pe piața de adunare cu muniția întreagă (F): *a da alarma, strigăt de -, semnal de -; ~ de incendiu*, semnal dat pentru a vesti izbucnirea unui foc || Turburare, învălmășeală pricinuită de apropierea vrăjmașului || Neliniște, teamă, spaimă pricinuită de gândul unei primejdii apropiate: *băutul văzând sălbăticia dete un țipăt de -* (CAR.) [fr. alarme].

***alarmant, -tă**, adj. Care alarmează, neliniștitor: *vesti ~e* [fr. alarmant].

***alarmare**, sf. Faptul de a alarma.

****alaș** (pl. -șuri), sn. *Tr.-Carp.* Podeală, schele, podurile și scările ce se așează pentru zidari ca să poată lucra la ridicarea unei clădiri || *T.-Olt.* Pătul: *peste aria șurei de pe o cheie pe alta se face - pentru a pune pe el otavă, fasole și*

sămăntă de cinepă neimblătite || Săl. (TRIB.) Adăpost pentru vite la ospătării [ung. állás].

**alătră, *Olten...* = lătră... : Și să te duci, Unde ciine n'alatră (TOC.): Într'un vârf de ploap, Alatră un câine orb (GOR., ghicitoare despre vânt) [lat. allatrare].

**alărător, -toare, adj. *Olten.* Care lătră: Am o soacră cărțitoare. Și-o boldeică-alărătoare (TOC.) [alărătră].

alătură (alătur, alăturez), vb. tr. A pune alături, a așeza unul lângă altul: alăturată mesele ca să fie loc pentru toți || A apropiă, a aduce alături: la a mea învățătură ia aminte și la cuvintele mele alătură-ți urechea (BIBL.); De mâna dreaptă-l luă, Și'n marginea râului la Iordan. Îl alătură și-l spălă (TOC.); † fig.: vei alătură inima ta la pricepere și o vei apropiă pe ea spre învățătură (BIBL.) || A adăuga, a anexa: vei alătură la petițiune și actele legalizate; fig.: cătră plecarea alătură și prostie (VARL.) || † A pune față în față, a confruntă, a compara: m'am nevoit de am alăturat izvodul slovenesc lângă cel grecesc (BBL.) || vb. refl. A veni alături, a se așeza lângă cineva sau ceva, a se apropiă: apoi, deschizând un cortel se alătură de mine (ALECS.); se dete jos și alăturându-se de foc zise: mi-e foame (ISP.); Gonacii cu rău s'alăturară. Din leagea ta urnindu-s'afară (DOS.) || A se împreună, a se însoți, a se întovărăși: toți răii și toți bețivii lângă ei se-alăturară (BELD.) || A sta alături, a fi în atingere, a se hotărnicii: moșia se alătorează spre răsarit cu silistea satului || † A se asemăna, a fi asemenea, a se potrivi: omul să alătură cu dobitoaccele ceale fără minte și să asemănă lor (BIBL.) [alături].

alăturare, sf. Faptul de a (se) alătură || Comparațiune: fac o - frumoasă între rege și popor (JIP.) || În - cu, față de, comparat cu: faptele expuse în - cu celelalte ne duc la următoarea concluziune.

†**alăturăș**, sm. Vecin de alături al unei moșii: să să înceapă sfodărea din semnale răzășilor ceale netăgăduite sau dintr'ale alăturașilor cu aceia (LEG.-CAR.) [lăturaș + alături].

alăturat, -ată, adj. p. alătură. Pus alături, care stă alături, unul lângă altul, alipit: s'au așezat în jurul celor două mese -e || Adăugat, anexat: toate actele aci -e || În-vecinat, alipit: se vedea licărind o lumină slabă în odăia -ă || adv. Pus alături, anexat: aci - vă trimite și certificatele ccrute [alătură].

alături, alătore(a), ††alătore(a), adv. Lângă cineva sau ceva, în spec. pe același rând, în aceeași linie: sade -; sr. clădește o casă -; mai dură încă două case alătore, una la dreapta și alta de-a stînga celei bătrânești (CRG.); pe - de -, loc. adv.: strecoară-te pe -; casele de -; rude de -, frații, unchii, nepoții, verii, etc. spre deosebire de rudele în linie directă, cum sânt părinții, moșii, strămoșii, copiii, nepoții, strănepoții, etc. || Unul lângă altul; laolaltă, împreună: ulicioaru eră atât de strămăt că abia puteau merge doi oameni -; oamenii cu cari am trăit - || - de, loc. prep., lângă: au început să zidească - de casele noastre || - cu, loc. prep., în rând cu, (pe) lângă: față de, în comparație cu: cu pornit - cu mine; soba este - cu usa; glonțul trecu - cu capul tânărului (NEGR.); - cu danșii pe jos sânt așezate Tablale mari de aur cu fructe încercate (ALECS.); tu cu optzeci de mii de fălci de moșie și el un ghiordan și uite ce gură face - cu mine! (CRG.); a lucră - cu..., a lucră în rând cu, deopotrivă cu, tot atât cât și...: din zori de zi pînă în seara târzie muncia - cu slugile (SLV.); în spec. cu înțeles peiorativ: a merge - cu adevărul sau cu dreptatea, a merge pe căi piezișe, a se abate, a se depărta dela adevăr, etc.: epistolele mele niciodată nu le vor putea găsi - cu adevărul (I.-GH.); și în armată, ca în toate, vezi oameni lucrând - cu drumul, cu morală și cu datoria de ostaș (JIP.) || Loc. prov.: vorbește - de drum, spune neadevăruri [a³+latore].

**alăturiș, adv. *Trans.* Intr'o parte: Și Drăgan din Periș Cu paloș - (ALXCI) [alături].

**alău¹ (pl. -uri), sn. *Trans.* (HASD.) Arvună [ung. elő(penz)].

**alău² = halău.

**alaur = laur (*Datura stramonium*).

†alăută = lăută.

†alăuțar, *Tut.* (HASD.) = lăutar: nici alăutarul carele zice cu alăutu pre la tăr-guri și pre la sboruri și pre la nunte nu poate să ia față de om bun sau de boiaru (PR.-MAT.) [alăută].

**alăutaș, *Trans.* (BUD. P.-MAI.) = lăutaș.

**alăuțișă (pl. -ițe), sf. *Bucov.* (MAR.) dim. alăută.

††alavăstru = alabastru [gr. ἀλάβαστρος].

alb, -ă, adj.: hârtie -ă, haine -e, zid -; - ca zăpada, ca narul, cu laptele, cu spuma laptelui, ca lebăda, ca crinul, ~ colilie; Câmpul -, Oile negre, Cîin'le paște Le cu

noaște (ghicitoare despre scriere) || *Păr* ~: a scoate *civă* *pări* ~i (loc. prov.), a necăji pe cineva, a-i face meru supărări || *Curat*: *cămășe* ~ă, *rufe* ~e || *Pâine* ~ă, pâine de grâu, de făină albă, spre deosebire de pâinea de secară sau de grâu amestecat cu alte cereale; în general sub acest nume se înțeleg grâul, orzul, ovăsul, secara, spre deosebire de porumb, meiu, etc.: în anul acela vrăbiile nu-i vor mânca nicidecum pâinile cele ~e (MAR.) || *Vin* ~, vinul de culoare deschisă, spre deosebire de vinul negru, roșiu: *struguri* ~i || *Vite* ~e, se înțeleg de obicei sub acest nume boii și vacile: *ritu* ~ă, *boul* și *vaca*, *sânt* *temciul* *neguțătoriei* și *a* *gospodăriei* (DRĂGH.) || *Pământ* ~, pământ de culoare mai deschisă, albicioasă, pentru făcutul oalelor || *Fier* ~, tinichea: *mănăstirea* *Goliei* o *acoperit* cu *fier* ~ că *arșese* în *zilele* *lui* *Constantin* ~ *odă* *Mavrocordat* (E.-KOG.) || *Arme* ~e, arme de oțel, ca *sabia*, *lancea* (spre deosebire de *armele* de foc) || *Bani* ~, bani de argint, bani buni: *Dă-mi* *cal* *bun* *de* *călărie* și *haine* *de* *pământală* și *bani* ~i *de* *cheltuială* (TOC.); a strânge *bani* ~i *pentru* *zile* *negre* (loc. prov.), a economisi, a fi prevăzător || *Calea* ~ă, calea pe care o face, după nuntă, mireasa la casa mirelui || *Zi* ~ă: *când* *am* *ajuns* *în* *sat* *eră* *ziua* ~ă, *când* *am* *ajuns* *în* *sat* *se* *făcuse* *bine* *ziua*: *zile* ~e (mai rar *zi* ~ă), *zile* *de* *mulțumire*, *fericite*: a nu mai *are* *zi* ~ă (*zile* ~e); *are* *ce-i* *trebuie*, *copiii* *sânt* *mari*, *casa* *îmbelșugată* și *trăește* *zile* ~e (RET.) || *Noapte* ~ă, noapte de nesomn, de veghiere: *am* *petrecut* *multe* *nopti* ~e || *Lumea* ~ă, lumea pământască, lumea care se vede, spre deosebire de cea subpământască: *învăță* *ca* *nealții* *pe* *lumea* *asta* ~ă (ISP.); *înțelept* și *procopsit* a *fost* *împăratul* *Solomon*, *căci* *ca* *el* *n'a* *mai* *fost* *altul* *pe* *lumea* *asta* ~ă (ȘEZ.); p. ext. oameni, mulțime de oameni: *când* *se* *însoară* *pune* *o* *masă* și *vine* *lumea* ~ă, *care* *li-i* *chef* (GR.-N.); a se *duce* *în* *lumea* ~ă (ZNN.), a-și *lua* *lumea* *în* *cap*: a fi *lume* ~ă (ZNN.), a fi *fericire*: a *trăi* (sau a *duce*) *lumea* ~ă (HASD. COȘB.), a *duce* *vieață* *veselă*, a *petrece* || *Săptămâna* ~ă, săptămână din urmă înaintea postului mare, când se mănâncă numai fruct alb, adică lăpturi și ouă: *joi* *în* *săptămâna* ~ă *spală* *femeile* *cămășile* *ca* *să* *fie* *albe* *peste* *an* (VOE.) || *Dobr. Vânt* ~ (HASD.), vânt de miazăzi || (Poet.) *Versuri* ~e, versuri nerimate || (Polit.) *Conservator*, spre deosebire de „roșiu“, liberal: *ziarele* *unele*

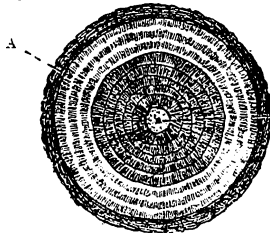
sânt ~e și *alte* *roșii* (I.-GH.) || *Pe* *lângă* *alte* *nume* *de* *colori* *se* *adaugă* *alb* *pentru* *a* *arăta* *o* *nuanță* *mai* *slabă* *a* *colorii* *respective*: *alb-albastru*, *alb-roșiu* || *Ne-gru* *pe* ~, lămurit, de care nu se mai poate îndoi nimeni: e *scriș* *negru* *pe* ~: *nici* ~ă *nici* *neagră*, *nici* o *vorbă*, *nimic*: *nu* *spune* *nici* ~ă *nici* *neagră*; *fără* *nici* o *vorbă*, *fără* *nici* *un* *motiv*, *deodată*: *nici* ~ă *nici* *neagră*, *numai* *ce* *sări* *la* *mine*; ~ă *neagră*. *astu* *este*, *nu* *mai* *face* *vorbă*, *mulțumește-te* *cu* *ce* *vezi*, *cu* *ce* *ți* *se* *dă*: *ba* *e* ~ă. *ba* *e* *neagră*, *se* *zice* *când* *cineva* *nu* *vreă* *să* *se* *hotărăscă* *într'un* *fel*. *când* *nu* *se* *lasă* *să* *fie* *înduplecat*: *ca* *dela* ~ *la* *negru*, *arăată* o *deosebire* *mare* *între* *două* *lucruri*: *găsi* o *deosebire* *între* *dânșii* *cu* *dela* ~ *la* *negru* (ISP.); a *face* *din* ~ *negru* și *din* *negru* ~, a *înfățișa* *un* *lucru* *cu* *total* *altfel* *de* *cum* *este* *de* *fapt*: *dumneavoastră* *învărtiți* *condiul* și *când* *rreti* *știți* *e* *face* *din* ~ *negru* și *din* *negru* ~ (CRG.) || *Până* *în* *pânzele* ~e, *până* *la* *moarte*: *ne* *vom* *judeca* *până* *în* *pânzele* ~e; *voi* *ține* *cu* *ține* *până* *în* *pânzele* ~e || *De* *când* *lupii* ~i, *de* *mult*, *din* *timpuri* *străvechi*; *cunoscut* *ca* *un* *cal* ~, *cunoscut* *bine*; *se* *vede* *de* *departe* *ca* *un* *cal* ~, *se* *vede* *ușor*, *poate* *fi* *ușor* *distins* *de* *alții* || *A* *împleți* *cosița* (sau *coada*) ~ă, a *îmbătrâni* *fără* *să* *se* *mărite* || sb.: *am* *sgăriat* *până* *am* *dat* *de* ~ || -ul *ochiului*, v. *ochiu* || -ul *zilei*, *zorile*: *când* *se* *arăță* ~ul *zilei* *mă* *se* *păru* *că* *am* *scîpat* *dela* *cine* *știe* *ce* *chinuri* (ISP.) || sm. *Băn.* (HASD.) Un *fel* *de* *vierme* *care* *trăește* *din* *sucul* *lemnului* și *al* *legumelor* și *e* *stricăcios* *la* *cartofi* || (Polit.) *Care* *face* *parte* *din* *partidul* *conservator*: *fatuitatea* ~ilor și a *roșilor* *este* *atât* *de* *mare* (I.-GH.) || *alba*, sf. *Vită* *albă* (mai *des* *iapă* *albă*): *puse* ~a *la* *căruță* și *plecă* *la* *târg*; ~a *'nainte*, ~a *la* *roate*, *oștea* *goală* *pe* *de-o* *parte* (CRG.); e *măncat* *ca* ~a *de* *ham* (loc. prov.), e *trecut* *prin* *multe* *necazuri*, e *doborît* *de* *nevoi*; a *trecut* ~a *prin* *ham* (loc. prov.), *nu* *mai* *este* *ce* a *fost*, *au* *trecut* *vremurile* *acelea*; a *trecut* ~a *dealul* (loc. prov.), a *trecut* *timpul*, e *prea* *târziu* (ZNN.); ~a *în* *car*, ~a *sub* *car* (loc. prov.), *se* *zice* *despre* *cei* *săraci* *care* *neavând* *decât* *un* *lucru* *își* *fac* *cu* *el* *toate* *nevoile* || *Zori*: a *întat* (sau a *sosit*) ~a *în* *sat*; s'a *îvit* ~a *pe* *deal* (PAMF.) || *Făină*: a *vedea* ~a *în* *căpistere* (sau *în* *strachină*, ZNN.), a *vedea* *ce* *se* *alege* *din* *ceva*, a-și *ajunge* *scopul*, *în* *spec.* a *trage* *un* *folos*, a *se* *îmbogăți* || *Albe*, pl. *Rufe* (BARC.), *haine* *albe* (L.-M.) [albns].

* **albanez, e-ză**, adj. Din Albania, propriu

albicioasă cu fire tari și spic ramificat [alb].

albenet = albinet.

****albeț, -eață**, adj. (BUD. MAR.) = albinet ||

A. Albeț.

sb. (Bot.) Partea mai albicioasă dintre scoarța și inima unui arbore (F) [alb].

albețe, sf. Înșușirea de a fi alb, culoare albă [albeață].

albi (albesc), vb. intr. A se face alb: *Pânzele să nu albecesc, Ci la soare să nne-grească* (ALECS.-P.) || A încărungi: *părul i-a albit; am albit de atâtea necazuri; capul de măgar nu albește niciodată* (loc. prov.), omul nesimțitor nu se trece, nu îmbătrânește (ZNN.) || A se zări alb, a li-cări: *în zare departe se vede albind o casă; învintea noastră albește, cu o fe-restrușe, o geană de lumină la marginea codrului* (VLAH.) || *A-i albi ochii, a aș-teptă zadarnic după ceva* (ZNN.) || vb. tr. A face alb: *clorul are proprietatea de a ~ ori-ce culoare* || A încărungi: *m'au albit necazurile; femeia a albit și pe dracul; asta-i Neaga care a albit pe dra-cul* (loc. prov.), se zice despre o femeie rea (ZNN.) || *A albi pânza, a spăla pânza* || A acoperi cu ceva alb: *nimsoarea-l albise, căci ningeă ca'n mijlocul iernii* (ISP.) || A da o culoare mai deschisă, a curăți: *săpunul acesta i-a mai albit fața; cât săpun ai trece pe Țigan tot nul poți albi* (prov.), ori-cât ai încerca să îndrepti pe cineva e zadarnic || vb. refl. A se face alb: *ori-ce ai încercă nu se mai poate ~, tot rămâne pată* || A încărungi: *mi s'a albit părul; m'am albit de grije* || A se -de ziuă, a se face ziuă || A se lumina, a dispărea întunerecul: *(ă) ntunecareul s'albește De tine când tu zărește* (DOS.) [lat. *albare].

albicioș, -oasă, adj. De un alb slab sau de o culoare ce se apropie de alb: *dunga mare albicioasă de pe cer este „calea robilor“; Sus pe culme bradul verde, Sub zăpada albicioasă, Printru neguri se pierde* (ALECS.) [alb].

††**albiciune** (BIBL. CANT. ANT.), sf. Înșușirea de a fi alb, culoare albă [albi].

albie¹, sf. Locul prin care curg apele unui râu, matca râului: *de atâtea ploii râul a ieșit din ~* || *Mold.* (HASD.) Înfundătură, văgăună între două dealuri || Vasul făcut dintr'un trunchiu scobit și în care se fră-

Albie.

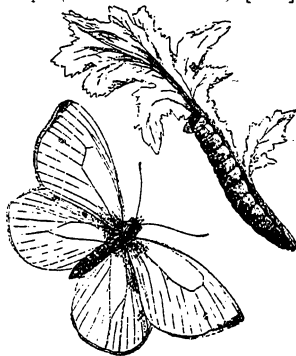
mântă, se ține făina, se spală, se scaldă ori se leagănă copilul, etc. F.] *Din ~, din cea mai fragedă copilărie* || Loc. prov. *A face pe cineva ~ de porci* (sau de câini). a batjocori, a face de rușine [lat. *alvea].

††**albie**², sf. (DOS.) Înșușirea de a fi alb, culoare albă [alb].

****albier**, sm. *Olten.* (HASD.) Care face albi și alte obiecte de lemn (nume dat mai ales Țiganilor care au această ocupațiune) [lat. alvearius].

albi (se albicește), vb. refl. A fi ca o albie, a căpăta o formă scobită: *Pe sub nalte coperșuri care 'n margini s'albicesc* (ALECS.) [albie¹].

albițiță (pl. -ițe), sf. (Zool.) Fluture de varză alb, cu două sau patru pete negre pe aripi (*Pieris brassicae*) [alb].

Albițiță.

albime, sf. (Zool.) Înșușirea de a fi alb, culoare albă: *am admirat -u fetei ei; Nici marmora cioplită -a ta nu întrece* (ALECS.) [alb].

****albină**¹ (albinez), vb. intr. (MAR.) A alerga încoace și încolo, ca albina [albină].

****albină**² (se albineză), vb. refl. *Vălc.* (MAR.) A se face ziuă: *se albineză de ziuă* [alb].

albină (pl. -ine), sf. (Zool.) Insectă himenoptera care produce mierea și ceara

(*Apis mellifica*) (F): *albinele roiesc dela Dumnic-a mare până la Sân-Petru: bă-*

Lucrătoare.

Albine
Matcă.

Trântor.

zâit de albine; harnic ca o ~ || *L'au mușcat albinele de limbă*, se zice despre cineva care stă tăcut sau care s'a îmbătat || ~ *lucrătoare, lucrătoare Brl.* (H.A.S.D.), ~ *impărătească* (H.A.S.D.) = *matcă* || ~ *mare, de pământ, de pădure, bondar* || ~ *figu-nească, albina Țiganului, bondar, gâr-găun, viespe* || (Bot.) Plantă erbacee din familia orchidaceelor, cu flori frumoase dispuse într'un spic ce seamănă foarte mult cu o albină; crește pe locuri argiloase, pe coaste și râpe cu iarbă sau pe marginea pădurilor (*Ophrys cornuta*) [lat. **alvina* < *alvus*].

albinar, sm. Care se ocupă cu creșterea albinelor [albină].

albinăreț, sm. (Zool.) *Bucov.* = *prigoare* (*Merops apiaster*) [albinar].

albinărie¹, sf. col. *albină* || Loc unde se creșc albine: *mii și milioane de albine ieșind de prin albinării zboară dela o floare la alta* (MAR.).

albinărie², sf. Ocupațiunea cu creșterea albinelor [albinar].

albinărit, sb. = *albinărie*² || † Dare pe stupi [albină].

albinea (pl.-ele), sf. dim. *albină* (MAR.).

***albineață**, sf. *Musc.* (RĂD.) Dare spre bine, îmbunătățire a sănătății, a stării [albin].

albinet, sb. col. *albină* (MAR.).

albinet, eață, adj. De o culoare apropiată de cea albă, albicios, palid, bălan: ~ *la față, om ~, cu ochi -i; Of, leliță albineață, Nu te ține-așa măreată, Că bădita-i -, Nu se ține-așa măreț* (VOR.) [alb].

***albini** (*albinesc*), vb. tr. *Musc.* (RĂD.) A da la iveală || vb. intr. A da spre bine, a mai prinde putere, stare: *a dat Dumnezeu că a început să mai albinească* [alb].

albinică, sf. dim. *albină* (MAR.).

albinioară (pl.-oare), sf. dim. *albină* (MAR.).

albinis, sb. col. *albină* (H.A.S.D. MAR.).

***albinism**, sb. Anomalie din naștere a unor persoane, care consistă în aceia că părul este aproape alb, culoarea feței spălăcită și pupila ochiului roșietică [fr. *albinisme*].

****albință** (pl. -ite), sf. dim. *albină*.

****albinju, -je**, adj. (MAR.) = *albiu* [alb].

albinoaică, sf. augm. *albină* (TOC.).

***albinos**, sm. Care se naște cu anomalia albinismului [fr. *albinos*].

albinuse, sf. dim. *albină* (MAR.).

albinuță (pl. -uțe), sf. dim. *albină* (MAR. VOR. GOR.).

albioară (pl.-oare), sf. Albie mică || *Mold.* (ȘEZ.). Postava în care curge făina la moară [lat. *alveola*].

albișor, -oară, adj. Cam alb.

****albiș, -oasă**, adj. *Dij.* Scobit ca o albie [albie¹].

albișe, sf. Faptul de a (se) albi.

albișor, -oară, adj. = *albișor* || *albișor*, sm.

(Zool.) = *albișoară* (*Cyprinus alburnus*) || pl. Bani de argint: *nu prea credeau în piețele cele rele ale bisericii, mai cu seamă că le luă vâzul -ii sunători* (ISP.—BZ. BIB.) || pl. (Bot.) (H.A.S.D.) Un fel de bureți ce cresc toamna pe arborii căzuți || **albișoară** (pl. -oare), sf. (Zool.) Peștișor de râu de culoare albă argintie, foarte des la noi în apele din regiunea dunăreană (*Cyprinus alburnus*) (F) || *Dobr.* (H.A.S.D.) Nume ce se dă la ori-ce pești mici albi || (Bot.) Varietate de struguri.

Albișoară.

albit¹, sb. Faptul de a (se) albi.

***albit**², sb. ***albită**, sf. (Min.) Specie de feldspat, alb incolor, care se găsește în crăpăturile rocilor cristaline, în calcaruri și unele roce eruptive [fr. *albite*].

albită (pl. -ite), sf. (Zool.) = *albișoară* (*Cyprinus alburnus*) || (Bot.) sf. Mică plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori galbene care devin mai târziu albe; crește prin câmpii sterile, coline aride și prin locuri pietroase (*Alyssum calcicinum*) (F) || (Bot.) = *ciucușoară* (*Alyssum incanum*).

Albită.

albițor, -toare, adj. sm. f. Care albește || Spec.: ~ *de zahăr* (ION.), rafinator de zahăr [albi].

albitură (pl. -turi), sf. Ban de argint în graiul hoțesc (BZ.) || pl. Pânzeturi albe,

* formă de evitat (F) vezi figura alăturată. — Accentul e indicat printr'un punct dedesubtul vocalei.

rufe || Luerni ce bat in alb, ce licăresc de departe: *par'că se zăresc niște albituri* (GR.-N.) [albii].

albiu, -ie, adj. Albicios: *fânul cel muced cu floure mai întăru albie, apoi întumecată și neagră* (ION.); *Pe cerul nalt lucește un râu - de stele* (ALECS.) || adv.: *O biserică măreată, strălucind - prin ceată* (ALECS.) [alb].

albiuță (pl. -uțe), sf. dim. **albie**¹.

alboare, sf. (SB. COȘB.) Lumină, licărire albă [lat. albor, -orem].

***alboiu, -oăie**, adj. *Trans.* (HASD.) Foarte alb || *Săl.* (TRIB.) = **albiu** || **alboaia**, sf. în ghicitoarea despre ou: ~ în *paie, ghici ce e* (GOR.) [alb].

***alboniu, -oanțe**, adj. *Băn.* = **albiu** || sm. (Zool.) = **albișoară** (*Cyprinus alburnus*) [= alboiu].

albiu, -uie, adj. = **albiu** [alb].

***albuluț, -eață**, adj. (MAR.) = **albiu** || sb. (ION.) = **albeț** [alb].

***album** (pl. -umuri), sn. Volum cu pagini albe în care cineva înseamnă versuri, eugătări, amintiri; fig.: *răsfoim împreună -ul suvenirilor noastre* (I.-GH.) || Mai multe foi de hârtie groasă legate la un loc și în care se păstrează fotografiile, cărți și mărci postale, etc. [fr. album < lat.].

albumeală, sf. (Bot.) = **floarea-Doamnei** (*Gnaphalium leontopodium*) [lat. albumen + -eală].

***albumen**, sb. (Bot.) Țesătura care se formează în același timp cu embrionul în sacul embrionar după fecundarea ovulelor; poate fi constituită din amidon, materii grase, etc. [fr. albumen < lat.].

***albumină**, sf. (Chim.) Substanță albă din care se compune în mare parte albușul oului, serul sângelui și care se coagulează la căldură [fr. albumine].

***albuminoid, -idă**, adj. (Chim.) Care seamănă cu albumina || **albuminoid**, sm. Substanță care este de felul albuminei [fr. albuminoïde].

***albuminos, -oasă**, adj. Care conține albumină [fr. albumineux].

***albuminurie**, sf. (Med.) Boală caracterizată prin prezența albuminei în urină [fr. albuminurie].

albumiță (pl. -ite), sf. (Bot.) = **albumeală** (*Gnaphalium leontopodium*).

alburit, -ită, adj. Acoperit de ceva alburii: *vă zăresc sculați din car dimineata, brumați ori alburii, de păreți că sântei de o sută de ani* (JIP.) [alburii].

alburii, -ie, adj. Ce bate în alb: *flăcărăre alburii ieșiau pe acolo din pământ* (ODOB.) [alb].

***alburn**, sb. (Bot.) Partea albicioasă a lem-

nului care se găsește imediat sub scoarță [lat. alburnum].

albuș (pl. -șuri), sn. Substanță mucoasă, albă-gălbuie, care inconjoară gălbenușul și care devine albă prin fierbere: *-ul oului* || *ul ochiului*, albul ochiului [alb].

albușău, sm. (Zool.) (ȘEZ.) Specie de pește [albuș].

albușos, adj. (POL.) Ce seamănă cu albușul oului [albuș].

albuț, -uță, adj. dim. **alb** || **albuță**, sf. (MAR.) Iapă albă.

alcă = **halcă**.

***alcaic, -ică**, adj. (*Metr.*): *vers - vers* din metrica veche care, sub forma endecasilabică, se compune din patru picioare și o cezură, primul un spondeu, rar un iamb, al doilea un iamb, apoi cezura, în urmă doi dactili sau un dactil și un amfimacru (— 1 — 1 — | 1 — — 1 — —) || *Strofă -ă*, strofă ale cărei două versuri dintâiu sânt alcaice endecasilabice || sb. Vers alcă-tuit în felul acesta [lat. alcaicus].

***alcali** = **alcalin**.

***alcalin, -ină**, adj. (Chim.) Care aparține grupului alcaliilor, care conține un alcaliu sau un corp având unele proprietăți ale alcaliilor, propriu alcaliilor: *băi -e; gust -; săruri -e*, care provin din combinarea unui alcaliu cu un acid; *metale -e*, care combinate cu oxigenul dau un alcaliu (caliu, potasiu, litiu. etc.) [fr. alcalin].

***alcalinitate**, sf. (Chim.) Însușirea de a fi alcalin [fr. alcalinité].

***alcaliniza** (*alcalinizez*), vb. tr. (Chim.) A da unei substanțe proprietăți alcaline [fr. alcaliniser].

***alcalinizare, *alcalinizațiune, *alcalinizație**, sf. (Chim.) Faptul de a alcaliniza [fr. alcalinisation].

***alcaliu** (pl. -alii), sn. (Chim.) Nume care în chimia veche se da celor trei baze solubile: potasa sau alcaliul mineral, soda sau alcaliul vegetal și amoniacul sau alcaliul volatil; chimiștii moderni au conservat acest termen pentru aceste trei corpuri, dar îl mai aplică litinei, baritei, etc. [fr. alcali].

***alcaliză ... = alcaliniza ...**

***alcaloid**, sm. (Chim.) Substanță organică azotată cu proprietăți alcaline care se poate combina cu acizi pentru a forma săruri [fr. alcaloïde].

† **alcăm** (pl. -muri), sn. Viclenie. cursă: *ne-am cufundat și ne chinăm în năpăstările vrăjmasului și în -urile lui* (COR.) || *Săl. Trans.* (TRIB. BUD. G.-TR.) Viclenie, apucături aseunde, tertipuri: *om cu multe -uri* [ung. alkalom].

* neologism ** provincialism † arhaism păstrat încă în unele regiuni †† cuvânt sau înțeles dispărut din grai

***alcarazas**, sb. Vas de pământ poros în care lichidele se răcesc repede prin evaporarea care se produce prin porii lui (F) [fr. *alcarazas* < sp.].

alcătui (*alcătuesc*), vb. tr. A face, a crea: *Lui Adam l'a sa zidire D-zeu i-a dăruit A fi stăpân peste toate ce el le-a alcătuit* (ZIL.) || A întocmi: *legea n'a fost bine alcătuită* || A compune ceva înscris: „*Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor*“ *alcătuit de Dimitrie Cantemir*; *Ou ce dascăil locuște, Așă carte-alcătuește* (loc. prov.), cu cine trăește, se însoțește cineva așa-i e firea (PANN); *Moldovenii și Muntenii au alcătuit înscris cererile lor către Devlet* (BELD.) || A face ceva prin punerea mai multor lucruri la un loc: *scrise pe niște pietre scumpe câte o slovă, după aceea însiră pietrele și alcătui numele copilului* (ISP.) || A pune la cale: *Milă îți eră de țară s'o vezi cum o băntuă, Iscodiri n'ajungea 'n minte pe câte alcătuiă* (BELD.) || A lua o anumită formă: *eră încins cu un șal roșiu cu flori din care o poală i se sloboziă pe coapsa stângă, iar capetele alcătuiind un fiong dinainte cădeau apoi peste papucii lui cei galbeni* (NEGR.) || A face la un loc, a constitui (vorb. despre un tot): o răzeșie destul de mare, casa bătrânească cu toată pașiștea ei, o vie cu livadă frumoasă *alcătuiar gospodăria babei* (CRG.); *țărani alcătuesc cea mai mare parte a țării noastre* || †† A înființă: *Mavrocordat carele au alcătuit școlale: elinească, italienească, turcească, slovenească* (C.-RAD.) || †† A orându-i, a așeza, a pune într'un loc: *odihnește toate sufletele carele s'au pristăvit mai înainte întru nădejdea învierii și a vieții cei de veci și le alcătuește numele lor în cartea vieții* (HARD.) || vb. refl. A fi compus, a constă din...: *casa se alcătuește din cinci încăperi*; *auditulor se alcătuiă mai mult din tineri* || †† A-și da o anumită formă, a lua o anumită înfățișare: *supt gardul din afară bine aprape se lipi și acolea ca mortul se trânti*; *această așă alcătuiindu-se și mulcomiș la pământ ascunzându-se, celulalt cât ce puteă ciritealele scutură* (CANT.) || †† A se înțelege asupra unui lucru, a cădea de acord, a se învoi: *închirietorul este dator să răspundă toate asupra acestor lucruri, ducă nu s'au alcătuit într'alt chip cu*

Alcarazas.

chirierii (COD.-CAL.); *m'am dus degrabă de m'am alcătuit cu vivandiera ca să-i iau locul* (ALECS.) [ung. *alkotni*].

alcătuială (pl. *-iubi*), sf. Felul de a fi al unui lucru, întocmire: *mintea noastră nu este în stare să aște toată alcătuiala acestei lumi* || Lucru rezultat din împreunarea mai multor părți deosebite, un tot de clădire, etc.: *comarnic zic la alcătuiala aceia în care șade personajul stănei* (RET.); *în vârful satului este o -pe care Săvrăcinenii o numesc biserică* (SLV.) [alcătui].

alcătuiță (pl. *-inte*), sf. (BUD. POL. L.-M.) Felul de a fi al unui lucru, întocmire [alcătui].

alcătuiure, sf. Faptul de a alcătui || Felul de a fi al unui lucru, întocmire: *-a vieții noastre sociale suferă de multe neajunsuri* || †† Culegere, colecțiune, scriere compilată: *el făcū toate alcătuirile unu și câte eră puse răsipite toate le împreună într'una* (PRAV.-MAT.) || †† Înțelegere, învoială: *este oprit a se face alcătuiiri căsătorești într'acest chip* (COD.-CAL.) || †† Amestecătură, combinație: *li-au pus denaici o mănăcară de brânză, amestecată cu făină și cu mieri și cu un fel de vin de multe alcătuiiri prin cari îi făce ca să uite cu totul patrie lor* (GAST.).

alcătuiț, -iță, adj. p. **alcătui** || †† Fig. Făcut într'un anumit scop, măestrut: *întru cinstea lui am a zice puține curinte, nu cu obrăznicie, ci cu multă cucerie, nu cu vorbe ritoricești și -e, ci cu curinte smerite și prostătece* (ANT.) || sb. Faptul de a alcătui.

alcătuiitor, -toare, adj. sm. f. Care alcătuește ceva: *părțile alcătuitoare ale acestei mașini*; *-ii programului au uitat mai multe puncte esențiale* [alcătui].

***alcăzi** (*mă alcăzesc*), vb. refl. **Săl.** (TRIB.) A se tocmi asupra prețului unui lucru [ung. *alkudni*].

***alchimic, -ică**, adj. Ce privește alchimia [fr. *alchimique*].

***alchimje**, sf. Pretinsă știință din evul mediu care urmăriă găsierea pietrei filosofale care să prefacă toate metalele în aur și descoperirea panaceului universal, a leacului care să vindece toate boalele [fr. *alchimie* < lat.].

***alchimist**, sm. Care se ocupă cu alchimia [fr. *alchimiste*].

***alcion**, sm. Pasăre mitică de mare despre care cei vechi spuneau că-și face cuibul numai unde e marea calmă și eră socotită ca prevestitoare de bine || (Zool.) Specie de polip [fr. *alcion* < lat.].

***alcionic, -ică**, adj. De alcion [alcion].

*alcohol . . . = alcool . . .

***alcooî** (pl. -luri), sn. (*Chim.*) = **spirt** || Principiu neutru neozotat format din carbon, hidrogen și oxigen, capabil de a se uni direct cu acizii și de a-i neutraliza, formând eteruri, cu eliminarea apei: - *etilic, metilic* || Lichid incolor, transparent, mai ușor decât apa, obținut prin distilarea spiritului ordinar pe var nestins sau barită [fr. alcool].

***alcoolaț**, sm. (*Chim.*) Combinațiune de un alcool cu un metal alcalin: - de *soliu* || Preparat farmaceutic obținut prin distilarea cu alcool a unor substanțe aromatice, medicinale: *apa de Colomie este un -* [fr. alcoolate || alcoolat].

***alcoolic, ică**, adj. sm. f. Care conține alcool: *băutura -ă, substantă -ă* || Care are patima băuturii: *e un om -, e un -* [fr. alcoolique].

***alcoolișm**, sb. Obiceiul de a consuma prea mult alcool; starea celor care abuzează de alcool [fr. alcoolisme].

***alcooliză** (*alcoolizez*), vb. tr. A pune alcool într'un lichid || vb. refl. A bea prea multe băuturi alcoolice [fr. alcooliser].

***alcoolizare**, ***alcoolizațiune**, ***alcoolizație**, sf. Faptul de a (se) alcooliza [fr. alcoolisation].

***alcoolometrie**, ***alcoometrie**, sf. (*Fiz.*) Parte a fizicii care arată procedurile după care se poate măsura cantitatea de alcool conținută într'un lichid spirțuos [fr. alcool(m)étrie].

***alcoolometru**, ***alcoometru**, sn. (*Fiz.*) Instrument pentru a măsura cantitatea de alcool cuprinsă într'un lichid spirțuos (F) [fr. alcool(m)ètre].

Alcoran = **Coran** [ar. el kuran].

***alcov** (pl. -ovuri), sn. Despărțitură a unei odăi unde se așează patul [fr. alcôve].

alcovan (BOL.) = **elcovan**.

aldamaș (pl. -șuri), sn. Băutură care se dă, cinste care se face când două părți s'au învoit la o afacere, au căzut la înțelegere pentru o cumpărare sau vânzare || *Trans. Băn.* (BUD. AN-CAR.) Bașeș || *A da, a bea -ul: când m'oiu vedea scăpat și de odrasla asta de Oteni blestemai, o să mi se mai veselească inima în minc; acum chimă pe pivniceri și să le bem -ul... noror bun, măre bădiță* (ODOB.) || *Bun de -*, se zice despre cineva care a izbutit în ceva, și-a cumpărat ceva nou și e bun de cinste [ung. áldomás].

††**aldămășar**, sm. (*Jur.*) Cel care lua

parte la o învoială, la o cumpărare vânzare, se împărtășia din cinstea care se făcea cu acest prilej și servia ca martor [aldămaș].

aldan, sm. (*Bot.*) Cănepa de toamnă care produce sămânță (*Cannabis femina*) (F).

****aldăș**, sb. *Trans. Săl. Bih.* (TRIB. CONV.) Binecuvântare [ung. áldás].

aldată = **altădată**.

alde, particulă ce se pune pe lângă nume proprii, termeni de înrudire, titluri de politeță, pronume, etc.

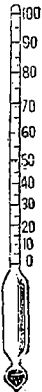
când este vorba de cineva cunoscut, intim, voind prin aceasta să precizăm oarecum că ne gândim anume la acea persoană: *bietul Marin - Budu îi rămăsese o bucată de loc de porumb nesăpat* (GR.-N.); *când îl căzu - măsa și auzi peste cite prăpăstii a dat, muri și învie de bucurie* (ISP); *mi-e dor de - tata și de - mama și de țara mea* (ISP.); *m'am gândit eu fel și chip și um trimes o scrisoare la - frate-meu* (GR.-N.); *Nea, Mitranc, ai întâlnit pe ale drumuri pe - dumnealui?* (DLVR.); *nu le dă pas - ahăia să ghie 'ncouce* (JIP.) || Mai rar cu înțeles nehotărât, ca un adaus pe lângă sb.: *cum îl răzură - gloatele venind teafăr îl primiră cu mare bucurie* (ISP.) || *De -*, cu același înțeles ca formă simplă: *Între acești din urmă erau de - bătrânul Alecu Forescu, Grigore Cuza și alți câțiva de - aceștia, cari în toate sărbătorile ascultau cu evlavie slujba* (CRG.); *de pe la de - Chiosca ieșira dieci de visterie și calengii; la de - ei au învâțat să scrie românește* Logofătul Grăceanu, Văcărești, Anton Pann (I.-GH.) || Cu înțeles mai vag, pentru a arăta o asemănare, identic cu expr.: de felul lui . . . , unul ca . . . : *mi s'au mai întâmpat multe de - acestea; mai cunosculți ca de - tine; De - tine, fătul meu. Multă viteji ucis-am eu* (ALECS.); *ala când punea ghiara pe câte unul ca d' - dumnealui, mă, îl jucă în labe cum joacă pisicu pe șoarece* (I.-GH.).

***Aldebaran**, sb. (*Astr.*) Stea de mărimea întâia din constelațiunea Taurului (v. **lucceafărul-porcesc, porcar, deșteptător**) [fr. Aldébaran].

***alde(h)idă** (pl. -ide), sf. (*Chim.*) Compus or-

Aldan.

Alcoolo-
metru.

ganic foarte inflamabil format din hidrogen, oxigen și carbon, constituind cel dintâi grad de oxidațiune a alcoolurilor; derivă din alcooluri prin eliminare de hidrogen [fr. aldéhyde].

***aldină** (pl. -ine), sf. (*Tip.*) Literă grasă, numită astfel după Aldo Manuzio care a inventat și întrebuințat cel dintâi acest gen de litere [it. aldino].

†**aldui** (*alduesc*), vb. tr. *Tr.-Carp.* A binecuvânta (întrebuințat deseori în salutări): *să te alduescă D-zeu: cu pe tine te-alduesc* (VOR.) [ung. áldani].

†**alduia** (pl. -ieli), sf. *Tr.-Carp.* Binecuvântare [aldui].

†**alduire**, sf. *Tr.-Carp.* Faptul de a aldui || Binecuvântare.

††**alduitură** (pl. -turi), sf. = **alduia** [aldui].

ale¹, v. al¹.

ale², v. ăl.

alea, v. ăla.

alean (pl. -nuri), sn. Dor, suferință: *când se întâmplă de se îndrăgia vre-un coronaș de o coroniță și vrea să-i spue-ni sufletului, socotiți că-i scriă răvășele frantuzeste?* (ALECS.); *mă se rupe inima din mine, mare jale și - or fi mai ducând mamăle lor pentru dansii* (CRG.) || † *Trans.* Dușmănie, rivalitate: *pizmele, sfadele, -ușele* (TEST.); *Dușmanele mi-s multe: Câte-s delu noi la deal Toate țin pe mine -* (IK.-BS.) || *Trans.* (WEIG.) *A urea - pe cineva, a avea ciudă pe cineva* || †† *În, într'-. loc. adv.* Impotrivă: *trecu-mi în Chipru, derepce eră vântulu într'-u* (COD.-VOR.) || †† *În -ul, loc. prep.* Impotrivă: *dracul întru toată vremea imblă întru -ul ispășeniei oamenilor* (COR.) [ung. ellen].

††**aleaneș**, ††**aleanis**, adj. sm. Potrivnic, dușman: *au fost mai aleaneși și mai vrăjmași dreptății* (COR.); *în toată vremea ei au fost aleaneși și vrăjmași dreptății* (COR.—PAL. AN.-CAR) [ung. ellenes].

***aleatoriu, -ie**, adj. Ce depinde de anumite împrejurări, de întâmplare: *căstigul la joc este totdeauna ceva -* || *Contract -, convențiunea reciprocă ale cărei efecte, în privința beneficiilor și pierderilor, pentru toate părțile sau pentru una sau mai multe din ele, depind de un eveniment incert; astfel sânt: contractul de asigurare, împrumutul nautic, jocul și prinsoarea, contractul de rentă pe viață* (COD.-CIV.) || *adv.* Fără să se poată prevedea dinainte rezultatul: *am convenit - cu dânsul asupra acestui lucru* [fr. aléatoire].

***alebardă** (pl. -arde), sf. (*Mil.*) Armă medieală compusă dintr'o coadă lungă până la doi metri în vârful căreia eră fixat un fier mai adesea în formă de topor (F) [fr. halberde].

Alebardă.

***alebardier**, sm. Soldat înarmat cu alebardă [fr. halberdier].

***alee** (pl. *alee, alei*), sf. Drum pentru plimbări pe margi-nile căruia sânt plantați arbori: *se plimbau singuri prin -le tăcute ale parcului* [fr. allée].

alefje, ††**alefiu**, sn. (CANT.) = **alifie**.

alegă¹ (*mă aleg*), v. refl. A se prinde de cinevă ne mai dându-i răgaz, făcându-l să se gândească mereu la un lucru: *De cine dorul s'alegă Nu-i paie lucrul de șagă* (TEOD.) || A cuprinde: *o piroteală molezițoare se alegă de ochii lui* (ISP.) || A se ține mereu de cinevă, a nu mai slăbi pe cinevă pentru a-i spune, a-i cere ceva: *nu mai pot scăpa de el, mereu se alegă de mine; se alegară de dânsul și-i căută curtea cu lumânarea* (ISP.) || A stăru-i pe lângă cinevă: *atunci toți se alegară de dânsa să le gătească într'o zi ea bucatele* (ISP.) || A supăra pe cinevă cu vorbe plictisitoare, cu clevetiri: *ce-o fi având de se tot alegă de mine?* [lat. alligare].

***alegă**² (*aleghez*), vb. tr. A spune ceva în scopul de a probă, a aduce înainte un motiv: *ceia-ce aleghează el nu se poate sustine* [fr. alléguer < lat.].

****alegădi** (*alegădesc*), ****alegădi** (*alegăduesc*), vb. tr. *Trans.* A mulțumi, a îndestulă: *Deci gândește Și fâgădueste Și pe fînii dumitale Îi alegădueste* (MAR.) || vb. refl. *Să!* (TRIB.) A fi mulțumit cu ceva, a se îndestulă [ung. elégedni].

††**alegând**, adv. Afară numai..., doar numai...: *nu este D-zeu altu, alegându de mine* (PS.-SCH.); *fu om ca și noi, - numai fără de păcate* (VARL.); *care slugă sau nămit va fugi den casă într'area zi cându s'au făcut furtușagul, să-l muncească - dacă va fi fugit să să fie ascuns să nu să vază necăuri* (PRAV.-LUP.) [alege].

***alegațiune**, †**alegație**, sf. Faptul de a alegă || Înaintare a unei păreri, afirmațiune, motiv: *alegațiunile lui pot fi ușor spulberate* [fr. allégation < lat.].

alegător, -toare, adj. Care alegă || *Trans.* Care nu se mulțumește cu ori-ce, preten-

țios, mofturos: *esti prea - la mâncare* || sm. Care are dreptul de a lua parte la alegeri, de a vota [alege].

alegătoresc, -ească, adj. (JIP.) De alegeri, privitor la alegeri, electoral [alegător].

alegătorime, sf. col. **alegător** (JIP.).

alegătura (pl.-turi), sf. (H.ASD.) Alegere || Alegerea părului în cărare (COST.) [alege].

alege (aleg, pf. aleși, part. ales). vb. tr. A lua un lucru dintre mai multe. socotindu-l mai potrivit pentru un anumit scop: *lasă-mă pe mine să aleg stofa; ai ales ce e mai bun; - ca în pere pădurețe* (loc. prov.), a alege tot rău, tot lucru prost (ZNN.); *cine alege culege* sau *alege până culege* (loc. prov.), se zice despre cineva care așteaptă mereu ceva mai bun și pe urmă se mulțumește cu ori-ce; *din două rele trebuie să alegi pe cel mai mic* || A deosebi, a lua pe cineva dintre mai mulți: *l-a ales de bărbat* || A arăta pe cineva cum este din fire: *rîsul alege pe om* (prov.), la beție se vede firea fiecăruia (ZNN.) || A despărți: *am ales părul în două*, de unde: *a alege cărarea* || A despărți un lucru de altul, a curăți: *cum alege păstorul oile din capre* (BIBL.); *a alege neghina din grâu* (loc. prov.), a despărți un lucru bun de altul rău, a deosebi pe cei vrednici de cei nevrednici; *am ales mazărea* || Din două ori mai multe lucruri a se hotări pentru unul: *alege-ți, în săbii să ne tăiem, în buzdugane să ne lovim ori în luptă dreptă să ne luptăm* (ISP.); - *din două una*, a se hotări într'un chip || A hotări într'un fel, a decide: *Au ales dar dac' acest împărat marr O fi decât dânsul mai tare Atunci cam cum va merge Numai sabia va alege* (TEOD.) || A da cuivă prin simplu consimțământ sau prin vot anumite drepturi, o distincțiune: *l-au ales Down; l-au ales deputat; a fost ales președinte al Camerei* || A înțelege: *Bălan să-ți alegă din gură ce spui, dacă nu vorbești deslușit* (CRG.) || † A despărți o moșie de alta, a o hotărâni: *au mers toți la aces sat de au ales toată partea doamnei Elenei și o au hotărât de către Nica* (H.ASD.) || † A întrebuința la ceva, a folosi: *asijderea și odăjdiiile cele înrechite deca nu puteți - nemica dentr'însele, să le îngropați în altariu afund* (GAST.) || - *pe* (sau după) sprânceană, a alege între mai multe lucruri sau între mai mulți oameni pe cel mai de seamă || - *dreptatea*, a arăta de partea cui e dreptatea: *ei atunci s'au vorbit ca să plece unde vor găsi pe cineva ca să le*

alegă dreptatea (GR.-N.) || *Urma alege*, la sfârșit are să se vadă, are să se hotărască || *Ōpotul alege*, după moarte se știe așera cuivă (ZNN.) || vb. refl. A se desface din ceva, a ieși la iveală: *untul se alege după ce se bate zărul; bate apa să s'alegă unt* (loc. prov.), minucește în sec; *s'alege brânza* (sau urda) *din zer* (loc. prov.), s'alege binele din rău (ZNN.) || A se desface dintr'o mulțime: *din toți lupii se alege unul cu o gură cât un braț de mare* (GR.-N.) || A se deosebi de alt cineva, a se distinge: *Să m'alegi dintre toate celelalte fete, Cum s' alege părumul din pene* (MAR.) || A se găsi: *tocmai tu te-ai ales să-mi vorbești; te aleseși mai moțată* (loc. prov.), te-ai găsit mai grozavă (JIP.) || A se arăta limpede, a se desluși: *în partea asta, incoa, mi se aliceste albind ceva, dar nu știu ce este, că nu mi se alege, fiind prea departe* (ISP.) || A ieși, a rezulta: *să vedem ce se va alege și din aceasta; n'are să se alegă nimic din munca lui; dacă n'aș fi fost eu cine știe ce se mai alegea din el* || A rămânea cu ceva, a avea un câștig: *nu s'a ales cu nimic din munca lui; din toată întâmplarea n'am ales cu o frică sdra-căni* || A fi hotărât, a fi menit: *Arde-mi-te-ai, cadru des, fād bine că s'a ales, Din tine să nu mai iele* (ALECS.-P.) || A ajunge, a deveni: *pentru că n'a învățat, s'a ales un neisprăvit; ai noștri s'au ales tot oameni harnici și de ispravă* (VLAH.) || A-i veni cuivă poftă de ceva, a avea gust de ceva: *Nu i se alegea nici de mâncare nici de odihnă, atăta dor și foc avea să-și găsească bărbatul pe care urseă i-l dăduse* (ISP.) || † A se hotări (o luptă, etc.): *și s'au lovit în vreo două trăi rinduri și nu s'au putut alege* (NEC.) || † A hotări: *ale cător vecini hotare se vor amestecă să se alegă și să se descopere cu cântile lor de hotărânică de căți stânjeni sânt* (LEG.-CAR.) || † A se întâmplă să fie, a veni pe lume: *să-i fie lui dreptă ocină și cumpărătura în veaci, lui și cuconilor săi și a tot rodul său cine să ru alege* (GAST.) || A se alege praf și pulbere (praf și cenușe, fum și scum, sau numai: praf, pulbere), a nu mai rămânea urme: *s'a ales praf și pulbere din așera lui; praf și pulbere să se alegă de capul lui* (ISP.); *de-ar cădea cineva de-aici, ar fi vai de el, nici praful nu s'ar alege de dânsul* (L.-GH.); *și bătă de nu se alese nici pulberea de ei* (ISP.) || Ca praful de pe tobă n'o să se alegă de voi (loc. prov.), aveți să vă prăpădiți cu totul, n'are să

rămăie nimic din voi (ZNN.) || *Nu se alege câștigul din pagubă*, se zice când nu iese nici un profit dintr'o afacere [lat. allegere].

alegere, sf. Faptul de a alege || Darea de drepturi, de o distincțiune prin simplu consimțământ sau prin vot: *-a de Domn; -a deputaților*.

***alegoric, -ică**, adj. Ce cuprinde o alegorie, ce privește alegoria: „*Istoria ieroglică a lui Cantemir* e o scriere -ă; „*Divina Comedie*“ a lui Dante are mai multe înțelesuri -e || adv. În chip alegoric [fr. allégorique].

††**alegoricesc, -ească**, adj. = alegoric.

††**alegoricește**, adv. În chip alegoric [alegoricesc].

***alegorie**, sf. Arătarea unui lucru, prin cuvinte sau figuri sub o formă îndepărtată de cea proprie lui, dar lăsând să reiasă din ea ideea, înțelesul pe care voim să-l punem în evidență (d. e. reprezentarea morții printr'un schelet cu o coasă); alegoria e des întrebuințată în pictură și sculptură pentru a impresiona mai adânc || (*Ret.*) Metaforă desvoltată prin care lucrurile se exprimă în acest chip [fr. allégorie].

***alegorist**, sm. Care explică un lucru în chip alegoric [fr. allégoriste].

***alegru, -eগ্র**, adj. Vesel, vioiu: *cea mai alegră arie semăni un prohod* (NEGR.) [fr. allègre].

alei! interj. Exprimă dorință, muștrare, ciudă, mirare, spaimă (se întrebuințează mai ales în poezia populară): *Alelei, murguleț mic, Alei, dragul meu roinic, De-ai putea la bătrânețe, Cum puteai la tinerețe* (ALECS.-P.); *Alei, moarte grabnică, Când în sat tu ai intrat, De mine n'ai întrebat* (MAR.); *alei, oameni buni, zise cocoana înfiorându-se* (CRG.).

alele(i)! **aleleu, alelele** = alei.

aleluia! interj. Exclamație de slăvire a lui D-zeu în cântecele bisericești || *A cântă cuivă ~, a îngropă pe cinevă* || *A face cuivă ~, a prăpădi pe cinevă*, a-l da gata: *nu-i vorbă că și eu dacă mă puneu dracul să intru cu sămânțoiu eu de paie peste ei acolo, imi făceau ~* (GR.-N.) || Se întrebuințează familiar pentru a exprima ideea că nu mai putem avea nădejde de un lucru, că s'a isprăvit eu el: *dacă nici eu slujba aceasta nu te vei împăca, atunci ~!* || *Să știi că de acum ~ cu prietenia noastră* [vsl. aliluija ori ngr. ἀλληλοῦσα].

††**alem**, sb. Semiluna așezată pe giamii sau alte clădiri publice || Steag cu semiluna în vârfe ce se da de către Sultan

Domnilor români ca semn de suzeranitate [turc. alem].

alemi (*alemesc*), vb. tr. (*Vân.*) (TEOD.) A stârni soimii din culcușul lor.

alene, adv. Încet: *calcă ~; se sculă cam ~* (RET.); *Jos pe canal gondolele nșinate De-al nopții vânt ~ clătina Adorn încet* (ALECS.); *fumul alb ~ iese din cămin* (COȘB.); *învărtă uneori bițul - peste capul lor* (ODOB.) || adj.: *în repaosul nopții se auzia numai clătirea undelor și susurul - al vântulețului de vară* (ODOB.) [a³ + lenē].

††**alensug**, **alensug**, sb. (VNT. AN.-CAR.) Dușmănie [ung. ellenség].

††**alenzui** (*alenzuesc*), vb. tr. (AN.-CAR.) A contrazice [ung. ellenezni].

††**alenzuitură** (pl.-turi), sf. (AN.-CAR.) Contrazicere [alenzui].

aleo! = aleo.

aleoleo! = alei.

alergă, vb. intr. A fugi iute: *alergă într'un suflet; alergă cu un ogar; a-leargă în fuga mare; alergă lumea după lume ca să vadă cu ochii lor minunele* (ISP.); *alergă cu la pomani sau cu la colaci* (loc. prov.); *- cu limbu scousă după ceva, a alergă mult pentru a căpăta ceva, a dori mult ceva: - pe capete, a alergă punându-și toate silințele: când auziră muiereturile despre una ca asta, se adunară numai într'o clipeală, ca frunza și ca iarba, alergând pe capete, care de care să ajungă la mare mai curând* (ISP.) || Fig.: *atunci revoluția alergă din capitală în capitală, din popor în popor* (I.-GH.) || A se grăbi: *cum vor vedea că Măria ta rii cu putere, îndată vor alergă și-l vor lăsa* (NEGR.) || A veni la cineva pentru a-i cere sprijin, a recurge la cineva: *când i se isprăvesc banii alergă la mine; Alergă pe la toți să capete o slujbă* || A căuta, a dori cu stăruință ceva: *alergă după bogății* || A sbura iute încoace și încolo: *albinele alergă din floare în floare să strângă miere* || Fig.: *gândul meu la tine alergă; Și o suflare rece prin dom atunci alergă* (EMIN.) || Prov. *Scumpul mai mult păgu-bește și lenesul mai mult alergă*, cine ține la preț, ori e sgarcit, are mai multe pierderi și cine lasă un lucru dintr'o zi pe alta e amenințat pe urmă să alerge degeaba: *cine alergă după doi iepuri nu prinde nici unul, cine vrea două lucruri deodată nu se alege cu nici unul, cine vrea mult nu rămâne cu nimic, lu copacul căzut toți alergă să taie crengi, când cineva e doborât toți caută să-i facă rău; sărac lu sărac alergă,*

numai cel sărac poate înțelege nevoia || vb. tr. A sili la fugă, a gonii: *și-a alergat prea mult calul; a-și ~ calul sau cui* (loc. prov.), a lua prea multă îndrăzneală, a se prea întrece: *cu mii marcele tău calul nu-ți alergă* (ZNN.); *mă-am alergat calul aici înaintea d-stră fiind că vă știu de Români, și Românul e bun la suflet* (ISP.); *lasă să-și alerge calul cât o vrea* (ZNN.); *parcă-l alergă Turcii*, se zice de cineva care fuge de parcă l-ar alunga cineva, e tot grăbit, umblă zăpăcit || A cutreiera: *am alergat tot orașul să-l găsesc; multe pătește el alergând lumea în larg și în lung* (ȘEZ.) || *A-și ~ ochii*. a-și duce privirile dintr-o parte într-alta: *Iar fratele cel mii mare Pe drum ochii-și alergă* (ALECS.-P.) || vb. refl. A fugi unul după altul: *am patru surori, ziua și noaptea se aleargă și una pe alta nu se ajunge* (ghicitoare despre roate) [lat. *allargare < largus].

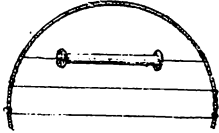
alergăciu, sm. (COST.) Om care aleargă, curier [alergă].

alergare, sf. Faptul de a alergă || Oste-nală: *tot am reușit fără multă ~ să mi se dea ce am cerut* || ~ de cai sau simplu -, întrecere la fugă, cursă de cai.

††**alergăriște**, sf.: - de cai (DOS.), alergare de cai [alergă].

alergat, sb.=alergare,alergătură || *Pe-e, cu-ul*, loc. adv. (PANN), ††*într'-e*, alergând repede, într'un suflet.

alergător,-toare, adj. Care aleargă || *Harnic* || *Piatrăalergătoare* (HASD.), piatra de deasupra a morii, care se învârtește || **alergă-**

Alergătoare.

1. Parii de urzit.
2. Furci de urzit (furculițe).
3. Urzeala.
4. Cuietele alergătorii.
5. Răzămătoare (sprijinătoare, limbă).
6. Fofeze (fuscei, cotoți, lăturăse).
7. Fire.
8. Bețele mosoarelor (verzelele alergătoare, dreve).
9. Mosoarele.

tor, sm. Cel care aleargă, curier: *să trimeată pe Mercur, -ul lor* (ISP.) || pl. Cei cari în jocul „de-a mingea 'n opt” aduc mingea celor ce o prind (PAMF.) || **alergătoare**, sf. Alergare de cai: *cai de ~* (ODOB.); loc de alergare: *cerbii intră în ~* (ODOB.) || (Țes.) Unealtă de lemn care servește la urzirea pânzei:

pe ea țărancele așează mosoarele cu tort și ținând-o în mână aleargă de urzesc pânăz împrejurul casei sau pe niște pari așezați la o depărtare potrivită cu numărul coților ce trebuie țesuți; uneori alergătoarea e fixă și firele sânt duse din ea pe niște pari, după cum se vede din figura a doua (F) || *Piatrăalergătoare*, la moară || *Alergătoare*, pl. (Zool.) Ordin de păsări cu aripi nedevoltate, așa că nu pot surbură, cu gât lung, picioare lungi puternice cu care aleargă foarte repede, cum sânt: strutul, casuarul, etc.; se găsec mai ales în emisfera de sud [alergă].

alergătură (pl. -turi), sf. Faptul de a alergă || Umblare încoace și încolo, oboseală: *abia mă mai țiu de atâta ~; un an întreg de alergături, de stăruințe, de protestări!* (CAR.) || ~ de cal, distanța pe care o perceurge un cal: *eră între ambele tabere vrăjmașe și la depărtare numai de o ~ de cal, atât dela una cât și dela alta, un deal mare* (BĂLC.) || †† ~ de cai (BIBL. LETOP.), alergare de cai [alergă].

****alergău**, sm. *Trans.* (BUD.) Care aleargă, curier [alergă].

ales,-eașă, adj. p. alege || Care se deosebește prin însușiri rari de altul, distins, nobil: *vorbește cu curințe -e; are maniere -e. societate aleasă; lume aleasă; mulți (sânt) chemați, (dar) puțini (sânt) aleși* (prov.), se zice pentru a arăta cum din mai mulți prea puțini se disting || ~ pe (sau după) *sprâncenă*, ales după plac; tot unul și unul || *Lămurit, vădit, hotărit: Să le spunem cuvântul, cu adevărul, că de multe ce sânt și dese nu le putem spune -e* (TEOD.) || (Țes.) Țesut cu flori, cu desenhuri: *ștergere de borangic -e* (CRG.); *pe patul de scânduri e așternută o scoartă, aleasă în fel de fel de mișălituri* (DLVR.) || sm. Care a primit dela cineva o favoare, care e deosebit de alții pentru anumite însușiri: *Doamne, multă răbdare ai dat aleșilor tăi* (CRG.) || Cui i se dă prin simplu consimțământ ori vot o demnitate, o distincțiune: *-ul tării n'a știut să-i înțeleagă nevoile; -ul colegiului al doilea de Cameră* || *Acela (acea)* || care și-l (și-o) alege cineva de mire (de mireasă): *Mărită-te sănătoasă! Mi-oiu găsi și eu aleasă, Alta 'n lume mai frumoasă* (HASD.); *-ul (aleasa) inimii* || † *Aleși (satului)*, pl. țărani de frunte ai unui sat care conduceau afacerile lui cu dreptul de a da unele hotărâri, de a judeca neînțelegerile dintre săteni; cuvântul se

mai păstrează și azi în unele locuri când este vorba de țărani frunțași ai unui sat, care au vre-o funcțiune administrativă || adv. Cu însușiri rare. mai de seamă: *scrie ~, vorbește ~* || Cu de-amăruntul, de aproape, hotărît, limpede: *de el, alesu, ce să scriu, n'am (COD.-VOR.); Ți-am spus, bade, rupt ales, Că nu pot să te iubesc (HOD.)* || † Mai cu seamă: *Antioh Vodă foarte eră milostiv, și - spre călugări străini și la mănăstiri (N.-COST.); - la timp de iarnă murmură de frig cu băieții (GR.-N.)* || - de bine, foarte bine: *tinerii au trăit tare cu tică și se înțelegea - de bine întreolaltă (SB.)* || *Mai ~, mai cu seamă: nu știu ce să mai zic despre el, mai - când mă gândesc la binele pe care i l-am făcut; poezia noastră populară este bogată mai - în genul liric; mai mult, mai vartos: cu mănăstirile nu se răscum-părău sângele, ci mai - ispitești și înfrunți pre D-zeu (NEGR.)* || sb. Faptul de a alege: *Mă dusei pe sat în jos, Să-mi aleg drăguț frumos; Amar de -ul meu, Cum mi-am ales eu de rău (IK.-BS.)* || †† Alegere (a unui Domn, etc.): *cu -ul tuturor boierilor l-au rădicat Domn (NEC.)* || -ul mieilor, despărțirea mieilor de oi care se face de ciobani primăvara || *Băn. (LB.-IN.)* Sărbătoarea pe care o țin ciobanii, în ajunul S-tului Gheorghe, cu prilejul alegerii mieilor dintre oi || -ul viilor, *Băn. (AN.-CAR.)*, culesul viilor || †† Ce rezultă dintr'un lucru, hotărîre: *până la anul s'au trăgănat -ul lucrului (CANT.)* || †† Fixarea hotarelor unei moșii: *cartea de -ul și de hotărnicia aceștii moșii (HASD.)* || *Pe (-e), într' -, dintr' ~, loc. adv. După alegere, după plac: tot ce vezi, am luat pe -(e); Nu caut vorbe pe -(EMIN.); șapte mii de Tătari, tot într'o-oșteni (N.-COST.); să-mi dai și mie o oaie, bre, într' - (GR.-N.); De-o vrea bunul Dumnezeu Să trag parte dintr' - Unde-o fi crângul mai des (GR.-N.)* || interj. Se întrebunțează de ciobani la alegerea mieilor dintre oi: *ciobanii când aleg oile strigă: bâr, oaie, ales! (HASD.)* [alege].

† **ales**, †† adv. La pândă: *creticii puindu-se - la locuri strănte și ponoroase (DOS.)* || sb. *Trans. (BUD. L.-M. FR.-CDR.)* Pândă || *Trans. Laț, cursă (L.-M.);* plasă de pescari (VIC.) [a³ + ung. les].

†† **alesător**, sm. (URIC.) Cel ce eră însărcinat cu hotărnicii de moșii [ales].

alesătură (pl.-turi), sf. †† Deosebire: *într' aceaste cărți a provocilor bătrâni și între leage noa mare usebitură și ~ (PAL.)* || Alegerea părului în cărare, în codițe (COST.) || †† (AN.-CAR. DOS.) Alegere || (Țes.)

Mai des pl. *alesături*, desenul. florile dintr'o țesătură: *mândri de graiul și de portul lor romănesc, de sculele, scoarțele și alesăturile ce fac podouba casei (VLAH.)* || Desen, flori săpate în piatră, etc.: *gratioase alesături sculptate pe piatră (ODOB.)* [ales].

** **alestâncă**, Mold. (SEV.) = halastâncă.

† **aleșui** (*alesuesc*) (DOS. CANT.) *Trans. . . = leșui . . .*

alesură, sf. (COST.) Alegerea părului în cărare [ales].

** **aleu**¹, *Trans. Bih. (CONV.) = alău.*

aleu² = aleo.

†† **alexândresc, -eașcă**, adj. (COD.-VOR.) = alexandrin¹.

Alexandrie, sf. Carte care povestește în chip fantastic vieața și cuceririle lui Alexandru cel Mare: *Nu mai ești tu acela care în copilărie Știa pe dinfară vestit, Alexandrie (ALX.)*.

* **alexandrin**¹, -*ină*, adj. Din Alexandria (Egipt): *filosof -, literatura -ă* [fr. a . le x a n d r i n < lat.].

* **alexandrin**², adj. (*Metr.*): *vers -, versul clasic francez de douăsprezece silabe cu cezura după silaba a șasea; în versificația noastră îi corespund versuri ca acestea:*

Călărețul plânge, se înfioarează,
Glasul cel din umbră lănced, trist, urmează

|| sm. și (pl.-ine), sn. Versul alcătuit în felul acesta: *după ce lăudai -ele curat țesulate și frumos dichisite ale unui poet (ODOB.)* [fr. alexandrin].

Alexii(ie), sf. pl. Ziua Sf. Alexie (17 Martie): țărani serbează această zi pentru ca să fie feriți ei și vitele lor de mușcăturile de șarpe și alte animale.

alfa¹, sm. Prima literă a alfabetului grecesc || Fig. *A fi - și omega; a fi tot, a fi stăpân pe toate, cel mai de frunte: eu sânt - și omega, începutul și sfârșitul (BIBL.); Tode- rașe Visternicul eră în mare cînste la Dimitrașco - Vodă, el eră - și omega atunce în țara Moldovii (NEC.)* [gr. ἄλφα].

* **alfa**², sf. (*Bot.*) Plantă din familia gramineelor, din care se fac împletituri, frânghii și se fabrică hârtie; crește în Spania, Grecia și mai ales în Algeria (F) [fr. alpha].

Alfa.

*alfabet (pl. -turi), sn. Toate literele care reprezintă sunetele unei limbi: -ul grecesc. -ul cirilic|| Semne de orice natură.

convenționale, pentru corespondență secretă: a alcătuit un - cifrat [fr. alphabet < lat.].

ALFABETUL

ACTUAL			CIRILIC				
	Forma	Pronunțarea		Forma	Pronunțarea	Valoarea fonetică	Valoarea numerică
1	A a	a	1	А а	az	a	1
2	Ă ă	ă	2	Б б	buche	b	
3	Â â	â	3	В в	vede	v	2
4	B b	be ¹⁾	4	Г г	glagoli	g	3
5	C c	ce	5	Д д	dobru	d	4
6	D d	de	6	Е е	iest	e	5
7	E e	e	7	Ж ж	jivete	j	
8	F f	ef	8	З з	zelo sau zialu	dz	6
9	G g	ge	9	И и	zemlia	z	7
10	H h	ha	10	Н н	ije	i	8
11	I i	i	11	О о	i	i	10
12	î	î	12	К к	caco	c	20
13	J j	je	13	Л л	liudie sau lude	l	30
14	K k	ca	14	М м	mislite sau mislete	m	40
15	L l	el	15	Н н	naș	n	50
16	M m	em	16	О о	on	o	70
17	N n	en	17	П п	pocoi	p	80
18	O o	o	18	Р р	riți sau rătă	r	100
19	P p	pe	19	С с	slovo sau slovă	s	200
	(Q q)	(chiu)	20	Т т	tvirdo sau ferdu	t	300
20	R r	er	21	У у	ucu	u	400
21	S s	es	22	Ѹ Ѹ	u	u	
22	Ș ș	șe	23	Ф ф	fărtă	f	500
23	T t	te	24	Х х	heru	h	600
24	Ț ț	țe	25	Ѡ Ѡ	ot	o	800
25	U u	u	26	Ш ш	ști sau ște	șt	
26	V v	ve	27	Ц ц	ți	t	900
	(W w)	(dublu v)	28	Ч ч	cervu	c (e, i)	90
27	X x	ics	29	Ш ш	șa	ș	
	(Y y)	(igrec)	30	Ъ ъ	ieru	ă, ũ	
28	Z z	ze	31	Ы ы	ieri	î, i, ũ	
			32	Ь ь	ier	ă, ũ, Ț	
			33	Ѣ ѣ	eti	ea	
			34	Ю ю	iu	Yu	
			35	Ѡ Ѡ	iaco	Ya	
			36	ІЄ іє	ie	Ye	
			37	А а	ia	Ya, ea	
			38	Ѧ Ѧ	ius	î	
			39	Ѣ ѣ	csi	cs	60
			40	Ѣ ѣ	psi	ps	700
			41	Ѣ ѣ	fită	th, ft	9
			42	Ѣ ѣ	ipsilon, ijiță	i, u	400
			43	Ѣ ѣ	în	în	
			44	Ѣ ѣ	gea	g (e, i)	

1) E greșit a se pronunță *bi, ci, fi*, etc. și tot așa *fe, me*, etc.

***alfabetic, ică**, adj. După șirul literelor alfabetului: *îndice ~, în ordine -ă* || adv.: *roiu clasifică aceste cuvinte ~* [fr. alphabétique].

***alfabeticeste**, adv. În felul alfabetului, în ordinea literelor unui alfabet [alfabetic].

††**alfavija**, sf. Alfabet || Abecedar: *Dumneata vrei să mă butjocurești. să mă pui la ~* (NEGR.) [ngr. ἄλφα + βήτα].

alfel = **altfel**.

***alfeniđ**, sb. Aliagiu de cupru, zinc, nichel și fier: se întrebuintează mai adesea argintat la fabricarea tacămurilor de masă [fr. alfenide].

***algă** (pl. *alge*), sf. (Bot.) Plantă crip-togamă care crește în ape dulci ori sărate sau în pământurile umede: mărimea

Alge.

ei variază dela o miime de milimetru până la 400 sau 500 metri: unele specii se întrebuintează la îngrășatul pământului sau servesc la prepararea iodului (F) [fr. algue < lat.].

***algaradă** (pl. *-ade*), sf. Năvală, ieșire la luptă împotriva cuivă pe neașteptate [fr. algarade < sp.].

***algebră**, sf. (Mat.) Una din ramurile cele mai importante ale matematicelor, știință care stabilește metodele după care se pot determina numere necunoscute cu ajutorul altor numere cunoscute și având cu cele dintâiu raporturi date; numerele, reprezentate cu litere în loc de cifre, stabilesc formule generale aplicabile la toate cazurile particulare de aceeași natură [fr. algèbre].

***algebric, ică**, adj. De algebră: *calcul ~, ecuațiune -ă* || adv. După formulele algebrei [fr. algébrique].

***algebricește**, adv. După formulele algebrei [algebric].

***algerian, ană**, adj. Din Algeria || **Algerian**, **Algeriana** (pl. *-ane*), sm. f. Locuitor din Algeria [fr. algérien].

***algjd, -idă**, adj. Care dă fiori, senzațiunea de frig: *febră -ă* [fr. algide].

***alguazil**, sm. Agent inferior al poliției spaniole [fr. alguazil < sp.].

***alhimie ... = alchimie**.

***ali** (*alesc*), vb. intr. Grj. (WEIG.) A se grăbi (v. *hăli*) [ală].

***aliă** (*aliez*), vb. tr. A lua pe cineva de partea lui, a-l face tovarăș la o anumită faptă: *a fost o greșală că și-a aliat la acțiunea lui atâți oameni care-și schimbă repede părerile* || A pune un lucru lângă altul, a le face să meargă împreună: *ați voit să arătați că aliați morala și politica cu științele exacte* (I.-GH.) || vb. refl. A se uni în vederea unei acțiuni politice (vorb. de două sau mai multe State): *la moartea lui, Ștefan cel Mare a dat sfat fiului său și boierilor să se alieze totdeauna cu Turcii, ca fiind cei mai puternici*; *vorb. de grupăi*: politice: *junimistii s'au aliat cu liberalii* || A se întovărăși cu cineva: *cei răi se aliază totdeauna contra celor buni* || A se face rudă cu cineva prin căsătorie: *s'a aliat cu una din cele mai vechi familii ale nobilimei noastre* || A fi împreună, a se uni (vorb. de însușiri sufletești): *nu totdeauna superioritatea minții se aliază cu aceia a inimii* || A se combina prin topire (vorb. de metale): *nu toate metalele se pot alia între ele* [fr. allier].

***aliagiu** (pl. *-agii, -agiori*), ***aliaj** (pl. *-aje, -ajuri*), sm. Amestec de metale prin topire: *bronzul este un ~* || Fig. Amestec de tot felul de lucruri: *în mintea lui e un ~ bizar de idei* [fr. alliage].

††**aliant**, sm. = **aliat**.

***alianță** (pl. *-anțe*), sf. Încheierea unei înțelegeri în vederea unei acțiuni politice (vorb. de două sau mai multe State): *alianța între Franța și Rusia s'a făcut pentru apărarea intereselor împotriva Germaniei, etc.*; *Tripla-alianță*, alianță între Germania, Austria și Italia, încheiată în 1887: *tratat de ~; ~ defensivă și ofensivă*; *vorb. de partide politice*: în vederea algerilor *junimistii au făcut ~ cu liberalii* || *întovărășire*: *e o ~ a celor neputincioși împotriva celor vrednici* || Unire a două familii prin căsătorie: *sântem rude prin ~* [fr. alliance].

††**alianție = alianță**.

***aliare**, sf. Faptul de a (se) alia.

aliat, -ată, adj. sm. f. p. **aliă**: *aliații ambelor puteri au fost învinși*.

***alibi, *alibiu**, sb. (Jur.) Prezența unei persoane în alt loc decât acela unde eră bănuită că se află într'un anumit timp; în materie criminală sau corecțională

alibiul este invocat ca mijloc de apărare de un acuzat care caută să dovedească că se află, din cauza absenței lui din locul unde crima sau delictul s'a făcut, în imposibilitate de a lua parte la ele: *a stabili, a invoca, a-și crea un -* [fr. alibi < lat.].

alic, sn., **alică**, sf. (pl. -ice), mai des întrebuințat la pl. Plumbul mic și rotund cu care se încarcă pușca || pl. Bucățele de cărămidă și de piatră care se pun în tencuială spre a o întări (TIKT.) [ngr. χαλίζι].

alici¹ (*alicesc*), vb. tr. (TIKT.) A pune mici bucăți de cărămidă și de piatră în tencuială pentru a o întări [alic].

****alici**² (*se alicesc*), vb. refl. A licări din depărtare, a se vedea mai limpede dintre alte lucruri: *în partea asta încoă drept înainte mi se alicesc albind ceva* (ISP.) || *Musc.* (RĂD.) A se îndrepta (vorb. despre vreme, despre cineva care a fost bolnav).

****alici**³ (*alicesc*), vb. tr. *Meh.* A goni vițelul dela vacă să nu sugă || **alici**! interj. Strigăt cu care se alungă vițelul dela vacă.

alici⁴ (*alicesc*), vb. tr. *Meh.* A goni vițelul dela vacă să nu sugă || **alici**! interj. Strigăt cu care se alungă vițelul dela vacă.

****alici**², sf. Faptul de a se alici².

****alici**³, sf. *Meh.* Faptul de a alici³.

***alidadă** (pl. -ade), sf. Instrument care servește în unele operațiuni ale ridicării planurilor și la măsurarea unghiurilor; e compus dintr-o riglă mobilă orizontală la extremitățile căreia se găsește câte o placă perpendiculară, una cu o deschizătură longitudinală, cealaltă cu o deschizătură mai largă prin care se vizează obiectele fixate pentru măsurare (F) [fr. alidade].

Alidada.

***alienă**, vb. tr. (*Jur.*) A trece altuia stăpânirea asupra unui lucru, a instrăina || Fig. A îndepărta dela sine, a pierde: *și-a alienat toate simpatiile* || vb. refl. Fig. A-și pierde mințile, a innebuni [fr. aliéner < lat.].

***alienabil, -ilă**, adj. (*Jur.*) Ce se poate aliena, instrăina: *proprietate -ă* [fr. aliénable].

***alienabilitate**, sf. (*Jur.*) Însușirea de a putea fi alienabil [fr. aliénabilité].

***alienare**, sf. (*Jur.*) Faptul de a aliena || Fig. Pierdere a minții.

***alienat, -ată**, adj. sm. f. p. alienă || Fig. Care și-a pierdut mințile, nebun: *spital de alienați*.

***alienațiune, *alienație**, sf. (*Jur.*) Faptul de a aliena || Fig. (urmat uneori de *mentală*) Pierdere a minții, nebulie [fr. aliénation < lat.].

***alienist**, adj. sm. Care se ocupă cu studiul boalelor de alienațiune mentală: *doctor -;* e un - bine cunoscut [fr. aliéniste].

alifje, sf. Unsoare întrebuințată la răni, bube, etc.: - *vântută*, - de obraz [ngr. ἀλοφίη].

alifios, -oasă, adj. Unsuros ca alifia [alifje].

***aligator** = caiman [fr. alligator].

****aligni**¹ (*aligneste*), vb. unipers. *Mold. Bucov.*

A sufla cu oare-care tărie (vorb. de vânt): *vine vântul și zice: vezi, da ian să alignesc eu numai o leacă; cum a alignit băiatul apucă cojocul (VOR.); Să mă 'ngroape lângă stând, Fluieraș de-argint frumos Să-mi pui'e'n plasă'n gară jos, Și vântul a aligni, Fluierașul s'a porni (SEV.); Cu dreapta seceră, Și cu stânga snozi leyă, Și când vântul alignia Ele'n clii îi și punea (SB.)*

aligni² (*mă alignesc*), vb. refl. A se simți slab, a leșina: *Edvin sprâjnia în brațe pe-a lui scumpă amoză, Ce de silnica suflare a furtunii s'alignia (NEGR.)* [v. ligni].

****alignire**¹, sf. *Mold. Bucov.* Faptul de a aligni¹.

alignire², sf. Faptul de a se aligni².

†† **aligorje** = alegorie.

†† **alijveris** = alișveris.

alilodidactic, -ică, adj. După sistemul de învățământ în care elevii se instruesc unii pe alții sub conducerea profesorului: *aceasta eră societatea culturii al cărei scop eră înființarea de școli -e (L.-GH.)* [ngr. ἀλληλοδιδασκατικός].

aliluia = aleluia.

****aliman**¹, *Telm.* = liman: *se pomenește cu o corabie ce se oprise la un - lângă bordul lor (SEZ.)*.

****aliman**², sb. *Trans.* (VIC.) Apă adâncă || Fig. numai în expresiunea: *a ajunge la -*, a ajunge la strămoare, a nu mai putea scăpa de o pacoste (CIH. L.-M.) [sârb. iliman].

****alimănă** (*mă alimănez*), ****alimăni** (*mă alimănesc*), vb. refl. *Musc. Iv.* (RĂD. WEIG.) A se așeza într'un loc, a se pripăși [aliman].

****alimăniț, -ită**, adj. sm. f. *Oten.* Îndrăcit, drăcos, afurisit: om al dracului (se întrebuințează mai ales în exclamații și blesteme): *alimănitule! fire-ar -; Voi zidarii mei. Fiti afurisiți Ni alimăniți (TOC.); Fire-ar ceas - Când m'apucați de iubit (TOC.)*.

***aliment** (pl. -ente), sn. Hrană: *mămăliga este -ul indispensabil al țărânului nostru* || Fig. Hrană sufletească: *pentru el știința e -ul de toate zilele* || pl. (Jur.) Mijloace de trai care se dau, când găsește de cuvîntă tribunalul, pentru înțreținerea părintilor, a soției divorțate sau a copiilor născuți din soți divorțați [fr. aliment < lat.].

***alimentă** (alimentez), vb. tr. A da hrană: *producetele agriculturii alimentează cea mai mare parte a populației noastre* || A înzeștră cu ceva necesar vieții de toate zilele: *- orașul cu apă* || Fig. A întreține puterea unui lucru, a nu-l lăsa să slăbească: *incendul a fost greu de stins, pentru că-l alimentă vântul* || Fig. A ajuta la menținerea unor anumite stări sufletești, a le da putere: *demagogia e reprobabilă pentru că alimentează toate pasiunile urite ale celor incuți* || (Jur.) A da alimente, mijloace de trai || vb. refl. A se hrăni [fr. alimenter].

***alimentar, -ară**, adj. Privitor la alimente, la hrană: *regim -; substanțe -e*, substanțe care au proprietăți nutritive || (Jur.) Pensiuine -ă, sumă fixată de tribunal pentru întreținerea de soț, în timpul divorțului sau după el, a soției ori copiilor [fr. alimentaire < lat.].

***alimentare, *alimentațiune, *alimentație**, sf. Faptul, felul de a (se) alimenta [fr. alimentation].

***alimentator, -toare**, adj. sm. f. Care alimentează [fr. alimentateur].

****alimoidii**, sf. pl. *Dămb.* (RV.-CR.) Vorbe, lucruri de nimic, fleacuri.

alimon, sm. (*Bot.*) *Dobr.* (ТИКТ.) = **lemnu-Domnului** (*Artemisia abrotanum*) [bulg. limon ū < ngr.].

****alimonit**, *Vălc. Musc.* (RĂD.) = **ălimănit**.

****alimori**, sm. pl. *Trans. Băn.* Nume de sărbătoare populară care se ține la date nehotărîte (30 Ianuarie, 6 Februarie, Duminica lăsatului de brânză, etc.); sărbătoarea consistă în aceea că se face foc în unul ori mai multe locuri, aducând fiecare, o parte de lemne, de paie; cei adunați în jurul focului cântă, chiuie, strigă, și tinerii iau din foc tăciuni pe care punându-i în jurul lor fac un cerc de foc și rostese cuvântul: *alimori*; în unele locuri se face din nuielă o roată sau se pun paie în jurul unei roți de car, se dă foc roții și se lasă să se rostogolească dintr'un deal.

****alimpit, -ită**, adj. *Bih.* (RV.-CR.) Flămând, mort de foame [r. limpi].

alîn, adv. Lin, încet: *Și puberea de apă, - plutind la soare, Sc ncinge, ca o*

nimfă cu brâu de curcubi (ALECS.); o *veselă suflare primăvărașă ne mîngăie* - (ODOB.) [lin + alină¹].

alină¹ (alîn), vb. tr. A liniști, a astâmpără. a potoli: *vrând să-l aline, îi arătară două statuete de bronz* (NEGR.); *te roagă lui să înceteze furtunu și să alineze valurile* (ANT.); - *dorul*: *Mult e mult de când te-ăștept Să-mi alin dorul din piept* (ALECS.); - *durerea, chinul, necazul*; - *frica*: *sora cea mai mare alină frica surorilor celor mici cu curinte liniștitoare* (ISP.); - *o patimă*: *timpul șterge și alină toate patimile pămîntești* (ODOB.) || *A-și - foamea, setea* || *A mângâia*: *Străină-s, Doamne, străină, De nici apa nu m'alină, De-ar plouă o săp-tămînă* (IK.-BS.) || vb. refl. A se liniști, a se astâmpără, a se potoli: *vîntul s'a mai alinat*; *și valurile mării de zisa lui ascultară și s'a alinară* (VARL.); *apa cade, se izbește, se prăbușește și apoi se alină mai în vale* (SLV.); *Dur dîn ce în ce s'alină* *Toate șgomotele 'n sat* (COȘB.); *iară norodul ce strigă, dacă i-au spus că au fugit, s'au alinat puțintel* (E.-KOG.); *durerile s'au mai alinat*; *Și dacă vremea s'alină, par'că mă mai răcoresc* (CON.); *Că și eu o s'ă mă 'nsor Să mă mai alin de dor* (TEOD.); *Bade, dorul dela tine Peste multe dealuri vine, Și nicăiri nu s'alină Pîn' la mine la inimă* (IK.-BS.) || A încetă, a se opri: *la un semn s'alină jocul* (COȘB.) || A se liniști prin somn, a se culcă: *Culcă-te, alină-te, Șarpele sugă-mi-te* (ALECS.-P.); *Câte păsărele 'n codru Toate cină mai la modru, Toate cină Și s'alină, Numai eu n'am ce cină, Nici cu ce mă alină* (IK.-BS.) [lat. *allinare < lenis].

****alină**² *Olten. Băn.*... = **anină**...

alinare, sf. Faptul de a (se) alină || *Potolire, leac: nu pot găsi nici o - la durerea meu* || *A nu-și află stare și -, a nu avea stare -, a nu mai avea pace: Să n'ai stare - Cu Dunărea când e mare* (TOC.).

alinat, -ată, adj. p. **alină** || adv. Lin: *sufță vîntul -* (IK.-BS.) || sb. Faptul de a (se) alină.

alinător, -toare, adj. sm. f. Care alină: *vorbile lui alinătoare de suferință; mângâieri alinătoare; bătă femeie! căci n'avea ea nici un ajutor omeneș în ziua necazului decât suferințele ei, și - pe Dumnezeu* (ISP.) [alină¹].

alinătură (pl. -turi), sf. (AN.-CAR. CIH.) Alinare [alină¹].

***alineat** (pl. -ate), sn. Începutul unui nou rînd, în scris sau într'o carte, pus ceva

* formă de evitat (F) vezi figura alăturată. — Accentul e indicat printr'un punct dedesubtul vocalei.

mai înăuntru pentru ca să se deosebească de celelalte || Întreg pasagiul unui manuscris sau unei cărți socotit dela un rând de felul acesta până la un alt rând așezat de asemenea ceva mai înăuntru [fr. alinéa].

†† **alingări** (DOS.) = **lingări**.

** **alini** (mă alinesc), vb. refl. A se odihni (SB.) || A curge mai lin: *Și necpea a trăgea unde s'alinește apa* (GR.-N.) (v. alină) [lin + alină].

* **alinia** (aliniez), vb. tr. A așeza în linie dreaptă: *nimeni nu s'a gândit să alinieze copacii de pe această șosă* || - o stradă, a face ca toate casele de pe o stradă să fie în linie dreaptă || vb. refl. A se așeza în linie dreaptă: *trupele s'au aliniat* [fr. aligner].

* **aliniat**, sn. * **aliniare**, * **aliniere**, sf. Faptul de a (se) alinia.

alintă (alint), vb. tr. A desmierdă: *Minunatul Făt-frumos Aprilie cu părul auriu o alintă, o leagăntă, o mângâie* (CAR.) || A răsfătă, a răzgăia: *își prea alintă copiii* || A da o intonație de desmierdare (vorbelor): *se așază pe genunchii lui și-l sărută alintându-și vorbele și netezindu-i părul* (VLAH.) || †† A liniști, a potoli: *scornindu-să grea furtună în mare, cu însemnătura sfintei cruci marea au alintă* (DOS.) || vb. refl. A se răsfătă, a se răzgăia: *brațele ei m'au legănat când îi sugeam țâța cea dulce și mă alintam la sânu-i găngurind* (CRG.); *când rea și nesuferită, când sentimentală și cochetă, s'aprinde și se alintă ca o copilă brudnică* (NEGR.); *a se - ca cioara în laț* (loc. prov.), a se răsfătă, a face pe grozavul, a se arăta cu voie bună, ca să ascundă supărările de ochii lumii || A se mișcă încet, grațios, a se legăna: *Șoimul tău... ca lebăda pe apă se alintă grațios* (ALECS.) || †† A se liniști, a se potoli: *Vânturilor dzise de necetar și undelor de se alintară* (DOS.) [lat. *al-lentare < lentus].

alintare, sf. Faptul de a (se) alintă || †† Liniște: *Valurile nalte și spume de mare îmbăt preste tine de n'au -* (DOS.) || †† Mângâiere: *celor leșinați dedeși -* (DOS.).

alintat, ată, adj. p. alintă || Răsfătat: *hrănită, îngrijită, alintată ca o fată de împărat, cum nu eră să crească bine?* (CAR.) || sn. Faptul de a (se) alintă.

alintător, toare, adj. sm. f. Care alintă [alintă].

alintătura (pl. -turi), sf. Alintare, desfătare: *în spurcate și fără zăbavă desfătate alintăturile tale darul și câștigul meu aș cheltui* (CANT.); *dădui vina*

pe alintăturile de-acasă și pe tinerețele ei (FLOR.) [alintă].

** **alișon**¹, sm. (Zool.) *Meh.* (HABD.) = **presură-sură** (*Emberiza miliaria*).

alișor, sm. (Bot.) Plantă erbacee din familia euphorbiaceelor, cu flori gălbui dispuse în umbelule mult radiate; crește pe coline aride, pe câmpuri nisipoase și pe lângă drumuri (F) (*Euphorbia cyparissias*) || = **laptelucului** (*Euphorbia helioscopia*) [arior].

Alișor.

alipi (alipesc), vb. tr. A pune strâns unul lângă altul încât să formeze un singur trup, o singură bucată: *căți streini nu s'au gândit să alipească țara noastră la a lor!* || A apropia, a face pe cineva tovarăș cu alții: *a fost firesc ca recunoștința pe care le-o datoră să-l alipească de ei* || vb. refl. A se alătura de cineva: *se alipi de bătrânii, o cuprinse pe după gât cu brațele* (DLVR.) || A se apropia de cineva cu gândul de a trage vre-un folos: *s'a alipit pe lângă el și cu fel de fel de lingșuri a reușit să-i mostenească averea* || A se face părtaș al unei idei, al unei credințe: *de multe ori catolicii au urmărit gâmul ca Români să se alipească la biserica lor* [v. lipi].

alipire, sf., **alipit**, sb. Faptul de a (se) alipi.

** **alipui** (alipuesc), vb. tr. *Bih.* A pune, a așeza, a potrivi: *Și bine le-alipue Care pe unde-a fost: Soarele cu razele Și luna cu lumina* (ALXCI.) [ung. alapitni].

** **alipuire**, sf. *Bih.* Faptul de a alipui.

† **alisida** (pl. -ide), sf. *Mold.* Lanț de ceașornie [ngr. ἀλυσίδα].

** **alistanca**, *Mold.* (TOC.) = **halastâncă**.

alișveriş (pl. -șuri), sn. Mers bun al afacerilor de comerț, vânzare, câștig: *nu-i nici de o lețcaie în piață* (ALECS.) || *A avei -, a face -, a face afaceri, a vinde, a câștiga* || *A face cuivă -, a cumpăra dela cineva* || Folos: *potrivindu-se cu -ul și îndestularea ce au locuitorii dela moșii unde se află șezători* (ACT-LEG.) || †† Comerț, negustorie [turc. alışveriş].

* **aliteră** (aliterează), vb. unipers. A forma

- o aliterațiune: „multe și mărunte“ alite-
rează între ele [aliterațiune].
- *aliterare**, sf. Faptul de a aliteră.
- *aliterațiune**, ***aliterație**, sf. Repetarea
aceluiași sunet, aceleiași silabe, la înce-
putul a două sau mai multe cuvinte
care stau aproape într-o expresiune, o
frază: „în lung și în lat“ formează o ~
[fr. allitération].
- **alivancă** (pl. -*venci*), sf. *Mold. Bucov.* (în-
trebuințat obicinuît la plural; forma de
sg. e dată de ALECS.). Fel de plăcinte: *alivencile se fac vara, când e frunza de
curechiu mare. Întocmai cum trebuie să
ai cărnufi de Crăciun și pască de Paști
tot astfel și de Sf. Petru trebuie să ai
alivenci. Se fac din făină de păpușoiu
cernută prin sită deasă, amestecând și
puțină făină de grâu. Făina de păpușoiu
se opărește cu lapte, apoi se pune smân-
tână, unt, o oală de chișleag scopt sau
brânză, se pune mărunț tocat mărar, har-
paciă și știr roșiu și se amestecă; se
toarnă cu lingura pe frunze și se coc
în cuptor. Când sânt gata se așează cu
smântână fiartă (VOR.).*
- alivanda** (L.-M.) = **alivanta**.
- **alivăni** (mă *alivănesc*), vb. refl. *Musc.*
(RĂD.). A se duce prin lume fără a i se da
de rost.
- alivant**, sm. (*Bot.*) *Mold.* (HASD.) = le-
ventică (*Lavandula vera*).
- alivanta**, adv. Peste cap, întrebuințat
mai ales în expresiunile: *a cădea, a
veni; a da ~: Ion însu, împiedicat cu
picioarele în mănecile contășului, că-
zuse - la pământ (CRG.); na! că eră sū
dau - peste cap (ALECS.); cataroile...
ni-tam ni-sam te trântesc - plăcinta 'n
groapă (ALECS.).*
- **alivenci**, ****alivinci**, sf. pl. *Mold.* Joc po-
pular, un fel de horă de mai multe pă-
rechi și jucată cu pași mărunți și repede
(în unele părți îi zice și ~ *plăcinte moi*)
(HASD. PAMF.).
- *alizarină**, sf. (*Chim.*) Aldehydă aparți-
nând grupului chinonelor; principiu co-
lorant întrebuințat în industrie; altădată
se extrăgea din rădăcina de garanță
(roibă) [fr. alizarine].
- *alizee**, adj. sn. pl. (*Meteor.*): (*vânturi*) -,
vânturi regulate și constante care suflă
de o parte și de alta a ecuatorului, mai
ales pe oceane; ele suflă dela nord-est
în emisfera noastră și dela sud-est în
emisfera australă [fr. alizé].
- *allegretto**, adv. (*Muz.*) Cu oare-care
vioiciune, ceva mai slab decât „allegro“ ||
(pl. -*aturi*), sn. Bucată de muzică exe-
cutată în felul acesta [it. allegretto].

- *allegro**, adv. (*Muz.*) Cu vioiciune, re-
pede || (pl. -*egruri*), sn. Bucată muzicală
executată în felul acesta [it. allegro].
- *almanah** (pl. -*aturi*), ***almanac** (pl. -*acuri*),
sn. Calendar care pe lângă înșirarea zile-
lor cuprinde informațiuni variate (astro-
nomice, meteorologice, comerciale, etc.),
parte distractivă, etc. || Publicațiune an-
uală care dă informațiuni anumite, cum
este *Almanahul de Gotha*, care indică
genealogiile tuturor familiilor domni-
toare [fr. almanach].
- **almar** (pl. -*are, -aruri*), sn. *Trans.* Dulap
[ung. almarom].
- †† **almas**, sb. (HASD.) Diamant [ture. al-
mas].
- *almec**, sf. Cântăreață din Egipt care
improviză versuri și dansă la sărbători
publice ori intime: *Almeea ce în dan-
suri atât de rușinoase se arată (BOL.)*
[fr. almée].
- alminteri**, **almintrele(a)**, ****almintre-
nea**, *Bân. Trans.* = **alntinteri**, **alntin-
trelea**.
- †† **almojnă** (CUV.-BĂTR.) = **almojnă**.
- **almojnean**, sm. *Serb.* (WEIG.) Om sărac,
calic [sîrb. almožno + -ean].
- †† **alnic, -ică**, adj. Șiret, viclean: *și șar-
pele eră mai - de toate jigîniile pămân-
tului (PAL.)* [ung. alnok].
- *alô!** interj. *Bucov. Trans.* (VOR. FR.-CDR.
RV.-CR. RET.) Haide, pleacă, fugi!
- *alô!**² interj. Cuvânt convențional prin
care se cere comunicațiunea cu cineva
la telefon [fr. allo < engl.].
- *alocă** (*aloc*), vb. tr. A fixa, la o soco-
teală, într'un buget, o sumă hotărîită
pentru un anumit scop: *probabil că se
va - anul acesta suma pe care am ce-
rut-o pentru înființarea posturilor nouă*
[după fr. allouer].
- *alocare**, sf. ***alocat**, sb. Faptul de a alocă.
- *alocațiune**, ***alocație**, sf. Faptul de a
alocă || Sumă alocată [fr. allocation].
- alocuri**, **alocure(a)**, adv. Prin unele locuri,
îci și colo (de obicei întrebuințat cu
pe): *pe - pământul eră acoperit cu tu-
fișuri* || În altă parte, aiurea: *pe - lu-
crurile se întâmplă cu totul altfel decât
la noi* [a³ + locuri < loc].
- *alocuțiune**, ***alocuție**, sf. Vorbire, dis-
curs [fr. allocution < lat.].
- *alodiaș, -ală**, adj. De alodiu: *pămân-
turi -e* [fr. allodial].
- *alodiu** (pl. -*ăii, -diuri*), sn. Proprietate ere-
ditară pe care o avea cineva în timpul
feodalității și care, spre deosebire de
feod, nu eră încercată cu nici o obli-
gațiune față de senior [lat. med. allo-
dium < germ.].

***aloe(s)**, †**aloiu**, sm. (*Bot.*) Plantă din familia liliaceelor, cu tulpină groasă și lemnoasă, mai mult sau mai puțin ramificată, cu frunze cărnoase și flori mari așezate în ciorchini sau spicuri umbeloid; din ea se extrage materia rezinoasă și amară numită *sabur*; crește mai ales în Africa (F) [fr. aloès < lat. — vsl. aloj < gr. ἄλoν].

Aloe.

***alopat**, sm. (*Med.*) Doctor care tratează boalele prin alopatie [fr. allopathe].

***alopatic, ică**, adj. (*Med.*) De alopatie [fr. allopathique].

***alopatie**, sf. (*Med.*) Tratatament medical care, contrariu omeopatiei, consistă în înlăturarea unei boale prin mijloace contrarii naturii ei [fr. allopathie].

††**alorghidă** (pl. -ide), sf. (TIKT.) = **alurghidă**.

****alos, oasă**, adj. Foarte lacom, vorace: *ești lup - și vei fi mai flămând decât setos* (TICH.) [ală].

aloșel, sb. dim. **aluat** (AN.-CAR. BUD.) Aluat pentru dospit, plămădeală.

***alotropic, ică**, adj. (*Chim.*) De alotropie: *ozonul e o varietate -ă a oxigenului* [fr. allotropique].

***alotropie**, sf. (*Chim.*) Proprietate pe care o au unele corpuri de a se prezenta, după împrejurările în care și iau naștere, sub stări și cu proprietăți fizice și chimice diferite (așa fosforul, care poate fi și alb și roșiu; sulfurul care se cristalizează și în octaedri și în prisme) [fr. allotropie].

****alov** (pl. -oave), sn. (*Meh.*) (ION.) = **halău** [sărb. alov].

****alovită** = **ialovită**.

***alpaca**¹, ***alpaga**, sf. (*Zool.*) Cuadruped

Alpaca.

rumegător, remarcabil prin lâna lungă și foarte subțire de culoare albă, uneori neagră; seamănă cu oaia, numai că gâtul e mai lung și capul mai mic; trăiește în America de Sud (F) || Frumoasă stofă cu lustru făcută din lâna acestui animal [fr. alpaca, alpaga].

***alpaca**², ***alpaga**, sf. Aliagiu de nichel, cupru și cositor care argintat servește la fabricarea tacâmurilor de masă, etc. [germ. Alpaka].

***al pari**, loc. adv. (*Com.*) Cu valoarea nominală (verb. de efecte publice): *am vândut acțiunile -* [germ. al pari < it.].

***alpestru, -eștră**, adj. Din Alpi; *eroica drumă a lui Gualom Tell în care răsuflă peste tot aerul liber și curat al pădurilor alpestre* (ODOB.) || În gen. ce seamănă cu Alpii, ce se găsește în Alpi, ce este caracteristic regiunilor muntoase înalte: *natură alpestră, plante alpestre* [fr. alpestre < lat.].

***alpin, -ină**, adj. Ce se găsește, ce crește în Alpi || În gen. ce este caracteristic regiunilor muntoase înalte: *vegetațiune -ă* [fr. alpin].

***alpinism**, sb. Gust, pasiune pentru excursiuni în munți [fr. alpinisme].

***alpinist, -istă**, sm. f. Care face excursiuni pe Alpi sau alți munți înalți [fr. alpiniste].

***alsacian, -ană**, adj. Din Alsacia || **Alsacian, Alsaciană** (pl. -ane), sm. f. Locuitor din Alsacia [fr. alsacien].

††**alsău**, sb. Ce este propriu cuivă, însușire: *cum are părintele - lsău a naște pre fiul și a scoate duhul svânt, și cum are fiul -l său a să naște din părintele, așă și duhul svânt are -l său a purcede din părintele și a să odihni pre fiul; așă li-i osăbiciunea, numai cu cât să osăbăsc -rile* (DOS.—ANT.) [a¹ + său].

††**alsăui** (*alsăuesc*), vb. tr. (BUD.) A în suși [alsău].

††**alsăuintă** (pl. -ințe), sf. (BUD.) Însușire [alsău].

††**alsăuire**, sf. Faptul de a însuși || Însușire: *intre cealelalte idiomata, adecă alsăuiri ce are luna, are și aceasta: când iaste plină să scoală asupră-i cămii* (ANT.).

alt¹, **altă**, adj. nehot. (pl. *alți, alte*; gen.-dat. sg. *altui, altei*, pl. *altor*): mai vorbeste și de -e lucruri; *mi-am luat -e haine; nu cred să poți găsi -ă casă mai bună* || Pe lângă alte adj. num. ori pron.: *mi-a mai spus câte -e fleacuri, dar n'am stat să-l ascult; am mai văzut -e multe lucruri, dar așă ceva niciodată; am mai*

mers ~e trei ceasuri și abia am ajuns;
- cineră nu știu să fi mai fost; ^{††}iară
altii ~u ceva strigă (COD. VOR.) (v. **alt-**
cevă); ~ nimeni n'a mai venit; Și de
- e cele 'n lume N'aveai vreme să întreb
(EMIN.); ^{††}amă ~u oare-ce strigă (COD.-
VOR.) || Fam. și pop.: ~ă aia, ~e alea,
expresie pentru a arăta ceva nehotărît,
ceva ciudat ori neplăcut: *parcă-i ~ă aia*;
acum au ieșit ~e alea și sânt și neca-
zuri mai multe (GR.-N.); și când jucă mai
târziu or sunu banii ca ~e alea (GR.-N.);
de aici înțelesul de ceva urit ce se arată:
fugiți de dănsul ca de ~ă aia și se as-
cumleau (ISP.); *ceva ce te face să te*
bolnăvești: tremură de gândiți c'au dat
-e aleu peste el (GR.-N.); de unde înțe-
lesul de boală grea, epilepsie, ș. a.: *fi-*
no-ți firca să nu te dea în în ~e alea de
atita înălțare (JIP.) || Pe lângă adv.:
~ nimic nu știu să-ți mai spun; *poate să*
găsești un loc ~ unde-ă || ~ chip: *cum*
rezi, nu-i ~ chip de scăpare; ~ fel, v.
altfel || Pe ~ă lume: *parcă-i pe ~ă lume*,
se zice despre cineva confundat în gân-
duri, distrat; *de pe ~ă lume: parcă-i*
(sau rine) de pe ~ă lume, se spune despre
cineva care e strein de ce se petrece ||
Pe ~ă foaie: așa-i ușor, o întorci mereu
pe ~ă foaie, schimbă mereu tonul sau
cauți să prezinți lucrurile cum îți con-
vine mai bine: *omii când vede el bine*
că nu merge drept și neted ceva, lesne
schimbă vorba dintr'un p'altă foaie (JIP.) ||
~ă căciulă, expr. populară pentru a ar-
răta că un lucru s'a schimbat, că într'o
convorbire nu s'a spus ce trebuia și pe
urmă se ajunge la înțelegere: *așa da,*
asta-i ~ă căciulă, mai putem sta acum
de vorbă; cu același înțeles și: ~ă găscă,
~ă vorbă || *De ~ă parte*, și eliptic de *alta*
(opus lui pe de o parte); de o parte mă
îndemnă să plec, de ~ă parte ar fi voit
să mai rămăiu; credinciosul împăratului,
uzind aceste, pe de o parte l-a cuprins
sauima, pe de alta s'a îndrăci de ciudă
(CRG.); *de ~ă parte*, de altfel: *de ~ă*
parte cred că singur nu este așa convins
de ce susține || ^{††} *De ~ă*, de altfel: *în*
zilele acestui domn de ~ă trăia boierii
bine (LETOP.) || ^{††} ~ă oară, odioasă:
spuse deaci celora ce se potriviră de ~ă
oară (COD.-VOR.) (v. **alteori**) || ~ă dată, v.
altădată || v. **altul** [lat. alt(e)rum].

****alt²** = **alto** [germ. Alt].

alta, v. **altul**.

altădată, adv. Odioasă: ~ eră mare bo-
găție prin aceste părți || În alte rânduri
(în trecut sau în viitor) a vorbit mai
bine cu ~; *voiu cumpăni ~ mai bine ho-*

tăririle mele || ne ~, ^{††}nu ~: s'a arătat
cuvincios ca ne ~; *de vă fi mârș asupra-i*
cu armele goale sau cu soții multe ca
nu ~ (PRAV.-LUP.) [altă + dată].

††altaeri, adv. = **altăieri**: *că eri și*
~ cu voi c'am grăit (GAST.) [alta + ieri].

***altăic, ică**, adj. Din Altai (munți în Asia);
se zice despre rasele, limbile a căror ori-
gine se presupune că trebuie căutată în
aceste părți ale Asiei [fr. altaïque].

****altal**, ****altan**, prep. *Săl.* (TRIB. WEIG.)
Peste, prin [ung. által].

altanăc, *Dobr.* (HASD.) = **altângic**.

altângic (pl.-icuri), sn. *Mold. Dobr.* ****al-**
tângea (pl.-gele), sf. *Tut.* (HASD.) (*Bot.*)
= **conduru-Doamnei** (*Tropaeolum majus*)
[turc. altynğyk].

altar (pl.-are), **†altariu**, sn. Partea bi-
sericii despărțită prin catapetezmă de
locul unde stau credincioșii și în care
preotul săvârșește taina liturghiei || *A*
duce la ~, a duce la cununie || *Fig.* Bi-
serică, credință: *a apăra cu toată tîria*
-ul || *Fig.* *A se jertfi pe -ul patriei* ||
(*Ant.*) Rădicătură din piatră, pământ sau
lemn pe care cei vechi aduceau jertfe,
făceau libațiuni și săvârșiau ceremoniile
cultului || (*Tehmol.*) Zidul de cărămidă re-
fractară din capul grătarelor din cutia
de foc și care servește a opri, la căldările
mașinelor cu aburi, ca aerul să treacă
prin cunșar direct în cutia de foc [lat.
altarium].

****altar**, sb. *Mf.-Ap.* (FR.-CDR.) Serin în care
se săvârșeau bani, hârții.

altărel, sn. dim. **altar**.

altcevă, pron. nehot.: *mai spune-mi ~*;
~ e a vorbi și ~ a scrie; n'ai ~ mai bun de
făcut? || *Nu ~*, zău așa: *părea că te ungea*
la inimă nu ~ (ISP.); *parcă-mi vine să sbor,*
nu ~ (CRG.) || *Nu pentru ~*, nu doar pentru
alt motiv: *nu te mai dau, nu pentru ~*,
dar cine știe, *poate să te se întâmple*
ceva [alt¹ + ceva].

****altcum**, adv. *Băn. Trans.* Altfel: *așa am*
învățat, ~ nu știu cum să fac; caută și
mă ascultă, ~ nu mai stăm de vorbă ||
De ~, de altminteri: *gîndul nici n'a*
fost rău de ~ (RET.) [alt¹ + cum].

****altcumva**, adv. *Băn. Trans.* Altfel: *poate*
~ să izbutești [alt¹ + cumvã].

alteori, adv. Altădată (în relațiune cu
uneori): *uneori e așa de bun, ~ nu-i chip*
să-i vorbești [alte + ori].

***alteră** (*alteroz*), vb. tr. A da altă înfă-
țișare; a schimba în rău, a strică: *lu-*
mina u alterat culoarea lichidului; se
vedea că emoțiunea-i alterase vocea;
umezeala a alterat aceste documente ||
A falsifica: *cine face o citațiune nu tre-*

buc niciodată să altereze intelcsul textului || A turbură: *îți făcăă milă, nenocirea îl alterase cu desivărșire* || vb. refl. A-și schimbă înfățișarea; a se strică [fr. altérer < lat.].

*alterabil, -ilă, adj. Ce se poate altera [fr. altérable].

*alterare, sf. Faptul de a (se) altera || Prefăcere în rău, stricare: *-a caracterului, sănătății, colorilor.*

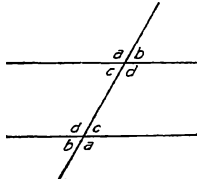
*alterat, -ată, adj. p. alteră || Schimbat, turburat: *trăsăturile feței lui erau cu totul -e; vorbiă cu glas - din cauza emoțiunii.*

*alterațiune, *alterație, sf. = alterare [fr. altération < lat.].

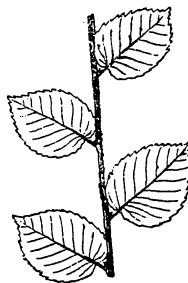
*alterator, -toare, sm. f. Care alterează ceva [fr. altérateur].

*altercațiune, *altercație, sf. Ceartă, neînțelegere [fr. altercation < lat.].

*altern, -ernă, adj. (Geom.): unghiuri -e, unghiurile egale, luate câte două, care se găsesse de o parte și de alta a unei secante dusă printr două linii paralele; în spec.: unghiuri alterne-interne, unghiurile alterne așezate între cele două paralele (F) (c și c, d și d); unghiuri alterne-externe, cele care sânt așezate în afara celor două paralele (a și a, b și b) || (Bot.) Frunze -e, frunzele așezate de o parte și de alta a tulpinei, dar fără ca una să fie în fața alteia (F) || (Agr.) Cultură -ă, v. alternativ [fr. alterne < lat.].

Unghiuri alterne.

Frunze alterne.

*alternă (alternez), vb. intr. A veni pe rând, când unul când altul (vorb. despre două persoane sau lucruri): *timpul de gară nu se pare așa lung, pentru că oșterii alternează între ei; zănu alternează cu noaptea* || vb. tr. (Agr.) A schimba pe rând natura vegetalelor care se seamănă în același pământ: *principiul de a - culturile nu trebuie socotit ca un principiu general, nu se alternează cultura viței, nici a trestiei, etc.* [fr. alterner < lat.].

*alternant, -tă, adj. Care alternează || (Agr.) Cultură -ă, v. alternativ [fr. alternant].

*alternanță (pl. -ațe), sf. Faptul de a alternă: *alternanța frunzelor; alternanța culturilor pe același teren* || Starea lucrurilor care alternează [fr. alternance].

*alternare, sf. Faptul de a alternă.

*alternativ, -ivă, adj. Care alternează: *versificatiunea clasică franceză se intermeiază pe succesiunea -ă a rîmclor masculine și a celor feminine* || (Agr.) Cultură -, operațiune prin care se schimbă pe rând natura vegetalelor ce se seamănă în același pământ || (Log.) Propozițiune -ă, propozițiune care cuprinde două afirmațiuni, din care numai una poate fi admisă || (Jur.) Obligațiune -ă, obligațiune care prevede două sau mai multe lucruri și de care debitorul este liberat în urma predării unuia din ele; obligațiune care lasă debitorului liberă alegerea între mai multe feluri de a se achita || adv. Pe rând, când unul când altul: *își fac serviciul -* || alternativă (pl. -ive), sf. Alegerea unui lucru. unui mijloc, unei căi din două care-i stau cuivă înainte: *nu-mi rămîine decît alternativa să plec* [fr. alternatif, -ive].

*Alteța (pl. -ețe), sf. Titlu de onoare ce se dă prinților și prințeselor din casa domnitoare: *Alteța Regală, Alteța Sa, Alteța Voastră, Altețel: Lor, prescurtat: AA. LL. [it. altezza].*

altfel, adv. În alt chip: *e cu totul - de cum mi-am închipuit; sânt niște nemernici, - n'ai cum să le zici* || Dacă nu, atunci: *îmi pare bine că recunoști, căci - n'am fi mai stat de vorbă* || Incolo, de altminteri: *pare el așa, dar - e om bun* || Mai: *te credeam, zău, mai -* || De -, în alt chip: *dar nu cumră să faci de -, că nici în borta soarecului nu ești scîpat de mine* (CRG.); incolo, de altminteri: *e cam svânturat, dar de - se pricepe bine în meseria lui; se poate să fie adevărat ce-mi spui, dar de - nu-i timpul să vorbim acum* || - de: *nu mai aveți - de stofe?* || Un - de: *ori-ce ai zice e un - de om, îl judeci rău* [alt¹ + fel].

*altissimo, adv. it. (Muz.) Cu note foarte ridicate, foarte sus.

*altist, -istă (pl. -iste), sm. f. (Muz.) Care cântă în alto; muzicant care cântă din instrumentul alto [fr. altiste].

altîță (pl. -ite), sf. Cusătura (cu flori, fluturi) de pe umerii cămășilor țărănești; de obicei cusătura aceasta se pune pe cămășile femeiești, dar uneori și pe cele bărbătești: *Câte flori pe Salomița, La lelița pe -* (ZNN); *Badiu care-mi place mic N'are casă, nici moșie, Nici o brază în holdiță, Făr' cămașe cu -* (IK.-BS.);

nici lelea cu bârneață, nici badca cu altite (prov.), bărbatul să fie bărbat și femeia femeie, fiecare să fie cum îi este dat (ZNN.) [sărb. latică].

***altitudine**, sf. Înălțime, în spec. înălțimea unui loc măsurat deasupra nivelului mării [după fr. altitude].

altmînteri, altmint(e)re(a), altmîntrele(a), adv. În alt chip, altfel: *eu cred că trebuie procedat ~* || Dacă nu: *bine că te-ai răzgîndit, ~ făceai un pas greșit* || De altfel, încolo: *e cam încet la lucru, ~ se pricepe în meseria lui* || De ~, de altfel: *imi pare bine că te întalnesc, de ~ voiam să te vizitez; îl cunosc bine, de ~ e om cinstit* [lat. altera-mente].

***alto**, sm. (Muz.) Voce mai gravă de femeii sau de copii, intermediară între sopran și tenor || Partea cântată cu asemenea voce într'un cor || Instrument de muzică (F) [it. alto].

†altoaie, sf. Trans. (MARD. BARC. MAR.) Mlădița cu care se altoește [v. altoiu].

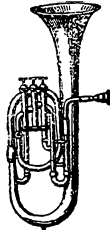
****altoan** (pl.-oane), sn. Mold. (HARD.) Pom altoit || **altoană** (pl.-oane), sf. Mold. (HARD.) Pom altoit || Variante de cireși și de struguri cu boabe mari, cărnoase [și ca adj.: cireși ~, poamă ~ă [v. altoiu]].

altoi (~~altose~~), vb. tr. A lua dintr'o plantă o mlădiță și a o introduce, făcându-se o tăietură, într'o altă plantă pentru a da acesteia calitățile celei dintâi și a-i innobilă speța (F) || Fig. A implânta, a face să trăească în ceva, în cinevă (o însușire): *mândrie pe care a știut s'o altoască adânc și în jalea și în veselia ostarului român* (ODOB.) (Med.) A vaccina || vb. refl. Fig. A se schimba prin introducerea unui element nou: *de când obiceiurile noastre s'au altoit cu „parole d'honneur”, altoiul a corupt în parte vechia și curata simplitate* (I.-GH.) [ung. oltani].

altoială (pl.-ieli), altoire, sf., altoit, sb. Faptul de a altoi || (Med.) Vaccinare [altoi].

altoitor, sm. Care altoește || (Med.) Vaccinator [altoi].

altoitură (pl.-turi), sf. Faptul de a altoi [altoi].

Alto.

Altoiu.

altoiu (pl.-oiuri), sn. și (pl. altoi), sm. Mlădiță care se pune într'o plantă pentru a fi altoită (F) || Pom altoit || Fig. Ce se implântă, ce e pus să trăească în sufletul cuivă: *În om se pun altoaie Când role și când bune* (I.-VĂC.); *da, ce face, ce dreg, că n'are - de vino incoace, e prea greoaie* (DLVR.) || (Med.) Vaccin [ung. oltovány].

***altruism**, sb. Însușirea de a fi bun cu alții, de a ajuta pe alții, pornire desinteresată [fr. altruisme].

***altruist, -istă**, adj. sm. f. Care are însușirea altruismului: *fire ~ă, porniri -e; e un -* [fr. altruiste].

altui ... = altoi ...

altui, alta, pron. nehot. (pl. altii, altele; gen.-dat. sg. altuia, alteia, pl. altora). Ceva, cineva strein, deosebit dintre mai mulți ori numai din doi: *am aflat ~ și dela altii ce mi-ai spus; trimite pe ~ să păzească; n'am cunoscut alta mai frumoasă ca ea; cine sapă groupi altuia cade singur în ea* (prov.); *ce fie nu-ți place altuia nu face* (prov.); *ii intră pe-o ureche și-i iese pe alta* (loc. prov.); *parcă eră ~, mi s'a părut de tot schimbat* || **Altul ... altul ...**, unul... altul...: *~ samănă și - seacără* (VARL.) || **Pe lângă** adj. ori alte pron.: *unii altuia nu i-aș fi spus așa ceva; cine (sau care) ~ ar fi putut face așa ceva? n'am mai văzut pe nimeni ~* || Asociat sau în opoziție cu unul: *și-au jurat credință unul altuia; unuia îi place popa, altuia preoteasa* (prov.); *până a trece, zăborîndu-se oareșice și apucându-i ziua i-au văzut unii-altii și au venit știre în Craioara* (ZIL.); *și unii și altii sânt tot așa de răi; unul și (sau, ori) ~, ori-care, cel dintâi venit: cum se poate, zise ea, să ajungi pe mâinile umora și altora?* (ISP.); *au venit grămadă unul peste ~; se țineau lanț unul după ~; din unul din ~ se sroneste că fatu omului e rău, și pace bună* (GR.-N.); *unul ca ~, deopotrivă: femeia una ca alta de tinere* (ISP.); *și-au luat ziua bună unul dela ~ și s'au despărțit; nici nu știu cum se teme unul de ~; venii când unul când - să vadă ce se petrece; a venit să mă roage ba unul, ba ~ || alta, mai rar alt; †altă Mold. (pl. altele), cu înțeles general de altceva, alt lucru: i-a trăsnit acum alta prin mînte; nevastă hăi, alta nu-i de făcut decât să îngomolțicim motanul cu niște petece* (CRG.); *biserica Episcopiei nu se deosebește prin altă decât prin o clopotniță* (NEGR.); *nu-mi mai vorbi, am altele acum pe capul meu* || **Alta ... alta, una.. alta: alta e a auzi și alta a vedea** ||

domnii mele rugătorii noștri episcopi și egumenii de prin toate mănăstirile... zicând că li s'au pustii satel; alta s'au jăluit pe părcălabii de tinuturi că le intră în sate de le pradă vecini și-i ciobotescu fără de ispravă; alta, îmblă dișugubinarii în toată vremea de facu năpăști (H.A.S.D.) || Pe lângă adj. ori alte pronume: mai știu eu multe altele despre tine, dar nu vreau să le spun; singur nu-mi aduc aminte câte altele mi s'au mai întâmplat; ce alta ți-aș mai putea oare spune acum? Asta ce alt însemnează decât că a hotărât Tot cu vorbe să mă poarte? (C.O.N.) || Pe lângă adv.: nimic alta (sau alta nimic) nu mai știu || Asociat sau în opozițiune cu una: unii susțin una, alții alta; eu vorbeste și alta face; unu gândește și alta vorbeste; aci începeau una, aci alta (I.S.P.); una... și altu. Întâiu... și al doilea: s'au sfătuit omul cu femcia să dee fata după dânsul, una că-i foarte harnic și cuminte și alta că și fata se cam trage după dânsul (S.B.); mi-a mai spus una alta și am plecat pe urmă; până una alta, fără a mai sta de vorbă, deocamdată: dară până una alta, socoti mai nimerit să poftescă pe căpitanul tâlhărilor (I.S.P.); ce mai una alta? ce să mai lungim vorba, ce să mai pierdem timpul? din una într'alta s'au luat la ceartă; din una 'n alta ajung până acasă la cumătru (C.R.G.); din una, din alta se înțeleșe la curinte (I.S.P.); nu-l mai înțeleg, spune când una, când alta; ba din una, ba din alta, și de colea până colea, și-au plăcut unul altuia (C.R.G.); vorbind ba de una, ba de alta no-a prins noaptea; ba de una, ba de alta până ce ajunserăm la o groapă făcută de mine (G.R.-N.); s'au împrietenit amândoi și de colea până colea, mai una mai alta, s'au dus la berărie (C.A.R.); nici una nici alta, nici mai mult nici mai puțin, fără vorbă multă: ei nici una nici alta roiau să vâneze lighioi sălbatice (I.S.P.); una peste alta, una după altă, grămadă: mi-a venit una peste alta. nu mi s'au mai întâmplat niciodată atâtea necazuri; toate la un loc: una peste alta fac o sută de lei || Nu alta, zău așa: toate de prin prejurul lui au prins a juca, de se sfărma, nu alta (S.B.); Țiganul să crape, nu alta, de ciudă și de urgie (S.B.) || Nu de alta, nu din altă pricină: ar fi mai bine să nu ră duceti, nu de altu, dar se poate să vi se întâmple vre-o nenorocire || Nu mi-i de alta, nu mă îngrijesc, nu-mi pasă de altceva: nu mi-i de altu, dar se poate

†† Apoi, pe urmă: s'au jăluit înaintea să-l rog și să mă refuze || Între altele, pe lângă alte lucruri: mi-a vorbit, între altele, de ce e hotărât să facă de acum înainte || A face de altu. Meh. (H.A.S.D.) A descântă cu argint-viu, etc. [v. alt].

***aluș**, sm. Săl. (TRIB.) Fecior în casă, lacheu.

aluat (pl. -turi), sn. Făina amestecată cu apă și frământată; Și făină și - Tot împrumut le-a luat (prov.), se zice despre cei de tot nevoiași, care trăesc numai din împrumut (Z.N.N.) || Aluat pentru dospit, plămădeală: aluatul cât de mic totu frământătura o dospește (G.O.L.) || (mai des la pl.) Prăjitură || Fig.: a fi tot dintr'un -, se zice pentru a arăta asemănarea, potrivirea în însușiri a mai multora [lat. allevatum < allevare].

aluățel = aloțel.

aluățos, -toasă, adj. Ca aluatul [aluat].

***alucină** (alucinez), vb. intr. A rățăci cu mintea, a gândi într'aiurea, a vedea năluciri [fr. halluciner].

***alucinașe**, sf. Faptul de a alucina || Aiurare.

***alucinaț, ață**, adj. sm. f. Care alucinează.

***alucinațiune**, ***alucinație**, sf. Faptul de a alucina || Rătăcire cu mintea, aiurare [fr. hallucination].

***alumina**, sf. (Min.) Sesquioxid de aluminiu; se găsește în natură în stare pură, cristalizată și în coloră, purtând numele de corindon; colorată de oxizi, e roșie ca focul (rubinul), albastră (safirul oriental), galbenă (topazul oriental), violetă (ametistul oriental), verde (smaragdul) [fr. alumine].

***aluminiu**, sb. (Chim.) Metal de culoare albă-albăstrie, foarte ușor, neoxidându-se niciodată la aer; se întrebuintează la fabricarea de instrumente de chirurgie, tuburi de instrumente optice și alte diferite obiecte care trebuie să fie și ușoare și trainice; nu se găsește liber în natură, ci numai combinat [fr. aluminium].

***aluminioș, oasă**, adj. Care conține alumina [fr. alumineux].

***alumn**, sm. Trans. Copil: școală de -i [lat. alumnus].

***alunșeu** (pl. -neș), sn. Școală de copii [germ. Alumnium].

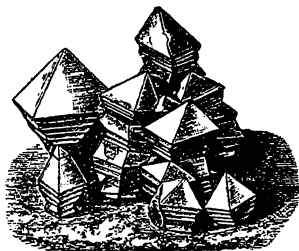
alun¹, sm. (Bot.) Arbust din familia cupuliferelor, cu frunze păroase în formă de inimă; florile lui masculine formează ceia-ce se numește în popor mătășori; crește pe păduri și tufșuri (Corylus avellana) (F): a ajunge la restel de - (loc. prov.), a sărăci de tot (Z.N.N.) || Alunul

joacă un rol însemnat în credințele și obiceiurile poporului. Cu o vârguță de

Alun.

alun ce se scutură peste o ulcieă pusă în vatră babele fac de dragoste; cine descântă un șarpe cu un băț de alun îi ia puterea de a mușca, de aici și credința că cu frunze de alun se lecuește mușcătura de șarpe; tot cu o vargă de alun, cu care s'a descântat o broască mușcată de șarpe, se crede că se pot alungă norii și grindina || În poezia populară alunul apare iarăși foarte des, multe versuri începând cu formula tipică: *frunză verde de -* || **alun-turcesc**, mic arbore din familia cupuliferelor, cu flori ca ale alunului, dar mult mai mari și mai lungi: crește prin pădurile din regiunea montană (*Corylus colurna*); arbust care seamănă cu alunul, dar se deosebește prin fructele geminate sau ternate, lungărețe, mari, brun-roșcate și cu coaja subțire; crește prin păduri, pe dealurile montane (*Corylus tubulosa*) [alună].
***alun**², sb: (*Chim.*) Sulfat dublu de alu-

Cristale de alun.

miniu și de potasiu, piatră acră; e o sare albă care cristalizează în octaedri mari, uneori în cubi, are un gust astringent, se disolvă în apă; are numeroase întrebuințări, în medicină, boiangerie, tăbăcărie,

etc., iar în economia casnică la limpezirea apei (F) [fr. alun].

alună (*alunez*), vb. tr. și intr. A holbă (numai în legătură cu cuvântul *ochii*: a face ochii mari).

alună (pl.-ne), sf. Fructul alunului¹ || **alună-turcescă**, fructul alunului turcesc || **alună-americană**, sămânța oleaginoasă, care se mănâncă mai adesea prăjită, a plantei *Arachis hypogaea* (F) || **alună(-de-pământ)**, *Trans.* (BUD. VIC. MNDR.), cartof || **alune-de-pământ**, *Cov.* (HASD.) = **alunele** (*Cavum bulbocastanum*) || **alună-porcească**, *Trans.* = **ghindă** [lat. *abellona < abellana].

Alune americane.

alunar¹, sm. Vânător de alunce, în spec. de alunce prăjite || (*Zool.*) = **păș** (*Myoxus avellanarius*) || *Bucov. Trans.* = **găinușe-de-munte** (*Tetrao bonasia*) || = **gaiță-de-munte** (*Nucifraga caryocatactes*) || adj. **găinușe-alunară** (*Zool.*) = **găinușe-de-munte** (*Tetrao bonasia*) [alună].
alunar², sm. (BUD.) = **aluniș** [alun¹].
alunăreasă (pl.-ese), sf. Vânătoare de alunce [alunar¹].

alunaș, sm. dim. alun¹: *Am un iepuraș Joacă sub -* (ghicitoare despre fus) || **Dămb.** (HASD.) Joc popular.

alunaț¹, adj. p. alună, numai în expresiunea: *ochi alunăți*, ochi deschiși mari, holbați.

alunaț², sb. *Mar.* (FPL) = **aluniș** [alun¹].
alună¹ (pl.-nele), sf. dim. alună || *Amn.* (HASD.) Joc popular.

alună² (pl.-nele) = **alunică**².

alunecă (*alunec*), vb. intr. A scăpa piciorul călcând din nebăgare de seamă pe ceva lucios (ghiață, loc umed, corp gras, etc.): *a alunecat pe parchet și și-a scrintit piciorul*; *la vale lesne aluneci, iar în sus aneroie te urci* (GOL.) || A face o mișcare, mai repede ori mai încetă, pe o suprafață lucioasă: *barca alunecă pe valuri*; *în goana cailor sună alunecă pe zăpadă ca o nălucire* || A umbla lin, fără șgomot: *când umblă alunecă ușor ca umbra ce însoțește pași omului* (DLVR.) || A se mișca cu ușurință, liber: *zăvorul trebuie uns, că n'alunecă* || A cădea cu o mișcare ușoară de pe locul unde eră așezat: *a ațipit și a alunecat de pe scaun*; *testemelu care-i apără părul de pleavă i-a alunecat pe spate și codele lungi*

* formă de evitat (F) vezi figura alăturată. — Accentul e indicat printr'un punct dedesubtul vocalei.

i s'au desfăcut (VLAH.) || *A alunecă din mână* (sau *din mână*), a lăsa din greșeală sau cadă jos, a scăpa din mână: *stiela mi-a alunecat din mână și s'a spart* || Fig. A sbură lin: *plutia câte un vultur alunecând în largi rotocoale pe aripile întinse* (DLVR.) || Fig. A face un pas greșit, a greși: *într'o zi, nu știu cum făcu și alunecă de călcă pe pământul pocitului de om* (ISP.) || Fig.: ~ rău (ZNN.), a ajunge sărac, a se prosti, a-și pierde mintea; ~ *într'o parte* (ZNN.), a se sminti || *A-i ~ ochii*, a se uita cu drag la cineva sau ceva, a dori mult || vb. refl. Fig. A se luă greșit după părerea cuiva: *basne a unui Simion despre cari s'au fost alunecat și răpăosatul Gregorie Urechie* (N.-COST.) || Fig. A se ~ cu mintea, a-și ieși din minți: *îi spune câte și mai multe și o face să se alunecă cu mintea* (CRG.) || Fig. A se ~ cu firea, a face ceva nesocotit: *băieții se alunecă cu firea, se suie pe bou și pornesc* (SEV.) [v. **lunecă**].

alunecare, sf. Faptul de a (se) aluneca.

alunecător (pl.-toare), sb. (*Mil.*) Parte a înălțătorului unei arme consistând dintr-o bucată de oțel și cu ajutorul căreia putem fixa, după locul pe care i-l dăm, distanța la care trebuie să tragem; v. **înălțător** [alunecă].

alunecos, oasă, adj. Pe care se alunecă ușor [alunecă].

alunecuș (pl.-ușuri), sn. Loc unde alunecă cineva ușor, unde se poate da pe ghiață [alunecă].

aluneț, sm. dim. **alun** || Joc popular, un fel de horă (HASD. PAMF.).

alunețe¹, sf. dim. (*Bot.*) Plantă erbacee din familia umbeliferelor cu flori albe și fructe lungărețe; crește prin păduri, tușuri, pe câmpuri și prin vii, mai cu seamă în pământ argilos și calcaros; rădăcinile, cu tubercule, conțin substanțe nutritive și se întrebuințează în bucătărie (*Bunium bulbocastanum* (F)) || **Trans.** = **baraboi** (*Chaerophyllum bulbosum*) || **Băn.** = **coada-șoarecelui** (*Achillea millefolium*) || v. **alune**^{1,2}, **alunică**^{1,2} [alună].

****alunețe**², sf. pl. **Trans.** Pistrui [v. **nunea**].

alunet (pl.-eturi), sn. (BUD. L.-M) = **aluniș** [alun].

alungă (*alung*), vb. tr. A lua pe cineva repede din urmă, a-l gonii: *parcă-l alungă Tătarii* (sau *Turcii*) (loc. prov.),

se zice despre cineva care e tot grăbit, care umblă zăpăcit: ~ *din urmă* || A îndepărta pe cineva de lângă sine: *nu e chip să se apropie nimeni de el, pe toți îi alungă*; ~ *din casă*; ~ *din țară*, a expulsa || A îndepărta dela sine ceva: *caută de mai alungă ideile triste; emoțiunile prea multe pe care le-am avut ni-au alungat somnul; sarea e de mare ajutor, ea alungă tot răul dela casă* (VOR.) || A izgoni: *Aideți, frați din țara noastră să alungăm pe păgân* (NEGR.) || vb. refl. A alerga unul după altul: *Am patru surrioare; Una pe alta se alungă și nu pot să se ajungă* (ghicitoare despre roate) || A se arunca asupra unui lucru, a se repezi la ceva: *È un lup ce se alungă după pradă-i spăimântată* (ALECS.); *nu te-a mai putea ajunge, măcar să se alunge ori și cât după tine* (SB.) [lat. *allongare < longus].

alungare, sf., **alungat**, sb. Faptul de a alunga.

alungător, -toare, adj. sin. f. Care alungă [alungă].

alungătură (pl.-turi), sf. Faptul de a alunga, goană: *când îi viu a făcută să se crute de ori-ce necaz, de bătaii sau de o - tare* (FLP.) [alungă].

alunică¹ (pl.-nele), sf. dim. **alună** (HASD. PAMF.)

alunică² (pl.-nele), sf. Semn mic pe trup, din naștere ori artificial, formând ca o mică ridicătură de culoare negricioasă, cafenie [lună].

aluniș (pl.-ișuri), sn. Loc acoperit cu aluni, pădurice de aluni [alun].

***alunită**, sf. (*Min.*) Mineral de culoare albă-cenușie sau roșcată, transparentă sau translucidă; cristalizează în mici cristale romboedrice mai des în mase compacte sau grăunțoase; este un sulfat hidratat bazic de alumininiu și potasiu [fr. alunite].

alunită¹ (pl.-ite), sf. dim. **alună**.

alunită² (pl.-ite), sf. = **alunică**².

aluniu, -ie, adj. De culoarea alunei [alună].

alunoaică, sf. augm. **alună** (TOC. ȘEZ.).

alunuț, sm. dim. **alun**: *Frunză verde ~, Eu sânt gata să mă duc* (ȘEZ.).

alunuță (pl.-ute), sf. dim. **alună**: *Foavie verde de- Nici o poamă nu-i dulciță Cum mila dela mămuță* (ȘEZ.—ȚIPL. GR.-N.).

***alură** (pl.-uri), sf. Felul de a se purta al cuiva: *nu-mi place de loc alura ei* || Înfațurare, mers al lucrurilor: *afacerea a luat cu totul altă - de cum mă așteptam* || (*Mar.*) Mersul bastimentului, adică direcțiunea drumului său în raport cu vântul [fr. allure].

*neologism **provincialism † arhaism păstrat încă în unele regiuni †† cuvânt sau înțeles dispărut din graiu

††**alurghidă** (pl.-ide), sf. (DOS.) Mantă de purpură [ngr. ἀλοργήδω].

***aluvial, -ală**, adj. Format prin aluviune: *terenuri -e, regiune -ă* [fr. alluvial].

***aluviune**, sf. (Geol.) Depozitele de nămol, nisip, pietriș, etc. aduse de ape și îngrămadite pe lângă țărurile lor [fr. alluvion <lat.].

****aluzi** (*aluzesc*), vb. intr. *Băn.* A-și pierde mintea, a ajunge nerod [sârb. luditi].

****aluzit, -ită**, adj. *Băn.* Care și-a ieșit din minti.

***aluziune, *aluzie**, sf. Vorbă sau șir de vorbe care spune numai pe departe ce avem în gând, care sânt îndreptate asupra unei persoane sau unui lucru fără ca să se insiste mult asupra lor, lăsând mai mult să se înțeleagă că e chestiunea despre ele: *ori-unde mergea i se părea că aude în vorbele altora aluzii crude asupra nenorocirii sale* || *A face - la cînevă, lu cevă*, o vorbă de departe despre cineva, despre ceva [fr. allusion <lat.].

alvă ... = halvă ...

****alvăluică**, sf. *Băn.* Arvună [sârb. halvaluk].

***alveolă** (pl.-ole), sf. Fiecare din despărțirile mici ale fagurului (F) (v. cășiță) || (*Anat.*) Cavitatea osului maxilar în care este înfipt fiecare dinte [fr. alvéole <lat.].

Alveole.

***alveolar, -ară**, adj. Care seamănă cu o alveolă: *formă -ă* || (*Anat.*) Care stă în legătură cu alveolele: *nerii i* [fr. alvéolaire].

***alveolat, -ată**, adj. Care are alveole [fr. alvéolé].

****alvie**, *Bucov. Trans.* = albie.

alviță (pl.-ițe), sf. Amestec dulce, în formă de aluat, făcut din nucii, zahăr ori miere și scrobeală (când nu e zi de post se pune albuș de ou în loc de scrobeală) || *A bate alvița*, a sărbători lăsatul de sec al Paștelor printr'un obiceiul la care iau parte copiii și care consistă în aceia că se leagă de o ață, prinsă în tavan, o bucată de alviță din care copiii smulg cu gura [halvâ].

alvițar, sm. Fabricant sau vânzător de alviță [alviță].

alvițarie, sf. Loc unde se fabrică sau se vinde alviță [alvițar].

amă ¹ interj. Exprimă o mirare plină de ironie sau dispreț: *vă închipuiți pe mine îmbrăcat luscărește... amă! frumos m'ar prinde!* (ALECS.) [ture. a m m a].

****ama** ², conj. Însă: - *e târziu acum să mi place alții* (GR.-N.) [sârb. bulg. a m a].

***amabil, -ilă**, adj. Păcut, atrăgător, prietenos, binevoitor: *n'am răzut un om mai - decât dînsul* || adv.: *mă-răspuns foarte* - [lat. amabilis cu accepțiunile fr. amabile].

***amabilitate**, sf. Firea, însușirea, purtarea celui amabil: *m'a primit cu multă -* [fr. amabilité].

amăgeală (pl. -gele, -gele), sf. Înselăciune prin vicleșug, prin ademeneli, prin făgăduințe: *cu amăgele se prindeau pe vremea aceea flăcăii la oaste* (CRG.); *după ce Latinii cu - apucasă Tarigradul dela Grecii* (CANT.); *a poruncit generalul cu tot soldatul să facă zece focuri cu să sperie pe cei din cetate și cu amăgele a încingurat-o* (GR.-N.) [amăgi].

††**amăgelnic, -ică**, adj. sm. f. = amăgitor: *cu amăgelnicve tocmeale și cu chip de împăcăluire* (CANT.) [amăgeală].

††**amăgeu**, sm. Înselător, care umblă cu minciuni, cu înșelătorii: *împotriva a - ca acesta îndrăzneală și arme să apuce* (CANT.); *dîntru oameni sînguri s'are sculă amăgei și menciunoși* (VARL.); *au scris aceste istorii și ael - Misail Călugărul* (M.-COST.) || adj. Înselător: *pentru aceia Grecii sînt de neamul lor vicleni și amăgei* (M.-COST.); *că așed vru a vorovi cu oameni vicleni și amăgei* (VARL.) || Neadevărat: *n'au luat trup - cu vr'o nălucire, ce trup adevărat a-emeanea ca și alții oameni* (VARL.) [amăgi].

amăgi (*amăgesc*), vb. tr. A înșelă prin vicleșug, prin ademeneli, prin făgăduințe: *vicleanul cînd pe altul în lucru să amăgească nu are, atuncea singur pe sine în scorteață se viclenește* (CANT.); *Așu ne pourtă lumea, așu ne amăgește*, *Așu ne înșală, surpă și batjocorește*: (M.-COST.); *il amăgește Dumnezeu din zile* (loc. prov.), mult se mai trudește, se luptă cu moartea (ZNN.) || A face pe cineva să creadă ceva greșit, un lucru neadevărat: *riselo pre mine v'odată mîcară nu mă amăgesc* (CANT.); *calicul ăsta este un dezchiat care a venit aci să ne amăgească* (ISP.) || A minți pe cineva cu privire la cele ce are de gând să facă, a induce în eroare: *noi, cînd ne gătiam să mergem pe curăntul lui, el ne-au amăgit și n'au mers în Stoliță, ce s'au dus în Tighinea* (NEC.) || A îndemna spre rău, a duce în ispită: *vrand dăvulul să amăgească pre oameni să facă lucruri cum nu să cade* (GAST.) || A scoate din minți (o femeie), a seduce || A călea credința conjugală, a fi necredincios || vb. refl. A se lăsa a fi

înșelat, ispitit, ademenit de ceva: *vinul ce va fi băut văzându-l limpede și frumos la față și moale și dulce la gustare, de-are fi și înțelept neștine tot și amăgește (PR.-LUP.); riind pe mare s'au amăgit de arăușii ticăloși călugări și au pus sfat să ia ei arăușii (GAST.); s'amăgește cu nădejdea că ogoru-i va scăpa (NEGR.)* [lat. *amagire < gr. μαγῖσμός].

amăgire, sf. Faptul de a amăgi || Înșelăciune; ispită; pădere înșelătoare: *boierul amărit de - a și înșelăciunea Țigăncii, porneci și aduse doi armăsari neînvățați (ISP.); ademenit de amăgirea unei astfel de vieți nu-și dă seama de ce-l așteaptă; fericirea pe care o întrevezi e numai o -.*

amăgit, sb. Faptul de a amăgi.

amăgitor,-toare, adj. sn. f. Care amăgește: *tot ce crezi e numai un ris ~; apele linc sânt amăgitoare (prov.); merse la împărat și zise că acela este un - și trebuie pus la închisoare (ISP.); cel mai înțelept și cel mai isteț aneroie scapă din cursa rului (GOL.)* || **amăgitoare**, sf. (Zool.) Mold. Bucov. (MAR. HASD.) = **lupulvrăbiilor** (*Lanius excubitor*) [a măgi].

†† **amăgitoresc**,-ească, adj. Înșelător: *aceastea și altele multe ca acestea amăgitoarești și tragodicești descântece Moimăța descântând (CANT.)* [a măgitor].

† **amăgitoră** (pl. -turi), sf. = **amăgeală**: *să nu te înșeli, ome, cu acesteia gânduri și acesteia amăgitori (VARL.); ori-cine va umbla cu amăgitori și nu va plăti rama cea domnească (PRAV.-LUP.); puține călugărițe să fac de bună roia lor, mai multe să fac cu de-a sila și cu amăgitori (PRAV.-LUP.)* [a măgi].

†† **amăguli** = **măguli**: *pre aceasta dură într'acesta chip, coada în loc de cap puindu-i, amăgulind-o o așezară (CANT.)*

** **amăhăi** (amăhăese), vb. tr. Oaș. A amenința cu degetul [v. **măhăi**].

** **amaînțe**, adv. Mf.-Ap. (FR.-CDR.) = **ma-înțe**.

* **amalgam** (pl. -amuri, -ame), sn. (Chim.) Aliagiu format din mercur cu un alt metal: *~ul de staniu servește la fabricarea oglinzilor* || Fig. Amestec de persoane sau lucruri care nu se potrivesc laolaltă, care nu sânt făcute să stea împreună: *caracterul lui e un ~ ciudat de slugărnice și semeție; e un ~ de idei care se contrazic una pe alta* [fr. a m a l g a m e].

* **amalgamă** (amalgamez). vb. tr. (Chim.) A face un amalgam, a amesteca mercurul cu un alt metal || Fig. A amesteca, a împreună persoane sau lucruri care nu se

potrivesc laolaltă, care nu sânt făcute să stea împreună || vb. refl. (Chim.) A se alia (vorb. de mercur și un alt metal) || Fig. A se amesteca fără a se potrivi laolaltă [fr. a m a l g a m e r].

* **amalgamare**, sf. Faptul de a (se) amalgama.

aman! interj. Îndurare! Iertare! (strigătul Turcilor implorând cruțarea vieții): *spuind împăratului cum au încunșurât pe Moscalt, cât nu mai aveau nici o putere, numai ce strigau aman! (NEC.)* || Prin ext. Strigăt spre a cere iertare (mai adesea ironic): *umflați-l pe sus și-l puneți în scrânciobul ăsta de-l învărtiți pân' ce-a zice aman! (ALECS.); un topor îți fac, dacă mă crezi, de-i zice aman puile! când îi scăpa din mână mea (CRG.)* || A fi (sau a ajunge) la ~, a fi (a cădea) la mare nevoie: *boul de căzu că-i la - dădă băietului o basmă s'o svărie 'n urmă (SEV.); mai putea câte cineva să vorbească cu el și să-i ceară ceva când ajungea la - (ȘEZ.)* [turc. a m a n].

amână (amân, amână), vb. tr. A lăsa pe altădată (îndeplinirea unui lucru): *lucrul din mână nu-l amână pe mine (JIP.); - o călătorie* || A purta cu vorba pe cineva, a-l face mereu să aștepte, să vie o zi după alta spre a-i îndeplini o dorință: *pe drum neconținț ceream apă, iar tata mă amână cu momele dela o fântână la, alta (CRG.); tot mă amână cu platu datoriei* || (Jur.) A soroci pentru altădată judecarea unui proces, executarea unei hotărâri: *procedura nefiind îndeplinită tribunalul a amănat procesul* || vb. intr. †† A întârziia, a zăbovi: *agitorul meu și izbăvitorul meu ești tu, Doamne, nu amână (PS.-ȘOH.)*

† **amână**, adv. În mână: *veniți înaintea lui un Turc cu o ghiță lungă de lemn fiind - (N.-COST.); Vêlicico năvăliă în războiu singur cu sulăța - (NEC.); †† cu zilele ~, în primejdie de moarte: nice eă fără groaza morții nu erau, ce îmbiau în tot ceasul, cum se zice, cu zilele ~ (M.-COST.); †† a scăpa cu capul ~, a scăpa cu viața: *i-au scris cum că s'au hotărât să-i ia viața, ci să caute cum va putea să scape cu capu - (D.-ECL.)* || Om cu capul ~, *Trans.* (BAR.), care întreprinde și cutează multe || *Pe, pre ~; și vin pri'ntunecarec cu arcele pre - (DOS.); un copil din căsuță neștiind ce izvodel iaste acela, luându-l l-au fost purtând pe - (CANT.)* || *De ~, din mână: și lepădă de - tablele și le frânse iale (PAL.); la îndemână, de aproape: areă o slugă Radul Vodă... îl socotia**

de ~, iar boierie nu-i da (M.-COST.); rr'v 2000 de Cazari carii pășteau cași tiindu-i de ~ prin ceritei (M.-COST.) || † **Pe-amâna**, loc. adv.: *acând și Mitropolitul cu arhierii și cu toți egumenii crucii pe-amâna lor* (LETOP.) || **De-amâna**: *iară sabia de-amâna nu-mi-au luat* (M.-COST.); *numai de-amâna au căutat a se batere și nu se puteau sprijini de mulțimea Turcilor* (GR.-UR.) || **Pe-amânele**, loc. adv. *Mold.* Care mai de care, pe'ntrécute: *pe vremea accia eră bine să fi harabagiu în Tivgul Neamțului, că te apucau pe-amânele* (CRG.) [a³ + mână].

* **amănăciș, oasă**, adj. *Băn.* (AN.-CAR.) Zăbavnic, întârzietor [a mână a].

* **amănar**, *Mold. Grj.* (TOC.) = **amnar**.

amănare, sf. Faptul de a amână || *Fără ~, fără întârziere, în grabă: aleseră adecă o deputațiune dintre ele și o trimiseră la Dumnezeu fără ~* (CĂT.).

amănaț, -ată, adj. p. **amână** || † Zăbavnic, târzielnic: *se fie totu omulu curundu a audzi și ~u a grăi și ~u intru mână* (COD.-VOR.) || † adv. *Tr.-Carp. Serb. Meh.* Târziu || sb. Faptul de a amână.

* **amănătă** (mă amănătețe), vb. refl. *Băn. Serb.* A întârzi [a mână a].

* **amănățare**, sf. *Băn. Serb.* Întârziere.

amănător, -toare, adj. sm. f. Care amână [a mână].

* **amandea!** interj. *Mold.* Fuga! Dă năvală!: (*cum om zări Rusaliile - pe ele!*) (ALECS.); *iară eu ~ pe ușe afară plângând și încep a răni* (CRG.); *până să caut eu un ciomoc, el ~ pe ușe afară* (PAMF.); *îndată i-a venit în mînte și ~ la căsuța unde se ascunsese fata* (SEV.) [turc. a m a d e].

amândoi, -două (gen.-dat. amânduror, -duraora), num. Și unul și altul, cei doi laolaltă: *~ au venit la mine; ~ frații erau însurați; s'au întâlnit ~ în grădini; de mult sânt certăți ~* || În legătură cu pron. pers.: *vrea să se înțeleagă cu noi ~* || ~, *două nevoi, și unul și altul nu sânt buni de nici o treabă; ~ mîncați dintr'un ciob* (PANN); *~ mîncați dintr'un bîid* (ZNN.); se zice de doi înși nedespărțiți sau cari se potriveșc la fire și la apucături, mai ales rele || † **amândoisprezece** (COR.), num. Cei doisprezece [lat. *a m i n d o i < a m b o + d u i].

amanet (pl. -eturi, -ete), sn. (*Jur.*) Lucru ce depune datornicul în păstrare împrumutătorului spre a-l încredința de plată datoriei, zilog: *~ul este un contract prin care datornicul remite creditorului său un lucru mobil spre siguranța datoriei* (COD.-CIV.); *creditorul este dator să păs-*

treze bine ~ul și să-l dea înapoi datornicului îndată ce acesta îi va face îndestulare (COD.-CAL.); *a pune, a da, a lăsa, a lua, a opri, a primi ~* || Ipotecă: *a pus casele, moșia ~, le-a ipotecat: s'a înduplecat în sfârșit a împrumuta pe Dudescu cu 7¹/₂ la sută pe lună primind ~ toate moșiile* (I.-GH.) || Ceia-ce se dă cuivă în păstrare, cea-ce se lasă în paza cuivă: *cum vor ajunge la acel hotărît loc unde călătoresc fieșine cu cea țidulă își ia ~ ul dela poștă* (C.-RAD.); *raianu ce-mi este dat ~ dela Domnul Dumnezeu* (ȘĂIN.) || Prin ext. Persoană lăsată drept garant, ostatic: *Bozzari și Ali-Pașa fusese siliti să-și dea copiii ~ unul altuia* (I.-GH.) [turc. a m a n e t].

amanetă (amanetez), vb. tr. (*Jur.*) A pune amanet, a lăsa ca amanet, a zălogi: *ce o să mai amanetăm la urma urmelor dacă pierdem și 'n astă seară* (DLVR.) || A ipoteca: *și-a amanetat casele* [a m a n e t].

amanetaș, sm. (*Jur.*) Cel ce primește ceva ca amanet: *~ se zice acel ce au luat amanet sau ipotecă* (COD.-CAL.) [a m a n e t].

amanetare, sf. (*Jur.*) Faptul de a amanetă.

†† **amanetarisă** (amanetarisesc), vb. tr. (*Jur.*) = **amanetă**: *și documenturile acei moși au fost amanetarisite de domnul porucicul* (ANTON.) [a m a n e t].

†† **amanetarisire**, sf. (*Jur.*) = **amanetare**.

†† **amanetarisitor**, sm. (*Jur.*) = **amanetator**: *împreună cu cel vremelnic drit a amanetarisitorului încetează și dritul asupra lucrului amanetat* (COD.-CAL.) [a m a n e t a r i s i].

amanetaș, sb. (*Jur.*) Faptul de a amanetă.

amanetașor, sm. (*Jur.*) Cel ce pune amanet [a m a n e t a].

* **amant**, sm. * **amantă** (pl. -ante). sf. Amorez, iubit [fr. a m a n t (e)].

amănunt, amărunt, în legătură cu prep. *de, cu, în pre*, cu care formează loc. adv. cu înțelesurile: cu multă băgare de seamă, ținând seamă de părțile cele mai mărunte, de cele mai mici împrejurări, foarte migălos: *au luat satul de-a rîndul și casele de-amănuntul* (MAR.); *câte nevoi păți nu-i cu puțință de-amănunt a le scrie* (DOS.); *Și te iau cu de-amărunt, Din creștet până în pămînt, Să-mi spu cine te-a făcut* (TOC.); *carile lucrurile acelor vremi pre amănuntul au scris* (CANT.); *mi-a povestit cu de-~ul toată întâmplarea; a căutat cu de-~ul prin toate colturile casei; le-a povestit toate în de-amănunt, una câte una* (SLV.); *luând noi sama cu amărunt așe s'au hotărît di cătră noi* (ANTON.); *căutând cu amăruntul*

am aflat și acustă cântecă carea să chiamă Floarea Dururilor (GAST.): ți-eră dragii lumea să prărești la o grădină așa cu amănuntul căutată (ISP.); să spunem hinc pre-amăruntul înălțimea și pogori-ra rârstei omești cum se cade (PRAV.-MAT.); trebuie întâi să-și ia seama pre-amărunt (PRAV.-MAT.) †† Fără prep. amănuntul (AN-CAR.); tuturilor amăruntul vederea ce văzuse spusere (HASD.) †† sn. (mai adesea la pl.-unte,-unturi). Împrejurările, particularitățile unui lucru, unei întâmplări luate în parte. una câte una: mi-a dat niște amănunte foarte interesante asupra acestei întâmplări; dete cîtera târcoale curții împărătești și luă amînte la toate amănunturile ce înconjură curtea (ISP.); a intră în amănunte, a du prea multe amănunte, a se pierde în amănunte †† adj. Amănunțit: în urma amănunții analize ce am consacrat legendei (ODOB.) [a³ + mănunt, -runt].

† amănunță (amănunt!)..., (MOLN.) Băn. — amenință . . .

amănunți (amănunțesc), amărunți (amărunțesc), vb. tr. A mărunți, a sdrobi, a fărâma, a desface bulgării de pământ: la prașila dințiiu nu numai amărunțim pământul și stîpăm buruienile, dar și rărim popușoi (ION.) † A arătă, a povesti cu de-amănuntul (v. mănunți) [amănunt].

amănunțime, amărunțime, sf. = amănunt: în mintea ei se deșteptă cu toate amănunțimile, viața, obiceiurile de-ucasă (VLAH.) [amănunt].

amănunțire, amărunțire, sf. Faptul de a amănunți.

amănunțit, amărunțit, -ită, adj. p. amănunți . . . : de va fi fată ogorului foarte amărunțită și înfoietă (ION.) † Cu toate amănuntele, ținând seamă de cele mai mici amănunte: mi-a făcut o descriere -ă a locurilor pe care le-a vizitat †† adv. Cu de-amănuntul: să-mi povestești toate - †† sb. Faptul de a amănunți.

amănunțitor, amărunțitor, -toare, adj. Care se poate amănunți: pământul în care se fac fasolele este acel amărunțitor, bogat și răcoros (ION.) [amănunt].

amar, ară, adj.: - ca fierul, ca venimul, ca pelinul; migdale -e, buruienii -e, ierburii -e: cum fac și vacii când dau bobnavului ierbi -e să bea (GAST.); fig.: rădăcina învâțăturii e -ă, dar rodul ei e dulce (ZNN.); sare -ă, sulfat de magneziu †† Fig. Trist, mahnitor, chinuitor, dureros, crud: ajunsese în cea mai -ă sărăcie (NEGR.); vieați -ă; oh! ce ceas și zi -ă (E.-KOG.); zile -e, traiu nesuferit,

plin de necazuri: și eu, moastă, să nu știu nimic și să-mi fac zile -e (CAR.); când ți-i lumea mai -ă (ZNN.), când nu mai știi ce să faci de supărare, de necazuri; durere -ă, durere adâncă, pătrunzătoare; disperare -: mă adusese la o disperare -ă (I.-GH.); lacrimi -e, care izvoresc din cauza unei dureri adânci: au început Irotocrit aceste să zică cu -e lacrimi (GAST.); pâine -ă, se zice de ceia-ce se agonisește cu multe umiliri, cu multe necazuri: ce pâine -ă și ce apă otrăvită de suferințe înghite poporul (JIP.) †† adv. Cu multă durere, grozav: a (se) plînge -: a chinui -: și - ți voi da seama, foarte greu te-i răfu (NEGR.); - de, foarte, grozav: - de greu eră, d'apoi ce să facem? (GR.-N.) †† (pl.-ruri), sn. Fig. Chin, necaz, durere, mahnire adâncă: cine n'a gustat -ul nu știe ce e dulcele (prov.), cine n'a suferit, n'a trăit în nevoi. nu știe să prețuească traiul mai bun; a-tunci jale și - va cădea pre păcătoși (VARL.); în timpuri aspre, de nevoie și de -uri (JIP.); a-și mîncă -ul cu cineva, a trăi împreună cu cineva împărțind cu el binele și răul: se hotărîră ca să nu se mai despartă și să rămână să-și mînce -ul împreună (ISP.); a-și înghiti -ul, a răbdă necazurile, a suferi în tăcere: am obosit tot înghitîndu-mi -ul, sînt sîtul de atîta fătărie (ODOB.); și cu - și cu jale plîngea pentru căne (GAST.); de aci cu -, loc. adv. cu multă durere, grozav, amar: cumu-l văzu sfântul într'atîtu mare muncă muncindu-se, se întristă și plînge cu - (PRAV.-MAT.) †† Atîta -: pre sine să vor vedea iarăși într'atîta - și durere și în usturie netrecută (VARL.), de unde fig. expresiunea atîta(a) - de, atîta mulțime, sau ce (de) - de, ce mulțime, sau numai - de, o mulțime (comp. o grouză de bani); văzând pe cucoșul său așa de mare și de greoiu și înconjurat de atîta - de galite (CRG.); acești Domni străini, ce de - de bani dau pentru răz-bile cele ticăute a lor (NEC.); complementul poate fi și la sg.: cu ce să hră-nească atîta - de copii (RET.) (v. mare) †† interj. Exprimă o mahnire sau durere adâncă, o amenințare: o amar! sculă-se lupul pre păstoriu și intrară lupii în turma lu Hs. (MOXA); în ce stare, amar mic! te cutremuri când gîndești (BELD.); iară să nu se vor întoarce, amur acelora și celora ce cuminecă pre ei (PR.-GOV.): să nu se clîntescă din loc, că de altfel are să fie vai și amar de viața lui! (SEV.) [lat. amarus].

* amără (pl. -are), sf. (Mar.) Funie ce slu-

jește spre a opri o corabie la uscat, sau spre a o lega de altă corabie; ori-ce fel de funie ce se întrebuințează spre a lega diferite lucruri într-o corabie: *am întălnit brioul turcesc, i-am dat - și l-am remorcat* (I.-GH.) [fr. amarre].

amărăciș, -cioasă, adj. Cam amar, puțin amar: *rădăcina științelor frumoase dintru'nceput este amărăcișă* (GAST.).

amărăciune, sf. Însușirea, starea a tot ce este amar || Gust amar: *pe când gustă doftoria să vadă dacă este potrivită din-* (CAR.) || Fig. Durere sau mâhnire adâncă, necaz, obidă: *nu râde de cel ce se află necăjit intru -a sufletului său, că nu știi până mâine în ce - și tu te vei afla* (GOL.); *pe buzele ei crăpate treceă câte un surâs trist și plin de -* (DLVR.); *într'un suflet ajunse căzând lângă zid de osteneală și -* (ISP.) [amări].

amărăluță (pl. -ute), sf. (Bot.) Mică plantă erbacee din familia gentianaceelor cu flori galbene aurii, care crește prin locuri umede, prin păduri; conține un suc amar cu proprietăți tonice (*Gentiana filiformis*) [amărăș].

***amarantă** (pl. -ante), sf. (Bot.) = știr (*Amarantus*) [fr. amarante < lat.].

****amărăș**, adv. Săl. (TRIB.) Foarte repede, cu mare putere [ung. hamaros (an)].

amăreală (pl. -eli, -ele), sf. Amărăciune:

drept a avut cine a zis că nu e nici o dulceață să nu fie urmată de - (RET.) || (Bot.) Mică plantă erbacee din familia polygalaceelor, cu flori mai adesea albastre, roșietice, mai rar albe; crește prin fânețele uscate, prin locurile nisipoase dela câmp, coline și din munți. Din cauza proprietăților sale tonice, expectorante și sudorifice, e întrebuințată în medicină

în contra afecțiunilor pulmonare (*Polygala vulgaris*, *Polygala comosa*) (F) [amări].

amăreș, -reă, adj. dim. amar || **amăreă** (pl. -rele), sf. (Bot.) *Trans.* = armurar (*Silybum Marianum*).

amări (amărăsc), vb. tr. A face amar: *băutura aceasta mi-a amărit gura* || Fig. A întristă, a mâhni adânc, a supăra, a necăji: *purtarea lui m'a amărit, mi-a*

amărit zilele, îmi amărăște sufletul; nu mă mai amări și tu, că destul sânt necăjit || vb. refl. A deveni amar || Fig. A se mâhni adânc, a se necăji, a se chinui: *mi-au zis că mă voiu veseli, iară eu acum mă amărăsc și mă do-sădesc* (VARL.); *cum nu m'aș căina și nu m'aș amări, că iată sânt olog* (ISP.); *Că de când ne-ai părăsit Căvările-au înverzit, Sufletu-mi s'a amărit, Fața mi s'a vestejit* (ALECS.) || A duce o viață plină de necazuri: *uică mă amărăsc și eu pe aici, pe lângă casă* (SLV.) [lat. *amarire].

amărișe, amărișe, sf. Amărăciune: *în vinurile albe căutam mai mult albeață, limpezeală și dulceață, în cele roșii căutam floare, tărie și amărișe* (ION.) || Fig.: *în foamețe și amărișca flămânguinei fiind, el le ziceă să mănânce căni* (CANT.) [amar].

amărișe, sf. Faptul de a (se) amări || Măhnire: *-a care sufletu-i apasă* (EMIN.).

amărit, -ită, adj. sm. f. p. **amări** || Fig. Adânc mâhnit, necăjit, supărat: *boierul, - de amăgirea și înșelăciunea Țigăncii, porunci și aduse doi armăsari neîn-vățați* (ISP.); *vieață -ă, trauu -, zile -e; când gândesc, -ul de mine, că am să mă întorc iar la dansa acasă, îmi vine să turbez* (CRG.); *-ul om zăcea pre cule jecuit și dezbrăcat* (BIBL.) || Om - (ȘEZ.), om uscat, de care nu se mai prinde carnea || † adv. Cu durere, amarnic: *După puține zile mazălia îi sosi, Fără veste, negândită, ș' - i se vesti* (ZIL.); *Văitându-se -, În văpaie până 'n gât* (FANN).

amăritor, -toare, adj. Care amărăște || Fig.: *să nu faci ca părinții lor, rudă întoartă și amăritoare* (BIBL.) [amări].

† **amăritură**, sf. Măhnire, necaz: *nu năsprireți inemile voastre ca intru -* (DOS.) [amări].

amărișu, -je, amăriu, -le, adj. Cam amar, puțin amar: *pe gât simți un gust de rugină amăriu, coclit* (DLVR.).

amarnic, -ică, adj. Grozav, spăimântător, înfricoșat: *iarna de gerul cel - trăsniă grindă în odăie* (EMIN.); *iertă-mă, căci cu -e dureri am ispășit, vai! și eu păcătoasa-mi răttăcire* (ODOB.); *nu știu ce putere străină și -ă îmi împingea mâna* (NEGR.) || Grozav, neîndurat, strașnic (vorb. de persoane), *Mold.* ieseuit, priceput (ironic): *bună mai eră mătușa Săftica de s'o pui la rană, dar -ă la gospodărie* (NĂD.); *-ă ești tu măi femeie, că nici dracul nu ți-a venit de hac* (SEV.); *Bătrânul îi spune și lui ca și la altii că i-o dă, dar e -ă de rea* (GR.-N.) || adv. Grozav: *s'au găriat*

Amăreală.

așă de -, cât se umpluse tot de sânge (SB.); *rara te înmăduși de căldură și tăntarii te chinuesc* ~ (CRG.) [amar].

amăroiu, -oajie, Săl. (TRIB.), ****amăroniu, -oanșe, Băn. Haș. (RV.-CR.)**, adj. Cam amar, puțin amar.

amărunt . . . = **amărunt** . . .

****amăruntă**¹ (*amăruntez*) . . . = **amănunți** . . . : *îngheturile ce au să urneze amăruntează fata ogorului* (ION.—PTR.) [v. **măruntă**].

****amăruntă**² (*amărunt*) . . . **Meh.** = **amenință** . . . [v. **amănunță**].

amărunțelul (de-), v. mărunțel.

amăruș, sm. (Bot.) Bucov. = **călin** (*Viburnum opulus*) [amar].

amăruș, -uță, adj. Cam amar, puțin amar || **amărută** (pl. -ute), sf. (Bot.) = **amăruță** (*Cicendia filiformis*) || = **iarba găii** (*Picris hieracioides*).

****amăsurat, -ată**, adj., adv. **Tr.-Carp.** Potrivit (cu), conform (cu), corespunzător: *omul îi spuse întâmplareu avuții în cale cu Ion Vaneșul și că acuma i-a udus ~ făgăduinței, pe făt său* (SEZ.) [măsurat].

***amator, -toare**, sm. f. Care are o aplecare, o plăcere, un gust deosebit pentru ceva, iubitor: ~ *de vinat, de pescuit, de dans, de teatru* || Se zice mai ales cu privire la artele frumoase despre acela căruia-i plac foarte mult aceste arte fără a se indelnetici cu dânsle: ~ *de pictură, de sculptură, de muzică* [fr. amateur < lat.].

***amazonă** (pl. -one), ***amazonă** (-oane), sf. (*Mit.*) Nume dat de cei vechi unor femei războinice care ar fi locuit în Scitia:

precum Schithii aveau și amazonele vestite în vitejie muieri, dintr'aceleși neam purcease (CANT.); *fata împăratului Euristeu auzise că împărăteasa amazonei avea o cingătoare cum nu se află alta pe lume . . . amazonele acestea erau niște muieri viteze care nu vreau să știe de nimeni* (ISP.) || Fig. Femeie de un curaj mărbătesc și războinic: *voiu păstră cea mai adăncă taină asupra unui războiu omeric ce am avut cu niște amazone în catrințe* (ALECS.) || Rochie lungă pe care o poartă femeile când călăresc || Femeie îmbrăcată cu o astfel de rochie (F) [fr. amazone < lat.-gr.].

Amazonă.

amazochiu (Bot.) **Trans. (BARC.)** = **amățuiu** (*Anthriscus*).

††**ambac**, sb. Tăbliță, plăcă de scris || Socoteală [gr. ἀμπαξ].

***ambală** (*ambalez*), vb. tr. A împacheta mărfuri în pânză, în lăzi, etc., spre a putea fi păstrate și transportate fără să fie supuse la stricăciuni || vb. refl. A-și lua vânt, a scăpa (vorb. de cai) || Fig. A se aprinde fără veste de mânie, a se lăsa a fi târit de o pasiune, a se iuți, a se porni deodată [fr. emballer].

***ambalașiu** (pl. -aje, -agii), ***ambalaș** (pl. -aje), sn. Faptul de a ambală, împachetare || Tot ce slujește spre a ambală; hârtie, carton, pânză, lăzi, butoaie. etc. [fr. emballage].

***ambalare**, sf. Faptul de a (se) ambală.

***ambalăt**, sb. Faptul de a ambală.

ambar = **hambar**.

***ambarasă** (*ambarasez*), vb. tr. A încurcă (pe cineva), a pune în încurcătură [fr. embarrasser].

***ambarasant, -tă**, adj. Care pune în încurcătură: *se află într'o situație foarte -ă* [fr. embarrassant].

***ambarasare**, sf. Faptul de a ambarasă.

***ambarcader**, sb. (*Mar.*) Cheiu: punte care înaintează în mare până la înălțimea unui vapor și de unde se îmbarcă mărfurile și călătorii [fr. embarcadère].

***ambardă** (*ambardez*), vb. intr. (*Mar.*) A face ambardee: *vasul care are velatura astfel împărțită fiind ardent va fi puțin stabil, adică va ambardă mult* (GAB.) [fr. embarder].

***ambardare**, sf. (*Mar.*) Faptul de a ambardă.

***ambardee** (pl. -dre), sf. (*Mar.*) Mișcare de rotațiune dela stânga la dreapta și dela dreapta la stânga pe care vântul sau un curent puternic o imprimă părții dinainte a unei corăbii: *sub această pană puterea de venire sub vânt a farului se mărește când vasul vine în vânt, și se micșorează când abate, astfel că -le (venirile în vânt și sub vânt) sânt mai restrânse* (GAB.) [fr. embardee].

***ambasadă** (pl. -ade), sf. (*Polit.*) Funcțiunea reprezentantului unui Stat pe lângă alt Stat: *a fost trimis în - la Londra* || În mod colectiv, ambasadorul și personalul care lucrează sub direcțiunea acestuia: *face parte din -* || Clădirea în care locuște ambasadorul și unde se află instalată cancelaria acestuia: *s'a dus să-și vizeze pașaportul la -* || Deputațiunea trimisă la un prinț sau la un Stat suveran, solie [fr. ambassade].

***ambasador**, sm. (*Polit.*) Persoană trimisă de un prinț sau Stat suveran să

reprezintă pe lângă o curte străină interesele Statului și persoana suveranului dela care a primit misiunea, sol: *a fost numit ~ al Angliei la Paris* || Prin ext. fam. Persoană trimisă pe lângă alt cineva cu însărcinarea de a face oare-care demersuri sau de a-i comunica ceva: *nu m'am putut înțelege cu ~ul pe care mi l-ai trimis* || **ambasadoare** (pl. -doare), sf. Soția unui ambasador || Fam. Femeie trimisă pe lângă cineva cu o misiune oare-care [fr. ambassadeur].

***ambe(le)**, v. ambii.

***ambetă** (ambetez), vb. tr. A plictisi || vb. refl. A se plictisi, a i se urî [fr. embêter].

***ambetant,-tă**, adj. Plicticos, plictisitor [fr. embêtant].

***ambetare**, sf. Faptul de a (se) ambetă.

***ambiant,-tă**, adj. Care înconjoară, înconjurător: *fluid ~, mediu ~; aer ~*, aerul care împresoară un corp, cu care acesta este în atingere peste tot sau mai pe toată suprafața sa [fr. ambiant].

***ambidextru,-tră**, adj. sm. f. Care se slujește deopotrivă și cu aceeași îndemnare de mâna dreaptă și de cea stângă [fr. ambidextre < lat.].

***ambigen,-enă**, adj. (Gram.) Având forme de ambidoux genurile: *substantivele zise de obicei neutre sânt ~e în limba română, având forma masculină la singular și feminină la plural* [ambi + gen, după lat. ambigenus].

***ambiguitate**, sf. Defectul unui cuvânt, unui discurs de a fi ambiguu: *nu vei găsi în răspunsul lui nici o urmă de ~* [lat. ambiguitas, -tatem].

***ambiguu,-guă**, adj. Care se poate lua în două înțelesuri, echivoc (vorb. de un cuvânt, de un discurs): *mi-a dat un răspuns ~* [lat. ambiguus].

***ambii,-be(le)** (gen.-dat. m. ambilor, f. ambelor), nùm. Amândoi: *ambii prieteni, ambele mâini*; uneori forma nearticulată *ambe* precedă substantivul cu sau fără articol: *pe ambe malurile Dunării; Curierul de ambe sexe* [lat. ambob].

***ambii**, ***ambii** = **ambiiune**.

***ambiiună** (ambiiunez), vb. tr. A căuta ceva, a umbla după ceva, a năzui la ceva cu mare râvnă, îndemnat fiind de ambițiune: *boierii, pe cari bogăția îi sumetise, încopură a ambiiună domnia* (NEGR.) || vb. refl. A se încapătăna din râvna de a-și ajunge scopul, din ambițiune: *s'a ambiiونات să întrecă cu ori-ce preț pe colegii săi* [fr. ambitionner].

***ambiiunare**, sf. Faptul de a (se) ambiiună.

***ambiiunos,-oasă**, adj. sm. f. Care are ambițiune, stăpănit de ambițiune: *fând foarte ~, căută prin toate mijloacele să-și ajungă scopurile de mîrire; o inimă ambiiunosă, un suflet ~* || Care arată, care cuprinde ambițiune: *dorință ambiiunosă, planuri ambiiunose, titlu ~* || Pop. Încapătănat, artăgos, iute la fire: *ii cum îi focu, ii cum îi chiperiu, acestea se mai întrebunțează și pentru cel ~* (SEZ.) [fr. ambitioneux < lat.].

***ambiiune**, ***ambiiie**, sf. Râvnă, dorință nemărginită, neînfrănată, de a ajunge la onoruri, la mărire; uneori patima trufă de a i se recunoaște în public valoarea personală: *e plin de ~; e lipsit de ori-ce ~; din nenorocire chiar călătările lui private făcură dintr'însul un rîu stăpînitor, ambiția de a donna îl pierdî* (BĂLC.) [fr. ambition < lat.].

††**ambiiun** (pl.-boane), sn. = **ambiiun**: *se sui pre-și rădăcă cinstita cruce* (VARL.) [vsl. amübonü].

***ambiiosa** (ambiiosez), vb. tr. (Mar.) A dispune legăturile unei corăbii astfel ca să se mențină vasul apărat într'o direcțiune dată; aceasta se face pentru a prezenta transversul către inamic sau pentru a îndrepta prova la valuri într'o radă cu curent, sau, mai adeseori, pentru a nu se pune în drumul vaselor într'o trecătoare strămtă (GAB.) [fr. embosser].

***ambiiosare**, sf. (Mar.) Faptul de a ambiiosa.

***ambiiară** (pl.-bre), sf. (Min.) Chihlibar || Substanță grasă și aromatică cu miros pătrunzător ca de mose, care se extrage din intestinalele cașalotului, dar care se mai găsește plutind la suprafața mării sau aruncată pe țărni; se întrebunțează în parfumerie [fr. ambre].

***ambiiazură** (pl.-uri), sf. (Mil.) Deschizătură, fereastră de formă prismatică făcută în masivul unei baterii prin care să poată trece gura unui tun: *producând o explozie puternică ale cărei sfărămături se înfî în ambiiazura bateriei* (CIUCHI) [fr. embrasure].

††**ambiiariboiu**, sm. (Bot.) = **peșmă** (Centurea suavcolens, C. amberboi) || adj. Roșiu închis, mohorit: *din mătase roșietică să se facă ~* (HASD.) [turc-ar. amberbui, comp. ngr. ἀμπεροπόι].

****ambiiarışig** (pl.-iguri), sn. **Trans.** (G.-TR.) Câștig, profit, venit [ung. emberség].

ambiirozic,-acă, adj. Care are un miros foarte plăcut, ca acela care se presupune a-l fi avut ambrozia [fr. ambrosiaque].

***ambiirozie**, sf. (Mit.) Hrana zeilor (Olimpului), după cum nectarul eră băutura lor; ea areă darul de a conserva tine-

rețea acelor ce o gustau și de a-i face nemuritori || Prin ext. Mâncare foarte gustoasă, delicioasă [lat. ambrosia < gr.]

***ambulant,-tă**, adj. Care umblă din loc în loc, care nu e stabil: *negustor* -, care umblă din oraș în oraș sau care colindă străzile spre a-și vinde marfa: *actori ambulanti*, cari merg din oraș în oraș spre a da reprezentațiuni: *cântăreți ambulanti*, cari cântă din gură sau dintr'un instrument pe străzi sau pe piețele publice || (*Mil.*) *Spital* -, spital provizoriu unde se primesc și se îngrijesc militari răniți sau bolnavi [fr. *ambulant* < lat.].

***ambulanta** (pl.-*ante*), sf. Un fel de spi-

Ambulanță.

tal militar așezat la o mică depărtare de câmpul de bătaie și unde se transportă imediat răniții spre a li se da cele dintâi îngrijiri (F) || *Spital* improvizat în diferite cartiere ale unui oraș în timpul unei epidemii sau unui războiu civil [fr. *ambulance*].

amează ... = **amiază** ...

***amebă** = **amibă**.

***amelică** (MAN.) = **americă**.

†**amelintă** (DOS.) *Vălc.* ... = **amenință** ...

***amelioră** (*amelioare*), vb. tr. A îmbunătăți, a face mai bun, a aduce în stare mai bună, a îndrepta: *își propuneau să amelioareze starea decăzută a populațiunii* || vb. refl. A se îmbunătăți, a se îndrepta: *starea bolnavului s'a mai ameliorat* [fr. *améliorer*].

***ameliorant,-tă**, adj. Îmbunătățitor [fr. *améliorant*].

***ameliorare**, ***ameliorațiune**, ***ameliorație**, sf. Faptul de a (se) ameliora || Îmbunătățire, stare mai bună [fr. *amélioration*].

***ameliorator,-toare**, adj. Care ameliorază [fr. *améliorateur*].

†**amelită**¹ (*amelit*), vb. tr. *Vălc. Bucov.* =

amenință: *tăietorul amelitând, îi căzu mâna* (DOS).

†**amelită**² (*amelit*), vb. intr. A pomeni în treacăt (intr'o scriere) despre o întâmplare, a menționa: *nime n'au amelitat măcar cât de puțin de aceste ce am scris noi* (N.-COST.); *așijderea și alți istorici megieși nemici n'au amelitat de această domnie* (GR.-UR.); *noi pre scurt pentru aceasta amelitând, cuvântul am cruțat* (CANT.).

††**amelită**³ (MOLN.) ... = **melită**.

†**amelitare**¹, sf. Faptul de a amelită¹.

††**amelitare**², sf. Faptul de a amelită².

††**amelitatură** (pl.-*turi*), sf. Pomenire în treacăt (intr'o scriere), mențione: *cealea ce istoricii cei mai vechi, sau cu condeiu le-au trecut, sau de nu le-au trecut, sînt puținele și amelitături numai* (CANT.) [*amelită*²].

***amenaja** (*amenajez*), vb. tr. A împărți cu rânduială: *- apele unui izvor* || A întocmi într'un anumit scop, a aranja: *în vederea oaspetilor s'a amenajat altfel apartamentul* || (*Silv.*) A regula tăierea unei păduri în așa fel ca lemnele să nu se isprăvească niciodată [fr. *aménager*].

***amenajament** (pl.-*ente*), sn. ***amenajare**, sf. Faptul de a amenaja || (*Silv.*) Îngrijirea tăierii unei păduri: *pădurea se exploatează cu deosebire iurnă, nu numai fiind că atunci sînt brațe disponibile, ci și cu privire la amenajamentul pădurii* (G.-MAI.) [fr. *aménagement*].

***amendă** (*amendez*), vb. tr. A face mai bun, a îmbunătăți, a îndrepta: *aceasta este o sistemă pe care poate cineva să o primească sau să o lepde; dar a veni să o amendeze prin deciziuni parțiale date în pripa discuțiunii se pare a fi o lucrare inutilă, care nu poate da nici un rezultat practic* (ODOB.) || În spec. A aduce îndreptări, schimbări (unei legi) || (*Agr.*) A îmbunătăți pământul, a schimba natura solului, a-l îngrășa prin adăugarea unor substanțe străine care-l fac mai roditor || (*Jur.*) A osândi la amendă, a globi: *l-au amendat cu 5 lei pentru contravenție* [fr. *amender*].

***amendă** (pl.-*enzi, -ende*), sf. Pedeapsă în bani, gloabă: *martorul citat, care nu vine înaintea judecătii, se va osândi la o - care nu va fi mai mare de 100 de lei* (PR.-CIV.) || A face - onorabilă (pentru ceva), a-și cere iertare, a-și recunoaște în public greșala [fr. *amende*].

***amendabil,-ilă**, adj. Care poate fi amendat, care se poate îndrepta [fr. *amendable*].

***amendament** (pl.-*ente*), sn. Îmbunătă-

țire, îndreptare || În spec. Schimbare, modificare propusă la o lege, la o hotărâre cu prilejul discuțiunii ei în Corpurile legiuitoare || (*Agr.*) Tot ce slujește să îmbunătățească pământul și să-l facă mai roditor; îngrășământ [fr. amendement].

***amendare**, sf. Faptul de a amenda.

amenință (*ameninț*), **amerință** (*amerinț*), vb. tr. A da cuivă a înțelege, a-l înfricoșă prin vorbă, prin faptă, prin gesturi, prin scris, că trebuie să se teamă de mânia sau răzbunarea lui, de răul ce are de gând să-i facă, etc.: *m'a amenințat cu bastonul; l-a amenințat cu bâtaia, cu moartea; îl amenință că-l va da afară din slujbă* || Prin ext. (vorb. de primejdiiile de care are să se teamă cineva): *atâtea nenorociri care-l amenințau la tot pasul; nu știu cum să scape de primejdiu care-l amenință* || A face cu mâna, cu arma, cu un lucru oare-care, un semn, o mișcare, cu scopul de a înfricoșă pe cineva, de a opri în loc pe un dușman, de a-l reduce la neputință: *când omul acela ce-l îngrozeau se-l ucigă face scamne în toate felurile și-l amerință să-l lovească* (PRAV.-MAT.) || vb. într. cu înțelesul din urmă (mai adesea în basme. când este vorba de puterea vrăjilor): *cu un stoag roșu în mână amenință încoace și încolo* (VOR.); *avea trei bețișoare în mână și când a amenințat toate curțile s'au răsipit* (VOR.); *se opri în loc, amenință asupra lor și se făcură stane de piatră* (ISP.) [lat. **amminaciare* < *minaciae*].

amenințare, **amerințare**, sf. Faptul de a amenința: *a este mai gra pentru un suflet ce se clatină ușor decât chiar lovitură* (GAR.) || Vorbă, faptă, gest, etc. prin care se amenință cineva.

amenințat, **amerințat**, sb. Faptul de a amenința.

amenințător, **amerințător**, **toare**, adj. sm. f. Care amenință: *acel nor - de groaznică vijelie se apropiă de țara lor* (BĂLC.); *a mers la primărie, apoi la subprefectură, să denunțe pe -* (GAR.) [amenință].

amenințătură, **amerințătură** (pl.-turi), sf. (BUD.) = amenințare [amenință].

†**amenință** (*amenit*) (B.-DEL. T.-STAM.)... = amenință...

***amenitate**, sf. Plăcere ce produce frumusețea unui loc || Prin ext. Firea aceleia care primește cu bunăvoință, cu blândete pe cineva, afabilitate: *îl primiri cu acea - și ospetie sinceră* (NEGR.); *erau siguri a găsi la dânsul o primire*

plină de -, *exemple bune și sfaturi frățești* (I.-GH.) [fr. aménité < lat.].

***ament** (pl.-ente), sn. (*Bot.*) Inflorescență

Amente (de anin).

asemănătoare cu un spic, formată din reunirea pe o axă principală a mai multor flori unisexuate sesile (așa la saleie, anin, alun, plop, stejar. etc.) (F), v. **mățișor** [lat. *amentum*].

***amentacee**, sf. pl. (*Bot.*) Familie de arbori cu flori monoice sau dioice dispuse în amente [fr. *amentacées*].

***americă**, sf. Pânză de bumbac ordinară țesută în fabrici: *zic că pânza de casă trăește mai mult decât cea de țarg numită -* (ION.); *de vei lua minimul de 3000 mii țărunci care consumă câte 33 coți cît și 30 coți -* (NEGR.) [America].

***american**, **-ană**, adj. sm. f. Din America, care locuiește sau s'a născut în America (în spec. în Statele-Unite) || *Alună -ă, v. alună* || **American**, **Americană** (pl.-ane), sm. f. Locuitor din America || *Se face -, fam. se preface că nu știe nimic, se face nznai* [America].

***americanesc**, **-ească**, adj. Din America, în felul, după obiceiul Americanilor [american].

***americaneste**, adv. După obiceiul, în felul Americanilor || În limba americană [americanesc].

***americanism** (pl.-isme), sn. Particularitate a limbii engleze vorbite în America (în spec. în Statele-Unite) || Purtare, apucătură americanescă [fr. *americanisme*].

***americuță** (pl.-uțe), sf. (*Bot.*) Specie de mușcată (*Pelargonium hortulanum*) [America].

****amerindă** (*amerindez*) *Trans.* = merindă. **amerință** ... = amenință ...

amestec (pl.-ecuri), sn. Punere la un loc de mai multe lucruri: *din acest - de atâtea substanțe nu cred să iasă ceva* || *Lucruri îngrămădite fără nici un rost, confuziune: cartea aceasta e un - ciudat de fapte pe care singur autorul se vede că nu le-a înțeles* || Împreunare de mai multe lucruri, de mai multe însușiri:

Laurent erî -ul cel mai plăcut de om serios și de ceia-ce se numește „un gamin” (I.-GH.) || Participare la un lucru, la o afacere, faptul de a fi tovarăș cu cineva (mai des în înțeles pejorativ): credeai că oferindu-i un serviciu cu totul fără ~ în politică nu puteai să se atingă întru nimic credințele și convicțiunile sale (I.-GH.); ai face mai bine să stai deoparte, să n' ai nici un ~ în această afacere; nu cred să fi avut și el vre-un ~ cu ei || Legătură, raport: se strecoară în inima copiilor latine și obiceiuri ce n' au nici un ~ cu datinele moștenite de noi dela străbunii Romani (ISP.) || †† Pretenție asupra unui lucru: să n' ai bă ceia frați amestec într' uceale vii (H.A.S.D.) || †† De-*ul*, loc. adv. Amestecat la un loc, împreună: porțile zidului tocmit cu aur și cu argint de-amestecul (D.O.S.) [a m e s t e c ă].

amestecă (amestec), vb. tr. A pune două ori mai multe lucruri la un loc pentru a schimba însușirile lor, a scoate ceva nou din ele: dacă le vei amestecă toate împreună vei obține substanța dorită; mi se pare că vinul acesta a fost amestecat cu apă || A pune ceva într'un lichid și a-l mișcă ușor ca să se topească: amestecă mai bine zahărul în apă || A face pe cineva să ia parte la ceva ce nu e potrivit cu firea, cu demnitatea lui: l-a amestecat și pe el în această afacere necinstită || A pune lucruri de același fel în alt șir, a schimba felul cum sânt așezate: amestecă cărțile; ia lopata și amestecă puțin nisipul || ~ cu pământul, a face una cu pământul: curțile Domnului Gheorghe Ștefan... au bătat vjețile vremii și le-au amestecat cu pământul (V.L.A.H.) || A încerca: cu o falcă în ceriu și cu alta în pământ la șovin ulergă, voroava amestecând, limba bolborosindu-i (C.A.N.T.); ~ vorba ca făcălețul mămăliga (Z.N.N.), a bălbăi, a vorbi fără șir || †† A vorbi de rău pe cineva, a intrigă contra lui, a-l denunța: s'au fâgăduit că nu-l va amestecă la Poartă pre Dimitrașco Vodă cât va trăi cu domnia (N.E.C.) || vb. refl. A se schimba firea unui lucru prin contopirea de elemente deosebite: este o concepțiune cu totul falsă aceia a raselor pure, pentru că nu este rasă, nu este popor, care să nu se amestece cu altele || A lua parte la ceva, mai ales fără nici un rost, fără a fi chemat: la început eu nu mă prea amestecam, le lăsam pe ele să alcagă și să hotărăscă (V.L.A.H.); fă ce știi, nu mă bag nu mă amestec; se amestecă mereu în vorba noastră; se amestecă unde nu-i fierbe

oala (loc. prov.); se amestecă ca măru-rul (sau ca pătrunjelul, cimbrul) în bucate (loc. prov.); cine se amestecă în tă-rățe îl mănăcă porcii (prov.) || A se pierde, a dispărea printre alții: i-am pierdut urma, s'a amestecat printre lume || †† A avea legături cu cineva, a veni în atingere cu cineva: cu prieten mănios nu te amestecă (B.I.B.L.) || †† A avea pretenții la ceva: să fie și delu noi slugilor noastre acela sat dreaptă ocină și alt nime să nu să amestece (H.A.S.D.) || †† A-și pierde mintea: la griji eră și toată tabăra le-șească, așa se amestecă de rău Leașii (M.-C.O.S.T.) (v. **mestecă**) [lat. * a m m i x t i c a r e < m i x t u s].

†† **amestecăciune**, sf. (P.R.A.V.-G.O.V.) Ame-stecare [a m e s t e c ă].

amestecare, sf. Faptul de a (se) amestecă || Participare la ceva: țara aceasta fiind mai mică, nice un lucru singură de sine, fără adunare și ~ cu alie țări n'au făcut (M.-C.O.S.T.) || †† Vorbire de rău despre cineva, intrigă, denunțare: Brâncovanu întâlesese de-a ce l-au amestecat ginere-său, Constantin Duca Vodă (M.U.S.T.).

amestecat, -ată, adj. p. amestecă || De tot felul: lume -ă || †† Nehotărit, încurcat, confuz: și așa au stătut lucrurile -e doi ani (N.E.C.); aceste vreami care așid amestecate sub a unui Dumnezeu știintă stau (M.-C.O.S.T.) || †† Nehotărit: fiind moșia Ulmuleților -ă și nehotărită de cătră alte siliști ale lor (H.A.S.D.) || adv. În chip amestecat, fără alegere || sb. Faptul de a (se) amestecă.

†† **amestecățiș**, sb. Multe lucruri la un loc, bogăție de lucruri: împlut-ai limbi de mulțimea ta și den -ul tău ai îmbogă-țit pre toți împărății pământului (B.I.B.L.) [a m e s t e c ă].

amestecător, -toare, adj. sm. f. Care ames-tecă || †† Care vorbește de rău pe cineva, intrigant, denunțator: Gheorghe Marti-nus, om - mare fiind (M.-C.O.S.T.); l-au pârît Dumitrașco Vodă precum are frați în Turigrad și sânt -i de domnia (N.-C.O.S.T.) [a m e s t e c ă].

amestecătură (pl.-turi), sf. Multe lucruri puse la un loc pentru a alcătui ceva nou: ia din fiecare substanță cât s'a pre-scris și vei pune amestecătura aceasta să fiarbă || Ingrămădire de lucruri fără rost, confuziune: n'am mai văzut o lu-crare în care să fie atăta ~ || Lume de tot felul, de toate condițiile: invitația nu s'a făcut cum trebuia, e prea multă ~ || †† Învălmășeală: jumătate de oaste fu-gise de supt corturi la altă parte de ta-bără de părăsise și puștile și se făcuse ~

mare (M.-COST.) || †† Neînțelegere, dușmănie: *tâmplatu-sau de au murit și craiul leșesc și eră multă - între Leșe, că nu-și putea alege, craiu (NEC.); văzând aceste amestecături între Leși și între Moldoveni îmblă la mijloc cumvă să-împace (GR.-UR.) || †† Intrigă: s'au temut a merge Mateiu Vodă, de aceale amestecături ce-l amestecă Vasilie Vodă la Poartă (M.-COST.) || †† Faptul de a se amestecă într'o afacere, de a pretinde ceva, pretențiune: *nimine den ruda mea și den oamini mei cu acea moșia trabă să n'arbă nici vre-o - (HASD.) || †† Înurecătura, situațiune turbure: *socotind că între acele amestecături i se vor închină lui și mai apoi îi va plecă supt giugul său (GR.-UR.) [amestecă].***

amețeală (pl.-țeli), sf. Turburare a stării cuivă din cauza unei indispoziții, unei boale: *l-a luat cu frig și cu -; mi-a venit (sau m'a apucat) ~; o trec amețeli și sudori de zăpușală de greutatea sacului de pe umăr (VLAH.); ca să-i treacă de - țărâmul se afumă cu păr de urs (HASD.) || Stare în care cineva nu-și mai dă seamă de ce se petrece, e zăpăcit: *unii donlăniacu ca nebunii, până-i apucă - (CRG.); ba nu ne înțelegem nici de cum, am strigat, ieșind din ameteala ce mă cuprinsese întru auzul bărbarelor numiri a buchilor lui (NEGR.) || Fig.: e atăta turburare și - în lumea noastră încât nu mai înțelegi nimic || Turburare a minții din cauza băuturii: *în starea de - în care se găsiă nu mai știă ce face || amețeala-oiilor (Bot.) = răsfug (Chondrilla juncea) [ameți].***

ameți (amețesc), vb. tr. A turbură mintea cuivă, a face să-și piardă capul, a zăpăci: *atăta cilit l-a amețit de tot; lasă-mă, nu mă mai ameți cu vorbele tale || A face pe cineva să creadă lucruri neadevărate; amețește lumea cu promisiuni deșarte || A îmbătă: *vinul acestu e prea tare, simt că m'a amețit || vb. intr. A simți o turburare în starea sa din cauza unei indispoziții, unei boale: *nu mai știu ce s'a întâmplat pe urmă cu mine, că mi s'a făcut rău și am amețit || Fig.: baba atunci a amețit de bucurie (CRG.); amețește de frică văzându-l pe smeu venind lol fuja în urma lor (RET.) || vb. refl. A-și pierde mintea, a se zăpăci: *de emoțiune s'a amețit de nu mai știu ce vorbesc; s'a amețit de atâtea laude câte i s'au făcut || A se îmbătă: *m'am amețit dintr'un singur pahar [lat. *ammattus].*****

amețire, sf. Faptul de a (se) ameți.

***ametișt** (pl.-iste), sn. (Min.) Varietate de cuarț transparent de culoare violetă; se găsește mai ales în Brasilia și Madagascar (F) || ~ *oriental*, varietate violetă de corindon cu strălucire sticloasă sau de sidex, e birefringent și se electricează prin frecare; se găsește în granituri, bazalturi și nisipuri diamantifere; e foarte prețuit în bijuterie [fr. améthyste].

Ametist.

amețit, -ită, adj. p. **ameți**: a umblă - ca un ciocârlan (MAR.), a umblă zăpăcit, a nu ști ce face || Cu mintea dusă, fără conștiință: a căzut - la pământ || Fig.: *blânda turturică a sovîit -ă de bucurie, aproape de soțul ei (ODOB.) || Beat: ce mai stai de vorbă cu el, nu vezi că-i -? || sb. Faptul de a (se) ameți.*

amețitor, -toare, adj. Ce dă amețeală, ce te face să amețești: o greutate îmi apăsă inima; un nor - veni și se puse pe ochii mei (NEGR.); jos sub noi la o adâncime amețitoare urlă vânturile Oltetului (VLAH.); în lungul apei aleargă șogmotoasele trenuri în goană amețitoare (VLAH.) [ameți].

amețitura, sf. Ameteală || Fig. Înșelăciune: *văzând Moldovenii această călcare de lege și -, nu suferiră (GR.-UR.) [ameți].*

***amfibiu, -ie**, adj. Care trăește pe uscat și în apă (cum este broasca, crocodilul) || Fig. Care e de două feluri: *coconul Andronache eră din soiul acel - căruia se poate aplica proverbul moldovenesc: nici căme nici ogar (NEGR.); a! tu ai slove amfibii, nici glasnice nici neglasnice (NEGR.) || amfibiu (pl.-fibi), sn. și (mai des) amfibie, sf. Animal care trăește și pe uscat și în apă [fr. amphibie < gr.].*

***amfibol** (pl.-oturi), sn. (Min.) Gen de minerale în a căror compoziție intră silicați anhidri de protoxid de fier, de magnezie și de calce; se prezintă mai adesea sub formă de cristale verzi; varietățile mai însemnate sânt tremolita, actinotul și hornblenda [fr. amphibole].

***amfibologic, -ică**, adj. Cu dublu înțeles: oracol -, frază -ă [fr. amphibologique].

***amfibologie**, sf. Construcțiune greșită prin faptul că ce se spune în ea poate fi luat în două înțelesuri [fr. amphibologie <gr.].

***amfibrah**, sm. (*Metr.*) Picior (în metrica greacă și latină) compus dintr'o silabă lungă între două scurte (— —) [lat. amphibrachus].

***amficioni**, sm. pl. (*Ant.*) Membri ai amficioniei [fr. amphictyon <gr.].

***amficionic-ică**, adj. (*Ant.*) De amficionie: *adunare* ~ă [fr. amphictyonique <gr.].

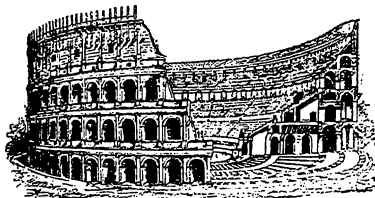
***amficionie**, sf. (*Ant.*) Federațiune religioasă și politică între mai multe orașe din Grecia antică || *Adunare* a acestei federațiuni [fr. amphictyonie <gr.].

***amfiguric-ică**, adj. incurcat, neînțeles: *discurs*, *stil* ~ [fr. amphigourique].

***amfimaçru**, sm. (*Metr.*) Picior (în metrica antică) format dintr'o silabă scurtă între două lungi (— —) [lat. amphimachus].

***amfiòxus**, sm. (*Zool.*) Gen de vertebrate, cel mai apropiat de nevertebrate și care e considerat ca cel mai inferior dintre pești [fr. amphioxus].

***amfiteatru** (pl.-*tre*), sn. Sală (de cursuri, de adunări) în care băncile sânt așezate la înălțimi gradate, fiecare din ele ceva mai sus decât cea dinainte, așa ca să poată vedea ori-cine, chiar cei mai din urmă: *la interesantele lectii de istoria*

Amfiteatru.

tării ținute de Cogălniceanu, -l era totdeauna plin (I.-GH.) || Fig.: *acele sate vesele ce se prelungesc în acest întreit șir de muni ce se întind în - pe orizon (NEGR.)* || (*Ant.*) Clădire descoperită, la Romani, de formă rotundă sau ovală, cu locuri de jur împrejur așezate la înălțimi gradate și în care se dedeau sărbători populare, jocuri, lupte de gladiatori, etc. (F) [fr. amphithéâtre <gr.].

***amfitrion**, sm. Cel care face onorurile invitațiilor, care dă o masă: *râu fac domniî procopsiți de ponosluesc cu nume de ~ pe oamenii cei avuți din ziua de azi ce primesc cu voie bună oaspeții cei de omenie (ISP.)* [fr. amphitryon <gr.].

***amforă** (pl.-*ore*), sf. Vas de pământ în formă lungăreată și cu două toarte în care cei vechi țineau vin, untdelemn, etc. (F) || (*Ant.*) Măsură de capacitate pentru lichide (aproape 19 litri), la Greci și la Romani [lat. amphora].

Amforă.

***amiant**, sb. (*Min.*) Varietate de asbest care se prezintă sub formă de fire mătasoase foarte flexibile, textile, semănând cu jurubițe de mătase; cei vechi țeseau din el fitluri de lămpi și azi se mai întrebuințează la fabricarea de țesături incombustibile, de hârtii de filtrat, inatacabile de acizi, etc.; se găsește mai în toată Europa, mai ales în Italia, Corsica și Savoia [fr. amiant <gr.].

amiaz(ă) = amiazi.

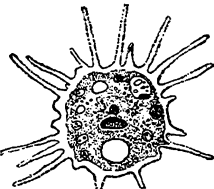
†**amiazănoapte = miazănoapte.**

†**amiazăzi**, adv. *Tr.-Carp. Mold.* La ceasurile 12 din zi: *pierise soarele tocma ~ (M.-COST.); Domnul m'ascultă că-i sânt pre samă, Sara ș'amiadzăzi și demineată (DOS.)* || (Mai des întrebuințat în loc. adv.) *de - : nu vezi c'a trecut soarele de amiazăzi (CRG.); zi-i să vie la noi unde vom odihni de - (GAST.)* || *cătră - (BUD.); †† întru - : întru amiazăzi strălucî lumină multă de năprasnă spre menre (COD.-VOR.); †† pre - : acest răspuns au venit lui Dimitrașco Vodă într'o zi pre - (NEC.); †† după - : și audziră glasul Domnului Dumnezelui ce îmbălî în raiu la răcoare după amiazăzi (PAL.)* || *Cruce - , tocmai la ceasurile 12 : când va fi soarele cruce - , atunci te răpede iute și apucă un puin (SB.)* || sb. †† *amiazăzul, amiazăzea*: și-mi fu amiazăzea ca miezul nopței (GAST.); *întunecă soarele într'o - cât se vedeă stealele (MOXA)* || †† *Ziua - mare*: și-l duceă prin mijlocul târgului la Copou la primblare și-l priviă tot norodul ziua - mare (NEC.) || †† *Sud : a Romanilor împărăție carca dela - la miazănoapte să întinsease (CANT.); nunai ce văzum despre - un nuor cum să rădică de o parte de cer (M.-COST.)* [lat. ad medium diem].

amiază, amiază, adv. Ora 12 din zi (rar întrebuințat singur): *Și răriile soarbe și pasări săgetează Și umbra o înghite când ziua e amiază (ALECS.)* || (De obicei în loc. adv.): *la - ; în - : Până să*

zică „bou breaz“ Vine soarele la amiază (ZNN.), se zice despre cineva încet la vorbă, la lucru, tembel; când eră soarele în amiază frea tūcēā (EMIN.); de -; spre -; către -; pe (la) -; A doua zi pe amiază în șes la Sirēt soși (NEGR.): după -; sub -, *Trans. Mold.* (HASS.), pe la 1 după amiază || *Cruce* -, tocmai la ora 12: când soarele e cruce - || **amiază**, sb., **amiază**, sf. Timpul dela ora 12 din zi; locul pe care-l ocupă pe cer soarele la această oră: tocmai când soarele e deasupra amiazului ea soșește la locul de întâlnire al vânturilor (ODOB.); prin acele locuri misterioase scâldate acum de razele amiezii (ODOB.) || *Pe la o amiază: ne-am pomenit pe la o amiază la Hunul Grecilor* (VLAH.) || *Amiazul mare: când fu la amiazul mare fugarul stătū locul și feciorul de împărat se trezi singur* (ODOB.) || *Ziua în (sau la) amiază mare: l-a prins furând ziua în amiază mare* || *Amiaz(ă), măncarea dela 12, prânzul: Că gura mă blăstămai Să n'am prânz Fără de plâns Nici amiaz Fără năcaz* (IK.-BS.); a face amiază sau amiazul, a prânzi: aci se așează ca, deși eră seară, să-și facă amiazul (RET.) || *Amiazī, Sud: pe un deal despre amiazī a satului Suharāul se găsește o piatră în patru muchi, în mărimea unei mese* (ODOB.) [**amiazăzi**].

***amibă** (pl.-be), sf. (Zool.) Gen de animale protozoare rizopode al căror corp e format dintr'o masă protoplasmică, în genere incoloră, în interiorul căreia se găsește un nucleu; trăiesc în apele dulci și chiar pe uscat (F) [fr. amibe].

Amibă.

***amic**, sm. ***amică** (pl.-ice), sf. Prieten [lat. amicus, -ica].

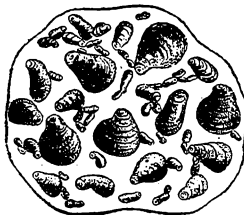
***amicabil**, adv. Prietenos: și mă întrebă numai precum un dascăl pe eleva lui, amicabil, însă destul de rece: adevărat vorbești? (EMIN.) [lat. amicabile].

***amicăl, -ală**, adj. De amic, prietenesc: le-găturile -e dintre ei mi se pare că s'au mai răcit || Prietenos, deschis: înțelegerea cu locotenentul Bastard a fost mai scurtă și mai -ă când ne-am comins că puteam vorbi fără intermediar (I.-GH.) || adv. Prietenos: nici n'ai crede cât e de fals, cu toute că vorbește așa de - [fr. amical < lat.].

††**amicie** = **amicitie**: am eliberat toți robii noștri, voind astfel să recunosc amicia lui Porojan pentru mine (I.-GH.) [amic].

***amicitie**, sf. Prietenie [lat. amicitia].

***amidon**, sb. (*Chim.*) Substanță pulverulentă, grăunțoasă, albă, insolubilă în apă,

Grăunțe de amidon.

care se extrage din grăunțele cerealelor (grâu, ovăs, porumb, etc.) și dintr'un mare număr de plante (cartofi, morcovi, etc.); din ea se face scrobeala (F) [fr. amidon].

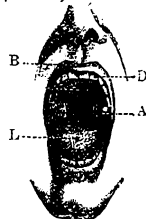
††**amiezăză** (*amiezăzez*), vb. intr. *Trans.* (RET.) A mânca de amiază [amiazăzi].

amiezi¹ = **amiazī**.

****amiezi**² (*amiezesc*), ****amieză** (*amiezéz*), vb. intr. *Vélc. Trans.* (TOC. BARC. POP.) A lua masa de amiază, a prânzi || *Mold.* (PAMF.) A se odihni la amiază (vorb. despre vite) [amiază].

****amiezire**, ****amiezare**, sf. *Vélc. Mold. Trans.* Faptul de a amiezi, de a amieză.

***amigdală** (pl.-ale), sf. (*Anat.*) Fiecare din cele două glande, în formă de migdală, așezate de o parte și de alta în fundul gurii, unde începe gâtul; ele se inflamează ușor la frig (F) [fr. amygdale < lat.].

Amigdale
A. Amigdală
B. Buza
D. Dintă
L. Limba.

***amigdalită**, sf. (*Med.*)

Inflamație a amigdalelor, gâlei [fr. amygdalite].

***amigdaloid, -idă**, adj.

În formă de migdală ||

amigdaloid, sb. (*Geol.*) Rocă în a cărei masă se văd amestecate mici corpuri în formă de migdală [fr. amygdaloïde < gr.].

****amiji** (*amijesc*), vb. intr. (SB. VOR. CRG.)... = **miji** || vb. refl. A atipi: Măna pe pahar punea, Numai câte trei rânduri le da, Toți boierii s'amijă (TOC.).

††**a-mijloc**, loc. adv. v. mijloc.

***amijl**, sb. (*Chim.*) Radical ipotetic al alcoolului amilic și al derivatelor sale [fr. amy-le < lat.].

****a-milă**, loc. adv. v. milă.

***amilaceu, -acee**, adj. (*Chim.*) Ce are proprietăți asemănătoare cu ale amidonului [fr. amy-lacé].

***amîlic, ică**, adj.: alcool -, alcool produs prin distilarea fermentațiunii alcoolice a feculei de cartofi || Se zice și despre compuşii derivați din alcoolul amilic: *seriă -ă* || Vorb. de însușirile acestor compuşii: *miros -* [fr. amylique].

amîn¹, interj. (introdusă din limba bisericească) *Așa să fie* || *A zice -*, a primi ceva, a consimți la ceva, a lăsa așa să fie; *zice - la toate* (ZNN.), primește tot, fără a mai sta pe gânduri, fără împotriviire || sb.: *cât -ul*, nici de cum, niciodată: *nu-i dăduse cât -ul prin gând* (ZNN.); *nu se mai întoarce cât -ul* (ZNN.); *până la -, nici la -, niciodată: nu mai putea adică să-l desgroape nici la -* (ISP.) || †† *În veți de -, în vecii vecilor: am vândutu-o dumisale ca să-i fie dumisale moșie în veți de -* (HASD.) [vsl. a min ū <gr.].

amînte, adv. În expresiunile: *a-și aduce -, a-i reveni în minte un fapt, un lucru din trecut: nebunul nu râde de ce vede, ci de ce-și aduce -* (loc. prov.); a *bוגă de seamă, a ține socoteală: adu-ți - că mai avem numai vreo câteva zile până la plecare; †† a-și aduce - cu..., a semăna cu...: întru unele voroave își aduce - preste seamă cu a noastră limbă moldovenească* (M.-COST.) || *A aduce -, a redeșteptă în mintea cuivă un fapt, un lucru din trecut, a face pe cinevă să se gândească la un lucru care i-a pierit poate din minte: nu-i mai aduce - de nenorocirile din trecut; îi aduc - că mi-ai fâgăduit volumul pe care l-ai tipărit* || *Aducere -*, faptul de a(-și) aduce aminte; lucru, fapt despre care (și) aduce cinevă aminte: *iată câteva aduceri - din tinerețe* (I.-GH.) || *Aducător -*, care aduce aminte; †† care își aduce aminte: *preotul aducătoriu - de rău acela niciodată nu duce lui Dumnezeu jertfă curată* (PRAV.-MAT.) || *A lua -* (la sau †† spre) *cevă, a fi cu gândul la ceva, a lua în seamă ceva: ascultați, fi, învătătura tatălui și luați - a cunoaște socoteala* (BIBL.); *frule, la a meu înțelepciune ia -* (BIBL.); *iu - spre ruga meu* (COR.); a fi cu toată băgarea de seamă la ceva, a nu-și scăpa nimic din vedere: *dete câteva târcoale curții împărătești și luă - lu toate amănuntele și înconjură cetatea* (ISP.); †† *a se lua -, a avea grijă de tine: mâncându și săturându-te. ia-te - pre tine să nu fi să lătească inima* (BIBL.) || *Luare -*, băgare de seamă, atențiune: *fi cu luare - la tot ce vei vedea și auzi; n'u procedat cu destulă luare -* || †† *Luitor -*, băgător de seamă: *făcându-mă asemenea vultu-*

rului celui mai lăutătoriu - (HASD.) || *A-i veni -, a i se redeșteptă în minte, a-i veni în gând, a-i trece prin minte: nu-mi vine pentru moment - un alt exemplu mai potrivit; într'o zi i-au venit lui Bertoldo - să meargă să vază și el cetatea* (GAST.) || *A-i pică -, a-și aduce aminte, a-și da seamă: și numai acumă îi pică - că și el e june* (CĂT.) || *A-i fi -, a avea de gând: mi-i - să plec; iară craiul Vladislau cu Iancul Domnului le eră - și cercă vreme să se ridice asupra Turcilor* (N.-COST.); a avea tragere de inimă, dispoziție pentru ceva: *nu-i e - să lucreze; a-i trece prin minte, a-i veni în gând: nimăru-i - n'a fost să le dea de știre* (MUST.) [a³+ minte].

****amînteală**, sf. Săl. (HASD.) = amintire [a minti].

aminti (amîntesc), vb. tr. și intr. (construit de obicei cu *de*, *despre*) *A aduce aminte: flecare din aceste locuri îmi amintesc zile triste; nu-mi mai aminti de cele petrecute* || *A pomeni: am uitat să amintesc și alte fapte care confirmă această părere; cronicarii moldoveni amintesc cele mai de multe ori numai în treacăt de evenimentele desfășurate în Muntenia* || vb. refl. *A-și aduce aminte: nu-mi mai amintesc ce mi-ai spus; nu e dureri mai mare decât să-ți amintești în mizerie de zile fericite de altădată* [a minte].

amintire, sf. Faptul de a (-și) aduce aminte || *Aducere aminte: amintiri duioase mă leagă de acest loc* || *Pomenire: cea mai veche - despre familia Urche este din secolul al XV-lea.*

amintitor, toare, adj. Care aminteste [a-minti].

amînt(e)re(a), amintrele(a) = altmînteri, altmîntrele(a).

†† **a-minune**, loc. adv. v. minune.

†† **amiră**, sm. Împărat (în țările orientale), Sultan: *amiră sau domnul Serachamilor urătând cartea lui Ioan Damaschin, el au răspuns pccum slova să fie așa mărturisește* (CANT.—DOS.) [ngr. ἀμυρᾶς].

***amiral**, sm. (Mar.)

Ofițer de gradul cel mai înalt în marina militară (F) || *Vice-amiral*, ofițer de marină al cărui grad este asimilat cu acela de general de divizie || *Contramiral*, grad în marina militară coresp-

Amiral.

punzător celui de general de brigadă ||
adj.: *vas -*, *vas de frunte* al unei escadre,
vas care duce pe un amiral [fr. *amiral*].

***amiralitate**, sf. (*Mar.*) Administrațiunea
superioară a marinei militare [după fr.
amirauté].

†**amiraș** (DOS.) = **amiră**.

a-mirare(a) (*de-*), loc. adv. v. **mirare**.

****amiroană** (pl.-oane), sf. Săc. Doamnă,
cucoană [ar. *amiroaniye*].

†**amiroși**, *Mold. Trans.*... = **miroși**...

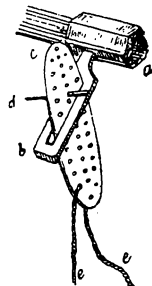
****amirul** (*amiruesc*), vb. tr. *Grj. Trans.*
(MOLN. BARC. GR.-N.) A câștigă, a luă
în stăpânire: *numele satului se trage dela*
unul Kadu, unul bătrân ca și mine, el
l-a amiruit pământul (GR.-N.) [v. *mirui*].

****amiruire**, sf. *Grj. Trans.* Faptul de a
amirui.

†**amistui**... = **mistui**... || Fig. A (se)
ascunde: *l-au întrebat a cui sânt acele*
odoare ce scriu în izvod, au răspuns
Iordachi' că-s toate a lui, iară nu le știe
unde le-au fost trimis giupâneasa lui
să le amistuască (N.-COST.); *totdeodată*
și le imprăștiindu-se și fitecarca unde
și cum putea amistuindu-se și aciudin-
du-se (CANT.) || A rămânea ascuns, a nu
se îndeplini: *orânduiala dela Dumnezeu*
nu se poate să se amistuască (M.-COST.) ||
Fig. A-și ~ *capul*, a-și scăpa capul,
vieata: celu ce ru petrece pre cel vi-
norat după ce va face greșulă pentru
să-și poată ~ capul să va certă după
voia giudetului (PRAV.-LUP.).

amnar, ****amânar** (pl.-are), sn. Bucată de
otel cu care lovind în cremene ies scân-
tei: *cât ai scăpără (sau ai da) în ~* (loc.
prov.) *într'o clipă*, iute, repede; *nici cât*
ai scăpără (sau ai da) în ~ (loc. prov.),
nici o clipă, câtuși de puțin: *ii dete pe*
vizitii curții care să nu se deslipească
de stăpânul său nici cât ai da în ~ (ISP.);
a rămânea fără ~ (loc. prov.), a rămânea
fără ceva de tot trebuincios, a fi sărac
lipit (ZNN.); *zeamă de ~*, *Trans.* (BARC.
H.A.S.D.), se zice despre o ciorbă acră sau
prea slabă || Bucată de fier pentru ascuțit:
Palosul scotei, Pe ~ îl da (TEOD.); *-ul*
de ascuțit cutitii e un fier lung rotund
(LB.-IN.) || (*Țes.*) Parte a războiului de țesut
care e fixată în una din cele patru găuri
ale sulului dinainte, de partea dreaptă
a celui care țese; cu ajutorul acestei bu-
căți se ține întinsă partea țesăturii dela
sulul de dinapoi până la cel de dinainte;
dacă partea țesută s'a prea lungit, o
strângem atunci pe sulul dinainte, învâr-
tindu-l cu amnarul; făcut din lemn, are
forma unui diapazon, dar cu cele două
extremități de sus unite (F) || (*Agr.*) *Băn.*

Meh. (H.A.S.D.) Bucată de fier sau cuiu cu
ajutorul căruia se coboară sau se ridică
fierul lat dela plug ||
(*Tehn.*) **Mold.** (H.A.S.D.)
Fiecare din cele patru
speteze, câte două la
fiecare loitră a căruței,
care leagă la extremități
carămbii || Grindă
groasă care unește mai
mulți stâlpi; **Mold.** la
casă, fiecare din stâlpii
care se pun în colțuri-
le ei: *Pe cea vale*
mare Este-o casă din-e
(SEV.) || (*Tehn.*) **Mold.**

Amnar (la războiu)
a. Capătul sulului
b. Amnar
c. Lopățica
d. Cuiu
e-e. Sfoara ce leagă
lopățica de patul
războiului.

Trans. (H.A.S.D.); la moa-
ră, fiecare din stâlpii
care alcătuiesc corpul
morii și sânt dăltuiți
de o parte și de alta așa
ca să se fixeze în ei scândurile
păreților; **Băn.** Grinda dela
stăvilarul morii pusă
peste stâlpii bătuți în apă
(v. *stăvilar*),
[a³ + lat. *manuarius*].

****amnărel**, sn. dim. **amnar** (CORC.).

****amnări** (*mă amnăresc*), vb. refl. *Haț.* (RV.-
CR.) A se ameți, a se chercheli [a m n a r].

****amnărît**, -**ită**, adj. p. **amnări**, *Haț.* (RV.-
CR.) Cherchelit, beat.

****amnărșuș**, sn. dim. (*Țes.*) **Mold.** (SEZ.) =
amnar [a m n a r].

***amnesia**... = **amnistia**...

***amnezje**, sf. Slăbire, pierdere a memo-
rii [fr. *amnésie* <gr.].

****amniinosi**, *Mold. Bucov.*... = **miroși**...

***amnistia** (*amnistiez*), vb. tr. A acordă
amnistie [fr. *amnistie*].

***amnistiare**, ***amnistiere**, sf. Faptul de a
amnistia.

***amnistiaț**, -**ată**, adj. sm. f. p. **amnistia**.
Căruia i s'a dat amnistie.

***amnistje**, sf. Iertare ce se dă de șeful
Statului celor care au comis ceva ilegal;
ea se acordă în masă, nu individual,
la toți cari s'au făcut vinovați de o
anumită faptă și redă acestora toate
drepturile pe care le aveau înainte de
a fi urmăriți [fr. *amnistie* <gr.].

****amnu**, *Mt.-Ap. Săl.* (FR.-CDR. H.A.S.D.) =
acum [a m u + n u m a].

amoietură (pl.-turi), sf. (COST. BARC.) Ce
este pus amoiu [a m u i a].

amoiu, adv. (în expresiunea): *a pune ~* ||
Ți a băgă ~ - *mai întâiu au băgat pieile ~*
și apoi le-au tot frecat și le-au smuls
până s'au argăsiit (TIKT.) || *A pune de ~*,
Săl. (TRIB.) || *A pune în ~*, **Băn.** (LB.-IN.)
[a³ + m o i u, derivat din m u i a].

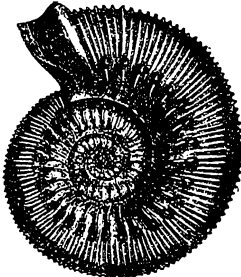
***amoniac**, sn. (*Chim.*) Corp gazos incolor

și cu miros pătrunzător format din hidrogen și azot, cunoscut altădată sub numele de alcali volatil; se degajează din toate substanțele animale în putrefacțiune; dizolvat în apă e întrebuințat în medicină pentru proprietățile sale caustice [fr. ammoniacal].

***amoniacal, -ală**, adj. (*Chim.*) Care are mirosul sau proprietățile amoniacului: sare ~ă; miros ~ [fr. ammoniacal].

***amoniât**, sb. (*Chim.*) Combinațiune a amoniacului cu un oxid metalic [fr. ammoniate].

***amoniț**, sm. (*Geol.*) Gen de molusce fo-

Amoniț.

sile din clasa cefalopodelor, foarte răspândit în terenurile secundare (F) [fr. ammonite].

††**amoniție = amuniție.**

***amoniu**, sb. (*Chim.*) Metal ipotetic compus din gaz amoniac și un atom de hidrogen || *Clorură de -, țipirig* [fr. ammonium].

***amor**¹ (pl.-oruri), sn. Iubire, dragoste (între cele două sexe): *Ce e ~ul? E un lung Prilej pentru durere* (EMIN.) || Iubit, draguț (în poezia populară) || Mai rar și învechit cu alte înțelesuri ale sentimentului de iubire: ~ul patriei; *Ascultă dar, Stăpâne, supusa rugăciune: Până'n ceasul din urmă amorul tău să-mi fie Comoară de nădejde, de dulce bucurie* (ALX.) || (*Bot.*) = **floarea-amorului** (*Plumbago capensis*) [lat. amor].

***Amor**², sm. Zeul iubirii, Cupidon [lat. Amor].

***amoraș**¹, sn. dim. amor. Cineva draguț: *uite ce copil frumos, ce -!* || Iubit, draguț (în poezia pop.): *-ul mi se nsoară* (TEOD.).

***Amoraș**², sm. dim. Amor: un motiv, în toată pictura, îmi atrage cu deosebire atenția: e un - verde, fluturând pe fundul cărămizii (CAR.).

***amorez, -e(a)ză**, sm. f. fam. Iubit, draguț [după fr. amoureux, -euse].

***amoreză** (mă amorezez), vb. refl. A prinde

dragoste pentru cineva, a se îndrăgi de cineva [amorez].

***amorezare**, sf. Faptul de a se amoreza.

***amorezat, -ată**, adj. p. amoreză || *A fi -luleă*, a iubi pe cineva la nebunie || † Plin de iubire, înflăcărat de dragoste: *această întrerupere a unei vorbe -e pătrunse pe biata fată, care tăc* (NEGR.) || sm. f. Iubit, draguț || sb. Faptul de a se amoreza.

***amorf, -orfă**, adj. Fără formă bine hotărâtă (se aplică în spec. în chimie la substanțe care nu apar sub formă cristalizată: fosfor -) [fr. amorphe < gr.].

***amoros, -oasă**, adj. Înflăcărat de dragoste: *cuvintele lui amorose o lăsuau indiferentă; atunci poetul nu află, în puternica sa închipuire, alte imagini mai potrivite spre a descrie pe acei nenorociți decât a-i asemui când cu șire lungi de melancoliei cocori, când cu amorose porumbițe* (ODOB.) || De amor: *toată piesa aceasta se razimă pe o banulă intrigă amorosă* [după fr. amoureux].

***amoroșo**, adv. (*Muz.*) În chip duios, cu pasiune blândă (se înseamnă acest cuvânt în fruntea notelor care trebuie cântate astfel) [it. amoroso].

***amor-propriu**, sn. Sentiment pe care-l are cineva de însușirile sale, de propria sa valoare, stimă de sine: *cuvintele lui nesocotite m'au jignit în amorul-propriu; îi făc* a se apuca cu tot dinădinsul de lucru, mai ales când eră în joc și amorul lor propriu (NEGR.) [fr. amour-propre].

amorteală (pl.-teți), sf. Starea în care se găsește cineva când amortește: *mă cuprinde din când în când o ~ în picior; cum bău căz* într'o ~ sor cu moartea (ISP.) || Fig.: *lumea pe aici e de tot adormită, n'am mai văzut at*ta ~ [amorti].

amorți (amortesc), vb. intr. A se găsi în nesimțire din cauza unei dureri fizice, unui accident, etc.: *l-au bătut până a amorți; m'am lovit* așa de rău că mi-a amorțit piciorul; *am amorțit de frig* || A pierde însușirea de a simți (în spec. dureri morale): *După suferin* multe înima se 'mpietrește, Răul se face fire, simțirea amortește (ALX.) || A rămânea ca încremenit, a nu mai ști ce să zică: *chemând și pre iazagiul de le-au cetit fermamul împurătesc, scriind să dea Turcii cornăritul, îndaiă au amorțit și s'au m*hănit (N.-COST.) || Fig.: *î-a amorțit gura*, a tăcut, i s'a tăiat pofta să mai vorbească; *Mi-au amorțit limbu* 'n osteneală (DOS.) || Fig.: *nu e nici o distracție aici, toată lumea a amorțit* || Fig. A slăbi, a se întunece:

toate amintirile acestea îi amorteşc deodată ca vibraţiile unei coarde pe care pui mâna (VLAH.) || † ~ de, a încetă de . . . : coteii de chenit, ogarii de scâncit şi şoimul de piuit amurtişă (CANT.) || vb. tr. A scădea puterea unui lucru, a slăbi un efect: când fericirea amorteşte oricare alte simţiri ale noastre (NEGR.); neavând ce face altă, hotărîră a ~ suferinţa prin vesela petrecere (NEGR.) || vb. refl. Fig. A pierde din putere: atunci simţirile ori-cărui călător ajuns a se ~ (ODOB.) [lat. *amortire < mortuus].

***amortibil, -ilă**, adj. Care poate fi amortizat [fr. amortir + suf. -bil].

amortire, sf. Faptul de a (se) amorti || Ne-simţire: Neagra luncă de pe vale care zace 'n ~ (ALECS.).

***amortisment** (pl.-ente), sn. = amortizare: am făcut acest împrumut cu un ~ după zece ani [fr. amortissement].

amortit, -ită, adj. p. amorti || sm. f. Care pare că nu are simţire, fără vlagă: te aştepti dela el la mare lucru, dar nu vezi că e un amortit? || sb. Faptul de a (se) amorti.

amortitor, -toare, adj. Care produce amorteaală [a morţi].

amortitură (pl.-turi), sf. Stare pricinuită de ceva ce face să amortească o parte a corpului: nu ştiu ce să fie această ~ în picior [amorti].

***amortiză** (amortizez), vb. tr. A stinge o datorie prin plata, pe lângă dobândă, a unor sume parţiale la termeni fixi şi într'o seurgere de timp hotărîtă [germ. amortisieren < fr.].

***amortizabil, -ilă**, adj. Ce se poate amortiza: guvernul putea cu o emisiune de 217.000.000 franci pe 6 la sută, ~ă în 44 de ani, să devie deslăvârşit proprietar pe toate liniile dela Roman până la Vărciorova (I.-GH.); rentă ~ă [fr. amortissable].

***amortizare, *amortizaţiune, *amortizaţie**, sf. Faptul de a amortiza: Românul plăteşte pentru dobânzile şi amortizările datorîilor Statului câte zece franci şi şaptezeci şi cinci centime de om (I.-GH.) [germ. Amortisation].

***amovibil, -ilă**, adj. Care poate fi mutat dintr'un loc într'altul (vorb. de funcţionari ai Statului), care poate fi înlocuit: magistrat ~ [fr. amovible].

***amovibilitate**, sf. Condiţiunea de a fi amovibil [fr. amovibilité].

***ampelidee**, sf. pl. (Bot.) Familie de plante dicotiledoane polipetale cuprinzând mai multe genuri, din care cel mai însemnat e viţa [fr. ampelidées].

***amplifică** (amplific), vb. tr. A adăuga la cuprinsul, înţelesul, etc. unui lucru, a desvolta: am să mai amplific puțin pasajul acesta şi cred că va fi mai clar atunci; interpretarea lui amplifică şi schimbă mult înţelesul pe care a voit să-l dea autorul [lat. amplificare].

***amplificare**, sf. Faptul de a amplifică || Adans.

***amplificat, -ată**, adj. p. amplifică || (Gram.) Propoziţiune ~ă, propoziţiune desvoltată, cu mai mulţi termeni decât una simplă sau decât alta din care a fost prefăcută || adv. Cu multe adausuri, în chip desvoltat, pe larg.

***amplificaţiune, *amplificaţie = amplificare** [fr. amplification].

***amplificativ, -ivă**, adj. Care vine să amplifice: această este o simplă observaţiune ~ă pe care am voit s'o fac [fr. amplificatif].

***amplificator, -toare**, adj. sm. f. Care amplifică [fr. amplificateur < lat.].

***amplitudine**, sf. Întindere (în lungime şi în lărgime) a unui lucru || (Geom.) Întinderea cuprinsă între cele două extremităţi ale arcului unei parabole || (Fiz.): ~a oscilaţiunilor unei pendule, întinderea unghiului format de cele două linii extreme ale oscilaţiunilor unei pendule || (Astr.) Arcul orizontului cuprins între adevăratul răsărit sau apus al unui astru şi între punctul unde acel astru pare că răsare sau apune [lat. amplitudo, -inem].

***ampluare**, sf. Întindere: trebuia să dea mai multă ~ lucrării || Desfăşurare întinsă, bogată: se exprimă în fraze pline de ~; nimeni nu-l întrece în ~a gesturilor [fr. ampleur].

***ampluat, -ată** (pl.-ate), sm. f. Slujbaş, funcţionar [după fr. employé].

***amplu, -ă**, adj. Larg, bogat: stilul lui are ceva ~, grav [fr. ample < lat.].

****ampro(o)r, Băn. Oaş. **ampruăr, Oaş. sb. (Păst.) = improor.**

***ampută** (amputez), vb. tr. (Med.) A tăia o parte a corpului: i-a amputat braţul [fr. amputer < lat.].

***amputare**, sf. *amputat, sb. (Med.) Faptul de a ampută.

***amputaţiune, *amputaţie**, sf. = amputare [fr. amputation < lat.].

****amû**, adv. Mold. Bucov. Trans. Acum: tocmai ~ şi-ai găsit să pleci? || Cu înţeles nehotărît (foarte des întrebuintat în povestiri, pentru a legă un şir de fapte cu altele; uneori e simplu expletiv): îmbuc eu ce îmbuc şi mai odăhnesc o leacă boii. Anu când să cărmesc eu pe drumul cela,

ia ca boul din brazdă se sparie (GR.-N.);
cică eră o cucoană bogată și avea o fată.
Amu odată se plimbă cucoana cu fata pe
ulită și le-a ieșit în cale un sărac (GR.-N.)
De -, loc. adv. De acum înainte || †† Cu
înțeles vag, corespunzător aceluia al con-
juncțiilor însă, dar, deci: tu - se nu
ascuți de ei (COD.-VOR.); se - fure ochiul
tău prost, tot trupul tău luminat va fi
(COR.); carele - sânt acealea lucrure?
(COR.) || †† - acmù sau acmù -, dar acum:
nu - acmù le-au luat aceastea fiul (COR.)
[lat. à d - modo].

****amuia**¹, Oaș. = amù.

****amuia**² (umoiu), vb. tr. (COST. BARC.
TRIB.) A pune să se immoaie, a pune
amoiu [a m o i u].

***amuleț** (pl.-ete), sn. = amuletă [germ.
A m u l e t t].

***amuletă** (pl.-ete), sf. Mic obiect (medalie,
figură, inscripție, etc.) pe care-l poartă
cineva atârnat la gât sau în haine și
cărui i se atribuie o putere magică,
apărarea de primejdii, de boale, vrăji,
etc. [fr. a m u l e t t e].

****amușă**, adv. *Ofen.* (PAMF.) Acuma [a m u
+ a c u m a].

††**amuniție** = munițiane (rus. a m m u
n i c i j a, pol. a m u n i c y a).

****amurez**... = amurez...

amurg (pl.-guri), sn. Apusul soarelui, timpul
când ziua se îngână cu noaptea ||
in -, într -, pe lu - || -ul se lasă, dă
în -: când dete în - ca pieri (ISP.) || -ul
diminții (BARC. FR.-CDR.), zorile || Fig.:
Trist e deșertul ce se întinde Pe sub -ul
vietii (ALECS.); se înlăta un părete îngust
și negru, fioros și cobitor ca urma unui
păcat în -ul conștiinței (ODOB.) || Într -ul,
loc. adv.: Călător care într -ul pe paveaua
sântătoare Trecei, tovarăș având numai al
tău căne îngrijit (NEGR.) [a m u r g].

****amurgeală**, sf. *Amn.* (HASD.) = amurg
[a m u r g i].

amurgî (umurgește), vb. unipers. A se lăsa
amurgul, a inseră: până-l mai menim noi
pe popă, până-l mai boscorodim, până
una alta, amurgește bine (CRG.) || Ziua
(sau lumina) amurgește: Iar când soarele
se duse, Pe când ziua amurgia Ochi el
își aruncă (BUR.); Dar lumina amurgește
și plugarii cătră sat, Hăulind pe lângă
jugarii, se întore dela arat (ALECS.) ||
Rar apare și cu altă funcțiune decât
cea unipersonală și cu înțelesul de a
întârzi pe drum până se face seară: ei
când se băteau cu Turcul se ngrămădiau
cu lupii asupra unui biet om care a
amurgit pe drum (GR.-N.) [v. murgî].

amurgire, sf. Faptul de a amurgî.

amurgit, -ită, adj. p. **amurgî**: am căutat
să descoper de pe zarea -ă a trecutului,
din ceața brumoasă a prezentului, o fal-
nică lumină pentru viitorul artelor ro-
mâne (ODOB.) || sb. = **amurg**: când fu pe
la - întâlni un om (ISP.); în - sosim la
Curtea de Argeș (VLAH.) || Pe -e, la -e,
loc. adv. (HASD.) in amurg.

†**amurți** = amorți...

****amuș** (pl.-ușe), sn. *Băn.* (LB.-IN.) Groapă
în care argășitorul pune în apă și var
piele ce au stat amoiu [ung. h a m v a s].

****amuși**¹, adv. *Mold. Bucov. Trans.* Acuși,
îndată || amuși... amuși, acum... acum,
când... când: am o puică: ~ e albă, ~ e
neagră (ghicitoare despre zi și noapte,
GOR.) || Amuși-amuși, mereu, într'una,
îndată [a m u ș].

****amuși**² (amușesc), vb. tr. *Băn.* (LB.-IN.) A
smulge părul de pe piei după ce au stat
în amuș [a m u ș].

****amușină** (amușinează), vb. unipers. *Bih.*
(RV.-CR.) A adulmecă: căinele amușină
iepurele; pisica amușină soarecele.

****amușulul** (amușulucește), vb. unipers. *Mt.-
Ap.* (FR.-CDR.) = amușină.

†**amuță** (amuț), vb. tr. *Mold. Băn. Trans.*

A asmuță: de va avea neștine un dulău
tare și dărz și va mânca pe toți dulăii,
și stăpănu-său va sta de va prăvi și
nu-i va despărți, ce încă-i va amuță
(PRAV.-LUP.); Busuoc amuță câinii dela
noi după dansa (SEV.) || A întărâta câinii
să sară asupra cuivă: acum nu mai trebuie
să lucru și să mă amuțe cei Rumâni
cu câinii (RET.) [v. muță].

†**amuțare**, sf. †**amuțat**, sb. Faptul de a
amuță.

†**amuțator, -toare**, adj. sm. f. Care amuță
[a m u ț ă].

††**amuțatură** (pl.-turi), sf. Asmuțare: Ha-
meleonul după ce Dulăilor amuțaturile
și năvrăpăturile pre cât mult putu
întărta (CANT.) [a m u ț ă].

amuțeală, sf. Starea cuivă care a amuțit ||
Tăcere pe care și-o impune cineva: noi
poporu am tăcut și prin amuțeala noastră
am ajuns până azi cum am putut (JIP.)
[a m u ț ă].

amuți (amuțesc), vb. intr. A deveni mut:
cineva poate să amuțescă în urma unei
emoțiuni puternice, a unei boale || Fig. A
nu mai da semn de viață, a fi în neac-
tivitate: scriu mereu mai înainte, dar
acum a amuțit; politica predominantă, li-
teratura a amuțit (NEGR.) || A nu mai vorbi
câtva timp, a tăcea: nu-ți mai face sânge
rău, lasă că dușmanii au să amuțescă
în curând || Fig. A înceta de a mai face
sgomot: Ștefan-Vodă se sculă, Ascultă

cât ascultă și el, măre, n'auziă (Că stau doicile dormind și casele amuțind (TEOD.); pianul amuțește ca prin farmec (CAR.) || vb. tr. A face pe cineva să ajungă mut: De mână n'au luat, De gură n'au amuțit, Ochii mi-au pînjinit (SEV.) || Fig. A opri ceva de a mai face sgomot: răul face un vârtaj spre stînga și amuțindu-și valurile, adoarme sub un mul înult de piatră (VLAH.) || Ț vb. refl. A-și opri glasul, a tăcea: ziseră cătră el: amuțește-te, pune mâna ta preste guru ta (BIBL.) [lat. *ammutire < mutus].

amuțire, sf., **amuțit**, sb. Faptul de a amuți. **amuțitură** (pl.-turi), sf. (AN.-CAR.) = amuțeață [a muț].

***amuză** (amuz, amuzez), vb. tr. A desfătă, a face pe cineva să petreacă: sînt mulți care nu se duc la teatru decît pentru piese care pot să-i amuzeze || vb. refl. A se desfătă, a-și petrece timpul cu lucruri plăcute: nu te sfătuesc să te duci acolo, dacă vrei să te amuzezi [fr. amuser].

***amuzament** (pl.-ente), sn. Desfătare, petrecere a timpului cu lucruri plăcute: cei mai mulți trăiesc cu ideea că viața trebuie să fie un vecinic ~ [fr. amusement].

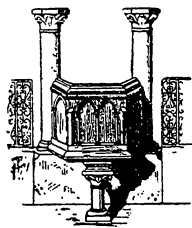
***amuzant**, -tă, adj. Care amuzează: cartea aceasta e de tot -ă; n'am văzut om mai simpatic, mai ~ [fr. amusant].

***amuzare**, sf. Faptul de a (se) amuză || Desfătare.

***amuzator**, -toare, adj. sm. f. Care amuzează [după fr. amuseur].

††**amvoană**, sf. = amvon.

amvon (pl. -voane, -vonuri), sn. Un fel de tribună mai ridicată în interiorul unei biserici, de unde se citește evanghelia sau se predică (F) [vsl. a m v o n ũ < gr.].

AMVON.

amvoană, sf. (ALECS.) = amvon.

an, sm. Timpul de 365 zile, 5 ore, 48 minute, 47 secunde în care pămîntul în îndeplinește învîrtirea împrejurul soarelui: -ul are douăsprezece luni; a trecut un ~ de cînd nu ne-am mai văzut; du-că-se cîte zile într'un ~; nu aduce -ul ce aduce ceasul (prov.), într'un timp scurt se poate întâmpla ce nu se întâmplă în vreme îndelungată, un lucru vine pe neașteptate || ~ sideral, timpul de 365 zile, 6 ore, 9 minute, 10 secunde pe care-l pune soarele ca să revină la

același punct al cerului || ~ tropic, în tervalul de timp care se scurge între două treceri consecutive ale soarelui la același punct al ecuatorului || ~ lunar, timpul de 354 zile, 8 ore, 48 minute, 34 secunde în care luna își îndeplinește 12 revoluțiuni împrejurul pămîntului || ~ civil, anul scotit de 365 zile, fără fracțiunea de ore, etc. || ~ gregorian, ~ iulian, v. calendar || ~ bisect, v. bisect || ~ bugetar, timpul de un an pentru care se fixează bugetul; anul acesta începe la noi la 1 Aprilie și se încheie la 31 Martie, în unele state începe la 1 Ianuarie sau 1 Iulie || ~ școlar, timpul cât sînt deschise școalele; la noi anul școlar se scotește dela 1 Septembrie la 30 Junie || -ul Domnului, -ul Mîntuirii, anul dela nașterea lui Cristos || Un ~ încheiat, tocmai un an, un an întreg || Un ~ de zile, un an întreg, zi cu zi, fără întrerupere: s'a chinuit un ~ de zile || -ul curent, anul în care ne aflăm; -ul trecut; -ul viitor; (în) -ul acesta, curent, trecut, viitor (cu înțeles adverbial), în cursul anului, într'un moment oare-care al anului acestuia, curent, etc.: -ul acesta a plouat mai mult decît -ul trecut; l-am întîlnit și -ul trecut la Paris || Acum un ~, a trecut un an de atunci, în cursul anului trecut, într'un moment oare-care al anului trecut || Cu privire la fenomene meteorologice: ~ ploios, secetos, friguros || Cu privire la recoltă, la afaceri: ~ bun, mînos, îmbelșugat, rodnic, rău, mijlociu || Sumă de plătit pentru un an: arendașul îmi mai datoroeste un ~ || Dată: documentul acesta e fără ~ || Ou -ul, pe termen fix de cîte un an: cred că-i mai bine să-l tomcești cu -ul; cu -ii, trecînd la mijloc mulți ani: nu-l văd cu anii; la -ul, anul viitor, Ț după ce a trecut un an: mai bine astăzi un ou decît la -ul un bou (prov.), mulțumește-te cu mai puțin și mai sigur decît să aștepți prea mult altceva; merge la nuntă și zice și la -ul (loc. prov.), se zice despre cineva care vorbește nesocotit; la -ul cu bine, la -ul și la mai mare, la -ul și la mulți -i, la mulți -, urări de anul nou, de ziua onomastică, etc.; luară atunci Turcii Bozna și la -ul se lovî Murat cu Iancul Voevod (MOXA) || Pe -, pe timp de un an, în cursul unui an: primește vre-o zece mii de lei pe ~; fac mai multe călătorii pe ~; pe - odată sau odată pe -, în cursul unui an odată: vine în București odată pe ~; peste -, Ț prespre, în timpul anului: va fi ascultat din tot ce a învîrtat peste ~; dașdia și toate greutățile cîte-s prespre ~ (PRĂV.-LUP.); de

peste -, din timpul unui an: *întinutul ține cu sfîntenia chiar și sărbătorile mai mici de peste -; Țîntinutul -, (în) timp de un an: celu ce nu va postî patru posturi întinutul - (H.A.S.D.); și luo doo fete să-i slujească cu hrînă întinutul - (CUV.-BĂTRE.); întinutul mulți ani, urare de anul nou, de ziua onomastică; *dincolo de -, Mf.-Ap. (FR.-CDR.), acum doi ani || An cu an, an de an, Țîntinutul an pre an, în fiecare an: urmăresc - cu - schimbările ce se fac, dar nu văd mare progres; așî făcerea - pre - (DOS.): din an în an, la interval de un an, un an după altul: ne vedem rar, din - în -; orașul decade din - în -; Țîntinutul fiecare an: și alegea ei cu sfatul din - în - căte doi mai mari căroro le zăcă consuli (N.-COST.) || Într'un -, în doi -i, etc., timp de un an, după trecere de un an, etc.: într'un - a făcut progrese uimătoare; ne vom vedea într'un -; într'un - odată sau odată într'un -; odată în interval de un an: aceasta se întimplă într'un - odată; odată-i Crăciunul într'un - (prov.), nu-i totdeauna sărbătoare, nu petrece omul totdeauna bine; până într'un -, în doi -i, etc., după trecere de un an, etc.: cred că am să isprăvesc lucrurea până într'un -; pe un -, pentru un an: l-am tocmîit numai pe un -; aveau cărbunul deajuns pe un -; de un -, de doi -i, etc., a trecut un an de când, etc.: nu l-am mai văzut de un -; după un -, doi ani, etc., după trecere de un an, etc.: să fî multumit dacă-ți va plăti după un -; peste un -, după ce va trece un an: voi începe clădirea casei peste un -; la un - odată sau odată la un -, la doi ani, etc., odată în interval de un an, etc.: vine să ne viziteze la un - odată || Din - în Paste (loc. prov.), rar de tot || Prin exag.: de o sută sau de o mie de -i, de un timp foarte îndelungat || Ani, pl. verb. de ani vărstei: e de cincisprezece -i; mic, mare de -i; -ii la cal se cunosc după dinți || Anul-nou, ziua de 1 Ianuarie, Sf. Vasile || adv. Anul trecut: - pe vremea aceasta căzuse zăpadă; vin de -; - vară, vara trecută, - iurnă, iarna trecută: cole, alături cu Bărzoieni, unde am mai fost - iurnă (ALECS.); mai -, cam acum un an, nu e tocmăi mult de atunci [lat. ā n n u s].**

Ana, npr. m. Personaj biblic, unul din arhierii din timpul lui Cristos || Loc. prov.: a purtă (sau a duce, a mână) pe cineva dela Ana la Caiafa, a mână pe cineva dintr'un loc într'altul, a-l purtă mereu cu vorba.

***anabaptîsm**, sb. Credința anabaptiștilor [fr. anabaptisme < gr.].

***anabaptîst**, sm. Părtaș al sectei care și-a luat naștere în secolul al XVI-lea din mișcarea protestantă și care propovăduia că cineva trebuie să se boteze din nou la vârsta când își dă seama de însemnătatea acestui act, botezul din copilărie fiind socotit neeficace || **anabaptîst, -istă**, adj. De anabaptist: sectă, doctrină -ă [fr. anabaptiste < gr.].

***anacard**, sm. (Bot.) Gen de arbori din familia anacardiaceelor, ce cresc în regiunile intertropicale și al căror fruct e o nucă reniformă, foarte gustoasă, se cultivă și în florării (F) [fr. anacarde].

Anacard.

***anacolută** (pl.-ute), sf. (Gram.) Înlăturarea unui corolativ dintr'o frază (care nu înțelege, să tacă, în loc de: acela care nu înțelege, să tacă); frază în care se trece brusc dela o construcție gramaticală la alta (mi-ai cerut de atâtea ori sfaturi, și le-am dat și nu le-ai urmat) [fr. anacoluthie < gr.].

***anacoreț**, sm. Călugăr care trăește în pustiu; pustnic în general [fr. anachorete < gr.].

***anacreontic, -ică**, adj. (Poet.) În genul și stilul odelor păstrate sub numele lui Anacreon (poet grec din sec. al VI-V-lea în. de Cr. care cânta iubirea și petrecerile): (Metr.) Vers -, vers întrebunțat de Anacreon și alcătuit din două picioare plus o silabă; primul picior este un iamb sau un spondeu și câteodată un anapest, al doilea un iamb [fr. anacréontique < lat.].

***anacronîsm** (pl. -me, -muri), sn. Greșală pe care o face cineva când pune într'un timp fapte care nu s'au întamplat atunci sau persoane care n'au trăit în acea vreme: e un - când într'una din cazurile Mitropolitului Varlam se spune că pe vremea lui Cristos „în Ierusalim eră adunate năroule multe, eră Sărbi, Ceși, Neamți, Arapi, Eghipteani, Spănioli” || Ori-ce lucru care e pus într'un timp greșit, care nu se potrivește cu ideile, obiceiurile unei epoci [fr. anachronisme].

***anacronîstic, -ică**, adj. Care cuprinde un anacronism: legendă de o bizaverie -ă (ODOB.) [anacronism].

***anadiploză** (pl. -oze), sf. (Ret.) Figură

de retorică ce consistă în a începe o frază cu cuvântul sau cuvintele dela sfârșitul frazei precedente [fr. *anadiplose* <gr.].

†† **anadol** (pl.-*oluri*), sn. (ȘĂIN.) Blană din Anatolia [tŭrc. *Anadol*].

†† **anadolean,-ană**, adj. Din Anatolia || sm. Soldat ture din Anatolia.

* **anadoleancă**, **Mold.** = **nadoleancă**.

anadoleșc,-ească, adj. = **anadolean**: *că-lărime anadolească* (ALECS.).

* **anaerobiu,-je**, adj. (*Med.*) Care trăește fără aer, fără oxigen; se zice în spec. despre unii microbi [fr. *anaérobie*].

** **Ana-Foça**, sf. *Băn. Trans.* (HĂSD. VIC.) Sărbătoare populară care se ține în unele locuri la 1 Iulie, în altele la 22; cine lucrează atunci la vie se crede că i se usucă via; se zice că în ziua aceia arde piatra în apă.

†† **anaforă** (pl.-*ale*), sf. Raport ce se face de slujbași unei autorități. în spec. raport adresat Domnului [ngr. *ἀναφορά*].

anaforă¹ = **nafură** [vsl. *anafora* <gr.].

* **anaforă**² (pl.-*ore*), sf. (*Ret.*) Figură de retorică ce consistă în repetarea aceleiași cuvânt la începutul a două sau mai multe fraze: *Iubiți, iubiți! nu zice Venetia cernită. Iubiți! amorul nostru puternic e și sfânt* (ALECS.) [fr. *anaphore* <lat.].

* **anaforic,-ică**, adj. (*Ret.*) Care cuprinde o anaforă [fr. *anaphorique*].

† **anaftemă**, † **anaftimă** = **anatemă**.

anafură = **nafură** [vsl. *anafora* <gr.].

* **anaglifă** (pl.-*ife*), sf. Lucrare cizelată, sculptată în relief [fr. *anaglyphe* <gr.].

anagnost, sm. Băiat care face serviciu la biserică, duce lumânările, ține haina preotului, etc. || Care citește la biserică: *pând'n serat eram capabil să spun pe carte cât ori-care ~ de repede* (NEGR.) || (*Ant.*) Selav care, la Romani, eră însărcinat să facă lectura în timpul mesei, să copieze și să se ocupe de bibliotecă; lector public, recitator de versuri la teatru [ngr. *ἀναγνώστης* || lat. *anagnostes*].

* **anagogic,-ică**, adj. (*Teol. Fil.*) De anagogie, privitor la anagogie: *interpretația ~ă a operelor lui Dante* || adv. După anagogie [fr. *anagogique*].

* **anagogie**, sf. (*Teol. Fil.*) Interpretare mistică a înțelesului literal al unei opere, în spec. a Sf. Scripturi [fr. *anagogie*].

* **anagramă** (pl.-*me*), sf. Strămutare arbitrară a literelor unui cuvânt, pentru a formă din ele un cuvânt cu alt înțeles: *palmă-lampă* [fr. *anagramme* <gr.].

* **anahoret** = **anacoret**.

* **anăle**, sf. pl. Însemnări făcute an cu an asupra întâmplărilor dintr'o țară: *Analele lui Tacit* || Publicațiune care apare

în fiecare an pentru a arăta activitatea unei instituțiuni, unei societăți: *Analele Academiei romine, Analele parlamentare* || Prin ext. Ceia-ce se întâmplă într'o ramură de activitate, istoria dezvoltării ei; ceia-ce se întâmplă într'o țară, istoria ei: *nu s'a mai pomenit așa ceva în ~le literaturii; ~le României nu pomenesc de o boală mai grozavă decât ciuma lui Caragea* (I.-GH.) [fr. *annales* <lat.].

* **analecte**, sf. pl. Bucăți alese din literatura unui popor [lat. *analecta*].

* **analfabet,-etă**, adj. sm. f. Care nu știe citi, persoană incultă [germ. *Analphabet*].

* **analgezic,-ică**, adj. Care produce analgezie [fr. *analgésique*].

* **analgezie**, sf. Pierdere a sensibilității în ce privește durerea, nesimțire produsă prin introducerea în organism a unei substanțe [fr. *analgesie* <gr.].

* **analgezină**, sf. (*Chim.*) = **antipirină** [fr. *analgésine*].

* **analist**¹, sm. Scriitor de anale [fr. *analiste*].

* **analist**², sm. Care e deprins a face analize, în spec. în științele matematice || Care cercetează și descrie cu de-amănuntul un lucru: *amândoi acești pictori se poate zice că au fost analiști plastici ai vânturilor din secolul de mărne al regalității franceze* (ODOB.) [fr. *analyste*].

* **analitic,-ică**, adj. Care se face prin analiză: *metodă ~ă* || Care arată lucrurile în amănunte: *programă ~ă*, programă care explică punct cu punct părțile ei generale || (*Mat.*) *Geometrie, mecanică ~ă*, geometrie, mecanică, însemiate pe întrebuințarea algebrei și calculului infinitezimal || (*Fil.*) *Limbă ~ă*, limbă care au forme hotărâte, distincte, pentru exprimarea noțiunilor în înțelesurile și raporturile lor variate || adv. Pe cale analitică, cu de-amănuntul [fr. *analytique*].

* **analiză** (*analizez*), vb. tr. Faptul de a face o analiză || vb. refl. A se cerceta pe sine cu de-amănuntul, a căuta să pătrundă ceia-ce se întâmplă în starea sa internă: *e în firea omului cult să se analizeze mai mult decât cineva incult* [fr. *analyser*].

* **analiză** (pl.-*ize*), sf. Descompunerea unui lucru în elementele lui constitutive, a unui corp în părțile ce-l alcătuiesc: *analiza unei fraze, unei gândiri*; se zice și de lucrurile morale și intelectuale: *analiza facultăților omului, analiza inimii omenestii, analiza sentimentelor, pasiunilor* || Cercetare deaproape, amănunțită a unui lucru, a unei scrieri: *roiu face analiza*

faptelor întâmpate; să facem analiza discursului pe care l-a rostit || (Chim.) ~ chimică, descompunerea prin diferite proceduri a unui corp în elementele din care e alcătuit, cercetarea substanțelor care au pătruns într'un corp: analiza apei, sîngelui, aerului; ~ calitativă, v. calitativ; ~ cantitativă, v. cantitativ || (Fiz.) ~ spectrală, metodă de analiză prin care se poate cunoaște natura intimă a unui corp observând, cu ajutorul spectroscopului, spectrul luminii sale || (Filos.) ~ psihologică, cercetare a facultăților sufletești, în spec. cercetarea felului în care se prezintă sufletul cuivă || (Gram.) ~ gramaticală, cercetarea cuvintelor dintr'o frază, arătându-se felul lor, dacă sînt substantive, adjective, etc., schimbările la care sînt supuse în ce privește genul, numărul, cazul, modul de conjugare, etc.; în ce caz, în ce număr sînt puse, etc. || ~ logică, arătarea părților unei fraze, desfacerea ei în propozițiuni și în părțile lor, subiect, predicat, atribut, etc. || (Log.) Metodă de descompunere prin care se trece dela efect la cauză, sau dela consecințe la principii, dela particular la general, dela compus le simplu; cu înțelesul acesta analiza e opusă sintezei [fr. analyse <gr.].

***analizabil, -ilă**, adj. Care se poate analiza [fr. analysable].

***analizare**, sf. Faptul de a face o analiză.

***analizator**, sm. Care analizează [după fr. analyseur].

***analog¹, -ogă**, adj. Care are oare-care asemănare, potrivire cu alt lucru [fr. analogue <gr.].

analog² (pl.-guri), sn. = analoghion.

††**analog³**, sb. (ТІКТ.) Parte proporțională, cătîme [ngr. ἀναλογον].

††**analoghie** = analogie || Împărțire proporțională, repartitiune [ngr. ἀναλογία].

analoghion (pl.-oane), †† **analoghiu** (pl. oghii), sn. Pupitru pe care se țin cărțile în biserică și unde stă cântărețul; pupitru portativ pe care se citește în mijlocul bisericii [ngr. ἀναλόγιον].

††**analoghisi** (analoghisesc), vb. tr. A potrivii, a socoti într'un anumit fel; a împărții proporțional, a repartiza [ngr. ἀναλογίζω].

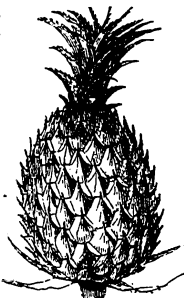
***analogic, -ică**, adj. Care are însușirea analogiei, care se face prin analogie || adv. În chipul analogiei, prin analogie [fr. analogique <gr.].

***analogie**, sf. Asemănare, potrivire între un lucru și altul în unele părți ale lor: limba română are multă ~ cu limba ita-

liană; ~ de idei, de gusturi || Prin ~, prin asemănare, prin apropiere între unele lucruri: din ce știm putem deduce prin ~ că așa se va întâmplă [fr. analogie <lat.].

***anamorfoză** (pl.-oze), sf. (Fiz.) Desen diform, grotesc, al unui obiect, care așezat orizontal pe o oglindă conică sau cilindrică e redat fără deformare || Imagine diformă, grotescă, a unui obiect reflectată de o oglindă curbă [fr. anamorphose].

***ananas** (pl.-suri), sn. (Bot.) Plantă din familia bromeliaceelor, cu frunze lungi și înguste, dințate și spinose pe margini, așezate în rozetă. Originar din America tropicală, se cultivă azi în mai toate regiunile calde, și în Europa în florării (*Ananas sativus*) || Fructul acestei plante, de culoare galbuie-roșietică și de formă ovoidă, având în vârf un buchet de brațee foliacee; este unul din fructele cele mai delicioase (F) || *Pere* ~, pere cu gust de ananas [fr. ananas].

Ananas.

ananghie, sf. Nenorocire, suferință, strămtoare: eră ~ în țară; a ajuns la ~ [ngr. ἀνάγκη].

***anapeșt**, sm. (Metr.) Picior din metrica veche, compus din două silabe scurte și una lungă (—) [lat. anapaestus <gr.].

***anapeștic**, adj.: vers ~, vers ce cuprinde anapești [lat. anapaesticus].

***anapoda**, adv. Altfel de cum trebuie, de-a'n-doasele: toate lucrurile le spune și le face ~, când îi zic să-mi aducă dulceți, el îmi aduce ligheanul de spălat (ALECS.); și la numă parcă a fost un făcut să iasă toate ~ (VLAH.); toate îmi merg ~; înțelege lucrurile ~ || Razna: să nu care cumva s'o luați ~ peste câmp cu gândul, ducă mă uzurăți zicând vorba Neamț (ISP.); dădă din umeri și se uită ~ peste câmpii (ISP.) || A o apucă ~, a o lua într'o parte: oamenii când n'au ce face se apucă de gâlceavă, se dau la vorbă și destul e unul s'o apuce ~ cu cearta e gata (DLVR.) || adj. Nepotrivit, ciudat: bre c~ lucru! se vede că azi diminecică mi-a ieșit înaintea vre-un popă sau dracul știe ce (CRG.); ce om ~!; și în expr. ca: sū fu ~ de nu-i așa, Mold. (HASD.), sau în blesteme: să fi ~ și afurisit, Mold. (HASD.) [ngr. ἀνάποδα].

††**anarghirje**, sf. (BUJ.) Neprimirea unei sume pentru care s'a dat chitanță [ngr. ἀναργχία].

***anarhic, -ică**, adj. De anarhie, care favorizează anarhia, turburat de anarhie: *principiul -e*; *Stat -ll adv.* În felul anarhiei [fr. anarchique].

***anarhie**, sf. Turburare produsă într'un Stat prin lipsa de guvernământ sau din pricina unei guvernări prea slabe; turburare, neorânduială în general: *această țară eră într'o adevărată - militară* (I.-GH.) || (*Econ. pol.*) Sistem politic și social după care individul se dezvoltă liber în afară de orice tutelă guvernamentală [fr. anarchie <gr.].

***anarhism**, sb. Doctrină a celor cari susțin anarhia [fr. anarchisme].

***anarhist, -istă**, adj. De anarhie: *principiul -e* || sm. f. Care împărtășește păreri anarhice, turburător al ordinii publice [fr. anarchiste].

****anariu, Oaș.** = amnar.

anason, sm. (*Bot.*) Plantă din familia umbeliferelor cu tulpina cilindrică, păroasă, cu flori albe, în umbel; fructul ei e un grăunte ovoid păros, de culoare cenușie-verzuie (*Pimpinella anisum*); e nu-

Anason stelat.

Anason.

mită și **anason-românesc** (F) || Sămânța acestei plante, întrebuințată ca condiment și în medicină pentru proprietățile ei aromatice și stimulante || = **molură** (*Foeniculum vulgare*) || **anason-mare** = **molură** (*Foeniculum vulgare*) || - **franzuzesc** sau ~ **stelat**, plantă din familia magnoliaceelor cu flori galbene-verzui și cu fructul compus din opt foliole dispuse în formă de stea; toate părțile acestui arbust răspândesc un miros aromatic plăcut; crește cu deosebire în China și Japonia, se cultivă însă și în Sudul Eu-

ropei; se întrebuințează la dresul mâncărilor și la fabricarea de licheururi, precum și în medicină (*Illicium anisatum*) (F) || (*rachiu de*) -, rachiu făcut cu anason [ture. anason <gr.].

††**anastasimar** (PANN) = **anastasimatar**. **anastasimatar** (pl. -are), sn. Carte de cântări bisericesti sărbătorind învierea Domnului [din ngr. ἀναστάσιμος].

***anastigmat(ic), -(ic)ă**, adj. (*Fiz.*) Lipsit de astigmatism: *obiectiv -ll anastigmat* (pl. -ate), sn. Obiectiv anastigmat [fr. anastigmatique].

***anastigmatism**, sb. Proprietate a unor obiective de a evita astigmatismul prin sfericitatea desăvârșită a suprafețelor lor refringente [fr. anastigmatisme].

***anastomoză** (pl. -oze), sf. (*Anat.*) Împreunare de vase sanguine, fibre, nervi, cu ajutorul unor ramificațiuni laterale [fr. anastomose <gr.].

***anastrofă** (pl. -ofe), sf. (*Ret.*) Intervertirea ordinii firești a cuvintelor (*de noroc lipsit am fost*, în loc de: *am fost lipsit de noroc*) [fr. anastrophe <gr.].

††**anatefter** (pl. -eruri), sn. Registru [ture. anatefter].

anatemă (pl. -eme), sf. Afurisanie; de obicei în jurăminte, blesteme: *să mă bată anatema*; *să fie anatema*; †† *să fie dat anatemei* [ngr. ἀνάθεμα].

††**anatemesi** (*mă anatemese*), vb. refl. A se face nelegiuit, a se desface de biserică: *de arhieru de s'au afurisit sau de preut sau singur pre sine de s'au anatemesit* (DOS.) [anatemă].

***anatemiză** (*anatemizez*), vb. tr. A alungă din cinul bisericesc, a afurisi, a blestema [după fr. anathématiser].

††**anatomatisi** (*anatomatisesc*), vb. tr. (GAST) = **anatemiză** [ngr. ἀναθεματίζω <ἀναθεματίζω].

***anatoцизм**, sb. (*Com.*) Capitalizarea dobânzii unei sume date cu împrumut [fr. anatocisme].

***anatomic, -ică**, adj. (*Med.*) Ce privește anatomia: *studiu -ll adv.* După principiile anatomiei [fr. anatomique].

***anatomicește**, adv. (*Med.*) După principiile anatomiei [anatomie].

***anatomie**, sf. (*Med.*) Studiul structurii unui corp (animal ori vegetal) cu ajutorul disecției || Faptul de a diseca: *a face anatomia unui corp* || *Piesă de ~*, corp sau parte a unui corp care a fost disecată și preparată spre a putea fi conservată; reproducere în gips, etc. a părții unui corp sau a corpului întreg pentru studiul anatomiei || Cercetare amănunțită a unui lucru: *e greu să faci anatomia*

tuturor pasiunilor omenesti [fr. anatomie < lat.].

***anatomist**, sm. (*Med.*) Cel care se ocupă cu anatomia [fr. anatomiste].

a'n-boule (*de-*), loc. adv. v. **bou**.

a'n-călarele (*de-*), loc. adv. v. **călare**.

a'n-cătele (*de-*), loc. adv. v. **căt**.

***ancestral**, **-ală**, adj. Strămoșesc, vechiu [fr. ancestral].

***anchetă** (*anchetez*), vb. tr. A face o anchetă [fr. enquêter].

***anchetă** (pl. *ete*), sf. Cercetare a unui fapt hotărât de o autoritate: ~ judiciară, industrială, școlară [fr. enquête].

***anchetare**, sf. Faptul de a ancheta.

***anchiloză** (*anchilozează*), vb. tr. (*Med.*) A produce o anchiloză || vb. refl. A fi atins de anchiloză || Fig. fam. A-și pierde vioiciunea, a decădea: *i s'a anchilozat mintea* [fr. ankyloser].

***anchiloză** (pl. *-oze*), sf. (*Med.*) Pierderea putinței de a-și mișca o parte a corpului din cauza înțepenirii unei încheieturi [fr. ankylose < gr.].

***anchilozare**, sf. (*Med.*) Faptul de a (se) anchiloză.

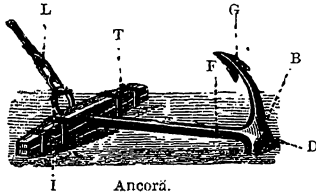
†† **anchiră** = **ancoră** [ngr. ἄγκυρα].

****anchiraș** (pl. *-așe*), sf. (*Med.*) Odăiță mai îngrijită pentru călători sau moșafiri (într'un han sau într'o casă particulară): *i-a arătat gospodina casei apoi un - unde ar putea să se odihnească dacă vrea* (GRIG.) [germ. Einkehrhaus].

****ancluz**, sb. *Bucov.* În credințele poporului se înțelege prin acest cuvânt banul fermecat care poate atrage alți bani sau care se întoarce iar la cel care l-a chelțuit (VOR.).

***ancoră** (*ancorez*), vb. intr. (*Mar.*) A se opri într'un loc aruncând ancora vaporului acolo || Fig. A se opri, a rămâne stabilit într'un loc: *a ancorat în noua grupare* [după fr. ancrer].

***ancoră** (pl. *-ore*), sf. (*Mar.*) Instrument

I. Ancoră.
B. Brat. F. Fus. I. Inel.
D. Diamant. T. Traversă. L. Lant.
G. Ghiară.

de fier care servește la legarea corăbiilor, vapoarelor, etc. de fundul apei cu ajutorul unor lanțuri sau parâme (F) || *A aruncă ancora, a coborî ancora în*

fundul mării spre a opri în loc vasul, a ajunge, a se fixa într'un loc || *A ridică ancora, a scoate ancora din apă și a o readuce pe bordul vasului, a pleca dintr'un loc* (vorb. de un vas): *pe seară corabia care-i ducea își întindea pânzele și ridică ancora* (I.-GH.) || Fig.: *e ancora mea de scăpare*, e singurul mijloc care mă poate scăpa || - *plutitoare de furtună*, v. **dragă** [lat. ancora].

***ancoragiu** (pl. *-age, -agii*), ***ancoraj** (pl. *-aje*), sn. (*Mar.*) Loc unde se poate arunca ancora: *comandantul vasului studiază cu băgare de seamă natura ancorajelor din portul către care s'a îndreptat* (GAB.) || Taxă ce se plătește pentru ancorarea într'un port străin [it. ancoraggio sau după fr. ancrage].

***ancorare**, sf. ***ancorat**, sb. (*Mar.*) Faptul de a ancoră.

***ancoraș** (pl. *-toare*), sn. (*Mar.*) Instrument destinat să înlesnească operațiunea ancorării: *-ul se compune dintr'o vergele de fier susținută de două buloane cu ochi în care se învârtește vergeaua* (GAB.) [ancoră].

***ancorot** (pl. *-oturi*), sn. (*Mar.*) Un fel de ancoră mică întrebuințată mai adesea la ațurcare: *pentru a fundariși un - ne servim în general de barca cea mai mare a vasului pe care o tragem în dreptul ancorci de imbarcat* (GAB.) [it. ancorotto].

****andăli** (*andălesc*), vb. intr. *Trans. Bih. Săl.* (G.-TR. CONV. TRIB.) A porni la drum: *Când voinicul andăliă Maică-sa din graiu grăiă* (G.-TR.) [indăli].

***andaluz, -uză**, adj. Din Andalusia || **Andaluz**, sm., **Andaluză** (pl. *-uze*), sf. Locuitor din Andalusia [fr. andalous].

***andaluzită** (pl. *-ite*), sf. (*Min.*) Substanță minerală de colorii diferite, cenușie, verde, violetă, etc., care se prezintă în cristale cu un luciu stielos; e un silicat de aluminiu: se găsește în șisturile metamorfice, micașturi și gneisuri, în Silesia, Bavaria, Tirol, Andalusia [fr. andalousite].

***andante**, adv. (*Muz.*) Încet, lin || sb. Melodie încetă, lină [it. andante].

***andantîno**, adv. it. (*Muz.*) Cam încet, ceva mai lin, într'u câtvă mai animat decât „andante“.

a'ndarațele (*de-*), loc. adv. v. **îndărăt**.

†† **andă**¹ = **înde**.

** **andă**² = **alde**.

†† **andesine** = **îndesine**: *văzând Hs. că s'au adunat Fariseii și au price - (VARL.): când s'ur gâlțevî doi oameni - (PRAV.-LUP.).*

††**andidië** = **andivie** [ngr. *ἀντιδί*].
andivie, sf. (*Bot.*) Plantă erbacee din familia compositelor cu flori albastre sau albe; originară din Turkestan și Asia-Mică, se cultivă și prin părțile noastre

Andivie.

pentru uzul culinar (*Cichorium endivia*) (F) [ngr. *ἀντιδί* + fr. *endive*].

***an-doasele** (*de-*), loc. adv. v. **dos**.
***andosă** (*andosca*), vb. tr. (*Com.*) A pune ca girant iscălitura sa în dosul unei poarte [fr. *endosser*].

***andosare**, sf. (*Com.*) Faptul de a andosă.
andrea (*pl.-rele*), sf. Ac mare pentru cusut saltele, saci, etc. || *Bucov. Trans.* (MAR. G.-TR.) *Andraua* (sau *andrelele*) *grumazului*, claviculă || (*Agr.*) *Olten. Băn.* Un fier lung care prinde fierul lat de grindeiu, având la capul de sus fierul zis amnar || *pl. Mold.* (H.A.S.D.) Lemne în lăuntru morii care țin podul.

Andrea = **Îndrea**.

Andreiu, ***Andrii** (*Sf.*), npr. m. Ziua de 30 Noemvrie când se sărbătorește acest sfânt; după credințele poporului trebuie să ne ferim, în noaptea care precedă această sărbătoare, de fiare sălbatice și mai ales de strigoi, cari se zice că ies atunci în cete pe la răspântii; pentru a alungă strigoi se ung ușile cu usturoiu [vsl. *Andrejal*].

andrișcă (*pl.-șele*), sf., **andrișel**, sm., **andrișie**, sf. (*Bot.*) = **sângele-voinicului** (*Lathyrus odoratus*) [v. **indrișaim**].

androç, sn., **androacă** (*pl.-oace*), sf. Fustă de lână țesută în casă, rareori din stambă; se poartă de femeile dela țară [germ. *Unterrock*; comp. rut. *andarak*].

***androçeu** (*pl.-cee*), sf. (*Bot.*) Totalitatea organelor masculine la flori [fr. *androcée*].

***androgin**, **-ină**, adj. (*Bot.*) Se zice despre plantele care au în același timp flori masculine și femele, cum e nucul, alunul, etc. [fr. *androgyn* <gr.].

***anecdota** (*pl.-ote*), sf. Fapt mărunț din istorie || întâmplare din viața cuiva ||

Povestire glumeată, desfătătoare, snoavă [fr. *anecdote* <gr.].

***anecdotic**, **-ică**, adj. De anecdota || Care n'are o însemnătate mare: *își pierde vremea cu povestirea de întâmplări -e* [fr. *anecdotique*].

***anelide**, sf. pl. (*Zool.*) = **inelate** [fr. *annelides*].

***anemiă** (*anemiază*), vb. tr. (*Med.*) A pricinui anemie || vb. refl. A deveni anemie [fr. *anémié*].

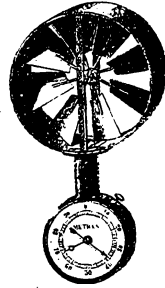
***anemic**, **-ică**, adj. (*Med.*) Bolnav de anemie || Slab în general || Fig.: *stil -*, stil fără culoare, fără viață [fr. *anémique*].

***anemie**, sf. (*Med.*) Stare bolnăvicioasă caracterizată prin împuținarea numărului globulelor roșii din sânge sau prin alterarea calitativă a acestora și mai ales prin reducerea cantității de hemoglobină ce cuprind globulele || Stare bolnăvicioasă, slăbiciune în general [fr. *anémie*].

***anemograf** (*pl.-afe*), sn. (*Meteor.*) Aparat pentru înregistrarea automată a direcțiunii, iuteții și duratei vânturilor [fr. *anémographe*].

***anemometrie**, sf. (*Meteor.*) Măsurarea iuteții și tăriei vânturilor [fr. *anémométrie*].

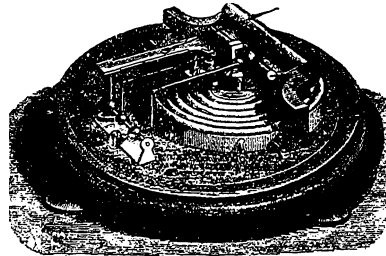
***anemometru**, sm. (*Fiz.*) Instrument care servește la măsurarea iuteții și puterii vânturilor (F) [fr. *anémomètre*].

Anemometru.

††**aneris** (*anerisesc*), vb. tr. A nimici, a strică o hotărâre, a anula: *hotărâște Domnia sa și anerisște dania de mai înainte* (URIC.); *îndrăznescu a - toate îndrăptările dumisale fără cuvânt și fără temei* (IRG.) [ngr. *ἀναίρησα* <*ἀναίρω*].

***aneroïd**, adj. (*Fiz.*): **barometru -**, **baro-**

Barometru aneroïd.

metru fără mercur bazat pe principiul elasticității metalelor (F) [fr. *anéroïde*].

- ***anestezia** (*anesteziez*), vb. tr. (*Med.*) A produce anestezie [fr. *anesthésier*].
- ***anestezic, -ică**, adj. (*Med.*) Care produce anestezie: *frigul este ~; eterul, clorofomul și protoxidul de azot sânt substanțe ~e* || *Somn ~*, somnul produs prin întrebuintarea agenților anestezici || **anestezic** (pl. -ice), sn. Substanță care produce anestezie [fr. *anesthésique*].
- ***anestezie**, sf. (*Med.*) Pierderea generală sau locală a facultății de a simți; poate fi rezultatul unei boale sau să fie produsă în mod artificial, mai ales în chirurgie, spre a împiedica pe bolnav de a simți durerea pricinuită de operațiune [fr. *anesthésie* <gr.].
- anevoie**, adv. Greu, cu greu: ~ *va intra bogatul întru împărăția cerurilor* (BIBL.); *lesne (e) a iertă, ~ a uită; lesne (e) a zice, ~ a face; ~ se câștigă, lesne se cheltuiește* (prov.); *boul cu bivolul ~ trag la jug* (prov.), e greu să meargă alături, să împaci, două lucruri nepotrivite (ZNN.); *sânt silit să suiu cu memoria cursul evenimentelor care se desfășurau împrejurul meu cu o grăbire ~ de urmat* (I.-GH.); *abiă acum îmi dau seama ce ~ e să ajungi unde ți-ai pus în gând* || *Mui ~: ar fi fost necontenit amenințată de a trece sub un jug mai ~ de purtat* (I.-GH.) || *Cu ~*, cu greu: *cu ~ m'am strecurat printre mulțimea adunată; îmi ziceam: cu ~ acești oameni de bine o să se poată lupta cu o confrăție care s'a întins ca o pecingine asupra Europei întregi* (I.-GH.); *cu ~ iaste hie-căruia a să fieri de ce iaste să hie* (M.-COST.) || adj. Greu: *Începutu-i ~*, *Urma vine dela sine* (SPER.); *considerând chestiunea fruntariei ca cea mai ~, sfătuiă pe ministrii Sultanului să cedeze pozițiunile cerute* (I.-GH.) [a³ + nevoie].
- anevoie**², sf. (HASD.) Epilepsie [a³ + nevoie].
- anevoioță** (pl. -ite), sf. Greutate pe care o întâmpină cineva, piedică; *știu bine că voiu întâmpina oareșicare anevoiețe, piedici și zavistii* (ODOB.); *ardă și pustiă toate sutele, cu astfel lipsa bucatelor și anevoioțele drumului să întârzieze goana ce-i da armia creștină* (BĂLC.) || Greutate de a face ceva, dificultate: *ii ziceă Bălbuitu, din cauza anevoioței ce aveă la vorbire* (I.-GH.) || *Cu ~: cele cinci, șase vorbe dintăiu ieșiau din gura lui cu ~, tremurate și pripite* (I.-GH.); *cu mare ~ se deslipiă calul de stăpânul său* (ISP.) [anevoie].
- anevoios, -oasă**, adj. Greu de făcut, de îndeplinit: *când eră ceva de făcut mai ~ își chemă calul și-i da ajutor* (ISP.);

după un ceas de suiș ~ ne oprim pe vârful Păpușii (VLAH.) [anevoie].

***anevrism** (pl. -isme, -ismuri), sn. (*Med.*)

Umflătură plină cu sânge lichid sau coagulat, produsă în peretii unei artere și comunicând cu ea; rupearea ei pricinuește moartea (F) [fr. *anévrisme* <gr.].

A. Aneurysm.

***anex, -exă**, adj. Ce se alăturază pe lângă un alt lucru: *școlă ~ă* || **anex**, sn., **anexă**, sf. (pl. -eze) Ce se alăturază, ce se găsește pe lângă alt lucru: *voiu da o ~ă la cartea pe care o tipăresc; ~ele clădirii* [fr. *annexe* <lat.].

***anexă** (*anexez*), vb. tr. A alătura pe lângă un alt lucru; a uni: *vei ~ la petițiune și actele necesare; Dobrogea a fost anexată la România după războiul dela 1877* [fr. *annexer*].

***anexare**, sf. Faptul de a anexă.

***anexiune**, sf. Faptul de a anexă [fr. *annexion* <lat.].

***anfractuozitate**, sf. Linie sucită, întortochiată, cufundătură neregulată: *anfractuozitățile drumului; anfractuozitățile stâncilor* [fr. *anfractuosité*].

†† **anfrax** (GAST.) = **antrac**.

***angajă** (*angajez*), vb. tr. A legă pe cineva cu cuvântul, cu fapta: *binele care l-au făcut pentru mine mă angajează să-i fiu recunoscător* || A luă pe cineva cu scop de a îndeplini o anumită funcțiune, a tocmi pe cineva: *l-a angajat la teatru; am angajat un servitor* || A da un lucru în vederea unui anumit scop: *m'am angajat toți banii în întreprinderea acestui* || vb. refl. A se legă cu cuvântul, cu fapta, a făgădui: *mă angajez să nu mai lipsesc* || A se înțelege cu cineva pentru a primi o sarcină, a se tocmi: *m'am angajat la teatru; s'a angajat guvernantă* [fr. *engager*].

***angajament** (pl. -ente), sn. Faptul de a (se) angajă || Făgăduință de a primi un loc, un post: *n'are nici un ~* || Făgăduință: *în explicările ce are cu Ipsilante îi cere îndeplinirea ~elor sale* (I.-GH.) || *A(-și) luă ~ul, a(-și) da cuvântul: luam ~ul de a fi totdeauna uniți în apărarea drepturilor noastre de autonomie* (I.-GH.) [fr. *engagement*].

***angajare**, sf. ***angajat**, sb. Faptul de a (se) angajă.

***angajator**, sm. ***angajatoare** (pl. -toare), sf. Care angajează [angajă].

angară (pl. -ate), sf. Altădată ori-ce dare, muncă la câmp, la șosele, etc. pe care o cerea dela țărani proprietarul ori ad-

ministrația; astăzi cuvântul are înțeles pejorativ, însemnând ori-ce sarcină grea, ori-ce apăsare, ori-ce cerere nedreaptă: *numai biruri și angarale, n'a mai rămas bietilor creștinii nici cenuse în vatră* (I.-GH.); *numai așa dacă nu s'or stărpi mândcitorii și angaralele, să se învețe minte ciocoi* (I.-GH.) || Fig.: *eram copil și spunea multe taica de angaralele de Turci* (GR.-N.) || *A lucra ca de ~, a lucra fără tragere de inimă, de pomană* [ngr. ἀγγαρσία].

†**angărie**¹, *Mold.* †† **angareă** = **angară**.

***angărie**², *sf. Mold.* (PAMF.) Mulțime de pasări de curte, galite.

††**angărlăc** (D.-ECL.) = **agărlăc**.

****angăș** (pl.-ășuri), *sn. Dobr.* (HASD.) Cărâmbii dela loitrele carului, în care se bagă spetezele [turc. angyê].

****angășlă** (pl.-ășle), *sf. Dobr.* (HASD.) Loitre lungi cu țepușe pentru snopi.

***angelic, -ică**, *adj.* Îngerească: *surâș* / *figură* -ă [fr. angélique < lat.].

***angelică** = **angelică** (*Archangelica officinalis*) [fr. angélique].

***angelină** (pl.-ine), *sf. (Bot.) Trans.* = **angelică** (*Archangelica officinalis*) || ~ *sălbatică*, *Trans.* Plantă din familia umbeliferelor, cu flori numeroase, albe-roșietice, dispuse în umbelul compus: crește prin fânețe și locurile umede din păduri.

††**anghel**, *sm.* Înger [ngr. ἄγγελος].

††**angheles** (HASD.) = **angherest**.

anghelică, **anghelică**, *sf. (Bot.)* Plantă din

familia umbeliferelor: crește pe lângă râurile și pâraele din regiunile muntoase: semințele, frunzele și mai ales rădăcina se întrebuințează de popor ca leac pentru durerile de stomac, lingoare, tuse și boale de gură la vite (*Archangelica officinalis*) [ngr. ἀγγελικα].

Anghelică.

††**anghelină** (GAST.) = **anghelică** (*Archangelica officinalis*).

***anghemăht**, ***anghemohht** (pl.-turî), *sn.* Carne, mai adesea de pui, pregătită cu sos acru de lămâie [germ. Eingemachtes].

††**angherest**, ††**angherist** (HASD.), ††**anghilest** (DOS.), *sb. (Teol.)* Octoii.

†**angherie**, *Mold.* = **angară** || Fig. Pocițanie, monstru: *ce face, ce drege, Bușuioc îi sboară capul angheriei* (SEV.).

***anghină**¹, *sf.* Pânză groasă de cânepă [fr. Nankin sau germ. Nanking].

***anghină**² = **angină**.

anghinare, **anghinară** (pl.-are), *sf.*, an-

Anghinare.

ghinar, *sm. Mold. (Bot.)* Plantă erbacee din familia compositelor, cu frunze mari spinoase de culoare verde-albicioasă și cu flori roșii-violacee, învelite de solzi membranoși și cărnoși la bază; e cultivată ca plantă culinară pentru solzii cărnoși ce constituie o excelentă legumă (*Cynara scolymus*) (F) [ngr. ἀγκύρα].

††**anghiră** = **ancoră** [ngr. ἄγκυρα].

††**anghirete** (HASD.) = **angherest**.

***angină** (pl.-ine), *sf. (Med.)* Inflamare a faringelui și a gâtului caracterizată prin greutatea de a înghiți și de a respira || ~ *difterică*, *v. difterie* || ~ *de piept*, nevralgie a nervilor inimii caracterizată prin dureri acute în regiunea inimii putând să se întindă în diferite direcțiuni, în deosebi de-alungul brațului stâng până la mână, care devine foarte palidă; bolnavul simte că se sfârșește și aceese durează câteodată un sfert de ceas [fr. angine < lat.].

anglică = **aglică** (*Primula officinalis*).

***anglican, -ană**, *adj.* Ce privește anglicanismul: *cult* ~; *biserică* -ă || *sm. f.* Care profesează anglicanismul [fr. anglican].

***anglicanșm**, *sb.* Religionea oficială a Angliei; datează din timpul lui Henric al VIII-lea, care s'a desfăcut de catolici. Anglicanismul se deosebește de catolicism prin aceea că nu recunoaște pe Papa (suveranul este și capul bisericii), nu dă o mare însemnătate formelor exterioare ale cultului și permite căsătoria preoților; se deosebește de confesiunea protestantă prin aceea mai ales că a păstrat ierarhia ecleziastică a bisericii catolice [fr. anglicanisme].

***anglicism** (pl.-isme), *sn.* Fel de a vorbi particular limbii engleze; expresiune, construcțiune proprie limbii engleze, trecută în altă limbă [fr. anglicisme].

angliciu, **anglicel**, *sm.* = **aglică** (*Primula officinalis*).

anglie, *sf.* Stofă de haine de calitate infe-

rioară: *haină de ~, petecă o mie* (ZNN.), se zice de cineva care are haine frumoase dar sânt făcute pe datorie [sărb. anglijă].

***angliuș**, sb. *Trans.* (BARC.) Oțel englezesc; *ca de ~*, lucitor ca oțelul, nou nout [lung. anglus].

***anglofil, -ilă**, adj. sm. f. Care iubește pe Englezi [fr. anglophile].

***anglofob, -obă**, adj. sm. f. Care urăște pe Englezi [fr. anglophobe].

***anglofobie**, sf. Ură contra Englezilor [fr. anglophobie].

***angloman, -ană**, adj. sm. f. Care admiră peste măsură pe Englezi, obiceiurile, datinele lor, care-i imită în toate [fr. anglomane].

***anglomanie**, sf. Admiratiune afară din cale a Englezilor, a instituțiilor lor politice, a moravurilor, obiceiurilor, modelor lor, etc. [fr. anglomanie].

***angoră**, sm. f. (*Zool.*) Nume dat unor varietăți de pisici, iepuri și capre originare din Angora (Anatolia) și care sânt caracterizate printr-un păr lung și mătășos || adj. Din Angora: *pisică ~; capră ~* (F).

Capre angoră.

Pisică angoră.

angrișai, sm. *Musc.* (ȘĂEN.) = andrișea (*Lathysus odoratus*).

***angrosist**, sm. Negustor care cumpără și vinde marfă în cantități mari [fr. en gros + germ. Grossist].

***angular, -ară**, adj. În formă de unghiu [fr. angulaire < lat.].

***anhidru, -ră**, adj. (*Chim.*) Care nu conține apă: *sare anhidră* [fr. anhydre].

***anihilă** (*anihilez*), vb. tr. A înlătură efectul unui lucru, a înlătură pe cineva, a nimici: *substanța aceasta anihilează acțiunea otrăvii; vrea cu ori-ce preț să-l anihileze* [fr. annihiler].

***anihilare, *anihilațiune, *anihilație**, sf. Faptul de a anihila [fr. annihilation].

***anihilator, -toare**, adj. Care anihilează [fr. annihilateur].

***anilină**, sf. (*Chim.*) Substanță alcaloidă preparată cu ajutorul gudronului provenit din distilarea cărbunilor de piatră în fabricarea gazului de iluminat; prin

acțiunea bicromatului de potasă capătă o frumoasă culoare violetă; prin acțiunea biclorurei de staniu dă o culoare roșie numită fucsină; aceste colorii sânt întrebuințate la vâpsirea mățăsurilor, lănurilor, etc. și fabricarea cernelii [fr. aniline].

***animă** (*animiez*), vb. tr. A însufleți: *în spiritul ce animă învățatul vostru corp nu despărțită legile lumii morale și politice de acelea ale lumii fizice* (I.-GH.); *sânt departe de noi acei timpuri de convicțiuni profunde, de lupte stăruitoare, de devotamente entuziaste care animau atitea inimii nobile și generoase* (I.-GH.) || vb. refl. A căpătă vieată, a se însufleți: *orașul s'a mai animat* || A se învioră: *figura lui tristă s'a mai animat când i-am spus această veste bună* [fr. animer < lat.].

***animală** (pl. -ale), sn. Viețuitoare, dobitoac: ~ *sălbatic*; ~ *domestic*; *omul este un ~ rațional* || Fig. Om prost, neciopleit, grosolan || adj. De animal: *substanțe -e* || Ce privește vieța ființelor: *regm ~*, toate viețuitoarele la un loc; *căldură -ă*, căldura produsă de funcțiunile organismului; *vieată -ă*, vieța ființelor, vieța în care stăpănesc pornirile primitive [fr. animal < lat.].

***animalcul** (pl. -ule), sn. Animal foarte mic care nu poate fi văzut decât cu ajutorul microscopului [fr. animalcule].

***animalic, -ică**, adj. De animal: *produse -e* || Ce stă în legătură cu manifestățiunile primitive ale vieții: *instinct -; apucături -e* [animă].

***animalier**, sm. Pictor sau sculptor de animale [fr. animalier].

***animalitate**, sf. Înșușirile, facultățile proprii animalului luate la un loc, starea a tot ce este animal [fr. animalité < lat.].

***animare**, sf. Faptul de a (se) anima.

***animat, -ată**, adj. p. animă || Stăpănit de o anumită stare sufletească, de un anumit gând: *l-am văzut ~ de intenție cele mai bune față de mine* || Plin de vieată, vioiu, însuflețit: *orașul ~*; *conversație -ă; ospățul a fost strălucit și balul pe iarbă verde foarte ~ și vesel* (CAR.); *înfățișau un tablou foarte natural și ~* (NEGR.).

***animațiune, *animație**, sf. Faptul de a (se) anima, vioiciune, însuflețire: *vorbiă cu multă ~; n'am văzut oraș mai lipsit de ~* [fr. animation < lat.].

***animato**, adv. (*Muz.*) Cu vioiciune [it. animato].

***animism**, sb. Doctrină care explică prin amestecul sufletului toate manifestățiun-

nile vieții, doctrină care atribuie suflet și lucrurilor neînsuflețite [fr. a n i m i s m e].
***animist,-istă**, adj. Ce privește animismul: *doctrină -ă* || sm. Care împărtășește animismul [fr. animiste].

***animozitate**, sf. Pornire, aprindere, ură: *a vorbit cu multă -* [fr. animosité < lat.].

anîn, sm. (Bot.) Arbore din familia betulaceelor cu frunze ovale ascuțite la vârf, dedesubt albicioase și acoperite cu peri moi, cu flori verzui-roșietice dispuse în amente; crește prin luncile și pe malurile torentelor și râurilor dela munte, atingând o înălțime de 8-10 metri; scoarța lui, de culoare cenușie, e întrebuintată în industrie ca tinctorială; e numit și - alb, - cenușiu, ~ roșiu (*Alnus incana*) (F) || Arbore de 20-30 metri înălțime din familia betulaceelor, cu frunze rotunde, cuneiforme la bază, foarte obtuze la vârf și neegal dințate pe margine, cu flori verzui-roșietice dispuse în amente, cu lemnul alb și gri; crește pe malurile apelor și prin pădurile umede din șesuri; scoarța lui conține mult tanin și e întrebuintată în industrie ca tinctorială pentru colorarea cea neagră durabilă obținută prin amestecul cu sulfatul de fier; e numit și ~ negru (*Alnus glutinosa*).

anină (anîn), vb. tr. A pune un lucru într'un loc așezat sus, a prinde de ceva, a acăță: *am aninat pălăria în cuiu; au aninat cărțile cu o traistă într'un copaciu* (N.-COST.); și zicând aceste, pune țărnița pe cal, *anină armele la oblânc, își ia merinde și o ploscă plină cu apă* (CRG.); *din vreme în vreme își anină poalele anterului în brâu* (ALECS.) || A ridică, a sufl pe ceva: *Când fatu mi-o ajungă, De mână că mi-o luă, Pe murgut o anină Și fuga cu ea îmi da* (NOVAC.) || A pune pe lângă ceva: *Orientalii n'au obicei să anine un „parole d'honneur“ la promiterile lor* (I.-GH.) || vb. refl. A rămâne prins, acătat, într'un loc așezat sus: *s'a aninat bățul în pom* || A se prinde, a se apuca de ceva (ținându-se cu mâinile): *Cu brațele-amândouă de gâtul meu te-anini* (EMIN.) || A se prinde cu mâinile de cineva, a se amesteca printre alții, a intra în joc: *Duminica nu ne animam în horă decât toți patru la rând* (VLAH.);

Anîn.

Amin, amin, Și eu m'anin, se zice despre cineva care vine nepoftit unde sânt alții, la masă, la petrecere, sau ironic când vrea să spună cineva că e de aceeași părere cu acela care a vorbit înaintea lui: *Al dracului să fii cu tot neamul tău în vecii vecilor, amin!* — *De asta și eu mă anin și mă închin la cinstita față voastră* (CRG.) || A se prinde din nebagare de seamă de un cuiu, de un măricine, etc. || A se lega de cineva, a sări asupra cuivā: *Și pe loc ei s'adună Și de Grue s'anină* (ALECS.-P.); *nu s'a aninat de el nici o dăhanie* (VOR.) || A se ține mereu de cineva, a nu-i mai da pace, a-l urmări mereu, a se alege: *nu te mai anină de mine; se anină de mine ca scaul de oare* [lat. *allevinare < levare].

anină¹ (pl.-ine), sf. (Bot.)

Fructul aninului; amentă femelă a aninului (F) [anin].

****anină²** (BUR.) = arină.

aninacios, -oasă, adj. Care se anină ușor [aninā].

aninare, sf. Faptul de a (se) anină.

aninărije, sf. col. anin (COST.).

aninaș, sm. dim. (Bot.) Arbust de 2-4 metri din familia betulaceelor, cu frunzele ovale ascuțite, cu flori verzui dispuse în racemi; crește în tufșuri pe pământurile reci și umede din regiunea alpină (*Alnus viridis*) [anin].

aninătoare (pl.-tori), sf. (Vân.) Loc unde căprioara e gonită de câini: *Drept la aninători vă duceți Și vedeți să le luați vântul ca nici una să nu scape* (RUC.) [aninā].

aninător, -toare, adj. Care anină [aninā].

****anine**, sm. *Băn. Olfen.* = anin.

aniniș (pl.-işuri), sn. Loc unde cresc anini, pădure de anini [anin].

****aniș**, *Trans.* = anason [ung. ánis].

anison, *Mold.* = anason [ngr. άνισον].

anișor, sm. dim. an.

***aniversă** (aniversez), vb. tr. A sărbători un eveniment întâmplat mai înainte la aceeași dată [aniversare].

***aniversar,-ară**, adj. Ce aminteste într'o anumită zi un eveniment întâmplat mai înainte la aceeași dată: *sărbătoare -ă* [fr. anniversaire].

***aniversare**, sf. Sărbătoare în amintirea unui eveniment întâmplat mai înainte la aceeași dată [fr. anniversaire].

***anizetă** (pl.-ete), sf. Licoare spirtoasă fabricată cu esență de anason [fr. anisette].

Anine.

†**anocațo**, adv. În neorânduială, de-a valma: *îmi fac casa ~ tot cu jocuri și cu nebunii* (ALECS.) [ngr. *ăvw zătw*].

***anodîn, -înă**, adj. Care potolește durerea: *remediū ~* || Bland, fără multă putere, neînseninat: *măsură -ă: critică -ă* [fr. *anodin* <gr.].

***anomal, -ală**, adj. Ce nu se potrivește cu o anumită stare de lucruri, ce ne miră, neobicinuit: *constituțiune -ă; boală -ă* || (Gram.) *Conjugațiune -ă*, care prezintă abateri dela conjugățiunea obicinuită [fr. *anomal* <gr.].

***anomalie**, sf. Nepotrivire cu o anumită stare de lucruri, cu așteptările noastre, neregularitate: *sunt multe anomalii în viața noastră de azi* || (Gram.) Abatere dela regulile gramaticale [fr. *anomalie* <gr.].

***anonim, -imă**, adj. Care e lipsit de nume: *operă -ă; scrisoare -ă* || (Com.) *Societate -ă*, societate ai cărei membri nu sânt arătați cu numele lor și ale cărei acțiuni, de obicei la purtător, se transmit din mână în mână fără intervenția sau autorizația administratorilor; asociații nu sânt răspunzători decât pentru sumele vărsate || sm. f. (pl. -ime). Cel care-și ascunde numele || sb. Condițiunea celui care-și ascunde numele: *a păstră -ul; a părași -ul* || adv. În chipul de a nu-și face cunoscut numele: *mi-a scris ~* [fr. *anonyme* <gr.].

***anonimat** (pl. -ate), sb. Condițiunea de a fi anonim: *a păstră -ul* [fr. *anonymat*].

***anorganic, -ică**, adj. Care nu privește ființele organice || *Chimie -ă*, parte a chimiei care nu se ocupă cu studiul substratelor organice, ci cu al mineralelor, etc. [fr. *anorganique*].

***anormal, -ală**, adj. Ce nu se potrivește cu felul de a fi al unor anumite lucruri, ce este neobicinuit sau poate fi dăunător: *organismul acesta prezintă o desvoltare cu totul -ă; societatea noastră se găsește într'o stare -ă* [fr. *anormal*].

****anoșcând**, adv. *Mf.-Ap.* (FR.-CDR.) Acum câtvă timp [nu știu când].

anost, -ostă, adj. Plictisitor, nesărat (fig.), searbăd: *ne-a poreștit o sumă de lucruri -e* || Fără nici o noimă, fără duh, nesuferit: *ce om -!* [ngr. *ἀνοστος*].

2000 **anosteală** (pl. -eli), sf. Plictiseală: *să mai răsuflăm de zăduful și arosteala capitalei* (VLAH.) [anosti].

anosti (mă anostesc), vb. refl. A se plictisi: *știu că te-ai anostit toată seara* (VLAH.) [anost].

anostițe, sf. (ALECS.) Lucrū anost [anost].

***anotă**¹... = **adnotă**...

****anotă**², *Oaș.* = **înotă**.

***anotîmp** (pl. -uri), sn. Una din cele patru împărțiri ale anului, sezon [an + timp, după germ. *Jahreszeit*].

a'n-picioarele (de-), loc. adv. v. **picior**.

***ansamblu** (pl. -bluri), sn. Unirea tuturor părților unui întreg într'o ordine convenabilă; rezultatul acestei uniri; totalitate: *toate aceste grupuri de jucători formează un ~ foarte plăcut* || (Muz.) Bucată de muzică compusă din diferite părți cântate de mai multe voci || Unitate cu care actorii joacă o piesă de teatru: *piesa a fost jucată fără nici un ~* [fr. *ensemble*].

***antagonism** (pl. -isme), sn. Luptă, conflict, rivalitate: *-ul între Români și Unguri datează de mult; când instituțiunile unei țări stabilesc un ~ între puterea supremă și o clasă privilegiată, atunci partea poporului desmoștenit se încrunță* (I.-GH.) [fr. *antagonisme* <gr.].

***antagonist, -istă**, adj. Ce se găsește în luptă cu altceva: *forțe -e* || sm. Care se găsește în luptă cu alt cineva, dușman: *amândoi sânt niște antagoniști aprigi; n'am văzut un ~ mai primejdios al progresului* [fr. *antagoniste* <gr.].

****antal** (pl. -ale), sn. *Mold.* Bute de aproape 100 de vedre, mai înainte numai de vre-o 50 de vedre: *s'au coborât la iaz și au bătut vr'o zece -e de apă* (SEV.) [rut. *antal*].

Antănășii, sf. pl. *Often. Băn.* Zilele de 16 și 17 Ianuarie, care după credința poporului sânt rele de boale, și mai ales de ameteți și boale de copii [Anton + Atanase].

***antarctic, -ică**, adj. Sudic, de miazăzi: *polul ~* [fr. *antarctique* <gr.].

anțarț, adv. Acum doi ani: *le spune cât rod a adunat estîmp, cât an și -* (SLAV.) [lat. *anno tertio*].

***antebraț** (pl. -ațe), sn. (Anat.) Partea brațului dela cot până la palmă [lat. *ante + braț*, format după fr. *avant-bras*].

***antecedent, -tă**, adj. sm. f. Care se găsește, care s'a întâmplat înainte: *cuvântul ~; fapte -e; antecedentii mei v'au expus destul de bine chestiunea* || **antecedente**, sn. pl. Fapte care s'au întâmplat înaintea altora: *pentru ca să înțelegem aceste fapte trebuie să cunoaștem -ele lor; fapte din viața trecută a cuivă: -ile lui sânt compromițătoare; n'are ~e bune* || adv. Mai înainte: *am vorbit ~ despre celelalte fapte* [fr. *antécédent*].

***antecedență** (pl. -ențe), sf. Precădere, preferență: *nimănu mi nu trebuie să i se dea când nu merită ~ asupra altuia* [fr. *antécédence*].

***antecesor**, sm. Înaintaş, predecesor [fr. antécesseur < lat.].

***antedată** (antedatez), vb. tr. A pune pe un act, pe o scrisoare, etc. o dată falsă, anterioară celei adevărate [fr. antedatée].

***antedatare**, sf. Faptul de a antedată.

***antediluvian,-ană**, adj. Dinaintea potopului: *animal -; sgârâind pe oase, pe pietre și pe coarne profile de dobitoace -e* (ODOB.) || Străvechiu || Fig. Înapoiat: *păveri -e* [fr. antédiluvien].

***antemeridian,-ană**, adj. Dinaintea de amiază [lat. antemeridianus].

***antena** (pl.-ene), sf. (Mar.) Una din cele trei vergi fixate de bompres, din care două sânt destinate a primi la capăt sarturile bompresului, iar a treia, așezată dedesubt, primește în vârf straiurile bastoanelor, flocurilor și alte manevre || (Zool.) Una din prelungirile, în număr de două, patru sau mai multe, în formă

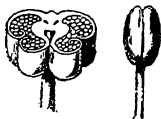
Antene.

de fire ori de coarne, articulate și mobile, pe care le au pe cap mai toate anelidele și artropodele; ele se cred a fi organele simțurilor la aceste animale, în special al pipăitului și al mirosului (F) [fr. antenne < lat.].

antep, sm. (Bot.) Varietate de vișin cu lemn mirositor foarte plăcut: *ciubuce de -* (FL.) [ture. antep].

***antepenultim,-imă**, adj. Care se găsește în al treilea loc începând numărarea dela sfârșit: *-ce-este silaba -ă a cuvântului „incepere”* || **antepenultimă** (pl.-ime), sf. (Gram.) A treia silabă a unui cuvânt începând numărarea dela sfârșit [lat. antepenultimus].

***anteră** (pl.-ere), sf. (Bot.) Săculeț membranos, în genere de formă lunguiată, așezat în partea de sus a staminelor florilor și care conține Polenul (F) [fr. antère < gr.].

Antere.

****antereu** (pl.-ere), sn. Mold. = **anteriu**.

***anterior,-ioară**, adj. Care se găsește înainte, în partea dinainte: *membrele anterioare* || Dinainte, de mai înainte (cu privire la timp): *fapt -; epocă anterioară* || (Gram.) Perfect, viitor -, timp al indicativului care arată o acțiune întâmplată înaintea alteia || adv. Mai înainte: *această datorie a plătit-o -* [fr. antérieur < lat.].

***anterioritate**, sf. Faptul de a fi anterior,

prioritate: *-a unei descoperiri* [fr. antériorité].

anteriu (pl.-erie), sn. Haină lungă până jos, dela ceafă până la glesne; pe care o poartă preoții pe sub giubea și de-a dreptul pe cămașe, încingându-se cu brăul pe la mijloc; tot astfel de haină purtau altădată cei din elasa boierească, precum și lăutarii, Țiganii: *din vreme în vreme își anină poalele -lui în brău* (ALECS.); *mai aproape cămașa decât -l* (prov.), ne îngrijim mai mult de noi decât de alții (ZNN.) || Haină țărănească lungă până la brău, cu mâneci strâmte la margine, încheiată de sus până jos cu un rând de nasturi și înflorată la piept, guler și mâneci cu găitane de diferite colori || Zăbun lung până peste genunchi ce poartă țărancele din unele județe dela șese ale Munteniei (MAN.) [ture. anterî].

anterț = antărt.

***antetren** (pl.-enuri), sn. (Mil.) Partea dinaintea a unui tun și care servește a duce afetul, a purta servanții, munițiuni, armament, accesorii, piese de rezervă, etc.: *părțile -ului sânt dricul, osia, rosetele, oiștea, crucea de mijloc și lada* [lat. ante + tren, după fr. avant-train].

***antevorbitor**, sm. Cel care vorbește înaintea altuia [lat. ante + vorbitor].

***anti-**, prefix care se construiește cu un mare număr de substantive și adjective, și care servește să exprime o opozițiune, o noțiune contrară celeia a cuvântului pe lângă care e pus [gr. àvci].

***antialcoolic,-ică**, adj. Impotriva alcoolului: *societate -ă* [anti + alcoolic].

***antiaristocrat,-ată**, adj. sm. f. Care e împotriva aristocrației [fr. antiaristocrate].

***antiaristocratic,-ică**, adj. = **antiaristocrat** [fr. antiaristocratique].

***antiț,-că**, adj. Foarte vechiu, din timpurile străvechi: *rămășițe -e* || În spec. Din timpul Grecilor și Romanilor, clasic: *cultură -ă* || **anticii**, sm. pl. Cei din vechime, în spec. Grecii și Romanii || **antică** (pl.-ice,-ici), sf. Obiect de artă din antichitate: *o altă mare zidire unde au strănsoare de mulțime și felurimi monede, anticii foarte vechi* (C.-RAD.) || Fig. Persoană cu obiceiuri, păreri învechite [fr. antique < lat.].

***anticămeră** (pl.-ere), sf. Odaie de așteptare || *A face anticamera*, a aștepta să fie primit [it. anticamera].

***anticar = anticuar.**

***antichitate**, sf. Faptul de a fi antic: *-a acestui monument îl face cu deosebire prețios* || Vechime îndepărtată: *sânt*

multe lucruri din ~ pe care numai prin imaginațiune le putem reconstitui || *n. spec.* Timpul când trăiau Grecii și Romanii: *Renașterea a căutat să reînviereze spiritul antichității* || Obiect de artă vechiu (mai obicinuit la pl. *antichități*): *e mare iubitor de antichități* [fr. *antiquité* < lat.].

***anticipă** (*anticipez, anticip*), vb. tr. A face un lucru înainte de timpul hotărît: ~ o *plută* || A se gândi la un lucru, a lua o hotărîre înainte de timpul fixat să se îndeplinească: ~ *viitorul* || vb. intr. (construit cu *asupra*) A face ceva, a se ocupa, a vorbi de ceva înaintea altor lucruri, înaintea timpului hotărît lor: *trebuie să anticipez asupra faptelor* || A se folosi de ceva mai înainte de timp: *anticipează asupra veniturilor sale* [fr. *anticiper* < lat.].

***anticipare**, sf. Faptul de a anticipa.

***anticipat, -ată**, adj. p. **anticipă** || adv. Înainte de timpul hotărît, înainte de îndeplinirea unui lucru.

***anticipațiune**, ***anticipație**, sf. Faptul de a anticipa || *Prin ~*, în mod anticipat [fr. *anticipation* < lat.].

***anticitate** = **antichitate**.

***antierical, -ală**, adj. sm. f. Care este împotriva clerului [fr. *antierical*].

***anticonstituțional, -ală**, adj. Care este împotriva Constituțiunii, organizării unui Stat || adv. În chip potrivnic Constituțiunii, organizării unui Stat [fr. *anticonstitutionnel*].

***anticreșă** (pl. -eze), sf. (*Jur.*) Contract prin care venitul unui imobil este lăsat de datornic creditorului său [fr. *anticrèse* < gr.].

***Anticrișt** = **Antihrist**.

***anticritică** (pl. -ici), sf. Critică ce răspunde la o altă critică [fr. *anticritique*].

***anticuar**, sm. Vânzător sau cumpărător de cărți vechi [germ. *Antiquar*].

***anticuarial** (pl. -ate), sn. Ocupațiunea de anticuar || Loc, prăvălie unde se vând cărți vechi [germ. *Antiquariat*].

***anticuarie**, sf. = **anticuarial** [anticuar].

***antidată** = **antedată**.

***antidiluvian** = **antediluvian**.

***antidinastic, -ică**, adj. Care este împotriva dinastiei || adv. În chip potrivnic dinastiei [fr. *antidynastique*].

***antidinasticism**, sb. Fel de a lucra împotriva dinastiei; păreri împotriva dinastiei [anti- + *dinasticism*].

***antidot** (pl. -turi), sn. (*Med.*) Ce se dă pentru a împiedica acțiunea unei otrăvi || Fig. Ce ne păzește de ceva neplăcut, rău:

cel mai bun antidot împotriva plictiseli este munca [fr. *antidote* < gr.].

antifon (pl. -foane), sn. (*Teol.*) Cântarea aceluiași verset din psalmi de două coruri, răspunzând unul altuia pe rând: *cum să cântă acum la noi la udrâni Dumineca înaintea sfîntei evanghelii cuthizma aceasta cu tîlc, ce le dăzecem anti-foane* (DOS.) || Iron.: *popilor de mir, pe care-i numiu Haldei, le cântă antifoanele următoare: diaconii și cu pochii, de trei ce sînt de-abia vîd cu ochii* (CRG.) [sl. *antifonă* < gr. *ἀντίφωνον*].

antifonar (pl. -are), sn. Carte bisericească ce cuprinde antifoanele [gr. *ἀντιφωνάριον*].

***antifrază** (pl. -aze), sf. (*Ret.*) Figură prin care o locuțiune, o frază, se întrebunțează, prin ironie sau eufemism, cu un înțeles contrariu celui obicinuit: *prin ~ Grecii numiau Furiile Eumenide sau binevoitoare* [fr. *antiphrase* < gr.].

***antiguvernamental, -ală**, adj. (*Polit.*) Ce este împotriva unui guvern, unei cărmuiri || adv. În chip potrivnic unui guvern, unei ocărmuiri [fr. *antigouvernemental*].

****Antihârț**, ****Antihârs(t)** = **Antihrist**: *când are să fie sfârșitul lumii va fi secetă și foamete și are să se mănînce oameni pe oameni și n'are să aibă de băut apă; atunci are să vie -u cu un poloboc cu păcură, tras de draci, și are să dee pe la oameni, și cei ce vor bea are să-i scrie pe o piele de bivoli și-i va lua în iad* (HESD.); *of, of! se vede c'am ajuns în vremea lui -* (ALECS.) || Fig. Nelegiuit: *măi, măi, mare antihârț* (ALECS.)

Antihrist, sm. Demonul care, după cum spune Apocalipsul, va veni la sfârșitul lumii și va aduce o sumă de răutăți și fără-de-legi, dar va fi învins de Cristos || adj. Nelegiuit: *înselători și ficleni și antihristi* (MARG.) [vsl. *Antihristū* < gr.].

***antilopă** (pl. -ope), sf. (*Zool.*) Gen de mamifere din ordinul rumegetoarelor; cuprinde specii numeroase de animale frumoase, cu coarne goale, mai mult sau mai puțin încovoiate, cu picioare înalte și subțiri, coadă scurtă și părul felurit colorat; sînt animale pacinice și fricoase și se pot îmblânzi ușor; aleargă foarte iute și trăesc în cete mai mult sau mai puțin numeroase în câmpii

Antilopă.

și stepele din Asia și mai ales din Africa, dar se găsește unele specii și în Europa (F) [fr. antilope < lat.].

antimis (pl. *-isuri, -ise*), sn. (*Teol.*) Pânză, mai adesea de in, în patru colțuri, pe care se află chipul Mântuitorului așezat în mormânt; se așează pe sf. masă, după ce s'au cusut în partea-i de sus moaștele vre-unui sfânt și după ce s'au sfințit de episcop; pe antimis se poate săvârși sf. liturghie și afară din biserică [vsl. antimisū < gr. ἀντιμίστρον].

***antimonarhic, -ică**, adj. Ce e împotriva monarhiei [fr. antimonarchique].

***antimonial, -ală**, adj. (*Chim.*) De antimoniu, care conține antimoniu: *medicament* ~ [fr. antimonial].

***antimoniat** (pl. *-ate*), sn. (*Chim.*) Sare rezultată din combinarea acidului antimonie cu o bază [fr. antimoniate].

***antimonie**, adj. (*Chim.*): *acid* ~, acid obținut prin precipitarea antimoniului de potasiu prin acidul azotic [fr. antimonique].

***antimoniu**, sb. (*Chim.*) Metal alb-albăstrui foarte lucitor și cu țesătură lameloasă; se găsește în natură mai ales în stare de sulfură (stibina), iar în Algeria sub formă de oxid de antimoniu cristalizat; alchimistii îi atribuiau proprietăți miraculoase și-l făceau să joace un rol însemnat în seria metalelor; e întrebuințat în aliagiu (20% antimoniu, 80% plumb) pentru turnarea caracterelor de tipar [după fr. antimoine].

***antinațional, -ală**, adj. Ce e împotriva intereselor unei națiuni [fr. antinational].

***antinevralgic, -ică**, adj. (*Med.*) Care potolește durerile produse de nevralgie || (pl. *-ice*), sn. Leac împotriva nevralgiei [fr. antinevralgique].

***antinomic, -ică**, adj. (*Filos.*) Ce cuprinde o antinomie [fr. antinomique].

***antinomie**, sf. (*Filos.*) Contrazicere între două legi, între două principii, între două idei || (*Jur.*) Contrazicere între două pozițiuni legislative: *antinomiile provin mai totdeauna din împrejurarile a două guverne de un spirit diferit și adesea opus s'au succedat repede în aceiași țări* [fr. antinomie < gr.].

***antipat**, sm. Proconsul, dregător: *neguțători sântu și -i sântu* (COD.-VOR.) [ngr. ἀντιπάτος].

***antipatic, -ică**, adj. Ce inspiră antipatie, urcios, nesuferit [fr. antipathique].

***antipatie**, sf. Simțul, pornirea pe care o are cineva când nu poate suferi o persoană, un lucru, ură [fr. antipathie < gr.].

***antipatriot**, sm. Care împărtășește vederi contrarii patriotismului [fr. antipatriote].

***antipatriotic, -ică**, adj. Care e împotriva sentimentelor patriotice [fr. antipatriotique].

***antipirină**, sf. (*Chim.*) Praf alb, puțin amar și alcalin, pregătit din gudron și întrebuințat împotriva febrei și pentru calmarea durerilor [fr. antipyrine].

***antipod**, sm. Care locuiește pământul într-o parte diametral opusă || Nume dat locurilor de pe pământ diametral opuse || Fig. Persoană, lucru opus altuia: *ca idei e cu desăvârșire -ul meu; ce susții e absolut -ul bunului simț* [fr. antipode < gr.].

***antiprogresist, -istă**, adj. sm. f. Care e împotriva progresului [fr. antiprogresiste].

***antirabic, -ică**, adj. (*Med.*) În contra turberii, pentru vindecarea ei: *instituit* ~ [fr. antirabique].

***antireligios, -oasă**, adj. Care e împotriva religiei [fr. antireligieux].

***antirepublican, -ană**, adj. sm. f. Care e împotriva ideilor republicane [fr. antirépublicain].

***antirevoluționar, -ară**, adj. sm. f. Care e împotriva revoluțiilor, a ideilor revoluționare [fr. antirévolutionnaire].

antiriu = **anterior**.

***antisemit, -ită**, adj. sm. f. Care e împotriva Evreilor [fr. antisémite].

***antisemitism**, sb. Doctrină a celor care sânt împotriva Evreilor [fr. antisémitisme].

***antiseptic**, sf. (*Med.*) Mijloc prin care se prezervă rănilor de a intra în putrefacțiune, distrugându-se microbii vătămători [fr. antiseptie].

***antiseptic, -ică**, adj. (*Med.*) Care distruge microbii vătămători, împiedicând intrarea în putrefacțiune a unui țesut bolnav; care desinfectează || (pl. *-ice*), sn. Substanță, medicament ce are o asemenea proprietate; cele mai însemnate sânt sublimatul, acidul boric, acidul fenic, salolul, etc. [fr. antiseptique].

***antisociabil, -ilă**, adj. Care nu iubește societatea, ursuz [fr. antisociable].

***antisocial, -ală**, adj. Care este împotriva intereselor societății [fr. antisocial].

****antist**, sm. *Bucov.* Primar [germ. Antistes < lat.].

***antistrofă** (pl. *-ofe*), sf. A doua stanță a unei poezii lirice ce eră cântată de cor în teatrul grec [fr. antistrophe < gr.].

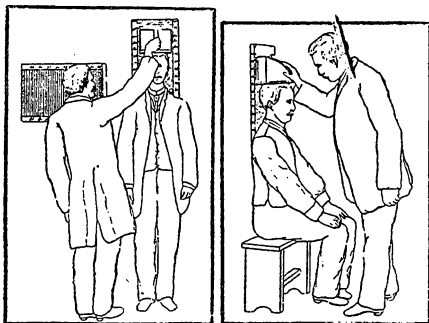
***antitețic, -ică**, adj. De antiteză [fr. antithétique].

***antiteză** (pl. *-eze*), sf. Contrast care rezultă

- din punerea față în față a două idei sau expresiuni opuse || (*Ret.*) Figură de retorică în care se alăturază idei, expresiuni opuse [fr. *antithèse* <gr.].
- ***antiumanitar**-, **ră**, adj. Împotriva sentimentelor omenești, bune: *eră o erezie filosofică antisocială și -ă* (I.-GH.) [*anti- + umanitar*].
- ***antologie**, sf. Culegere de bucăți alese dintr'o literatură; în spec. culegere de poezii [fr. *anthologie* <gr.].
- antonică** (pl.-ice), **antonigă** (pl.-ige), sf. (*Bot.*) Plantă erbacee din familia umbeliferelor cu flori albe dispuse în umbele compuse și fructe aromatice; crește prin tufisuri, păraie și poienile umede din pădurile de munte (*Chaerophyllum aromaticum*).
- ***antonim**-, **imă**, adj. (*Gram.*) Care are un înțeles opus (contrariul sinonimului): *bogăție și sărăcie sânt două cuvinte -e* || (pl.-ime), sn. Cuvânt cu înțeles opus [fr. *antonyme*].
- ***antonimje**, sf. Alăturare de două cuvinte cu înțeles opus: *un mort viu* [fr. *antonymie*].
- ***antonomază** (pl.-aze), sf. (*Ret.*) Figură de retorică prin care în locul unui nume comun se pune un nume propriu sau în locul unui nume propriu se dă, prin perifrază, calificativul care-l caracterizează (*un Zoil, adică un critic răutăcios; lup-tătorul delu Abruđ, adică Avram Iancu*) [fr. *antonomase* <gr.].
- ††**antrac**, sb. Rubin [gr. *ἀνθραξ*].
- ***antracen**, sb. (*Chim.*) Substanță chimică ce se extrage din gudron; se întrebuințează la prepararea mai multor colorii artificiale [fr. *anthracène*].
- ***antracit**, sm. (*Min.*) Cărbune de pământ, foarte tare, care arde greu dar produce multă căldură [fr. *anthracite*].
- ***antracț** (pl.-acte), sn. Timpul ce se lasă între acte la o piesă de teatru, [fr. *entr'acte*].
- ***antrax**, sm. (*Med.*) Tumoare dureroasă și tare, numită de popor bubă rea, bubă neagră [fr. *anthrax* <gr.].
- ***antrea** (pl.-trele), sf. = **antreu**.
- ***antreluță** (pl.-uțe), sf. dim. antrea: *el doarme pe canapă în ~* (CAR.).
- ***antrenă** (*antrenez*), vb. tr. A duce, a țări după sine: *i-a antrenat și se duc orbește după el* || A fermeca, a cuceri: *cu vorba lui antrenează toată lumea* || A îmboldi un cal spre a-l pregăti pentru alergări, pe cineva pentru exercițiu || vb. refl. A se pune în mișcare, a fi cu voie bună: *mi ne-am antrenat de loc la petrecerea de aseară* [fr. *entraîner*].
- ***antrenare**, sf. Faptul de a (se) antrena || Mișcare, însuflețire, voie bună.
- ***antrenor**, sm. Care antrenează, care pregătește caii pentru alergări [fr. *entraîneur*].
- ***antrepozit** (pl. -ite), sn. Loc unde se țin mărfuri în cantitate mare || Magazin în care se vând mărfurile asupra cărora Statul are monopolul [fr. *entrepôt*].
- ***antrepozitar**, sm. Care are mărfuri într'un antrepozit [fr. *entrepotaire*].
- ***antreprenor**, sm. Întreprinzător, cel ce ia asupra-și, în anumite condițiuni, o lucrare, o afacere (clădirea unei case, facerea unei șosele, conducera unui hotel, etc.) [fr. *entrepreneur*].
- ***antrepriză** (pl.-ize), sf. Întreprindere, ceia-ce ia cineva asupra-și să îndeplinească, plan, hotărâre de lucru: *n'am răzut om mai îndrăzneț în antreprize* || În spec. conducerea unor afaceri, lucrare de industrie, comerț, etc. pe care o ia cineva asupra lui în anumite condițiuni: *antrepriza hotelului; ~ de construcțiuni* || *A da în ~*, a da cuivă să îndeplinească o lucrare (o clădire, etc.); *a luă în ~*, a luă asupra sa o lucrare [fr. *entreprise*].
- ***antret** (pl. -ete), sn. = **antreu**.
- ***antretoază** (pl.-oaze), sf. (*Mar.*) Unul din șurupurile dela focarele și cutiile de foc ale unui vapor care străbat două plăci alăturate și între care circulă apa; aceste șurupuri au de scop să consolideze căldarea [fr. *entretoise*].
- ***antreu** (pl.-cure), sn. Mică încăpere la ușa de intrare înainte de a pătrunde în odăi [fr. *entrée*].
- ***antropofag**-, **agă**, adj. sm. f. Care se hrănește cu carne de om: *triburi -e; ~i se mai întâlnesc astăzi în Africa și alte țări locuite de sălbatici; deparie de a fi locuite de -i, ele cuprind în sâmul lor o societate foarte plăcută* (ALECS.) [fr. *anthropophage* <gr.].
- ***antropofagie**, sf. Obiceiul de a se hrăni cu carne de om [fr. *anthropophagie*].
- ***antropoid**-, **idă**, adj. Ce seamănă cu omul || **antropoizi**, sm. pl. (*Zool.*) = **antropomorfe** [fr. *anthropoïde*].
- ***antropolog**, sm. Care se ocupă cu antropologia [fr. *anthropologue*].
- ***antropologic**-, **ică**, adj. Ce privește antropologia [fr. *anthropologique*].
- ***antropologie**, sf. Știința care se ocupă cu istoria naturală a omului, studiul diferitelor rase omenești [fr. *anthropologie*].
- ***antropologist** = **antropolog** [fr. *anthropologiste*].
- ***antropometric**-, **ică**, adj. Ce privește an-

tropometria: *serviciul* - [fr. anthropométrie].

***antropometrie**, sf. Măsurarea diferitelor părți ale corpului și care se face la arestați pentru a putea fi recunoscuți în caz când sânt urmăriți din nou de justiție și ar încerca să se ascundă. Pentru fiecare arestat se notează pe o fișe numărul obținut la măsurarea diferitelor părți ale corpului și în felul acesta se poate stabili identitatea individului spre

Antropometrie.

a i se cerceta antecedentele (F) [fr. anthropométrie].

***antropomorf, -orfă**, adj. Care are forma omului || **antropomorfe**, sn. pl. Familie de maimuțe considerate ca cele mai apropiate de om; cele mai însemnate sânt șimpanzeul, gibbonul, gorila și orangutangul [fr. anthropomorphe].

***antropomorfism**, sb. Credința după care se atribute divinității chip omenesc și sentimente, pasiuni pământești [fr. anthropomorphisme].

***antropomorfist**, sm. Cel care crede în antropomorfism [fr. anthropomorphiste].

***antropopitec**, sm. Animal închipuit care s'a crezut că e precursorul omului [fr. anthropopithèque].

***anturagiul** (pl. *agii, -agiuri*), ***anturaj** (pl. *-aje, -ajuri*), sn. Tot ce înconjoară pe cineva, cei care trăesc în jurul cuivă, în legătură de aproape cu el: *anturagiul lui îi face mai mult rău decât bine* [fr. entourage].

***anual, -ală**, adj. Ce se face în fiecare an: *raport* - || Ce corespunde duratei de un an: *venit* - || Ce ține numai un an: *plantă -ă* || adv. În fiecare an; pe an: *e bine să se facă - un raport asupra progreselor unei științe* [fr. annuel < lat.].

***anuar** (pl. *-are*), sn. Publicațiune ce apare în fiecare an pentru a arăta activitatea

unei instituțiuni, unei societăți, etc. sau pentru a da informațiuni asupra unei țări: *-ul ministerului cultelor*; *-ul României* [fr. annuaire].

***anuitate**, sf. (Com.) Sumă pe care o plătește cineva în fiecare an pentru a stinge o datorie [fr. annuité].

***anulă** (*anulez*), vb. tr. A lua unui lucru puterea de a ființa mai departe, a ridică unui lucru dreptul de a fi folosit, a nimici, a desființa, a înlătura: *- o deciziune, un certificat, o alegere, o iscălitură* [fr. annuler < lat.].

***anulaibil, -ilă**, adj. Ce se poate anulă [fr. annulable].

***anular, -ară**, adj. = **inelar** [fr. annulaire < lat.].

***anulare, *anulațiune, *anulație**, sf. Faptul de a anulă [fr. annulation < lat.].

anume, adv. Adică: *înpreună și cu prețuți dela besearca Șcheailor de lângă cetatea Brașovului, - popa Iane și popa Mihai* (COR.); *din diferitele înrăuriri străine asupra limbii române unele sânt cu deosebire însemnate, - cea slavonă, cea grecească, etc.* || Cu alte cuvinte: *vrei - să afli tot ce mi s'a întâmplat* || Cu scop hotărât, cu stăruință: *pare că - caută să mă necăjească; a venit cineva - să-mi vorbească de ce-mi spui* || Și -, chiar: *voi căuta să te mai văd, și - săptămâna viitoare* || Precis, exact, tocmai: *nu pot să-ți spun unde - am citit anecdota aceasta* || † Sub pretext, cu gândul că...: *nu eră putere nice la boierii a opriri grosimea țărânimii pornită, ce și pre Vasile Tornicul, - că este și el unul den Greci, au zvrălit unul cu un os și l-au lovit în cap* (M.-COST.) [lat. ad nomen].

†**anumea, Mold.** = **anume**.

***anumiț, -iță**, adj. Hotărât: *într'un - scop; într'o -ă zi; numai în -e împrejurări poți cunoaște pe cineva* [anume].

***anunțiu** = **anunț**.

***anunț** (pl. *-țuri*), sn. Înștiințare, publicațiune prin care se aduce ceva la cunoștința generală: *am dat un - la jurnal* || (Jur.) - *judiciar*, înștiințare ce se publică de tribunal pentru înfățișarea unei persoane la judecată când nu-i e cunoscut domiciliul, pentru vânzarea averii cuivă, etc. [fr. annonce].

***anunța** (*anunț*), vb. tr. A vesti, a face cunoscut: *îți voi - sosirea mea; te rog să mă anunți dacă vine cineva* || În spec. A face cunoscut un lucru printr'o înștiințare scrisă: *cursurile nu s'au anunțat încă; s'a anunțat o piesă nouă* || vb. refl. A se vedea de mai înainte: *întreprinderea lui nu se anunță bine; anul se*

- anunță rău pentru agricultori [fr. annoncer < lat.].
- ***anunțare**, sf. Faptul de a (se) anunța.
- ***anunțator, -toare**, adj. sm. f. Care anunță [anunță].
- ****anuț**, sm. dim. an, *Mar.* (TPL.) || *Pe la ~*, pe la anul viitor.
- ***anutimp** = anotimp.
- ***anvelopă** (pl.-ope), sf. (*Mar.*) Partea din afară a căldării unui vapor || Plic de scrisoare [fr. enveloppe].
- ***anxietate**, sf. Neliniște, grije [fr. anxieté < lat.].
- ††**Ța-ochiu**, loc. adv. v. ochiu.
- ****aoaleală**, sf. *Dobr.* (HASD.) Cântec ce se cântă când îl rade pe mire [aoli].
- aoleò, aoleu!** interj. Arată durere și mirare: uneori servește pentru a întări ideea exprimată în cuvintele care urmează: *Of, of! și aoleu! Arde sufletelul meu* (ALECS.-P.); *Aoleò și vai de mine! Aș jucă și nu știu bine* (IK.-BS.); *aoled! da frumoașă mai e; aoleo! ce pedeapsă ai să mănănci* || Loc. prov.: *fuge delu aoleu și dă peste ololeu* (ZNN.), fuge de un rău mic și dă de altul mai mare.
- aoli** (aolesc), vb. tr. A boci pe cineva: *te bocesc, te aolesc* (JIP.) || vb. refl. A se boci: *Ce te vații, Ce te aoleşti?* (TOC.); *mă aoliam și mă văitam că mi-au furat hoții boii* (JIP.) || vb. intr. A plânge, a jeli: *Aolește, puiculiță, Până ești la măculiță* (HASD.) [aoleò].
- aoljică!** interj. Arată un necaz ușor sau prefăcut, o muștrare blândă: *Aolică, daolică! Mult mi-e drăgulita mică* (ALECS.-P.).
- ****aolicăi** (mă aolicăiesc), vb. refl. *Vălc.*: *Nu te chirăi, Nu te aolicăi* (TOC.) [a oli + olicăi].
- ††**Țaorar** (CUV.-BĂTR.) = orar².
- †**Țaorea, țaoare(a)**, adv. *Trans. Băn. Oaș.* Câteodată, din când în când: *fata mea rău să druceaște și aorea cade în apă* (COR.) || *Aorea... aorea... când... când...: aorea biruță Grecii pre Troiani, aorea Troianii pre Greci* (MOXA) [a² + ori < oară].
- ***aorișt** (pl.-iste), sn. (*Gram.*) Timp al conjugățiunii grecești arătând o acțiune trecută [fr. aoriste < gr.].
- ***aortă**, sf. (*Anat.*) Vas sanguin care pleacă din ventriculul stâng al inimii și din care se ramifică toate arterele care distribuie sângele în corp, v. inimă [fr. aorte < gr.].
- ***aortită**, sf. (*Med.*) Inflamațiune a țesăturilor aortei [fr. aortite].
- apă** (pl. ape), sf. Corp lichid, compus din două volume de hidrogen și un volum de oxigen: ~ de izvor, de fântână, de

ploaic; ~ de băut, de spălat; ~ limpede, turbure; ~ dulce, apă din râuri, fântâni, spre deosebire de cea minerală și cea sărată de mare, ~ sărată, sălcie; a duce (o vită) la ~, a duce la adăpat || ~ sfînșită, v. aghiasmă || ~ neincepută, apă ce se ia întâia oară dintr'un puț nou săpat: apă din care n'a băut nimeni când s'a adus dela izvor și care, după credința poporului, trebuie luată până nu răsare soarele și s'o duci acasă fără să vorbești cu cineva; se întrebuințează în medicina populară || ~ distilată || -minerală: ~ de Vichy, ~ de Vittel || -acru, *Trans. v. acru* || ~ gazoasă, v. gazos || Lichid în care s'au dizolvat substanțe aromatice, parfumate: ~ de flori, ~ de roze, ~ de trandafir || ~ tare, ~ vie *Băn.*, amestec de acid azotic și de acid clorhidric || ~ de plumb, soluțiune de subacetat de plumb în apă la care s'a adăugat alcoolat vulnerar || Sucul apos al unor plante: ~ de viță || Nădușeală, sudoare: *sânt numai ~; m'an făcut tot o ~; De ce ți-i murgul asudat. Asudat în ~ dat?* (TOC.) || ~ moartă, apă cu efecte miraculoase despre care se vorbește în basme că se ia de unde se bat muntii în capete și care poate lega părțile tăiate ale unui corp; ~ vie, apă despre care se spune în basme că are însușirea de a întineri sau a însușești un corp mort și care a fost încheșat cu ajutorul apei moarte || Ori-ce îngrămădire de apă, baltă, râu, mare: ~ curgătoare, stăutoare, lîm; apele mai însemnate ale României, după Dunăre, sânt: Prutul, Stretul, etc.; în susul apei, în josul apei; călătorie pe ~: pe ~ și pe uscat || (*Med.*) Boală, hidropizie; boală la cai = apucare: a lua ~, a căpăta această boală || (*Med.*) (HASD.) - albă, caracteră la ochi: ~ neagră, pierdere totală a vederii în urma unei nevrite optice, a unei intoxicații, etc. || Ape, pl. Jocul de colorii pe care-l face o piatră prețioasă, un metal, o stofă, etc.: *diamantul acesta are ape frumoase; o mătase cu ape frumoase; își piaptână părul negru care undeaș, făcând ape-ape lu lumina a două feșnice* (DLVR.) || Expr. și loc. prov.: a bea - goală, ~ chioară, a bea numai apă, fără nimic altceva; ~ goală, se zice figurat despre ceva fără nici un rost, fără nici o noimă, o nimica toată: a vorbi (sau a povesti) ca apa (sau ca pe ~), a vorbi (a povesti) fără a se încurcă, curgător: a ști (o lecție, o poezie) ca apa, a ști bine, fără a se încurcă; merge ca apa, merge bine, fără nici o piedică: îi merge ca din -. îi merge bine; merge ca apa la deal, merge greu; când dorm și apele, când e liniște

adâncea; a crește ca din ~, a crește iute; a veni ca o ~ turbată, a veni repede, mânios: ca venia în urma lui ca o ~ turbată (VOR.); ca fulgul pe ~, ușor, nestatornic; ca frunza pe ~, la voia întâmplării; a scrie pe ~, a încerca ceva zadarnic; a fi tot o ~, a fi la fel, de o seamă; toți se scaldă într'o ~, toți sânt deopotrivă; a se asemăna (a semăna) ca două picături de ~, a se asemăna (a semăna) așa de mult încât să nu se poată deosebi unul de altul; e frumoasă de s'o sorbi într'o lingură de ~, stau apele în loc de frumoasă ce e; e urât (sau slăt) de acoperire apa sau de înghițită apele (ZNN.); a închișgă și apele, se zice despre vrăjitori care, după credința poporului, pot aproape solidifica apa: mînte de închișgă apele, se zice despre cine mînte cu multă îndrăzneală; a băut apă de pe ghiță (ZNN.), se zice despre cinevă cărn; parcă i-a adus apa, se zice despre oameni cari vin grămadă, pe neașteptate; a-i veni cuivă apă la moară, a veni cuivă prilej să facă ceva, a-i veni vremuri mai bune; a lua (sau a țîia) cuivă apa dela moară, a împiedica pe cinevă să mai facă ceva, a nu-l mai lăsa cu deprinderile lui; a lua cuivă apa, a pune pe cinevă în imposibilitate de a mai face ceva: a nu mai bea ~ rece (ZNN.), a muri; a trece ca căinele prin ~, a se strecură printro greutate fără multă bătaie de cap, se zice în spec. de cinevă care trece prin școală fără a-și da multă osteneală, fără a folosi mult din învățatură; a fierbe pe cinevă fără ~, a-i face cuivă mult necazuri, a-l chinui; îi lasă gura ~, îi vine ~ la gură, dorește mult un lucru; a bate apa în piuă, a face un lucru zadarnic, a vorbi fără nici un rost; a bate apa în piuă să se aleagă unt, a face un lucru zadarnic; a cără ~ la puț, a face un lucru de prisos, a da sfaturi cui n'are nevoie; cât ține ciurul ~, puțin de tot, fără nici un folos; a pescui în ~ turbare, a căuta prin șiretenie să ajungă la ceva, a lucra pe ascuns; a scoate ~ din piatră, a se sili cu ori-ce preț a face un lucru, a îndeplini ceva greu de făcut; a trece (sau a da) prin foc și ~, a face ceva cu ori-ce preț, învingând toate greutățile, a trece prin multe încercări; n'are după ce bea ~, n'are ce mânca, e sărac lipit; se îmbată și cu ~, se zice despre cinevă slab de abia se mai ține; a-i face cuivă apa, a-i aduce piteira, a-l îngropa; duce-te-ai pe apa Sâmbetei! (VOR.). se zice când dorim cuivă un rău mare, vre-o năpaste (după credințele poporului) apa Sâmbetei duce

în iad); are să mai treacă (sau are să mai curgă) ~ pe gârli, are să mai treacă mult timp; ce pe ~ nu curge, o nimica toată; apa trage la matca ei și omul la teapa lui sau apa vine iar la matca ei, cinevă se întoarce iar la obiceiurile lui, revine de unde a plecat; mai curge apa pe unde a mai curs, ajunge cinevă ce a mai fost; a se întrece în ~ rece (ZNN.), a se obrăznic; l-a scos apa la mal, a scăpat de nevoie; a trăi cu peștele în ~, a trăi bine, a huzuri; i-a venit ~ pe urechi (ZNN.), i-a venit tărziu mîntea; i-a ajuns apa la gură, a ajuns în mare primejdie, nu știe cum să scape; a scăpat căciula pe ~ (ZNN.), a scăpat prilejul; caută să îmbete lumea cu ~ rece, vrea să amăgească lumea cu vorbe goale, cu nimicuri; nu știu în ce ~ se adapă, nu știu ce gând are, ce urmărește; o scaldă în două ape, e nehotărît, șovăitor; mai bine să cari ~ la Jidan, Mold., se zice când cinevă n'are tragere de inimă să facă ceva; te-a trecut apa sub limbă, Meh., se zice când e ger mare; ni s'au făcut creerii ~, Băn., m'am buimăcit; u avei ~ la cap (ZNN.), a nu fi teafăr la mînte, a fi cam într'o ureche; a fi în apele lui, a fi în voia lui, a se simți bine; a-l lăsa în apele lui, a-l lăsa în voia lui, a nu-l turbură; a-l scoate din apele lui, a strică cuivă voia, a-l turbură; ~ lină și adăncă, se zice despre cinevă ascuns, șiret; șaptr'ape în chisăliță, se zice când cinevă se laudă de o înrudire cu persoane cu care de fapt se înrudește numai de departe; apa nu e bună nici în cizme, expresiune întrebuițată de cei cari au patima băuturii || Prov.: Apa trece pietrele rămân, lucruri neînsemnate trec și rămân cele statornice, temeinice, necazuri trec fără să ne doboare; sângele ~ nu se face, se zice despre puterea pe care o au legăturile de sânge, înruderile de aproape, fiecare ținând la ai săi, ori-ce s'ar întâmplă: ulciorul nu merge de multe ori la ~, când se expune cinevă prea adesea unei primejdii, când face mereu fapte rele, o pătește în cele din urmă [lat. aqua].

***Apă-botează**, sf. Băn. Haț. Oaș. Bobotează.

Țăpalt (pl. -turi), sn. Dreptul de vânzare a unor lucruri (sare, cărți de joc, etc.) ce se dădea numai unor negustori: carnea, pâinea și luminările se vîndeau la contracții cu ~ și se însemnă în contract prețul fix (FIL.) [it. appalto].

***apanagi** (pl.-agii, -aguri), ***apanaj** (pl. -aje, -ajuri), sn. Proprietate a suveranilor (în Franța se da de rege copiilor

năseuți mai târziu său fraților și se întorcea iarăși la Coroană când linia bărbătească a acestora se stingea || Fig. Ce este în stăpânirea cuivă; ce este în firea cuivă sau a unui lucru: *acele puține slujbe devenise apanagiul a trei patru familii* (I.-GH.); *silit a pribegi, își lăasă țara sub prepusul trădării și Moldavia se hotărî de apanagiul Fanarioților* (NEGR.); *sânt mulți care-și închipuesc că toate însușirile bune sânt apanagiul lor; tristețea e apanagiul zilelor fără muncă* [fr. apanage].

****apaos, **apaus, Mold. = paos.**

apar, sm. Care aduce, care vinde apă || †† Corăbier: *tătă-mieu apariul, prin multă vreme la Hersonisul Crișăului cu corăbierii îmblând* (CANT.) || †† (Astr.) Vărsătorul (constelație) (HASD.) [lat. a-quarius].

apără (apăr), vb. tr. A sări în ajutorul cuivă pentru a-i da ajutor, pentru a-i scăpa vicia: *de nu veniau vecinii să mă apere, mă omorau; apără-mă de gămi, că de căini nu mă tem* (loc. prov.), se zice despre cei voinicoși, dar fricoși || A păzi de o primejdie, a feri: *fiecare e dator în vremuri de cumpănă greu să apere țara; paratrăsnetul apără casele în timp de furtună; Dumnezeu să vă apere de cele rele* (CRG.) || *Doamne-apără!* să (ne) ferească Dumnezeu; nici de eum, cu nici un pret; eufemism pentru Necuratul: *eu de-aș fi femeie, nu l-aș lua, Doamne-apără!* (NEGR.); *o fi Doamne-apără!* să ne facem cruce și să zicem: *feri-ne, Doamne!* (RET.) || A oceroti, a lua sub o-crotirea sa, a nu lăsa pe cineva să vorbească rău de altul: *nu te îngriji, am să te apăr eu de toți clevețitorii; își apără mereu neamul* || A susține împotriva cuivă o părere, etc.: *sânt dator să-mi apăr ideile; știe să-și apere drepturile* || (Jur.) A asista pe cineva dinaintea judecății: *avocatul m'au apărat bine* || (Jur.) - un proces, a căuta să arăți dinaintea tribunalului dreptatea unei cauze || †† A opri dela un lucru, a împiedica pe cineva să facă ceva: *draci vrăjmași ceia-ce ne învăluesc pre noi și de leagea și învățătura Domnului ne apără să nu facem* (COR.); *boierii toți îl apără de acelu cale să nu se ducă den țeară și den domnie* (N.-COST.) || †† A pune piedici la ceva să nu se îndeplinească: *multă vreme s'au frământat acest lucru în sfăt și cățiva pre atunce apără acest lucru să nu fie* (M.-COST.) || †† A îndepărta dela ceva: *dela toată calea vicleană am apărat picioarele mele* (DOS.) || †† A refuză: *nu i-au*

apărat craiul ajutoriul său (N.-COST.) || †† A scuti: *cauzele care apără de tutelă* (COD.-CIV.) || vb. refl. A luptă pentru a înlătură loviturile cuivă, pentru a-și scăpa vicia: *au sărit la mine, și abia am putut să mă apăr* || A se luptă în războiu împotriva dusmanului: *apăratu-s'au Lesii oare-ce dentăiu, iară dacă s'au mai înglotit oasteu, s'au răsipit cine încotro au putut* (M.-COST.) || A se păzi de cinevă, de ceva, a se feri: *nu toți știu cum să se apere de dușmani; igienu ne învață cum să ne apărăm de boale; apără-mă de prieteni că de dusmani mă apăr singur* (loc. prov.) || †† A se împotrivi, a nu consimți la ceva: *boierii s'au apucac de Ștefan Petricico ce eră clucer mare, fiind bătrân și boier de țară, numai să-l ridice Domn; el apărăndu-se să nu fie și vrând să fugă noaptea, ei l-au păzît să nu fugă* (MUSTE) || †† A fi scutit: *pot să se apere de tutelă persoanele care fac parte din cler* (COD.-CIV.) [lat. *apparare < parere].

****apărăie, sf. Mold. = apărie** [a pă].

****apărămant** (pl.-minte), sn. *Trans. = apărare* [a pă ră].

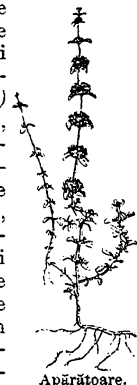
apărăre, sf. Faptul de a (se) apăra || Ferire de primejdii, sprijin, pază: *a lua apărarea cuivă; -a țării; loc de straje și de - în zilele de viroasoare învăluri* (VLAH.) || *Legitimă -*, dreptul pe care-l are cinevă de a se apăra, de a lovi în cinevă care-l atacă || †† Oprise, împiedicare dela un lucru.

***aparăt** (pl.-ate), sn. Ori-ce lucru alcătuit din părți anume așezate și care slujește la un anumit scop: - *distilator; - fotografic* || (Anat.) Toate organele care îndeplinesc împreună o anumită funcțiune în organism: - *respirator; - circulator* || Desfășurare de lucruri, de cuvinte pentru a uimi pe alții, lux: *o sărbătoare cu mult -; atătu - de cuvinte* [lat. apparatus, în parte cu accepțiunile fr. appareil || fr. appareil].

aparăt, sb. = apărare || †† Mustrare (PS.-ȘCH.) || (Silv.) *Trans. HASD. RV.-CR.* Pășune, pădure oprită [apără].

apărător, -toare, adj. sm. f. Care apără, în spec. care apără pe cinevă dinaintea judecății || **apărătoare, sf.** Lucru făcut ca să apere de ceva: *dela semicercul portului pornește în sus la deal ca o - o mulțime de strade de-a curmezișul stradelor circulare paralele cu cheul* (I.-GH.); *pusă ră Ierusalimul ca o - de poame* (DOS.) || - *de muște*, băț în vârful căruia sânt legate niște fâșii de hârtie sau de papură și cu care se alungă muștele || Obiect care

se deschide în formă de semicerc, alcătuit din pene sau din fâșii de hârtie, de pânză, etc., lipite pe bețișoare de lemn sau de os și cu care-și face cineva vânt, evantaliu: ~ de pânză; cu bukurdaruri pline de scumpe *scriesme din Heyias, cu apărători de pene, cu felegene de smalt* (ODOB.); *Grigorie Voacă Ghica era un om mărunțel, barbu potrivit în ~ și cîntiță* (I.-GH.) || (Mar.) *Perniță umplută cu călți care atârnă în afara bordului unei corăbii sau care se dă afară în momentul acostării, pentru a apăra barca să nu se frece de vasul sau de cheiul unde e acostată* || (Bot.) *Plantă erbacee din familia labiatelor cu flori purpurii dispuse în verticile multiflore: crește prin tufșuri, margini de pădure, poieni, livezi și locuri necultivate* (*Climopodium vulgare*) || (Bot.) *Plantă erbacee, păroasă, aromatică, din familia labiatelor, cu frunze mici eliptice și puțin dintate pe margini, cu flori purpurii, rar albe, dispuse în verticile axilare, globuloase și care se micșorează spre vârf; crește prin bălți, pe marginea râurilor și prin locuri mlăștinoase; e întrebuințată în medicină pentru proprietățile ei stimulante, stomachice și carminative* (*Mentha pulegium*) (F) [apără].

Apărătoare.

apărătură (pl.-turi), sf. Faptul de a apăra, apărare: *vai, de apărătura lui; cu dreptatea giudecatelor și cu apărătura de către străcătoria ce la trup* (DOS.) || (Silv.) *Mold.* (H.A.S.D.) *Pădure din care e oprit a se tăia lemne* || †† Loc de apărare: *dacă au luat Turcii Belgradul care era apărătura nu numai a Țării Ungurești, ci a toată creștinătatea* (LETOP.) || †† Ori-ce te apără de ceva (de boale, etc.): *ii feceră icona și o au pus în cămaru sa cea împărătească, de ~ a tot răul* (DOS.) || †† Scut, ocrotire: *sfânta cartea aceasta slăvitului și prea cinstiului și blagoslovitului numelui Mării tale supt ~ o am scris* (DOS.) || †† Piedică: *mare ~ de către spăsenie iaste boala bogăția* (COR.) [apără].

***apărea**, ***apare** (apar), vb. intr. A se arăta, a se ivi, a veni: *ori-unde mă duc îmi apare în cale; când a apărut în casă toată lumea a tresărit de bucurie* || A ieși la lumină, a se vedea: *acum vieța politică, fiind mult mai lesne, pasivile de partid, luptele personale și ambițiunile*

mici apar mai mult la suprafață (I.-GH.) || A se arăta sub o anumită înfățișare: *lucrurile acestea îmi apar ca o pedeapsă pentru păcatele trecute* || În spec. A ieși la lumină (despre ceva tipărit), a se publica: *cartea n'a apărut încă; anunțul a apărut în Monitorul Oficial* [fr. apparaitre, refăcut după părea].

***aparent**,-tă, adj. Ce se arată sub o înfățișare care nu e adevărată, nu corespunde realității, închipuit, înșelător: *mişcarea ~ă a soarelui împrejurul pământului; moarte ~ă* || Ce iese mai bine la iveală; *În Iași, unde lumea fiind și mai impacientă, agitațiunea era mai ~ă, se lucră mai pe față* (I.-GH.) [fr. apparent < lat.].

***aparență** (pl.-ente), sf. Felul de a fi al unui lucru, al cuiwă, înfățișare: *casu are ~ frumoasă; o damă în vârstă bine îmbrăcată, de o ~ respectabilă* (I.-GH.) || În spec. Înfățișare înșelătoare: *nu trebuie să judeci pe cineva după ~ (sau după aparențe)* || A salvă aparențele, a căuta să ascunzi prin fel de fel de mijloace, tertipuri, ceva neplăcut, rău || *În ~, după înfățișare: în ~ ai crede că este omul cel mai bun* [fr. apparence].

††apăresc,-eașcă, adj. De apar: *s'au îmbrăcat într'un coșoc ~* (MUST.) [apar].

apărie, sf. Multă apă la un loc: *a plouat și s'a făcut ~; e atâta ~ pe jos* [apă].

***aparițiune**, ***apariție**, sf. Faptul de a apărea: *când și-a făcut ~a la întrunire toată lumea a izbucnit în aplauze* || În spec. Ieșirea la lumină a unei tipărituri, publicare: *~a cărții lui a făcut mare șomot* || Vedenie: *era așa de slab încât ai fi crezut că e o ~* [fr. apparition < lat.].

***apartament** (pl.-ente), sn. Locuință separată (într'o casă mai mare clădită să poată locui mai mulți în ea) [fr. appartement].

***aparte**, adj. Deosebit: *are un caracter cu totul ~* || adv. Fără amestec cu alții sau cu altceva, deosebit: *locuște ~; pune lucrurile acestea ~* [după fr. à part].

***apartine(ă)** (aparțin, țiu), vb. intr. A fi în stăpânirea cuiwă, a fi de drept al cuiwă: *toate cărțile acestu îmi aparțin* || A face parte din ceva: *elegia aparține genului liric* [după fr. appartenir].

***apartinenere**, sf. Faptul de a aparține(ă).

††apăs, sn. Suferință: *ca fiul cătră părăntie, de ~ul ce are să jăluească* (CANT.); *omul cându are ~ de nevoie easte preatare* (G.A.S.T.) [apăsă].

apăsă (apăș), vb. tr. A fi greu, a sta greu pe ceva: *ajută-mi să cobor sarcina că mă apăsă pe umeri* || A atinge ceva de aproape,

strâns: *apasă mâna pe frunte; Și, gândind că dorm, șireato, apeși gura ta de foc Pe-ai mei ochi închisi* (EMIN.) || A răzîmă: *apasă-ți capul de pieptul meu* || Fig. A asupri: *apasă fără milă pe cei slabi* || Fig. A copleşi; *gânduri negre mă apasă; grijele îl apasă; un dor mă apasă* || vb. intr. A fi greu: *nu apasă mult în cântar* || A atârna greu, a cădea greu în jos: *sămți la nevod două coarde: una din gios greu, cu plumbi și cu heară, pentru să apease într'adânc să nu treacă peștele* (VARL.) || A pune mâna pe un lucru ce oferă rezistență: *nu apasă pe cocoșul pustii că se descarcă* || Fig. A fi o sarcină grea asupra cuivă, a împovără prea mult pe cineva: *țărani nu și-au părăsit obiceiurile, nici limba, nici portul, deși tristele întâmplări ce au trecut peste țară au apăsât mai mult asupra lor* (ALECS.); *asupra. cui ar apasă mai greu această dare dacă nu asupra muncitorului?* (I.-GH.) || ~ *pe un cuvânt, pe o vorbă*, a rosti un cuvânt în așa fel, cu o pronunțare mai rară, încât să se atragă mai mult luarea aminte asupra lui: *tânăra... cu chibriturile? m'a întrebat unul, apăsând ironic pe fiecare vorbă* (CAR.) [lat. *appensare < pensare].

apăsare, sf. Faptul de a apăsa || Greutate, povară || Fig. Asuprire: *cu mare greutate am scăpat de -a străină*.

apăsaț, -ată, adj. p. **apăsă** || Greu: *calcă cu pași apăsați* || Fig.: *vorbește cu glas* - || adv. Greu: *calcă -* || Fig.: *vorbește -; te rog! zice scurt și - șeful, și pleacă fără să salute* (CAR.); *vreau să mergem răspunse - D-na Moroiu* (DLVR.).

apăsător, -toare, adj. Care apasă || Fig.: *mă simțiam și eu abătut, molipsit parcă de tristetea aceia adâncă, apăsătoare* (VLAH.) || Fig. Supărător, aspru: *începe a plânge în inima sa, lovit fiind în adâncul sufletului de apăsătoarele cuvinte ale părintelui său* (CRG.) || sm. Asupritor [a păsă].

apăsătură (pl.-turi), sf. Faptul de a apăsa [a păsă].

***apatie, -ică**, adj. adv. Fără viață, fără vlagă, nepăsător [fr. apathique].

***apatie**, sf. Lipsă de vioiciune, nesimțire, nepăsare: *vorbește cu atâta -; trăește într-o continuă -* [fr. apathie < gr.].

apătoș, -oasă, adj. Ce seamănă cu apa, slab: *vin -* || Plin de apă: *pozelele jucău ca clapele unui clavier sub roatele butcei și aruncau în sus din hasnă stropi de noroiu* - (I.-GH.) || Bogat în apă: *Tu ai dat fântână apătoasă în pustie de piatră vârtoasă* (DOS.); *cu apătoși nuări*

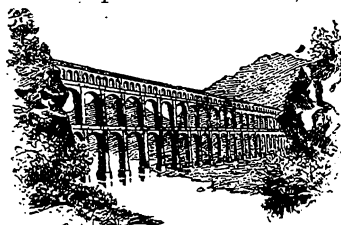
văzduhul adăposteadă (DOS.) [*apătă, v. neapătat].

apătoșă (apătoșez), vb. refl. și intr. A lăsa apă, a se umplea de apă: *sub bube dulci înțeleg un fel de bubuțe care nu dor de fel, ci numai apătoșează* (MAR.); *au lovit piatră de cursură upe și părau undând apătoșară* (DOS.); *și păruale s'apătoșară* De băură toți și s'adăpură (DOS.) [a pătōs].

apătoșare, sf. Faptul de a (se) apătoșa.

***apeduc** (pl.-ucuri), sn. = apeduct [după fr. aqueduc].

***apeduct** (pl.-ucte, -ucturi), sn. Canal construit din pietre sau cărămizi, trecând

Apeduct.

pe sub pământ sau la nivelul solului, uneori sprijinit de arcade, pentru a conduce apa dintr'un loc într'altul (F): *rămășițele templelor, basilicelor, -elor, băilor, dau și astăzi puternică dovadă de cultura cea mare în care ajunsesse Dacia sub Romani* (BĂLC.) [după lat. aquaeductus].

***apel** (pl.-luri), sn. Chemare, strigare după nume în ordinea în care sânt înscrise persoanele care trebuie să fie de față la o adunare, la o înfățișare, în școală, etc.: *am făcut -ul, dar n'au răspuns toți; a lipsi la -; - nominal* || (Mil.) Semnal dat de gornisti sau de toboșari pentru a aduna soldații și a constată dacă toți sânt prezenți (F): *a sună -ul* || Rugăminte de

Apelul.

a participa la ceva: *la -ul Câmpineanului toți Români răspundeau* (I.-GH.) || *- la arme*, chemare pentru a lua armele || *- către popor*, îndemn care se dă mulțimii sau sfat care i se cere în vederea unei anumite acțiuni || *A face - la cineva*, a cere sprijinul cuivă; *a face - la bună-tatea, la patriotismul cuivă, etc.*, a căuta să redeștepte în sufletul cuivă sentimentele de bună-tate, de patriotism, etc., îndemnându-l să lucreze în consecință; de aci prin ext.: *publicității cei moderni nu*

recunosc autorității nici un drept de ingerință altul decât de a opri calomniile și -ul la viciu (I.-GH.) || (Jur.) Acțiune făcută de cineva la un tribunal superior împotriva unei judecăți dată de o instanță inferioară: a face - || (Jur.) Curte de -, jurisdicțiune superioară judecând în a doua instanță o cauză judecată mai înainte de un tribunal inferior [fr. appel].

***apelă** (apelez), vb. intr. A cere ajutorul cuiva, a recurge, a face apel la sentimentele, etc. cuiva: *apelez la dumneata să scap de nenorocirea care mi s'a întâmplat; apelez la bunăvoința dumată; apelez la memoria dumată ca să vezi că am dreptate* || (Jur.) A face acțiune la un tribunal superior împotriva unei judecăți date în primă instanță [fr. appel < lat.].

***apelant, -tă**, sm. f. (Jur.) Care face apel împotriva unei judecăți [fr. appellant].

***apelare**, sf. Faptul de a apăla.

††**apelaris** (apelarisesc), vb. intr. (Jur.) A face apel judecătoresc [apel].

***apelațiune, *apelație**, sf. (Jur.) Apel judecătoresc: *părțile interesate au dreptul de apelațiune în contra hotărârilor date de tribunalul de întâia instanță asupra actelor stării civile* (COD.-CIV.) [fr. apellation < lat.].

***apelativ**, adj. (Gram.) Se zice de substantivele care exprimă o clasă întreagă de ființe sau lucruri de aceeași specie (se întrebuintează mai adesea „nume comun“): *om, arbor sunt nume -e* [fr. apelatif < lat.].

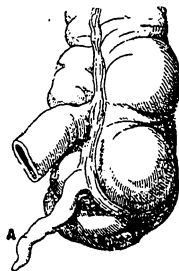
apelpisi (apelpisesc), vb. tr. A scoate pe cineva din răbdări || vb. refl. A-și ieși din fire, a turbă de necaz [ngr. ἀπέλιπσα < ἀπελιπίω].

††**apelpisje**, sf. Supărare, desnădejde: *n'o lăsu singură, mergi cu dânsa, mă tem să nu cadă în -* (ALECS.); *precum apelpisia câteodată inimile îmbărbătează, așid mai de multe ori toate nedejdale curmă* (CANT.) [ngr. ἀπελιπίγια].

apelpisire, sf. Faptul de a (se) apelpisi.

apelpisit, -ită, adj. sm. f. p. **apelpisi** || Disperat, turbat, ieșit din fire: *de-i face un pas mai mult, trag clopoțelul să vie slugile și te leg butuc ca pe un -* (ALECS.); *noi stăm ca blegii în cafelele și 'n berării și 'n cluburi și lăsăm pe toți apelpisiții cure ard să pue iar mâna pe slujbușoare ca să-și facă de cap* (CAR.) || Grozav, extraordinar (de bun, de frumos, etc.): *ce tutun bun se vîndă în București, ce vinuri apelpisite* (TIKT.).

***apendice** (pl.-ice), sn. Parte a unui lucru care se înfățișează ca o prelungire a lui: *buză de sus a unor animale se termină printr'un -* || A daș la o carte pentru a completă sau a lămurî unele puncte || (Anat.) - *vermiform* sau (ileo)cecal, prelungire de 4-12 cm. și în formă de deget de mănăușe a părții inferioare a intestinului gros (F) [fr. appendice < lat.].

A. Appendix (ileo)cecal.

***apendicită** (pl. -ite), sf. (Med.) Inflamațiune a apendicelui ileocecal [fr. appendicite].

***apendicular, -ară**, adj. În formă de apendice [fr. appendiculaire].

***apepsic, -ică**, adj. (Med.) Care suferă de apepsie [apepsie].

***apepsie**, sf. (Med.) Greutate de a digera, digestiune rea [fr. aepsie < gr.].

***apercepe** (apercep), vb. tr. și intr. (Filos.) A prinde un lucru cu mintea, cu intelectul [apercepsiune + percepe].

***aperceptibil, -ilă**, adj. (Filos.) Care poate fi aperseput [fr. aperseptible].

***aperceptibilitate**, sf. (Filos.) || Facultatea de a apersepe || Înșușirea de a fi aperseptibil [fr. aperseptibilité].

***apercepsiune, *apercepsiie**, sf. (Filos.) Facultatea de a prinde un lucru cu mintea, cu intelectul [fr. aperseption].

***aperceptiv, -ivă**, adj. (Filos.) Care are facultatea de a apersepe [fr. aperseptif].

***aperceptivitate**, sf. (Filos.) Facultatea de a apersepe [fr. aperseptivité].

***aperitiv, -ivă**, adj. Care deschide pofta de mănăre || (pl.-ive), sn. Băutură alcoolică luată înaintea mesei pentru a deschide pofta de mănăre [fr. aperitif < lat.].

†**apesti**... = pesti...

***apetal, -ală**, adj. (Bot.) Fără petale [fr. apétale].

***apetisant, -tă**, adj. Care deșteaptă pofta de mănăre || Fig. Plăcut: *o figură -ă* [fr. appétissant].

***apetit** (pl. -turi), sn. Pofță de mănăre: *singur numele bucatelor eră deajuns ca să-ni tate -ul* (NEGR.) || Pofță în general, lăcomie (întrebuintat în acest caz de obicei la plural): *sânt oameni ale căror -uri n'au margini* [fr. appétit < lat.].

***apicultor**, sm. Care se ocupă cu creșterea albinelor, albinar, stupar [fr. apiculteur].

***apicultură**, sf. Creșterea albinelor, albinărie, stupărie [fr. apiculture].

apilpisi... = **apelpisi**...

apipăi... = **pipăi**...

aplä, adv. Simplu, vulgar: vorbește - [ngr. áplä].

***aplană** (aplanez), vb. tr. A înlătura, prin intervențiunea sa, o neînțelegere între mai multe persoane, o greutate ivită în cale: *am voit să aplanez incidentul dintre ei, dar mi-a fost imposibil; toate celelalte dificultăți se aplanează și Rusia numește plenipotenți ca să se înțeleagă la Akkerman* (I.-GH.) [după fr. a planir].

***aplanare**, sf. Faptul de a aplană.

***aplaudă** (aplaudez, aplaud), vb. tr. și intr. A bate în palme pentru a-și arăta aprobarea, admirațiunea: *a aplaudat o sumă de lume; toți au aplaudat pe orator* || A aprobă, a împărtăși vederile cuiva, o acțiune: *nu aplaudez de loc la ce văd că se petrece* [fr. applaudir < lat.].

***aplaudare**, sf. Faptul de a aplaudă.

***aplaudător, -toare**, adj. sm.f. Care aplaudă [a aplaudă].

***aplause**, sn. pl. Bateria în palme pentru a arăta aprobarea, admirațiunea: *sala s'a cutremurat la -le ascultătorilor* || Aprobare, împărtășire a vederilor cuiva, a unei acțiuni: *nu mă îngrijesc de loc dacă ideile mele nu vor găsi -le celor mai mulți* [lat. applausus, -um].

****aplec**, sb. (Păst.) Faptul de a aplecă mieii.

aplecă (aplec), vb. tr. A îndoi, a plecă, a coborî: *cu o lovitură l-a aplecat la pământ; Aplecă-ți capul Să-mi pusc Arapul* (TEOD.); *el apleacă bărbia în piept* (CAR.); *am aplecat ochii în pământ* (CAR.) || A lipi de piept, a da să sugă, a alăpta: *copilul cucoanei înecate însă eră de tăită și acuma nu eră cine să-l aplece* (SB.); *copilul până nu plânge nu-l apleacă mămă-sa* (prov.), ca să capeti ceva nu trebuie să taci; *noi i-am hrănit și i-am crescut, în braț i-am purtat și la sân i-am aplecat* (CANT.); Sfânta Feocioară așteptă cu mare pohtă ceasul acela intru care pre Dumnezeu cu un prunc cu țâțele sale să-l aplece (ANT.); mai des întrebuințat azi când este vorba de animale: *apleacă mielul la oaie* || vb. refl. A se îndoi, a se plecă: *s'a aplecat și a luat o piatră să-l lovească; se apleacă la urechea avocatului și-i soptește ceva* (CAR.); *Rădăcimile îi le-oiu secă, Vârful îi s'o aplecă* (TOC.); *copaci bătrâni se apleacă pe undele lui sfătoase, să le asculte poveștile* (VLAH.) || A se plecă pentru a saluta, a se inclina: *să fi văzut ce mândru eră când s'a aplecat*

în dreapta și în stânga la toți cei din biserică (ISP.) || *Se apleacă ziua, se face seară* (BUD.) || *Mi se apleacă, mă cuprinde greață, cad bolnav: mi s'a aplecat din mâncările de ieri* [lat. applicare].

††**aplecăciune**, sf. Aplecare, inclinare, gust pentru ceva: *sânt oameni de chiline chemări, spornici și au de tot felul de aplecăciuni* (TICH.) [a plecă].

aplecăre, sf. Faptul de a (se) aplecă || Pornire, gust pentru ceva, tragere de inimă: *~ firească; ~ spre rău; ~ spre bine; fiind contrară imaginației mele vagabonde și aplecării mele pentru literatură* (I.-GH.).

aplecăte, sn. pl. Greață, stricare a stomacului, indigestiune [a plecă].

****aplecățel**, adj. (Păst.) Ptn. Sugător: *Un berbec ochișel, La trei oi - (GR.-N.)* [a plecat].

aplecătoare, adj. sf. Care dă să sugă: *vrea-vei să-ți chem o femeie - din Evrei* (DOS.); (oaie) -, oaie care n'are mielul ei și i se dă alt miel să sugă [a plecă].

aplecătură (pl. -turi), sf. (TEOD.) = **aplecate** || ††(AN.-CAR.) Faptul de a alăpta [a plecă].

††**aplecusat, -ată**, adj. Cu spatele plecate, gârbov: *au umblat tot - sau gârbov* (TICH.) [a plecă].

***aplică** (aplic), vb. tr. A adăuga un lucru la altul, a pune un lucru peste altul în așa fel încât să se potrivească bine, să se lipească: *la haina aceasta trebuie să aplicăm altă căptuzeală și altă garnitură; trebuia să aplici mai bine culoarea pe pânză* || A pune: *i-am aplicat ventuze, cataplasme* || A da: *i-am aplicat leacul care eră prescris* || Fig. fam.: *i-am aplicat o palmă* || A întrebuința: *trebuie să aplicăm alt procedeu; sânt teorii pe care unii cred că le pot aplică în ori-ce împrejurare; a - algebra la geometrie* || A îndrepta ceva într'o anumită direcțiune: *fiecare-și aplică aptitudinile la ce se potrivește mai bine cu firea lui* || vb. refl. A-și fixa ocupațiunea într'o anumită direcțiune, a-și alege o anumită îndeletnicire: *mă voiu - la științele naturale* [fr. appliquer < lat.].

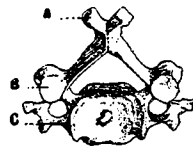
***aplicabil, -ilă**, adj. Care se poate aplică [fr. applicable].

***aplicare**, sf. Faptul de a (se) aplică || Întruințare: *e un lucru ce nu-și poate găsi -*.

***aplicațiune, aplicație** = **aplicare** || Sâr-guință: *lucrează cu multă -* || Școală de -, școală unde cineva se pregătește, face practică în vederea unei specialități, unei meserii, ținând lecțiuni pentru a căpăta.

- această deprindere || Broderie sau dantelă ale cărei flori făcute deosebit sânt cusute pe fondul stofei [fr. application < lat.].
- †† **aplos**, adv. = **aplă**: - a grăii dela maice și dela mamce ne deprindem (CANT.) [ngr. ἀπλως].
- †† **aplotită**, sf. Simplitate (la minte), pricepere puțină: mă cuceresc celor ce vor cети acest hronograf să fie priimite ceale ce sânt istorizite după aplotita mea (D.-ECL.) [ngr. ἀπλότης].
- * **apocalips** (pl.-ipse), sn. (Teol.) Carte a Noului Testament care cuprinde revelațiunile pe care îngerul le-a făcut apostolului și evangelistului Ioan în insula Patmos || Fig.: stil de -, stil întunecat || Scriere de aceeași natură cuprinzând povestiri de viziuni, revelațiuni, etc. de felul căreia se găsesc în literatura apocrifă: -ul apostolului Pavel [fr. apocalypse < gr.].
- †† **apocalipsis** = **apocalips** [ngr. ἀποκάλυψις].
- * **apocaliptic, -ică**, adj. Ce privește apocalipsul, de felul apocalipsului: literatură ~ă || Fig. Întunecat, ciudat: stil ~; figură ~ă [fr. apocalyptique].
- * **apocopă** (se apocopează), vb. refl. (Gram.) A cădea un sunet sau o silabă la sfârșitul unui cuvânt [apocopă, comp. fr. apocopé].
- * **apocopa** (pl.-ope), sf. (Gram.) Căderea unui sunet sau unei silabe la sfârșitul unui cuvânt || (Chir.) Fractură în care o parte a osului este pierdută [fr. apocope < gr.].
- * **apocopare**, sf. (Gram.) Faptul de a se apocopa.
- * **apocrif, -ifă**, adj. Îndoielnic, care nu poate fi dovedit ca fiind autentic: document ~; povestire ~ă || Se zice despre cărțile și autorii a căror autoritate e îndoielnică, în spec. de unele cărți pe care biserica nu le recunoaște ca autentice: a treia și a patra carte din Esdra sânt ~e || (pl.-ife), sn. Scriere care nu poate fi dovedită ca autentică, în spec. text cu cuprins religios dar pe care biserica nu-l recunoaște de canonic [fr. apocryphe < gr.].
- * **apod, -odă**, adj. (Zool.) Fără picioare: larvă ~ă; omizi ~e [fr. apode < gr.].
- * **apodictic, -ică**, adj. (Log.) Ce nu poate fi pus la îndoială, întemeiat pe raționament, învederat: adevăr ~ [fr. apodictique < gr.].
- * **apodoză** (pl.-oze), sf. (Ret.) A doua parte a unui period în opozițiune cu protaza, care este partea întâiu a periodului [fr. apodose < gr.].

* **apofisă** (pl.-ise), sf. (Anat.) Bidicătură de formă și dimensiune variabilă pe care o prezintă oasele (F) [fr. apophyse < gr.].

ABC. Apofise.

* **apoftegmă** (pl.-me), sf. Gândire exprimată în mod limpede și concis, maximă, în spec. zicere, sentență memorabilă a unui om celebru: zicăcă apoftegmă lui Socrat eră o erezie filosofică (I.-GH.) [fr. apophtegme < gr.].

†† **apoftegmă** = **apoftegmă**, *cuvânt, voroavă aleasă, filosofască* (CANT.) [gr. ἀπόφθεγμα].

* **apogeu** (pl.-geuri,-gee), sn. (Cosm.) Punctul orbitei aparente în care un corp cereș se găsește la cea mai mare depărtare de pământ || Fig. Punctul cel mai înalt la care se poate înălța cineva, culmea pe care o poate atinge ceva: a atins ~l gloriei; a ajuns la ~; Valahia obosită de atâtea sângeroase bătălii se subjugă de puterea Otomanilor ce eră pe atunci în ~l său (NEGR.) [fr. apogée].

* **apogiatură** (pl.-turi), sf. (Muz.) Notă de ornament, mai mică, pusă înaintea altei note de forma obicinuită, și care se execută repede înainte de a ataca pe aceasta din urmă [it. appoggiatura].

apoi, adv. După aceea, pe urmă: întâiu să te gândești bine și ~ să vorbești || Apoi... apoi..., după aceea... pe urmă...: Și pe cer el se zăria întâiu ca un porumbăș, ~ ca un lăstunaș, ~ ca un bondăraș (ALECS.-P.) || Mai ~, mai pe urmă: am plecat, și mai ~ nu știu ce s'a întâmplat; †† mai de pe urmă, de mai târziu: începă a-i dzăce că leagea Ellinilor iaste bătrână, iară credința creștinilor iaste mai ~ (DOS.); de Joi până mai ~, (în) timp scurt: uită de Joi până mai ~; își ține cuvântul de Joi până mai ~ || După ce... apoi și, după ce... încă și, pe deasupra: După ce e mută, Apoi e și slută (loc. prov.), se zice despre cineva cu multe cusururi (ZNN.) || De ~, cel din urmă: sărutați-mă sărutare de ~, că cu voi de acmă nu voi mai îmblă (CUV.-BĂTRE); ziua, vremea, venirea, judecata, †† județul, lumea (cea) de ~, sfârșitul lumii, judecata din urmă: La venirea cea de ~ Atunci ne-om vedea și noi (BUR.); când va face și giudețul cel de ~ (DOS.) || †† Cea de ~, urmarea, sfârșitul unui lucru: ca un om bătrân, vazănd cartea hătmanului, am lăsat lucrul mai în slab, socotind cea de ~ (M.-COST.) || †† În (la) cea (mai) de ~, la

sfârșit, în (cele din) urmă: *în cea de - însă Dechebal biruindu-se au fugit (LET.); să se pedepsească cu de toate felurile de munci și de cazne și la cea de - să-i taie capul (ANT.); de aci: cea de -, cu același înțeles: sânt ca o corabie fără de cârmă în mijlocul mării și trage încoace și încolo, ca pre nește orbi, și cea de - se a-fundă (EV.-DEAL)* || În unele expresiuni se întrebuințează pentru a apăsa mai mult asupra unei idei, a-i da mai multă energie: *nu vrei să înțelegi? ~ atunci de geaba mai vorbim; ~ dacă e așa nu mai e nimic de încercat; ~ de ce nu mă-ai spus mai înainte? ~ ce mai zici?* || Pe lângă unele conjuncții (că, dar, și) ori interjecții (de, dă!) se întrebuințează iarăși, mai ales în vorbirea familiară, pentru a da mai multă vioiciune vorbirii: *gândește-te la ce-ți spun, c'apoi nu mai stăm de vorbă; el care n'are nici un drept și urmărește locul acesta, d'apoi eu! d'apoi să fi văzut ce petrecere, ce veselie! d'apoi bine, așa ne-a fost vorba? d'apoi cum nu! crezi că n'am alt ceva mai bun de făcut? ~ dar ce înveți tu? (NEGR.); Așa-i c'ai rămas pe din afară — Ei ș'apoi? ~ de, știu eu ce să mai zic! ~ de, așa ți-a trebuit dacă n'ai voit să mă ascuți! d'apoi dă, nu-i cum vrem noi, că-i cum vrea Cel-de-sus (CRG.)* || † adj. Cel din urmă: *acesta-i fu și întâi și ~ (HARD.); mulți vor fi întâi apoi și apoi întâi (COR.)* [lat. ad post].

* **apolog** (pl. -oguri), sn. Povestire în proză sau în versuri cuprinzând o învățătură morală și în care se văd figurând oameni, animale, plante, lucruri neînsuflețite: *toate aceste erau mai mult pîpîri, până ce încercându-se cu -ul se desvelă adevăratul poet (NEGR.)* [fr. apologue < gr.].

* **apologetic, -ică**, adj. Care are de scop să apere, să laude pe cineva, care cuprinde o apologie: *discurs ~ || apologetică*, sf. (Teol.) Ramură a teologiei care se ocupă cu apărarea doctrinelor creștine împotriva atacurilor aduse de vrăjmașii lor [fr. apologétique].

* **apologie**, sf. Scriere, discurs care urmărește apărarea unor idei, unei persoane || Prin ext. Apărare: *a face apologia cuivă, a susține apărarea cuivă; a face apologia unor idei, a apăra unele idei* [fr. apologie < gr.].

* **apologist**, sm. Care face apologia unei persoane, unui lucru [fr. apologiste].

* **aponevroză** (pl.-oze), sf. (Anat.) Peliță albicioasă care înconjoară mușchii și împiedică deplasarea lor când se contractă [fr. aponevrose].

* **apoplectic, -ică**, adj. (Med.) De apoplexie, ce stă în legătură cu apoplexia: *simptome -e* || Care e predispus la apoplexie: *persoană -ă* || sm. f. Care e predispus să fie lovit de apoplexie [fr. apoplectique].

* **apoplexie**, sf. (Med.) Damblă: *au murit Traian de boala ce-i zic hidropică mestecată cu -, iară cum scriu unii de vintre (N.-COST.); o - trăsniitoare curmase firul zilelor sale (NEGR.); atac de -; lovit de -; [gr. ἀποπληξία || fr. apoplexie].*

†† **aporie**, sf. Problemă greu de delegat: *~, întrebare cu prepus, carea pofteste dezlegare (CANT.); ca un deplin filosof toată aporia au delegat (CANT.)* || *Indoială, incurcătură: de vreme ce vărul evgheniei voastre v'au proscalisit, nu încape nici o ~ (ALECS.); iată doi ani în cap de când te-am dat pe pricopsală la postelnicul și nu văd nici un spor dela tine; aceasta mă pune în mare ~ (FIL.)* [ngr. ἀπορία].

* **aport!** interj. Strigăt prin care se îndeamnă un câine să aducă ceva: *aport! strigă el cu îngâmfare prepelicarului, și acesta se întoarce (ODOB.)* [fr. a porte].

* **aportă**, vb. tr. (Vân.) A aduce vânatul ucis sau ceia-ce s'a aruncat (vorb. de un câine) [fr. apporter].

apos, -oasă, adj. Plin de apă: *loc ~* || Bogat în apă: *iață că sosește la un râu mare și ~ foarte (SB.)* || De apă: *din ochii ei albaștri și mari curgeau șiroie de măr-găritare apoase pe o față mai albă ca argintul crinului (EMIN.)* || †† **apoasă** (pl. -oase), sf. Mare, ocean: *apoasa o trecu în văd (DOS.)* [lat. a quosus].

†† **aposciorachință**, sf. Îndepărtare, alun-gare: *Nu fugi de mine la vremea cum-pliții, Ce-mi trimite, Doamne, a ta soco-tință, Să nu duc de lungul ~ (DOS.); ~ să chiamă că-si părusește corbul puii pînă-s cu fulgi albi, de nu-i hrănește, că nu să 'ncreade (DOS.)* [din ngr. ἀποσχοριζω].

apostasie, sf. Lepădare de religie, de credință: *au îndrăznit să rădice sămmlul apostasiei (UR.)* [ngr. ἀποστασία].

apostă, -ată, adj. Care s'a lepădat de credință, nelegiuit: *călugăr ~; Ea o inimă de aur, el un suflet ~ (EMIN.)* || sm. Care s'a lepădat de credință: *un ~ al credinței creștine* [ngr. ἀποστάτης].

* **a posteriori**, loc. adv. lat. (Log.) Din ceia-ce urmează, după consecințe, după observarea, cercetarea faptelor: *metodă -, metodă pe care o urmează cineva pentru a ajunge la unele concluziuni numai după ce a cercetat cu de-ămănuntul faptele.*

***apostilă**, sf. ***apostil**, sn. (pl.-ile) Notă, observațiune care se adaugă la ceva scris (la o petițiune, un raport, etc.): *am pus pe raportul ce mi se prezintă apostilul următor* (I.-GH.); *serviciul cu care-l însărcinase era de a ceti toate petițiunile adresate Domnului și de a le adresa autorităților respective ca apostila domnească* (I.-GH.) [fr. apostille].

†**apostimă** (pl.-ime), sf. (Med.) Bubă, buboiu, coptură [ngr. ἀποστήμα].

apostol, sm. (Teol.) Unul din cei doisprezece propovăduitori ai învățăturilor lui Cristos || În gen. Propovăduitor: ~ al românismului; *unul din cei mai harnici și luminători ai neamului nostru* (VLAH.) || Partea din Biblie care cuprinde faptele apostolilor; *cel mai vechiu - românesc este așa numitul „Codice Voronețean”* [vsl. apostolŭ <gr.].

***apostolat** (pl.-ate), sn. Propovăduirea, menirea apostolilor || În gen. Propovăduire, îndeplinire cu sfințenie a unei misiuni: ~ul lui a deșteptat multe inimi amoroșite; *cariera lui a fost un adevărat* ~ [fr. apostolat <lat.].

apostolesc = **apostolicesc**: *crez într'una sfântă, sobornicească și apostolească biserică; au strigat trîmbița cea cu mult glas apostolească și s'au auzit în toată lumea* (PRAV.-MAT.) [a postol].

apostoleste = **apostolicește** [a postollesc].

***apostolic, ică**, adj. În conformitate cu credința apostolilor: *biserică -ă; canoanele -e; rege -*, titlu pe care-l poartă toți regii Ungariei; *simbol -*, Crezul uzitat în Biserica apuseană; *scaun -*, scaunul episcopal al Romei || De propovăduitor: *zel -* || Ce porcedea dela puterea supremă bisericască: *scrisoare -ă* [fr. apostolique <lat.].

apostolicesc, ească, adj. În conformitate cu credința apostolilor: *Călugăre, cănil te-ai suit pre scaun arhipăstoresc Urmează ca să fi știut canonul - (ZIL.); sfânta biserică apostolicescă a Răsăritului; apostoliceștile dogme* [a postol].

apostolicește, adv. În felul apostolilor || Fig. fam. Pe jos: *de două ceasuri de când ne plimbam - prin dealuri și prin văi nu ne hrănim decât cu prveliști poetice* (VLAH.) [a postolicesc].

††**apostolię**, sf. (BUD. HASD.) Menirea de apostol [ngr. ἀποστολή].

***apostrof** (pl.-ofuri), sn. Semnul ' care arată suprimarea unei litere [fr. apostrophe].

***apostrofa** (apostrofez), vb. tr. A vorbi cuivă (mai ales cu ton aspru, de mus-

trare): *mă întorc să văd cine mă apostrofează și dau cu ochii de lordul Ald* (I.-GH.); *apostrofa cu accentul celei mă mari indignări pe cei ce râdeau* (CAR.) [fr. apostropher].

***apostrofa** (pl.-ofe), sf. (Ret.) Figură de retorică prin care ne adresăm de odată, cu ton viu, unei persoane prezente sau avem numai în vedere o persoană absentă, un lucru neînșuflețit || *Vorbă aspră, de mustare: n'a găsit nici de cum la locul ei apostrofa moralistului și i-a plătit-o cu sarcasme* (CAR.) [fr. apostrophe].

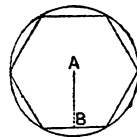
***apostrofare**, sf. Faptul de a apostrofa.

***apotecă** (pl.-teci), sf. Spițerie [germ. Apothekel].

apotecar, sm. Spițer: *apotecariu, cela ce șade la prăvălie, și mai cu deadins cela ce vinde erbi, doftorie* (CANT.); *boala suflului leacurile -ilor nu știe* (CANT.); ~ sau *spiteț, de curte și de câmp* (N.-COST.) [ngr. ἀποθηκάριος].

***apotemă** (pl.-eme), sf. (Geom.) Perpendiculară dusă din centrul

unui poligon regulat pe una din laturile lui (F) || Perpendiculară coborită din vârful unei piramide regulate pe una din laturile poligonului de bază [fr. apothème].

***apoteoză** (apoteozez), vb. tr. A preamări, a slăvi pe cineva [fr. apotheosér].

***apoteoză** (pl.-oze), sf. Preamărirea cuivă (a unui rege, erou) înfățișându-l ca un zeu || Slăvirea cuivă cu onoruri deosebite [fr. apotheose].

***apoteozare**, sf. Faptul de a apoteoză.

††**apotică**... = **apotecă**. [ngr. ἀποθήκη].

***apozitiune**, ***apozitię**, sf. (Gram.) Substantiv care se pune pe lângă un alt substantiv pentru a-i servi de calificativ, de epitet: *Carol, Regele României* [fr. apposition <lat.].

****apranjor**, sb. *Mold. Haț.* (HASD.) Timpul de când răsare soarele până pe la ora 7 (numit și *apranzul cel mic*) [a prânz].

†**apranz**, sb. *Mold. Bucov. Haț.* (HASD. VOR.) Timpul de pe la ora 7 până pe la 9 dimineața, numit și ~ul cel mare: *când au fost sâmbătă pe -ul cel mare, iată că au și sosit Bekir Aga* (N.-COST.); ~ul mic, v. *apranjor* [lat. ad prandium].

***apreciă** (apreciez), vb. tr. A hotări valoarea unui lucru: *expertii au apreciat astfel pagubele suferite* || A-și spune părerea asupra unui lucru: *nu pot - distanța care e până acolo* || A prețui, a stimă: *am apreciat totdeauna bunătatea*

lui; se plânge că lumea nu-l apreciază destul [fr. appréciér].

***apreciabil, -ilă**, adj. Care poate fi apreciat: e o diferență mică, abia -ă [fr. appréciabile].

***apreciare, *apreciere**, sf. Faptul de a aprecia || Păreră, judecată asupra cuivă, asupra unui lucru.

***apreciațiune, *apreciație**, sf. = apreciere [fr. appréciation].

***apreciator, -toare**, adj. sm. f. Care apreciază: nu se găsește ușor -i ai adevăratului merit; bun - al stării spiritelor de pe atunci (I.-GH.) [fr. appréciateur].

††**apreg = aprig.**

***aprehensiune**, sf. Frică, teamă [fr. appréhension].

***apretă** (apretez), vb. tr. A scrobi, a înțări, cu fierul de călcat (vorb. de o stofă, etc.); a da unui fabricat (stofă, hârtie, piele, etc.) un aspect mai frumos, un lustru, etc. care-i ridică valoarea în comerț [fr. apprêter].

***apretare**, sf. Faptul de a apretă.

***apretia . . . = aprecia . . .**

***apretui** (apretuesc), vb. tr. = aprecia: pentru ca să putem - formele ei cele frumoase (NEGR.) [fr. appréciér + pretui].

***aprețuire**, sf. Faptul de a apretui: ochiul nu totdeauna greșește în aprețuiri (JIP.).

***apretură** (pl.-turi), sf. = apretare || Rezultatul acestei acțiuni [germ. Appretur].

†**apriaț**, adj. adv. *Trans. Bucov.* Limpede, lămurit: lucrurile carele se pot tâlculi cu cuvinte -e și înțeleapte (TICH.); nu ți-am spus eu - că numai pe aceia s'o tai care s'a uită mai întâiu la tine? (SB.).

††**apric = aprig.**

***aprichi** (aprichesc) vb. tr. *Mf.-Ap. (FR.-CDR.)* A face atent.

aprig, -igă, †† apreg, -egă, adj. Înfocat, înflăcărat, nestăpănit: m'a cuprins un dor -; firea lui -ă și svăpăiată (VLAH.); eram unul dintre -ii apărători ai independenței (CAR.) || Pornit, pățimas, înverșunat, neîndurat: e dușmanul meu cel mai -; la mânie eră -, numai nu ținea prea mult (NEC.) || Furios, grozav: cale să deschidem prin -ul dușman (ALECS.); ajunge în cercul acela din infern unde erau muncite de o -ă și neîmblânzită furtună sufletele păcătoase ale muritorilor (ODOB.); Iar tabăra lezească un lung pustiu rămâne Sub -a furtunii a cetelor române (ALECS.) || Crâncen: - războiu să dai necredincioșilor ce se închină la lună (ISP.) || Ce înspăimântă, crunt: în căutătura lui -ă se vedeă toată ura omului ce cere răzbunare; Meniți să umple groapa cu trupurile lor Sub -a privire lui Hoțja

'nvingător (ALECS.) || Rău: e un om -; voroua blândă toată pornirea îmblânzește, iară cea apregă și pre cel slab atăță (MUST.) || Lacom: - la câștig || Fără milă, nesăturat: Petru Vodă iar au intrat în Țara Ungurească, fiind - la prăzi (GR.-UR.) || Zelos, neîntrecut: e un vânător - || Necrutător, crud: va izbuti poate să scape și de dinții -i ai dulăilor (ODOB.) || De înfățișare sălbatecă, greu de suit (vorb. de un munte): munți cu înalte piscuri își arată coastele lor -i. răpoase și surpate (ODOB.) || adv. Cu înflăcărare, cu patimă: ține - la reputația lui de om fără curusuri || Cu răutate, cu mânie: se uită - la toți cari i se par că-l înseală || În chip înspăimântător, grozav: Vuește - câmpul și armele răsună (ALECS.).

April(ie), sb. A patra lună a anului: April și prieste și părlește (VOR.) [vsl. aprilij sau gr. ἀπριλιος].

aprinde (apriind, aprinz, perf. aprinsei, part. aprins), vb. tr. A face să ardă, a da foc: aprinde focul; am aprins chibritul; am aprins țigara || †† A arde: din ce eră mai bune și mai grase dobitoace junghii și aprindea pe jertfelnic (N.-COST.) || Fig. A încălzi, a face roșiu (în atingere cu căldura, în urma unei emoțiuni): soarele i-a aprins fața; Domnul fața-si aprindea (ALECS.-P.); mânia l-a aprins la față || A înflăcăra, a pune în mișcare un sentiment, a atăța o patimă: Dragostele te-ametesc și te-aprind; te scot din minte (ALECS.-P.); norocul pe care l-a avut i-a aprins și mai mult pofta de câștig || A -și aprinde pate în cap (loc. prov.), a -și atrage singur o neplăcere, necazuri, a se băga singur într-o primejdie || vb. refl. A lua foc, a începe să ardă pentru a da căldură, lumină, etc.: chibriturile fiind umede nu s'au aprins; Și pistoalele n'atindă, Dar nici unul s'aprinde (ALECS.-P.); dându-se drumul curentului, lămpile s'au aprins || Prin ext.: stelele s'au aprins iarăși pe cer || Fig.: Un fulger se aprinde în ochii lui pe loc (ALECS.); nepotul său e silit să omoare câțiva boieri, ca să stingă în sângele lor complotul ce sta gata a se - (NEGR.) || Fig. A începe să strălucească, a scânteia: ochii lui se aprindeau de dorul răzbunării (I.-GH.) || Fig. A se încălzi, a se înfierbânta (în urma unei emoțiuni); s'a aprins sângele în el; Inima 'n el s'aprinde (IK.-BS.) || Fig. A se face roșiu (în atingere cu căldura, în urma unei emoțiuni): i s'a aprins fața stând atăta la foc; s'a aprins de mânie; mi se aprinde obrazul de rușine || Fig. A se înflăcăra: se aprinde prea mult în discuțiune; atăta

s'a aprins că nu mai știă ce face; împărțea în loc să-și răcorească inima c'a văzut-o, se aprinde mai tare de dorul ei (VOR.) || Fig. A se pune în mișcare, a se atăța, a crește în putere (în spec. o stare sufletească): pofta de răzbunare s'a aprins în el; abii l-am putut stăpîni când am văzut că s'a aprins mânia în sufletul lui; s'a aprins dragostea în el; cearta s'a aprins mai mult când s'a amestecat și el || A se aprinde foc, a se mânia, a se necăji deodată || A i se aprinde curvă călcăiele după cineva, a se îndrăgoști nebun de cineva || A se încinge, a se strică în urma căldurii produse de umezeală: făina, grâul, fânul s'a aprins [lat. *apre*(he)ndere].

aprinde, sf. Faptul de a (se) aprinde: la -a lumînărilor || (Med.) Inflamațiune: - de plămâni, v. **pneumonie** || Fig. Înfăcărare, pornire: vorbește cu multă -; în -a luptei nimeni nu se mai gîndește la moarte; în -a beției nu mai știă ce face; fiind în vîrstă tînră am simțit în inima mea o - de dragoste cîtră patrie-mi (ZIL.).

****aprinjoară** (pl.-oare), sf. *Trans.* Chibrit [aprinde].

aprius,-să, adj. p. **aprinde**: cărbuni aprinși; lumînare -ă; fier - || Fig. Încălzit, roșiu (în atingere cu căldura, în urma unei emoțiuni): toată fața-i eră -ă; erau aprinși la obraz || Stăpînit de o emoțiune puternică: - de mînie; l-am văzut așă de -! toți aleargă, toți strigă, toți sînt aprinși de cea mai fieroasă turbare (ODOB.); Ei vin călări în grabă, aprinși de răzbunare (ALECS.) || Înfăcărat, nestăpînit, fără măsură: cuvinte -e; discuțiune -ă; imaginațiune -ă; dor -: dragoste -ă; mînie -ă; sete -ă; goană -ă || Încins, stricat: fîină -ă || sb. Faptul de a (se) aprinde: la (sau în) -ul lumînărilor || Boală la cai și vite cornute prierinuită din fugă mare sau prea multă muncă.

****aprisură** (pl.-suri), sf. *Trans.* = **aprinde** [aprius].

aprinzător, oasă, adj. Care se aprinde ușor [aprinde].

† **aprinzare**, sf. = **aprinde**: pentru să nu faci cazanii mireanii și pentru aprinzările de foc pre la luni noao (PRAY.-MAT.).

aprinzător, toare, adj. Care aprinde: aduseră lemne uscate, catran, rășină și alte materii aprinzătoare (BĂLC.) || Prin ext.: boală aprinzătoare, boală care produce inflamațiuni: prin ea se iscă înquietură și boale aprinzătoare (FLP.) || †sm. Care aprinde lumînările: un aprinzătoriu de luminele svântului să

'mvătasă a fură făcliele (DOS.) || **aprinzătoare** (pl.-tori), sf. *Trans.* Chibrit [aprinde].

****aprinzătură** (pl.-turi), sf. = **aprinde** [aprinde].

***a priori**, loc. adv. lat. Înainte de a se cerceta cu de-amănuntul faptele, înainte de a se face experiența.

***aprioristic,-ică**, adj. Care se face pe cale „a priori”: metodă -ă [după germ. *aprioristisch*].

****apristui** (*apristuesc*), vb. tr. *Trans.* (VIC.) A căpătă, a căștigă.

aproape, adv. Nu departe de cineva, de ceva (în loc sau în timp): sade -: vino -: iarna e -: Mai -: vino mai -: Mai - dinții Decăt părintii (prov.), ne îngrijim mai mult de noi decăt de părinți, de cei cu care trăim în legături străne || - de: stau - de Palat; grădina c - de casă; e - de moarte; e - de piere; - de bătrânețe; - de cădere; e - de mintea omului, poate fi ușor priceput, înțeles de mintea omului; cămașa e mai - de piele (prov.), fiecare se îngrijește mai mult de sine, de ai săi || De e -: de departe trandafir, de - borș cu șir (loc. prov.): a priri, a urmări, a cerceta, a cunoaște de -: a avea de - pe cineva, a avea pe cineva ca persoană de încredere: Caragea l-a numit rătaf de plaiu la Cloșani și l-a avut foarte de - (I.-GH.); a avea mai de - pe cineva, a se îngrijii mai mult de cineva: toată lumea știe că pe copiii tăi îi am mai de - decăt pe ceilalți (ISP.); a fi rudă de - cu cineva; a fi prietenul de - al cuiva; cel (mai) de -, cel cu care trăește cineva în legături străne, credinciosul, intimul cuiva: Cu ceia ce nu țin giurămînt de pace Cătră cel de -, ce fac ce te place (DOS.); porunci de făci o masă unde chemă prietenii și pe cei mai de - ai lor (ISP.) || Pe -: care vor fi pre - de mare vor muri de groaza valurilor ei (GAST.); pe-aici pe -, pe-acolo pe--, pe - de acolo, prin apropiere, prin împrejurime || Cam: sînt - doi ani de când nu ne-am mai văzut || (urmat de obicei de o negațiune sau de un cuvânt ce înțele negativ) Mai-mai: potopul nedreptății aco-perindu-o și - a înneacă pe ticăloșii lăcuiitorii ei (ZIL.); eră - să nu-l mai recunosc; e - de necrezut; e - cu neputință || În momentul de a...: când - să plec a venit cineva care m'a reținut || Căt pe aci: eră - să mi se întâmple o mare nenorocire || **aproapele, de-aproapele**, sm. Fiecare om în parte și toți oamenii în genere, semen: să ubești pe -le tău ca pe tine însuți [lat. *ad prope*].

****aproapea**, prep. Aproape de, în apropiere de: *Iar ~ carului, E mama haiducului* (ALECS.-P.).

***aprobă** (*aprob*), vb. tr. A împărtași ce crede, ce spune, ce face cineva: *aprob toate părerile tale* || A da întărire unei dispozițiuni, unei cereri, a încuviință: *nu cred să aprobe noul regulament; și-a aprobat petiția* || A găsi că cineva îndeplinește un lucru cum se cuvine, potrivit ideilor, sentimentelor sale și ale altora: *toți te-au aprobat în atitudinea hotărâtă pe care ai avut-o* [lat. *approbare*].

***aprobare**, sf. Faptul de a aproba || Împărtașire a aceluiași idei; întărire a unei cereri, încuviințare, etc.

***aprobat, -ată**, adj. p. **aprobă**: *bun și ~ pentru suma de . . .*, formulă cu care acceptantul confirmă într'o poliță primirea unei sume || sb. Faptul de a aproba.

***apropațiune, *apropație**, sf. = **aprobare** [fr. *approbation* < lat.].

***aprobator, -toare**, adj. Care aprobă [fr. *approbateur* < lat.].

aprod, sm. Servitor la o autoritate (minister, etc.), însărcinat cu paza sălilor, anunțarea persoanelor care vin să ceară informațiuni, etc.; la tribunal, servitorul care strigă la ușa procesele, introduce în sală părțile, etc. || †† Tânăr din suita Curții, paj (numit și ~ de curte); împreună cu copiii de casă aprovizii formau garda domnească; ~ de târg, slujbaş însărcinat cu incasarea sumelor datorate de cineva unui particular sau fiseului; ~ de divan, slujbaş însărcinat să aducă la judecată pe împričinați [ung. *aprod*].

***aprofundă** (*aprofundez*), vb. tr. A pătrunde cu mintea în tainele unui lucru, a-l cerceta cu de-amănuntul, a fi stăpân cu mintea pe un lucru: *n'ai aprofundat destul chestiunea; n'a aprofundat destul materia* [după fr. *approfondir*].

***aprofundare**, sf. ***aprofundat**, sb. Faptul de a aprofunda.

apropiă (*apropiu*), vb. tr. A pune, a așeza a duce (mai) aproape: *apropie scaunul și să stăm de vorbă*; fig.: *la apelul Cămpineanului toți Românii răspundeau, pentru că el știă să apropie inimile și să cimenteze ideile* (I.-GH.) || A pune pe cineva alături de alții, a-l face să se asemene cu alții: *aceste păcate îl apropie și mai mult de ei* || †† A atinge, a ajunge până la (vorb. de timp); *iar Domnul, după ce apropiasă trei ani a domniei sale, așteptă să-i vie maziția* (E.-KOG.) || vb. refl. A veni, a se duce (mai) aproape de cineva, de ceva: *s'a apropiat de mine și m'a lovit; vaporul se apropie de mal*; fig.

a se apropiă de țință; și așa se mai apropie de adevăr, măcar că eră păgâni (N.-COST.); *se apropie funia de par* (loc. prov.), se zice despre cineva care e în mare încurcătură, nu mai știe ce să facă, cum să găsească scăpare; *Apropie-te, crâng, Depărtează-te câmp* (loc. prov.), se zice când dorim să scăpăm de o încurcătură, de o primejdie (ZNN.) || Fig. A fi aproape, a sosi (vorb. de timp): *se apropie timpul să plecăm; toamna se apropie* || A se atinge de ceva, a avea pretenții asupra unui lucru: *de acea moșie nimeni nu s'a putut ~ și a rămas și până în ziua de astăzi tot a orașului* (I.-GH.) || A veni în atingere cu cineva: *e un om ursuz, nu se poate ~ nimeni de el* || A veni în atingere de aproape cu cineva, a se stabili între unul și altul legături mai strânse: *cu venirea Cămpineanului la Paris noi studenții munteni și moldoveni ne-am apropiat și mai mult între noi* (I.-GH.) || *Se apropie de ziuă, se face îndată ziuă* || †† A se deda la ceva, a se apuca de ceva: *petrec viciață leșești și blestemată, din care pricină peste puțină vreme vor fi siliti de a se ~ sau la hoție sau la alte rele urmări* (C.-RAD.) [lat. *appropriare*].

apropiaș, sm. (CIH.) Aproapele [a aproape].

apropiat, -ată, adj. p. **apropiă** || Așezat în apropiere: *să coborâm la hotelul cel mai ~ de gară* || Intim: *e pretenul cel mai ~ al lui* || †† sm. Persoană de aproape, intimă: *delungat-ai de mine soțul și -ul* (COR.) || sb. Faptul de a (se) apropiă: *temându-se ca după apropietul ostilor ungesti să nu facă și ei vre-o zarvă în curte, i-au omorât* (M.-COST.).

†† **apropielnic, -ică**, adj. (POL.) De care te poți apropia, amabil [a apropiă].

apropiere, sf. Faptul de a (se) apropiă || Venire în atingere, înțelegere cu cineva: *nu cred să fie posibilă o ~ între ei, sânt firi prea deosebite și prea mult timp s'au dușmănit* || În ~ de, aproape de, lângă: *locuiesc în ~ de gară*.

***apropi(e)tar = proprietar**.

apropietor, -toare, sm. f. Care se apropie de cineva, care vine în atingere cu cineva: *izbăveaste cu pace sufletul meu de ~ii de mine* (COR.) [a apropiă].

apropietură (pl.-turi), sf. Locul unde se apropie, se întâlnește, se îmbină două lucruri: *un fel de durere la apropietura sprâncenelor* (CAR.) [a apropiă].

****apropițel**, adj. dim **apropiat**: *Mititel, bocănățel, De genunchi depărtățel, De călcăi* ~ (VOR.).

***a propoș** (cit. *apropo*), loc. adv. La timp,

la loc potrivit: *lucrul acesta mi-a venit foarte* ~ || Se întrebuintează în convorbire, când voim să aducem aminte de ceva, să poruncim ceva, etc. ce stă în legătură cu ce s'a spus înainte: ~, *nu uită dacă-l întâlnești să-i spui că-l aștept astăzi* seară || - de, despre: ~ de cele ce mi-ai spus am mai aflat ceva ce poate să te intereseze [fr. à-propos].

***apropou** (pl.-uri), sn. Lucru spus la locul lui, în gen. vorbă de haz, de spirit, bine nimerită: *e un om foarte plăcut în societate, amuzează mult cu -rile lui* [fr. à-propos].

***apropriă** (apropriez), vb. tr. A-și însuși ceva: *e un autor necinstit, și-a apropiat o sumă din ideile mele, fără să mă citeze o singură dată; lucrare pe care Bolliac voise să și-o aproprieze* (I.-GH.) || A potrive cu ceva, a face să corespundă împrejurărilor: *fiecare trebuie să-și aproprieze felul de a vorbi cercului în care se găsește* [fr. approprier < lat.].

***apropriere**, sf. Faptul de a-și apropria ceva.

***aprovizionă** (aprovizionez), vb. tr. A înzestră pentru mai mult timp cu cele trebuincioase (în spec. pentru hrană): *eră însărcinat a - zilnic cu praf și proiectile toate acele baterii* (I.-GH.); *mi-am aprovizionat casa pentru o săptămână* || vb. refl. A-și procura pentru mai mult timp cele trebuincioase: *trebuie să ne aprovizionăm, că vin sărbătorile* [fr. approvisionner].

***aprovizionare**, sf. Faptul de a (se) aprovizionă.

***aproximațiune**, ***aproximație**, sf. Socotăală apropiată de cea adevărată, prețuire, evaluare făcută numai spre a-și face cineva în trecut idee de o sumă fără a pune mult temei pe această cifră: *făcând calculul cu ~ poate să fie vre-o două mii* [fr. approximation].

***aproximativ**, -ivă, adj. Făcut cu aproximațiune: *calcul -* || adv. Cu aproximațiune: *poate să fie aici - vre-o cinci sute de persoane* [fr. approximatif].

aprozei, sm. dim. **aprod**: *La stălpul din grajd Stă murgul legat și pe el mi-l în Patru aprozei* (TEOD.).

aprozie, sf. Slujba de aprod [aprod].

†† **aprumută** (ps.-scm.) = **împrumută**.

†† **apsifisi** (apsifisesc), vb. tr. A lăsa ceva ca neavând nici un preț; *au apsifisit totul nemțesc ca să-i scrie carte pentru aceasta* (I.-VĂC.) [ngr. ἄψιψισα < ἀψιψῶ].

†† **apsifisje**, sf. (CANT.) Nebăgare în seamă, nesocotirea unui lucru [ngr. ἀψιψῆσις].

apșoară = **apușoară**.

***apt**, -tă, adj. Bun pentru ceva, în stare de a face ceva, destoinic: *nu-l cred ~ să îndeplinească această însărcinare* [fr. apte < lat.].

****aptangic**, **Dobr.** (HASD.) = **altângic**.

***apter**, -eră, adj. (Zool.) Care n'are aripi [fr. aptère].

†† **apțică** (NEC.) = **apotecă** [pol. rus. ap-tekă].

***aptitudine**, sf. Înșușire pentru a face ceva, aplecare firească pentru ceva: *n'are de loc ~ la lucru; rar să întâlnești pe cineva cu aptitudini mai frumoase pentru muzică* [lat. aptitudo, -inem].

apucă (apuc), vb. tr. A pune în grabă, cu înțeleală, mâna pe ceva: *apucă o piatră și aruncă în ei; toți s'au repezit și a luat fiecare ce-a putut* ~ || A prinde cu mâna, a lua ceva spre a ține în mână: *plecându-și nițel gâtul la dreapta, putea să-și apuce ișlicul cu patru degete* (I.-GH.); *a apucat oala de toartă* || A prinde cu gura, cu dinții: *l-a apucat cu dinții și i-a sfâșiat totă haina; puneau traistele în capetele cailor ca să nu apuce iarbă, că, curi cum apucau, cum muriau* (NEC.) || A ajunge să ia, a se folosi de un lucru: *n'am apucat nimic din moștenire, tot s'a împărțit la creditori; i-au dat poroncă să strice toate cetățile de aici din țară, să nu le apuce Leșii cu oști* (MUST.) || A lua ceva pe un lucru (la vânzare), în spec. un preț mai mare decât face el, decât se putea aștepta: *scândurile să le vinzi, poți ~ pe ele până la o sută de lei* (CRG.) || A lua cu sila, a răpi: *cine lăcomeste să apuce cele străine, pierde și ale sale* (MUST.); abs. *despre oamenii lacomi se zice că apucă ca lupul* (HASD.); *Dobitoc sălbatec de câmp și de luncă Jigăni si-reape ce strică ș'apucă* (DOS.) || A ajunge la o situațiune, la o demnitate prin mijloace silite, pe cale ilegală: *se rădăcă un fecior a lui Andronic Duca de adună voinici și se ispiți să apuce domnia* (MOXA) || A prinde pe cineva de o parte a corpului: *l-a apucat de gât și când l-a trântit credeam că ucolo rămâne; parcă a apucat pe D-zeu de un picior* (loc. prov.), se zice despre cineva care are o bucurie neașteptată; *ziua fuge de bivoli și noaptea-i apucă de coarne* (prov.), se zice despre cei prefăcuți, care vreau să pară virtuoși || A pune mâna pe cineva, a prinde: *uu sărit pe o fereastră cu spaga anănu în gloata Turcilor, și apucându-l Turcii l-au dus la Iarigrad* (MUST.) || A cuprinde: *l-a apucat în brațe; din spatele Mohorului, grebenii Pârângului se despart în două șiruri, și apucând între ei*

undele Lotrului dela obârșie, le împreună mai încolo cu ale Lotriții (VLAH.) || A luă pe cinevă cu stăruință pentru a-i servi la ceva, a nu-l lăsa cu nici un preț: *spunea tata că i-au spus și lui bătrânii că pe vremea aceea eră bine să fi harabagiu în Târgu-Neamțului, că te apucau pe-a mânele, aveai mușterii de nu erai bucuos (CRG.)* || A prinde pe cinevă pe neașteptate, a-l avea în mână: *ei, acum te-am apucat aici, te țin cu mine (GR.-N.)* || A silii pe cinevă să facă un lucru, a nu-l lăsa să mai întârzie: *în sfârșit, l-am apucat să-mi plătească datoriile; apucându-l Iorga Ceaușul pentru acești bani ce scrie mai sus (HĂSD.)*; *Că te-a zări vr' un pantir și te-a apucă de bir (CARF.)* || A luă la răspundere pentru ceva: *el nu știa cu cine s'îi le fi luat și n'avea pe cine - de ele (ISP.)* || - *din scurt, a cere cuivă socoteală pentru ceva, a-l descoase: toți oamenii se mirau cum de știe el așa bine să potrivească, că doar nu eră năsdărănan, și l-au apucat din scurt (VOL.)* || A ajunge la timp pentru a găsi pe cinevă sau ceva: *de veniam cu două minute mai târziu nu mai apucam trenul; ai venit tocmai la timp, o minută de mai întârziat nu mă mai apucai acasă* || A trăi atâta încât să poată fi martorul unor evenimente, unor timpuri bune sau rele, să ajungă să facă ori să dobândească ceva, a ajunge cu viață până... : *cine știe dacă votu apucă și eu timpuri mai fericite; vârcolaci se fac și din copiii cari n'apucă botezul (GR.-N.)*; *să n'apuc ziua de mâine dacă mint; să n'apuc Paștele; verbul fiind la un timp trecut însemnează; a fi trăit pe acele vremuri, a fi avut prilejul să vadă în trecut unele evenimente, timpuri, o anumită stare de lucruri: plăteșii spuneau că n'au mai apucat așa primăvară de vreme de când ăi ei (CRG.)*; *boierii cei mari nu i-am apucat (GR.-N.)*; *n'am apucat războiul dela 1877; unul den Cantemirești pre care eu l-am apucat dvorean la craiul leșesc Vladislav (M.-COST.)* || - *dela părinți, dela strămoși, a primi prin moștenire, prin tradiție, o datină, un obicei, sau felul de viață, de vorbire, etc.*; - *o poveste, a auzi o poveste dela bătrâni: povestea Vidrii noi Brebii din moșii-strămoșii noștri așa am apucat-o (CANT.)* || A-i veni pe neașteptate, a-l cuprinde, a-l ajunge: *m'a apucat un dor nebun de casă; m'a apucat iar durerea de cap (sau eliptic m'a apucat iar capul)*; *să-i fi văzut pe toți patru, te apucău frigurile și nu te mai lăsau în veci (RET.)*; *când îl văzu fata că este așa de*

grozav, niște răcori o apucară (ISP.); *a-l - pe cinevă somnul, leșin, frică, mânie, furie, de aci eliptic: când îl apucă nu mai e chip să-i vorbești* || A prinde fără veste, a surprinde: *ne-a apucat ploaia, seara, noaptea, etc.*; *i-au apucat o iarnă grea, cu mare viscol, și le-au pierit mulți cai și oameni (NEC.)* || - *putere, a se întări: s'ar putea face îndreptare, dar nu vor ei, au apucat ei putere (CRG.)* || - *drum, a merge pe un drum: nu se va alege nimic din el, a apucat un drum greșit*; - *cale: Bujor a apucat calea codrului (ALECS.)*; - *ulița: o calească trecu în fuga cailor pe ulița mare și apucă ulița Sf. Ilie (NEGR.)* || - *câmpii, a luă lumea în cap: el dacă s'a văzut strâmtorat a apucat câmpii; șapte ani a pribegit prin păduri și prin munți (L.-GH.)*; *dacă' ai sta să faci voie rea de toate, zău ar trebui dela o vreme s'apuri câmpii (CRG.)* || A-și - *suflatul, a-și relua răsuflarea: abia apucându-și suflatul de spaimă (SB.)* || †† - *sănătoasa, a o luă la fugă: văzând nevoia, au eșit din cetate pe supt cumpăt cum au putut și au apucat sănătoasa (D.-ECL.)* || vb. intr. A nimeri, a atinge un loc: *izbiau unde apucău* || A ajunge într'un loc: *săliu carii de carii oastea să apuce mai curând la pod (NEC.)* || A ajunge la timp pentru a găsi pe cinevă: *nu se știe ce l-au lovit, că au murit, și n'au apucat tată-său să-l vadă viu (NEC.)* || A începe: *în uniformă lui de căpitan de marină făcu o intrare splendidă în salon și, apucând dela ușe, se adresă pe rând la toate damele (I.-GH.)* || A ajunge să știe, să vadă, să se întâmple ceva, a ajunge cu viață (iar când verbul e la un timp trecut:) a fi trăit pe acele vremuri, a fi avut prilejul să vadă în trecut un eveniment, o anumită stare de lucruri, etc., a fi ajuns să se facă, să se întâmple ceva: *socotiam că n'o s'apuc să ajung odată la București (ISP.)*; *pe tata nici n'am apucat să-l știu cum eră (GR.-N.)*; *poamele din grădină nu apucău niciodată să se coacă din cauza noastră; de aci înțelesul din expresiunea negativă: a nu apucă (bine) să... , a nu isprăvi de tot o acțiune începută, a fi abia pe cale de a săvârși un lucru: n'am apucat să ne așezăm bine în groapă și numai ce să vezi? doi lupi (GR.-N.)*; *parcă dracul vrăjește, de n'apuc bine a scăpa din una și dau peste alta (CRG.)*; de aci impers.: *el cutreierase pământul până nu apucase să i se urască băiatului (ISP.)* || A ajunge, a fi pe punctul de a... : *de-abia apucasem a adormi și nu*

ris fantastic veni și-și puse asupra-mi negrele salc aripi (NEGR.) || A găsi o anumită stare de lucruri, a primi prin moștenire, prin tradiție, o datină, un obicei, sau felul de viață, de vorbire, etc.: ei! ziceți voi cum știți, eu zic cum am apucat, ușă se ziceă pe vremea mea (CAR.); de, noi vorbim mai din topor, c'asă am apucat din bătrâni (GR.-N.) || A izbuti: a fost imposibil să-i prindă pe hoți, au apucat să fugă; în cetatea Sucevii apucase Gavriluș logofătul și câțiva boieri dela țeară de se închisăse acolo (M.-COST.) || A deveni: de când a apucat măricel (RET.) || A se îndreptă într-o anumită parte: o apucă lin cătră casă cu oamenii cei cunvinți (RET.); nu știu pe ce drum a apucat; mi se pare că a apucat la stânga; sare de pe bancă jos și apucă spre mine (CAR.) || - înainte, a merge înaintea cuivă, a întrece pe cinevă, a căpăta ceva înaintea altora: au apucat înainte și i-am pierdut din vedere; toți colegii lui de școală au apucat înainte, au o situație, numai el a rămas în urmă; te-ai trezit prea târziu, au apucat alții înainte și li s'au dat toate locurile; - mai înainte, a lua înainte: eu de mult aveam de gând să sfătuiesc pe Măria ta la aceasta, dar văd că înțelepciunea Măriei Tale au apucat mai înainte (NEGR.) || - cu gura înainte, a începe să vorbească înaintea altuia, a nu lăsa pe altul să sfârșească vorba sau să deschidă măcar gura: să n'ai nici o grije, mămuică, apucară cu gura înainte cei mai mari (CRG.); sistemul lor eră de a nu ascultă niciodată o jăluire, ei d'a - cu gura înainte, ca să inspire spaimă (I.-GH.) || A o - la sănătoasa, a lua fuga: luă focul după care venise, o apucă la sănătoasa, și scăpă cu fața curată (ISP.) || - la ceva, a ajunge la ceva, a căpăta ceva: a mai apucat la avere, s'a mai îmbogățit; † - la suflet, a căpăta curaj: ceialaltii boiari ce mai eră închizi și cei ascunși au mai apucat la suflet cu nădejde de viață (M.-COST.) || vb. refl. A se prinde cu mâna, etc. de ceva: ah! ce foc simt că mă arde, strigă bolnavul, apucându-se cu mâinile de pânțec (NEGR.); cel ce se înneacă se apucă și de un fir de paviu (prov.), cine e în primejdie caută scăpare în ori-ce; Ei de brăse s'apucău și la luptă se luă (ALECS.-P.) || A se - de ceva (de lucru, de treabă, etc.), a începe a face ceva, a se hotări pentru ceva: Românului îi e greu până se apucă de treabă, că de lăsat îndată se lasă (CRG.); se apucă de multe și nu isprăvește nimic; văzând că este multime

de oaste, nu s'au mai putut - de batae (NEC.); așteptă din zi în zi să meurgă la Iași să se apuce de ale lui (N.-COST.); Și pe iarvă s'asezau, de ospăt se apucău (IK.-BS.); a se - de (sau la) vorbă, la sfadă: s'apucară iar la sfadă pentru cele trei parale (I.-GH.) || A-i veni în gând ceva și a-l pune îndată în execuție: a-țunci ei s'au apucat și s'au dus la Brăila și au luat pe militarii grăniceri (GR.-N.); Țiganca necrezându-l, s'apucă a doua seară și leagă o țigovă la pragul de sus al ușii (GR.-N.) || A începe: se apucă însuși cu mîna lui să le curețe de rugină (ISP.) || A face un lucru nepotrivit, nesocotit: te-ai apucat de nebumi; s'au apucat să spue la toți cele întămplăte || A se - de cinevă, a se legă de cinevă, a nu-i mai da pace: ce te tot apuci de mine și spui fel de fel de lucruri pe socoteala mea? || A se tocni la cinevă, a se legă să facă ceva: un cioban odată s'a fost apucat la un om că-l va slujii un an (VOR.) || A se - pe jurământ, a se legă prin jurământ: Ei lu hartă se luă, Pe jurământ s'apucă Stăpâni să hărățească și slugile să-i privească (ALECS.-P.) || A se - rămășag, a pune rămășag, a face prinsoare: un flăcău s'a apucat rămășag pentru un lucru mare (VOR.) || † A se - de sănătoasa, a o lua la fugă: s'au apucat de sănătoasa la fugă, ne mai stănd de a se împotrivi cu războiu (D.-ECL.) || † A se legă prin cuvânt, a făgădui, a se îndatora că va face ceva: Căntemir Vodă n'au ținut parola, cum s'au apucat când l-au pus Domn să omoare pe Iordachi Rusăt (NEC.); Mold.: nu-i merge spre bine de fel; u mai adus o babă care s'a apucat că-l va îndreptă (HASD.) || † A se îndreptă cătră cinevă spre a-i cere ceva: apucatu-s'au Mircea-Vodă pentru trebile crăesei și a coconului ei la împărăția Turcului (N.-COST.) || † A se - de domnie, a începe a domni: au prins pre unchiul său și i-au tăiat capul și s'au apucat de domnie Roman-Vodă (GR.-UR.).

apucare, sf. Faptul de a (se) apucă || † Luare cu sila, jaf, răpire: dintr'aceastea să nască uciderea, furtușagurile, apucările, nemilostivirea, vrajba (VARL.); să ne ferim de ucidere, de beții și de apucări (ANT.) || (Vet.) Boală de cai, inflamarea reumatică a copitei, apă la picioare: pentru boala de vânt, adevă -, să se radă vr'o câteva calupuri de sopon, să se amestece în vr'o băutură ori-care, să i să dea (DEĂGH.).

apucat, -ată, adj. p. apucă || Fig. Pornit, iute, cam într-o ureche: ce mai stai de

vorbă cu el, nu-l vezi că-i ~? (Med.) Bolnav de colici (vorb. mai ales de copii mici): *când pruncul se svârcolește și plânsul îi este înăbușit de dureri, babele și moașele zic că e ~ de inimă sau de rinichi; de aceea îl scaldă în apă caldă* (TEOD.) || sb. Faptul de a apucă || Pe ~e, loc. adv. La întâmplare, cum poate cineva după împrejurări: *feciorii de boieri înrâtau româneste numai din întâmplare și pe ~e* (I.-GH.) || † Răpire, prădare, jefuire: *cu tâlhușaguri și cu ~ul a trăi eră obicinuiți* (CANT.) || (Med.) Dureri, colici, epilepsie (mai ales la copii): *Cum să nu țip, să nu mă olicăesc? Că ascară înserat, Strânsul cu ~ul a umblat Și de mâna dreaptă m'a luat* (TOC.).

apucătoare (pl.-tori), sf. (DAM.) Fiecare din cele două fălci ale unui clește [apucă].

apucător, -toare, adj. sm. f. Care apucă || † Jefuitor, răpitor, lacom: *Tătarii sânt lupi ~i, pradă, robesc, bat și căznesc pre creștini* (MUST.); *vom hi gonii din părăția cerului, den afară de cetatea cea svântă, cu tâlharii, cu ucigașii și cu apucătorii și cu bețivii* (VARL.); *tu ești darnic, iară noi ~i* (DOS.) [apucă].

apucătură (pl.-turi), sf. Cuprindere cu mâna: *le-a luat pe toate dintr'o singură ~* || Luare cu sila, jefuire, răpire: *cel ce trăește din jafuri, din apucături, din înșelări, ala este trântor* (JIP.); *nicăi n'au schimbat firea sa, și iarăși lăcomie și apucături* (MUST.) || (Med.) Dureri, colici: *Îl spăla De apucături, De întâlnături* (TOC.) || (Med.) Mold. (HABD.) Boală venită din argint-viu dat în vre-o băutură || pl. Obiceiuri, deprinderi, fel de a se purta: *nu mă împac de loc cu apucăturile lui; n'are apucături bune; pânăi deci câteva zile ca să văd ce apucături are acest îndrăcit de mistreț* (ISP.) || Aplecare, predispozițiune: *are apucături de artist* [apucă].

apunător, -toare, adj. Care apune [apune].

apune (apune, perf. apuse, part. apus), vb. intr. A dispărea de pe orizont (vorb. de un corp ceresc): *soarele apune*; fig. *i-a apus steaua*, se zice despre cineva care ajunge rău, care nu se mai bucură de considerațiunea dinainte, care nu mai are noroc || Fig. A se închide (vorb. de ochi): *ochii au apus și s'au închis* (GAST.) [lat. apponere].

apunere, sf. Faptul de a apune || ~a soarelui (BUD. C.-RAD.), apusul soarelui.

***apuntamente**, sn. pl. Leafă [după fr. appointements].

a-pururea (de-) loc. adv. v. pururea.

apus (pl.-usuri), sn. Faptul de a apune: *Tu ești Dumnezeu de vicață, tu ești stea fără ~* (CON.) || Timpul când apune soarele: *ne-am coborît în sat pe la ~ul soarelui* || Fig. Starea cuiva când se apropie de sfârșit, decădere: *Mărețul turn, trist martor l'al nostru trist* (ALX.); *~ul vieții, anii (zilele) din urmă (ale vieții): ne rămâne o ultimă și nepretuită petrecere pentru mângâierea zilelor din ~ul vieții* (I.-GH.) || (Geogr.) Locul unde apune soarele, vest, occident: *Carpații formează hotarul despre ~ al Moldovei; îmi vorbești una dela răsărit și alta dela ~* (loc. prov.), îmi vorbești fără șir, fără legătură (PANN); *Românii au fost atrași la începutul veacului al XX-lea de cultura din ~; Biserica ~ului* [apune].

****apusat, -ată**, adj. Dosit, ascuns: *sânt trei sate ~e* (GR.-N.) [apus].

apusean, -eană, adj. sm. f. Din apus, despre apus: *partea ~ă a acestei regiuni e mai puțin roditoare; cultura ~ă de astăzi datorește mult celei din antichitate* [apus].

****apust** (pl.-turi), sn. Mold. (HABD.) (Tehn.) Păreți de scânduri în fața ieșăturii iazului unei mori, având o stavilă care se ridică dacă apa a crescut în urma ploilor, spre a o lăsa să se scurgă, căci altfel umplându-se iazul, s'ar strică ieșătura [rut. opusti].

****a-puterea-fi** (de-), loc. adv. Mold. Bucov. v. putere.

††**apuți**, vb. intr. A miroși: *nasuri au și nu aput* (COR. — AN.-CAR.) [v. puți].

††**apuțiți**, sb. (COR. AN.-CAR.) Simțul mirosului [apuți].

††**apuțitură**, sf. (AN.-CAR.) Faptul de a miroși [apuți].

***aquaforte**, sf. inv. Gravură scoasă de pe o placă de aramă acoperită cu ceară și pe care s'a întipărit prin acțiunea acidului nitric desenul făcut cu un vârf de oțel [it. acqua forte].

***aquafortist**, sm. Care face gravuri în aquaforte [fr. aquafortiste < it.].

***ar** (pl. are), sn. Măsură de suprafață de 100 de metri pătrați [fr. are].

ară (ar), vb. tr. A lucra, a răsturna pământul cu plugul: *~ de primăvară, de toamnă* || abs.: *boii ară și cavi mănăncă* (prov.), unii își dau osteneală și alții se folosesc: *parcă a arat dracul cu el* (loc. prov.), se zice despre cineva slab de tot, prăpădit [lat. arare].

****ăra!** interj. Exprimă mirare, supărare, mustrare: *ăra! bădică, zău taci, că-i vorbi 'ntr'un ceas bun* (VLAH.) [prescurtat din araca'n-de-mine].

***arab-,bă**, adj. Din Arabia, al Arabilor: *literatură -ă; cifre -e*, v. **arab** || **Arab**, sm., **Arabă** (pl.-*abe*), sf. Locuitor din Arabia [fr. arab<lat.].

arabă... = **harabă**...

arababulă (POL.) = **arababură**.

arababură, sf. Amestec de lucruri multe la un loc, neorânduială: Sf. *Vinerea întră în casă și văză o ~ de nu-i mai da nimeni de căpătăiu* (ISP.); *n'am înțeles nimic din cartea aceasta, e o ade-vărată ~*.

***arabesc**, sn. Mai adesea pl. **arabescuri**, deseneri sau sculpturi de formă capricioasă, în care sânt amestecate frunze, ramuri, fructe, etc., în-lănțuite sau impletite cu măiestrie și cu mult gust; gen obi-cinuit în arta a-rabă: *Sub bolta cizelată cu fine-
~uri* (ALECS.) (F) [fr. arabesque].

Arabesc.

***arăbesc, -ească**, adj. Din Arabia, al A-rabilor [arab].

***arăbește**, adv. În felul Arabilor, în limba lor: *vorbește ~* [arăbesc].

***arabic, -ică**, adj. Din Arabia, al Arabilor: *gumă -ă*, v. **gumă** [fr. arabique<lat.].

***arabil, -ilă**, adj. Care poate fi arat [lat. arabilis].

arac¹ sm. Par subțire care se pune ca să sprî-jine vița de vie sau alte plante care nu pot crește altfel drept, ca fasolea, etc.: *sprîjinitor fiindu-i ca un ~ la viță* (ISP.) [ngr. χαράκι].

***arac**², sb. Băutură spirtoasă preparată din orez fermentat amestecat cu zahăr și cu nuci de coco [fr. arack].

***arac**³ *Săl.* (TRIB.) = **aroc**.

****araca'n-de-mine!** interj. *Mold. Bucov.* Exprimă durere, mirare: *araca'n-de-mine și eu încă să joc?* (SB.) [v. **sărac**].

arăcel, sm. dim. **arac**.

arăci (*arăcesc*), vb. tr. A pune araci la viță, etc. [arac].

arăcire, sf., **arăcit**, sb. Faptul de a arăci. **arădică**... = **rădică**...

††**arăduce** (*arăduc*), vb. tr. A înfățișa, a închipui, a reprezenta: *leaspezile ceale mari și ceale mici, acealea arăduc chipul legii vechi și cei noao* (PRAV.-MAT.) || vb. intr. A avea asemănare cu cineva, cu ceva: *miru-mă cum nu-și arăduce fecior a părinte* (MOXA) [v. **răduce**].

***arădui** (*arăduesc*), vb. intr. *Trans.* (ȘINC. RV.-CR. TRIB.) A plecă, a purcede || A

începe: *când arădue a-ți merge rău; a arăduit a se certă* || vb. refl. A plecă, a purcede, a se îndreptă spre: *după ospățul acela ce a ținut trei zile și trei nopți tânăra păreche se arăduiră și veniră la tatăl său* (RET.) [ung. eredni].

arăg = **arac**¹ || Riglă de tras linii (COST.).

***arăhniđ** (pl.-*ide*), sn. (Zool.) Clasă de animale nevertebrate, cuprinzând păianjenii, căpușile, etc. [fr. arachnide].

††**arălăc** (pl.-*ăcuri*), sn. (POL. L.-M.) Loc. spațiu: *a face cuivă ~* [ture. aralyk].

arăm = **haram**.

arămă, sf. (*Min.*) Metal de frumoasă culoare roșie, foarte maleabil, mai dur și mai elastic decât argintul, dând prin frecare un miros particular și neplăcut; foarte întrebuințat în industrie: *căldare de ~; placă de ~; monedă de ~; a-și arătă arama, a-și da arama pe față* (loc. prov.), *a-și arătă adevărata fire* (în înțeles rău), *a se da pe față* || Vas de aramă: *mai ciognără bărdacu, mai ulcica, mai arama* (JIP.); *Scote vinul cu vadra. Rachiul cu arama* (TOC.) || †† Monedă de aramă (GOR.) || *Arămuri*, pl. Obiecte, vase de aramă [lat. a(e)ramen].

arămă (*arămez*), vb. tr. (HASD.) A acoperi cu un strat de aramă obiecte de fier sau de alt metal pentru a le face să pară în întregime de aramă [aramă].

arămar, sm. Care lucrează sau vinde obiecte de aramă [aramă].

arămare, sf. Faptul de a aramă.

arămărie, sf. col. **arămă** || Loc unde se lucrează sau se vând obiecte de aramă [aramă || arămar].

****arămbașe** = **harambașe**.

†**arăme**, *Băn.* = **aramă**.

****arămeasă** (pl.-*ese*), sf. Vas pentru lichide, măsură de capacitate de o oacă sau o jumătate de oacă: *aduc numai decăt o ~ de vin chihliđariu* (FIL.) [aramă].

***arămețuri**, sn. pl. Lueruri, podoabe de aramă: *i se făcu niște haine frumoase și o coroană de fel de fel de ~* (ȘEZ.) [aramă].

arămi (*arămesc*)... (BUD. TIKT.) = **arămă**... [aramă].

****arămie**, sf. *Ial.* (HASD.) Căldare de aramă. **aramin(ă)** = **haramină**.

††**arămioară** (pl.-*oare*), sf. dim. (HASD.) Monedă mică de aramă [aramă].

arămiu, -ie, adj. De culoarea arămii: *copacii arămii își întindeau crengile țepene* (VLAH.) [aramă].

****arămiș**, sb. *Băn.* Mătase.

arămoș, -oasă, adj. = **arămiu** (BOBB) || Care conține multă aramă (COST. BARG.) [aramă].

****arămui** (*arămuesc*), *Mold.* (SEV.) = *arămă* [a r a m ă].

arămui, -uie (TIKT.) = *arămui* [a r a m ă].

****arană . . . = hrană . . .**

arândă . . . = arendă . . .

a-rândul (*de-*), loc. adv. v. **rând**.

****arâng**, *Meh.* = *harang*.

aranghel = *arhanghel*.

***aranjă** (*aranjez*), vb. tr. A pune, a așeza cu îngrijire la un loc, a pune în rânduală: *aranjează cărțile acestea*; *n'a aranjat încă odăia* || A potrivește bine: *aranjează ceasul, că a rămas în urmă*; *iși aranjează toaleta* || A drege: *am dat să-ni aranjeze ceasul, că eră stricat* || A întocmi: *nu știe să-și aranjeze viața* || A pune la cale: *am aranjat pentru mâine o excursiune* || A isprăvi o afacere, a se înțelege asupra unui lucru: *nu te mai ocupă, am aranjat eu tot, vei plăti suma în trei rate* || Fam. iron. A i-o face cuivă, a vorbi de rău pe cineva pe lângă altul: *m'a aranjat bine, dar mă voiu răsbună și eu*; *lasă că l-am aranjat eu pe lângă director* || vb. refl. A-și face toaleta: *așteptă-mă, că nu m'am aranjat încă* || A-și pune în ordine lucrurile din casă: *abia ne-am mutat, ne trebuie încă vreo săptămână până ne vom aranja* || A se înțelege cu cineva asupra unui lucru, a cădea la învoială: *cred că se va putea aranja cu creditorii să plătească acum numai o parte din sumă* [fr. *arranger*].

***aranjament** (pl.-ente), sn. Faptul de a (se) aranja || Felul în care e aranjat un lucru: *imi place mult -ul acestei odăi* || Învoială: *cred să ajung la un - cu creditorii* [fr. *arrangement*].

***aranjare**, sf. Faptul de a (se) aranja.

***aranjator, -toare**, sm. f. Care aranjează [după fr. *arrangeur*].

arap, sm. Negru, om de rasă neagră: *pe - cât de mult îl vei spăla tot negru va rămânea* (GOL.); *-ul de n'ar vedeă pe tatăl său și pe moșul său negru, s'ar omori* (PANN) || În credințele poporului arapii apar ca doctori iscusiți, remisență a artei medicale arabe, vestită în evul mediu || † Arab || (Zool.) = **COȘAȘ** (*Psophus stridulus*) (MAR.) [bulg. sârb. a r a p (ŭ), ngr. ἀραπίης].

†† **arapcă**, sf. = **arăpoaică**: *și adevă o mușcare - dintr'acealea hotară* (VARL.) [rus. bulg. sârb. a r a p k a].

arăpesc, -ească, adj. De arap || †† Arăbesc: *țara arăpescă* (M.-COST.); *școale de învățatură latinești și arăpești* (NEC.); *iaste scrisă în limbă arăpescă* (GAST.); *la alaiuri boerii cei mari mergeau călări pe cai arăpești acoperiți cu harșă mare cu-*

sută cu fir (I.-GH.) || **arăpescă**, sf. *Dobr.* Joc popular, un fel de horă [arap].

arăpește, adv. Arăbește [a r ă p e s c].

†† **arapie**, sf.: *pe -* (E.-KOG.), arăbește, în limba arabă [arap].

arăpilă, sm. Om negru ca un arap: *Alei, -, Alei, măi Buzilă* (ALECS.-P.) [arap].

arăpime, sf. col. arap || †† Arabia: *toți împărații arăpimei și domni pământului carei toți aduceă aur* (BIBL.) [arap].

arapină, sf. Poreclă dată Țiganilor: *du-te la apă, arapino* (ISP.); *văzu o - neagră ca fundul călării* (ISP.) [vsl. bulg. a r a p i n ŭ, sârb. arapin].

arapnic = harapnic.

arăpoaică (pl.-oaiice), sf. Femeie de rasă neagră || adj.: *găină -* (ȘEZ.), găină cu oasele, carnea și creasta vânătă [arap].

arar (pl.-are), sn. Țol gros și rar, desut din păr de capră, din care se fac țesugi, se acoper cărute, etc., pânăză groasă ordinară, din care se fac saci, etc. || †† adj.: *saci -i* (D.-ECL.) [turc. h a r a r].

arar(e) = areareori.

arare, sf. Faptul de a ară.

arareori, adv. Rar, câteodată: *il vedeam - plimbându-se singur și posomorit* [a³ + rare + ori].

arăriel, sm. (*Bot.*) Plantă erbacee, cu miros greu, din familia borracinaceelor, cu rădăcina cărnoasă, tulpina dreaptă, ramificată și acoperită cu peri noi de culoare cenușie; frunzele verzi-albicioase acoperite cu un puf fin; florile roșietice, mai rar albe; crește prin locuri incolte, sterile și pietroase, cu deosebire pe un pământ calcaros (*Cynoglossum officinale*) (F).

Arăriel.

****arăstui** (*arăstuesc*), vb. *Trans.* (GAZ.-TR.)

A (se) arătă, a avea ceva în minte, a începe ceva cu un anumit plan.

arăț, sb. Faptul de a ară || Timpul când se ară: *Pe noi ne-a despreamat Din - Până 'n cărat* (IK.-BS); *Bată-mi-te, mândră, bată, Nouă boale dănt'odată, Din - până 'n grăpat* (HOD.) [lat. aratus].

arătă (*arăt*), vb. tr. A face semn sau a spune unde se află un lucru, în ce parte este ceia-ce caută cineva, a face să se vadă ceva: *i-am arătat drumul cel mai sigur ca să ajungă mai repede*; *i-am arătat biblioteca și a rămas încântat de*

ea || A scoate la lumină, a pune în evidență: toate câte le-am spus arată cred destul dreptatea mea; biografia aceasta arată prea puțin din viața autorului; Dumnezeu pururea ne arată ceia-ce ne duce spre pierzare (COR.) || A face cunoscut, a spune: trimise pe Stoica, cu bogate daruri, ca să-i arate plăngerile sale împotriva boierilor țării (ODOB.) || A expune, a istorisi: în partea dintâi va arată viața împăratului Romei a lui Marco Aurelie (N.-COST.) || A da la iveală pe cineva, a-l face să fie cunoscut așa cum e: l-ai arătat ce fel de om este || A da dovezi de ceva: nu prea arată multă trageră de inimă la lucru; cred că dragostea pe care mi-o arată este sinceră; arăți mult curaj || A pări: am să te arăt la ministru || A face să pară, a da cuivă înfățișare: hațina aceasta mă arată prea bătrân || ~ cuivă șa, a-i face semn, a-i spune să plece || Toată lumea (sau toți) îl arată cu degetul, se zice despre cineva prea cunoscut prin defectele sale, care a făcut ceva nepotrivit, rău || ††-pricină, a invinovați: tot la închisoare l-au ținut, arătându-i pricină că el au învâțat pre Turcii Balgi de-l părescu la Poartă (NEC.) || ††-cuvânt, a atrage luarea aminte asupra...: Mihail Vodă îi îndreptă spre ținutul Sucevei, arătându-le cuvânt să se ferească de margine pentru neprietenul lor Moscui (N.-COST.) || vb. intr. A face cunoscut: când le-am arătat că sânt trimes de d-voastră, dânsii parcă steteau la îndoială || A pune în lumină, a proba: vremea are să arate cine a avut dreptate || A dovedi cuivă că poate să se războve, a întoarce cuivă un rău: lasă, că i-oiu arată eu || A părea, a avea înfățișare: nu credeam să ai vârsta aceasta, arăți mult mai tânăr; arată rău sau bine (la față); nu prea arată (a fi bogat, a fi cinstit, etc.) || vb. refl. A ieși la lumină, a apărea: soarele aci se arată, aci se ascunde după nori; fugi întunecarecul și se arată pământul (MOXA) || A se vedea într'un loc, a se ivi: nu se arată nici o stea pe cer; atunci semn mare s'au arătat pre cer și au stătut multă vreme (GR.-UR.); de vre-o doi ani se arătașe pe cer o stea cu coadă și o sabie de foc (I.-GH.); mă uit în depărtare doar să văd pe cineva, dar nu se arată nimeni; într'acest an nepovestită minune s'au arătat (MUST.) || A se vedea așa cum e, a se cunoaște: ziua bună se arată de dimineată (prov.); arama omului la beție se arată || A voi să pară: își smoleșc fețele sale ca să se arate oame-

nilor postindu-se (GAST.) || A veni cuiva în chip de vedenie: mi s'a arătat ceva grozav în vis azi noapte; i să arătă în somnul lui cum că-i grăi oare-cine și-i zise (MARG.) || A se revela: prorocii cu mîntea vedea ceale ce vedea, arătându-lisă lor acealea prin duhul sfânt (GAST.) || A se purtă, a avea o anumită fire: al-tădatu se arătă mai bun cu noi; măi mare va fi vaza lui în lume de s'ar arătă milostiv către popor (ISP.); într'această domnie Mihail Vodă s'au arătat schimbat (LETOP.) || A avea un anumit aspect (vorb. de cer, etc.): s'arătă de ploaie în ziua de Pălii (GR.-N.).

arătație, sf. Vedenie, nălucire || Ființă diformă, monstru [arătă].

arătare, sf. Faptul de a (se) arătă || Nălucire, vedenie: trecând pe lângă cimitir de frică mi se părea că-mi ies în cale numai arătări; de aci, ori-ce impresionează prin înfățișarea sa ciudată, chip de om urit, slab: pieptul lat al locomotivei s'arătă la cotitura lîmei, -a crește, crește meru, sforăind semeată și alunecând cu eleganță maiestoașă către peron (CAR.); avea și sfetnic pe lângă sine o - de Grec anume Spandoni, un om urit, podăgrios (MUST.); nu-l vezi, parcă-i o - || Înfățișare la tribunal: n'a venit la - || Denunț la tribunal sau aiurea: am să fac - pentru cele întâmplate || Semn prevestitor, minune: care adevărat au fost semne și - de perirea a mulți creștini (MUST.); deaca văzură a-tătea arătări, iale să spămîntară și să întoarsără (VARL.); se întoarseră mulțumind lui Dumnezeu pentru toate arătările lui (ISP.) || †† La -, pe față: Tatăl tău cel ce vede într'ascuns, acela va da ție la - (BIBL.).

arătat, sb. Faptul de a (se) arătă.

arătător, -toare, adj. sm. f. Care arătă: degetul -, degetul care vine imediat după cel mare, v. mână; fieste-care dintr'insăle sânt ca un -iu de dreptate (N.-COST.) [arătă].

arătătura (pl.-turi), sf. Faptul de a (se) arătă || Nălucire, vedenie || †† În -, aieva: nu cu mîntea văzut-au pre Domnul sau în - (HASD.) [arătă].

arățel, sm. (Bot.) = arăriel (*Cynoglossum officinale*) || = limba-mielului (*Borrage officinalis*).

****arătoare**, sf. Meh. Loc arat [ară].

arător, -toare, adj. sm. Care ară: cine cu lăcomie acul cusătorului înghite acela cu mare mișălie fierul -iului boreaște (CANT.); boi -i || Ce se ară: pământ, loc - [ară].

arătoș, -oasă, adj. Care arată bine, cu în-

fățișare mândră, impunător, chipeș, frumos: *Cum e bradul ~ Așă-i badea de frumos* (IK.-BS.); *zidurile cenușii ale mânăstirii Bistrița, clădire mare, arătoasă, întemeiată acum patru sute de ani* (VLAH.); *Stefan Vodă viind pre un cal foarte ~ și mare* (N.-COST.); *ușile arătoase dovediau că acolo era locuința unor oameni mai de seamă* (DLVR.) [arătă].

arătura (pl.-turi), sf. Munca aratului: *arătura cu cât mai adâncă este cu atât mai mult ne folosește* (GOL.); ~ de primăvară, de toamnă; loc de - || Loc arat [arăt].

†† **Arav** = Arab [vsl. A r a v ũ].

†† **aravon**, sn. †† **aravonă**, sf. = **arvună** || Logodnă [ngr. ἀραβών, ἀραβώνα].

†† **aravonisi** (aravonisesec)... = **arvuni**... || A logodi, a fâgădui, a închină, a hărăzi (DOS.) [ngr. ἀραβωνισα < ἀραβωνίζω].

a-razna (de-), loc. adv. v. razna.

arbagic(ă) = **arpagic(ă)**.

arbaț = **orbaț**.

†† **Arbanaș**, sm. Albanez [bulg. sârb. Arbanas].

arbiaș (pl.-așe), sn. dim. **arbiu** (TOC).

arbiș = **arbiu**.

***arbitragiu** (pl.-gii, -agiuri), ***arbitraj** (pl.-je, -juri), sn. Judecare a unei neînțelegeri cu ajutorul unuia sau mai multor arbitri [fr. arbitrage].

***arbitral, ală**, adj. De arbitru [fr. arbitral < lat.].

***arbitrar, -ară**, adj. Care se face după voia, capriciul cuiva, cum îl taie capul: *autoritate -ă; judecată -ă* || **arbitrar** într-un mod în care nu se ia în seamă decât voința, capriciul cuiva: *cine guvernează ~ nu se poate să nu deștepte nemulțumiri* || sb. Lucru făcut numai după voia, după capriciul cuiva: *într'o societate bine organizată ~ul trebuie să dispară* [fr. arbitraire < lat.].

***arbitru**¹, sm. (Jur.) Persoană aleasă de două părți sau de tribunal pentru a hotărî asupra unei neînțelegeri dintre ele, asupra unei afaceri: *arbitrii se vor numi de către părți prin act înscris, autentificat de tribunal* (PR.-CIV.); *ai fost luat ~ pentru diferendul dintre noi* || Care are deplină putere de a hotărî, de a judecă asupra unui lucru: *a fi liber însemnează a munci, a fi singurul său ~ de ceia-ce face și de ceia-ce nu face* (I.-GH.); *dacă soarta l-ar fi pus într'o treaptă mai înaltă unde să fie ~ soartei oamenilor* (NEGR.) [fr. arbitre < lat.].

***arbitru**², sb. Voință, facultate de a hotărî asupra unui lucru || (Filos.) Liber -, facultatea, putința de a lua vre-o ho-

tărîre, împins, călăuzit numai de propria voință [fr. arbitre < lat.].

arbju (pl.-bie), sn. Varga cu care se încarcă pușca, pistolul: *se pune în țeavă un glonț și se împinge cu ~l până ajunge în capăt* (ISP.) [turc. harbi].

arbor = **arbore**.

***arboră** (arborez), vb. tr. A implânta, a înfige, a înălța ceva drept ca un arbore; în spec.: ~ un steag, a înălța, a ridică un steag într-un loc [fr. arborer].

***arboradă** (pl.-ade), sf. (Mar.) Totalitatea arborilor și vergilor unei corăbii: *ploaia e torențială și marea cu valuri enorme făcea imposibilă urcarea în ~* (CIUCHI); *desfășurarea tempestii care a pustiit arborada, care a frânt catarte* (THEOD.) [arbore].

***arborare**, sf. Faptul de a arboră.

arborăș, sm. dim. **arbore**.

arbore, sm. (Bot.) Copac, pom: *arbori de pădure*, copacii cari alcătuiesc pădurile, cum sânt bradul, fagul, ulmul, frasinul, arțarul, paltinul, etc.; *arbori rășinoși*, copacii verzi a căror măzgă îngroșată produce rășina, ca: bradul, pinul, cedrul, etc.; *arbori fructiferi*, pomi roditori; *arbori de ornament*, copacii cari se plantează pe alee, prin parcuri, grădini, boschete, etc. || ~ **puturos** = **cenușer** (*Ailanthus glandulosa*) || **arborele-vietii** = **tuie** (*Thuja occidentalis*) || (Mar.) **Cartart**; ~ **trinchet**, ~ **mic**, ~ **din provă**, cartartul care se află în apropierea probei; ~ **mare**, cartartul cel mai mare, așezat aproape de centrul vasului; ~ **artimon**, cartartul cel mai mic, așezat aproape de pupă; ~ **gabier**, v. **gabier** || ~ **genealogic**, v. **genealogic** [lat. arbor, -orem].

arboreș, sm. dim. **arbore**.

***arboreșcent, -tă**, adj. (Bot.) Care are forma, înălțimea unui arbore; se zice în spec. de plantele ale căror tulpini și ramuri devin lemnoase [fr. arboreșcent < lat.].

***arboreșcentă** (pl.-ente), sf. (Bot.) Însușirea a tot ce crește ca un arbore, a tot ce devine copac [fr. arboreșcence].

arboret¹, sb. col. **arbore**.

***arboret**² (pl.-ete), sn. (Mar.) Partea de sus a unui catart când acesta e alcătuit din mai multe bucăți [it. alberetto, modificat după arbore].

***arboricultor**, sm. Cel ce se ocupă cu cultivarea arborilor [fr. arboriculteur].

***arboricultură**, sf. Partea agriculturii care se ocupă cu cultura arborilor și a arbuștilor, în spec. a pomilor roditori și a arborilor de ornament || Cultura arborilor [fr. arboriculture].

***arborizat,-ată**, adj. (*Min.*) Se zice despre unele pietre care prezintă arborizațiuni: *agată -ă* [fr. arborisé].

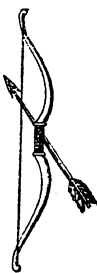
***arborizațiune**, **arborizație**, sf. (*Min.*) Un fel de desemn natural, de obicei negru, care se observă pe unele pietre, precum sânt agatele, și care reprezintă ramuri de arbori, mai adesea însă frunze de ferigă || Ramificațiunile formate pe geamuri când înghiată [fr. arborisation].

†**arbure** = arbore.

***arbust**, sm. (*Bot.*) Copăcel, tufă, plantă care nu crește mai mult de 1 metru înălțime [fr. arbuste <lat.].

arbuș ... = harbuș ...

arc (pl. *arcuri*), sn. (*Mil.*) Armă primitivă alcătuită dintr'o bucată mai subțire de lemn sau de metal îndoită și între capetele căreia se întinde un fir cu ajutorul căruia se aruncă săgeata (F) || *A avea multe coarde la ~* (loc. prov.), a avea multe alte mijloace de a face ceva; *când i se părea că punga nu se umplă destul de repede, avea și alte coarde la ~* (I.-GH.) || Prin ext. Ori-ce are o formă încovoiată: *-ul sprâncenelor; avea dureri nesuferite în -urile coastelor* (VLAH.) || (*Geom.*) Porțiune a unei circumerențe, a unei curbe || (*Arhit.*) Construcțiune în formă de arc, îndoitură a unei bolti; *~ de triumf*, monument în formă de poartă ridicat în amintirea unei biruințe, a vre-unui eveniment însemnat, sau simplă construcțiune provizorie ridicată pe locul pe unde are să treacă un personaj de distincțiune la o sărbătoare, etc. || (*Tehn.*) Unul din cei doi drugi de fier îndoiți în formă de arc pe care se razimă partea de sus, unde se stă, a unei trăsurii, unei căruțe: *trăsură pe -uri* || (*Tehn.*) Bucată de fier, de aramă, de oțel, etc. făcută și așezată astfel ca să vie iar la locul ei, la starea dintâiu, când nu se mai apasă asupra-i, resort; *-ul ceasornicului*, zimberrec || *Vălc. Băn.* (HASD.) = **arcuș** || (*Tip.*) = **acoladă** [lat. arcus, în parte cu accepțiunile fr. arc].

Arc.

††**arcă** (pl. *cale*), sf. Sprijinitor, protector, înalt demnitar al Porții care luă sub protecțiunea sa pe Domnii români: *și dedeasă știre și la arcele sale, ce avea la Împărăție, de sila ce-i făcea Vasiliu-Vodă* (M.-COST.) [turc. arka].

***arcă**, sf.: *arca lui Noe*, corabia în care s'a adăpostit Noe în timpul potopului [lat. arca].

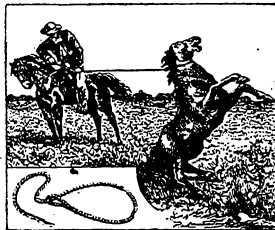
****arcaciu** (pl. *ciuri*), sn. (*Păst.*) Îngrăditură, ocol în care se închid oile, în grămezi mici, ca să nu se amestece cu altele [turc. arkaç].

***arcađă** (pl. *ade*), sf. (*Arhit.*) Construcțiune în formă de arc care se razimă pe stâlpi, pe coloane, și care de obicei formează partea exterioră de jos a unor clădiri și pe unde se poate circula: *erau două namile de case, cu pridvoare, săli mari, cu arcade și boltc învărtite* (I.-GH.) [fr. arcade].

***arcaic** ... = arhaic ...

††**arcalișu**, sm. Care e în mare cinste pe lângă un om cu vază: *scriind și el această pricină la un icrișu mare ce eră ~* (E.-KOG.) [turc. arkaly].

arcan (pl. *ane*), sn. Funie lungă ce se aruncă, făcându-i-se un laț, asupra cailor

Arcan.

sălbaticii ca să-i prindă; în vechime se întrebuișă și ca armă ofensivă (F): *aruncă -ul, îl apucă de coarne, încălecă pe dânsul și nu-l slăbi până ce nu-l domestici* (ISP.); *Mânz ce fugă ca șolcanul, De nu-l prinde nici -ul* (ALECS.-P.) || *A prinde pe cineva cu -ul*, a-l aduce pe cineva să stea silit într'un loc: *nu mai vine, să-l prinză doar cu -ul; pe bădița Vasile îl prinsese la oaste cu -ul* (CRG.) || Lat: *Și -e-mi așeză, De furcă mi le legă, În dosul furcui se da, Și puțin mi-l scârția Pân' cărlătorii venia, Pe lângă gghab se jucă Până'n -e că da* (TOC.) || *Prah. Mold. Bucov.* Joc popular, un fel de horă: *-ul e un joc ce-l joacă numai flăcăii* (VOR.) [turc. arkan].

****arcana**, sf. *Mold.* (HASD. PAMF.) Joc popular, un fel de horă.

****arcaneă**, *Trans.* = **arcana**.

arcăni (*arcănesc*), vb. tr. A prinde cu arcana: *Dar Fulga svârle lațul, de gât îl arcănește Și repede ca gândul s'aruncă ușurel, Îi pune mâna 'n coamă și 'ncălecă pe el* (ALECS.) [arcan].

††**arcăș**, sm. Care face sau vinde arcuri: *nu avea de unde-și mai cumpără, că și -ii sfârșise arcele, săgețile și săhăida-*

cele ce au avut în dughenile lor (MUST.) [lat. arc(u)arius].

arcaș, sm. Purtător de arc, soldat înarmat cu arc: *rădicând în pământul lui Veniamin păvățași și -i* (BIBL.) [arc].

††**arcășie**, sf. Meseria de arcaș (HASD.) [arcaș].

***arcat, -ată**, adj. Arcuit, încovoiat, în formă de arc: *sprâncene -e; văzù prin fereastra -ă și deschisă, în mijlocul unui salon strălucit, o jună fată* (EMIN.) [lat. arcuatus].

arcat (Bot.) Trans. (HASD. WEIG.) = **acaț**.

***arcatură** (pl.-turi), sf. (Arhit.) Șir de mici arcade (uneori numai aplicate sau zugrăvite) ca motiv decorativ la un zid (F) [fr. arcature].

Arcatură.

arcer (pl.-ere), sn. Cute pentru ascuțit briciul, coasa.

***archebuză** (pl.-uze), sf. (Mil.) Veche armă de foc portativă (F): *vor putea face multă vătămare dușmanilor cu necurmata grîndină a archebuzelor lor* (BĂLC.); *Și printre mii de săbii și mii de archebuzes* (ALECS.) [fr. arquebuse].

***archebuzier**, sm. (Mil.) Soldat înarmat cu archebuză: *el ajunsese curând locotenent în acea companie, pe urmă căpitan de -i călări* (BĂLC.) [fr. arquebusier].

***arheolog** ... = **arheolog** ...

archi ... = **arhi** ...

††**archieft**, sm. (Bot.) = **ienu-păr** (*Juniperus communis*): *mearse în pustiu cale de o zi, și veni și săzù dedesuptul -ului* (BIBL.) [gr. ἀρχιεφτός].

archiș, **archit**, sm. (Bot.) = **ienu-păr** (*Juniperus communis*) [comp. archieft].

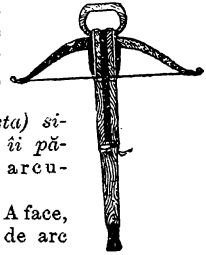
††**arcos, -oasă**, adj. În formă de arc: *nu numai arcoasă sprânceanele-și a-și rădica, ce și sfaturile preste cuvîniță a-și da* (CANT.) [arc].

***arctic, -ică**, adj. (Geogr.) Care-i așezat la Nord, boreal, septentrional: *polul -; emisfera -ă; regiunile -e* [fr. arctique < lat.].

2500 ***Arcturus**, sb. (Astr.) Stea de mărimea întâiu din constelațiunea Văcarului [lat. arcturus].

***arcubalistă** (pl.-iste), sf. (Mil.) Armă veche, un fel de arc compus, cu ajutorul

căreia se aruncau săgeți și alte proiectile cu mai multă putere și precizie decât cu arcul obișnuit (F): *ciobanul, de după spini, cu palestra (arcubalista) si-geata printr'înimă îi pătrunse* (CANT.) [lat. arcuballista].

arcui (arcuiesc), vb. tr. A face, a îndoi în formă de arc [arc].

arcuire, sf. Faptul de a arcui.

Arcubalista.

arcuit, -ită, adj. p. arcui || În formă de arc: *niște lungi șiruri de clădiri cu tinde -e stau rezimate de acei nalți păreți* (ODOB.); *avea niște sprâncene bine -e de parcă erau scrise* (ISF.).

arculeț (pl.-ețe), sn. dim. **arc**: *umbă la uneltele lui și-i pierdă o săgețică de care punea el în -ul lui* (ISP.).

arcuș (pl.-ușe, -ușuri), sn. (Muz.) Vargă (altădată în formă de arc) de lemn sau de metal pe care se întind, între cele două capete, fire subțiri de păr de cal și cu ajutorul căreia se cântă pe vioară, violoncel, contrabas, etc.; părțile arcușului sânt: bagheta, părul, capra, scaunul, șurubul și vârful [arc].

arcușor (pl.-șoare), sn. dim. **arc**.

arcuș, sn. dim. **arc**: *Atunci le arată -încordat* (FR.-CDR.).

****ardalâc**, sb. Toate lucrurile pe care le are cineva la o gospodărie, cu care călătorește, etc., calabalâc: *La ciobani că porunciă, Oițele le porniă, Cam cu căinii, Cam cu ciobanii, Cam cu -ul tot* (TOC.) [agărîlac].

arde (ard și arz, pf. arsei, part. ars), vb. intr. A se mistui prin foc, a se preface în cenușe: *s'au aprins târgul Iașii și multe curți boierești și mănăstiri au ars* (NEC.); *pe lângă copacii uscați ard și cei verzi sau pe lângă lemnul uscat ard și cel verde* (prov.), pe lângă cei răi suferă și cei buni, pe lângă oamenii harnici și din munca acestora trăesc și cei leneși; *satul ard și baba se fapătănă* (prov.), se zice când cineva face ceva ce nu-i potrivit, pentru care nu-i momentul || A fi aprins (vorb. de foc): *focus ardea, dar tot eră frig în odaie; arde focus în paie ude* (prov.), se zice despre cineva care pare potolit, dar poate fi primejdios, despre unul care se laudă cu ce nu poate face, care se arată grozav || A fi aprins (vorb. de o lumină): *în cameră ardeau mai multe lumânări* || A produce

căldură mare: *eră pe la nămiezi și soarele ardea ca în luna lui Cuptor* (ISP.) || A fi fierbinte: *apa arde* || A simți căldură, usturime, etc. Într-o parte a corpului, a avea fierbințeală: *îmi arde capul, fața; îi ard mâinile; îmi ard ochii* || A fi stăpânit de o senzație puternică ori de un sentiment adânc, etc.: *ard de sete; ard de nerăbdare; ard de dorul de a-l vedea; Iar când te văd zămbind copilărește, Privirea-mi arde, sufletul îmi crește* (EMIN.) || *Îmi arde inima, îmi arde sufletul*, doresc ceva cu înfocare; expr. dintâiu și cu înțelesul de: a fi cu gândul la ceva, a fi cu voie bună, a avea chef pentru ceva, a fi dispus să faci ceva: *de asta-mi arde mie inima acum?* de aci: *nu-mi arde să mă joc, nu-mi arde de petrecere; de milă de silă luă și el nițele merinde ce-i dase fata, dar lui nu-i ardea de mâncare* (ISP.); *lui îi ardea să se ducă și par'că avea acum necaz pe ea că-i prea întârziează plecarea* (CAR.) || vb. tr. A mistui prin foc, a preface în cenușe: *ardeau și prădau tot ce întâlneau în cale; unii sălbatici au obiceiul să ardă de vie pe femeea rămasă văduvă* || A întrebuința o anumită substanță pentru a se încălzi, pentru a găti bucate, etc., a face foc cu ceva: ~ lemne; ~ cărbuni || A întrebuința anumite substanțe pentru a da lumină: ~ lumânări de ceară || A frige (vorb. de o mâncare prea fierbinte): *măcar de te-ar arde o zamă bună, dar o zamă de raci!* (RET.) || ~ cărămida, a supune la acțiunea focului bucățile de lut din care se face cărămida || ~ cuptorul, a încălzi bine cuptorul pentru copt || A înnegri bucatele lăsându-le prea mult la foc, sau punându-le la un foc prea mare: *m'a luat seama la foc și a ars friptura* || ~ cu fierul, a face semn cu fierul roșiu, a înfieră: *altădată pe răufăcători îi ardea cu fierul în frunte* || - o rană, v. **cante-riză** || *Arză-l* (sau *arde-l-ar*) focul! blestem sau uneori expr. care se adaugă pe lângă o apretiere magulitoare asupra cuivă: *Arz'o focul răzeșie! Eu chitiam că-i boierie, Și-i numai o sărăcie* (ALECS.-P.); *iar vre-o mânăstire pângărită de păgâni, arde-i-ar focul!* (ODOB.); *da frumoasă mai e, arz'o focul!* || A înnegri fața, a părli: *m'a ars de tot soarele la țară* || A suferi o durere mare, ca și când ar fi atins de foc: *mă arde rana* || A pricinui o usturime mare, a frige (vorb. de o substanță introdusă în corp, de o băutură, etc.): *băutura aceasta e prea tare, mi-a ars tot gâtul; mâncarea e prea ardeiată, mi-am ars toată gura* || A fi

stăpânit de un sentiment puternic: *mă arde un dor nespus de casă; ca pe jăratec stetei, așă-l ardea dorul de nevastă* (SEV.) || - inima, a face să suferă: *Și cum a ars el inima unei mame, așă să-i ardă inima Sf. Foca de astăzi* (CRG.) || - la inimă, a da o emoțiune puternică, o mulțumire: *trăgeă Dinică cu arcușul de te ardea la inimă* (I.-GH.) || Fam. A lovi, a bate pe cineva: *Dascălul Chiosea se primblă pe dinaintea băieților înarmat cu o vargă lungă arzând când pe unul când pe altul* (I.-GH.); fam.: ~ o palmă, un biciu, etc., a da cuivă o palmă, un biciu: *îi arde pârînteșe două palme strașnice* (CAR.); *de fiecare greșală să-i ardă școlarului câte un sfânt-Niculae* (CRG.) || Fam. A-i spune cuivă ceva neplăcut așa ca să nu mai aibă ce spune, a-l pune la locul lui: *da bine l-ai ars, că prea se obrăznicise; dar știi că m'ai ars, Haldeule, nise pârînteșe Duhu, luându-și tîlpășița, Durnăre de mănios* (CRG.) || vb. refl. A simți durere atingând ceva aprins, a se frige cu bucate prea calde: *m'am ars la deget* || A se înnegri stând prea mult la foc (vorb. de bucate) || A se înnegri la față de soare, a se părli || Fam. A păți ceva neplăcut, a se păcăli: *mi-am dat toți banii economisiți și nu m'am ales cu nimic, m'am ars rău; m'am ars cu lucrurile nouă pe care le-am cumpărat* [lat. ardere].

ardeia (ardeiez), vb. tr. A pune ardeiu în ceva: *nu mai ardeii friptura* || vb. refl. (POL.) A se iuți, a se mânia [ardeiu].

ardeiare, ardeiere, sf. Faptul de a ardeia. **ardeiaș**, sm. dim. ardeiu.

ardeiat, -ată, adj. p. ardeia || Fig. Iute, mănios (POL.).

****ardeietură** (pl.-turi), sf. Lucru care ustură ca ardeiu: *Doi băieți apoi puneă Cu cutitul să-l cresteze, Cu sare să-l presăreze, Cu sare ș'ardeieturi* (ȘEZ.) [ardeia].

ardeiu, sm. (Bot.) Plantă erbacee din familia solanelor, originară din America tropicală, cultivată astăzi foarte mult pe la noi ca plantă culinară (*Capsicum annuum*) || Fructul acestei plante, de formă lungăreată și ascuțită, adesea cilindrică, obtusă sau globuloasă, la început verde, mai apoi galben sau roșu ca focul; gustul lui uneori iute și înțepător ca piperul îl face să fie foarte întrebuințat ca condiment, mai ales în țările calde (F); fig.:

Ardei.

iute ca ardeul, se zice despre cineva iute, supărăcios; *roșiu ca ardeul*, a da cuivă cu ~ *pe la nas* (loc. prov.), a-l supăra mai tare, a-l întărăta (ZNN.) [ar de].

ardelean,-eană, adj. Din Ardeal, al locuitorilor din Ardeal || **Ardelean**, sm., **Ardeleană** (pl.-ence), sf. Locuitor al Ardealului || **ardelean(c)ă**, un fel de joc

Ardeleanca.

obicinuit mai ales în Ardeal, numit încă, după ținuturi, abrudean(c)ă, someșan(c)ă, etc. (F) [Ardeal].

ardelenesc,-ească, adj. = **ardelean** || **ardelenescă**, sf. Joc, v. **ardelean(c)ă** [ardelenesc].

ardeleneste, adv. Ca în Ardeal, ca Ardeleni [ardelenesc].

***ardent,-tă**, adj. Infocat, înflăcărat: *dotat cu înlesnire și aplicațiune la studii, inteligent, ~ și entuziast* (I.-GH.) [fr. ardent < lat.].

****ardeoanie** = **ardioanie**.

ardere, sf. Faptul de a arde || †† Căldură: *l-au desulat pre el întru pustie, întru seteciunea arderii* (BIBL.) || †† ~-de-tot, jertfă adusă de Evrei în timpurile vechi, în care victima era mistuită de foc, olocaust.

***ardezie**, sf. (Geol.) Șist argilos de culoare cenușie albastră, se desface în părți subțiri; se întrebuintează pentru acoperirea caselor, pentru facerea plăcilor de scris, etc. [it. ardesia].

****ardică** ... = **ridică** ...

****ardioa(n)ie**, sf. *Haț.* (HASD. RV.-CR.) Specie de viță, cu frunze mai mici decât cea obicinuită || Strugurii acestei specii

de viță, foarte dulci, cu boabe dese și care se coc de vreme.

****ardoan**, sb. *Săl.* (TRIB.) = **ardioa(n)ie**.

***ardoare**, sf. Infocare, înflăcărare: *lucrașii cu multă ~; cu toată ~a ce am pus, nu am putut face să înțeleagă că nu eram nici Turc, nici Muscal* (I.-GH.) [lat. ardor, -orem].

***ardoază** (pl.-oaze), sf. (Geol.) = **ardezie** [fr. ardoise].

†are = **arie**¹.

***areal**, sb. *Trans.* (BARC.) Întindere, suprafață (a unei țări, a unui ținut) [germ. Areal].

areciu ... = **hareciu** ...

***arenă** (pl.-ene), sf. (*Ant.*) Locul deschis, așternut cu nisip, din mijlocul circurilor, amfiteatrelor, și în care se făceau exerciții, se dedeau lupte între gladiatori sau cu fiarele sălbătice || *Arenele romane*, clădire în București pe locul Expoziției din 1906 || Fig. Câmp de activitate: *desfășură un zel neobosit în arena publicisticii; s'a coborât în arena luptelor politice; se coborise însuși și fără nici o rezervă în arena electorală* (I.-GH.) [fr. arène < lat.].

arendă (*arendez*), vb. tr. A da sau a lua în arendă [arendă].

arendă (*arendzi*), sf. Învoială pe care o face cineva, în anumite condițiuni, dând altuia în schimbul unei sume convenite și pe un termen hotărât de ani să exploateze o moșie, să se folosească de veniturile unei case, unui teatru, unui hotel, etc.; *închirierea sau arenda este tocmeală și se zice când zidirea noastră sau rodurile și veniturile pământului nostru le dăm altuia, cu cutare soroc ca să le stăpânească* (LEG.-CAR.); *a da, a lua, a ține în ~* || Suma pe care o dă sau o primește cineva dintr-o asemenea învoială [rus. arenda].

****arendar**, *Mold.* = **arendaș**: *~ul cel vechiu nu poate să facă nici un rău celui nou* (ION.) [arendă].

arendare, sf. Faptul de a arenda: *când un lucru de năimală va aduce folos fără osteneală, atunci se numește tocmeală de închiriere, iară dacă numai prin osteneală și silință poate aduce folos, atunci se numește tocmeală de posesie sau ~* (OOD.-CAL.).

arendaș, sm. Cel care ține, care are în arenda o moșie, etc.: *~ul ce iese trebuie să dea celui ce vine după dânsul încâperile cuvincioase și alte înlesniri pentru muncile anului următor* (COD.-CIV.) [arendă].

arendășesc,-ească, adj. De arendaș: *casă*

arendăsească; o brîșculiță arendăsească tărîta de trei călușei de sat (ODOB.) [arendăș].

arendășie, sf. Ocupațiunea de arendaș; locuința unui arendaș [arendăș].

arendășiță (pl. -ițe), **arendăsoaică** (pl. -oaițe), sf. Nevasta unui arendaș; femeie care ține în arendă o moșie, etc.: în lăuntru erau grămădite o mulțime de tinere arendăsoaice, gătite și împodobite cu toate fețele curcubeului (ODOB.) [arendăș].

arendat, sb. Faptul de a arenda.

††**arendui** (arenduesc)... = **arendă**...

***areometrie**, sf. (Fiz.) Partea fizicei care ne învață cum se poate determina greutatea specifică a unui corp cu ajutorul areometrului [fr. aréométrie].

***areometrul**, sm. (Fiz.) Instrument care servește la determinarea greutății specifice relative a corpurilor solide și lichide fără ajutorul balanței (F) [fr. aréomètre].

***areopag** (pl. -guri), sn. (Ant.) Tribunalul cel mai înalt la vechii Greci: eră unul din sfetnicii -ului, adevă la marmurea lui Mars, unde să strînge sfatul Athineilor (DOS.) || Fig.: ~ literar; ~ul opinunii publice [lat. areopagus].

****arepă** = **aripă**.

***arest** (pl. -turi), sn. Închisoare: a duce, a pune, a ține la ~ (Jur.) - preventiv, închisoare pe care o face cineva în timpul când se urmărește instrucția și până nu s'a judecat procesul [rus. arestü ori germ. Arrest].

***arestă** (arestez), vb. tr. A prinde pe cineva pentru a-l pune la închisoare [arest + fr. arrêter].

***arestant**, sm. ***arestantă** (pl. -ante), sf. Cel care este arestat [germ. Arrestant].

***arestare**, sf. Faptul de a aresta || (Jur.) mandat de -, autorizațiunea scrisă ce se dă de procuror unui funcționar al poliției pentru a aresta pe cineva.

***arestație**, sf. = **arestare** [fr. arrestation].

****aret**¹, sb. *Trans. Băn.* Preajmă, împrejurime: de când am bătut cănele nu se mai abate prin ~ul casei (RET.); când s'au terminat cu cositul troașelor din ~ul casei (FR.-CDR.); mai obicinuit în expr.: în ~ul, împrejurul, în preajma, pe lângă: fata și-a bătut capul că oare de ce n'o lasă tatăl său în ~ul grădini ace-

leia (RET.); nimeni nu cuteză să meurgă în ~ul mănăstirii (RET.); în ~ul vântului (BUD.), în partea, în direcțiunea vântului. ††**aret**², sb. Pază, apărare: viind la tabără cu Haidar Aga a Hanului, pre carele apoi l-au lăsat pentru ~ul taberei, că tot încă nu se potolisă Tătarii bine cu pradă (N.-COST.); au eșit din obuz, cam pe furis, cu Moscailii carii eră de ~u pegiur dânsul (N.-COST.); să purtăm de grijă și de ~ să fim cetății Oamenii care este de curând luată; să fim rasalii țării Moldovei de ~ și de apărare (NEG.).

****arețar**, sm. (Păst.) Băn. *Trans.* Păstorul care păzește areții (HASD. LB.-IN.) [arete].

†**arete**¹, sm. *Often. Băn. Trans.* Berbec de prăsilă: Măgurile c'areții săltară și muniți ca miei să giucară (DOS.) || † U-nealtă de bătut pari (BUD.), v. **berbec** || † Veche mașină de războiu, v. **berbec** || areate, un fel de bolovani cu carii bătând zidiurile cetăților sfărâmă (CANT.) || † Constelația berbecului din zodiac (CANT.) [lat. aries, -ietem].

****arete**² (Zool.) = **erete** (*Astur palumbarius*).

areu = **alior** (*Euphorbia cyparissias*) || = **aior** (*Euphorbia esula*) || = **laptele-căinelui** (*Euphorbia platyphyllos*) || = **laptele-cucului** (*Euphorbia helioscopia*).

***arfă** ... = **harfă**...

††**argalâc** = **agâlâc**: Mergând cu-al său ~ la casele de beilic (E.-KOG.); au trecut și ei cu zahereaou și cu tot ~ul (NEC.).

argăseală (pl. -seli), sf. (Tehn.) Faptul de a argăsi || Amestecul de substanțe cu care se argălesc pieile; a se duce în putina cu ~ (loc. prov.), a ajunge rău, a se prăpădi (ZNN.) [argăsi].

argăsi (argălesc), vb. tr. (Tehn.) A pune pieile în apă amestecată cu coaje de stejar, castan, etc. pentru a le face impermeabile și mai trainice [ngr. ἀργάσω < ἀργάω].

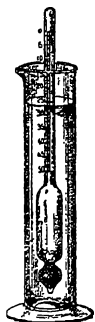
argăsi, sf. (Tehn.) Faptul de a argăsi. **argășitor**, sm. (Tehn.) Cel care argăsește pieile [argăsi].

argășitorie, sf. (Tehn.) Loc unde se argălesc pieile [argășitor].

argășitură (pl. -turi), sf. (Tehn.) = **argăsi** [argăsi].

argat, sm., **argată** (pl. -ate), sf. Servitor tocmit pentru munca mai grea la o casă, la o moșie: trimete pe un ~ al său cu carul cu boii să ducă și pe babă și pe fiicăsa la bărbatu-său acasă (CRG.); baba și cu fata s'a rugat să le ieră și pe dănzele de ~e (VOR.) [ngr. ἀργάτης].

argățel, sm. dim. **argat**: după cum vezi,

AREOMETRU.

- am tare multe trebi pe capul meu și numai cu un ~ ce-l am de-abia le pot dovedi (CRG.).
- argățesc, ească**, adj. De argat: *muncă argățescă; vorbe argățesti* [argat].
- argăți** (argățesc), vb. intr. A face slujbă de argat, a munci ca argat: *el argăția pe la unii și pe la alții ca să-și câștige hrana vieții* (ISP.) [argat].
- argăție**, sf. Slujbă de argat: *care vra să zică, tocmala-i sfârșită, întru chiar aceluși ndată în ~* (ALECS.) [argat].
- argățime**, sf. col. argat: *Treptat câmpul se umbrește sub a brazdelor desime, El răsună 'n mare șgomot de voioasa ~* (ALECS.) [argat].
- argățire**, sf., **argățit**, sb. Faptul de a argăți.
- argățoiu, argățoiu** (JIP.), sm. augm. **argat**: *când ies afară, unde nu-l văd pe argățoiul meu cu biciul în mână* (ȘEZ.).
- *argeă** (pl.-gele), sf. *Olten. (Țes.)* Groapă pătrată, de o adâncime până la jumătate de metru, în unele părți acoperită ca un bordeiu, în care se băteau parii ce aveau să susțină părțile războiului; femeile țeseau acolo pentru a păstră firele umede, ca să nu se rupă la țesut; se mai vede foarte rar astăzi pe la țară: *Iată Barbul că treceă Pe la casa cu ~ Unde țese lelița* (TEOD.); *nu te grăbi ca fata mare la ~ și ca văduva la măritat* (PANN); *nici bărbatul în ~, nici femeia la războiu* (prov.), *fiecare să fie cum îi este dat, să nu facă ce nu se potrivește cu firea, cu sexul lui* || (Țes.) *lal.* (HASD.) Cele două scânduri pe care șade femeia când țese || *Cov.* (HASD.) Gura unei pinițe || *Mold. Trans.* (HASD. TIKT. VIC.) Casa la începutul clădirii ei, când sânt puși numai stâlpii și căpriorii || *Mold.* (HASD.) Bolta cea mai mare a unei biserici, de sub turlă: *cum intrară în besearica svântului la locul ce să chiamă trivolon la ntratul în ~* (DOS.) || *Mold.* Bârna care e bătută de o parte și de alta a unei plute pentru ca să țină strânse lemnele care o alcătuiesc.
- *argelușe**, sf. dim. **argeă** (Țes.): *Este o ~ Cu suluri de argint, Scripeți de argint, Pânza-i de mătase* (TOC.).
- *argeluță** (pl.-uțe), sf. dim. **argeă** (Țes.): *Prin cele argele Mi-este o ~, Cu războiu de fier, Cu spate de oțel, Țese lana 'n el* (TOC.).
- *argentifer, eră**, adj. (*Min.*) Care conține argint [fr. argentifère].
- *arghelar**, sm. *Băn. Trans.* (BIB.), ***arghelegiu**, sm. *Tel.* (TOC.) = **herghelie** [arghele].

- **arghele**, sf. *Băn.* = **herghelie** [sărb. er-gela].
- **arghesi . . . Trans.** = **argăsi . . .**
- *argilă** (pl.-ile), sf. (*Geol.*) Lut; silicat hidratat de aluminiu provenit din descompunerea altor minerale sau roce; absoarbe ușor apa și devine mai mult sau mai puțin plastică; supusă la un foc puternic se întărește ca piatra; variațiile ei mai importante sânt: caolinul sau pământul de porțelan, argila plastică sau pământul de oale, argila smectică, bolul, ocrul, etc. [fr. argile < lat.].
- *argilos, oasă**, adj. Lutos, care conține argil [fr. argileux].
- †† **argimagzar** = **armagzar**.
- argint**, sb. (*Min.*) Metal de culoare albă caracteristică, tare, foarte maleabil și ductil, nealterabil la aer; se atacă cu greu de acizi; se aliază mai ales cu cuprul și cu mercurul; se găsește în filoane printre rocele de porfir, diorit, gneis, etc.; se întrebuințează la facerea monedelor, în bijuterie, și la fabricarea de diferite instrumente: *strălucitor, curat cu ~ul; rubitor de ~, lacom de bani, sgârcit || - lămurit, - strecurat, † - ars, argint curat, neamestecat* || Prin ext. Culoare argintie: *o fată mai albă ca ~ul crinului* (EMIN.) || † *Băn. Maram. Trans.* Bani || **argint-viu** = **mercur**; *ute ca argintul-viu; parcă are argint-viu în el* || pl. **arginți**, bani || pl. n. **arginturi**, lucruri de argint: *au dat jac în rămășița carălor și multe haine scumpe și ~uri au apucat* (M.-COST.); *învățătură de a spăla ~urile i vase de cositor* (GAST.) [lat. argentum].
- argintă** (*argintez*), vb. tr. A acoperi cu un strat subțire de argint obiecte de fier, aramă sau de alte metale, pentru a le face să pară în întregime de argint, a suflă cu argint obiecte de lemn, piatră, etc. [argint].
- argintar**, sm. Care lucrează obiecte de argint (sau de alte metale prețioase); negustor de asemenea obiecte [lat. argentarius].
- argintare**, sb. Faptul de a argintă.
- argintăreasă** (pl.-esc), sf. Nevasta unui argintar [argintar].
- argintărie**, sf. Multe obiecte de argint la un loc || Podoabă de argint sau având această înfățișare: *ciohodarii îmbrăcați în haine cu sârmă și cu argintării* (D.-ECL.) || Prăvălie de obiecte de argint [argint || argintar].
- argintăriță** (pl.-ite), sf. (*Bot.*) *Suc.* (HASD.) = *coada-racului* (*Potentilla anserina*) [argint].

argintat, sb. Faptul de a argintă.
argintător, sm. Care argintează [argintă].
argintel, sb. dim. **argint**: *Să scrie cu -,*
Că de-ucelu-i puținel, Să cunosc că-i dela
el (HOD.).

arginti (*argintesc*)... , **argintii** (*argintesc*)... = **argintă**... [argint].

argintică, sf. dim. (*Bot.*) = **coada-racului**
(Potentilla anserina) [argint].

argintică, sf. dim. (*Bot.*) Mic arbust din
 familia rosaceelor, cu flori mari albe;

Argintică.

crește pe stâncile calcare din vârful
 munților noștri celor mai înalți (*Dryas*
octopetala) (F) [argint].

argintiu, -ie, adj. De culoarea argintului,
 strălucitor ca argintul: *norii argintii*
prind a se rumeni pe margini (VLAH.) ||
 Care are un sunet limpede ca argintul:
și cu glasul - Răde vesel, răsfătată
(ALECS.) [argint].

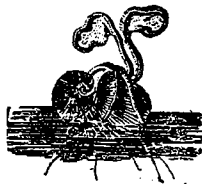
argintos, -oasă, adj. Care conține mult
 argint || Fig. Ca argintul, de culoarea ar-
 gintului: *Luna varsă raze dulci și ar-
 gintoase (BOL.); Din nisipuri argintoase*
în mișcarea vjelijei (EMIN.) [lat. argen-
 tosus].

argintui (*argintuesc*)... = **argintă**...

argintură (pl.-turi), sf. (*Bot.*) **Băn.** (LB.-
 IN.) = **coada-racului** (*Potentilla anserina*)
 [argint].

argintuț, sb. dim. **argint**.

***argonaut**, sm. (*Zool.*) Gen de moluscă
 cefalopodă, având
 opt brațe pe care se
 găsește două șiruri
 de ventuze; specia
 cea mai cunoscută
 trăiește pe coastele
 Siciliei, în golful de
 Tarent și în Marea
 Adriatică (F) [fr.
 argonaute].

Argonaut.

†† **argos**, adj. (*Teol.*) Oprit pentru câtvă
 timp de a sluji în biserică: - *pe Mitro-*
politul și pe Episcopi făcă (BELD.) [ngr.
 ἀργός].

†† **argosi** (*argosesc*), vb. tr. (*Teol.*) A opri
 pentru câtvă timp pe un preot de a mai

face slujba în biserică: *Devletul porunci*
să se strice acea alegere, iar Patriarhul,
sumetindu-se în acea poruncă, argosi pe
Mitropolitul Leon (NEGR.) [argos].

†† **argosire**, sf. (*Teol.*) Faptul de a argosi.
***argument** (pl.-ente), sn. Dovadă pe care
 o aduce cineva în vorbire sau în scris,
 întemeindu-se pe legătura dintre anu-
 mite fapte: -, *dovadă, cuvânt, voroavă*
doveditoare (CANT.); -ele tale nu mi se
par de loc convingătoare [fr. argument
 <lat.].

***argumentă** (*argumentez*), vb. intr. A a-
 duce dovezi prin vorbă sau prin scris:
felul cum argumentează dânsul e absolut
convingător || vb. tr. A dovedi: *ceia-ce*
cauți să argumentezi mi se pare absolut
zadarnic, nu poate conține pe nimeni
 [fr. argumenter <lat.].

***argumentare, *argumentațiune, *argu-
 mentație**, sf. Faptul de a argumentă ||
 Dovadă prin vorbă sau prin scris [fr.
 argumentation <lat.].

***argumentator**, sm. Care argumentează
 [fr. argumentateur <lat.].

***Argus**, npr. m. (*Mit.*). Principe argian care
 dnpă legendă ar

fi avut o sută de
 ochi || De aci fig.

argus, sm. Om
 cuprivireageră,
 pătrunzătoare,
 iscoditoare, care
 veghează mereu
 și pe care nu-l
 poate înșela ni-
 meni: *a avea*
ochi de - || (*Zool.*)
 Gen de pasări
 din ordinul ga-
 linaceelor astfel
 numit din cauza
 penelor impes-
 tritate cu nume-
 roase pete rotunde care seamănă cu niște
 ochi; trăește prin insulele Malesiei (F)
 [lat. Argus || fr. argus].

Argus.

***arguție**, sf. Fel de a judecă și de a aduce
 dovezi deșarte, fapte netemeinice, fal-
 sificate, interpretate dinadins greșit [fr.
 argutie <lat.].

***arhaic, -ică**, adj. Învechit, din timpuri
 vechi, ce dă impresie de vechime, care
 se întrebuițează altădată, dar a dispărut
 sau se obicinuește rar astăzi: *cuvinte -e;*
stil - [fr. archaïque].

***arhaism** (pl.-isme), sn. Cuvânt, întorsă-
 tură de frază care se întrebuițează altă-
 dată, dar care a dispărut cu totul sau
 se mai obicinuește foarte rar astăzi: nu-

- velistii noștri întrebunțează deseori -e* [fr. archaïsme].
- ***arhaistic, -ică**, adj. = arhaic [după germ. archaistisch].
- arhanghel**, sm. (Teol.) Înger care e mai mare peste ceilalți, ocupă un loc superior în ierarhia lor: ~ii *Mihail și Gavril*, sărbătoriti de biserica ortodoxă sub numele de Sfinții-Arhangheli, în ziua de 8 Noembrie || Fam. iron. *Sfântu - (ISP.)*, varga de bățut copiii || Un fel de colac: *lu o pomână lungă trebue 200-300 colăcei, -i, scări, prescuri și altele care toate se coc din aluat ales (MAR.)* [vsl. arūhan űgelű <gr.].
- ††**arhanghelesc, -eașcă**, adj. (Teol.) De arhangheli: *cete arhanghelești (DOS)* [arhanghel].
- ††**arhanghelicesc, -eașcă**, adj. (Teol.) De arhanghel: *glasul ~ (AAR)* [arhanghel].
- ***arheolog**, sm. Cel care se ocupă cu arheologia [fr. archéologue <gr.].
- ***arheologic, -ică**, adj. De arheologie: *cercețări -e* [fr. archéologique].
- ***arheologicesc = arheologic** [arheologic].
- ***arheologiceste**, adv. Pe cale arheologică, prin arheologie: *părerile lui se susțin foarte bine - [arheologic]*.
- ***arheologie**, sf. Știință care se ocupă cu studiul monumentelor, obiectelor, etc. păstrate din timpurile vechi [fr. archéologie <gr.].
- ††**arhetip** (pl.-puri), sm. Original, model după care se călăuzește cineva: *decât toate mai desăvârșită pildă și - pre pământ Is. Hs. au fost (CANT.)* [ngr. ἀρχέτυπον].
- arhidiacon**, sm. (Teol.) Primul diacon pe lângă un episcop [ngr. ἀρχιδιάκονος].
- arhidiaconie**, sf. (Teol.) Funcțiunea, rangul de arhidiacon [arhidiacon].
- ***arhidiecesă** (pl.-ese), sf. (Teol.) Provincie bisericească în fruntea căreia se găsește un arhiepiscop [gr. ἀρχι- + germ. diözese; comp. fr. archidiocèse].
- arhidiecesan, -ană**, adj. (Teol.) De arhidiecesă: *oficiul - [gr. ἀρχι- + germ. diözese; comp. fr. archidiocésain]*.
- ††**arhiducă**, sm. = arhiduce [ngr. ἀρχι-δοῦξ].
- ***arhiduca, -ală**, adj. De arhiduce [fr. archiducal].
- ***arhiducaț** (pl.-ate), sm. Domeniul unui arhiduce [fr. archiduché].
- ***arhiduce**, sm. Titlul aceluia a cărui autoritate este superioară celorlalți duci; astăzi e obicinuit numai în Austria, unde numele acesta se dă în special prinților din familia domnitoare [fr. archiduc].
- ***arhiducesă** (pl.-ese), sf. Soția unui ar-

- hiduce || Titlu dat ficei sau surorii împăratului Austriei [fr. archiduchesse].
- arhiepiscop**, sm. (Teol.) În vechime, episcop al unei biserici mai de frunte, cum au fost bisericile care mai apoi s'au chemat patriarhale; mai târziu această numire s'a identificat cu aceia de Mitropolit, așa că cei doi mitropoliți dela noi poartă titlurile de: ~ și *Mitropolit al űngro-Valahiei, exarh al Pluiurilor și primat al României*; ~ și *Mitropolit al Moldovei și Succesi și exarh al Plaiurilor* || În Occident, prelat mitropolitan, care este în același timp episcop al unei diocese și șeful unei provincii ecclesiastice [ngr. ἀρχιεπίσκοπος].
- ***arhiepiscopal, -ală**, adj. (Teol.) = arhiepiscopesc [fr. archiepiscopal].
- ***arhiepiscopăț** (pl.-ate), sm. (Teol.) Teritoriul sau provincie care depinde de jurisdicțiunea unui arhiepiscop || Orașul unde este stabilit scaunul arhiepiscopal || Funcțiunea, rangul de arhiepiscop [fr. archiepiscopat].
- arhiepiscopesc, -eașcă**, adj. (Teol.) De arhiepiscop: *palatul - [arhiepiscop]*.
- arhiepiscopie**, sf. (Teol.) Funcțiunea, rangul de arhiepiscop || Locul unde șade un arhiepiscop [ngr. ἀρχιεπισκοπεία].
- ††**arhierăți** (*arhierătesc*), vb. intr. (Teol.) (DOS.) A păstori ca arhieru [comp. ngr. ἀρχιερατεύω].
- arhierățion**, sb. (Teol.) Carte rituală care cuprinde toate liturgiile cu indicațiuni speciale despre cele ce are arhieru de făcut în serviciul liturgic, fie pentru hirotonie, fie pentru ori-care act arhieresc liturgic, precum și toate rugăciunile de hirotonie care se fac pentru conferire de ranguri, duhovnicie, etc. [ngr. ἀρχιερατικόν].
- arhieresc, -eașcă**, adj. (Teol.) De arhieru: *strună arhierescă; turma arhierescă* (careă eră supt toată oblastia grecească (PRAV.-MAT.) [arhieru].
- arhieru**, sm. (Teol.) Ori-ce demnitar al bisericii cu rang superior, mai sus de arhimandrit || în spec. se înțelege prin acest titlu prelatul care a primit consacrarea episcopală, dar n'are eparhie; în România sânt în număr de opt și poartă titluri de orașe din eparhiile respective: Ploesteanu, Botoșeneanu, Craioveanu, Băcăoanu, Râmniceanu, Bălădeanu, Piteșteanu și Gălăteanu [ngr. ἀρχιερεός].
- arhierje**, sf. (Teol.) Funcțiunea, rangul de arhieru: *arhieru de va hirotoni pre cel părit, să i se ra arhieria (PRAV.-MAT.) [arhieru]*.
- arhimandrie**, sf. (Teol.) Condițiunea de

arhimandrit, loc unde șade un arhimandrit, mănăstire având în frunte un arhimandrit: *cei sfinți și cinstiți bărbați pentru preoție, pentru -, fugiră la pustie* (HASD.); *așa se tocmă ca de acum înainte în Argeș să nu mai fie Mitropolie, ci să fie mănăstire și -* (HASD.) [arhimandrit].

arhimandriț, sm. (Teol.) Rang superior printre călugări, deasupra starețului și egumenului; arhimandriți au numai mănăstirile mai însemnate: *Mitropolitul face pe părintele Duhu - cu mitră, adică îi dă voie să poarte straie de mii de lei, fără să aibă cu ce să și le cumpere* (CRG.) [ngr. *μηνδριτς*].

***arhimilionar, -ară**, adj. sm. f. Foarte bogat, care are mai multe milioane [fr. *archimillionnaire*].

††**arhimitropolit**, sm. (Teol.) Mitropolit primat [gr. *ἀρχι-*+mitropolit].

arhipăstor, sm. (Teol.) Prelat de un rang superior: *se urătă - vrednic și cu dorire de turma sa* (ZIL.); *Precum -ul ce poartă daruri sfinte, Purtați moșia n-treagă pe inima-ți fierbinte* (ALECS.) [gr. *ἀρχι-*+păstor].

arhipăstoresc, -ească, adj. (Teol.) De arhipăstor: *scamul -;* *Mitropolitul dând binecuvântarea sa arhipăstorească cugețelor Domnului* (ISP.); *Mitropolitul țării Grigorie eră luat pe sus din scamul - și trimis în căil în interiorul Rusiei* (I.-GH.) [arhipăstor].

arhipăstorje, sf. (Teol.) Funcțiunea, rangul de arhipăstor [arhipăstor].

***arhipel** (pl.-eluri), sn. (Geogr.)=arhipelag [fr. *archipel*].

***arhipelag** (pl.-guri), sn. (Geogr.) Grupă de insule, parte a mării în care se găsește mai multe insule la un loc [gr. *ἀρχιπέλαγος*].

arhifreu ... = arhieru ...

††**arhistratiș**, sm. Căpetenie: *pe principul Ipsilante - îl numesc* (BELD.); în spec. cel mai mare peste îngeri, calificativ dat arhanghelilor Mihail și Gavril [vsl. *arūhistratiș* <gr.].

***arhitect**, sm. Care se îndeletnicește cu arhitectura, cu arta de a clădi, care face planul unei clădiri și ia asupra-și câteodată construirea ei [fr. *architecte* <gr.].

††**arhitecton**=arhitect [ngr. *ἀρχιτέκτων*].

***arhitectonic, -ică**, adj. De arhitectură, care corespunde regulilor arhitecturii || Fig. Care e alcătuit sistematic, după un plan bine gândit: *cărtea aceasta n'are nimic -;* *știu a da clădirii despicăturilor de lemne forme -e care ar merită*

medalie de aur (I.-GH.) [fr. *architectonique*].

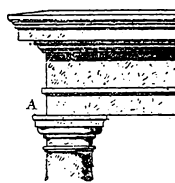
††**arhitectonicesc, -ească**, adj. = arhitectonic: *meșesug -* (C.-RAD.) [arhitecton].

***arhitectonicește**, adv. După regulile arhitecturii: *fără a cere ca săteanul să aibă o casă mare, încăpătoare și clădită -* (NEGR.) [arhitectoniceși].

***arhitectură** (pl.-turi), sf. Artă de a construi edificii după regulile anumite || n-fățîșarea unui edificiu, felul cum e alcătuit după regulile acestei arte: *casa această n'are nici o -* || - *militară*, artă de a fortifica orașele, cetățile, locurile în care ar putea năvăli dușmanul în timp de războiu || - *navală*, artă de a construi corăbii, vapoare, porturi, arsenale, etc. || Fig. Alcătuirea sistematică, după un plan bine gândit, a unei lucrări: *nu văd nici o - în opera acestui autor* [fr. *architecture* <lat.].

***arhitectural, -ală**, adj. De arhitectură: *sânt de admirat formele -e ale acestei clădiri* [fr. *architectural*].

***arhitravă** (pl.-ave), sf. (Arhit.) La edificiile grece și romane, partea inferioară a coronamentului unui edificiu așezată de-a dreptul deasupra capitelor columnelor sau pilastrilor care suportau coronamentul (F) [fr. *architrave* <ital.].

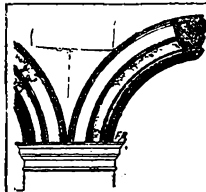
A. Arhitravă.

***arhivă** (pl.-ive), sf. Actele, documentele, etc. privitoare la istoria unui popor, unui oraș, la administrarea unei instituțiuni, etc. || Fig.: *când întrebăm arhivele neamului nostru rămănem uimiți de nenumăratele probe de vitejie ce a dat* || Locul unde se păstrează asemenea acte, etc.: *Arhivele Statului;* *arhiva ministerului cultelor* [fr. *archives* <lat.].

***arhivar**, sm. Funcționar care are sub îngrijirea sa un depozit de arhive [germ. *Archivar*].

***arhivoltă** (pl.-olte), sf. (Arhit.) Ciubucele care împodobesc boltitura unei arcade (F) [fr. *archivolte* <it.].

††**arhon**, sm. Titlu de nobletă sau de politetă 'ce se da cuivă, alăturat de obicei pe lângă numele sau rangul funcțiunii pe care-l

Arhivoltă.

avea: cât sânt de fericit, ~ zătrav, de a intra în familia dumitale (ALECS.) [ngr. ἄρχων].

†† **arhonda**, sm. = **arhon**: nu-i vina dumitale, și eu, arhonda, sânt unchiu (ALECS.) [ngr. ἄρχοντας].

arhondar, sm., **arhondăreasă** (pl.-ese), sf. (Teol.) Care are funcțiunea de a îngriji de un arhondaric, călugărul însărcinat într-o mănăstire cu primirea oaspetilor [ngr. ἀρχοντάρις].

arhondaric (pl.-icuri), sn. (Teol.) Partea din clădirea unei mănăstiri unde sânt primiți și găzduiți călătorii: ne întoarșerăm măhniiți și pe gânduri la - unde ne așteptă o masă vrednică de a îndestula niște stomahuri de poeți (ALECS.) [ngr. ἀρχονταρίσι].

arhondărie, sf. = **arhondaric** [arhondar].

arhondolog(h)ie, sf. Clasa nobililor, nobilime, boierime || Istorie a familiilor boierești [ngr. ἀρχοντολογία].

arhontar ... = **arhondar** ...

***arhontat**, sb. (Ant.) Funcțiunea de arhonte || Timpul cât guvernă un arhonte [fr. archontat].

***arhonte**, sm. (Ant.) Unul din magistrații cari guvernau timp de un an în republica veche a Grecilor [lat. archon, -ontem < gr.].

arhontologie = **arhondolog(h)ie**: lucrăm și luptăm nu împins de sete de posturi bine plătitte, sau de dorința de ranguri pe scara -ei (I.-GH.); m'aș tot acătă de poalele boierilor până ce m'aș încuibă frumos în - (ALECS.).

†† **arhontologhiu**, sn. Carte a familiilor boierești [ngr. ἀρχοντολόγι].

***arian¹, -ană**, adj. Ce ține de secta lui Arius (eretic din secolul al IV-lea) || **Arian**, sm., **Ariană** (pl.-ane), sf. Părtaș al sectei eretice a lui Arius [fr. arien].

***arian², -ană**, adj. Al Arieniilor, ce ține de familia Arieniilor: limbi ariene || **Arieni**, sm. pl. (Ist.) Nume dat celor mai vechi strămoși ai familiei indo-europene; aceștia par a fi locuit la început Nord-vestul Indiei, de unde plecând și împrăștiindu-se spre Apus, au populat o mare parte a Asiei occidentale și mai toată Europa; alții, îndreptați spre miază-zi au populat India, Ceilanul, etc. [fr. arien].

***arianism**, sb. Doctrina eretică a lui Arius și a adeptilor săi [fr. arianisme].

***aric-ică**, adj. = **arian²** [după germ. arisch].

ariceală (pl.-eli), sf. (Vet.) Un fel de umflătură ce se face la picioarele cailor,

măgarilor, vitelor cornute, etc., v. **ariciu** [arici].

aricel, sm. (Zool.) dim. **aricin**.

****arichită**, sf. (Păst.) *Dj.* (H.A.S.D.) Jintită. **arici** (mă aricesc), vb. refl. (VIC. RV.-CR.)

A se face, a se strânge, a se ghemui ca ariciul; a se sbârli: am stat toată ziua aricit de frig; când am văzut ursul mi s'a aricit părul în cap || (Vet.) A căpăta ariceală || (Bot.) = **tăciună** (H.A.S.D.) [ariciu].

aricioaică (pl.-oaițe), sf. (Zool.) Femela ariciului [ariciu]. -

****aricioanie**, sf. *Băn.* = **aricioaică** [ariciu].

aricire, sf. Faptul de a se arici.

aricit, -ită, adj. p. **arici** || Creț: Negru este-un cal urât și la păr e - (TOC.) || (Vet.) Bolnav de ariciu || †† Plin de răni (în urma mușcăturilor de țânțar): eră schimosit și orbălcit preste tot trupul cât sămână cu pialea pilului, așii-i eră pelița -ă (DOS.) || sb. Faptul de a se arici.

aricitură (pl.-turi), sf. (Vet.) = **ariceală** [arici].

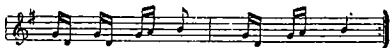
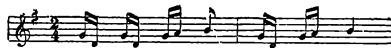
ariciu, sm. (Zool.) Animal mamifer din ordinul insectivorelor, cu capul ascuțit și cu corpul scurt și gros, acoperit pe spate cu niște ghimpi gălbui; când doarme sau când vrea să se apere se strânge formând

Arici.

un fel de ghem ghimpos; trăește în toată Europa (F): a se face (ghem) ca ariciul, se zice despre cineva care se ghemuește de frig, etc. sau care stă de o parte, izolat de oameni, e nesociabil; cu înțelesul acesta din urmă și în expr.: parcă-i un -; îi bate din clește ca la - (loc. prov.), se zice despre cineva pe care voești să-l îndupleci la cervă, să-l îmblânzești (ZNN.); ariciul cu meșteșug se prinde și vrabia cu meu (prov.), pe cineva poți să-l ademenești cu ce se potrivește firii lui (ZNN.) || n credințele poporului ariciu e socotit ca simbol al înțelepciunii, ca dătător de sfaturi bune; de aceea D-zeu s'a adresat lui când a zidit lumea; de aici înțelesul pe care-l are în pasagi ca: flăcăiandrul însă se furise și de astă dată de întră în cămara fetelor ca să asculte la sfatul lor, pare că-i spusese ariciul la ureche că

are să se petreacă între ele ceva pentru dansul (ISP.) || (Vet.) Boală la cai, măgari, vite cornute, etc. caracterizată prin niște umflături la încheietura de jos a picioarelor, lângă copită, semănând cu un burete și pricinuită de șederea animalului într'un loc gunoios, plin de apă || (Med.) Boală de piele la om (BUD.) || (Bot.) Boală la plante, mai ales la vița (HASD. TIKT.) = **tăciune** || (Bot.) **Bân.** = **rostogol** (*Echinops sphaerocephalus*) || (Bot.) Varietate de grâu cu spiul foarte

Ariciu.

scurt și îndesat (*Triticum compactum*) (G.-MAI.) || Joc popular (HASD. PAMF.) (F) [lat. ericius].

***arid,-dă**, adj. Sterp, neroditor, sec, uscat: *pământ -*; fig.: *minte -ă*; *subiect, studiu -* [fr. aride < lat.].

aridică ... = ridică ...

***ariditate**, sf. Uscăciune, secetă, însușirea unui lucru arid: *-a solului* || Fig. Lipsă de varietate, de imagini, de farmec: *mă exasperează -a stilului său* [lat. ariditas, -atem].

arie¹, sf. Loc neted curățit de buruieni și țărăna pe care se îmblățesc ori se treieră bucatele; în cazul când se treieră cu cai, se bate în mijlocul locului un par de care se leagă calul: *și să vor împlea ariile de grâu, și să vor preavârsă teacurile de vinu și de untdelemn* (BIBL.) || †† *Clucer de -*, funcționarul care avea supraveghierea grânelor Domnului || Prin ext. Întindere de teren: *cerul acopere ca un coviltir argintuit rotunda ~ a pământului* (DLVR.) || **Bân.** Curte [lat. area].

***arie**², sf. (Muz.) Șirul de tonuri, de note, care alcătuiesc o bucată de muzică după regulile artei: *melodia aceasta se execută pe o ~ bine cunoscută* || Bucată de muzică, cântec: *arii naționale* [it. aria].

†† **arieneșc,-ească**, adj. = **arian**¹.

***ariergardă** (pl.-arde), sf. (Mil.) Partea dela urmă a unui corp de armată, me-

nită să apere grosul armatei de un atac pe la spate [fr. arriere-garde].

†† **ariergardie**, sf. = **ariergardă** [ariergardă + gardie].

arin ... = anin ...

****arină** (*arinez*), vb. intr. *Trans.* (BUD.) A frecă, a spăla cu nisip [arină].

†† **arină**¹, sf. *Trans.* Nisip: *plouă sprinșii ca arina mairerii pasărea cu pene* (PS.-SCH.) [lat. arena].

arină (HASD.) = **anină**¹.

arinariță (pl.-ite), sf. (Bot.) *Trans.* = **studenită** (*Arenaria serpyllifolia*) [arină].

****arindă ... = arendă ...**

****arinde**, *Bih.* (CONV.), ****arine**, *Trans.* (HASD.), sm. (Bot.) = **arin**.

****aringă**, sf. (Zool.) *Trans.* = **scumbie** [germ. Häring].

****arini** (*se arinește*), vb. refl. *Trans.* A se frecă de nisip: *împlântă de mai multe ori cuțitul în pământ ca să se arinească* (VIC.) [arină].

ariniș (pl.-șuri), sn. Loc acoperit cu nisip, pustiu: *l-am urmat în ~urile Egiptului și în troienele zăpezilor Rusiei* (NEGR.) [arină].

ariniște, sf. Loc acoperit cu anini, pădure de luncă sau de locuri apoase compusă mai ales din anini: *Seava vine din ariniști, Cu miroase o îmbată* (EMIN.) [arin].

****arinoș,-oasă**, adj. *Trans.* (BARC.) Nisipos [lat. arenosus].

arior, sm. (Bot.) = **alior** (*Euphorbia cyprarissias*) || = **laptele cucului** (*Euphorbia helioscopia*) || --**de-baltă**, plantă erbacee din familia euphorbiaceelor, cu flori galbene dispuse în umbel, cu fructe în formă de capsule acoperite cu mici tubercule neegale; crește prin locuri mlăștinoase, pe malurile apelor (*Euphorbia palustris*) [areu].

***arioso**, adv. (Muz.) În mod patetic și cu efect dramatic || sb. Bucată de muzică executată în felul acesta [it. arioso].

aripă ... = înaripă ...

aripă (pl.-ipe,-ipi), sf. Partea corpului cu ajutorul căreia unele animale, în spec. pasările și insectele, se înalță, zboară și se susțin în aer: *a întinde aripile*; *a bate din aripi*; *a tăia aripile* || Fig. (vorb. de lucruri nemateriale și morale) *aripile sufletului, credinței, speranței, gândului*; *când vine vârsta nemiloasă și ne spune că e timp de astâmpărat pornirile inimii și de strâns aripile închepării* (I.-GH.) || Fig.: *aripile vântului, timpului, aurorei, primăverii*, etc. || Fig. Scut, ocrotire: *Dumnezeu să vă ajute și să vă acopere cu aripa bunătăților sale* (SLV.); *fericesc pe aceia care le-au slujit noro-*

cul a lăcuî în niște pământuri ca acelea, umbrite supt aripele dreptei otărnuiri (ZIL.) || Fig. *A face, a prinde, a căpăta aripi*, a căpăta putere, a ajunge cineva să se increadă în sine, a ajunge la o situațiune, la avere; *a-i tăia cuiuă aripile*, a-l lăsa fără ajutor, a-l împiedica de a mai face ceva; *a ține pe cineva sub aripa lui*, a-l apăra, a-l ocroti || Prin anal. Organul membranos care slujește peștilor spre a putea înotă, v. **aripioară** || (Arhit.) Partea laterală a unei clădiri: *aripile unui palat*; *aripa dreaptă a castelului*; *aripa bisericii*, streășina dela turnul cel mai de sus: *și-l duse el în Ierusalim și puse el pre aripele beseareciei* (COR.) || (Mil.) Prin anal. Partea laterală a unei armate așezate în ordine de bătaie: *aripa dreaptă, aripa stângă a unui corp de armată*; *nu se bătea temeiul oștilor, numai aripile se hărăția* (NEC.) || (Păst.) *Vălc. Săc.* Laturea, marginea unei turme de oi; *Tec. aripa oilor* (HASD.), locul îngrădit unde stau oile în timpul nopții || (Tehn.) *Aripa unei trăsurii*, apărătoarea de deasupra roților care împiedică să vie noroiul până sus; *aripa unui fund de butoiu*, una din cele două doage în formă de segment de cerc care alcătuiesc părțile laterale ale unui fund de butoiu, v. **fund**; *aripa morii*, partea morii alcătuită din scânduri legate între ele cu chingi, sau dintr'o cercevea acoperită cu pânză, și care împinsă de vânt pune în mișcare pietrele morii; moara poate avea 6, 8 și chiar mai multe aripi, v. **moară**; *aripa roții*, lopată sau spetează prinsă între obezile roții la o moară de apă și în care bătând apa, pune în mișcare roata || (Mar.) Pânză în formă de trapez la o corabie: ~ de gabier, de sburător, inferioară (GAB.); *vai de pământul căruiu sânt aripile corăbiilor decindea de râurile Ethiopiei* (BIBL.) || pl. (Med.) *Bucov.* (MAR.) Botală de copii mici care-i face să se încoarde, să bată din picioare și să plângă mereu || **aripa-găștei**, sf. (Zool.)

Aripa-găștei.

(MAR.) Fluture mic, alb, ce se arată mai ales în lunile Iunie și Iulie (*Pterophorus pentadactylus*) (F).

** **aripăriță** (pl.-ițe), sf. (Păst.) (DAM.) Oaie care merge la marginea, la aripa turmei [aripă].

† **aripi...** = înaripă... || †† A-și întinde

aripile: și dedesuptul întăririi aripindu-se una la alaltă (BIBL.).

aripioară (pl.-oare), sf. dim. **aripă**: *îndată ciocârliantul o luă pe aripioarele sale și o ducea* (ORG.) || Organul membranos la pești cu ajutorul căruia înoată.

† **ariște**, sf. *Trans. Bucov.* Închisoare, temniță: *nu se poate, îi minciună, și îndată-l închiseră în ~* (FR.-CDR.); *îndată m'au pus la ~ și am petrecut șapte zile* (IRG.) [ung. *aristom*].

* **aristocrat**, sm. * **aristocrată** (pl.-ate), sf. Om de frunte, om ales într'o societate, nobil, boier [fr. *aristocrate*].

* **aristocratic**, -ică, adj. De aristocrat: *maniere ~e* [fr. *aristocratique*].

* **aristocrație**, sf. Clasa de sus, a nobililor, într'o societate || Prin ext. Clasă de oameni aleși, distingându-se prin anumite însușiri: ~ *intelectuală* || Fel de a se arăta, însușiri ale aceluia cari aparțin unor asemenea clase: *e un om care dă, în toate, probe de calități alese, de o ~ ireproșabilă* [fr. *aristocratie*].

* **aristocrațime**, sf. col. Clasa de sus, a nobililor, boierime [aristocrat].

* **aritmetic**, -ică, adj. De aritmetică: *calcul ~* || adv. = **aritmeticește** [fr. *arithmétique* < lat.].

* **aritmetică** (pl.-ici), sf. Știința care se ocupă cu raporturile dintre numere, cu calculele || Carte care tratează despre asemenea știință [fr. *arithmétique* < lat.].

* **aritmeticește**, adv. După aritmetică, după regulile acestei științe: *făcând socoteala ~ rezultatul e acesta* [aritmetic].

* **aritmetician**, sm. Care se ocupă cu aritmetica [fr. *arithméticien*].

* **aritmometru**, sm. Aparat cu ajutorul căruia se pot face mecanic calcule aritmetice [fr. *arithmomètre*].

ariu (Bot.) *Prah. Haț.* (HASD. RV.-CR.) = areu.

** **ariuș**, adj. sn. (Bot.) *Olten. Băn. Trans.* (HASD. RV.-CR. WEIG.): *măr ~*, măr care se coace de timpuriu, la Săm-Petru.

* **arlechin**, sm. Personaj din vechea comedie italiană, care apărea pe scenă într'o haină pestriță, alcătuită din fel de fel de petice de colori diferite și care amuza publicul prin glumele și caraghiozăturile lui (F) || Fig. fam. Om neserios, fără principii hotărâte: *un ~ politic* [it. *arlechino*].

* **arlechinadă** (pl.-ade),

Arlechin.

: sf. Piesă în care apare un arlechin, bufonerie || Fig. Faptă neserioasă, ridiculă: ~ *politică* [fr. arlequinade].

† **arm** (pl. *armuri*), sn. (*Vet.*) **Băn. Ofen. Cov.** (H.A.S.D.) Partea de sus a piciorului la cal, vite cornute, etc., coapsă, v. **cal, bou**: când va scoate păstoriul den gura leului doou ~uri, au margine de ureache (BIBL.); ~urile și picioarele denainte, cu piept, cu tot, decât cum măsură trupului ar pofti, mai sus sint rădicate (CANT.); du-te în pădurca ceia, c'acolo este o iupă cu mănzul ei, și mănâncă din ~ul de dinapoi al iepii o oacă și jumătate de carne (ȘEZ.) || † (*Anat.*) **Băn.** Partea de sus a piciorului la om, coapsă: și puse sluga mâna lui supt ~ul lui Avraam, stăpânul lui, și jură lui pentru cuvântul acesta (BIBL.) || (pl. *armii*), sm. **Meh. Braț** [lat. *armus*].

armă ... = **înarmă** ... [lat. *armare*].

armă (pl. *arme*), sf. Instrument, uneltă făcută anume pentru a servi cuivă să se apere sau să lovească în cineva: ~ *albă*, v. **alb**; ~ *de foc*, v. **foc**; ~ *ofensivă*, v. **ofensiv**; ~ *defensivă*, v. **defensiv**; ~ *portativă*, v. **portativ**; ~ *de vânt, de tir, de salon, de războiu*; a curăți o ~; a încercă, a descercă o ~; cu arma în mână; a lua armele, a se înarmă fie pentru a ataca, fie pentru a se apăra; a chemă la arme, a strânge soldații, cetățenii cari pot purta arme, spre a fi gata de atac sau de apărare; de aci: la arme! strigăt prin care se chiamă soldații, cetățenii ca să ia armele; a depune armele, a se predă, a încetă lupta, războiul || **Sală de arme**, un fel de galerie în care se adă așezate în ordine și bine întreținute tot soiul de arme; loc unde se învață mânăuirea armelor || Se zice despre diferitele feluri de trupe care compun o armată, adică infanteria, cavaleria, artileria, genul: în ce ~ ai servit? || pl. Meșteșugul mânăuirii armelor || pl. fig. Războiu, luptă, expedițiune militară: frate de arme, tovarăș de luptă; ții rădică arme(le), a se apuca de arme, a începe războiul, a declară, a purta războiu: se lepă de dracul și rădică arme și războaie spre **Hristos** (MOXA); ei au răspuns că la oameni ce nu rădică arme asupra lor nici ei n'or rădică arme (LETOP.); nemică de arme nu s'au apucat (GR.-UR.) || pl. fig. În sens moral, se zice despre tot ce slujește spre a combate pe cineva, spre a face să dispară o greșală, spre a nimici o pasiune, etc.: armele rațiunii, logicei, elocuenței, adevărului, calomniei, etc.; se întrebuițează uneori și la sg.: calomnia este totdeauna arma invidio-

șilor || pl. (*Erald.*) Semnele simbolice distinctive ale unei țări, unui oraș, unei familii nobile, marcă, stemă [lat. *arma*, în parte cu accepțiunile fr. *arme*].

† **armadă** (pl.-mezi), † **armadie** (pl.-adii), sf. (*Mil.*) **Trans. Băn.** = **armată**: îl rugă să-i dea cornul cel cu cătanele să bată pe împăratul cu armezi cu tot (RET.); au venit o armadie de Unguri dela Tura Ungurească și au răzbit până la Sibii (IRG.) [ung. *armădia*].

* **armament** (pl.-ente), sn. (*Mil.*) Faptul de a înarmă, de a aprovizionă cu armele necesare o țară, un corp de armată, etc.; toate armele la un loc ale unui soldat, ale unui corp de armată, etc. || (*Mar.*) Faptul de a pune una sau mai multe corăbii în stare de a călători pe mare [fr. *armement*].

** **armăș**, sb. **Munt. Dobr.** Arie mare unde se treieră sau în care se strâng bucate: treieratul este mai bine să se facă afară la câmp pe o arie improvizată ori la un ~ (G.-MAL.) || Ogradă cu fân unde se închid vitele (L.-M.) || Locul, cercul unde se așează arcele în care trebuie să se lovească || Rotocol, cerc care se face pe fața apei, când se aruncă sau cade ceva în ea, v. **armean** [ture. *harman*].

** **armangiu**, sm. (POL. ȘĂIN.) Om tocmit pentru treierat; argat care păzește armanul [ture. *harmanğy*].

** **armăniț**, sb. **Dobr. (DAM.)** Treierat [a rman].

armărie, sf. Loc unde sânt adunate arme: du-te de-ți alege după plac din armăria mea (RET.); cu acea sufletească armă să ne întrarmăm care dela cereasca ~ este luată (CANT.) [a r m a r i e].

* **armării**, sf. pl. (*Erald.*) = **armorii** [după fr. *armoiries*].

** **armăroaie**, sf. **Trans. (VIC.)** Lădiță făcută după mărimea unei fride și așezată în ea; într'nsa se țin sticle, oale, etc. [a r m a r j e].

armaș, sm. Odinioară om de arme, un fel de jandarm însărcinat cu urmărirea, prinderea răufăcătorilor și aducerea la îndeplinire a pedepselor || **Marele** - sau **vel** -, odinioară comandant al artileriei, care mai avea sub autoritatea sa închisorile din țară și care da curs sentințelor capitale; de el depindeau rangurile inferioare de armași (*vîtore, treti* - sau *al doilea, al treilea* -): ~ mare, ispravnic și purtător de grije pentru toți cei ce fac rău și cad la închisoarea țării, pen temnițe, și pedepsitor tuturor aceloră, și cei giudecați de moarte dați în mâna lui să-i omoare (GR.-UR.) || -ul mare și -ul mic

Trans. (WEIG.), conducători ai cetei de tineri cari iau parte la serbarea Junilor din Braşov || **Săl.** (VIC.) Substitut de primar || **De-a-uit,** joc de copii cari își aleg un împărat și un armaș; acesta trage pe rând copiii cu o basma răsucită la palmă atâtea lovituri câte poruncește împăratul || **Vin ~, Mold.** (HASD.), vin de calitate superioară din viile de Cotnari [armă].

armăsar, sm. (Zool.) Cal nejugănit: ~ul bun se vinde din grajd (prov.), se zice când un lucru bun n'are nevoie să fie lăudat (ZNN.); ~ul când îmbătrânește ajunge la rășniță (prov.), se zice despre cineva care nu mai e bun de nimic dacă a îmbătrănit (ZNN.); a face din tânțar ~ (loc. prov.), a mări peste măsură însușirile, însemnătatea unui lucru, a exagera || **Mold. Bih.** (HASD. CONV.) Cuiul care se bagă prin capătul proțapului de prinde jugul [lat. *admissarius*].

armăsăraș, sm. (Zool.) dim. armăsar.

armăsărele, sm. (Zool.) dim. armăsar || (Tehn.) Cuiul lung care prinde cătușa de proțap și se prelungește până la pământ de ține jugul ridicat.

armăsărește, adv. Ca un armăsar: ca *vita pusă la îngrășat s'a răsfățat - în belșug câteva săptămâni* (JP.) [armăsar].

armăsăruș, sm. (Zool.) dim. armăsar: *intră în curțile domnești în săltăturile și în desghimburile unui - arăbesc* (ODOB.).

†† **armășel, sm.** dim. Armaș de grad inferior celorlalți armași (al doilea, al treilea) [armăș].

armășesc, -ească, adj. De armaș: *Îndată-l scoate din butuci Dându-i câteva măciuci Cu măciuca armășească Având poroncă domnească* (E.-KOG.) [armăș].

† **armășii** (armășesc), vb. tr. A face armaș pe cineva: *Savai, Ghineo, armaș mare, De când eu te-am armășit Nici o slujbă n'ai plinit* (TEOD.) || †† Fig. A asupri, a chinui, a schingiui: *decât trupurile mai rău armășeauște sufletele* (VARL.) [armăș].

†† **armășie, sf.** Funcțiunea de armaș: *Tu nu esti de ~, Fîind slab tare la fire* (E.-KOG.) || Fig. Asuprire, chinuire, schingiuire: *mai multe zavistii, mai multe armășii și mai multe asupreale fără de vine sânt întru noi în creștini decât în păgâni* (VARL.); *le slujeaște spre ucidere și spre - oamenilor* (VARL.) [armăș].

armaș, -ață, adj. p. armă || *Puterea -ă, forța militară a unui Stat* || *Măsurile -e, măsurile de războiu, de apărare: Cabinetul din St. Petersburg se împotriviă la ori-ce măsurile -e* (I.-GH.) [înțelesurile din urmă după fr. *armée*].

* **armată**¹ (pl.-ate), sf. (Mil.) Oaste, oștire

(F): a intra în ~; corp de ~; - activă; ~ permanentă; ~ teritorială || Prin ext. Serviciu militar: a face armata || Fig. Multime mare, adunătură: și-a recrutat o ~ de oameni fără căpătâiu [după fr. *armée*; comp. it. *armata*].

†† **armată**² (pl.-ate), sf. (Mil.) = **harmată**: *cu pedestrirea și cu armata, adecă cu puștile, au ținut mijlocul* (M.-GOST).

* **armator, sm.** (Mar.) Cel care echipează un vapor cu toate cele necesare: catar-turi, pânze, arme, munițiuni, etc. || Care echipează o corabie pe socoteala sa și o încarcă cu mărfuri spre a o expediă la un port de comerț [fr. *armateur*].

* **armatură** (pl.-turi), sf. (Tehn.) Toate grinzile și legăturile de fier care servesc să susțină o construcțiune || (Muz.) Toate semnele, accidentii, etc. cari sânt puși pe lângă cheie pentru a arătă tonul și modul în care bucata de muzică este scrisă [fr. *armature*].

armătură (pl.-turi), sf. (Mil.) Toate armele pe care le poartă un soldat: *după ce s'ă mbrăcăvă cu platoșile în toată armătura* (DOS.) || pl. (Erald.) Stemă: *armăturile acestea sânt: capul zimbrului moldav, ținând în coarnele sale pajura împărătească cu aripile întinse* (NEGR.) [lat. *armatura*].

Armean¹, sm., **Armeană** (pl.-ence), sf. Locuitor din Armenia sau coborât din acești locuitori [vsl. *Armenin*].

armean², sb. Locul, cercul în care se joacă arșicele: *apoi dacă intră odată cu icheul în ~ se puneă pe lenghru de nu mai lăsă oscior pentru ceilalți băieți* (I.-GH.) || Rotocol, cerc care se face pe fața apei când se aruncă sau cade ceva în ea: *el vedeă că fiecare strop de apă când pică înapoi la matcă se făcă câte un ~ împrejurul lui și de ce merge se mărește* (ISP.) [v. *arman*].

** **Armendin, Mold.** (HASD.) = **Arminden.**

armeneșc, -ească, adj. Al Armenilor, de Armean: *biserica armenească; limba armenească; iron. vizită armenească, vizită peste măsură de lungă; iron. cuc ~, Mold. Pupăză* || **armenească, sf. Mold.** (PAMF.) Joc popular [armean].

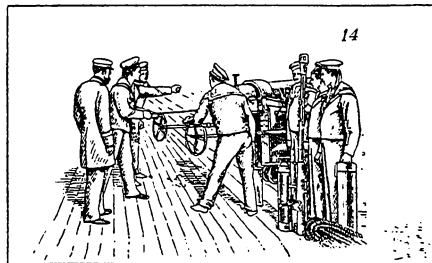
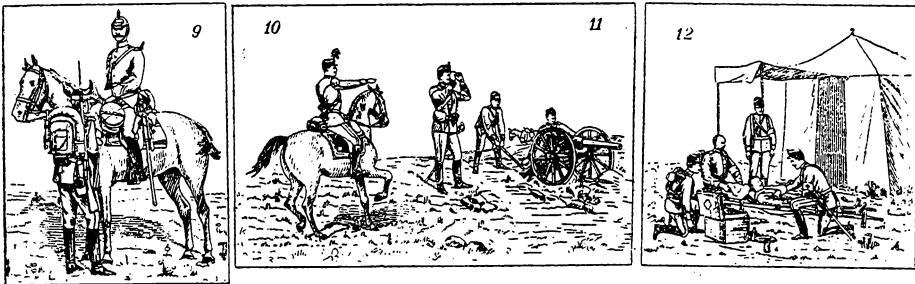
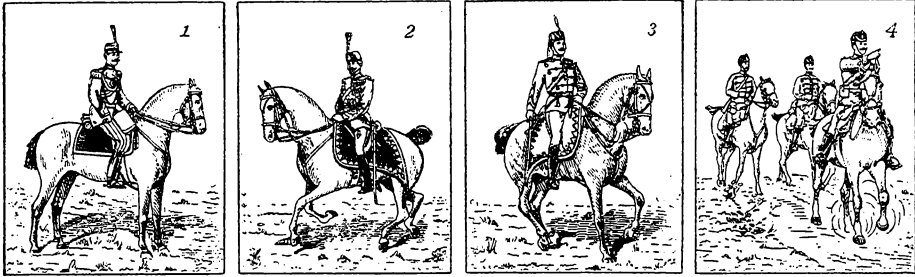
armenește, adv. În felul Armenilor, în limba armenească: a vorbi ~ [armeneșc].

** **armic, Trans.** (FR.-CDR. VIC.) = **armig.**

†† **armie, sf.** (Mil.) Armată, oștire: *eră comandir peste toată armia rusească* (ZIL.); *Grecii ostilii armăilor aliate, francezii și englezii, atacau adeseori corăbiile încărcate* (I.-GH.) [rus. *armija*].

** **armig, sm.** (Zool.) Băn. Armăsar.

ARMATA ROMÂNĂ

1. Marele Stat-Major. — 2. General de cavalerie. — 3. Roșior. — 4. Călărași. — 5. Vânători. — 6. Infanterie. — 7. Geniu. — 8. Jandarm călare. — 9. Jandarm pedestru și jandarm rural. — 10. Artilerie de câmp. — 11. Artilerie de munte. — 12. Sanitari. — 13. Intendență și administrație. — 14. Marină.

***armilară**, adj. f. (*Astr.*): sferă -, sferă imaginată pentru a face să se priceapă așezarea în spațiu și mișcarea corpurilor cerești, și în deosebi a acelor care fac parte din sistemul nostru planetar (F) [fr. armillaire].

Sferă armilară.

****Armînden**, sb. *Mold. Trans. Băn.* Ziua de întăiu Maiu: în ziua de - să bei vin roșiu, că se înnoește sângele (ȘEZ.) || *Haț.* (H.A.S.D.) Pom sau crengi care la întăiu Maiu se pun dinaintea ușii [vs. Ijeremiinü d'ny].

armioară (pl.-ioare), sf. (RĂD.) dim. **armă**.

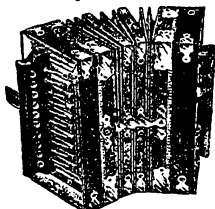
††**armistiție**, sf. = **armistițiu**: la acest prepus l-au pus mai mult armistiția ce făcuse cu Moscalii (LETOP.); -, vreme pusă în carea, de războiu sau de pace, solii și mijlocitorii să aleagă (CANT.) [pol. armistycyum].

***armistițiu** (pl.-ții), sn. Întreruperea, încetarea pentru câtvă timp, prin bună înțelegere între generalii celor două armate vrăjmașe, a luptei într'un războiu [fr. armistice].

***armonia** (*armoniez*)... = **armoniză**... [fr. harmonier].

***armonic, -ică**, adj. (*Muz.*) Ce are armonie, plin de armonie: sunete -e || adv. După principiile armoniei, în armonie [fr. harmonique < lat.].

***armonică** (pl.-ice), sf. (*Muz.*) Instrument de muzică cu foi și claviatură, ce produce sunete prin desfacerea sau strângerea foilor [germ. (Zieh)harmonika].

Armonică.

***armonje**, sf. (*Muz.*) Sunete executate de voci sau pe instrumente diferite și combinate în așa fel încât, executându-se în același timp, să mulțumească pe deplin auzul || Potrivire plăcută între sunete: o ~ divină se desface din aceste cântece; Și'n cale-i să se-oprească uimită, încântată De dulcea armonie-a naturii deșteptată (ALECS.) || (*Muz.*) Artă de a cunoaște potrivirea între sunete, studiul acordurilor: școală de - || Felul plăcut în care sună cuvintele dintr'o poezie, un discurs, etc.: admir armonia acestor versuri || Prin ext. Potrivire între părțile alcătuitoare ale unui lucru, între calitățile lui: ori din ce parte o privești îți înfățișează o desăvârșită - de liniu și de pro-

porții (VLAH.); clădirile Renașterii ne farmecă prin armonia dintre părțile lor; nu e nici o ~ de colorii în această ilustrație || Fig. Bună înțelegere: temperamentul lor e prea deosebit pentru ca să trăiască în - || †† Încheietură: stricându-i toate armoniile trupului și toate încheieturile (DOS.) [fr. harmonie < lat. || gr. ἁρμονία].

***armonioș, -oașă**, adj. Ce are armonie: sunet -; limbă armonioasă; versuri armonioase; în tot locul dai de răuri mari cu nume armonioase, ale căror unde poartă aurul (BĂLC.); colorii armonioase, colorii bine potrivite, plăcute ochilor || adv. Cu armonie: vorbește foarte -; un șir de căsuțe așezate - pe malurile râului; Soarele-i sus, soarele-i jos, Valu 'mprejur suspin' ~ (ALECS.) [fr. harmonieux].

***armonist**, sm. (*Muz.*) Muzicant bun cunosător al armoniei || Cântăreț din armonică [fr. harmoniste].

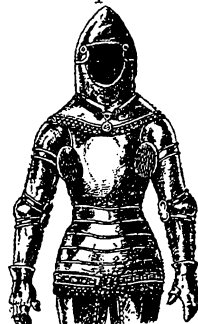
***armoniză** (*armonizez*), vb. tr. (*Muz.*) A alcătui după regulile armoniei: - o bucată de muzică || Prin ext. A face să se potrivească, a pune în armonie părțile, calitățile unui lucru: n'a armonizat destul colorile ilustrației || A formă armonie, a se potrivi în mod plăcut cu ceva: verdeața armonizează foarte bine cu culoarea apei în acest tablou || Fig. A trăi în bună înțelegere: miază-noapte și miază-zi trăiesc în acest ținut alături una de alta și armonizând împreună (BĂLC.) [fr. harmoniser].

***armorial** (pl.-ale), sn. (*Erald.*) Carte care cuprinde armoriile nobilei unei țări, unei provincii [fr. armorial].

***armorii**, sf. pl. (*Erald.*) Semnele simbolice distinctive ale unei familii nobile, ale unui oraș, etc.; marca, stema unei țări: Și frâie tîntuite și argintate șele Și - cusute pe colțuri de harșele (ALECS.); mi-a dat carta sa de vizită pe care lipsia însă -le (I.-GH.) [fr. armoiries].

†**armur, țarmure**, sm. = **arm**: spunea unui de acești Calmuci că la drum dacă găsește ori cal ori om căzut mort de războaie, taie pecini de carne din armurii dinapoi și le așterne supt șea în loc de ebăncă strângând tare cu chinga (D.-ECL.).

***armură** (pl.-uri), sf. = **armătură** || Armele și îmbrăcămintea de oțel care în tim-

Armură.

purile trecute acoperiau tot corpul războinicului, precum platoșa, zaua, coiful, etc. (F): *Este el, cum îl arată sabia lui și armura, Cavaler de ai credinței sau al Tibrului stăpân* (ALEX.); *pe ai cărei păreți au strălucit odinioară armurile grele ale cuceritorilor din Malta* (VLACH.) || (Muz.) = **armatură** [fr. armure].

armurar¹, sb. (Vet.) Boală de vite, foarte primejdioasă, umflătură la partea de sus a piciorului, paralizie a picioarelor de dinapoi; pielea vitei bolnave e înfoiată ca și când ar fi deslipită, iar carnea e acoperită cu niște pete ca ale frunzei de armurar: *dare-ar -ul în tine, se strigă vitelor la supărare* (PAMF.); *boala de - se lecuște ori cu buruiana ce se chiamă armurar fiartă în borș sau vin din care să li se dea câte două linguri pe gât în trei zile* (DRĂGH.) || (Bot.) Plantă erbacee din familia compositelor. crește mare ajungând uneori până la înălțimea de doi metri; are frunza grasă, împetrițată cu pete albe, cu creștături mari și cu ghimpi pe margini; florile stânjini deschise, dispuse în capitule globuloase; poporul o întrebuințează contra boalei de vite numite armurar (*Carduus marianus*) (F) [a r m u r].

Armurar.

***armurar**² = **armurier**.

armurare, sf. (Vet.) = **armurar**¹.

***armurăre**, sf. Loc unde se fabrică sau se vând arme [fr. armurerie].

armurăriță, sf. (Vet.) = **armurar**¹.

***armure** = **armur**.

***armurier**, sm. Lucrător sau neguțător de arme de apărare, precum coifuri, zale, etc. și chiar arme de foc, puști, pistoale, etc. || *Maiestru- - sau -șef, lucrător însărcinat cu repararea armelor la un corp de trupă* [fr. armurier].

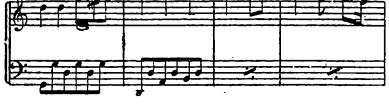
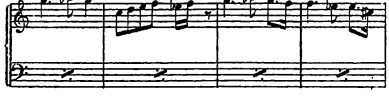
Arnăuț, sm. Albanez || **arnăuț**, servitor, vizitiu, etc. îmbrăcat în haine cu colori vii (altădată se vedeau mulți asemenea servitori în casele boierești, astăzi mai rar): *un arnăuț mustăcios intră și întinse stăpânului său un lung ciubuc* (NEGR.) || Voluntar albanez sau de alt neam recrutat cu leafă de Domnii fanarioți: garda Curții eră compusă din arnăuți

îmbrăcați în dulame cu fir și purtând pistoale, hangere: *văzând pe arnăuții Domnului că purtau fel de fel de arme și flori în tot chipul la straiie* (E.-KOG.) || **Poteraș** pentru prinderea haiducilor: *Arnăuții se izbiă, Armele de foc scotea și 'n Codrean le sloboziă* (ALECS.-P.) || **Joc popular** (SEV.), v. **arnăuțească** || (Agr.) (numit și *grâu -*), grâu de primăvară cu bobul lunguș și în muchii, de culoare frumoasă galbenă deschisă; se seamănă mai mult prin Dobrogea; mai puțin bun pentru pâine e mai des întrebuințat la fabricarea pastelor făinoase, macaroane, fideă, etc. [ture. a r n a u ț].

arnăuțel, sm. dim. **arnăuț**: *Merge mândrul Iordăchel cu slugile după el; Apoi veniă după ei Ceată de arnăuței* (ALECS.-P.).

arnăuțesc, **ească**, adj. De Arnăuț: *mai făcuse și alt steag de roșii cu port -* (MUST.); *Vite, potera sosește, Potera arnăuțească, Unde-o da să nu greșească* (SEZ.); *ciocoiful îmbrăcat în haine arnăuțești* (FL.); *cutiț -; șea arnăuțească || **arnăuțească**, sf. Joc*

Moderato

Arnăuțească.

popular, un fel de horă introdusă în

epoca Fanarioților de armatele domnești și păstrată azi în popor (F) [arnăuț].
arnăuțește, adv. Ca Arnăuții, după felul Arnăuților, în limba lor: *iacu pozna! Moise-scu, factorul meu, îmbrăcat* - (ALECS.) [arnăuțesc].

Arnăuțime, sf. eol. Arnăuț || **arnăuțime**, gloată de arnăuți, de mercenari: *Sava și Olimpiu, șefii arnăuțimii eteriste și zavergii, îl chemau în București* (I.-GH.).

***arneu** (pl.-nee), sn. *Băn. Haț.* (RV.-CR.) Acoperiș la car, la trăsură [ung. ernyő].

***arnică** (pl.-ice), sf. (Bot.) = **podbeal-de-munte** (*Arnica montana*).

arniciu, sb. Fire de bumbac vopsite roșiu, albastru, etc. cu care se cos înfloriturile de pe cămăși, ștergare, etc. [comp. sârb. jarenica].

****aroc**, sb. *Bih. Săl.* (CONV. TRIB.) Șanț în care se scurge apa [ung. árok].

***arogă** (imi arog), vb. tr. A-și însuși ceva pe nedrept: *Cum poți d-ta să-ți arogi un asemenea drept?* [fr. arroger < lat.].

***arogant-tă**, adj. sm. f. Înfumurat, semeț, trufaș, obraznic: *mi-a vorbit cu un ton -; cu aroganții să nu stai de vorbă* || adv. Cu înfumurare, cu obraznicie [fr. arrogant < lat.].

***arogață** (pl.-aște), sf. Înfumurare, semeție, trufie, obraznicie: *în locul modestiei ce ar prinde-o așa de bine, are numai obraznicia neexperienței și aroganța științei superficiale* (NEGR.); *se deprinsese a-l crede obligat să-i facă toate caprițile și să-i rabde toate aroganțele* (VLĂH.) [fr. arrogance < lat.].

***arogare**, sf. Faptul de a-și arogă.

aromă (aromez)... = **aromi**... : *până să aromez, gândurile îmi sburară înapoi la drumul ce făcusem* (ISP.—STAM.).

***aromă** (pl.-ome), sf. Mireasmă, miros plăcut: *la o - îmbătătoare a unei cafele turcești ochii lui se pierdură iar în acea intensivă visătorie* (EMIN.); *Căci albele potire în veci tot înflorite* Scoteau din a lor sănuri arome nefârșite (ALECS.) [fr. arôme].

Ar(om)ân, sm., **Ar(om)âncă** (pl.-ânce), sf. Român dela sudul Dunării, locuind în Epir, Tesalia, Macedonia, etc., Macedo-român, Cuțovlah, Tântar || **ar(om)ân(esc)**, -ân(easc)ă, adj. Al Aromânilor, în felul, după obiceiul acestora [Român(esc)].

aromânește, adv. Ca Aromânii, în graiul aromân [aromânesc].

aromat¹, -ată, adj. Ce are aromă [aromă].

aromat², sn. †† **aromată**, sf. (pl.-ate) Substanță vegetală cu miros plăcut ori pătrunzător întrebuințată la parfumat, la gătit, în medicină, etc., mirodenii: în-

toarseră-se, găviră aromă și mir (COR.); *și înturnându-se găviră aromata și unsori scumpe* (BIBL.); *aromate, toate semintele, erbile și unsorile frumoase miro-sitoare* (CANT.) [gr. ἀρώμα, ἀρώματα].

***aromatic, -ică**, adj. Care conține aromate, de felul aromatelor, cu miros plăcut, pătrunzător: *substanță, plantă, iarbă -ă; băutura -ă; oțet, spirit -; Soarbe ceaiul - din o tasă diafană* (ALECS.) [fr. aromatique < lat.].

***aromatiză** (aromatizez), vb. tr. A da un miros plăcut unei substanțe, amestecând-o cu aromate [fr. aromatiser < lat.].

***aromatizare**, sf. Faptul de a aromatiza.
aromeală, †† **arumeală** (pl.-eli), sf. Starea în care se găsește cineva care a aromit: *o piroteală a minții, o împăiejenire a ochilor începură a o cuprinde, când deodată i se pără că aude, ca într'un vis mângâietor, un glas depărtat; Ancuța se trezi din -* (ODOB.); *o dulce -, foarte naturală după atâtea emoțiuni, îi apăsa cu putere brava cerbice* (CAR.) || †† Amă-gire, înșelăciune: *nu putu răbda arumeala idolilor* (DOS.) [aromi].

aromi (aromesc), †† **arumi**, vb. intr. A ațipi: *Miul aromiă, Miul adormiă, Somnul că-l fură* (TEOD.); *cum sta el într'o rână și începuse a -* (ISP.); *încănteză încetinel și rătăcește fără de țel după bunul plac al mărtogelilor aroinde* (ODOB.) || vb. tr. A adormi, a face să doarmă: *Ca și voi am ametit, Somnul că m'a aromit, Da de grabă m'am sculat Și din somn m'am deșteptat* (RĂD.) || †† A amăgi, a înșelă: *șarpele se apropie de aromi pre strămăoașă, de-i arată poamele frumoase la vedea* (MOXA).

aromire, sf. Faptul de a aromi || = **aromeală**: *Ajung ca în -, Când de-Amor cu o zămbire Ca din vis sănt deșteptat* (VĂC.) || Amortire, nesimțire: *pretutindeni ea găsi o - nepăsătoare* (ODOB.).

aromitor, †† **arumitor, -toare**, adj. sm. f. Care aromeste || †† Înșelător: *atunce se apropiară dînsul nește arumitori hitleani și-l măglisiră de-ș gonî pre mu-mă-sa* (MOXA) [aromi].

Aron, npr. m. || (Bot.) (Barba-lui-) **Aron** = **cocoșoaică** (*Arum maculatum*) [ngr. ἄρον † npr. Aron].

***arondisment** (pl.-ente), sn. Diviziune, parte din teritoriul unei țări sau unui oraș supusă unei autorități civile, militare sau ecleziastice, circumscripție administrativă în Franța, corespunzătoare plășilor și ocoalelor noastre: *fiecare din departamentele Franței se împarte în mai multe -e* [fr. arrondissement].

a-rostogol(ul) (*de-*), loc. adv. v. **rostogol**.

***arpă** . . . = **harfă** . . .

arpăcaş, sb. Un fel de orz curăţat de pojghită [ung. *árpakása*].

arpăcic(ă) = **arpagică**.

arpagic, sn., **arpagică**, sf. (pl.-ice) (*Bot.*)

Plantă erbacee din familia liliaceelor înrudită cu ceapa; creşte sălbatică pe ţărmurile râurilor, dar se cultivă şi în grădini pentru trebuinţele culinare (*Allium schoenoprasum*) || Specie de ceapă mică care se sădeşte primăvara pentru a creşte din ea cepele cele mari [turc. *arpağyk*].

***arpagon**, sm. Om sgărcit, calificativ luat dela numele unui personaj din comediile lui Molière [fr. *Harpaçon*].

††arpalâc, sn. Plată suplimentară pe care o primia cineva pe lângă leafă; pensie [turc. *arpalyk*].

***arpeggiu** (pl.-giu, -giuri), sn. (*Muz.*) Mod de a executa notele unui acord succesiv şi repede, imitând felul de execuţiune al harpei || Semnul ξ care arată pe note locul unde trebuie să se execute în acest fel [it. *arpeggio*].

***arpenţagiu** (pl.-agiu, -agiuri), ***arpenţaj** (pl.-aje, -ajuri), sn. Măsurătoarea unei bucăţi de pământ; arta de a ridică planuri, de a măsură locuri, moşii [fr. *arpen-tage*].

ars, să, adj. p. **arde**: case -e; cărbuni arşi; cărămidă bine -ă; friptură -; faţă -ă de soare; fig. - de sete || *A sări (ca) -*, a sări repede dintr'un loc, a se ridică iute în picioare, trezindu-se fără veste din starea de amortire, de nepăsare, etc. în care se află cineva: *nurorile atunci sar -e în picioare, şi cele mari încep a tremura ca varga de frică (CRG.)* || *A trece - pe lângă cineva*, a trece foarte iute, foarte grăbit: *domnu cărmuitor trece - pe lângă mine şi nici nu mă bagă în seamă (JIP.)* || Fig. *Cu sufletul -, cu inima -ă*, cu sufletul amărit, cu inima îndurerată: *pe noi să ne laşi, tocmai acum, străini, cu inima -ă şi fără nici un sprinjin (CRG.)*; *Şi se scoală dela masă cu inima friptă -ă (E.-KOG.)*; de aci elipt.: *cruţă-mi, vrăjmaşule, pre acest mai mic macar, nu mă lăsa aşă de tot -ă şi înfocată (CANT.)* || *A-i da un fier - prin inimă*, a simţi o nelinişte, o turburare grozavă: *ne mai auzind zăngănitul armelor şi sgomotul luptei, îi dete un fier - prin inimă (ISP.)* || †† *Argent -*, aur -, etc., argint, etc. trecut prin foc, curăţit de orice amestec străin: *cuventele Domnului curate, argintu -u şi ispitit (PS.-SCH.)* || *Vin -ars, Trans.*, v. **vin** || sb. Faptul de a arde -ul coşurilor; de zăduh

şi de -ul soarelui (*HASD.*) || †† **arse**, sn. pl. = **ardere-de-tot**: *pomeneşte toată cumândarea ta şi toate -ele tale grase fie (PS.-SCH. COR.)*.

****arsa** (*cu*), loc. adv. *Trans.* (*BUD. L.-M.*) Cu toptanul, cu ridicata.

arşă . . . = **harşă** . . .

††arsană (pl.-nale), sf. (*Mar.*) Loc de debarcare: *ei au mas la - jos, adecă la pristanişte unde sta corăbiile (GAST.)* [ngr. *ἀρσενᾶς*].

†arsătură (pl.-turi), sf. = **arsură**: *odată căzură de pe faţa lui arsăturile de soare şi-i rămase chipul curat (ISP.)* || †† = **ardere-de-tot**: *feace şi oltariul arsăturiei la jirtvă den lemn de setim (PAL.)* [ars].

****arşau** (pl.-şauă), sn. *Trans.* = **arşov** [ung. *ásó*].

***arsenal** (pl.-aluri, -ale), sn. Locul unde se fabrică sau se țin armele şi muniţiunile de războiu || Fig.: *este o pură invenţiune ieşită din bogatul - de calomni ai adversarilor noştri (CAR.)* [fr. *arsenal*].

***arseniât**, sb. (*Chim.*) Sare rezultată din combinarea acidului arsenic cu o bază [fr. *arséniate*].

***arsenic¹**, sb. (*Chim.*) Metaloid de culoare cenuşie şi de strălucire metalică, cu un miros de usturoiu foarte caracteristic, şi care devine o puternică otravă prin oxidare [fr. *arsenic* < lat.].

***arsenic²**, adj. (*Chim.*): *acid -*, acid rezultat din combinarea arsenicului cu oxigenul [fr. *arsénique*].

****arşenic**, ****arşinic**, sb. *Bucov.* = **urşinic**: *şedeă în antereul său de arşenic şi încins cu un şal scump (GRIG.)*; *Faze dalbă de mătăsu, Pe'mprejur Cu aur trasă, Cu scutic De arşinic (MAR.)* || **arşenic(ă)**, **arşinic(ă)**, sm. f. (*Bot.*)

Plantă erbacee din familia caryophyllaceelor, cu flori roşii, rar albe sau pestriţe, dispuse în fascicule umbelate; originară din Orient, se cultivă prin grădini ca plantă ornamentală (*Lychnis chalcedonica*) (F).

****arşeu**, *Trans.* = **arşău**.

arşic (pl.-ice, -ici), sn.

(*Anat.*) Unul din oasele tarsului, astragal || *Oscior dela încheietura genunchilor picioarelor dinapoi ale mieilor şi cu care se joacă copiii*; părţile lui sânt numite: oamă sau spate, gaură sau burtă, beiu sau împă-

Arşenic.

rat, sicu sau armaș, etc.; *jocul -elor* sau *în -e* sau *de-a--ele* [turc. a.șy.k].

arșicar, sm. Jucător în arșice [arșic].

†arșin, sm. și (pl.-inuri), sn. †† Cot rusesc || *Dobr.* (ȘĂIN.) Cot (68 cm.) || Un număr oare-care de jurubițe de tort (L.-M.) [turc. arșin].

****arșinic** = arsenic.

arșinic(ă) (Bot.) = arsenic(ă).

arșiță (pl.-ițe), sf. Căldura, dogoarea soarelui în zilele de vară: *sboară mai ales ziua când e cea mai mare -*, *adecă când arde sau frige soarele mai tare* (MAR.); *bivolii se răcoresc pe - în mlăștinile sărate ale acestor bălți* (VLAH.); *precum arșița soarelui pelița mută din albă în neagră, așa pizma inimii mută gândul din bun în rău* (CANT.); *pe arșițele iese o răcoreală ca asta mult plătește* (CRG.) || Dogoarea focului: *au căutat o samă de oameni de - și de groaza focului a eșire pe o porțiță* (M.-COST.) || *Mold.* (HASD. ȘEZ.) Loc de fânate, pășune în mijlocul unei păduri, pe un deal în fața soarelui || *Băn.* Coastă pietroasă, neroditoare a unui deal || (Zool.) *Trans. Bucov.* Specie de țânțar (*Culex annulatus*): *e rea ca o -, se zice despre o femeie foarte rea* [lat. *arsicia].

arșlan=aslan: *-ii lui Mohamet cu căni au prins frăție* (ALECS.) [turc. arslan].

****arsoare**, sf. *Băn.* Arșiță, căldură mare, zăpușeală [ars].

****arșov** (pl.-oave), sn. *Trans.* (VIC.) Cazmă, hârlet [sărb. a.šov].

arsură (pl.-suri), sf. Arșiță, căldură, dogoare: *aerul joacă, fierbe și nici un pic de adiere nu astâmpără arsura* (DLVR.); *și iată sânt lepădate la arsura zilei și la înghețul nopții* (BIBL.); *aseași nici iuțimea și arsura focului dela acel din fantazie născut și din crieri prefăcut aur îi poate opri* (CANT.) || Senzațiunea de uscăciune a gâtului pe care o are cineva când îi e foarte sete: *Toate butile-mi gustă Să-și potoaie arsura* (TEOD.); *dă-mi o pară din copaciul care este la ușe, ca să-mi răcoresc arsura gâtului* (NEGR.); prin anal. senzațiunea neplăcută pricinuită de reaua mistuire a alimentelor: *sint niște arsuri la stomac* || *Rană* pricinuită de foc pe o parte a corpului: *a vrut să stingă focul și s'a ales cu mai multe arsuri pe față și pe mâini; alifite bună pentru arsuri* || Semn lăsat de foc pe un lucru, stricăciune produsă de foc: *multe din foi au arsuri pe la colțuri; chibritul mi-a lăsat o - în haină* || Beșică, umflătură produsă pe piele prin atingerea unei plante ca urzica, etc.: *el simte arsura că-i de urzică* (GAST.) || *Haț.* (RV.-CR.)

Loc pietros ori nisipos, ars de soare și unde nu crește vegetație, parte a unei păduri distruse de foc || †† Foc, incendiu: *dese bălți cu vrăjmașii săi făcea, și prăzi, arsuri și alte rele prein tot locul se vede* (LETOP.); *Iulie 25*, după cărnădarul nostru, au fost - de au ars cincizeci de casă (IRG.) || - de noapte, bubuliță ce iese pe trup, mai ales vara [lat. arsura].

***artă** (pl. arte), sf. Explicarea prin culvinte, colorii, sunete, etc. a stărilor sufletești superioare, a emoțiilor estetice: *arta picturii; operă de -* || Măiestrie, meșteșug, talent, pricepere: *arta minunată cu care albinele își construiesc celulele; lucrează cu multă -* || (Poet.) *Arta poetică*, tratat de regulile după care trebuie scrisă o bucată poetică pentru ca să îndeplinească condițiile unei opere desăvârșite; asemenea tratate s'au scris în antichitate și în timpul Renașterii || Îndelnicire cu un lucru care cere o anumită cultură, respectarea unor anumite principii: *arta oratorică; arta dramatică* || *Artele frumoase*, arhitectura, sculptura, pictura, gravura, poezia, muzica și dansul || *Arte liberale*, ocupațiunile în care omul lucrează mai mult cu mintea, cu inteligența, spre deosebire de *artele mecanice*, meseriile acelea la care se lucrează cu mașinile || *Mijlocul* prin care se ajunge la ceva, iscusință, dibăcie: *are o - specială de a captiva lumea* [lat. ars, artem].

arțag, sb. Pornire spre mânie, spre ceartă, spre bătaie; fire răutăcioasă, gâlcevitoare; *când îi vine -ul nu mai e chip să stai de vorbă cu el; De o fi, ziceam în sine-mi, vre-un om bănuitor Și cu - la betie, bătăios, gâlcevitor* (PANN); *-ul își găsește pârtașul* (prov.), cine nu se astâmpără, își găsește răsplata, cine caută ceartă cu ori-ce preș și cu ori-cine dă în cele din urmă peste unul care să-i vie de hac [ung. harcag].

artăgaș, așe, artăgos, oasă, adj. sm. f. Care are artăg, gâlcevitor: *pentru cel mai mic lucru ei se serviau cu armele, încât din pacinici ce erau mai înainte deveniseră artăgași și tulburători* (IGH.); *au supuși Mărici Tule sânt răi și artăgoși de-ți pricinuesc atâta mahnire?* (ISP.); *cine stă flământ e nevoia Rumânului, bolnav, artăgos, pornit la rele, cărcotas și cărtitor* (JIP.) [artăg].

****artan...** = hartan...

arțar, sm. (Bot.) Arbore din familia aceri- nelor înrudit cu paltinul și cu jugastrul; crește prin pădurile din re-

giunea muntoasă și se cultivă adesea ca plantă ornamentală, obținându-se prin cultură numeroase varietăți; lemnul lui, vârtos și alb, se întrebuințează mult în tâmplărie precum și la facerea de rân-dele, coade de topor, etc. (*Acer platanoides*) (F) || (*Țes.*) *Ofen. Bân.* (HASD. ȘEZ.) Bățul orizontal, făcut din lemn de

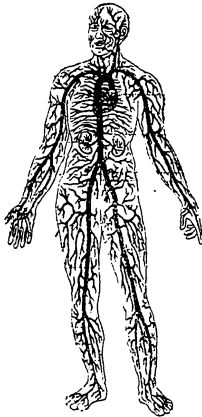
Arțar.

arțar, care ține brâgtele la războiul de țesut, v. *brâglă*.

arțaraș, sm. dim. arțar.

††**artărdisi**... = *atărdisi*...

***arteră** (pl.-ere), sf. (*Anat.*) Vas prin care sângele e dus dela inimă la celelalte părți ale corpului (F); ~ *aortă*, v. *aortă* || Fig. Cale mare de comunicațiune într'o țară, într'un oraș: *bulevardele sânt o ~ principală într'un oraș* [fr. *artère*].

Artere.

***arterial, -ală**, adj.

(*Anat.*) De artere: *sistem ~*, toate arterele considerate dela plecarea lor din inimă până la cele din urmă ramificațiuni ale lor; *sânge ~*, sângele roșu din artere [fr. *artériel*].

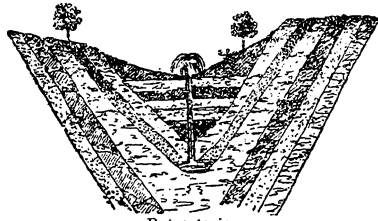
***arterie**, sf. = *arteră* [lat. *arteria*].

***arterioscleroză**, sf. (*Med.*) Boală a arterelor, întărirea părților lor [fr. *artériosclérose*].

***arteriotomie**, sf. (*Chir.*) Deschiderea unei artere cu ajutorul unei lanțete [fr. *artériotomie*].

***arteziân**, adj.: *puț ~*, săpătură verticală

făcută în pământ, adesea până la o mare adâncime, și prin care țâșnește cu putere apa, uneori până la o mare

Puț artezian.

înălțime (F) [fr. *artésien*].

****arți** = *harti*.

****arțibur** = *hartibur*.

††**artice**¹ (pl.-ice), sn. Jalbă: *cela ce va da vre-un - la mâna domniei și va scrie acolo hula și ocară împotriva cuiwă* (PRAV-LUP.); *iau -ele cele ce sânt de jalobă la împărăție* (LETOP.) [pol. *artykul*].

***artice**², *Ofen. Bân. Trans.* = *artan*.

***articlu** = *articol*.

***articol** (pl. -ole), ***articol** (pl. -ule),³ sn.

Fiecare din părțile unei legi, unui statut, unui tratat de pace, etc. care prevede dispozițiuni anumite asupra unui lucru; părțile acestea poartă fiecare un număr special: *-ul 200 din Codul civil; iscăind el și toate ortarele toate articulele păcii* (E.-KOG.) || Fiecare din părțile unei publicațiuni periodice, colective: *~ de revistă, de jurnal; - de fond*, articolul din fruntea unui jurnal, unei reviste || Parte a unei socoteli: *ai pus prea mult la -ul încasărilor* || Obiect de vânzare: *~e de acestea nu se găsesc în ori-ce prăvălie* || (*Gram.*) Particulă care se alăturază pe lângă substantive, adjective, etc. pentru a determina mai de aproape înțelesul lor: *~ hotărît; - nehotărît; în limba română -ul hotărît se pune, spre deosebire de celelalte limbi romanice, la sfârșitul cuvântului, afară de unele cazuri speciale* || †† = **articulare**: *limba bolborășindu-i, scârșnetul glasului articolul și înțelegerea cuvântului îi astupă* (CANT.) [lat. *articulus*, cu parte din accepțiunile fr. *article*].

***articulă** (*articulez*), vb. tr. A pune în mișcare o parte a corpului legată prin încheietură de o altă: *nu pot - brațul* || A rosti un sunet, un cuvânt: *nu poate - bine pe „ș”; de emoțiune n'a mai putut - nici un cuvânt* || (*Gram.*) A pune articolul la un cuvânt || vb. intr. A vorbi clar, despărțind bine silabele: *nu articulează cum se cade, abia îl înțelegi* [fr. *articuler* < lat.].

- ***articular, -ară**, adj. De articulațiuni, privitor la încheieturile corpului: *reumatism* - [fr. *articulaire* < lat.].
- ***articulare**, sf. Faptul de a (se) articula.
- ***articulat, -ată**, adj. p. **articulă**. Care are articulațiuni, încheieturi: *insectele sânt animale -e* || Rostit: *sunete -e; cuvinte bine -e* || (*Gram.*) Care are articol: *substantiv* - || **articulate**, sn. pl. (*Zool.*) Animale cu articulațiuni: *-ele ocupă un loc mare în regnul animal.*
- ***articulațiune, *articulație**, sf. (*Anat.*) Încheietură a oaselor trupului: *articulațiunile piciorului, degetelor* || Încheietura părților corpului unei insecte, a părților unei plante || Rostire deslușită a unor sunete, a unor cuvinte: *pentru a scoate acest sunet trebuie altă ~; n'are o bună ~* [fr. *articulation* < lat.].
- ****articus**, sb. *Trans.* (VIC.) Datină, lege: *așă e -ul pe la noi.*
- ***artificial, -ală**, adj. Tot ce e făcut de mâna omenească (spre deosebire de ceea ce este natural), ce e făcut cu meșteșug, prin mijlocul artei, în așa chip încât seamănă cu un obiect corespunzător din natură: *flori -e* || Ce nu este firească, meșteșugită, fără vieță, fără trănicie: *sentimentele lui sânt cu totul -e; stilul lui n'are nimic viguros, e numai o îngămărare -ă* || adv.: *prin industria de azi se pot face - o sumă de lucruri; vorbește așă de - încât se vede că nu simte adânc ce spune* [fr. *artificiel* < lat.].
- ***artificialitate**, sf. Însușirea unui lucru artificial, nefiresc, meșteșugit, fără vieță, fără trănicie: *se vede cât de colo -a sentimentelor lui* [artificial].
- ***artificier**, sm. Fabricant de focuri de artificii || (*Mil.*) Soldat de artilerie însărcinat cu fabricarea și manipularea pieselor de artificii: *-ii poartă o granată de argint pe mână și tunică și mantă* [fr. *artificier*].
- ***artificiu** (pl.-ici), sn. Mijloc prin care se caută să se dea altă înfățișare unui lucru, se ascunde ceva, vicleșug, uneltire vicleană: *toate aceste înfloriri din discursurile lui sânt simple artificii prin care caută să ascundă sărăcia de idei* || pl. Substanțe inflamabile combinate la un loc pentru a produce, la serbări, la petreceri, diferite efecte de lumină și culori sau care sânt întrebuițate ca proiectile în războiu: *foc de artificii*; de aici fig. pentru a arăta ceva strălucitor, dar gol, nesperios, fără fond: *tot ce spune e foc de artificii* [lat. *artificium*, cu parte din accepțiunile fr. *artifice*].
- ***artifiț** ... = **artific** ...
- ****artig, Băn.** (LB.-IN.) = **artic** ².
- ***artilărie**, sf. (*Mil.*) Materialul de armată alcătuit din tunuri și alte mașini de războiu pentru aruncarea proiectilelor mari || Trupe întrebuițate la mânăuirea acestui material [fr. *artillerie*, rus. *artillerija*].
- ***artilărișt**, sm. (*Mil.*) Soldat din artilerie [rus. *artilheristă*].
- ***artimon** (pl.-oane), sn. (*Mar.*) Catartul dela pupă, din partea dinapoi a corăbiei, când vasul are trei catarte [fr. *artimon*].
- ††**artirisi** (*artirisesc*) ... = **atârdisi** ... [ngr. *ἀρτίρσις* < *ἀρτήρσις* < *τάρσος*].
- ***artist**, sm. ***artistă** (pl.-iste), sf. Care se ocupă cu arta (pictura, muzica, etc.) || Fig. Om priceput, talentat: *ești un adevarat ~ în aranjarea lucrurilor* || - *dramatic* (sau simplu -) = **actor** [fr. *artiste*].
- ***artistic, -ică**, adj. Privitor la arte, cu însușiri pentru artă, lucrat cu artă: *preocupățiunile -e nu sânt încă destul de răspândite în publicul nostru; are o fire -ă* || adv. Cu artă, cu mult meșteșug: *lucrează foarte ~* [fr. *artistique*].
- ****artivur** (t) = **harțibur**.
- ***artizan**, sm. Meșteșugar: *astăzi munca și activitatea este necesară tuturor oamenilor. de ori-ce condițiune, toți muncesc ca și comerciantul, ca și -ul* (I.-GH.) [fr. *artisan*].
- ††**artofor** (pl.-oruri), sn. ††**artoforion**, sb. (*Teol.*) Vasul pe care se așează pâinea binecuvântată, artosul [ngr. *ἀρτοφόριον*].
- ††**artorosi** ... (POL.) = **artirisi** ...
- artos** (pl.-ose), sb. (*Teol.*) Pâine pe care o duce cineva la biserică să fie binecuvântată de preot și din care împărtășește apoi atât pe preoți cât și pe toți ai casei (se confundă uneori cu anafura): *și din mâna popei multă vreme n'a luat nici colac, nici prescură, nici -* (DLVR.) [ngr. *ἄρτος*].
- ***artrită** (pl.-ite), sf. (*Med.*) Inflamație a articulațiunilor [fr. *arthrite*].
- ***artritic, -ică**, adj. sm. f. (*Med.*) Privitor la artrită, bolnav de artrită [fr. *arthritique*].
- ***artropode**, sn. pl. (*Zool.*) Diviziune a regnului animal cuprinzând animale articulate și din care fac parte crustaceele, arahnidele, miriapodele, insectele, etc. [fr. *arthropodes*].
- ††**arturisi** (*arturisesc*) ... (POL.) = **artirisi** ...
- ****artuț, -uță**, adj. *Haț.* (VIC.) Isteț, sfătos.
- ††**arumi** ... = **aromi** ...
- ****arunc** (pl.-uncuri), sn. *Trans.* Taxă, dare, parte din contribuțiune forțată impusă proporțional unei persoane: *până acum am putut ținea și crește tot felul de vite.*

căci nu erau atâtea -uri pe ele și pășune încă eră destulă (GEORG.); plătim multe dări, sânt multe -uri ale satului mai mari ca ale Statului (GR.-N.) [a runcă].
aruncă (arunc), vb. tr. A da drumul la ceva din mână cu o mișcare repede, cu putere: ~ pietre; ~ ceva pe fereastră; un nebun aruncă o piatră în gărlă și o mie de înțelepți nu pot să o scoată (prov.); aruncă un ban cerșetorului || A face să cadă, a trânti jos ceva, a doborî: mi-a aruncat jos ceasornicul și s'a stricat; ca vântul ce aruncă și pe cei mai mari copaci jos la pământ (GOL.) || A da la o parte, a lepăda ceva de care nu mai avem nevoie: aruncă apa aceasta; ia hârtiile acestea și le aruncă în foc || A îndepărtă ceva dintr'un loc printr'o mișcare violentă, a duce un lucru dintr'un loc într'altul izbindu-l: valurile l-au aruncat pe mal; a izbît scaunul cu piciorul și l-a aruncat până în celălalt colț al odăii; locomotiva a aruncat cît colo carul de pe linie || A pune repede un lucru peste ceva: aruncă o cuvertură peste pat; mi-am aruncat o haină pe mine și am ieșit să văd ce se întîmplase || A luă repede ceva de pe sine: și-a aruncat haina și a sărit să scape pe cel care se înnecase || A împrăștiă, a presăra: ~ sămînța; i-au aruncat flori în cale || A scoate, a da afară: vulcanul aruncă valuri de lavă și de cenușe; ~ scînteii || A da, a răspîndi: din cauza ceței abia se mai zăria lumina pe care o aruncă farul; ~ umbră || A serie ceva în grabă: abia am putut aruncă câteva rînduri pe hârtie, atît eram de grăbit || A serie o literă deasupra unui rînd (în scrisoarea cu cirilice): puneau cît mai puține buchii, ba pe unele le mai aruncau și pe deasupra ca să facă economie de timp și de hârtie (I.-GH.) || A pune pe cinevā la închisoare, într'un loc de osîndă: l-au aruncat în temniță; pe omorîtori îi trimiteau la Telega, la Slănic, sau îi aruncau în cîte o ocnă părăsîtă (I.-GH.) || Fig. A duce pe cinevā pe o anumită cale, a-l face să ia parte cu pasiune, cu tot sufletul la ceva: nu se putea cu temperamentul lui să nu-l arunce în luptele politice; exemplele rele pe care le-a văzut l-au aruncat și pe el în brațele desfrăului || Fig. A duce pe o cale greșită: vine mai curînd ori mai târziu o zi cînd va fi tras la răspundere pentru toate nenorocirile în care ar aruncă țara (I.-GH.) || ~ banii (pe fereastră), a risipi || Fig.: ~ o vorbă, a da a înțelege printr'o singură vorbă, prin puține cuvinte: mi-a aruncat numai

o vorbă și i-am înțeles gîndul || Fig.: ~ ochii, o privire, o căuțătură, a se uita repede, în treacăt la ceva: și-a aruncat numai ochii la ce am scris și a plecat; trebuie să fie foarte rău la suflet, mi-a aruncat o căuțătură din care se vedeă cîtă ură e în el; ~ ochii pe cinevā, a alege pe cinevā dintre mai mulți, a-l avea în vedere: și-a aruncat ochii pe el, vrea să-l atragă în partidul lui || Fig.: ~ pe cinevā pe spinarea cuivā, a căuță să scape de cinevā lăsându-l în grija, în sarcina altuia: ce mi-l arunci mie pe spinare, n'am destule griji? || Fig.: ~ ceva în spinarea cuivā, a face pe altul răspunzător, vinovat de ceva: îi vine ușor, aruncă meru toate greșelile pe care le face în spinarea mea || Fig.: ~ vina asupra cuivā, a face vinovat pe cinevā; de aci abs.: nevrînd Leșii să întărească pre Bogdan-Vodă, au aruncat asupra fetei, cum nu va fata (N.-COST.) || Fig.: ~ o nenorocire asupra cuivā, a face pe cinevā răspunzător de o nenorocire: o nenorocire care mai mult s'aruncă asupra relei ocărămuri a comandirilor (ZIL.) || Fig.: ~ spaima, groaza, neliniștea, etc. în cinevā, a înspăimîntă, a îngrozii, etc. || Fig.: ~ discordie, a învrăjbi || Fig.: ~ pradă, a lăsa pe cinevā fără apărare să cadă jertfa mâniei, furiei, sălbăticiiei, etc. cuivā: pe cînd aruncău pradă fiavelor sălbătice pe acei cari îndrăzneau să mărturisească în Crist (I.-GH.) || lipsa de educație îngrijită l-a aruncat pradă ispitelor rele || ~ sorti, v. sort || ~ farmece (sau fapt) în calea cuivā: Și aseară s'au vorbit Doi, mamă, într'un corn de șură, Să-mi arunce fapt și ură (IK.-BS.) || || ~ focuri, tunuri, a da cu pușca, cu tunul: o negură de Pazvangii, ca niște hîre turbate, veniă rîcnind și aruncînd focuri (ZIL.); cîtevā zile neîncetat au aruncat tunuri asupra-i (ZIL.) || || ~ năpaste, a năpăstul pe cinevā, a face un rău cuivā, a supune la o sarcină grea: altă năpaste aruncă asupra lui Dragoș-Vodă (CANT.); eșise poroncă la zlotăși să arunce năpăști să se îmbrace toți banii după somele care eșise din visterie (N.-COST.) || || ~ o dare, un bir, a pune o dare: strigau să le rădice acele grele dări ce le aruncase, de casă cîte un galben de aur (N.-COST.); și aruncă pre toți dăjdi greale (MOXA) || vb. intr. A da drumul la ceva din mână cu o mișcare repede, cu putere: aruncă o piatră; cît ai aruncă cu ..., la o depărtare, la o distanță pe care o poate străbate un lucru asvârilit cu putere: vâzî

o lumină la o curte departe d'aci cât ai aruncă cu o sburătură (ISP.) || A asvârli: *catul acesta are obiceiul să arunce cu picioarele* || ~ de partea cuiă, a semănă cu cineva: *cu apucăturile lui aruncă mai mult de partea tatii-său* || † din cap, a da din cap: *eră om mare, rătund la față și cam smad, oacheș, și cam aruncă câteodată din cap fluturând* (NEC.) || †† A sili la cervă, a impune cervă (o dare, o sarcină grea): *s'au jeluît cestu om că le-au fostu aruncat să facă un car cu patru boi* (HASD.) || vb. refl. A-și da drumul pentru a cădea într'un loc: *s'a aruncat de pe fereastră; s'a aruncat în apă* || A se - de, a se izbi de cervă: *Turcii roiau s'o prindă, și ea s'a aruncat de o stâncă* (GR.-N.) || A sări: *s'a aruncat pe cal; s'a aruncat în trăsura și a fugit* || A da năvală, a se năpusti, a sări asupra cuiă: *s'a aruncat furios asupra dușmanilor; s'au aruncat asupra lui să-l bată* || A se hotărî să facă cervă, a se avântă: *Ian aruncă-te la joc* (IK.-BS.) || A se - în brațele cuiă, a se îndrepta repede spre cineva spre a fi cuprins în brațe: *fostul său amic și asociat cum îl vede i se aruncă în brațe* (I.-GH.); fig.: *s'a aruncat în brațele desfrâului* || A se duce pe o anumită cale, a se avântă cu pasiune într'o anumită direcțiune, a lua parte cu tot sufletul la cervă: *s'a aruncat cu pasiune în vârtejul luptelor politice* || A se - de (sau în) partea cuiă, a semănă cu cineva: *neam de neamul meu au fost toți oameni de omenie, și tu nu știi în partea cui te-ai aruncat* (SEV.) [lat. eruncare].

aruncare, sf. Faptul de a (se) aruncă: *cum aujunseră la țîrm, unde mi-ți începură o - în corăbii, care cu pietre, care cu bulgări, care cu sburăături de lemne* (ISP.) || *Trans.* (BUD.) *Mustrare, dojană.*

aruncat, sb. Faptul de a (se) aruncă || *Far-mec aruncat în calea cuiă: Și să mă spelî pe mine De fapt și de -* (HASD.) || *Pe aruncate*, loc. adv. Fără rânduială [aruncă].

aruncător, -toare, adj. sm. f. Care (se) aruncă: *el se știă bun -, voi dar să cerce nu care cumvă ar puteă să lovească vre-o rață, și sfâr! aruncă cu toporul în ele* (ISP.) [aruncă].

aruncătură (pl.-turi), sf. Faptul de a (se) aruncă: *să samănă din - opt oacă într'o falce, într'un pământ amăruntit bine* (ION.) || *Lucru ce se aruncă, ce sare în sus: șadărvanu este o - de apă în sus pe care o fac în multe feluri* (C.-RAD.) || Distanța străbătută de un lucru care a

fost aruncat: *nu mai e departe până acasă, ia așa o - de băț; la o - de piatră* || ~ de ochi, privire, căutătură repede: *dintr'o - de ochi am văzut ce-i plătește capul* || Cuvintele care erau puse, în scri-soarea cirilică, deasupra rîndului: *mai adăogă câte un „ucu“ scurt pe ici pe colea, sau câte o - două pe deasupra, ca să fie slova mai ciocioasă* (I.-GH.) || *Far-mec aruncat în calea cuiă: Toată făcătura și aruncătura Să piară, Să răspiară, Cum piere spuma pe mare* (MAR.); *de casa unde sânt găini negre nu pot să se apropie niciodată farmecele, aruncătu-rile și spiritele necurate* (MAR.) || **Bucov.** (SB.) *Mustrare, dojană* || *Trans.* (L.-M. BARC.) = **arunc** [aruncă].

****aruncăturîț**, sb. *Trans.* (VIC.) Lemn aruncat și care șade mult într'un loc de putrezește [aruncătură].

***aruspice**, sm. (*Ant.*) Preot roman care prezicea viitorul cercetând măruntaiele animalelor aduse ca jertfă [lat. aruspex, -picem].

***arvă**, sf. (HASD.) Vie așezată pe loc șes, nu pe deal.

****arvălucă**, *Băn.* (RET.) = **alvălucă**.

†† **Arvaț**, sm. = **Croat** [yslav. Harvatŭ].

****arvon(ă) . . . = arvonă . . .**

arvonă (pl.-une), sf. Sumă ce se dă la încheierea unei afaceri (o cumpărare, vânzare, închiriere) și care leagă părțile contractante să se țină de cuvânt, să respecte condițiunile înțelegerii: *a da, a lua -* || †† Mai adesea la pl. *arvone* (de logodnă), dar care se făcea la logodnă: *când să va strică logodna, atunci arvonele, adevc darurile dela logodnă, să dau înapoi cu osândă de pagubă sau fără osândă* (LEB.-CAR.) [ngr. ἀρραβών].

arvuni (arvunesc), vb. tr. A tocni un lucru dând arvonă: *am arvunit trăsura pe după amiazi* || vb. refl. A-și da cuvântul, a se învoi: *și după ce ne arvonim noi și pe la anul, cu jurământ să umblăm tot împreună, ne-am despărțit unul de altul* (CRG.) [arvonă].

arvunișe, sf. Faptul de a (se) arvuni.

arvuniț, -iță, adj. p. arvuni || † sm. Logodnic (HASD.) || sb. Faptul de a (se) arvuni.

†† **arz** (pl. arzuri), sn. Jalbă, raport, memoriu, trimis de Domn sau de boieri la Poartă: *și se sculă cu pără asupra Domnului lor, făcând -uri la Poarta turcească* (MUST.); *trimis-au - de jalbă la împărăție* (NEC.) [ture. 'arz].

arzăcios, -oasă, adj. Care arde ușor [arde].
arzător, -toare, adj. Care arde: *din gurile lui ieșă văpaie de foc și limbile*

i iucau ca niște săgeți arzătoare (ISP.) || Cald, uscăcios, secetos: au nu îndată ce i va atinge de ea vântul cel -iu să va uscă cu uscăciune? (BIBL.) || Fig. Inflăcărât: simi o dorință arzătoare de a mă ntoarce acasă; își schimbă, ca niște fulgere, priviri arzătoare de mirare și curiozitate (CAR.) || Grabnic, ce nu poate amânat: în împrejurările în care ne năsim e o necesitate arzătoare de a lua hotărâre neîntârziată; lumea eră înrăjată, căci cestiunea eră arzătoare (LIEH.) [arde].

arzătură (pl.-turi), sf. *Trans.* (BARC.) = **arzură** || †† = **ardere-de-tot**: oltarul arzătorii cu gratia de arame (PAL.) [arde].

arzaval (E.-KOG.) = **arzehal**.

arzehal, †† **arzihal** (pl.-luri), sn. Cerere, petițiune, jalbă adresată de un particular sultanului sau marelui vizir: făcut-au Matei-Vodă arzehal, adecă răcaș de jacobă la singur împăratul (M.-COST.) [ture. arzihal].

arzime, sf. Fierbinteală, arsură: rămănu - (TOC.) [arde].

arzoahă (I.-VĂC.) = **arzehal**.

arzoie, oăie, adj. Inflăcărât: aveă scrisă în ochi săi arzoie și încruntați străgănia caracterului său (ODOB.) || sb. *Trans. lusc.* (HABD. RĂD.) Lapte amestecat cu nămăligă și fierț împreună [arde].

arzos, oasă, adj. †† Arzător: unsoare de moală cu seu și cu alte lipicioase și însuroase și arzoase lucruri (DOS.) || Fig. Inflăcărât: De ce ai suflări arzoase? (PANN—BUR.) [arde].

arzoval (D.-ECL.), †† **arzuhal** (LETOP.) = **arzehal** [ture. arzuhal].

arzuică, sf. *Băn.* Joc de copii ce seamănă u jocul de-a-poarca [arde].

arziuliu, †† **arzurin, -ie** (MARD.), adj. Inflăcărât, cald: și focul îngheață lângă ine de arziuliu ce ești (CRG.) [arde].

arz(u)ma(g)zar, †† **arzmahzar** (pl. aruri), sn. Cerere, petițiune, jalbă adresată Sultanului sau marelui vizir în numele unei țări, unei provincii [ture. arzi nahzar].

as, sm. Carte de joc cu un singur punct a mijloc, biric: ~ de treflă, le păcă, de caro, le cupă || Fața arului cu un singur punct; tomno care are un singur punct || (Num.) Monetă de ramă la Romani (F) || (Ant.) Măsură de reutate, la Romani, de 12 uncii [fr. as || at. as].

As.

aș! interj. Exprimă îndoială, neîncredere, desaprobară, mirare, și are cele mai deseori înțelesul expresiunilor „vorbă să fie, de unde!“. *Ti-a făcut ce-ți promisesse?— Aș! m'aș fi și mirat, nu știi că nu se ține niciodată de cuvânt? cercetară în dreapta și în stânga ca să afle niscaivă leacuri care să le desfacă făcutul, dar aș! purcă întâlneau tot surzi și muți (ISP.); cum intrăm, ne uităm sus în pătul la găini, aș! găinile erau toate neclintite la locul lor (GR.-N.); ba că o fi una, ba că o fi alta, aș! nu putea el ghici ascunsul vorbelor blătrânului (ISP.); să știi că n'are să-ți plătească — Ei, aș!*

așă, adv. În chipul acesta, astfel: ~ s'au întâmplat lucrurile; ~ vreau eu să faci; ~ mi-e firea; ~ i-a fost scris; ~ a fost să fie || Arată că un lucru se petrece într'un anumit fel, dar cel care vorbește dă înțeles mai nehotărât, o nuanță vagă celor spuse: vrea și el - să spuă că face ceva; vine și el - să stea de vorbă; a scăpat ~ ca prin urechile acului || În mod eliptic, sub formă interogativă la începutul unei fraze, arată că vorbitorul face aluziune la ceva despre care s'a vorbit mai înainte sau despre ceva cunoscut: așă? atunci să mai îndrăznească să-mi întindă mânu || Așă... așă, cum... așă: ~ am cumpărat-o, ~ o vând, cum mi s'a spus așă spun și eu, fie ori nu adevărat || Pe lângă alte adverbe: să faci ~ cum am vorbit; ~ s'a întâmplat cum am prevăzut; cum vei semina ~ vei secera (prov.): cum îți vei așterne ~ vei dormi (prov.); ~ țin și ei preteșugul ca lupul cu oia și ca cănele Vinerca (N.-COST.); ai lucrat ~ numai din capul tău și vezi că n'a ieșit bine? cred că numai ~ vei putea izbuti; Humuleștii nu erau numai ~ un sat de oameni fără căpătăru, ci sat vechiu, răzeșesc (CRG.); ~ da, mai înțeleg, cum o porniseși nu se putea să ajungi la capăt; am să fac chiar ~ cum mi-ai spus; Spui că te-a alungat din casă? — Chiar ~; cam ~ s'au petrecut lucrurile; Cum a știut? — Cam ~; Cum ți s'a părut? — Mai ~; nu-i vorbă tot atâta se toarce și cu o furcă mai -, dar parcă-ți umblă mâna mai ușor pe o sculă frumoasă (VLAH.); mai -, Mold. așă e, da, de sigur; mă duc și eu doar - la întâmplare; banii se câștigă altfel, nu -; fă cum îți spun, nu - cum ți-a spus el; †† pădure nu - înaltă în copaci, cum deasă și răpoasă (M.-COST.); fam. iac', m'am răzbunat și eu, că prea îmi făcuse multe; fam. cât ți-i ziuca de mare mă țin, cu pe un cocostăre, ian -, numai

intr'un picior (ALECS.); *Fu cred că altfel trebuie vorbit.* — *Ba* -, mai bine; *azi* -, mâine -, purdălnicele de friguri nu-l lăsu (CAR.); *tot* - și *iar* - au rămas casele neînchiriate (CAR.) || Pe lângă conjuncțiuni: ~ dar, prin urmare, va să zică: - dar nu mai e nimic de făcut, s'a isprăvit tot; am plecat pe urmă, ~ că nu mai știu ce s'a întâmplat; și -, s'au dus să-și caute norocul în lume; și -, au plecat fără să-mi spus e vorba; nu-mi pare de loc rău de cele întâmplate, că și -, mai curând ori mai târziu, tot acolo ajungem; ideea aceasta se poate exprima și ~ și; când a venit omul acasă i-a spus femeea ce a făcut: bărbate, uite ~ și -, am găsit în pod niște farmece și le-am svărlit în foc (GR.-N.); ce rău ai făcut de n'ai venit și tu la biserică, că a venit un tânăr îmbrăcat ~ și -, a făcut ~ și - (ISP.); Cum ai petrecut? — Așa și așa; tiri -... tiri -, Băn. ori așa... ori așa; ni -... ni -, Băn. odată așa... odată așa || Pe lângă interjecțiuni: Mi-a pierit iarbă ntre văi, Nouă care de secară Și nouă de grâu de vară, Așa zău, copile! (IK.-BS.) || În legătură cu unele verbe formează diferite expresiuni caracteristice: ~ fiind, vei face tot posibilul să-l convingi; fie și -, nu mă împotrivesc, dacă spui tu; ~i dacă nu n'ai ascultat; ~i c'ai pătit-o? nu-i ~ că am avut dreptate când ți-am spus să nu te duci pe acolo? || Da: Prin urmare ți-a spus să nu te mai duci pe la el. — Așa || Pe lângă un subst. arată că e vorba de anumite însușiri ale lui: n'am mai văzut - om; n'am mai pomenit - iarnă; la ~ cap, ~ căciulă sau - chiulaf (loc. prov.) || Tot -, în același fel: am învățat ceva nou dela tine, tot - am să fac și eu; nu s'a schimbat de loc, a rămas tot - cum l'ai cunoscut || Atât de (pe lângă adj. adv. și loc. adv., legat de ele deseori cu prep. de care în unele cazuri e despărțită de așa prin verb): ~ (de) tânăr; e ~ de cuminte; ~ (de) departe; ~ vorbește de frumos; Și-așa cântă de cu dor Frunzele în vânt că sbor (IK.-BS.) || Tot - de, servește a legă doi termeni între care se face comparațiunea de egalitate: e tot - de frumoasă ca și ea [lat. eecum + sic].

***asalt** (pl.-turi), sn. Năvală ce se dă pentru a lua un loc întărit, o pozițiune strategică: a da -ul; a lua cu ~; îndrăzneți la -ul stogurilor de fân din vârful cîrora ne plăcea a ne da de-a-rostogolu (I.-GH.) || Luptă simulată cu floreta || Fig. Îngrămădire de mai mulți cari vin să ceară ceva, stăruință pe care o pune

cineva să capete un lucru: în fiecare zi vin cu ~ să-mi ceară ba una, ba alta; a da ~, a lua cu ~: dau - la bugetul Statului; mă ia cu -, crezând că voi consimți să fac ce-mi cere [it. assalto].

***asaltă** (asaltez), vb. tr. A da năvală pentru a lua un loc întărit, o pozițiune strategică || Fig. A veni cu grămadă, a stărui mereu pe lângă cineva pentru a căpăta un lucru: mă asaltează mereu cu cererile lor de posturi [it. assaltare].

****asămălui** (asămălucesc)... Mold. = asemui...

****asămănă** (asămăn), ... = asemănă...

††**asămănăciune**, sf. Asemănare: cela ce ai zidit pre om după chipul tău și -a și cu de tot darul tău l-ai împodobit (DOS.) [lat. assimilationem].

****asămui**... = asemui...

***asană** (asanez), vb. tr. A face sănătos un loc, a-l curăți făcându-l propriu pentru traiu: această parte a orașului ar trebui asanată || Fig. A îndreptă un rău, a aduce un leac la o stare de lucruri: mulți se laudă că singuri sânt în stare să asaneze moravurile || vb. refl. A se îndreptă, a se îmbunătăți: moravurile nu se asanează așa ușor, dintr'o zi într'alta [după fr. assainir].

***asanare**, sf. Faptul de a (se) asană.

***asanător**, sm. Care asanează || Fig. Îndreptător al unui rău, al unei stări de lucruri: ~ de moravuri [asană].

****asară** = aseară.

†**asaș(i)**, †**aseaș(i)**, adv. Bucov. De asemenea, iarăși, încă: perit-au atunce multe vite a lăcșitorilor, ur a bejenarilor așași au perit mai de tot, fiind ei niște oameni neasezați (NEC.) || Chiar, tocmai: iarna mare eră, că așași iarna s'au făcut acea zarvă (MUST.); coroana însă eră așaș aceia, pentru că Sucnă-Murgă n'au mai făcut alta (SB.) || Chiar de tot, cu totul, cu desăvârșire: toată socoteala s'au pus cu și pe Decheval și peste tot neamul Da-chilor aseăș din temelie să-i răzstoarne (CANT.); la județ așași nimăru nu alegea, nici limba țării stînd (MUST.) || Chiar atunci, pe loc, îndată, deodată: Filip, deaca auzi, aseăș purcease, nu zise el să merg înainte acasă (EASD.); iată că vin alți neguțători s'o cumpere și dau așaș dintr'un cuvânt două mii patru sute de lei (SB.) [așa+și].

***asasîn**, -înă (pl.-ine), adj. sm. f. Care asasinează, omoritor, ucigaș: un doctor ~ || Fig.: priviri -e [fr. assassin <it.].

***asasina** (asasinez), vb. tr. A omori cu premeditare, stând la pândă || Fig.: mă asasinează cu privirea ei || Fig. A plictisi

neru pe cineva cu un lucru: mă *asasinează* cu cititul poeziilor lui [fr. assassin<it.].

asinare, sf. Faptul de a asina.

asinaț (pl.-ate), sn. Fapta celui care asasinează, omor, ucidere [fr. assassinat].

asinator, -toare, adj. sm. f. Care asasinează, omoritor, ucigaș [fr. assassinateur<it.].

ișău, *Trans.* (HASD.)=**arșău**.

asăui (*asăuesc*)... (BUD.)=**alsăui**...

asaul, sm. Căpetenie a Cazacilor: și *luând și pe ceilalți Căzaci cu -ul lor, nume Mirovici, au intrat cu oaste mai grea iarăși în țara leșească* (LETOP.) turc. yasaul].

șbest, sb. (*Min.*) Substanță minerală de culoare albă ori cenușie, care se prezintă sub formă de fire lungi și mătăsoase; rezistă la un foc moderat, dar se topește la un foc violent; v. **amiant** [fr. asbeste].

ișcă (BUD. POEN.)=**hașcă**.

șcendent, -tă, adj. Care merge în sus, suitor: *mişcare -ă; linie -ă* || În spec. vorbind de înrudiri, de membrii unei familii când îi urmărim din fiu în tată: *familia lor, în linie -ă, are pe acești membri mai de frunte* || (*Mat.*) *Progresiune -ă*, progresiune ai cărei termeni merg crescând || sm. (mai adesea pl. **ascendenți**) Rudele de sus, membrii unei familii când îi urmărim din fiu în tată, adică părintii, moșii, strămoșii, etc.: *copilul care atacă împărțeaua făcându-l de -este dator a plăti înainte cheltuielile estimățiunii* (COD.-CIV.); *tatăl, mama și ceilalți ascendenți pot face împărțeaua bunurilor lor între fi și ceilalți descendenți* (COD.-CIV.) || sb. Influență pe care o exercită cineva asupra gândirii, simțirii, voinței cuivă: *el știe câtă admirare îmi inspiră, cât -moral și intelectual exercită asupra-mi* (CAR.) [fr. ascendant<lat.].

ascendentă (pl.-ențe), sf. Înrudire din trecut a unei familii, când se urmăresc membrii ei în linie ascendentă din fiu în tată: *cercetând ascendența acestei familii întâlnim următorii membri* [fr. ascendance].

scensiune, sf. Suire, urcare, pe un munte || Înălțare cu balonul [fr. ascension<lat.].

scensor (pl.-soare), sn. Aparat cu ajutorul căruia cineva se urcă la caturile de sus ale unei locuințe [fr. ascenseur].

șcet, sm. Pustnic, călugăr || Persoană care duce o viață retrasă și cumpătată [fr. ascète].

***ascetic, -ică**, adj. De ascet: *un exil de șase ani într'o climă aspră și vieața -ă ce petrece ca călugăr i-au ruinat sănătatea* (I.-GH.) [fr. ascétique].

***ascetișm**, sn. Doctrină care apără viața de ascet || Vieață de ascet [fr. ascétisme].

††**ascheriu**, ††**ășcheriu**, sm. Soldat turc || Cap de soldați turci: *îndată să se trimiță așcheriul cerșut și tunuri și alte trebuincioase pentru războiu* (UR.); *când veniă pentru bir și cu dorobanții cu călcete, mai avă șiășcheri cu ei* (GR.-N.) [turc. 'asker].

††**ascherișu**=**ascheriu**: *nu mai înceță a scoate dăjdi cu cuvânt pentru lefle ascheriilor* (D.-ECL.) [turc. 'askerlișu].

așchiă (*așchiez*), vb. tr. A desface în așchii, în fășii lungi ca așchiile || vb. refl. A se desface în așchii [așchie].

așchie, sf. Bucătică ce se desface, sare dintr'un lemn când se cioplește, țandără: *scoate întâiu bârna den ochiul tău și atunci vei căuță să scoți așchia cea den ochiul fratelui tău* (BIBL.); *așchia nu sare departe de trunchiu* (prov.), se zice despre cineva care se aseamănă cu părintii lui [lat. astula].

așchiere, sf. Faptul de a (se) așchia.

așchioară (pl.-oare), sf. dim. **așchie**: *Cu barde și cu topoare Să mă facă așchioare* (VOR.).

așchios, -oasă, adj. Care se desface ca așchiile, în pățuri: *se numește așchioasă dacă se alcătuște din lespioare mici* (FLP.) [lat. astulosus].

****așchiță** (pl.-ițe), sf. *Băn. Trans. Bucov.* (HASD. ON. VOR.) dim. **așchie**.

††**aschitac**, sm. (DOS.)=**ascet** (gr. ἀσκητικός].

****așchiut**, sm. *Maram.* (T.-BUD) Ajutor de jurat [ung. esküdt].

așchiuță (pl. -uțe), sf. dim. **așchie**: *Așchiuța bradului Mândrulița satului* (ghicitoare despre dimerlie, GOR.).

****așchiutoiu**, sm. *Maram.* (T.-BUD) augm. **așchiut**.

***asclepiad, -adă**, adj. (*Metr.*): *vers ~, vers din metrica veche alcătuit dintr'un spondeu, doi coriambi și un iamb* (— / — — / — — —) || sm. Vers alcătuit în felul acesta [fr. asclépiade<lat.].

††**ascrumă** (*ascrumez*), vb. tr. A prefăce în serum: *ș-au opărit de au ascrumat ș-au ars buruiănele și toată verdeața* (DOS.) [serum].

††**ascrumare**, sf. Faptul de a ascrumă.

****așculă** (pl.-ule), sf. *Săl.* (TRIB.) Școală [ung. iskola].

****așculi** (*așculese*), vb. tr. *Săl.* (TRIB.) A in-

vătă pe cinevă să știe cum să se poarte, a dojeni [așculă].

ascultă (*ascult*), vb. tr. A căuta să prindă, să audă ce se spune, a fi cu luare aminte la ce se vorbește, la ce citește cinevă, etc.: *ascultă ce se aude afară, e un șgomot neobicinuit; mai multe să asculti decât să grăești, că urechi ai două, iar limbă numai una (GOL.); după ce a ascultat sfânta slujbă s'a coborât din strană (NEGR.); Auzi, mândră, cucul cântă, Ieși afară și-l ascultă (IK.-BS.)* || Abs.: *ascultă până la sfârșit dacă vrei să înțelegi cum s'au petrecut lucrurile* || Imper.: *ascultă!* sau *ia-ascult!* se zice când voim a chema pe cinevă, sau voim să-i atragem luarea aminte asupra celor ce avem să-i spunem || A pune întrebări cuivă pentru a vedea ce știe: ~ școlarii; *să asculte dascălul pe fiecare de tot ce a învățat peste săptămână (CRG.)* || A auzi la judecată plângerea, desvinuirea, apărarea, lămuririle unui jeluitor, unui împriecinat, unui martor: ~ martorii; ~ pe reclamant || A lua în seamă ce spune cinevă, a urmă părerile, sfaturile cuivă: *ai făcut rău că i-ai ascultat, mai bine mă întreabă pe mine; ~ un sfat, o poruncă; până'acum m'ai ascultat la ori-ce ț-am zis, și toate ț-au mers bine. ascultă-mă și de astă dată și nu vei greși (ISP.); ascultă din zece vorbe și una a femeii (prov.)* || A se supune cuivă, a recunoaște autoritatea lui: *nu-și ascultă părintii* || A fi cu luare aminte, a se arăta binevoitor la cele ce spune cinevă, a împlini cererea, rugămintea cuivă: *pe cum vei ascultă pe supușii tăi, așa și pe tine Domnul te va ascultă (GOL.); în urechi bagă, Dumnezăule, ruga mea și nu treace cu vederea rugăciunea mea, ia aminte mie și ascultă-mă (BIBL.)* || vb. intr.: ~ de, a lua în seamă cele ce spune cinevă, a urmă sfaturile, părerile, poruncile cuivă: *cel ce ascultă de sfatul altuia, rareori greșește (GOL.); ascultați unul de altul și să nu cuvâș să deschideți până ce nu-ți auzi glasul meu (CRG.); a se supune cuivă, a recunoaște autoritatea lui: copiii sânt datori să asculte de părinți; a fi sub stăpânirea, sub autoritatea cuivă: necunoscuți erau Valahii până când în odihnă ascultă de împărații Turigradului (MIL.)* || ~ la, a fi cu luare aminte la cele ce spune cinevă: *se furise și de astă dată de întrii în cămara fetelor ca să asculte la sfatul lor (ISP.); tată-său care ascultă la gura lui ca lu o carte (ISP.)* || ~ la ușe, a trage cu urechea, a pândi la ușe spre a auzi ce

se vorbește: *ascultând pe la ușe, n'auziă alt decât cum spărgă la alune pe nicovală (ISP.)* [lat. a(u)scultare].

††**ascultământ**, sb. (COD.-VOR.) = **ascultare** [ascultă].

ascultare, sf. Faptul de a ascultă: *când nu știi ce să grăești, ascultă pe altul, cu cu -a mai multe să înveți (GOL.)* || A da -, a lua în seamă, a urmă (povețele, părerile cuivă), a se supune: *nu vrea să dea - la sfaturile mele* || Supunere: *disciplina nu se poate ține când cei mici uită -a față de cei mai mari* || Stăpânire, dominațiune, autoritate: *au suppus șie și pre Varvarii carii eră supt -a frăține-său (CANT.); s'au apucat de oști împotriva tuturor carii eșise de supt -a împărăției (N.-COST.); s'au lipsit de supt -a și apărarea Ungurilor și s'au închinat sub -a lui Vladislav (N.-COST.)* || (Teol.) Supunere a unui călugăr către mai marii unei mănăstiri, slujbă pe care o face el pe lângă unul din aceștia ca să probeze că e demn de tagma călucărească, poslușanie: *starețul îl rândui spre - la un bătrân sizastru (NEGR.); Așa astăzi, mâne iară, nu-i mai dau nimic mâncare Și-l trimit să sape numai ori să facă - (SPER.)*

ascultă, sb. Faptul de a ascultă [lat. a(u)scultatus].

ascultător, -toare, adj. sm. f. Care ascultă: *precum păreții acelaș glas întorc, așa în gloata ascultătoare unul cuvântul altuia poartă (CANT.)* || Supus: *caută să fii mai -* || † Care atârna de cinevă, care este sub stăpânirea cuivă: *Remii, sat de țară pre Dunăre - cătră ocolul Gultților (M.-COST.); sat domnescu - cătră ocolul (Cernăuților (HASS.)* || Care ascultă lecțiunile unui profesor, un curs, o cuvântare ținută în public, etc., auditor: *are puținii -i* [ascultă].

††**ascultătură** (pl.-turi), sf. = **ascultare**: *în acela chip fie și mișarea supt timutul bărbatului său, cu toată ascultătura și îngândătura (COR.); învățăm cum să fim cu gând și cu grije mare și adevăr întru ascultătura cuvintelor lu Dumnezcu (COR. — AN.-CAR.)* [ascultă].

††**ascultoiu, -oai**, adj. Ascultător, supus, plecat: *fiț ascultoii întru tot stăpânilor voștri (DOS.); peștii în mare pre dzisa lui stătura ascultoii și voia lui împlură (VARL.)* [ascultă].

ascunde (*ascund și ascunz*, perf. *ascunsei*, part. *ascuns*), vb. tr. A pune pe cinevă sau ceva într'un loc unde să nu poată fi văzut, unde n'ar putea fi ușor găsit: *vino încoadă, omule viteaz, să te ascundem*

aici, că de te va vedea mama noastră te înghite de bucurie (ISP.); a ascuns banii în pământ || A nu lăsa să se cunoască, să se știe, să se aște, să se vadă, a tăinu: a-și - numele, vârsta; a-și - gândul, viclenia, răutatea, bucuria, supărarea, sărăcia, etc.; fumul întunecă aerul și ascunde și unora și altora vederea dușmanilor (BĂLC.); de dohtar, de duhovnic și de avocat adevărul nici cum să-l ascunzi, că-ți aduce căință (GOL.); ori-cine va ascunde și va tăcea uciderea și moartea tătâne-său sau a fiu-său (PRAV.-LUP.) || vb. refl. A se duce, a se retrage într'un loc tainic unde nu poate fi ușor găsit sau văzut: s'a ascuns după ușe; să te ascunzi (ca) în gaură de șarpe; se ascunde după deget, se zice despre cineva care crede că alții nu-l văd, nu-l înțeleg când face ceva, pe când în realitate se înșală, sau despre cineva care caută să se aperse invocând motive, scuze slabe, puțin serioase || Fig.: Prin răpi adânci zăpada de soare se ascunde (ALEOS.); ori-cine va ascunde iar după nori || Fig.: - (de cinevâ), a nu da pe față cuivă, a-i tăinuție ceia-ce gândește, cele ce are de gând să facă, etc.: de ce te ascunzi de dânsul, ori nu-ți mai însipră încredere? Unde-ai fost, leliță, unde? Spune, nu te mai ascunde (IK.-BS.) [lat. abscondere].

ascundere, sf. Faptul de a (se) ascunde.
ascuns,-să, adj. p. **ascunde** || Care vorbește puțin, care nu destăinuiește altuia ce gândește, prefăcut: e prea -, nu poți afla nimic dela el || adv. În așa chip încât să nu se poată vedea, tăinuit: lucrează - || Pe -, în -, într-, prin -, printr-, pe sub, loc. adv. În taină: au venit pe -; le-șuiaște într' - ca un leu într'u ograda sa (GAST.); lăsați pe mort aici și-l voiu îngropă ieu prin - (GOL.); cununia se făcî cam pe sub - (ISP.) || De-a -ul sau de-a -ele, de-a v'ăți ascuns(ele) (DLVR.), joc de copii în care unul stă de o parte cu ochii închiși, în timp ce ceilalți se ascund și după aceia se duce să-i caute || (pl.-suri,-se), sb. Taină: nu putea el ghici -ul vorbelor bătrânului (ISP.); Dumnezeu care cunoaște toate -urile inimii (ISP.); acela cunoaște -ele inemii (DOS.); în -ul sufletului, în sine, în fundul inimii: se bucură în -ul sufletului său de izbânde sale (ISP.) || †† **ascunsă** (pl.-se), sf. Taină: ascunsă aceloră a tuturora descoperi-se-va (COR.); așa Dumnezeu cu ascunsăle sale și drepte judecări învoind (CANT.); mucerii niciodată nu-i încredință ascunsele tale (GAST.).

† **ascunsoare**, sf. = **ascunzătoare**: și i-au

trimis pre ei Iisus, și au mersu la - (BIBL. — MARD.) [lat. *abscensoria].
ascunzătoare (pl.-tori), sf. Loc unde se ascunde cineva sau ceva || Fig.: deși se încrednicise a fi acum printre boieri, nu avea ascunzători în sufletul său (CRG.) [ascunde].

ascunzător, -toare, adj. sm. f. Care ascunde [ascunde].

ascunzătură (pl.-turi), sf. Faptul de a (se) ascunde || = **ascunzătoare** [ascunde].

ascunziș (pl.-ișuri), sn. Ascunzătoare [ascunde].

***ascuțe** = **ascuți**.

ascuțeață, sf. (BUD.) Ascuțire [ascuți].

ascuți (ascut și ascuț), vb. tr. A face tăios: - cutitul, coasa || A subția ceva la un capăt ca să înțepe, a face vârf: - creionul || Fig. A face pătrunzător, a ageri: cercetarea amănuntelor în ori-ce știință are marea binefacere de a - mîntea || Fig.: a-și ascuți urechile, a căuta să prindă cu ori-ce preț vorbele, șoptele altora: furișează câte o privire, și-ascut urechile, doar d'or prinde ceva, să alerge apoi să spună (DLVR.) || Fig.: a-și ascuți picioarele, a fugi repede || Fig.: ascute-ți dîntii, se zice cuivă pentru a-i arăta că zadarnic așteaptă ceva || Fig.: a-și ascuți glasul, a vorbi cu glas mai subțire || vb. refl. Fig.: - la mîntea, etc. A se ageri, a deveni mai pătrunzător: văzu că începe a judeca altfel de cum judecă el până acum, pasă-mi-te se ascuțise la mîntea (ISP.); bîgînd de seamă Împăratul că ginere-său nu e prost, ci că din ce în ce iscusința lui se ascute, îl puse să judece câteva pricinii (ISP.) || Fig.: inimile voinicilor în războaie trînd se ascut (GR.-UR.) [lat. *exacutire < exacutus].

ascuțime, sf. Agerime, pătrundere: astfel chinuî Joe pe bietul Prometeu pentru deșteptăciunea și -a lui de mîntea (ISP.) [ascuți].

ascuțire, sf. Faptul de a (se) ascuți || † Fig. Pătrundere, agerime: îi prisosiă -a mîntii și a isteciuinii (GAST.).

ascuțiș (pl.-ișuri), sn. Partea tăioasă, înțepătoare a unui cuțit, a unei arme: a trece prin -ul săbiei, a tăia [ascuți].

ascuțit, -ită, adj. p. **ascuți** || Tăios: eră așa de - de tăiu ca brieul || Cu vârf, înțepător: un par - || Fig. Subțire și pătrunzător: glas -: deodată - și înalt glasul liliacului urechile le pătrunse (CANT.); țipăt - || Fig.: - la limbă, neastîmpărat, care vorbește mereu, care e înțepător, rău-tăcios; a avea limbă -ă, a fi rău de gură, mușcător || Fig: Pătrunzător, ager: - la mîntea; mîntea -ă || Fig. Priceput: dăhamia

-ă la *adulmecat* (CANT.) || (Gram.) *Accent* -, v. **accent** || adv. Fig.: *vorbește -, vorbește cu glas subțire, pătrunzător* || Fig.: *veniau lăcustele pe sus ca un nor negru, sburau așa ~ înainte, ca după împărat* (GR.-N.) || Fig.: *una într'ochii alții - și neclătit căutând* (CANT.) || sb. Faptul de a (se) ascuți || † = **ascuțiș**: *ca sabia cu doou ~e toată nelegiuirea, la rana ei nu iaste vindecare* (BIBL.): *-ul țărșului să străbată în unghiul mai de desubt* (FLP.); *s'a apucat cu mâinile de -ul săbiei* (ZNN.).

††**ascuțișel**, adj. dim. **ascuțit**: *ce în chipul Săgrului solzi mănunței și 'n vârș ascuțișei are* (CANT.).

ascuțitoare (pl.-tori), sf. Cute, piatră de ascuțit cutite, etc. [ascuți].

ascuțitor, -toare, adj. Care ascute || sm. Care ascute cutite, etc. [ascuți].

ascuțitură (pl.-turi), sf. Faptul de a ascuți: *la simcea groasă ca aceasta prea aspră piatră multă și îndelungată ~ să-i fie trebuit am socotit* (CANT.) [ascuți].

asdimineață, adv.: *l-am întâlnit ~, dar nu i-am putut vorbi* || *De ~, loc. adv.: au plecat de - și trebuie să sosească acum [astă + dîmineață]*.

aseară, adv. În seara trecută, în seara de ieri: *când am plecat - nu începuse încă să plouă* || *De ~, loc. adv. (și cu înțeles adjectival): de - până azi starea lui s'a învrătuțit; n'am citit gazetele de - [a⁵ + seară]*.

***asecură** ... = asigură ...

***asediă** (*asediaz*), vb. tr. (Mil.) A împresura o cetate, un loc întărit || Prin ext.: *- o intrare, o ușe, un loc, a se înghesu, a se îngrămădi, pe lângă o ușe, etc., a sta împrejurul ei căutând să intre aproape cu sila* || Fig. A sta mereu în calea cuivă, a se ține într'una de cinevă stărund pe lângă dânsul, supărându-l fără încetare cu cereri, cu întrebări, etc. [it. *assediare*].

***asediare**, ***asediere**, sf. Faptul de a asediă.

***asediat**, sm. (Mil.) Cel împresurat într'o cetate, într'un loc întărit: *un asalt groaznic în care asediații nu stătura mai puțin vitejește decât asediații* (BĂLC.) [a-*sedia*].

***asediator, -toare**, adj. sm. f. Care asediază: *ei împinseră înapoi pe -ii ce umblau să treacă șanturile cu luntri* (BĂLC.) [a-*sedia*, comp. it. *assediatore*].

***asedire** (pl. -*dii, -duri*), sn. (Mil.) Împresurarea unei cetăți de către o armată spre a o bate, spre a o cuprinde; operațiunile acestei armate în fața cetății împresurate: *tuniri de -; a ridică -l, a încetă ope-*

rațiunile de atac împotriva unei cetăți || *Stare de -, măsură de siguranță publică luată în caz de războiu, de răscoale, etc. și prin care toată autoritatea civilă trece în mâinile autorității militare, pentru ca aceasta să întrebunțeze toate mijloacele pe care le-ar găsi cu cale spre a păstra sau restabile ordinea* [it. *assedio*].

***ăședzalaș**, sb. *Maram*. Loc de stat, sălaș: *Supărare, voie rea, Pusă-i la inimă mea, Și-o făcut ~ (TPL.)* [așeză].

††**aselghicesc, -ească**, adj. (DOS.) Destrăbălat, corupt [aselghie].

††**aselghiciune**, ††**aselghie**, sf. (DOS.) Destrăbălare, corupțiune [gr. ἀσελγία].

asemănă (*aseamăn*), ****asămână** (*asamăn*), vb. tr. A alătură două persoane sau două lucruri între care se poate stabili oarecare apropiere, arătând însușirile lor comune, sau deosebirea ce există între ele, a compară: *nu știu cu cine să-l aseamăn, nu mi s'a întâmplat să văd o fire marciudată; iară Esop zise: pre tine te voiu asămână soarelui* (GAST.); *cu ce voiu asămână oamenii neamului acestuia, și cu ce sânt aseamenea?* (BIBL.) || A netezi, a nivelă: *să facă dealul cela tot șes și după ce-l va asămână să facă o grădină* (SB.); *- cu pământul, a dărâma până la pământ, a face una cu pământul: zidurile lui mărețe vremea le-a ruinat și le-a asemănat cu pământul* (BĂLC.) || †† A face deopotrivă, la fel cu, a face să semene cu, a apropiă de: *mânia aseamână pre om cu fiara cea sălbatecă* (ȚICH.) || vb. refl. A fi la fel, a se potrivi, a semăna: *cinci degete la o mână și nu se aseamână unul cu altul* (prov.); *precum față cu față nu s'aseamână niciodată, așa nici inimă cu inimă* (GOL.) || A deveni la fel, deopotrivă cu: *și omul în cinste fiind, nu pricepă, să alătură cu dobitoacele ceale fără minte și s'asămână lor* (BIBL.); *în zi de vară să te asemeni cu furnica la muncă, ce până nu-și umple mușuroiul de bucate, nu stă din muncă* (GOL.) || A se compară, a se măsură cu cinevă: *cu cei mari și mai vrednici nu te aseamână* (ȚICH.) || †† A se nivelă: *arându-să locul cu plugurile s'au asămănat locul de nu să poate cunoaște* (IRG.) [lat. *as-similare*].

asemănare, sf. Faptul de a (se) asemăna || Potrivire, înfățișare de acelaș fel: *omul e făcut după chipul și -a lui Dumnezeu; nu e nici o - între unul și celălalt* || Alăturarea a două lucruri spre a arată apropierea sau deosebirea ce există între ele, comparațiune: *dacă facem o - între limba de azi și cea de acum o sută de ani rămâi*

mirat de mulțimea de cuvinte nouă pe care le-am primit || Fără -, fără îndoială, negreșit, de sigur: e fără - mult mai prireput decât el; || fără de -, cum nu este altul, fără seamăn: fiind în ghiașă lor câte o piatră mare fără de - (GAST.).

asemănat,-ață, adj. p. **asemănă** || adv.

După, potrivit cu, conform cu: - cu intelțgerea ce arusem cu Bathori (BĂLC.).

asemănător,-toare, adj. Care se aseamănă, deopotrivă, la fel cu: să câștigăm darul tău, pentru că acestu se face asemănător desăcărșit înmățăților tale (CANT.) [asemănă].

asemănătură (pl.-turi), sf. = asemănare: făcu feciori pre chip și asemănătura lui (PAL.) [asemănă].

asemenea, Mold. **asemine(a)**, adj. Deopotrivă, la fel, tot așa: îmbrăcămintele călugărilor sânt asemenea lăcuițoriului den pistă și hotezătorului Ioan (PRAV.-MAT.): la vedea asemenea iuste cu șoparla (TICH.); însă acesta au împărțit în trei părți asemenea (TICH.); mi s'a întâmplat și mie ceva - || Astfel de: - lucruri nu pot fi iertate; oamenii pătimiși de - boală aduc apă vie și apă moartă dela muntă ce se bat în capete (ISP.) || Un -, un astfel de: un - om nu merită nici o considerațiune || A face - cu pământul, a dărâma până la pământ, a face una cu pământul || adv. Tot așa: - și voi să fii gatu de drum || - cu, loc. adv. Ca și: căile dreptilor asemenea cu lumina strălucese (BIBL.) || - cu, loc. adv. Precum și: am luat și dela boieri și dela mînăstiri și dela toate breslele desecatine, asămine cu dela țărani (LETOP.) || De -, loc. adv. Tot așa: s'au purtat toți foarte urit cu mine, de - și ei; || - cu înțeles adjectival) la fel cu: Dumnezeu, cine-i de-ascemene tie? (DOS.) [lat. assimilis].

†† **asemenene(a)** (CUV.-BĂTR.), †† **aseminile**, adj. adv. = **asemenea**: cum să știi că nu-i aseminile mie în tot pământul (PAL.): și făcură și ei aseminile (PAL.).

** **asemenință** (pl.-ințe), **Mf.-Ap.** (HASD.) = **asemănare** [asemănă].

asemine(a), Mold. v. **asemenea**.

asemui (asemuiesc), vb. tr. A pune alături e altceva, a compară: poetul nu află alte imagini mai potrivite spre a descrie pe acei nenorociți decât a-i - cu șire lungi de melancolici cocori (ODOB.) || vb. refl. A se potrivi, a semăna cu: Și hiare să le zic, aspide revinute, că nu s'asemuiesc cu oamenii la fupte (ZIL.) [v. semui].

asemuire, sf. Faptul de a (se) asemui || Asemănare, potrivire: icoane și cadre zugrăvite de cei mai vestiți la meșteșugul zugrăvici, din care cele ce mi s'au părut mai deosebite în - am însemnat (C.-RAD.).

asemuț,-iță, adj. p. **asemui** || Deopotrivă, asemenea cu: un trup de om iar de lemn - întocmai cu ucel vitcaș, îmbrăcat chiar cu acelea haine de fier și arme care purtă când să află în războiu (C.-RAD.); înecând casele într'o atmosferă grea, -ă cu aburii ce plutesc alene pe deasupra bălților (DLVR.).

†† **asen** = **asin**.

* **asentă** (asentez), vb. tr. **Trans. Bucov.** A recuță [germ. assentieren].

** **asentaș**, sf. **Trans. Bucov.** Faptul de a asentă.

* **asentiment** (pl.-ente), sn. Învoire, consimțire, aprobare: nu și-a dat -ul la căsătoria lui [fr. assentiment].

* **asertiune**, sf. Păreră susținută de cineva, afirmațiune [fr. assertion < lat.].

* **aservi** (aservesc), vb. tr. A supune, a subjugă [fr. asservir].

* **aservire**, sf. Faptul de a aservi.

†† **așeși** = **așasi**.

* **asesor**, sm. Ajutor de judecător [fr. assesseur || germ. Assessor].

* **asesorial,-ală**, adj. De asesor [fr. asesorial].

așeză (așez), vb. tr. A pune pe cineva să șază într'un loc: așeză copilul pe scaun, dar rezi să nu cadă || A pune ceva într'un loc, a instala: am așezat scaunle în odaie; așeză cele donă capete cu dinții rânjiți în feresti, de și se păreau că radeau (CRG.); și-adiuci tu aminte de un strjar stufoș din grădină? lângă tulpina acelu arbore așezasem sofrageria (I.-GH.) || A pune în rânduială, într'un anumit șir: așeză cărțile de pe birou; am așezat jigele || A potrivi bine, a aranja: și-a așezat pătăria; așeză-ți cravatu || A pune pe cineva să stea într'un loc, a-l stabili undeva pentru mai mult timp: a luat chiar el pe moșia su Vizurești mai multe familii de le-a așezat acolo (I.-GH.); au pornit Traian, împăratul Rămului, fără de număr mulțime de norod și au așezat într'acoste țări (M.-COST.) || - domn, ~ pe scaun (ul domnesc). || - lu domnie, || - lu domnie, a pune pe tron, a face domn: Basarabii voiau să așeze pentru rezie neamul lor pe scaunul domnesc (ODOB.); au mers la București și au așezat domn pre frateșu Simeon-Iodă (M.-COST.); îi trimise împărăția și steaguri să așeze pre cine

va socoti el la domnie (M.-COST.) || - în gazdă: ne-a așezat bunicul în gazdă cu toată cheltuiala lui la una Irinuca (CRG.) || A căpătuți: trebuie să fie multumit că și-a așezat toți copiii || A orându, a pune pe cineva într'un loc pentru o anumită slujbă: a așezat paznici pe lângu poarta casei; tocmit-au și altă biserică și au așezat preoți pentru vecinica pomnire a lor (MUST.) || †† A întocmi, a orându, a stabili (o lege, o măsură administrativă, etc.): au așezat să fie patru civerturi într'un an, să dec de tot omul căsaș câte o sută și cinci parale la civert (NEC.); Grecii oădrăse pre cei ce au tocmit și au așezat sfinte posturi ca să le fie creștinii (MUST.) || †† - dajdie, a pune o dajdie, o dare: au așezat dajdea goștinei câte zece bani de oasie (LETOP.) || †† A cădea la invoială, a hotări, a conveni: au așezat să-l pue pre dânsul Leșii craiu (NEC.) || †† - supt, a supune: Leșii au așezat Moldova supt virul tutolor (M.-COST.) || A întocmi: cu anevoe este a scrie ce s'au lucrat, ce au așezat cât au domnit (N.-COST.) || †† - lucrul sau lucrurile, a îndrepta o situație, a împăca lucrurile, a înlătură o piedică: cheltuiase o sută de pungi de bani și mai bine și știă că și-au așezat lucrul (NEC.); fiind el să treacă spre Anadol ca să așeză lucrurile dintr'aceaia parte (CANT.) || †† - trebile, a pune la cale: în locul trebilor stăpănu-său, în solie, au așezat trebile sale spre domnie (M.-COST.) || † - logodnă, nuntă, a pune la cale o logodnă, o nuntă, a face pregătirile necesare pentru aceasta: numai ce i-au căutat lui Vasilie-Vodă a așezare atunci și logodna fetei sale Ruzanda după Timuș (M.-COST.); te duci la fata Românilui cu plosca și pe urmă te ajungi în vorbă, zestruri, și l'acilea vin cu cinsturi, așeză nuntă (GR.-N.); văzând acuma împărțutul că sânt toate în rânduiala cea mai mare, au așezat nunta (SB.); de aci -, cu înțelesul de a (se) logodi, întrebuințat în Muntenia || †† - (legături de) pace, a face pace, a încheia un tractat de pace: venit-au atunci sol nemțesc cu mare rugămintă să nu strice vecinica pace ce o au așezat-o strămoșii noștri (N.-COST.); acolo aflând pe craiul au așezat legături de pace de ambe părțile și s'au întors Petru-Vodă la scaunul său (N.-COST.) || †† A potoli: au început a tăia capetele celor vicleni până i-au speriat, de au așezat toate zurbalele (NEC.) || †† A liniști, a readuce pacea, ordinea într'o țară, etc.: Ștefan-Vodă gătindu-se de mai mari lucruri

să facă, mi cercă să așeze țara, ce de războaiie se găti (GR.-UR.); pe tiran au omorât și toată împărăția Apusului așezind, s'au întors la Tarigrad (CANT.) || †† A împăca: aveă nădejde Despot-Vodă în Zborovschi socru-său că-l va așeză cu Laschi (M.-COST.) || vb. refl. A la loc, a se pune să șează pe ceva: m'am așezat pe o bancă; așezați-vă la masă pe unde veți puteă || A se pune într'o anumită ordine, a se înșira: așezați-vă în ordine alfabetică; și când ajungeă popa, noi ne așezam în două rânduri și deschideam calea (CRG.) || A se stabili într'un loc: s'au așezat mulți străini la noi în țară; dela o vreme se așezase și giudecătorul oștii leșesti aice la gazdă în Iași (N.-COST.) || A se-în scaun, †† la scaun, †† la domnie, a se pune pe tron, a se face domn: Făt-frumos, dacă se cumună cu fata, se așeză în scaunul împărăției (ISP.); așezându-se în scaun, întâiași dată s'au arătat câtră toți cu blândete și cu milă (MUST.); Dumitrașcu-Vodă au mers la Iași și s'au așezat la scaun (N.-COST.); după ce s'au așezat la domnie, n'au zăbovit, ce de războaiie s'au apucat (GR.-UR.) || A se - pemâncare, pe somn, etc., a se pune în toată roia, fără grije, să mănânce, să doarmă, etc.: S'am să mă așez, măi vere, Pe mâncare și pe bere (ALECS.); mă așezasem pe somn, când numai ce aud ciocăniind la ușe (I.-GH.); acolo după au sosit toată tabăra s'au așezat pre mas, că eră în deseară (M.-COST.); și se așezase pe iernatic în țară puindu-se oastea dela Orhei până la Soroca (LETOP.) || A se limpezi (verb. de o lichid, prin depunerea corpurilor străine din el: pune puțină piatră-acră în apă și las'o să se așeze || A se lăsa în jos, a se îndesa (verb. de o grămadă de pământ, de ceva afănat, etc.): a plouat mult și s'a așezat pământul pe unde au fost gropi || A se potoli, a se astâmpără: mi s'au mai așezat puțin durerile; abia cu multe curinte s'au așezat acea multime de țărani, adeverindu-se că le va face pe pohta lor (LETOP.); Tătarii încă făceau mari gălcevi pentru prada lor și, viind ferman dela Hanul, s'au așezat (NEC.); Ungurii s'au așezat și n'au mai făcut pricină (GR.-N.); după ce s'au așezat lucrurile despre partea Bolgarilor, s'au dat osternirea spre Asia (CANT.); până s'or așeză tulburările în țară (MUST.) || A se liniști, a se cumiști: eră de tot svăpăiat mai înainte, dar acum s'a mai așezat || †† A se înțelege cu cineva asupra unui lucru, a cădea la invoială, a se împăca: și nu

au ținut aicea prea mult nece gălceavă și s'au așezat cu Leșii Vasiliu-Vodă (NEC.); numai cu Franțuzii, Nemții nu s'au putut - și au rămas să se bată, pentru crâia țării Ispaniei nu s'au putut învoi (NEC.) || †† - pe cuvântul cuvă, a pune temei pe vorba cuvă, a se bizui pe cineva: nu s'au așezat pre cuvântul lui Ioan-Vodă Sfircoiovski (N.-COST.) [lat. *assediare < sedes].

așezământ (pl.-minte), sn. Lucru întocmit, casă întemeiată pentru folosul obștesc, precum școală, spital, azil, casă de ajutor, etc.; instituțiune: ~ de binefacere; așezămintele Brâncovenesți; - cultural || †† Așezare într'un loc: delu -ul Romanilor în Duchia până la acest Arrelian au trecut la mijloc 167 de ani (CANT.) || †† Loc unde se așează cineva: Vlahii de au și fost apucat multe locuri în Misia, încă -ul lor mai de temei tot peste Dunăre au fost (CANT.); Ți-ai făcut acolo loc Ca un carbunaș de foc; Ți-ai făcut -, Pân' mi-i duce în mormânt (GR.-N.) || †† Situațiune: scris-au și alte stiluri în carile urată firea neamurilor de pre acolo, -ul locurilor, cursul apelor și vrăjmășia Mării Negre (CANT.) || †† Punere la cale, întocmire: trimăsese Antioh-Vodă de poftiū la craiul Avgust pentru -ul domniei și a țării (NEC.) || †† Întocmire de legi: pravilele sau -urile împărătești (CANT.) || †† Evaluare de dări: -ul fieșcărui sat să se facă după suma oame-nilor ce va avea (TIKT.) || †† Înțelegere, legătură de pace, tractat: trimite cărți în cetate la Despot-Vodă dându-i știre de vrăjmășie și cum nu prinește nici - cu dânsul (N.-COST.); până la această vreme sânt în visteariul crăiesc uricele cu -urile de pace cu Mircea-Vodă, Domnul munteneșc (N.-COST.) || †† Trans. Înțelegere de căsătorie: Cine strică - N'aiub țărnu pe mormint (IK.-BS.); cei din casă beau acea ploscă, poftindu-i a veni pentru vorbirea zestre și -ul nunții (LEG.-CAR.) [așeză].

†† **așezământariu**, sm. Cel care hotără suma pe care trebuii s'o plătească cineva ca dare: la întocmirea așezământului o-rânduindu-se așezământari boieri vrednici, cinstiți (TIKT.) [așeză].

așezare, sf. Faptul de a (se) așeză || Loc unde se așează, se stabilește cineva: până astăzi un deal unde eră mai mult -a lui Ciubuc se cheamă „Dealul Omului“ (CRG.); ne scoborim pe valea Cașimului în satul Onești, veche - de răzeși (VLAH.) || Liniște, astâmpăr: Și n'am cină cu - Nici odihnă la mâncare (HASD.); Valu-

rire nalte și spune de mare Imblă prestă iine și n'au - (DOS.) || †† Hotărire: după judecata și - ce vei face, să le dai zi de soroc (ANTON.) || **Punerea la cale, învoiala făcută între părinții fetei și ai flăcăului în vederea căsătoriei, înțelegerea asupra zestrei, etc.

așezat, -ată, adj. p. așeză || ~ lu minte, cu minte sănătoasă, cu judecată: bunicul eră - lu mîntea lui (CRG.) || Cuminte, de treabă, cu purtări bune, astâmpărat: e un băiut foarte - || †† Temeinic, trainic: domnind cu pace, cu domnie -ă și cu țară întemeiată (MUST.) || sb. Faptul de a (se) așeză || **Logodnă (HASD.).

așezător, -toare, adj. sm. f. †† Împăciunitor: și firea și fatu il lăudă a fire blând, milostiv și - (GR.-UR.) || †† Întemeietor: fericim pre așezătorii de școale (C.-RAD.) || †† Care se așează pentru mai multă vreme într'un loc, stabil: decât să le ia eucerii maierile și copiii și să rămâie și -i, să nu se mai ducă (NEC.) || Dlj. Care pune la cale o logodnă, o căsătorie: Pețitori veniū. Pețitori, -i, Toc-mai dîn coade de mări (TOC.) [așeză].

†† **așezătură** (pl.-turi), sf. Rmn. (HASD.) Loc așezat mai jos decât altul, loc adîndat || Gropiță: îi pune degetul drept pe barbă, crezînd că făcînd aceasta s'ar face în mijlocul bărbii o - (MAR.) || †† Învoială: cum urată mărturia dumilor sale boeri-lor ce au fost orânduți hotarnici când am făcut această așezătură (ANTON.) [așeză].

* **asfalt** (pl.-turi), sn. (Min.) Materie răsinoasă, neagră ca sinoala, compusă din carburi de hidrogen, care se găsește în coaja pământului amestecată cu nisip, pietriș și calcar; se întrebuințează la facerea trotoarelor, caldarămurilor, etc. [fr. asphalt].

* **asfaltă** (asfaltez), vb. tr. A acoperi cu un strat de asfalt [asfalt].

* **asfaltare**, sf. Faptul de a asfaltă.

** **asfințe, Mold.** (TIKT.) = asfințit: pe la -a soarelui [asfinți].

asfinți (asfințește), vb. unipers. A apune: În săptămîna lui Sf. Ibader, cum asfințește soarele, nu se iese din casă, nici nu se aduce apă (VOR.) || Se zice, mai rar, și despre lună, stele: Dar el nici că s'a trezit Și luna a asfințit (STAM.); poporul zice că stelele asfințesc dimineata și răsar seara (HASD.).

asfințire, sf. Faptul de a asfinți || Apus.

asfințit, sb. Apus, timpul când apune soarele: la, pe la -(ul soarelui); în liniștea ucelui - de toamnă, uerul, copacii, tăceru, toate o chemau la gânduri triste

(VLAH.) || *A du, a scăpătu în ~, a apune: când se trezi bine din cugetările lui văzu că soarele dă în ~ (ISP); soarele scapătu în ~ (VLAH.)* || Partea cerului unde apune soarele, apus: *atunci dracul se crăcește cu un picior la ~ și cu unul la răsărit (CRG.)* [asfinți].

***asfixiă** (*asfixiez*), vb. tr. A produce asfixie, a omori prin asfixie, a înăbuși || vb. refl. A fi cuprins de asfixie; a se sinucide prin asfixie [fr. *asphyxier*].

***asfixiant, -tă**, adj. Care produce asfixie, înecăcios, înăbușitor: *gaz -; atmosferă -ă* [fr. *asphyxiant*].

***asfixiare**, ***asfixiere**, sf. Faptul de a (se) asfixia.

***asfixie**, sf. Înăbușire, încetare a respirației și a tuturor fenomenelor vitale [fr. *asphyxie*].

†**ași = așă**.

***asiatic, -ică**, adj. Din Asia, care locuiește sau s'a născut în Asia || **Asiatic**, **Asiatică** (pl. -ice), sm. f. Locuitor din Asia [fr. *asiatique*].

††**asidosje**, sf. (ТИКТ.) Scutire de bir [ngr. *άσιδοςία*].

***asiduitate**, sf. Sârguință, strădanie: *lucrarezi cu multă ~* [fr. *assiduité* < lat.].

***asiduu, -duă**, adj. Sârguitor, străduitor: *e foarte ~, are să ajungă dezură* || Necurmat, fără preget, neconținut: *muncă asiduă* || adv. Cu sârguință, fără preget [lat. *assiduus*].

***asignă** (*asignez*), vb. tr. A hotări fondurile trebuincioase pentru plata unei datorii, etc. [fr. *assigner*].

***asignare**, sf. Faptul de a asigna.

***asignat** (pl. -ate), sf. Hârtie cu valoare monetară creată în timpul Revoluției franceze [fr. *assignat*].

asigură (*asigur*), vb. tr. A face sigur, a statornici: *măsurile pe care le-a luat au asigurat liniștea locuitorilor* || A încredința pe cineva de ceva: *te asigur că voi veni* || A afirma, a spune: *mulți asigurau că adresase Împăratului raporturi sfâșietoare asupra stării în care se aflau Principatele (I.-GH.)* || A lua măsuri, în schimbul unei sume plătite pentru un anumit timp, ca un obiect pe care-l posedă cineva, o proprietate, etc. să fie plătit în parte sau în întregime, în cazul când s'ar săpădi sau ar suferi stricăciuni de pe urma unui incendiu, unui naufragiu, etc.: *mi-am asigurat casa, moșia*; a plăti pentru cineva (soție, copii, etc.) în fiecare an o sumă, pentru ca la un anumit timp sau în caz de moarte a contractantului să se dea o sumă hotărâtă celui în vederea căruia

s'a făcut înțelegerea || vb. refl. A se încredința bine de un lucru: *m'am asigurat că nu s'a purtat cinstii* || A fi sigur de ceva: *ca să mă asigur l-am rugat să-mi rezolve imediat peititimea* || A plăti o sumă pentru ca în caz de accident sau moarte să se dea o anumită despăgubire contractantului sau moștenitorilor săi: *m'am asigurat contra accidentelor de drum de fier*; *m'am asigurat pe viață* [sigur, după fr. *assurer*].

asigurare, sf. Faptul de a (se) asigura || *Societate de ~*, societate care asigură contra incendiului, grădinei, accidentelor, etc.; *contract de ~*.

asigurător, -toare, adj. sm. f. Care asigură || (*Jur.*) *Secuestru ~*, v. **secuestru** [asigură].

††**asiguripsi** (*asiguripsece*)... = **asigură**...: *proprietarul îi asiguripsește mijloacele de hrană potrivit cu leguările (ACT.-LEG.)*; *Să-mi arză chereștiștirea? arză sănătoasă! nu m'a făcut eu pe mine! este asiguripsită (CAR.)*.

așjdere(a), așjdere(a), adv. Tot așă, de asemenea: *cum veți să faceți roua oamenii, și voi faceți lor așjderea (COR.)*; *a fugit la Ravenna unde așjderea neprumindu-l, cu sabia s'au făcut cale în cetate (CANT.)*; *veni drept aceia Is. și luo pâinea și deule lor și peuștele așjderea (BIBL.)*; *a alergat prin țări de a cumpărat și o găină, așjderea de soiu (ISP.)* [ași + vsârb. -ždere].

††**așjderelea**, ††**așjderile(a) = așjdere(a)**.

a-sila (de-), loc. adv. v. **silă**.

***asimetric, -ică**, adj. Lipsit de simetrie [fr. *asymétrique*].

***asimetrie**, sf. Lipsă de simetrie, neregularitate [fr. *asymétrie*].

***asimilă** (*asimilez*), vb. tr. A pune în același rând: *fiind date condițiile deosebite de viață, învățătorii nu pot fi asimilați, în ce privește leafa, cu institutorii* || n. spec. (vorb. de două naționalități) A face să dispară caracterele distinctiv ale unei naționalități făcând-o să se contopească cu totul cu alta, să fie cu totul absorbită de altă naționalitate: *în multe părți Români asimilează ușor pe străini* || (*Fiziol.*) A preface în propria sa substanță materiile introduse din afară: *nu asimilează bine alimentele* || (*Fil.*) A schimba un sunet sub influența altuia, apropiindu-l de acesta sau identificându-l cu el: un „e“ asimilează adesea pe un „ă“ *aton dintr'o silabă apropiată. d. e. „perete“ din „părete“* || vb. refl. A se contopi cu o altă naționalitate,

pierzându-și caracterele distinctive, obiceiurile, limba, etc. || (*Fiziol.*) A se preface în substanța proprie a organismului (vorb. de materiile introduse din afară) || (*Fil.*) A se schimba sub influența altui sunet într'un sunet apropiat sau identic cu acesta [fr. assimiler].

***asimilabil, -ilă**, adj. Care se poate asimila [fr. assimilable].

***asimilare, *asimilațiune, *asimilație**, sf. Faptul de a (se) asimila || (*Fil.*) Fenomen prin care două sunete deosebite venind în atingere sau aflându-se în silabe apropiate se influențează și unul din ele schimbă pe celălalt, identificându-l sau transformându-l într'un sunet apropiat: forma „păreche” s'a schimbat în „pereche” prin asimilarea lui „ă” cu „e”; asimilațiune vocalică; asimilațiune consonantică. [fr. assimilation].

***asimilațiv, -ivă**, adj. Care are însușirea de a asimila [fr. assimilatif].

***asimilator, -toare**, adj. Care asimilează [fr. assimilateur].

††**asimți** (*asimțesc*)... (DOS.)=simți... **asin**, sm. (*Zool.*) Măgar: iară *Is. află un ~ și încălecă pri îns* (VARL.) [lat. asinus].

asină (pl.-ine), sf. (*Zool.*) Măgăriță [lat. asina].

††**asinasă**, sm. (*Zool.*) dim. asin (HASD.).

***asindetă** (pl.-ete), sf. (*Gram.*) Suprimarea conjuncțiunilor (în spec. copulative, adverbative) într'o frază [fr. asyndète].

***asindetiv, -ică**, adj. (*Gram.*) De asindetă [după germ. asyndetisch].

††**asinel**, sm. (*Zool.*) dim. asin (HASD.).

***asir, -iră**, adj. (EMIN.)=asirian.

***asirian, -ană**, adj. Din Asiria, al locuitorilor din Asiria || **Asirian**, sm., **Asiriană** (pl.-iene), sf. Locuitor din Asiria.

așidere(a), v. așidere(a).

††**așidriași** (DOS.)=așidere(a).

††**așiși** = așăși [ași + și].

***asistă** (*asist*), vb. intr. A fi de față: *n'am asistat la ultima ședință* || vb. tr. A da sprijin cuivă, a-l ajuta la îndeplinirea unui lucru: *l-am asistat la depunerea scrutinului* [fr. assister].

***asistare**, sf. Faptul de a asista.

***asistent, -tă**, adj. Care asistă || sm. Persoană însărcinată să dea alteia ajutor într'o împrejurare, într'o funcțiune: *în ziua înfățișării pricina este expusă de părți sau de asistenții lor* (I.-GH.); ~ la laborator || pl. *asistenți*, toți cari sânt de față la o întrunire, etc.: *asistenții l-au aplaudat cu frenezie* [fr. assistant] germ. Assistent].

asistență, sf. Faptul de a asista || Cei de față la o întrunire, etc.: *a fermecat*

asistența cu discursul lui || Sprijin, ajutor: *nimeni nu le cere nici interconținuturi nici ~* (I.-GH.) || *Asistența publică*, administrațiune publică de ajutor și binefacere [fr. assistance].

††**aslan** (pl.-amuri), sm. Camătă, dobândă: *argintul său nu deade într' ~u* (PS.-SCE.); *să cădeți fie să dai peanțul meu neputătorilor, și deac'am venit eu aș luă al meu cu ~* (VARL.); *care egumen său stareț va ținea cui, sau stupi, sau să dea bani într'u* (DOC.) [cum. astelan].

††**aslan**, sm. Leu [turc. aslan].

****asmă**, sf. *Meh.* Soiu de viță [turc. asma].

***asmă**²... = astmă...

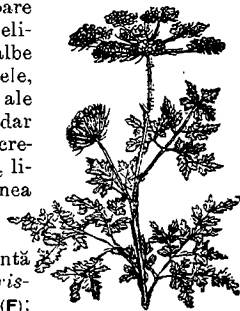
****asmă**³ = azimă.

asmaciuc = asmațuchiu.

****asman, Dobr. Cov.** (HASD.) Berbec sau țap castrat [turc. azman].

asmațuchiu, asmațuiu, sm. (*Bot.*) Plantă

erbacee mirositoare din familia umbeliferelor cu flori albe dispuse în umbel, cu frunzele ca ale pătrunjelului, dar ceva mai mari; crește prin tufșuri, livezi, pe marginea pădurilor și a viilor; se întrebuințează ca plantă culinară (*Anthriscus cerefolium*) (F); fam.: a mânca ~

Asmatuchiu.

(ZNN.), a se păcăli ||

asmațuchiu-măgarului, asmațuiu-măgăresc, plantă erbacee din familia umbeliferelor cu tulpina și ramurile acoperite cu peri aspri plecați în jos; florile albe sau roșietice sânt dispuse în umbel (*Torilis anthriscus*) || **asmațuiu-sălbatic**, plantă veninoasă din familia umbeliferelor (*Anthriscus trichosperma*) [turc. asmaçyk].

asmuță, asmuți (*asmuț*), vb. tr. A întărită căinii să sară asupra cuivă: *ei în loc să facă ca tine, să primească cu dragoste rugăciunea mea, asmuțară ogarii după mine* (ISP.); *să nu asmuță căinii, să nu injure și să nu se bată* (DLVR.) || A alungă pe cineva întăritând căinii asupra lui: *Când treceam gardul cu spini M'asmuțai, mândră, cu căinii* (IK.-BS.) || Prin ext. A întărită pe cineva împotriva cuivă, a-l îndemna să sară asupra cuivă: *când am asmuțit băieții de l-a umflat, strigă cât putea* (CAR.) || Fig. A întărită, a îndemna la vrajă: *asmuță mereu pe tineri tocmai împotriva celor care le vreau bine;*

ci asmutase asupra lui Ștefan pe Tăturii și pe fugitul Petru (ISP.) || Fig. A deșteptă, a aprinde, a atâta o poftă, o patimă, etc.: se înțelege dar că cu moartea Domnului trebuiau acum să le renască nădejzile și să se asmută ale lor nalte râvniri (ODOB.) [muț].

asmutare, asmutire, sf., asmutat, asmutit, sb. Faptul de a asmută.

asmutător, asmutitor, -toare, adj. Care asmută [asmută].

asnoapte, adv. În noaptea trecută [astă + noapte].

***asocia** (asociez), vb. tr. A face, a lua pe cineva tovarăș: *l-am asociat pe el la noua întreprindere* || A pune la un loc, a alătura: *numai o desăvârșită lipsă de gust literar poate - asemenea cuvinte* || vb. refl. A se întovărăși, a se însoți: *se asociază cu toți oamenii fără căpătâiu* || A se lega, a sta alături, împreună, a se împacă: *ideile se asociază într'un mod ciudat în mintea lui; forma aceasta se asociază greu cu coalaltă* [fr. associer].

***asociabil, -ilă, adj.** Care se poate asocia [fr. associable].

***asociare, *asociere, sf.** Faptul de a (se) asocia || Intovărășire, însoțire.

***asociaț, -ată, adj. sm. f. p. asocia** || Tovarăș.

***asociațiune, *asociație, sf.** Faptul de a (se) asocia || *Tovărășie* || (*Filos.*) - *de idei*, fenomen psihic prin care o idee este legată de alta în așa fel încât una din ele deșteaptă în minte pe celelalte [fr. association].

† ***asogă** (asog) ... (BOBB) = soage ...

***asolament** (pl.-ente), sn. (*Agr.*) Șirul, succesiunea în care trebuie făcute semănăturile pe un loc, pentru ca să obținem rezultate mai bune, așa d. e. într'un an se pune într'un loc grâu, în anul viitor locul se lasă ogor, și în celălalt an se pune porumb; avem în cazul acesta un asolament de trei ani [fr. assolement].

***asonanță** (pl.-ante), sf. (*Poet.*) Potrivirea vocale accentuate din cuvintele dela sfârșitul a două sau mai multe versuri; e des întrebuintată, în afară de rimă, în poezia noastră populară și în compunerile vechi poetice, cum este la noi Psaltirea versificată a lui Dosofteiu, și mai des în literaturile străine, cum e cea franceză din evul mediu [fr. assonance].

****asori** (asoresc), vb. tr. și refl. *Maram.* (TPL) A ține, a sta, a se arde la soare [soare].

***asorire, sf.** *Maram.* Faptul de a (se) asori.

***asortă** (asortez), vb. tr. A pune la un loc

lucruri de același fel sau care se potrivește, pot merge împreună: *asorteză revistele și cărțile și pune-le deosebit în rafturi: n'a știut cum să asorteze colorile* || (*Com.*) A aprovizionă un magazin || vb. refl. A se potrivi, a merge împreună: *pălăria aceasta nu se asortează la haină* [fr. assortir].

***asortare, sf. *asortat, sb.** Faptul de a (se) asortă.

***aspect** (pl.-te); sf. Felul în care ni se arată, ni se înfățișează un lucru, înfățișare (în spec. înfățișare frumoasă): *Dunărea liniștită, largă are -ul unui loc frumos poleit de razele soarelui* (VLAH): *după ~ păreau niște oameni săraci; casa n'are de loc -* || Fig.: *am cântărit întreprinderea sub toate -ele și cred că va reuși* [fr. aspect].

aspenchit, sb. (Bot.) (BARC.) = spinarea lupului (*Asplenium filix femina*).

***asperitate, sf.** Asprime || Prin ext. pl. Parte aspră a unui lucru: o *suprafață plină de asperități*; fig.: *trebuie să cauți să înlături toate asperitățile de stil din lucrarea aceasta* || pl. Fig. Greutăți (în sens moral), nenorociri: *trebuie adeseori multă putere de voință ca să învingi toate asperitățile vieții* [fr. aspérité].

aspic¹, sb. (Bot.) = leventică (*Lavandula vera*).

***aspic², sb.** Fiftie care se pune pe lângă fripturi reci, pe lângă unele mezeluri, etc. [fr. aspic].

aspidă (pl.-ide), sf. (*Zool.*) Fel de viperă, năpărcă: *Nu-l vor nice de departe Sălăuzii, s'aidă trudă Ca și aspidă cea surdă* (DOS.); *mai răi și mai cruzi decât farele cele nedumesticite și mânioase și decât aspidole și vasiliscii cei otrăviți și veninați* (MIL.) || Fig. Femeie rea [gr. ἄσπις, ἄσπίδα, sau vsl. aspidă].

***aspiră** (aspir), vb. tr. A trage aerul în plămâni || (*Fiz.*) A trage un lichid într'un tub prin pompă, prin facerea vidului || (*Gram.*) A rosti cu aspirațiune || vb. intr. A fi stăpănit de gândul, de dorul de a dobândi ceva, de a ajunge la ceva: *aspiră tot la lucruri mari; aspiră să capete un loc la Universitate* [fr. aspirer].

***aspirant, -tă, adj. (Fiz.): pompă -ă, pompă** care ridică apa prin producerea vidului || sm. f. Care caută, care năzuiește să dobândească o slujbă, un titlu; - *de marină*, cifer de marină de grad inferior: *un - de marină ce coboară într'o barcă și vine să ne cercărhârțile* (I.-GH.) [fr. aspirant].

***aspirare, *aspirațiune, *aspirație, sf.** Tragere a aerului în plămâni || (*Fiz.*) Ri-

dicare a apei într'un tub prin facerea vidului || Gând, dorință de a ajunge la ceva, de a se ridică: *are aspirațiuni mari* || (*Gram.*) Rostire a unui sunet din gât; *semmul aspirațiunii*, spirit aspru, v. **spirit** [fr. aspiration < lat.].

***aspirat, -ată**, adj. p. **aspiră** || (*Gram.*) Rostit cu aspirațiune: „*h*” este un sunet - **ll** adv. (*Gram.*) Cu aspirațiune: *cuvințele „are, armăsar”, etc. se pronunță în unele locuri -*: „*harc, harmăsar*”, etc.

aspreală, sf. Înșușirea de a fi aspru || **Trans.** *Bih.* (BUD. ȘEZ.) Scrobeală [aspru¹].

aspri... = înăspru... ||** Fig.: *A se - la cineva*, a vorbi răstit cuiva [aspru¹].

asprimă, sf. Înșușirea de a fi aspru || Fig.: *l-ai pedepsit cu prea multă -*; *au început a o muștră și a-i zice cu - să se ducă unde știe (ALECS.)*; *sîntăutea mea prea delicată nu-mi permite să mai suport asprimile de tot felul ale serviciului (CAR.)* [aspru¹].

asprisor¹, -șoară, adj. Cam aspru || Fig.: *- cu sineși, blând și iertător tutuor (JIP.)* || **asprisoară** (pl. -șoare), sf. (*Bot.*) = **turiță** (*Galium aparine*) [aspru¹].

asprisor², sm. dim. **aspru²** (HASD.).

aspru, -ie, adj. Cam aspru [aspru¹].

****asproiu, -oaię**, adj. *Săl.* (TRIB.) Cam aspru [aspru¹].

aspru¹, -ră, adj. (contr. *neted*) Care dă o senzație neplăcută la pipăit, la gust, la auz: *piele aspră; hârtie aspră; vin -*; *apă aspră; sunete aspre*; *Și scoate un - muet ce 'nsuflă oțerire (ALECS.)* || Greu, care te face să înduri multe, să suferi: *iarnă aspră; vânt -*; *e o seară aspră de toamnă (CAR.)*; *Azi abia vedem ce steapă și ce aspră cale: este Cea-țe poate să convie mei înime oneste (EMIN.)* || **iarbă-aspră** (*Bot.*), v. **iarbă** || Fig.: Neînduplecat, rău, sever: *eră bun cărmuitor, ~ cătră aristocrați și blând cătră popor (NEGR.)*; *măsurile aspre și chiar crude luate de Tudor în contra jăfuitorilor nu puteau să aducă nici un remediu (I.-GH.)*; *ne atingeă ochii aspre din partea părintelui Gherman (I.-GH.)*; *să călugări și cu mai aspru petrecere să supuși (DOS.)* || adv. În chip neplăcut (la auz, etc.): *vorbește -* || Fig. Cu severitate, strâns: *pe urmă mi-a poruncit - să rămân acasă (CAR.)*; *își ține copiii prea -* || (*Gram.*) **Spirit** -, v. **spirit** [lat. asper, (-)rum].

†**aspru²**, sm. Monedă veche de argint [ngr. ἄσπρον].

†**aspumă... := spumă... := îndatăș duhul scutură pre el și căzând la pământ tări-luă-se aspumând (BBL.); *asudă și aspumă să zică precum limba ellinească***

iaște din limba șfezască abătută (CANT.).
ăst (pl. *ăști*; gen.-dat. sg. *ăstui*, pl. *ăstor*).
astă (pl. *aste*; gen.-dat. sg. *astei*, pl. *astor*), întrebuințat mai mult în vorbirea familiară = **acest, această** || În legătură cu expresiuni de timp formează loc. adv. ca: *ăst an, (de) astă dată, astă seară, astă noapte* || Pe lângă numele de anotimpuri are înlesul de trecut, precedent: *astă iarnă, astă vară*, etc. [lat. iste].

†**astă** (astau, pf. *astătut*, part. *astătut*), vb. tr. A aduce pe cineva să stea dinaintea cuivā, a aduce la înfățișare: *deci aducându-l pāgāniū il astăturā naintea ighomonului (DOS.)* || vb. intr. A sta: *astătū na dīreapta nișelului (DOS.)* || A apărea în fața cuivā: *și astătând Zachei, dzāsū cătră Isus (DOS.)*; *și deac'am călcat cale de două dzāle, îni astătū înainte ingerul Domnului dzācānd (DOS.)* || A veni la judecată: *mārgānd svāntū la Nicomidīū și astătānd naintea aceluī domn și n'trebāndu-l s'ā dea rāspuns. ū dzāsū (DOS.)* [lat. ad stare].

ăsta (pl. *ăstia*; gen.-dat. sg. *ăstui*, pl. *ăstora*), **asta** (pl. *astea*; gen.-dat. sg. *asteia*, pl. *astora*), întrebuințat mai mult în vorbirea familiară = **acesta, aceasta** || **asta** (pl. *astea*), întrebuințat în înțele general: *astu-i asta, acesta-i lucrul de căpetenie, acum vine partea mai grea; ei, asta e. se zice cuivā care întrebă sau face ceva nepotrivit; ba astu, ba ceia, ba una ba alta: Și lu masă când s'au pus ba dā-i asta, ba dā-i ceiu (SPER.)*; *unu ca astu nu mi s'a mai întāmplat.*

ăstălalț (pl. *ăstălalți*; gen.-dat. sg. *ăstui-lalt*, pl. *ăstorlaltți*), **ăstălalță** (pl. *ăstă-lalte*; gen.-dat. sg. *ăsteilalte*, pl. *ăstorlalte*), întrebuințat mai mult în vorbirea familiară = **ceștălalț** [ăst + alalt].

****astămineață**, adv. *Băn. Oaș.* Asdimineată [astă + dimineață].

astămpăr, sb. Liniște, potolire, alinare: *nu are -*; *nu găsește -*: *umbli d'ancă-telea de colo pînă dincolo și - nu-și mai gāsia (ISP)*; *nu-i dā -* || *Fără -*, necurmat, fără încetare [astămpără].

astămpără (*astămpăr*), vb. tr. A slăbi temperatura unui lucru, a face mai blând: *toarnă puțină apă să mai astămpere dogoarea; nici un pic de adiere nu astămpără arsura (DLVR.)* || A liniști, a potoli: *nenorocirile prin care a trecut în urmă l-au mai astămpărat; vrānd ca să astămpere înfricoșata mănăie a dumnezeoai Palas (GAST.)* || vb. refl. A se liniști, a se potoli: *Ileana a ieșit să se astămpere puțin, în casă gāsia că erā năbuseală (SLV.)* || A sta liniștit, a se

cumini: *astâmpără-te, nu mai umblă înconace și în colo; n'am să mă astâmpăr până nu mă voi duce să-l văd* [v. *stâmpără*].

astâmpărare, sf. Faptul de a (se) astâmpără || = **astâmpăr**.

astâmpărat, -ată, adj. p. **astâmpără** || Liniștit, cuminte.

astâmpărător, -toare, adj. Care astâmpără [astâmpără].

a-stânga (de-), loc. adv. v. **stâng**.

†† **†astar** (pl.-tare), sm. Pânză ordinară: *i se gătită un cal donnesc îmbrăcat peste tot cu un ~ alb* (LETOP.); *să strecuri zama prin ~ curat* (DRĂGH.) [turc. *astar*].

† **†astară**, adv. *Suc. Meh. Băn. Trans. Oaș. Di-seară*: *~ reți cunoaște cum Domnul v'au scos pre voi den pământul Eghiptului* (BIBL.) [astă + seară].

†† **†astaragiu**, sm. (ȘAIN.) Meșter care căptușea cu astar [astar].

** **astăreală** (pl.-eli), sf. (TIKT.) Căptușeală [astări].

** **astări**¹ (*astăresc*), vb. tr. *Trans.* (BARC.) A hrăni.

†† **†astări**² (*astăresc*), vb. tr. (COST.) A pune astar pe o haină, a o căptuși cu astar [astar].

** **astărire**¹, sf. *Trans.* Faptul de a astări¹.

†† **†astărire**², sf. Faptul de a astări².

** **astăură** (*astăur*), vb. intr. *Băn.* A pândi pe cineva spre a-l aștepta, spre a-l vedea, spre a-l prinde [v. *stăură*].

** **astăurare**, sf. *Băn.* Faptul de a astăură.

** **astăvi** (*mă astăvesc*), vb. refl. *Trans.* (BUD.) A sta într'un loc, a zăbovi [v. *stăvi*].

** **astăvire**, sf. *Trans.* Faptul de a astăvi.

astăzi, adv. În ziua în care ne găsim: *~ se simte mai rău decât ieri* || *~ o săptămână*, acum o săptămână; *de ~ într'o săptămână*, peste o săptămână; *de ~ nu voi mai găsi în mine pe sprăjinatorul de până acum* || În zilele noastre, în vremea de acum: *~ populaținea crește mai mult ca altădată fiind mai rari războaiele și mai bune condițiunile igienice* || *De ~, din ziua în care ne găsim: lucrul de ~ nu-l lăsa pe mâine* (prov.); *din zilele noastre, din vremea de acum: arta de ~ nu se mai înteciază pe formulele strănte, pe dogmatismul de altădată* || În ziua de ~, din ziua de ~, în (din) zilele în care trăim: *în ziua de ~ lupta pentru existență întărește energiile; filologia română din ziua de ~ e departe de concepțiunile nestimțite ale filologilor de acum cincizeci de ani* || ... *măine, într'o zi ... într'altă zi: ~ îmi spune una, măine altă; de ~ până mâine, puțin timp* || †† sb. pl.: *astăzile de pururea cu înșelăciune*

petrecându-le, iară demințile de-acia în cepăturile lucrurilor iară părăsindu-le (COR.) [lat. *ista + die*].

** **asteamăt(u)**, adv. *Meh. Tel.* Încet, agale: *Turcii unde-l auzia. Asteamăt s'apropia* (TEOD.); *După ceauș se ducea, și asteamătul călea* (TEOD.).

asteptă (*astept*), vb. tr. A sta într'un loc până să vie cineva pe care vrei să-l vedem, până să vie, să se întâmple ceva: *l-am asteptat de geaba două ceasuri, se vede că a uitat: astept trenul; asteptă cu nerăbdare rezultatul* || A dori un lucru, a fi mereu cu gândul la el, a crede că după oare-care timp se va îndeplini: *niste zile mari ca acestea le asteptă și ei cu mare bucurie tot anul* (CRG.); *am asteptat un cuvânt bun dela el; asteptând milă și cinste de către împărăție pentru slujba ce s'au făcut* (MUST.) || A fi hotărât să i se întâmple cuiva ceva: *nu știe ce-l asteptă* || A da răgaz cuiva să facă ceva: *mai asteptă-mă cu plata* || vb. intr. A sta într'un loc până să vadă pe cineva, să vorbească cu el, a lăsa câțva timp până să se îndeplinească ceva: *spune-i să aștepte afară; să mai aștepte, nu pot să-i dau răspunsul astăzi* || - *la mila cuiă, a nădăjdui în mila cuiă: mai bine să mincești cu mâna ta decât la mila altuia să aștepti* (GOL.) || vb. refl. A crede, a-și închipui că un lucru se va îndeplini într'un anumit fel: *mă asteptam să se poarte astfel cu mine; dela cine nu te aștepti, acela te vinde* || *La sfântu-asteptă, se zice familiar când e vorba de un lucru care n'are să se îndeplinească niciodată: are să-ți plătească lu sfântu-asteptă* [lat. **astectare* < *expectare*].

asteptare, sf. Faptul de a (se) aștepta || *Sală de ~, sală în care se așteaptă la o gară, în localul unei instituții, etc.* || *Ceia-ce are cineva în gând, ceia-ce dorește, ceia-ce plănuește cineva (întrebuințat de obicei la pl.): m'am înșelat în așteptările mele; peste așteptările mele lucrul a ieșit mai bine* || În -a..., lăsând să treacă timp până... în -a unui loc mai bun *primeste ce ți s'a dat*.

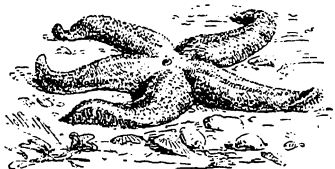
asteptat, -ată, adj. p. **asteptă** || sb. Faptul de a aștepta || *Pe -e*, loc. adv. În așteptare: *Unde ești, bădă, frate, De mă lași pe -e?* (ALECS-P.).

asteptător, -toare, adj. sm. f. Care așteaptă: *și spre aceasta vom fi -i de răspuns* (N.-COST.) [asteptă].

†† **†asteptătura** (pl.-turi), sf. (AN.-CAR.) = **asteptare** [asteptă].

* **asterie**, sf. (Zool.) Gen de zoofite care

trăese prin toate mărilor Europei, afară de Mediterană; se nutrește cu moluște

Asterie.

și sânt vrăjmași cei mai primejdioși ai stridiilor, se mai numesc și stele de mare (F) [fr. *astérie*].

***asterisc** (pl.-*iscuri*), sn. (*Tip.*) Steluța (*) care se pune la unele cuvinte pentru a le distinge de altele sau pentru a trimite, în josul paginii, la o notă ce se raportă la ele [fr. *astérisque*].

așternător, -toare, adj. sm. f. Care așterne [așterne].

așternătură (pl.-*turi*), sf. Faptul de a (se) așterne || Ceia-ce se așterne, așternut: *dă ritelor destul nutreș și oyrinji de -* (FLP.) [așterne].

așterne (*aștern*), vb. tr. A întinde ceva un covor, o pătură, etc.) pe jos sau peste ceva: *așterne un covor pe jos, să nu se strice răpseau;* *unii așterneă veșmențele sule de călcă pri inșe asinul lui Hs.* (VARL.); *și le învătă de așternură pieile la pământ și prostirile deasupra* (DOS.) || Fig.: *așternându-și privirea dornică și nerăbilitoare pe dunga vântită a drumului* (VLAH.) || - pe cineva la pământ, pe jos, a doborî pe cineva lungindu-l la pământ: *Și de parte-l uzvârlia Mort pe jos îl așterneă* (TEOD.); *dând rîcește într'înșii, îi biruiră, și pre mulți așternând la pământ, îi prindă sau se predau ei înșii* (BĂLC.) || - pântecelile la pământ, a atinge pământul cu pântecelile (verb. de cai în goană): *ceata care așternuse pântecelile cailor la pământ sosi în fața multimii* (DLVR.) || - patul, a face patul; abs. *cum îți vei așterne, așa vei dormi* (prov.), cum te porți, cum îți orânduiești viața, așa vei fi răsplătit, cum vei munci, așa foloase vei trage în urmă; - masa, a întinde fața de masă, a pregăti pe masă cele trebuincioase pentru mâncare || ~ cu . . . , a acoperi cu . . . : *vântul de toamnă așternuse cărările cu frunze; așternuse scara dela intrare cu un covor luxos; a așternut strada cu pietre; În zadar și cerul viscole stărnă* *Și cu fulgi prin neguri câmpii așterneă* (ALECS.) || - pe hârtie, a pune pe hârtie, a scrie: *se așează bine în jetul său de mușamă și așterne a mână sigură,*

pe o coală de hârtie ministerială, următoarea compoziție (CAR.); - pe zid, a însemna, a zugrăvi pe zid: *leguni de zugrăvi erau osândiți că să aștearnă pe ziduri toate acele epopee vîntorești* (ODOB.) || - o pără, a pări pe cineva, a face o jălăbă: *Și din gură ce-i spinea. Păra cum își așterneă?* (TEOD.) || - pe cineva, fam. A-l vorbi pe cineva de rău altuia, a-l înfățișa într'o lumină nefavorabilă, a-i face un rău: *lasă, că l-am așternut cu bine* || A pune la cale, a plănuți ceva: *tu te faci bine și etc îți aștern moarte* (SB.) || vb. refl. A se întinde peste ceva, a acoperi ceva: *zăpada s'a așternut peste câmp* || Fig.: *o punte s'așterne peste Slănic* (VLAH.); *drumul s'așterne drept, între două vînduri de pomi, pe malul stîng al Jiului* (VLAH.) || A se ~ pe sedere, a se pune pe stat mai mult timp într'un loc; a se ~ pe mâncare, a se pune tihnit la mâncare: *s'au așternut pe mâncare, tîcărul mulcom* (CRG.); a se ~ pe somn, a se da la somn: *s'a tologit așa îmbrăcat, așternându-se pe somn* (CRG.); a se ~ pe vorbă, a se întinde la vorbă, a sta de vorbă: *sub castani oamenii s'au așternut pe vorbă* (DLVR.); a se ~ pe gânduri, a se confundă în gânduri: *cu mare greu hartorește carul într'o parte, îl oprește în loc, se pune pe proșap și se așterne pe gânduri* (CRG.) || A se ~ la drum, a porni la drum: *după ce-i multumii cu toată înima labei se așternă la drum* (ȘEZ.) || A se ~ pământului, drumului, vîntului, a fuși în goană (verb. de cai, etc.): *te împinge în fuga lor a se așterne pământului ca iarba câmpului la suflarea vîntului* (ODOB.) [lat. *adsternere*].

așternere, sf. Faptul de a (se) așterne.

așternut (pl.-*turi*), sf. Ce se așterne. ce este așternut pe jos: ~ de piatră; *întins la poalele unui colru, se odihnește molcom și străveziu pe largi -uri de nisip* (VLAH.); *întru o gaură s'au făcut eisi - de frunze* (TICH.); ~ de paie pentru vite || Ce este așternut în pat: a fi în ~, a fi în pat, a fi culcat; a face -ul, a face patul; a cădea la ~, a se bolnăvi; *căzut la -, bolnav: biuta maica Eudoxia; bătrînă și căzută la -, n'a știut să-mi spue altă despre Sofiana* (L-GH.) || (*Tip.*) Coalele de hârtie pe care se face potriveala în mașină până a nu se începe tîpărirea [așterne].

***asteroid**, sm. (*Astr.*) Mic corp ceresc care circulă în spațiu în jurul soarelui și care, atras, la anumite epoci, spre pământ, se inflăcărează în trecerea lui prin

- atmosferă, se topește, se sfărâmă, și produce aeroliții și stelele căzătoare [fr. astéroïde].
- ***aștezău!** interj. Salutare, urare de spor la muncă care se spune țesătoarelor sau muncitorilor la câmp: *Luna că țesea, La Luna mergea, Aștezău! că-i da (TOC.); Dacă la plug că venia, Aștezău! la plug că-mi da (TOC.)* [ajute + Dumezeu].
- astfel**, adv. în acest chip: *ți-am spus să procedezi ~ și n'ai ascultat* || ~ de, de acest fel, asemenea: ~ de lucruri nu merită răspuns || *Un ~ de...*, un... de :cest fel: *un ~ de om nu merită altă soartă* || ~ cum, așa, de acest fel cum: *O bătrână ~ cum mă vezi pe mine (PANN)* || conj. Deci: ~ a plecat și nu știu ce s'a mai ales din el || *Așa dar, prin urmare: ~ e hotărât, nu ne mai redem?* [ast + fel].
- ***astiuz**, sb. *Trans.* (VIC.) Unealtă [ung. eszköz].
- ***astmă**, sf. (*Med.*) Boală care se manifestă cu sufocațiuni intermitente [fr. asthme].
- ***astmatic-ică**, adj. sm. f. (*Med.*) Care suferă de astmă [fr. asthmatique].
- ***astrăgăciu**, sb. *Mold.* Unealtă de cizmărie în formă de hârleț ce servește la întins talpa: *iar gazu lu robotind zi și noapte, se proslăvii pe cupțior, între sanuri, calupuri, astrăgăciu (CRG.)*.
- ***astragal**, sm. (*Anat.*) Unul din oasele tarsului || (*Arhit.*) Brâu rotund care formează baza capitelului unei coloane (F) [fr. astragale].

A. Astragal.

- ***astrahan**, sb. Blană de miel din Astrahan (Rusia), neagră, mai rar sură, cu fire crețe și fine: *căciulă de ~; guler de ~*.
- ***astral-ală**, adj. De astre, ce privește astrele [fr. astral].
- ***astrânge** (*astrâng*), vb. tr. *Băn.* A strânge la un loc, a aduna: *astrângea cu găina la mouro (ZNN)*, se zice despre cineva risipitor [lat. astringere].
- ***astrângere**, sf. Faptul de a astrânge.
- ††**astreină**, ††**astrienă** (AN.-CAR.), ††**astriină** (PS.-SCH. DOS)... = **instrăină**... : *roi nemulțămătorilor dă însul vă lepădat și deîn părătina cerului nă astreinat (VARL.)* [străin].
- ***astringent-tă**, adj. Care are proprietatea de a strânge țesăturile organismului || sn. (pl.-ente), substantă care are această proprietate [fr. astringent].
- ***astrolab**, ††**astrolav**, sm. (*Astr.*) Instrument servind la măsurarea înălțimii astrelor || Planisferă a cerului sau a pământului:

astrolav. cinie de aramă sau de lemn în carele drumul stelelor se arată (CANT.) [fr. astrolabe || gr. ἀστρολάβος].

- ***astrolog**, sn. Care se ocupă cu astrologia: *crezând, ca mulți din conțemporanii săi, în înrăvuri misterioase ale naturii asupra omului, în ~i și ghicitori (BĂLC.)* [fr. astrologue].
- ††**astrologhicește**, adv. După metodele astrologiei: *cursul anilor nu numai istoricește, ce încă și astrologhicește foarte curat sămăluind (CANT.)* [astrolog].
- ***astrologic-ică**, adj. De astrologie [fr. astrologique].
- ***astrologie**, sf. Pretinsă știință de altădată care credea că există o legătură între viața omului, între întâmplările de pe pământ și între stele, și că observându-se acestea se poate cunoaște soarta cuivă și prezice viitorul, etc. [fr. astrologie].
- ***astronom**, sm. Care se ocupă cu astronomia: *~ii, adevă a stelelor cunoscutori (CANT.); care toate seamnele în loc bătrâni și ~ii în țara leșească a mare răutăți că sintu acestor țări menii (M.-COST.); de care mulți ~i strângându-se prin alte țări au făcut prognicte ce se va lucră în lume după aceea (N.-COST.)* [fr. astronome] || gr. ἀστρονόμος].
- ††**astronomiește**, adv. După știința astronomiei, cu cunoștințe de astronomie: *om prea învățat în toate învățăturile, așă filosofește, ~, cum și teologhește (N.-COST.)* [astronom].
- ***astronomic-ică**, adj. De astronomie [fr. astronomique].
- ††**astronomicesc-ească**, adj. = **astronomic**: *pre un munte destul de nalt este o casă de observație astronomicască (C.-RAD.)*.
- ***astronomiceste**, adj. După principiile astronomiei [astronomic].
- ***astronomie**, sf. Știința care se ocupă cu studiul corpurilor cerești, cu mișcările lor, etc.: *învățură tot meșteșugul cărții de toată înțelepciunea vmească, gramatica și filosofia, astronomia, geometria (DOS.)* || ~ **matematică**, parte a astronomiei care se ocupă cu corpurile cerești || ~ **fizică**, parte a astronomiei care se ocupă cu constituțiunea fizică a corpurilor cerești [fr. astronomie || gr. ἀστρονομία].
- ***astru** (pl.-tre), sn. Corp cerese, stea [fr. astre].
- ††**astrucă** (*astruc*), vb. tr. *Olten. Tr.-Carp.* A înmormânta: *și bolnăvindu-se au ezit și ea den lume pre urma părinților săi și au astrucat-o în mânăstirea Slatina*

(GR.-UR.): *i-au astrucat în ograda de dinaintea curții* (SB.) || *Olten. Băn.* A acoperi, a înveli [lat. *astruicare < astruere].

****astrucământ** (pl.-*minte*), sn. *Băn. Serb.* = astrucuş [astrucă].

†**astrucare**, sf. *Olten. Tr.-Carp.* Faptul de a astruca, de a înmormânta || În mormântare || *Olten. Băn.* Faptul de a astruca, de a acoperi.

†**astrucat**, sb. = astrucare [astrucă].

****astrucătoare** (pl.-*tori*), sf. *Băn.* (AN.-CAR.) Acoperământ [astrucă].

****astrucuş** (pl.-*uşuri*), sn. *Meh.* Acoperământ la casă [astrucă].

astupă (*astup*), vb. tr. A pune ceva într'o spărtură, într'o gaură, într'o crăpătură, a o închide pentru a nu lăsa să treacă ceva prin ea: *astupă gaura dela uşe; astupă crăpăturile dela fereastră să nu rie frigul* || A pune un dop: *astupă sticla* || A-şi ~ *gura, nasul, urechile; ~ gura cuiwă*, a împiedica pe cineva să mai vorbească, a nu-l mai lăsa să vorbească: *i-am astupat gura şi n'a mai zis nimic; gurile se pot ~, dar ideile nu pot fi omorite* (I.-GR.) || *gura lumii nu-mai pământul o astupă* (prov.); a-şi ~ *gura, a tăcea*, a nu mai cârâi: *pentru ca hronicul nostru credinţa să-ş plinească şi băsnătorii gura să-ş astupe* (CANT.) || A acoperi cu ceva, a ascunde sub ceva: *astupă-ţi faţa, să nu te recunoască; astupă-ţi ochii să nu între praf*; fig.: ~ *ochii cuiwă*, a-i lua vederea, a-l orbi: *lăcomia astupându-i ochii, după peşti fără sine alergând* (CANT.) || A acoperi prin îngrămădirea de ceva într'un loc: *începe a buia, pe urmă o dă în frig şi ninsoare cum se cade şi într'un buc ne astupă oalea* (CRG.) || A face să nu se vadă, a ascunde: *zestrea toate le astupă* (PANN); *Poteceau prin păduri, Care merg haiduci pe ea* *Erunza le-astupă urma* (GR.-N.); *puberea în ceriu spulberă şi cu neguri în prav liminoase razele soarelui astupă* (CANT.) || †† A face să nu se audă: *u trântorilor ulete a albincilor sunete astupă* (CANT.) || †† A face să se uite: *se umplu de mare bucurie unde auzi acea veste, gândind că-şi va astupă greşala lui ce făcuse prinzând pe Turculeţ* (NEC.) || vb. refl. A se închide (vorb. de o spărtură, de o crăpătură, etc.) [lat. *adstuppāre < stuppā].

****astupătoare** (pl.-*tori*), sf. Capac [astupă].

astupător, -toare, sm. f. Care astupă || [astupă].

astupătură (pl.-*turi*), sf. Faptul de a (se) astupa: *ceia-ce s'a astupat* [astupă].

astupuş (pl.-*şuri*), sn. Ce se întrebuinţează pentru a astupa ceva, dop [astupă].

***astuţie**, sf. Vicleşug [lat. astutia].

***astuţios, -oaşă**, adj. Viclean [fr. astucieux].

asud, sb. Sudoare: *Vine Barbul dela plug Cu doisprezece boi la jug, Cu trupul plin de ~* (TEOD.) || Năduşea animalelor care se lipeşte de lână, de păr (PTR.) || (*Bot.*) **asudu-calului** = **osu-iepurelui** (*Ononis hircina, O. spinosa*) [asudă].

asudă (*asud*), vb. intr. A se acoperi de sudoare, a năduşi: *am asudat de atâta alergătură; mi-au asudat mâinile; a nu ~ de ceva*, a nu-i păsa de ceva, a nu-şi face inimă rea de ceva; ~ *sub limbă* (ZNN), se zice, în bătaie de joc, de cei cari se vaită că au muncit mult, pe când de fapt nu au făcut nimic; *a-i ~ ureche pentru ceva* (ZNN); se zice când aşteptăm o veste cu nerăbdare || Prin ext. A scoate umezeală, a lăsa aburi: *tavanul trozneşte şi zidurile asudează* (DLVR.); *aburii se ridică molatic în tavan de pe mămăliga ce asudă pe fund* (VLAH.) || Fig. A munci din greu pentru a căpăta ceva, pentru a ajunge la ceva: *încăi ştiu c'or petrece o vicaţă mai bună; n'or asudă ca tatăl lor să-şi scoată pâinea din pământ* (NEGR.); *neburul nu asudă nici la deal nici la vale* (prov.) || A-şi da toată silinţa, a osteni mult: *iaste altul atocma acestuia lunatec carile asudă şi aspumă să zică precum limba ellinească îste din limba sferască abătută* (CANT.) || †† vb. tr. A face să indure multe, a face vicaţă grea cuiwă, a căzni: *mai apoi, de i-au şii supus sub jugul lor, de câteva ori i-au asudat, rocoşindu-se* (GR.-UR.) [lat. assudare].

asudare, sf. Faptul de a asuda.

asudaţ, -ată, adj. p. **asudă** || †† Fig. Tre-cut prin multe necazuri, încercat: *de căi mai multe şii mai departe şii de ţări mai streine şii mai late mui ~ şii mai zbuciumat sânt* (CANT.) || **asudaţ**, sb. Faptul de a asuda.

asudător, -toare, adj. Care face pe cineva să asude, care scoate năduşală [asudă].

asudătură (pl.-*turi*), sf. = asudare [asudă].

asudeală (pl.-*eli*), sf. (POL.) Sudoare [asudă].

***asumă** (*asum*), vb. tr. A lua asupra-şi: *îmi asum toată responsabilitatea* [fr. assumer].

***asumare**, sf. Faptul de a-şi-asuma.

****asună** ... *Trans.* (BUD.) = sună ...

asunătoare (pl.-tori), sf. (*Bot.*) = **pojar-niță** (*Hypericum perforatum*) [**sună-toare**].

***asungă** (*așung*), vb. tr. *Mf.-Ap.* (FR.-CDR.) A lovi.

asupra, prep. (constr. cu genitivul), **asupra** (des întrebunțat în limba veche, păstrat astăzi mai ales în construcțiunile cu pronumele aton: *asupra-mi, asupra-ți, asupra-i, asupra-și, asupra-ne, asupra-vă, asupra-le*) || 1° (arată locul, direcțiunea) †† *Pe: blestemat tu den toate dobitouele și den toate hiarule câte sânt asupra pământului (BIBL.); îi duceă goli și descultă, numai câte cu un sucman rîu asupra-le (LETOP.); (așezat, pus) peste: asupra acestor canaluri sânt 360 poduri de piatră boțite, pe supt care trec slobod luntrile (C.-RAD.); (a pune, a arunca, a asvârli, etc.) peste: așu grăește Adonă: iută eu aduc asupra-vă duh de riată (DOS.); Și-am svârilit asupra-ți, crudo, vîlul alb de poezie și palorci tute raza inocenței eu i-am dat (EMIN.); nîruind copaci cei înfînăți asupra lor, multă oaste leșcască au perit (GR.-UR.); aceste descoperiri aruncă o lumină vie asupra vieții noastre din trecutul cel mai îndepărtat; (a-i veni, a-i cădea, etc.) peste (vorb. de un neceaz, o nenorocire, o primejdie): s'au sfătuit cu toții ce vor face de acea nevoie ce le venise asupra (GR.-UR.); acolo plîngere și tînguire eră pentru multă scorbă ce le renise asupra-le (GR.-UR.); atătea nenorociri câte au căzut asupra lui l-au demoralizat de tot; văzînd atăta primejdie ce vinise asupra lui (CANT.); unii s'au făcut oameni rîi și tâlhari de mare nevoie ce li eră asupra (N.-COST.); (a trimite) peste (vorb. de o pedeapsă cerească): curîndă vreme le trimise Dumnezeu o-sîndă asupra, de luavă și ei plată cu sabie (GR.-UR.); (a face o acțiune dușmănoasă, a fi cu dușmănie) împotriva: văzînd atătea tiranii ce făcea Atila asupra creștinilor (N.-COST.); acest Deșie împărat mare goană au atățat asupra creștinilor (N.-COST.); un împărat craiu al lor ce-l chemă Iovan eră cu mare vrăjmășie asupra Grecilor (DOS.); (a merge, a porni, a purcede, a se ridica, a veni, etc. cu oaste) împotriva: s'au dus de acolo asupra Rîmului prădînd și arzînd (N.-COST.); merse asupra lui cu războiu, îl bătî și puse în loc pe fiul celui împărat (ISP.); la al patruie an a împărăției sale au purces Traian asupra Dachiilor (N.-COST.); veni veste la împăratul că vrăjmașii lui cu oștire și mai mare s'au*

ridicat asupra lui (ISP.); după cum au obiceiul craii și împărății de dau ceste când se rădică cu oști unul asupra altuia (MUST.); văzînd Gotii un norod groznic, cumplit și mult venind asupra lor (N.-COST.); năvăliră cu o puternică oștire asupra Moldaviei și Țării-Românești (BĂLC.); (a se arunca, a sări, a năvăli cu mînie, cu dușmănie) peste, pe, spre, la, împotriva: s'a aruncat asupra lui și de nu-i veniam în ajutor îl omoră; a sărit asupra mea să mă lo-rească; un lup cu niște ochi turbați și sgăiți se năpusti asupra ei (ISP.); (a îndreptă o armă, a arunca cu ceva) în, spre, împotriva: a tras asupra mea, dar nu m'a nimerit; îndemnînd și pe seimeni a vîrsă focul asupra Leșilor și a Cazacilor (MUST.); asupra acestui oraș s'au aruncat cele dintăi obuze turcești în primăvara anului 1877 (VLAH.); (a cărți, a se jelu) împotriva: să nu strige asupra ta cătră Domnul și va fi întru tine păcat (BIBL.); începură a băgă multe hule asupra lui Ferhat (BĂLC.); văzînd împăratul cele ce scriă pușu din Nălistra la dănsul cu pără asupra Ducăi-Vodă (N.-COST.); (a-și îndreptă, a-și ațînti ochii, privirile) spre, la: ei simțiau că asupra lor în clipa aceea stău ațîntite privirile duioase și increzătoare ale unui popor (VLAH.); areă niște ochi sgăiți de lovia pe om fulgerătura când se uită asupra-i (ISP.); (a-și întinde autoritatea, a avea putere) peste, pe: scîpă dară fetele dela robie și le lăsă pacinică stîpînirea asupra grădinei (ISP.); întinzînd cuprinsul său și asupra acelei împărății (ISP.); n'aveă nici o înrăurire asupra lui || (Exprimănd o acțiune reciprocă) Față de, către (cu privire la firea, la persoana cuivă): n'an nici o înrăurire asupra lui; clima influențază mult asupra firii cuivă; a făcut o bună, o rea impresie asupra mea || 2° (arată obiectul de care se vorbește, despre care se scrie, etc.) despre, cu privire la: nu ne-am putut înțelege asupra acestei chestiuni; a scris un studiu asupra versificațiunii populare; m'am îngelat asupra caracterului său || A luă asupra-și, a luă pe seama, pe socoteala sa: iau asupra-mi toată paguba; nu pot luă asupra-mi răspunderea celor întîmplate || †† *Asupra de*, loc. prep. Mai sus decăt: înrema ce înraltă asupra de ceriu (CUV.-BĂTR.); mai presus de: sîntem dator pe el asupra de toată făptura a iubi (COR.); asupra de aceea, afară de aceea, pe lângă aceea: asupra de aceea

roiu întorce fața mea în alecunul vostru (CUV.-BĂTR.); *asupra de*, împotriva: nu-i trăgea inima pe Munteni și pre ai noștri să meargă creștin asupra de creștin (M.-COST.). †† *Pre asupra de*, mai sus decât: că se luo mare curiștă a tu pre asupra de ceriu (PS.-SCH.) †† *De asupra*, loc. prep. De pe, de peste: atunci boierii toți au multămit lui Dumnezeu că l-au rădicat de asupra-le, părându-le bine tuturor (MUST.) † *De-asupra*, v. **deasupra** † *De asupra*: iură eu mă voi duce cu această haină ce am asupra unde nimeni mă va ști (PAL.) †† *Mai asupra*, mai mult: mai asupra de cumu-ț iaste putearea și agonășita să nu cheltuești (CIP.) † (cu asupra, loc. adv. Cu prisos, peste cât trebuie, cu dobândă: pentru care fapte apoi Duca-Vodă și-au răsplătit cu asupra de pre Ursachi (MUST.); curine-ți-se fie să dai argintul mieu târgarilor și să riu să-mi fi luat al mieu cu asupra (COR.) † *Mai cu asupra*, †† *mai cu (de) asupra*, mai mult, mai din belșug, peste așteptarea cuivă: trebuia ieșii din mâna lui mai cu asupra decât din ale celorlalți argați (ISP.); cele ce gătiă Domnul muntenesc lui Mihai-Vodă toate asupra lui i-au venit încă și mai cu asupra (MUST.) †† *Fourte*, mult cu asupra (MARD.), foarte mult, peste măsură [lat. ad-supra].

†† **asuprare** (DOS.) = **asuprire**.

asupreală (pl.-eli), sf. Luare pe nedrept de bani, de dări, etc.: făcându-le multă și luându-le mai mult de cum au fost obiceiul (PRAV.-MAT.) † *Camătă* (MARD.). Apăsare, împilare, nedreptate, silă, violență: făcea multe asuprele boierilor și țării mari greutăți făcea (N.-COST.); Mamomul învață să apucăm și să luăm cum putem, și cu strămbul și cu - și cu năpaste (VARL.) [asupri].

asuprelnic, ică, adj. (CIE.) Care asuprește [asupreală].

asupri (asupresc), vb. tr. A apăsa, a împila, a nedreptăți, a prizoni: să nu asuprești pe cel sărac, că și tu ca el mâine vei fi sărac (GOL.); țărani îi spuseră cum îi nedreptătește păcălăbul, cum îi asuprește și jupuește, cum le ia biruri afară din cale (ISP.); au început iurăși a silii pre boieri și pre toată țara și-i asupri cu dăjdi (MUST.) †† *A silii*: Truian dobândind biruința și pacea cu de-a silu și după voia lui să primască asuprintul-l, luat-au cu sine și pre solii lui Decheval (CANT.) [asupra].

†† **asupriciune**, sf. Apăsare, împilare, nedreptate: pentru multe răutăți și asu-

priciuni ce făcea țării, cu scâră mare împărătească, de domnie s'au lipsit (M.-IST.); *sculatu-se-au niște boieri cu pără și cu mare* -, împresurându-i moșile și satele (IRG.) † *Luare nedreptă de bani*, despuiere: cu rele amă sânt acealea lucruri: necurăția, chinul rănirii ceata reaoa și -a, camăta (COR.) † *Mai cu* -, mai mult decât se cade, peste măsură de mult, cu camătă: preotul de va face, de va lua mai cu - sau răpiri acela să se părăsească de această și să se po-căiască (PRAV.-GOV.) [asupri].

†† **asuprință** (pl.-ințe), sf. (POL.) = **asuprire** [asupri].

asuprire, sf. Faptul de a asupri † *Împilare, nedreptate, prigonire: dreptatea ceare ca nimării cât mai mică - să nu-i facem* (TIGH.): nici o - mai rea ca -a celui mai de aproape (GOL.); n'asteptă să-i zică de două ori, atât de bueros merge el să stărpească asupririle (ISP.).

asuprit, -ită, adj. sm. f. p. **asupri** †† *Siliu: de a lui bună voce, de nime nevoit nici -* (formulă obiceiuită în documentele vechi pentru a arăta că cineva singur s'a înțelea cu altul, a convenit asupra unui lucru) †† *Mai mult decât trebuie, din belșug: să fugim amă de betie și de mâncare -ă* (COR.).

asupritor, -toare, adj. sm. f. Care asuprește: această alcătuire este asupritoare pentru stăpânii moșilor (ACT.-LEG.): -ul din sân îți fură (GOL.); celu ce-și va încuia ușa casei sale pentru să nu între cel asuprit, să scape den mâna iului. să să cearte după cum va fi voia giudețului (PRAV.-LUP.) [asupri].

†† **asupritură** (pl.-turi), sf. (HABD.) = **asupreală** [asupri].

a-surda (de-), loc. adv. v. **surda**.

asurzi (asurzesc), vb. intr. A pierde auzul: a asurzi în urma operațiunii pe care i-a făcut-o † *Prin ext.* A fi ca un surd, a se buimăci, a se zăpăci din cauza unui șgomot prea mare: măi Michidutu, când oiu chiuu cu ai să asurzești și au să-ți sară creierii din cap (CRG.); *Asurzării ca surdul de gâlceavă multă* (e făcea asupra-mi, gura-mi stătă mută (DOS.) † vb. tr. A face să-și piardă auzul † *Prin ext.* A buimăci, a zăpăci pe cineva din cauza unui șgomot prea mare: te asurzi au strigătele și șgomotul ce făcea multimea de oameni și de argați (ISP.); țipă din năiu așa de tare încât trebuia să-ți pui mâinile la urechi dacă voiai să nu te asurzească (ISP.) †† vb. refl. A pierde auzul: și-ți voiu legă limba și te vei asurzi (BIBL.) [surzi].

****asurzime**, sf. (BUD.)=surzime [asurzi].

asurzire, sf. Faptul de a surzi || **Surzime**: și acia se desfacă -a lui și se deslegă boala limbii lui (COR.).

asurzitor, -toare, adj. Care asurzeste: e un sgomot ~ pe străda aceasta; cu buburii asurzitoare stâncile începură a se rostogoli din înălțimi (VLAH.) [asurzi].

****asvântă . . . = svântă . . .**: să pue albiturile să se asvântă (SLV.)

asvârlii (asvârl), vb. tr. A arunca ceva cu multă putere, cu mare repeziciune: nu mai asvârlii pietre, să nu lovești pe cinecă; cine-a asvârlii buzduganul ăsta mai tare în sus, ai acelaia să fie banii (CRG.) || A da la o parte, a lepădă ceva de care nu mai avem nevoie: asvârle hârtiile acelea în foc || A îndepărtă ceva dintr'un loc printr'o mișcare violentă, a duce un lucru dintr'un loc într'altul izbindu-l: furtuna a asvârlit barca la mul || Fig.: asvârli aceste trei țări în valuri și în nenorociri cumplite (BĂLC.) || vb. intr. A arunca cu multă putere, cu mare repeziciune: nu mai asvârlii cu pietre; de multe ori la dicium cu buzduganul asvârlia în oamenii cei cino-rozî (NEC.); cât ai asvârlii cu . . . la o depărtare. la o distanță pe care o poate străbate un lucru asvârlit cu putere || A lovii cu picioarele: nu te apropiu de cul, că are obicei să asvârle; iepele asvârliau din copite de svântă nude loviau (ISP.) || vb refl. A-și da drumul pentru a cădea într'un loc: s'a asvârlit de pe fereastră, dar a scăpat cu vieată || A sări: s'a asvârlit pe cul și a luat-o la goună || A da năvală, a se năpusti, a sări asupra cuivă: s'a asvârlit asupra lui, dar nu l-a putut lovii || A se vărsă (vorb. de un râu): Polatiștea vine limpede și grăbită și se asvârle în Jiu (VLAH.) [vsl. vrălitii < vrălii, comp. sârb. vrljiti].

asvârlire, sf. Faptul de a (se) asvârlii.

asvârlit, sb. Faptul de a (se) asvârlii || **asvârlită** (pl.-ite), sf. Distanța parcursă de un lucru care a fost asvârlit: nu eră departe casa bătrânului. numai aci, în apropierea oborului. două asvârlite dela Calea Moșilor (SLV.) || **de-a-asvârlita**, loc. adv. Joc de copii, când se asvârle cu mingea, cu fructe. etc.

asvârlitor, -toare, adj. sm. f. Care asvârle [asvârlii].

asvârlitură (pl.-turi), sf. Faptul de a (se) asvârlii: calul de sărituri și de asvârlituri nu s'au ogoit până nu l-au aruncat de pe sine gios (CANT.); rirulul meu în jocul de arșice și în asvârlitura de pietre

pe deasupra bisericii (I.-GH.) || Distanța străbătută de un lucru care a fost asvârlit: mai e ca o - de hăt până în sat: o - de piatră [asvârlii].

††**at**, sm. Armăsar, cal frumos: vrând să se sărute cu Agasi de pe cai, s'au tulburat ații lor, și sculindu-se ații în două picioare; au lunecat calul Domnului (E.-KOG.) (v. hat) [turc. at].

ață (pl. ațe), sf. Fir de bumbac, de cânepă, de in, etc. cu care se coase, se brodează, se împletește: ~ de cusut; ~ subțire, ~ groasă; fir de -, mosor de -, ghem de -; ~ albă, ~ colorată || Ori-ce tort răsucit, sfoară, frânghie: au tăiat ațele cortului asupra lui Ștefan-Vodă și acolo cu multe rane pătrunzându-l în omorît (GR.-UR.); ațele opincii, legăturile dela opinci, tărșane; ațele itelor, v. ițe || Loc. prov.: până într'un (sau până la un) cap de -, până la cea din urmă fărâmă, fără a lăsa (afară) nimic: au rădicat tot ce au arut din curte, de au încercat și bucate și rinul și grăul până într'un cap de -, de au lăsat numai piatră sacă (N.-COST.); mâncat-au tot, și pâne și dobitoc, și au făcut tot până la un cap de - (NEC.); i-au scris tot ce au arut prin carele lui, până într'un cap de - (MUST.); nici un cap (sau capăt) de -, nici cât un fir de - (PANN), nici cel mai mic lucru, nimic: să nu aibă voie nici u-i scădea, nici u-i adăugi, nici să vândă nimăru un cap de - (E.-KOG.); numai vărul-meu Ioan Mogorocea, fecior de gospodar cinștit, nu luase nici un capăt de - (CRG.): se ține într'o - (sau într'un fir de -), stă numai într'un fir de -, e gata să se prăpădească, abia se mai poate ține: Dar a omului vieată, după cum singur spuneai, Se ține într'un fir de - și se rupe gând când n'ai (PANN); vărzu ăla că nu e glumă, că-i sta vieața numai într'un fir de - (ISP.); vieată cârpită cu -, train plin de necazuri, vieată prăpădită: zile înșirate cu - (ISP.), zile trecute fără nici o mulțumire, fără nici un folos. vreme pierdută; mai mult ~ decât față, se zice despre o îmbrăcămintă sărăcăcioasă, haine roase, sdrențuite; nu face ața cât fața (PAMF.), prea multă trudă pentru un folos de nimic: cusut cu - albă, care se poate ghici lesne (vorb. de o aluziune răutăcioasă, de o minciună grosolană): din fir până în -, dela început până la sfârșit, până în cele mai mici amănunte: cercetând noul împărat află sărăceniă pricinii din fir până în - (ISP.); a-l trage ața la . . . , a-l împinge soarta, fatalitatea, a nu se putea împotrivi soartei: pasă-

mi-te îl trăgea ața la ursita lui (ISP.); sta ascunsă până ce-și potoliă foamea cu vre-un drumeț pe care-l trăgea ața la moarte (ISP.); nu întinde ața că se rupe, nu împinge lucrurile prea departe, nu căută a trage foloase peste măsură, că s'ar putea să pierzi totul; unde e ața mai subțire acolo se rupe, necazurile cad mai adesea pe cei slabi, cei nevoiași mai adesea sânt păgubiți || Ața zidarului, sfoara pe care o întinde zidarul spre a putea lucra zidul drept || *Ca pe ~*, de-a-dreptul, în linie dreaptă: *tot fealiul de pomăt roditorul și tot copacul frunzos și umbros, de-a-rândul, ca cum pre-de-a-dreptul frumos odrăslia* (CANT.); de aci: a merge ~, a se întinde ~, a trage ~, a merge, etc. de-a-dreptul, fără înconjur, în linie dreaptă: *recuțetele ascultării porunca împărătească și merseră - la casa Turcului* (RET.); *nu merseră mult și zări fum gros înaintea lui și trase - într'acolo* (RET.); *acea măiestrită soasă care din grădina delu capul Podului-Mogoșoaii se întinde - până la bariera Ploieștilor* (ODOB.) || Fricel care se desprinde de pe păsturile plantelor leguminoase, ca bobul, fasolea, mazărea, etc. || Fricel, fibră de carne || (Anat.) *Ața limbii*, pielea care leagă partea dedesubt a limbii de părțile inferior al cavității bucale (v. *limbă*) || *Ața cuțitului*, firul de oțel care se desface de pe tăișul cuțitului când se ascute mult: a scoate ața cuțitului || (Bot.) *ața-apei*, *Bân*. Mușchiu care crește dela 4-10 cm. înălțime, formând tufe întinse de o culoare verde-gălbui; se găsește pe marginea pâraielor și izvoarelor, în câmpiile mlăștinoase și pe stânci umede (*Mnium fontanum*) || (Bot.) *ața-apei* = *mătasea-broaștei* [lat. a. c. a.].

***atac** (pl.-acuri), sm. (Mil.) Năvală, lovire (mai adesea neașteptată) a dușmanului prin care se începe o luptă: ~ neprevăzut: a începe -ul, a respinge -ul || (Mil.) Lovituri îndreptate împotriva unei cetăți, unui loc fortificat, asalt: *zidurile cetății au rezistat la cele trei -uri ale dușmanului* || Fig. Lovitură dată cinei, renumelui cuivă, insultă, ocară: *nicăi nu se gândia să respingă -urile acestor critici invidioși* || (Med.) Izbucnirea fără veste a unei boale: a avut un - de apoplexie: ~ de nervi || (Med.) Oțică: a murit de ~; a dat în ~ [fr. attaque].

***atacă** (atac). vb. tr. A da năvală asupra vrăjmașului, a sări asupra cuivă cu armele, a lovi pe neașteptate: *i-a atacat*

pe la spute pe când se retrăgeau cu prăzile lor; *l-a atacat o ceată de tâlhari pe când trecea prin pădure* || Fig. A lovi în cineva, în ceva, cu vorba sau cu scrisul, a atinge cineva, renumele cuivă, a critica pe nedrept: *îl atacau cu înverzământ prin gazetele lor și el nici nu se apără; încapură în scrierile lor să atace religionei; nu s'au sfîit să atace memoria tatălui său* || A sdruncina, a dărăpăna: *munca fără preget și lipsurile i-au alicat sănătatea* || (Jur.) A căută prin judecată să nimicească un act contestându-i validitatea: ~ un testament || A roade, a mânca, a strică: *rugina atacă fierul; tăciunele și mătura atacă grâul* || vb. refl. (Med.) A căpăta oțică, a deveni oțicos [fr. attaquer].

***atacabil,-ila**, adj. Care se poate ataca: *această scriere nu e -ă; testament -* [fr. attaquable].

***atacare**, sf. Faptul de a (se) ataca.

***atacat,-ată**, adj. p. atacă || (Med.) Oțicos.

***atăgârță** (atăgârț), vb. tr. A atârna: *Dumnezeu are două scări cu câte un cap rărit în pământ și cu altu atăgârțate d'ul șaptelea cer* (JIP.) [tăgârță].

***atăgârțare**, sf. Faptul de a atăgârță. ††**ataman**, sm. Căpetenie a Cazacilor: *au șezut Timuș aicea în Iași cu usaulii, polcornicii și -ii săi* (M.-COST.); *călare pe un cul sprinten născut în stepele Ucrainiei, prezent a unui junc - de Cozaci* (NEGR.) [rus. atamanan].

††**atașapoc** = **otapoc**: și atunci vei căuța a scoate -ul din ochiul fratelui tău (BIBL.).

††**atârdisea**, ††**atirdiseală** (pl.-soli), sf. (Jur.) = **atârdisire**.

††**atârdisi** (atârdisesc), ††**atirdisi** (atirdisesc). vb. intr. (Jur.) A da ceva mai mult peste prețul oferit de altul pentru un lucru ce se vinde la mezat: *aveci ce atirdisește la o bicitație nu poate pe urmă să se căușcă, ci rămâne îndatorit și primească lucrul* (COD.-CAL.) || vb. tr. = **adjudecă** [ngr. ἀπογοῖζω < turc.].

††**atârdisire**, ††**atirdisire**, sf. (Jur.) Faptul de a atârdisi.

††**atârdisitor**, ††**atirdisitor**, sm. (Jur.) Cel ce atârdisiște: *dacă averea atirdisitorului nu va ajunge spre împlinirea pretului* (COD.-CAL.) || = **adjudecatar** [atârdisi].

atare, pron. adj. indef. inv. (rar pl. m. f. atari) Așa un(ul); așa fel: *fusesse ales primar și ca - făcea toate după placul lui; nașul său Român și ca -, ospătarnic ca tot Românul, mai ales cu fiii săi. îl pofti la cină* (RET.); *nu mi-a plăcut*

nici-dată să am de a face cu ~ oameni; în ~ împrejurări îi veniă greu să stea de-o parte; ce ți-au făcut tie acest nărod, cum ~ mare păcat ai ațut pre inși (PAL.) || † **Trans.** Vre-un(ul), oare-care: să va împunge boul pre ~ bărbat u muiare (PAL.); văzură că de bună seamă e copil mic care crezură că ~ blăstămată l-a aruncat (RET.) [lat. *eccum talem*].

atârnă (*atârni*), vb. tr. A prinde, a acăță de ceva ridicat, de un cuiu, etc. capătul de sus al unui lucru, sau sfoara, baiera, etc. de care e legat un obiect, în așa fel ca obiectul să spânzure în voie: și-a atârnat hainele în cuiu; Sfința-sa și-a atârnat la piept o cruce mare de lemn legată cu sfoară grosă de căneapă (CRG.); atârni toba de gât și, legându-se călare, începe să bată toba cu o mână și să sufle în trâmbiță (CAR.); situ când e nouă n'ai unde s'o atârni (PROV.), un lucru nou e păzit cu mare îngrijire, se zice și despre cineva nou venit într-o casă, într-o slujbă, pe care cauți să-l menajezi cât mai mult în cele dintâi zile; ~ cuivă un ponos de coadă, a scoate cuivă o poreclă pe care n'o merită, a-i scoarni niște năravuri pe care nu le are: nu eră asă căscănuț flăcăul-acesta și pe nedrept îi atârnuu de coadă acest ponos călății arăți din sat (ISP.); îi atârni belciugul de nas (loc. prov.), îl poartă după plac, se face stăpân pe dănsul și-l învârteste cum îi place: îi atârni lingura de gât (loc. prov.), se zice despre aceia cari vin prea târziu la masă; ~ cuivă pielea în pod (loc. prov.), a se ține de cineva până la moarte (ZNN.) || vb. intr. A fi prins, acățat, așezat (vorb. de un lucru) într'un loc mai ridicat, în așa fel ca marginea de jos sau capătul dedesubt al lucrului să spânzure în voie, a spânzura, a sta spânzurat: de inimă căruței atârnuu păcornița cu feleștiocul și posteuca, care se izbiau una de altu când mergea căruța (CRG.); dealungul prispelor atârni pe culmi celinți vârgute, cămăși înflorite, scurteici și zărleci cusute cu pături (VLAH.); balcoane rușinate de care atârni vrejuri uscate de icleră (VLAH.) || Fig. A sta spânzurat, gata să cadă: nori negri atârnuu amenințatori deasupra capetelor noastre || A cântări, a se lăsa mai greu într'o parte (la cântar): puindu-le în câmpănă, se pără că atârni mai mult vorbele femeii celei îmbrăcate în alb (ISP.); dreptătea săracului nimic nu atârni, că-i foarte ușoară (GOL.); trei oca i-atârni buza (loc. prov.), e bosumflat || A sta ple-

cat, a se lăsa greu într'o parte: îi atârni capul într'o parte || A se târi, a ajunge până la pământ, a fi nepotrivite pe trup sau rău purtate (vorb. de haine): atârni hainele de pe el || Fig. A zăcea, a sta culcat: mă scoală și pe mine, că de, cu aș mai atârni, mai al's când se întâmplă de mui stau seara (GR.-N.); vezi, el atârni ca porcu 'n strat (GR.-N.) || Fig. A se da lenii, a se lenevi: nu mai horcăți cu atâtea poftă, nu mai atârniți să vă dea toate mură 'n gură stăpânirea (JIP.); la sculare, nevetele și fetele n'atârni, sânt mai vioi ca flăcăii (JIP.) || Fig. A fi supus unor anumite împrejurări, a depinde: dela astu atârni soarta ta de față și viitoare (NEGR.); izbânda lui atârni de o mulțime de împrejurări || Fig. A sta în mână, în puterea cuivă, a fi supus cuivă, sub stăpânirea cuivă: îi observe că atârni dela el cu să nu fie numit (I.-GH.); cată 'n juru tău și nu mui atârni la mână și la roia altuia (JIP.) || vb. refl. A se prinde, a se apuca de ceva ținându-se vartos cu mâinile sau trăgând tare în jos: s'a atârnat de crenșile copacului; asă îngină în fundul întinericului Kalmca, atârându-se de lanțurile foulcelor (DLVR.) || † Fig. A șovăi: Turcul schimbă șocoteala păcii cu Rusia și începă a se atârni (HARD.); ~ de azi până mâine (ZNN.), a fi nehotărît, leneș.

atârnașe, sf. Paptul de a (se) atârni || Supunere, lipsă de libertate deplină: ai să-ți osândești copilul la o vecinică ~ (NEGR.); starea de ~ și de supunere desăvârșită în care se aflau cultivatorii (BĂLC.). **atârnat, -ată**, adj. p. atârni || Plecat în jos: că un cățel cu urechile ~-e (GOL.); lângă el o mândră salce cu lungi ramuri ~-e (NEGR.) || Fig. Supus, lipsit de libertate deplină || sm. *Rmn.* (DAM.) Unul din stâlpii ce sprijinesc streășna la o casă.

atârnațoare, sf. (*Mar.*) Lanț care susține verga inferioară când fungile sânt scoase; ea înconjură gâtul coloanei (GAB.) || ** (*Păst.*) Loc unde-și atârni ciobanii hainele și obielele ude ca să se svante (HARD.) [atârni].

atârnațoare, adj. Care atârni de ceva [atârni].

atârnatură (pl.-turi), sf. (POL.) Lucru care stă atârnat, care spânzura de ceva [atârni].

atașă (*atașez*), vb. tr. A alipi, a uni strâns: o prietenie veche îi atașează pe unul de altul || A alipi la un serviciu, la o slujbă: văzându-l atât de priceput, l-am atașat ca secretar || vb. refl. A se alipi,

a prinde iubire de cineva: *copila s'a ataşat foarte mult de doica ei* || A se alipi pe lângă cineva spre a-l servi cu trup şi suflet, cu tot devotamentul [fr. *attacher*].

***ataşament** (pl.-ente), sn. Dragoste, iubire, aplecare foarte mare pentru cineva sau ceva [fr. *attachement*].

***ataşare**, sf. Faptul de a (se) atăşa.

***ataşat, -ată**, adj. p. **ataşa** || sm.: - de *ambasadă*, agent diplomatic care serveşte în străinătate sub ordinele ambasadorului sau ale ministrului plenipotenţiar; - *militar*, ofiţer alipit pe lângă o ambasadă spre a observa chestiunile militare care sânt necesare Statului său.

atăt(a), adj. nehot. (f. *atăta*, gen.-dat. m. *atătă*, f. *atătei*; pl. m. *atăţi*, *atăţia*, f. *atăte*, *atătea*, gen.-dat. pl. m. f. *atător*). Arată o cantitate nehotărâtă, un număr nedeterminat: *mi-a dat atăţia bană pentru cheltuelile de drum şi atăţia pentru întreţinere; te-am rugat de atătea ori să te astâmperi, şi nu m'ai ascultat* || *Aşa de mult, un număr, o cantitate aşă de mare: ducă faci atătea greşeli, cine e de vină? ce mai atăta vorbă pentru un lucru de nimic; tot ~, acelaşi număr, aceeaşi cantitate: am citit şi astăzi tot atătea pagini* || Repetat ~ şi - arată o cantitate foarte mare, o mare mulţime: *atăţi şi atăţi oameni roinici şi deprinşi cu nevoile n'au putut face nimic* (ISP.); *aşcă dela sine a atătea şi a atătea scriitori credinţă lepădând* (CANT.) || Numai aşă de puţin, aşă de mic: *şi te-ai supărat pentru atătu lucru?* || *Atât... încât...; atăta... cât...: Românii găsiră atătu pradă în acest oraş încât îşi dobindură vesminte pentru ecce, zice un contemporan* (BĂLC.); *atăta măcel a fost, ş'atătîu păgînii au pierit, cât s'au cruntat apelo de sângele lor* (VLAH.) || *Cât... atât...: Câte sate a umblat, Atătea meşteşuguri a năvîtat* (PANN); *câte bordeie, atătea obiccie* (prov.); *câte capete, atătea păreri* (prov.) || *Atât... cât...: de-ai areă atăta minte cât un dînte nu te-ai căi de nîr o urmare* (GOL.) || *Atât... cât şi...: atăta pagubă cât şi dobindă* (loc. prov.), arată nepăsarea cuivă pentru o pagubă pe care a suferit-o; de aci eliptic: *atăta pagubă!* || În expresiuni: *atăta rău! sau atătu bouă!* puţin îmi pasă; *atăta grije!* nu-mi pasă, numai aşă de puţină grije de-aş avea! || În jurăminte, în blesteme: *atăta rău să am eu... atăta bine să aibă ei...* || *Atăta*, cu însemnarea de aşă de mulţi, construit cu substantivul la singular, luat în înţeles colectiv: *Leşii,*

văzînd că s'au strâns atăta om. căzut-au cu rugăminte la hatmanul (NEC.) || *Ată(a) amar de..., atăt(a) mare de..., v. amar, mare* || pron. nehot. Arată o cantitate nehotărâtă, un număr nedeterminat: *a-tătu am primit, atăta îţi dau; atăta ştiu, atăta fac* || Repetat ~ şi -, arată o cantitate foarte mare, o mare mulţime: *deschid Vîetile Sfinţilor şi văd atătea şi atătea şi zic: Doamne, multă răbdare ai dat aleşilor t'ui* (CRG.) || Numai aşă de puţin, nu mai mult: *ce vroii să fac eu atătu? şi crezi că atătu mi-e de ajuns? un bordeiu ca vai de el, nişte tonle rupte aşternute pe lăitii şi atătu eră tot* (CRG.); *noi, bucuroşi c'am scăpat numai cu atătu, ne luăm ce mai avem şi ne mutăm la un fieru* (CRG.); *vre-o gase salcâmi slabi şi subţiratici ce nu sânt bunii nici de foc, nici de umbră, atătu tot* (NEGR.) || *Cât... atât: câte mi-ai dat atătea ţi-am înapoiat* || *Ată* adv. Aşă de mult: *de ce m'ai făcut să aştept -? nu trebuie să te lauzi -!* || *Nici ~, şi mai puţin: cine mă vede c'un ochiu, eu îl văd cu doi, cine nu, eu nici atătu* (ZNN.); *Nici nu-i pasă De Năstăş, De Nichita Nici atătu* (loc. prov.), se zice despre omul căruia nu-i pasă de nimeni şi de nimic, sau spre a arăta nepăsarea omului nechibzuit în trebile lui || *Tot ~, (de) aceeaşi cantitate, (de) acelaşi număr: tot ~ mi-e, îmi este tot una: ori mă-a ajută ori ba, zice fată, tot atătu mi-e, că eu înlută gătesc* (VOR.) || *Atăt(a)... încât... sau atăt(a)... că...: a vorbit - încât mul-mi auzescă nimeni* || *Atăt(a)... până...: a băut - până s'a ametit; ulciorul - merge la apă până se sparge* (prov.) || *Cât... atăt(a)...: cât fie păturu - te nînde* (prov.) || *Atăt(a)... cât...: nu te miră atăt de cei ce fac rele, cât sū te miri de cei ce nu fac nici un bine* (GOL.) || *Atăt... cât şi...: atăt omul cât şi slava lui ca floarea câmpului îndată înfloreşte, îndată se şi vesteţeşte* (GOL.) || *Precedat de prepoziţiunile cu, într', pe* (pre), etc.: *cu - mai bine, cu - mai rău, cu - mai mult, cu - mai vartos; cu cât... cu -...: cu cât mai mare corabia, cu atăt mai anevoie se şi stăpâneşte* (GOL.); *cu cât... cu - mai rărtos...: cu cât sū mulţeaşte iscuseniă, cu atătu mai vartos sū ne nevoim cu rugă şi cu bunătăţile* (DOS.); *(până) într'~, aşă de mult, în aşă chip: doina României o farmecă într'atăta că-şi dă acestei ţări cea mai frumoasă şi mai bogată jumătate din stăpînirea valurilor ei* (VLAH.); *îi povăţuim să fie mai cu răbdare, mai îngū-*

duitori, ca să nu se amărăscă până în-
t'atât pârîntii (ISP.); pe ~: mi-a mai dat
încă pe -, de două ori pe ~: pe (pre)
cât... pe (pre) ~...: munții cei înalți
și malurile cele înalte, când se năruiesc
de vr'o parte, pre cât sânt mai nalți,
pre atâta și durăt fac mai mare când
se pornesc (M.-COST.) || ~ numai (că) sau
numai ~ (că), nu pot zice alta decât, cu
singura deosebire că...: eră om ca toți
oamenii, atâta numai ca areă dîntii de
oțel (I.-GH.); om plăcut la înfățișare și
tovarăș glumeț, numai atâta că e sușiu
(CAR.) || În expresiuni: atâta mi-a mai
trebuit sau atâta mi-a mai lipsit, când
după un necaz, după o incurcătură, după
multe ce are cineva de făcut, îi mai vin
și altele pe neașteptate; atâta i-a trebuit,
și-a ieșit din răbdări; atâta-i fu, nu mai
puth de necaz, de supărare: când văzu fiul
împăratului că zăna lipsește, atâta-i fu,
căzu la grea bouă (ISP.); atâta ț-i-e leacul
(CRG.), ai s'o pățești rău, va fi vai de tine;
atâta-i e după joc, nu se mai satură de
joc, se înnebunește după joc || - de (con-
struit cu un adj. sau adv.) Așa de: ~ de
mare, ~ de voinic; în comparațiuni: (tot) ~
de... cât (și)... sau ca și...: e tot ~ de
mare cât (și) frate-său; pare să fie tot ~
de priceput ca și'el [lat. *eccum tantus*,
-a, -um].

ațâță (ațât), vb. tr. A suflă în foc ca să se
apindă, a face vânt ca să se incingă focul,
a aprinde: călătorul adunase niște
rascote, surcele și așchii de lemne ce
putu află prin bătătură și ațâțase un
focșor bunicel (ISP.); fig. nu ațâță cărbunii
păcătoșului. ca să nu arzi în vă-
paia focului lui (BIBL.); nu ațâță foc
peste foc (loc. prov.), nu întărită pe omul
mânos, nu-l împinge la fapte rele prin
povețele și îndemnurile tale || Fig. A întă-
rită: svonorile astea le împușară urechile
și le ațâțară una contra alteia, fără nă-
dejde de pace (DLVR.); voroava blândă
toată pornireu îmblânzește, iară cea a-
pregă și pre cel slab ațâță la mânie
(MUST.); ~ căinii, a asmuță || A îndemna
la răscoală, a răscrăta, a răzvrăti: au a-
țâțat poporul împotriva stăpînirii || Fig.
A înțeți, a face să crească: acea duș-
mănie cu Români pe care numai ei ne-
încetat fără cumpăt și fără prevedere
o ațâță (ODOB.) || Fig. A pricinui, a face
să se ivească: mânia ațâță vrajbă, vrajba
te duce la greșeli, greșala la păcate
(GOL.) || Fig. A deșteptă o patimă, o dorin-
ță, etc.: ~ ambițiunea, pofta de câștig;
preotii și predicatorii să ațâțe zelul po-
porului spre a-l îndemna a contribui la

cheltuelile războiului (BĂLC.); acest joc
de-a ascunsela, ațâțându-mi curiozita-
tea (ODOB.); de aci prin anal.: ~ setea,
foamea || vb. refl. A se aprinde, a se in-
cinge (vorb. de foc): a suflat vântul și
focul s'a ațâțat mai mult: fig.: că ce foc
s'au ațâțat dentru mânia mea va arde
pîn. în iadul cel mai de jos (BIBL.) || Fig.
A se iscă, a izbucni: mare pârjol de zavru
și nepolitită gîlceavă s'au ațâțat între
Greci (CANT.); au început și ciurma a se
ațâță în Iași, și au ținut vre-o lună de
zile acel omor (NEC.) || A se deșteptă (o
patimă, o dorință): cu chipul acesta s'a
ațâțat și mai mult pofta lor de câștig
[lat. *attitiare < titio].

††**ațâțând**, adv. Tot atât: oltariu încă
fă de lemn de setim, de cinci coli în
lung și de lat (PAL.)

ațâțare, sf., **ațâțat**, sb. Faptul de a (se) ațâță.
ațâțător, -toare, adj. sm. f. Care ațâță:
au prins Ștefan-Vodă pre Radul-Vodă,
carele au fost ~ de păgâni asupra creș-
tînilor (GR.-UR.) [ațâță].

ațâțătură (pl.-turi), sf. Faptul de a (se)
ațâță [ațâță].

atățica, adj. pron. adv. din. **atâta** || Cătuși
de puțin: n'are nici ~ altă rudă (DLVR.);
nici un minut n'am găsît la omul ăsta
măcar ~ rău (CAR.) || Atât de puțin, atât
de mic: foarte puțin, foarte mic: ce vrei
să fac numai cu ~? dintr'~ s'a făcut
coșcogea fătoiu (ALECS.).

****atățuca**, ****atățuca** = **atățica**: în traistă
mai aveam măligă numa atățuca cătu-i
duceam tătușii de leac (GR.-N.)

***atavism**, sb. Moștenirea unor anumite
caractere fizice sau morale dela părinți
sau strămoși || Tendința animalelor sau
plantelor de a se întoarce la tipul pri-
mitiv [fr. *atavisme*].

***ataxic**, -ică, adj. (*Med.*) Care prezintă
ceva neregulat în manifestarea sa: *fri-
guri -e* || sm. f. Bolnav lovit de ataxie
locomotrice [fr. *ataxique*].

***ataxie**, sf. (*Med.*) Neregularitate în mer-
sul unor boale: ~ (*locomotrice*), neregula-
ritate în mișcările corpului pricinuită
de o turburare a funcțiunilor nervoase
[fr. *ataxie*].

***ateism**, sb. Principiile, doctrina ateilor
[fr. *athéisme*].

***ateist**, sm. = **ateu**; el eră un ~ super-
stițios, și sânt mulți de aceștia (EMIN.);
atheist, fără Dumnezău, om carile vre
unui Dumnezău nu se închină (CANT.);
și așa au fost traiful țarei într'acea
iarnă cu acel Domn *atheist* (N.-COST.)
[fr. *athéiste*] || pol. *ateista*].

***atelaġiu** (pl.-agi, -agiuri), ***atelaġ** (pl.-aje,

- ajuri), sn. Una sau multe părechi de cai înhămați la o trăsură de lux: *acel utelagiu, deși rusesec, are ai o formă cu totul moldovenească* (NEGR.) [fr. attelage].
- ***atelier** (pl.-ere), sn. Încăpere, loc unde lucrează sub conducerea unui maestru sau sub același stăpân mai mulți artiști sau lucrători, calfe, ucenici, etc.: - *de pictură, - de tâmplărie* || Totalul calfelor, ucenicilor, etc. cari lucrează într'un asemenea loc: *are un - numeros* || Șef de -, acela care este pus peste lucrătorii dintr'un atelier, care supraveghează lucrările ce se execută acolo [fr. atelier].
- ***atenanșă**, mai des pl. **atenanșe**, sf. Părțile accesorii ale unei locuințe, dependențe [comp. fr. attenans, it. attenanza].
- ***Ateneu** (pl.-ene), sn. (*Ant.*) Loc public unde poezii, retorii citiau versuri, rostiau discursuri; loc unde se adunau învățații și scriitorii spre a face cursuri și a-și citi scrierile în public || Loc unde se țin conferințe, se dau serbări artistice, etc. [fr. Athénée].
- ***atenian, -ană**, adj. Al locuitorilor din Atena || **Atenian**, sm., **Ateniană** (pl.-iene), sf. Locuitor sau originar din Atena [fr. athénien].
- ***atent, -tă**, adj. Băgător de seamă, luător aminte: *să fii - la cele ce vei auzi și vei vedea* || adv. Cu băgare de seamă, cu luare aminte [lat. attentus].
- ***atentă** (*atentez*), vb. intr. A făptui, a săvârși un atentat; - *la vizața cuivă*, a cercă să omoare pe cineva; - *la cinstea cuivă*, a căută să atingă, să vatămă cinstea cuivă [fr. attenté < lat.].
- ***atentare**, sf. Faptul de a atentă.
- ***atentat** (pl.-ate), sn. Încercare criminală, nelegiuită, de a ucide pe cineva, de a vătăma cinstea sau de a răpi libertatea cuivă, de a strică sau nimici buna stare, organizațiunea unui Stat, etc.: *a făptui, a săvârși, a comite un -* [fr. attentat].
- ***atentator, -toare**, adj. sm. f. Care atentază || Făptuitorul unui atentat [atentă].
- ***atențiune, *atenție**, sf. Băgare de seamă, luare aminte: *lucrează cu multă -; a atrage, a distrage -; a-și încordă -* [lat. attentio, -onem].
- ***atenună** (*atenuez*), vb. tr. A slăbi, a împuțina, a micșora: *în caz de a nu putea să conjure răul, să caute cel puțin a-l -, a-l circumscrie și a-i scurtă durata* (I.-GH.) || A ușura, a ierta în parte: *această împrejurare a atenuat întru câtva gravitatea faptei săvârșite; starea în care se află atenuează mult delictul făp-*

tuit || vb. refl. A se slăbi, a se împuțina, a se micșora || Fig. A se ușura, a deveni mai puțin împovărat [fr. atténuer < lat.].

- ***atenuant, -tă**, adj. Care poate, care e menit să atenuze ceva || (*Jur.*) *Circumstanțe -e*, împrejurări care micșorează gravitatea unei crime săvârșite, care împuținează întru câtva vina unui acuzat și care contribuie să i se ușureze osânda [fr. atténuant].
- ***atenuare**, sf. Faptul de a (se) atenua.
- ***aterisă** (*aterisez*), vb. intr. (*Mar.*) A se apropia de țărni, de uscat, a însemna pe hartă punctul de pe țărni, zărit din largul mării, unde o corabie va putea să abordeze: *uneori putem - fără grije ziua sau noaptea și să intrăm chiar în port* (GAB.) [după fr. atterrir].
- ***aterisare**, sf. (*Mar.*) Faptul de a aterisa.
- ***atestă** (*atest, atestez*), vb. tr. A da încredințare, mărturie, a dovedi prin graiu, printr'un înscris, că un lucru este adevărat, că există: *persoane demne de toată încrederea au atestat această întâmplare* || A sluji de dovadă, a dovedi, a proba, a mărturisi: *inscripțiunile găsite în urma săpăturilor făcute atestă ședera îndelungată a Romanilor în aceste locuri* [fr. attester < lat.].
- ***atestare**, sf. Faptul de a atesta.
- ***atestat** (pl.-ate), sn. Dovadă, încredințare, mărturie în scris || Adevărită, certificat [germ. Attestat].
- ***atestațiune, *atestație**, sf. Faptul de a atesta || Dovadă, încredințare, mărturie în scris [fr. attestation < lat.].
- ***ateu, -eș**, adj. sm. f. Care tăgăduiește existența lui Dumnezeu [fr. athée].
- ***atic, -ică**, adj. Din Atica (regiune veche a Greciei) || Fig. *Sare -ă*, glumă fină, făcută de un spirit ales [lat. atticus].
- ațică**, sf. dim. **ață** || Un fel de pânză rară și subțire || *Prăh. Buz. Tec.* Joc popular.
- ***aticism**, sb. Exprimare aleasă, fineță de gust, așa cum eră proprie vechilor Atenieni || Particularitate a dialectului atic [fr. atticisme < lat.].
- ***ățimp**, adv. *Mș.-Ap.* (FR.-CDR.) Anul viitor; *dincolo de -, peste doi ani* [a³+ timp].
- ăține(ă)** (*ățin,ățiu*), vb. tr.: - *calea cuivă*, a sta în calea cuivă, a pândi trecerea cuivă, a opri în drum pe cineva împiedicându-l de a trece înainte: *noi, ațîindu-i calea, o poftim cu stăruință să cinstească dela fiecare* (CRG.); *este Fiul, puternicul Fiul, care se sbate și strigă, sugrumat între două stânci uriașe, ce vor să-i ație calea* (VLAH.) || vb. refl.

A pândi momentul priincios, a sta gata să sară asupra cuivă, să lovească, să prindă, etc. pe cinevă: *omul s'atinea c'o măciucă bună la ușe, căci așa i-a spus descăntătorul (VOR.); ursul se atinea mereu pânt-i veni bine, sări în apă, luă butoiul și, trântindu-l odată, îl sparge (ISP.): fam. când auziam noi de masă, tăbăram pe dânsa, ș'apoi atine-te gură (CRG.)* || A fi cu luare aminte, a băga bine de seamă: *atine-te, vere Ștefane, că ai să vezi o păreche nedespărțită și foarte curioasă (ALECS.)* || A se lua după cinevă, a urmări: *se atine nemilit pe urma fiarelor din codru (ODOB.)* [lat. ad-tenere].

atingere, sf. Faptul de a (se) atine.

atingător, -toare, adj. Care (se) atinge || - de, cu privire la... [atinge].

atinge (ating, perf. atinsei, part. atins), vb. tr. A pune ușor mâna pe cinevă, pe cevă: *o atinse de mână și lăși pro ea frigurile și se sculă și slujii lui (BIBL.)* || A pune aproape de tot, a apropia, a alipi: *abiă-și atinse buzele de pahar* || A lovi ușor: *omul ca oul, cum îl atinge, îndată se sparge (GOL.); l-am atins cu cotul, cu piciorul: d'abiă atinse cu piciorul vârful unui copaciu, și deodată toată pădurea se puse în mișcare (ISP.)* || A ajunge până la o înălțime oare-care: *în urma lor se înălță deodată un munte de piatră care atingea cerul (ISP.); fig. supărarea lui a atins culmea* || A ajunge: *și-a atins scopul, ținta, țelul* || A nu - pă-mîntul, a alerga foarte iute, a dansa cu multă ușurință: a nu mai putea de bucurie: *Și sbură tocmai ca vântul, Fără s'atingă pământul (TEOD.); ceilulți jucau, dară zâna, când jucă, părea că n'atinge pământul (ISP.): nu mai aream inimă în mine de bucurie, părea că nu mai ating pământul cu picioarele (ISP.)* || A aminti, a pomeni, a vorbi despre cevă în treacăt: *ce obicei și ce purturi și ce legi au, cam pe scurt mai toate le atinge (MIL.)* || A arunca o vorbă cam de departe, cam cu înconjur cuivă spre a-l face să înțeleagă ce avem în gând sau pe inimă, spre a-i aminti cevă supărător pentru dânsul: *Ștefan-Vodă n'înțelegea Unde babă-l atingea (TEOD.)* || A vătăma, a jigni: *l-ai atins în ce are mai scump; fără a se preocupă dacă acțiunile sale nu ating și nu jignesc libertățile altora (I.-GH.); îl atinge unde-l doare, vorbește cu știință tocmai despre lucruri care sânt supărătoare, dureroase aceluia către care se adresează* || Fig. A mișca, a muia (inima, sufletul), a turbura, a emoționa, a im-

presiona: *nenorocirile lui m'au atins foarte mult* || Fig. A privi, a interesa: *nu mă atinge atât faptul însuși cât împrejurările în care s'a petrecut* || vb. intr. A (se) pune aproape de tot de cinevă sau de cevă, a (se) apropia străns, a (se) alipi: *avzind de Is., reni în mulțime deîn dos și atinse de veșmântul lui, că zicea că măcar de așa atinge de veșmântul lui, mântui-mă-voi (BIBL.)* || A aminti, a pomeni, a vorbi despre cevă în treacăt, a menționa: *toate aceste fapte de care atinserăm până acum în această carte (BĂLC.)* || vb. refl. A pune (ușor) mâna pe cinevă, pe cevă: *cine se atinge de smoală și nu se mânjește? (GOL.); s'a atins de sobă și și-a fript degetele; fig. nu te atinge că te frige, se zice când ne oprește cinevă dela o faptă de pe urma căreia ne-am alege cu supărări, cu pagubă* || A veni aproape de tot, a se apropia, a se alipi: *apropie-se deînapoia lui și se atinse de poalele veșmintelor lui (COR.); m'am atins de perete și m'am umplut de var; fig. acest puznic are un balaur cu o sută de capete de care nu se atingea somnul (ISP.)* || A pune mâna pe cevă, a se folosi de cevă oprit sau aparținând altuia, a căuta să-și însușească cevă străin: *iară den roada lemnului ce iaste în mijlocul grădini, au zis Dumnezii, să nu mâncați dentr'ânsul, nici să vă atingeți de dânsul, pentru ca să nu muriți (BIBL.); din unul mănâncă pe cale, când îți va fi foame, iar de unul nu te atinge, că bine-ți va prinde la vreme de lipsă (RET.); știu că nu cră om să se atingă de o lăscac (I.-GH.)* || Fig. A face stricăciune, a aduce vătămare, a jigni, a se legă de cinevă sau de cevă, a ataca: *au scris cărți la împăratul turcesc și la vezirul să doe pace Leșilor, să nu se mai atingă de dânsii (NEC.); scriu Dumitrașco-Vodă la căimacami să nu se atingă nime de cinstea lui Nicolai-Vodă (NEC.); căci nu crez eu ca un viteaz ca dânsul să se cerce a se atinge de drepturile mele rămase dela moși, dela strămoși (ISP.)* || Fig. A privi, a interesa: *luând parte la fapte care se atîng de istoria țării (I.-GH.)* [lat. attingere].

atingere, sf. Faptul de a (se) atinge || A veni în - cu cinevă, a se găsi deseori în același loc cu cinevă, a avea amestec, legături, daraveri cu cinevă.

atingic = altângic.

atins, -să, adj. p. atinge || Lovit (de o boală): *a fost - de alienațiune mentală* || sb. Faptul de a (se) atinge.

††**atinsătură** (pl.-turi), sf. Faptul de a atinge (IRG. AN-CAR.) [atins].

††**atinsoare**, sf. Atingere: *cu a preuțălor - de boale izhăvaste-i* (DOS.) [atins].

††**atinsură**, sf. Atingere: *pre - ce s'au atins de pat om deplin să arată* (VARL.) [atins].

****ațintă** (ațintez)... = **aținti**...

aținti (ațintesc), vb. tr. A îndrepta o armă spre cineva sau ceva, a ochii || - *ochii, privirile spre cineva sau ceva* (sau *asupra unui lucru, asupra cuiva*), a-și întoarce privirile spre cineva sau spre ceva, oprindu-le câtva timp în aceeași direcțiune, asupra aceluiași obiect, a-și pironi ochii: *Spânul repede își aținteste privirile asupra lui Harap-Alb și nu știu cum îl prinde zămbind* (CRG.) || Fig.: - *mîntea, inimă, atențiune, cuivă* || vb. refl. A se pironi, a sta fixat, îndreptat în aceeași direcțiune (vorb. de ochi, de priviri): *intrând în curtea principului, privirea mi se aținti îndată asupra bisericicii celei mari* (ODOB.) [v. **ținti**].

ațintiře, sf. Faptul de a (se) aținti.

ațipeală (pl.-peli), sf. Starea în care se găsește cineva când ațipește: *nici n'am atins bine lespeda de piatră cu piciorul și omul s'a repezit, ca fript, din ațipeala sa* (GRIG.); *cînd te trezești că ai drepturi, scoală din -* (JIP.) [ațipi].

ațipi (ațipeșc), vb. intr. A începe să adoarmă, a adormi ușor: *biata noră care de-abia ațipise, de voie, de nevoie trebui să se scoale* (CRG.); fig. *gîndurile noastre ațipesc de legănarea și tînguirea neîntreruptă a valurilor* (VLAH.) || †† vb. refl. A începe să adoarmă, a adormi ușor: *urechile sale astupă ca nu cumva, glasul sirenelor auzind, să se ațipească* (CANT.) [lat. *ad-tepĭre < tepere].

ațipire, sf. Faptul de a ațipi.

†††**atirdisi**... = **atârdisi**...

†††**atișerif** = **hatișerif**.

ațișoară (pl.-șoare), sf. dim. ață || pl. Joc de copii constând dintr'o ață lungă cu capetele înnodate împreună și care se întinde printre degetele ambelor mâini, obținându-se apoi, după modul cum e trecută pe mâinile unui alt copil, diferite figuri geometrice, numite oglinda sau apa, masa, crucea, scrânciobul, fe-străul, etc.

***atițudine**, sf. Modul, poziția în care-și ține cineva corpul, ținută, înfățișare: *el o admiră, o adoră, în nerăvornata blîndete și cumînțenie a figurei ei, în -a ei sfîntă* (VLAH.) || Felul de a se purta, de a lucra, etc. față de alții, purtare: *o - hotărîtă, mîndră, ostilă* [după fr. attitude].

††**atlăjel**, sn. dim. (ȘAIN.) Materie de atlas și de bumbac [atlaz].

***atlante**, sm. (Arhit.) Figură de om care slujește într'o lucrare de arhitectură să sprijinească o parte a unei clădiri (F) || (Geogr.) = atlas¹ [fr. atlante].

***atlas**¹ (pl.-suri), sn. (Geogr.)

Culegere de hărți geografice || Prin ext. Culegere de hărți, tablouri, gravuri, desenuri, etc. care se adaugă la o carte [fr. atlas].

atlas² = **atlaz**.

atlaz (pl.-zuri), sn. Stofă de mătase fină și lucie [turc. atlas].

***atlet**, sm. ***atletă** (pl.-cte), sf. Luptător care luă parte la jocurile publice din vechia Grecie || Prin ext. Om voinic, puternic, deprins cu exercițiile trupului || Fig. Cel ce ia parte cu înverșunare la o luptă de idei, de principii, etc.: *uleți ai credinței, ai libertății* [fr. athlète].

***atletic**, -**ică**, adj. De atlet, ca atletii: *statură -ă* [fr. athlétique].

††**atlișu**, sm. Călăreț ture (ȘAIN.) [turc. atly].

ațmațuchiu = **asmațuchiu**.

***atmosfera** (pl.-fere), sf. (Fiz. Cosm.) Strat de aer care înconjoară globul pămîntului, având o grosime de 60-70 km. || Aerul unei țări, unui loc: *trăește în atmosfera cetosă a Londrei* || Fig. Lumea, lucrurile care înconjoară pe cineva, mediul în care trăește cineva: *cum aș vrea să mă smulg odată din atmosfera asta de bancnote, de catustife și de proză apăsătoare* (VLAH.) || (Fiz.) Unitate de măsură cu care se socotește forța vaporilor la mașinele de aburi și care e egală cu presiunea medie a atmosferei, adică cu greutatea de 1 kgr. 033 pe o suprafață de un centimetru pătrat [fr. atmosphère].

***atmosferic**, -**ică**, adj. De atmosferă, al atmosferei: *aerul -* [fr. atmosphérique].

††**atocma**¹, adv. (mai adesea urmat de *cu*) La fel, deopotrivă, întocmai: *cum poate Domnul bulgăresc să se numească Craiu și să fie la cînte - cu dăneul* (CANT.): *a face - cu pămîntul*, a face una cu pămîntul, a dărămă până la pămînt; *după ce au dobîndit cetatea au pus-o de au făcut-o - cu pămîntul* (CANT.) || De -, loc. adv. La fel, deopotrivă, în mod egal: *să fie amîndoi soții și să împărțască de - în Italia* (CANT.) [tocma].

††**atocma**² (atocmez), vb. tr. A face deopo-

trivă, a pune pe același rând, pe aceeași linie, a face neted, a netezi || vb. refl. A se potrivi, a fi pe același rând, a se netezi: *așigderile din capetele stâlpilor zid de marmure în sus să ridice cât cu înălțimea scâlpului să atocmă* (CANT.) [atocma].

†† **atocmare**, sf. Faptul de a (se) atocmă.

†† **atocmi** (*atocmesce*)... (BIBL. CANT.) = atocmă...

***atol**, sm. (*Geol.*) Insulă de mărgean izolată în mijlocul mării, având cele mai adeseori forma unui inel mai mult sau mai puțin neregulat și care se ridică până la 3-4 metri deasupra nivelului mării (F) [fr. atoll].

Atol.

***atom**, sm. și sn. (pl.-ome) (*Chim.*) Particula cea mai mică care se socotește că nu mai poate fi divizată din cauza micimii ei; toate corpurile sânt considerate a fi alcătuite din juxtapunerea acestor părți: *-uri, lucrul carele într'alt chip sau parte nu se mai poate despărți, despică, tăie* (CANT.) || Prin ext. Particula foarte mică din ceva || Fig.: *oamenii sânt numai niște -i pe glob* [fr. atome || gr. ἄτομος].

***atomic, ică**, adj. De atome. a atomelor, privitor la atome: *greutate -ă; teoria -ă* [fr. atomique].

***atomism**, sb. Sistem care explică formarea corpurilor prin combinarea spontană, întâmplătoare, a atomelor [fr. atomisme].

***atomist**, sm. Partizan al atomismului: *atomistii, filosofii carii sânt din ceata Epicurilor și zic că toate în lume sânt întâmplătoare* (CANT.) [fr. atomiste || ngr. ἄτομιστής].

***aton, onă**, adj. (*Gram.*) Se zice de o vocală, de o silabă, de un cuvânt pe care nu cade accentul tonic, care se rostesc fără ca tonul să apese asupra lor [fr. atone].

***atonie**, sf. (*Med.*) Slăbiciune a unui organ || (*Gram.*) Faptul de a fi aton. lipsă de accent tonic [fr. atonie].

ațos, -oasă, adj. Care e alcătuit din firele subțiri, care se poate desface în firele, în ațe, fibros || Fig. Îndărătnic, încăpățânat, care nu se lasă ușor a fi învins, a fi înduplecat: *e - din cale afară* [a ță].

atotputernic, ică, adj. Care are o putere nemărginită || sm. **Atotputernic**, Dum-

nezeu: *să ne supunem voinței -ului* [a³ + tot + puternic].

atotputernicie, sf. Putere nemărginită (mai adesea verb. de Dumnezeu) [a totputernic].

atotștiutor, -toare, adj. sm. f. Care știe toate [a³ + tot + știutor].

atotștiitor, -toare, adj. Care stăpânește toate (mai adesea atribut al lui Dumnezeu) || **Atotștiitor**, sm. Stăpânitorul a toate, Dumnezeu [a³ + tot + știitor].

atotvăzător, -toare, adj. Care vede toate (mai adesea atribut al lui Dumnezeu) || **Atotvăzător**, sm. Dumnezeu [a³ + tot + văzător].

***atrabilă, -ară**, adj. Trist, posac, melancolic: *altii, de un temperament mai -, și-au imaginat o nobleță mai nouă, mai tare, acia a opinii* (I.-GH.) [fr. atrabilaire].

***atracțiune, atracție**, sf. Faptul de a atrage, atragere || Fig. Ceia-ce desfată, ce încântă, ce seduce, ademenește: *atracțiunile unei serbări* || - *universală*, tendință în virtutea căreia toate corpurile se atrag || (*Fiz.*) - *moleculară*, forța care unește moleculele unui aceluiași corp [fr. attraction < lat.].

***atractiv, ivă**, adj. Care are însușirea de a atrage, atrăgător [fr. attractif?].

atrăgător, -toare, adj. Care atrage || Care desfată, care e plin de farmec și încântă privirea, inima, ademenește: *bogăția aceea de privești atrăgătoare, dăruirile și frumusețile acestui pământ binecuvântat, au croit o fire mai deosebită țărâmului de aici* (VLAH.) [a trage].

atrage (*atrag*, perf. *atrăse*, part. *atras*), vb. tr. A trage la sine: *magnetul atrage fierul; Dumărea pare că ar încerca să fugă de puterea covârșitoare a mării, care o atrage, o chiamă de departe cu strigătul talazurilor ei* (VLAH.) || Fig. A încântă, a fermeca, a ademenește: - *privirile, inimile* || - *luareu aminte a cuiă asupra unui lucru, a-l face să fie cu băgare de seamă la ceva, a-i reaminti, a-l îndemna să fie cu luare aminte* || - *în cursă pe cineva*, a unelti împotriva cuiă făcându-l să cadă în cursă ce i se întinde || A pricinui, a da naștere, a provoca: *o primă greșală atrage adeseu după sine alte greșeli* || *A-și o pedepsă, disprețul, etc.*, a face ca prin purtare, prin vorbirea sa, etc. să fie pedepsit, disprețuit, etc. [trage, după fr. attirer].

atrăgere, sf. Faptul de a atrage || Fig. Încântare, farmec, ademenește: *orizontul necunoscut și plin de o misterioasă* (I.-GH.).

atrășel, sm. (*Bot.*) = **arăriiel** (*Cynoglossum*

officinale) || = **limba-mielului** (*Borrage officinalis*).

***atribui** (*atribui*), vb. tr. A pune pe seama cuivă, a trece ceva asupra cuivă, asupra unui lucru, a raporta la . . . : *a atribuit izbânda lui numai întâmplării* || A susține că un lucru, o persoană, are anumite însușiri, merite, etc.: *atribue acestei plante proprietăți tonice* || *A-și -, a-și însuși: își atribuie lui tot meritul acestei lucrări* [fr. attribuer < lat.].

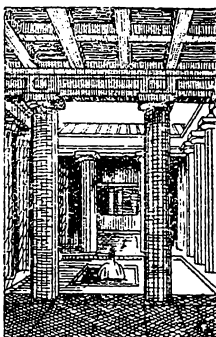
***atribuire**, sf. Faptul de a (-și) atribui.

***atribuț** (pl.-ute), sn. Insușire, proprietate distinctivă a cuivă: *dreptul de a grația este -ul Svercranului* || Simbol prin care e caracterizată o figură mitologică sau alegorică și care o deosebește de altele: *vulturul eră -ul lui Jupiter; au venit la iermen cu câte trei muze, dar fiecare dintre ei le reprezentase în deosebite feluri, cu deosebite -e (CAR.)* || (*Gram.*) Calificativ pus pe lângă un subst., ceea-ce se afirmă sau se neagă despre subiectul unei propozițiuni: *în propozițiunea „Dumnezeu e etern”, cuvântul „etern” e -ul lui „Dumnezeu”* [fr. attribut < lat.].

***atribuțiune**, ***atribuție**, sf. Faptul de a atribui || *Dreptul pe care-l are cineva într-o slujbă de a da o hotărâre asupra unei pricini, de a face o cercetare, de a porunci, etc., prerogativă: dreptul de a certă nu intră în atribuțiunile magistratului* [fr. attribution].

***atribuțiv**, -ivă, (*Gram.*) Prin care se exprimă un atribut: *adjectiv -, verb - [fr. atributiv].*

***atriu** (pl.-rii), sn. (*Ant.*) Despărțitură principală, vestibul al vechilor case romane, locul de intrare al membrilor familiei și din care se intră în toate celelalte încăperi; des-părțitura, partea dela intrare a unui templu (F) [lat. atrium].

Atriu.

***atroce**, adj. Grozav, groaznic; *a suferit dureri -* || Crunt, nemilostiv, neîndurat, crâncen: *un om -; un războiu -* || Străsnic, grozav de mare, de nesuferit: *e un frig -* || adv. În chip groaznic, cu străsnicie [lat. atroc, ocem].

***atrocitate**, sf. Grozăvie, cruzime, străsnicie [lat. atrocitatem].

***atrofiă** (*atrofiez*), vb. tr. (*Med.*) A produce atrofie || vb. refl. (*Med.*) A slăbi peste măsură, a se prăpădi, a se distruge (vorh. de o parte a trupului, de un organ, etc.) [fr. atrophier].

***atrofiare**, ***atrofiere**, sf. (*Med.*) Faptul de a (se) atrofia.

***atrofje**, sf. (*Med.*) Slăbirea peste măsură, distrugerea a unei părți a trupului, a unui organ, etc. [fr. atrophie].

***atropină** (pl.-ine), sf. (*Chim.*) Alcaloid vegetal care se extrage din rădăcina mătrăgunei [fr. atropine].

***atū** (pl. *atule*), sn. În jocul de cărți, coloare care taie și bate toate celelalte colori [fr. atout].

****ațucă**, sf. *Trans.* (BOTA) dim. ață.

atuncea, **atunci**, †**atuncea**, adv. Pe vremea aceea, în timpul, în momentul acela (vorh. de trecut sau de viitor): *de -; până -; pe -; de - înainte*, din momentul acela, cu începere din timpul acela || În cazul acela: *dar dacă-ți cere banii, ce te faci -?* || *Atunci e atunci*, expresiune prin care se arată că va fi greu cuivă să iasă dintr'o incurcătură într-o anumită împrejurare || *Atunci și nici -*, expresiune prin care se arată hotărârea nestrămutată a cuivă de a nu acorda ce i se cere, neputința de a se întâmpla, de a se face ceva: *Că ucasă te-i întorce Când pe strat inul s'a toarce, Chiar - și nici atuncea* (ALECS.-P.) [lat. *ad-tuncee].

††**atunceși**, adv. Chiar atunci: *de năprasună să urădă un nuăr mare și tunură și fulgere mari se făcură* (VARL.) [a tunce].

****atuncine**, adv. Săl. (GUT.)=atunci [lat. *ad-tunccene].

†**au**, conj. Sau, ori: *și multe zăminteaște, și -zpună mai multe - mai puțin* (GR.-UR.); *Nu știu focu-i potolit - de feciori ocolit, Nu știu patru - doisprece Sed și frig la un berbec (HOD.)* || adv. Oare? (deseri urmat de *doară*): *- nu e acesta feciorul testarului? - nu să chiamă mama lui Maria* (BIBL.); *- duce-mă-vei în hotarale lor? - doară și știți cărările lor* (DOS.) [lat. aut].

au! interj. Exprimă durere, mirare.

†**auă**, sf. (*Bot.*) Strugure || *Dj. Tel.* (HASD.) Specie de strugure cu hoabele mărunte și dese [lat. uva].

****auace(a)**, adv. *Trans. Bih.* (HASD. WEIG. VIC. CONV.) Aici, acolo [lat. *ad-hacee].

***audient**, -tă, sm. f. Care ascultă cursurile unei școale, în spec. ale unei Universități, fără a fi înscris printre studenții regulați și fără a trece examene [germ. Audient].

***audiență** (pl.-ente), sf. Permisie de a vorbi cu șeful Statului, cu miniștri, cu funcționari superiori, etc.: *a cere ~; a acorda ~; sală de ~*, sală unde așteaptă cineva până să fie introdus pentru a vorbi cu șeful Statului, cu miniștri, etc. || (*Jur.*) Ședință a tribunalului în care judecătorii ascultă părțile, pledoariile și pronunță sentințele [fr. audience].

***audițiune**, ***audiție**, sf. Faptul de a auzi || (*Filos.*) - colorată, facultate pe care o au unii de a asocia sunetele cu colori, de a vedea o anumită culoare ori de câte ori aud un anumit sunet || (*Muz.*) - muzicală, executarea în fața unui auditor a uneia sau mai multor bucăți muzicale [fr. audition].

***auditiv**, -ivă, adj. De auz, ce privește simțul auzului: *sensuții -e; conduct -*, canalul urechii prin care pătrund sunetele ca să fie percepute [fr. auditif].

***auditor**¹, -toare (pl.-toare), sm. f. Cel care ascultă un discurs, o lecțiune, în spec. cel care urmează un curs universitar: *-ii au aplaudat cu entuziasm discursul lui; sânt puțini -i la cursul lui* [fr. auditeur].

††**auditor**², sm. Cel care ascultă și judecă pricinile militare: *~ sau judecător la steag* (N.-COST.): *și mai mulți decât 260 s'au prins de gonași, intru cară au fost și general~ și alții* (N.-COST.) [pol. audyter].

***auditoriu** (pl.-orii), sn. Toți câți se află adunați într'un loc ca să asculte un discurs, o lecțiune, etc.: *~l oră emoționat de cuvintele lui* || Sală de cursuri la o școală, în spec. la o Universitate [fr. auditoire || germ. Auditorium].

***augment** (pl.-ente), sn. (*Gram.*) Sunet, silabă care se adaugă la unele cuvinte, în spec. la formele verbale din limba greacă [lat. augmentum].

***augmentă** (*augmentez*), vb. tr. A mări, a spori, a adăuga la: *a cerut să-i aumenteze salariul* [fr. augmenter < lat.].

***augmentare**, ***augmentațiune**, ***augmentație**, sf. Faptul de a augmenta [fr. augmentation].

***augmentativ**, -ivă, adj. (*Gram.*) Care servește a exprima dimensiuni mai mari, însușiri mai pronunțate decât acelea ale cuvântul primitiv din care derivă o formă: *sufiv -; formă -ă* (d. e. „*pietrou*“) || **augmentativ** (pl.-ive), sn. Cuvânt, particulă care are o asemenea funcțiune [fr. augmentatif].

***augmentator**, -toare, adj. Care augmentează [fr. augmentateur].

***augur** (pl.-urii), sn. (*Ant.*) Prevestire ce

se făcea la Romani după sborul său cântecul pasărilor || Prin ext. Prevestire, semu: *nu cred în asemenea -ii; -ul până în urmă s'a și împlinit* (BĂLC.); *de bun -; de rău -* || sm. (*Ant.*) Preot roman care prevestia viitorul după sborul sau cântecul pasărilor [lat. augurium; augur].

***augură** (*augurez*), vb. tr. A prevesti: *imaginația poporului augurase de aci că acest prunc va fi peira țării lui* (BĂLC.) [lat. augurari].

***augurare**, sf. Faptul de a augura.

***august**¹, -tă, adj. Care inspiră respect, prea-luminat, prea-slăvit, măret: *Ai timpilor eroicii imagine -ă* (ALECS.) || Epitet care se dă membrilor unei familii domnitoare [lat. augustus].

***August**², sb. A opta lună a anului [lat. Augustus].

****ăui** (*ăuește, aue*), ****ăui** (*ăuește, ăuc*), vb. intr. A face sgomot, a vâi, a răsună: *ecouri lungi ăuec prin coridoare, prin sălile boltite ale chiziilor* (VLAH.).

****ăuială** (pl.-ieli), sf. Sgomot, vuet: *a stat el așa până s'au stins de tot, de tot ăuiala din urmă a acioari* (CAR.).

****ăuire**, sf. Faptul de a aui.

***ăulă** (pl.-ule), sf. Sală mare într'o Universitate, într'o instituțiune de cultură, destinată mai mult solemnităților [lat. aula].

ăuleö . . . = aoleö.

****ăuli . . . = aoli . . .** || A chiui (GR.-N.).

***ăulic**, -ică, adj. De Curte: *consilier ~*, consilier al Curții în Germania, în Austria, titlu de înaltă distincțiune [fr. aulique < lat.].

††**ăulmă . . .** (DOS.) = **ulmă . . .**

††**ăuneori**, adv. (BUD.) = **uneori**.

aur, sb. (*Mîn.*) Metal de culoare galbenă, uneori bătând în alb gălbui, roșcat sau verzui; e cel mai greu din toate metalele, afară de platină, e mai ductil și mai tenace decât toate celelalte metale: nu-i atacat decât de apa regală; se găsește în natură numai în stare nativă; se întrebuintează la fabricarea monedelor, în bijuterie și la fabricarea de obiecte de artă: *~ lămurit*, aur curat, neamestecat: *rugăciunea ceiu e cu -ul lămurit înaintea lui D-zeu* (VOR.); *mînă de ~; ban de ~; lanț de ~; tăcerea e de ~* (prov.): *-ul și în gunoii tot ~ rămâne* (prov.) || Monedă de aur: *dă-mi mai mult ~; am plătit în ~* || Fig. Bogăție: *setea de ~* || Fig.: *inimă de ~*, se zice despre cineva bun la suflet; *gură de ~*, orator de seamă; Fig.: *epocă de ~*, timp de strălucire al unei țări, al unei literaturi, etc. || Fig.: *nuntă de ~*, v. **nuntă** [lat. aurum].

aură (*auzez*)...=**auri**... [lat. *aurare*].

***aură** (pl.-*re*), sf. Adiere, boare [lat. *aura*].

aurar, sm. Care spală nisipul aurifer spre a scoate aurul: *Figurii... în vremi mai vechi unii erau -i și își plăteau birul către risterie din aurul ce găseau în râurile dela munte (I-GH.)* || Care lucrează obiecte de aur, negustor de asemenea obiecte (BUD. SB.) [lat. *aurarius*].

aurărie, sf. col. Grămadă de (bani, obiecte de) aur || Podoabă de aur sau având această înfățișare [aur].

aurăriime, sf. col. (TIKT.) Grămadă de (bani, obiecte de) aur [aur].

aurat, -**ată**, adj. p. **aură** || **aurată** (pl.-*ate*). sf. (*Bot.*) = **mărgărită** (*Chrysanthemum leucanthemum*) [lat. *auratus*].

aurală (pl.-*eli*), sf. Poleială, suflare cu aur [auri].

aurel, sb. dim. **aur** || sm. (*Bot.*) *Dlj. Prah.* (IASD. JIP.) Varietate de struguri albi-gălbui, cu boabe mici lungărețe || adj. De colorarea aurului, aurii.

***areolă** (pl.-*ole*), sf. Cerc luminos cu care pictorii înconjoară capul lui Christos sau al sfinților || Fig. Strălucire (în sens moral): *areola gloriei* [fr. *auréole* < lat.].

auri (*auresc*), vb. tr. A acoperi cu un strat subțire de aur obiecte de argint, etc. pentru a le face să pară în întregime de aur, a polei, a sufla cu aur || vb. refl. A se acoperi cu un strat de aur sau a căpăta înfățișarea aurului [aur].

aurică, sf. (*Bot.*) Arbust din familia verbenaceelor cu tulpina robustă mai mult sau mai puțin ghimpoasă; frunzele lui frecate în mână răspândesc un miros pătrunzător neplăcut; originar din America, se cultivă pe la noi ca plantă decorativă (*Lantana camara*) [aur].

***auriculă** (pl.-*ule*), sf. (*Anat.*) Una din cele două cavități din partea superioară a inimii, v. **inimă** [lat. *auricula*, cu accepțiune științifică nouă].

***auricular**, -**ară**, adj. Ce stă în legătură cu urechea: *nerve* - [fr. *auriculaire* < lat.].

***aurifer**, -**eră**, adj. Care conține aur: *teren* - [fr. *aurifere*].

aurit, -**ită**, adj. p. **auri** || Fig.: *fie-ți gura -ă, să dea D-zeu să vorbești într'un ceas bun; parcă-i cu gura -ă* (ZNN), se zice de cineva care vorbește frumos || Ca aurul, aurii || sb. Faptul de a (se) auri.

auritor, sm. Care aurește, poleitor [auri].

auritură (pl.-*turi*), sf. Faptul de a auri || Poleială [auri].

auriu, -**ie**, adj. De colorarea aurului, strălucitor ca aurul [aur].

***aurmă**, **Băn.** (WEIG)... = **urmă**...

***auroră** (pl.-*ore*). sf. (*Meteor.*) Lumina ce

se arată pe cer înainte de a răsări soarele: zori || Fig. Început: *aurora vietii* || ~ *boreală*, ~ *australă*. fenomen de lumină care se arată noaptea pe cer la polul boreal sau la cel austral [lat. *aurora*].

auros, -**oasă**, adj. Care conține mult aur || Fig. De colorarea aurului [aur].

****auș**, sm. *Vălc.* Bărbat, soț [**au* < lat. *avus*].

***auscultă** (*auscult*), vb. tr. (*Med.*) A pune urechea pe pieptul, pe spatele cuivă, spre a constata dacă nu e bolnav de piept, de inimă, etc. [fr. *ausculter*].

***auscultare**, ***auscultațiune**, ***auscultatie**, sf. (*Med.*) Faptul de a ausculța [fr. *auscultation*].

aușel, sm. (*Zool.*) Păsărica cea mai mică

Auşel.

din Europa având abia nouă centimetri

în lungime; penele sânt galbene-măslinii pe spate, cenușii pe burtă, iar la creștet galbene-aurii; se nutrește mai mult cu muște și omizi (*Regulus cristatus*) || Păsărică din familia pițigoilor, atingând lungimea de zece cm., cu penele pe spate de un roșiu aprins, pe creștet și gnușe alburii, iar aripile și coada negre (*Aegithalus pendulinus*) (F) || **aușel-de-stuf**, păsărică din fam. pițigoilor lungă de vre-o 17 centimetri având ca particularitate o lungă mustață neagră (*Panurus biarmicus*) (F) [auș].

Auşel-de-stuf.

***auspicu** (pl.-*icii*), sn. (*Ant.*) Prevestire ce se făcea la Romani după sborul păsărilor || Fig. pl. (însoțit de obicei de: *bune, fericite, etc.*) Semn bun: *acțiunea a început sub auspiciile: cele mai bune* || pl. Sprijin, ocrotire: *lucrează sub auspiciile lui* [lat. *auspicium*, cu parte din accepțiunile fr. *auspice*].

***auster**, -**eră**, adj. Strașnic, sever, aspru (în sens moral): *frica lui -ă îl făcea puțin simpatice celor mai mulți: moravuri -e* [fr. *austère*].

***austeritate**, sf. Străsnicie, severitate, asprime [fr. austerité < lat.].

***austral, -ală**, adj. (*Geogr.*) De sud, de miazăzi: *popul* - [fr. austral < lat.].

***australian, -ană**, adj. Din Australia || **Australian**, sm., **Australiană** (pl.-iene), sf. Locuitor din Australia.

***austriac, -acă**, adj. Din Austria || **Austriac**, sm., **Austriacă** (pl.-iace), sf. Locuitor din Austria [Austria, după ung. Osztrák].

†† **austricesc, -ească**, adj. = **austriac**.

***austro-ungar, -ară**, adj. Din Austro-Ungaria, privitor la Austro-Ungaria.

† **ăustru**, sb. *Munt. Trans.* Vânt de sud, de sud-vest sau (cun se înțelege mai des) de apus: *Ca omelii când să rump la anul De -l ce suflă cu calduri* (DOS.) || †† Sud: *și va plecă jumătate de munte cătră crivățu și jumătate cătră* - (BIBL.); *un nor se یری despre - fiind ceriul prea seminat* (M.-IST.) [lat. auster, -strum].

***autentic, -ică**, adj. Care e făcut după toate formele legale: *nu cred până nu voi vedea actul - de vânzare* || Neîndoiros, netăgăduit, adevărat: *poți să ai încredere, e iscălitura lui -ă* || adv. În chip neîndoiros [fr. authentique < lat.].

***autenticitate**, sf. Însușirea de a fi autentic: *nu se poate tăgădui -a acestor documente* [fr. authenticité].

***autentifică** (*autentific*), vb. tr. (*Jur.*) A întări un act, a-l investi cu toate formele legale [după germ. authentifizieren].

***autentificare**, sf. (*Jur.*) Faptul de a autentifica.

***autobiografic, -ică**, adj. De autobiografie: *autorul a strecurat în această scriere multe amănunte -e interesante* [fr. autobiographique].

***autobiografie**, sf. Povestire pe care o face cineva asupra vieții sale [fr. autobiographie].

***autocefal, -ală**, adj. (*Teol.*) Care nu e supus autorității patriarhului, care nu atârnă de o altă biserică: *în anul 1885 Biserica română a fost proclamată -ă* [fr. autocéphale].

***autocefalie**, sf. (*Teol.*) Însușirea de a fi autocefal, neatârnare de patriarh, de o altă biserică [autocefal].

***autocrat**, sm. (*Polit.*) Sveran cu puteri nemărginite, care domnește fără să dea nimănui seamă de faptele sale [fr. autocrate].

***autocratic, -ică**, adj. (*Polit.*) De autocrat, cu puteri nemărginite: *guvern* - [fr. autocratique].

***autocraticește**, adv. (*Polit.*) Ca un au-

toocrat, cu puteri nemărginite [autocratice].

***autocrație**, sf. (*Polit.*) Domnia unui autocrat, stăpânire cu puteri nemărginite [fr. autocratie].

†† **autocrat** = **autocrat**: *trinite Domnitorului ei hlamidă și coroană ca unui* - (NEGR.) [ngr. αυτοκράτωρ].

***autocritic, -ică**, adj. De autocritică: *n'are de loc spirit* - [autoeritică].

***autocritică** (pl.-ice), sf. Critică pe care o face cineva singur asupra unei lucrări a lui || Cercetare amănunțită, control pe care și-l face cineva asupra celor ce scrie, etc.: *e un autor lipsit cu desăvârșire de -* [germ. Autokritik].

***autohton** = **autohton**.

***autodafé** (pl.-enri), sn. Arderea pe rug la care erau condamnați, în timpul inchizițiunii, cei socotiți caeretici || Prin ext. Aruncare în foc, ardere: *am făcut un - din toate scrisorile mele* [sp. auto da fe].

***autodidact**, sm. Care și-a însușit cunoștințe, care a învățat singur, fără conducerea altora, fără profesori [fr. autodidacte].

***autodidactic, -ică**, adj. De autodidact [fr. autodidactique].

***autograf, -afă**, adj. Seris de cineva chiar cu mâna lui: *scrisoare -ă; manuscrisele -e ale lui Alexandri* || sn. (pl.-afe) Text scris de cineva cu propria lui mână: *are o bogată colecțiune de -e ale oamenilor celebri* [fr. autographe].

***autografia** (*autografie*), vb. tr. (*Tip.*) A reproduce prin autografie [fr. autographier].

***autografiare**, sf. (*Tip.*) Faptul de a autografia [fr. autographier].

***autografic, -ică**, adj. (*Tip.*) De autografie [fr. autographique].

***autografie**, sf. (*Tip.*) Procedeu prin care se reproduce pe piatra litografică. etc. o scrisoare, un desen [fr. autographie].

***autohton, -onă**, adj. Care locuiește din timpuri străvechi într-o țară, băștinaș || sm. Locuitor din timpuri străvechi al unei țări, băștinaș, spre deosebire de alții așezați mai târziu [fr. autochtone].

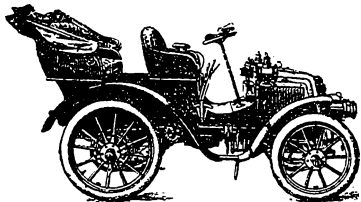
***automat** (pl.-ate), sm. (*Mec.*) Mașină, figură alcătuită în așa fel încât să execute anumite mișcări prin mijlocirea unor resorturi așezate în corpul ei || Fig. Om care nu-i în stare să facă nimic din capul lui, om fără pricepere, fără voință [fr. automate].

***automatice, -ică**, adj. De automat, se zice în spec. de mișcările care se fac fără ca voința să ia parte la ele, în mod incon-

știent: *circulațiunea este o mișcare -ă* || adv. Ca un automat: *se mișcă -* || Fig. Fără voință, fără pricepere: *lucrază ~, nu-și dă seama de ce scrie* [fr. automatique].

***automatism**, sb. Însușirea de a fi automat || Fig. Lipsă de voință, de pricepere, mod de a lucra fără a-și da seama de ce face [fr. automatisme].

***automobil** (pl.-ile), sn. (*Techn.*) Trăsură

Automobil.

pusă în mișcare cu ajutorul unui motor cu aburi, petrol, electricitate, etc. (F) [fr. automobile].

***automobilism**, sb. (*Techn.*) Construirea de automobile || Sport de automobil [fr. automobilisme].

***autonom, -omă**, adj. Neatârnat de nimeni, care se cărmuiește după propriile sale legi: *țară -ă* [fr. autonome].

***autonomie**, sf. Drept de a se cărmui după propriile sale legi || Neatârname, libertate de a gândi și de a face ce voește, ce hotărăște cinevă [fr. autonomie].

***autoplastic, -ică**, adj. (*Med.*) De autoplastic: *metodă -ă* [fr. autoplastique].

***autoplasticie**, sf. (*Med.*) Operațiune chirurgicală prin care se reface o parte distrusă a corpului luându-se chiar din corpul individului elementele necesare pentru aceasta [fr. autoplastie].

***autopsie**, sf. (*Med.*) Tăierea unui cadavru pentru a căuta cauza care a pricinuit moartea: *a face -* || (*Filos.*) Cercetare amănunțită pe care o face cinevă asupra sa, pentru a urmări. a înțelege diferitele stări sufletești [fr. autopsie].

***autor**, sm. ***autoare** (pl.-oare). ***autoară**, sf. Care face, care îndeplinește ceva: *el e -ul acestei legi; -ul mui invențiunii; -ii zărilor noastre, părinții* || Care săvârșește, care făptuește ceva. făptuitor: *nu s'a putut descoperi -ul crimei* || Care alcătuiește o carte, scriitor || Prin ext. Opera unui scriitor: *am să caut să-mi procur și acești -i* [fr. auteur < lat.].

***autoras**, sm. dim. Autor de puțină valoare, puțin cunoscut [autor].

***autoritar, -ară**, adj. Neînduplecat, strașnic: *ceia-ce-l face puțin simpativ este că*

vrea să fie prea - || adv.: *se poartă prea - cu subalternii săi* [fr. autoritaire].

***autoritarism**, sb. Firea celui care e autoritar [fr. autoritarisme].

***autoritate**, sf. Putere, drept de a porunci, de a impune cuivă ceva: *ceia-ce face e nesocotit, pentru că trece peste marginile autorității sale* || (*Polit.*) Stăpânire, cărmuire, guvern: *agenții autorității; -a nu trebuie să socotească pe cetățeni ca niște sclavi chemați să se supună la ori-ce ar hotări ei* || pl. Dregătoriile, instituțiunile dintr'o țară: *autoritățile civile; autoritățile militare; fiind sărbătoare, toate autoritățile sunt închise* || Înăurire asupra cuivă, darul de a se face stimat de alții: *te înșeli când crezi că er' ucea mai multă -* || Considerațiune ce se dă unui lucru, preț ce se pune pe el: *a crezut că prin aceasta va da mai multă - spuselor sale* || Sprijin ce se cere dela cinevă, în spec. dela un scriitor, pentru a întări un fapt, o părere: *invocă greșit -a acestui cronicar* [fr. autorité].

***autoriză** (*autorizez*), vb. tr. A da voie de a face ceva, a împuternici: *ai făcut rău, nu te-am autorizat să-i vorbești* || A da dreptul, a îndreptăți: *situațiunea în care mă găsesc nu mă autorizează să mă port altfel cu el* [fr. autoriser].

***autorizare**, ***autorizațiune**, ***autorizație**, sf. Faptul de a autoriza || Împuternicire [fr. autorisation].

***autotipie**, sf. (*Tip.*) Clișeu în zinc obținut de pe o fotografie || Procedeu prin care se execută asemenea clișee [germ. Autotypie].

***autumnal, -ală**, adj. De toamnă [fr. autumnal < lat.].

***auxiliar, -ară**, adj. Care vine în ajutorul cuivă, care înlesnește ceva, ajutător: *trupe -e; științele -e ale filologiei* || (*Gram.*) Verb -, verb ajutător, care servește la conjugarea unora din timpurile altor verbe || sm. Ajutător, sprijinitor: *cei cari trebuie să fie -ii cei mai puternici ai civilizațiunii* (L.-GH.) || (pl.-are), sn. Sprijin, ajutor: *în ori-ce știință trebuie să recurgi la datele altor științe. cu la -ele ei indispensabile* [fr. auxiliaire].

auz (pl.-zuri), sm. Simțul care te dă puțința de a prinde cu urechea, de a percepe sunetele, de a auzi: *are răz de lup și - de vulpe* (PANN), se zice despre cinevă care vede și aude bine || *A lua -ul*, a zăpăci pe cinevă cu un sgomot prea mare, a-l asurzi || †† (IRG.) Ce se aude despre cinevă, despre ceva, veste || *În -ul asă* ca să audă și alții: *eram de față când a spus aceste vorbe în -ul tuturor* [auzi].

auzi (*aud* și *auz*), vb. tr. A prinde, a percepe cu urechea un șgomot, niște sunete, vorbele cuivă: *mă se pare că vine cinevă, aud pași pe scară; toate câte îți le spun sânt absolut adevărate, le-am auzit cu urechile mele; cu glasul meu către Domnul strigai și auzi-mă deîn mîgura sfîntii a lui* (COR.); (*m'ăi auzit?*) expresiune care sub formă interogativă se adresează cuivă pentru a-i atrage luarea aminte asupra unui lucru, pentru a-i porunci ceva: *să faci așa cum ți-am spus, ai auzit?* || Abs.: *nu aude de o ureche; cine are urechi de auzit să audă; urechi au și nu aud; n'aude, n'a vede, n'a greul pămîntului*, se zice despre cinevă care nu-și dă seama de ce se petrece în jurul lui, care nu se îngrijește de ce zice alții, care nu se interesează de nimic ori nu se pricepe la nimic || A afla ceva din spusele cuivă: *am auzit lucruri frumoase despre tine; mult trădeți, multe auzi, multe vezi* (PANN); *cu cât mai multe auzi, cu atît mai multe înreți* (GOL.); *tradițunea aceasta am auzit-o din bătrîni* || A-și auzi..., a afla din spusele altora ceva despre sine (mai ales lucruri neplăcute, supărătoare): *mă-am auzit-o de mai multe ori că sânt prea slab și mă las ușor înduplecat; fă bine, să-ți auzi rău* (prov.) || A lua în seamă, a da ascultare la ce spune cinevă: *să te audă Dumnezeu*, exclamație cu care răspundem cuivă care ne dorește vre-un bine || *Auzi!* urmat deseori de un alt cuvânt exprimă mirare, supărare, indignare: *auzi! tocmui el să mă vorbească de rău cînd numai bine i-am făcut; auzi uceolo! auzi vorbă! auzi întrînzneală!* || *Aud?* răspunsul pe care-l dă cinevă cînd e chemat sau cînd n'a înțeles bine ce i s'a spus || vb. intr. A prinde, a percepe cu urechea ce spune cinevă (se construște cu *de*, *despre*): *n'am auzit despre ce e vorba* || A afla ceva din spusele altora: *am auzit numai bine de dumneata; dacă auzi de perireu lor căzu și el de muri* (VARL.) || A nu mai ~ de..., a nu mai vrea să știe de...: *să nu mai aud de el; să nu-mi mai aud de nume* || *Să auzim de bine*, expresiune prin care cinevă, în momentul de a se despărți de altul, îi urează drum bun, sănătate [lat. *audire*].

auzire, sf. Faptul de a auzi || $\ddot{}$ = **anz**: *hobnavii tîmăducește, surdizilor audzire le dă* (VARL.).

auzit, adj. p. **auzi** || *Ne mai ~*, cum nu s'a mai pomenit, grozav: *au comis cruzimi ne mai ~e* || sb. Faptul de a auzi || $\ddot{}$ **Auz**: *s'au cetit testamentul întru ~ul tuturilor*

(N.-COST.) || *Din ~c*, din vorbele unuia și altuia, din svon [lat. *auditus*].

$\ddot{}$ **auzitor**, **toare**, adj. sm. f. Care aude: *Doamne, fii ochii tăi deschisi și urechile tale auzitoare la umilînța locului acestuia* (BIBL.) [auzi].

$\ddot{}$ **auzitură**, sf. (AN.-CAR.) Faptul de a auzi [auzi].

***avă** (pl. *ave*), sf. (HASD.) Un fel de plasă [ture. *a v*].

$\ddot{}$ **avaeț** (pl. *turi*), sn. Taxă ce se plătia pentru o anumită slujbă, ce o îndeplinia cinevă || Dare, taxă ce se plătia la vamă, la trecerea unui pod, pe vite, etc. și chiar pentru numirea într'o funcțiune: *Musc. (RĂD.) Zeciuială ce se ia celor cari fabrică țuca la povernele altora* [ture. *'a waid*].

***aval**, sb. (Com.) Angajament luat prin iscălitură pusă pe un efect de comerț de către o terță persoană de a plăti la scadență acel efect în caz cînd s'ar refuza plata lui [fr. *aval*].

***avalanșe** (pl. *anșe*), sf. Grămadă mare de zăpadă ce se desface din vârful munților și se rostogolește, tîrînd și sfărîmînd tot ce întîlnește în cale [fr. *avalanche*].

****avaleă**, Mold. (GR.-N. ȘEZ.) = **havaleă**.

***avalist**, sm. (Com.) Persoană care garantează printr'un aval [fr. *avaliste*].

avâlma, adv. (mai obișnuit **de-**, loc. adv.) Laolaltă, împreună: *pe 'preotii încă îi inchidea de- cu mireni la grosuri* (N.-COST.); *moș Nichifor se du pe jos și trăgea de- cu ipele* (CRG.) || Clae peste grămadă: *le-am găsit toate aruncate de-* || A merge ~, a merge anapoda: *de cînd s'au dus el dela noi, toate merg ~* (SLV.) [a valoma].

$\ddot{}$ **avâloma** (*de-*), loc. adv. (DOS. MĂRG.) = **avalma** [a^o + rus. *valomŭ*].

****avan**, **mă**, Trans. Bucov. (RET. MAR.) = **avan**².

****avan**¹, sb. Tut. (HASD.) Piuțică [havan].

$\ddot{}$ **avan**², **nă**, adj. Mold. Rău, amarnic, aprig: *l-au probrazit pe acel tiran, făcându-i bezboznic și ~* (DOS.); *vezi cât ești de ~, moș Nichifor, cum îți înearci sufletul de păcate* (CRG.) || adv. Grozav, strașnic, tare: *a murit lume ~ de multă* (GR.-N.); *ferecînd ~ porțile* (FLOR.) [ture. *havan*].

***avangardă** (pl. *arde* și *ărzi*), sf. (Mil.) Parte a unui corp de armată ce merge înainte, în frunte [fr. *avant-garde*].

$\ddot{}$ **avanguardă**, sf. = **avangardă** [avangardă + *guardie*].

***avanje**, sf. Asuprire, împilare: *toate aceste avanii ale Turcilor leise răbdarea poporului* (BĂLC.) [fr. *avanie*].

† **avânie**, sf. = **avanie**: vedeți *arâniile Turcilor și războaiele ce s-au făcut săracilor* (C.-CĂP.) [gr.-biz. *ἀβανία*].

* **avanpost** (pl.-*osturi*), sn. (Mil.) Post al unui corp de armată așezat înaintea celorlalte știri, mai aproape de inamic [fr. *avant-poste*].

* **avans** (pl.-*surii*), sn. Plată ce se dă înainte la încheierea unei învoielii sau pentru a se acoperi o parte dintr-o datorie, arună || pl. Demersuri pe care le face cineva pentru a câștiga sprijinul, simpatia, prietenia cuiva: *lu-surile pe care mi le-a făcut am răspuns cu indiferență* [fr. *avance*].

* **avansă** (*avansez*), vb. tr. A înainta pe cineva într-o funcțiune, în rang: *l-a avansat la gradul de maior* || A da înainte o parte dintr-o sumă: *l-am rugat să-mi avanseze ceva în contul leții* || A fi cuiva de folos, a ajuta: *sfatul ce-mi dai nu mă avansează cu nimic* || A spune, a susține ceva: *tot ce avansezi mi se pare cu desăvârșire fals* || vb. intr. A merge, a trece înainte: *avansată cu să poată arde loc și ceilalți* || A înainta, a merge prea înțe (vorb. de un ceasornic) || A înainta într-o funcțiune, în rang || A înainta, a ajunge de parte (vorb. de o lucrare, etc.): *nu credeam să avanseze așa de repede călărețul* [fr. *avancer*].

* **avansare**, sf. Faptul de a avansa. Înaintare într-o funcțiune, în rang.

* **avanscenă** (pl.-*ene*), sf. La cei vechi partea teatrului unde jucau actorii. Una din lojile așezate de o parte și de alta a unei săli de teatru, mai aproape de scenă decât celelalte, lângă cortină [fr. *avant-scène*].

** **avânt** (pl.-*turi*), sn. *Olten. Mold.* Folos, profit.

avânt (pl.-*turi*), sn. Mișcare repede pe care o face cineva pentru a ajunge într'un loc, pentru a sări || Fig. Pornire a sufletului de a se înălța spre lucruri superioare, însuflețire: *nimic nu-mi mai amintă căldura. -ul și tinerețea gândurilor mele de altădată* (I.-G.H.); *a vorbit cu mult - avântă*].

avântă (*avânt*), vb. tr. A prinde pe cineva sau ceva cu o mișcare repede și a-l ridică în sus sau a-l lăsa să cadă: *il avântă în sus și apoi îl izbește în pământ* (SB.) || vb. refl. A face o mișcare repede pentru a ajunge într'un loc, pentru a sări: *s'a avântat și a dispărut prin mulțime* || Fig. A-și lua șorul (în sens fig.), a se înălța cu gândul, cu sufletul: *dorul nostru se avântă printre răstimpii trecutului* (ODOB.); *se avântă*

cu mintea spre lumi neîntrezărite de alții [vânt].

* **avantagi** (pl.-*agii, -agiori*), * **avantaj** (pl.-*aje, -ajuri*), sn. Folos, câștig || În *avantagiul*. În folosul: *a făcut testamentul în avantagiul celui mai mare din fiii săi*; spre a face mai plăcută înfățișarea cuiva, spre a pune în evidență însușirile fizice ale cuiva: *toaletă aceasta nu e de loc în -l ei* || Superioritate: *fătă de alții are -l de a fi știut să-și păstreze mai bine demnitatea* [fr. *avantage*].

* **avantajă** (*avantajează*), vb. tr. A face pe cineva să tragă folos din ceva mai mult decât alții: *măsurile pe care le-a luat avantajează numai pe câțiva protejați ai lui* || A face pe cineva să arate mai bine, a-i pune în evidență însușirile fizice: *toaletă aceasta n'o avantajează de loc* [fr. *avantageur*].

* **avantajare**, sb. Faptul de a avantaja.

* **avantajos, oasă**, adj. Ce aduce un avantaj, un folos, un câștig: *credeam că e o afacere avantajoasă, dar m'am înșelat* || Care face pe cineva să arate mai bine, să-și pună în evidență însușirile fizice: *costumul acestu nu-i de loc - pentru figura ei* || adv. Cu avantaj, cu folos, cu câștig: *credeam să-mi vând casa mai -* [fr. *avantageux*].

avântare, sf. Faptul de a (se) avânta.

* **avar, ară**, adj. sm. f. Sgărcit [fr. *avare* < lat.].

* **avariă** (*avaricez*), vb. tr. A aduce stricăciuni, a strică || vb. refl. A suferi stricăciuni, a se strică [fr. *avarier*].

* **avariare**, sf. Faptul de a (se) avaria.

* **avarie**, sf. Stricăciune suferită de un vapor, de mărfuri, de grâne, etc. [fr. *avarie*].

* **avariețe**, sf. Sgărcenie [fr. *avarice* < lat.].

† **avaș** (pl.-*așuri*), sn. Loc curățit de tufe și mărăcini, laz: *cu câmpu de țarină și cu - de fân* (ANTON.) [ung. *avas*].

avaș, sm. (Zool.) Pește de apă dulce, din familia cyprinidelor (*Aspius rapax*).

avățoiu, sm. (Zool.) augm. **avat** (HASS.).

avea (*am, perfi. avui, part. avut*), vb. tr. A fi stăpân pe ceva: *are mai multe moși* || Abs.: *cu cât ai, cu atâta dorești să ai mai mult; adună la tinerețe cu să ai la bătrânețe* (prov.) || Arată diferite raporturi: 1° între ființe, persoane: *n'are nici un prieten credincios; n'are copii*; 2° între persoane și lucruri: *haina pe care o avea azi îi stetea mai bine*; 3° între persoane și lucruri abstracte, însușiri, stări sufletești, etc.: *are mare curaj; are mult talent pentru muzică; are o deosebită simpatie pentru el; am*

un dor năspus de țară; are niște dureri grozave; de aci expresiunea: ce ai? prin care întrebăm pe cineva care ni se pare că suferă, că e îngrijat, etc.; †⁰ între obiecte: *casa are două întări; orașul n'are destule plantațiuni* || Arată raporturi între persoane ori lucruri și noțiuni de timp, de spațiu: *trebuie să aibă vro-o treizeci de ani; are un metru și cincizeci; avem vreme frumoasă; n'am timp; am uitat ce dată avem azi; mai avem un chilometru până să ajungem* || În legătură cu subst. abstracte exprimă o acțiune sau o însușire corespunzătoare noțiunii substantivului, și asemenea construcțiuni pot fi rediate cele mai deseori prin verbe și adjective: *nu mai am odihnă (= nu mă mai pot odihni); are noroc (= e norocos); n'am avut parte să câștig și eu* || Pe lângă subst. sau pron. de care se leagă prin prep. exprimă diferite categorii de raporturi, mai ales de dușmănie: *nu știu ce tot are cu mine; n'am nimic cu familia lui* || În legătură cu unele subst. abstracte arată anumite acțiuni, anumite stări sufletești: ~ în (sau de) gând, a se gândi, a voi să... ~ pe suflet, ~ pe conștiință, a simți o muștrare pentru ceva, a fi chinuit de un gând; a nu ~ la inimă, a nu suferi pe cineva, a nu-l privi cu ochi buni || ~ cu cine, la cine sau cu ce, urmat de un inf. sau subj. exprimă posibilitatea de a îndeplini ceva: *n'am cu cine vorbi; am la cine să stau; n'am cu ce pleca; același înțeles în construcțiuni fără prep.: n'am cui să-i vorbesc; n'am ce-ți face* || ~ de ce, arată un motiv, o pricină: *am de ce să fiu supărat* || ~ pentru sau la ce, arată scopul: *credeau că am pentru ce să mai stau* || ~ (de) a face, exprimă posibilitatea unui raport între două persoane sau două lucruri, o asemănare, o potrivire, o comparațiune: *n'are de a face una cu cealaltă; ce are de a face unul cu celălalt?* de aci expr. eliptice (n')are de a face, pentru a arăta prețul, însemnătatea pe care o punem pe un lucru, aprobarea sau desaprobară pe care o dăm unui fapt: *ce are de a face? poți pleca și azi; n'are de a face, ce ți-a spus sănt numai vorbe ca să te descurajeze* || A nu ~ decât..., a nu face, a nu se mai gândi la altceva decât...: *n'ai decât să hotărăști și te vom urma; a nu-i mai fi altceva posibil, a nu-i mai rămâne decât...: nu mai ai decât să alegi între o alternativă și cealaltă; de aci expr. eliptică: n'ai decât, cu înțelesul de puțin îmi pasă, poți să...* Atunci plec. — N'ai decât || Urmat de un adv.

arată posibilitatea, felul, etc. îndeplinirii unei acțiuni: *n'am încotro; n'am cum să-i zic altfel; n'ai unde să te mai duci; n'ai cânt* Urmat de un verb la subj. sau part. cu de exprimă intențiune, poruncă, etc.: *am să-ți spun ceva; am de scris; n'ai să faci nimic fără autorizarea mea* || † Urmat de un inf. și mai ales în construcțiuni negative) A trebui: *să aibă a dare dein moșoaru meu (DOC)* || vb. intr. unipers. A fi, a se găsi: *are cine să-i răspundă; n'are cine să-mi dea ajutor* || ~ de grije, a se îngriji de cineva, de ceva, a se ocupa de || vb. refl. A se ~ (bine, rău) cu cineva, a fi. a trăi în raporturi bune sau rele cu cineva: *se îmbotărăși cu câțiva prieteni de ai lui cu care se avea cu niște frați (ISP); după cât se pare se au bine* || A sta într'un anumit raport față de ceva, a se raporta: *că precum lumina soarelui se arc către alalte stele, așa chipul împăratului către senatori și alaltă suppuși iaste (CANT)* || Ca auxiliar formează împreună cu participiul trecut al verbelor perfectul: *am făcut*: în limba veche se găsește și mai-mult-ca-perfectul format din imperf. lui *avea* și part. trecut al verbelor: împreună cu un subjonctiv formează viitorul: *am să fac*; în limba veche se întâlnește și viitorul format cu infinitivul: *am a face* [lat. habere].

†† **avaccernie**, sf. *Trans.* = **vecernie**: *mergând în besearică am început la ~ (IRG)* || Timpul înainte de asfințitul soarelui, chindie.

†† **avedere(a)**, adv. Pe față: *un tâlhar în carele avedearea fără sială îmblă (M.-COST)* || În realitate, aevea: *văzând aredeare răsipa oștii sale (M.-COST)* [vedere].

†† **aveni**, vb. intr. și refl. A se umflă. a crește, a dospi: *și făcură pogaci pâne azimă, că nu putea ~ silindu-i Eghipteanii să iasă (PAL); aluatul ainte de ce se-ură și avenind (PAL)* [lat. a-venire].

†† **aveniț, -ită**, adj. Dospit: *pâine -ă (PAL)* || Aluat dospit: *cine va fi mâncând ~ sufletul celuiia va perî den atunarea Izrailteanilor (PAL)* [aveni].

* **aventură** (pl.-turi), sf. *Băn. Venetic* [veni].

* **aventură** (mă aventurez), vb. refl. A lua o hotărîre îndrăzneată, a întreprinde ceva fără a se gândi la urmări, a merge în voia întâmplării, a se expune [fr. s'aven-turer].

* **aventură** (pl.-turi), sf. Hotărîre, întreprindere îndrăzneată, din care nu se

- știe ce va urma || Întâmplare neașteptată || Intrigă amoroasă [fr. aventure].
- ***aventurare**, sf. Faptul de a se aventură.
- ***aventurier**, sm. ***aventurieră** (pl.-iere), sf. Iubitor de aventuri, om care cutreieră lumea și întreprinde de toate || Om fără căpătâiu, vântură-țară [fr. aventurier].
- ***aventuros,-oasă**, adj. Care se aventurează: *e o fire ciudată, aventuroasă* || Plin de aventuri: *a dus o vicață foarte aventuroasă* || Îndrăzneț, riscat, nesocotit: *e o întreprindere aventuroasă* [fr. aventureux].
- aveře**, sf. Tot ce are, ce stăpânește cineva: *aceasta-i toată -a mea: a areă, a face -;* *a se bucura la ~*, a căuta să se îmbogățească, a ține la bani; *mulțimea copiilor, -a Românilui* (prov.) || - *mișcătoare*, v. **mișcător**; - *nemișcătoare*, v. **nemișcător** [aveă].
- ***aversiune**, sf. Sentimentul pe care-l are cineva când nu poate suferi pe cineva sau ceva, ură, desgust: *fără să-mi dau seamă de ce, tot ce face el îmi inspiră o ~ pe care n'o pot învinge* [fr. aversion].
- ***avertisment** (pl.-ente), sn. Înștiințare: *tot ce mi se întâmplă de câtvă timp mi se pare un - că nu-mi va merge bine* || Muștrare, dojană trimisă cuivă din partea unei autorități pentru a-i atrage atențiunea să nu se mai facă vinovat de unele greșeli: *a primit un - dela minister* [fr. avertissement].
- ***avertiză** (*avertizez*), vb. tr. A face cunoscut cuivă un lucru de mai înainte, a pune în vedere, a preveni, a înștiința: *am să te avertizez când voui sosi; l-a avertizat că dacă nu-și îndeplinește mai bine datoriă își va pierde funcția* [fr. avertir].
- ***avertizare**, sf. Faptul de a avertiză.
- Avestița**, npr. f. (uneori cu adausul: *aripa Satanei*) Duh rău care, după credințele poporului, omoară pe copii în pântecle mamei sau după naștere; în unele părți țării pun sub căpătâiul copiilor, ca să-i apere de acest duh, o carte numită *Avestița* și care cuprinde formule magice [vsl. věstica].
- ††**avgi-bașa**, sm. (ȘAIN.) Căpitan de vânători [turc. avgi başy].
- ††**avgiu**, sm. Vânător [turc. avgi].
- †**Avgușt** = **August** [ngr. Αύγουστος, vsl. avugustŭ].
- ***avicuitor**, sm. Care se ocupă cu avicultura [avicultură].
- ***avicultură**, sf. Îndeletnicire cu creșterea pasărilor [fr. aviculture].
- ***avid,-idă**, adj. Lacom || Fig. Care do-

rește mult ceva, stăpănit de o mare răvnă. nesățios: *e ~ de știință, de glorie* [fr. avide].

***aviditate**, sf. Lăcomie || Fig. Răvnă mare, nesațiu: *e rar să întâlnești ~ cineva stăpănit de atâta ~ de a se instrui* [fr. avidité].

†**avidoma**, adv. *Mold.* = *aidoma*: *carii slova ~ potrivind au scris ca cum ar fi scris la împăratul* (CANT.) [a³ + vsl. vidomŭ].

***avis** (pl.-isuri), sn. Păreră, sfat: *aș vreau să știu și -ul celorlalti* || Înștiințare în scris prin care se face cunoscut ceva publicului || Înștiințare, adresă din partea unei autorități prin care se încuviințează ceva, precum plata unei sume, ridicarea unui mandat, etc. [fr. avis].

***aviso** (pl.-sură), sn. (*Mar.*) Vapor mic pentru transmiterea corespondenței, a depeșilor, etc.: *s'a întors comandant al avisului Averne, staționat la Constantinopol* (I.-GH.) [fr. aviso].

***aviză** (*avizez*), vb. tr. A înștiința: *am să te avizez când voui sosi* || vb. intr. A cere sprijinul cuivă, a recurge la ceva: *va trebui să avizez și la el, oricât de greu mi-ar veni; voui și la ce mijlocce să avizez pentru ca să scap din încurcătură* [fr. aviser].

***avizare**, sf. Faptul de a aviză.

††**avizie**, sf. (LET.) Înștiințare [pol. awiza].

****avliș**, sf. *Băn.* Curte, ocol [turc. awly].

***avocat** . . . = **advocat** . . . [fr. avocat].

***avort** (pl.-orturi), sn. Lepădare de copil, lepădătură [avortă].

***avortă** (*avortez*), vb. intr. A lepădă un copil, a naște înainte de vreme || Fig. A nu izbuti: *toate planurile lui au avortat* [fr. avorter].

Avram¹, npr. m. Personaj biblic: *a trăi ca în sânul lui ~*, a trăi bine, ca în raiu; *i-a luat ~ sporul* (loc. prov.), se zice de cineva care a dat de o beleă când nu se așteptă, care a pățit-o, căruia i s'a infundat.

avram², sm. (*Bot.*) *Mold.* (HABD.) Varietate de prun || **avramă** (pl.-ame), sf. Varietate de prune.

avrameasă (pl.-ese), sf. (*Bot.*) = **barboierului** (*Ajuga Laxmanni*) || **avrameasă** - (**cârstineas(c)ă**) = **veninarită** (*Gratiola officinalis*) [comp. rus. bulg. avranŭ].

avramească - (**cârstineas(c)ă**), sf. (*Bot.*) = **veninarită** (*Gratiola officinalis*).

avut,-ută, adj. p. **aveă** || adj. sm. Bogat, cu stare II (pl.-turi), sn. Avere: *aceasta-i tot -ul meu*.

****avuți** (*mă avutesc*) . . . vb. refl. (JIP.) = **înavuți** . . . [avut].

avuție, sf. Bogăție [avut].

††**avutor**, sm. Care are, care stăpânește ceva, proprietar [aveã].

avuz=**havuz**.

***ax** (pl. *axe*), sn.=**axă**.

***axă** (pl. *axe*), sf. Linie dreaptă, reală sau închipuită, care trece printr'un corp și în jurul căreia acesta se învârteste sau se poate învârti: *axa roții*; *axa pământului* [p. *axe*].

***axilar**, **-ară**, adj. Așezat la suptioară: *nerve* ~ || (Bot.) Care pornește din locul unde se împreună o ramură cu trunchiul sau o frunză cu ramura [fr. *axillaire*].

***axiomă** (pl. *ome*), sf. Adevăr asupra căruia nu mai poate fi nici o îndoială, care nu mai are nevoie să fie probat; ~, *zisi filosofică* carea în loc de canon de pravilă se ține (CANT.) [fr. *axiome* || ngr. ἄξιωμα].

††**axion**, sb. (Teol.) Cântare bisericească ce începe cu cuvintele „Cuvine-se cu adevărat” și care se cântă la liturghie după sfințirea sf. daruri [ngr. ἄξιον].

az, sb. Prima literă a alfabetului cirilic [vsl. *azŭ*].

***azalee**, sf. (Bot.) Gen de plante din familia Ericaceelor cu flori foarte frumoase: crește în munții Europei, Asiei și Americii boreale; se cultivă foarte mult ca plantă ornamentală (F) [fr. *azalée*].

††**azap**, sm. Veche miliție otomană [turc. *azeb*].

***azard**...=**hazard**...

azbuche, sf. Alfabetul cirilic: *slovele azbuchilor feuce cu*

fratele său, cu svântul Chiril (DOS); de abia ești la ~ (PAMF.) abia ești la început, abia începi să înveți [vsl. *azŭ +buki*].

azbucoavnă=**bucoavnă**.

azi, adv.=**astăzi** || Se întrebunțează de preferință în anumite expresiuni: *de ~ pe* (sau *până*) *măine*, se zice pentru a arăta un răstimp scurt; *ba ~, ba măine*; ~ *cu bani, măine fără bani* [lat. *hac die*].

***azil** (pl. *iluri*), sn. Loc de adăpost || Loc unde cineva se retrage ca să trăiască singur || Fig. Persoană care ocrotește pe

cineva: *el a fost ~ul meu în timpul a-tător nenorociri* || În spec. Școală pentru copii fără mijloace, pentru orfani: *-ul Elena-Doamna* [fr. *asile*].

azim**, *azim**, **-mă**, adj. Care abia începe să se acrească, puțin înăcrit: *pâine -ă, varză -ă; castraveți sunt azimi* (FR.-CDR.) || **azimă** (pl. *ime*), sf. Pâine nedospită, așa cum se întrebunțează în cultul bisericesc; *sărbătoarea azimelor* || Turtă de grâu ori secară făcută din aluat nedospit și coaptă în test sau în spuză; în multe părți la țară ea înlocuiește pâinea; ~ *coaptă, bună oaspeți așteaptă* (VOR.), se zice de o fată stătută peste care dă un noroc neașteptat [gr. ἄζιμος].

azimioară (pl. *-ioare*), sf. dim. **azimă** || (Bot.) Nmț. (HARD.) Varietate de bureți.

***azimiu**, **-ie**, adj. (ALECS.) Ca azima [azi miã].

***azimut**, sb. (Astr.) Unghiul pe care-l face cu meridianul planul determinat de verticala unui loc și un punct dat, cum ar fi d. e. o stea [fr. *azimut*].

***azistă**=**asistă**.

††**azlu**, sb. Destituirea Domnului de către Poartă, maziire [turc. *azl*].

***azmă**=**azimă**.

***azmișoară** (pl. *-oare*), sf. (TOC.) dim. **azimă**.

***aznă**=**haznă**.

***azot**, sb. (Chim.) Gaz care intră în compoziția aerului în proporția de 79% și care e impropriu respirațiunii și combustinții [fr. *azote*].

***azotaț**, **-ată**, adj. (Chim.) Care conține azot || (pl. *-ate*), sn. Combinațiune a acidului azotic cu o bază [fr. *azoté* || fr. *azotate*].

***azotic**, **-ică**, adj. (Chim.): *acid* ~ [fr. *azotique*].

***azotoș**, **-oasă**, adj. (Chim.) Care conține azot [fr. *azoteux*].

***azotură** (pl. *-turi*), sf. (Chim.) Combinațiune a azotului cu un corp simplu [fr. *azoture*].

***azur**, sb. Mineral din care se face frumoasă culoare albastră || Prin ext. Culoare albastră (ca a cerului, a apelor) [fr. *azur*].

***azuraț**, **-ată**, adj. Ca azurul, albastru [fr. *azuré*].

***azuriu**, **-ie**, adj. Ca azurul, albastru ca cerul [azur].

azvârli...=**asvârli**...

Azalee.

ext. = extensiune
 Fălc. = Fălciu
 fam. = familiar
 (Farm.) = farmacie
 fem. = feminin
 fig. = figurat
 (FIL.) = Filimon
 (Fil.) sau (Filol.) = filologie
 (Filos.) = filosofie
 (Fin.) = finanțe
 (Fiz.) = fizică
 (Fiziol.) = fiziologie
 (FLP.) = Leon Filipescu, Agronomia, Iași, 1848
 fr. = francez
 (FR.-CDR.) = Frâncu și Candrea, Românii din Munții apuseni
 (GAB.) = Căpitan Constantin Niculescu, Manualul gabierului
 (GAST.) = M. Gaster, Crestomatia română
 gen. = genitiv
 (Geogr.) = geografie
 (Geol.) = geologie
 (Geom.) = geometrie
 (GEORG.) = Ion Georgescu, Cartea plugarilor, Gherla, 1899
 germ. = german
 (G.-MAI.) = G. Maior, Manual de agricultură rațională
 (GOL.) = Iordache Goleșcu (ap. Zanne, Proverbele Românilor, vol. VIII-IX)
 (GOR.) = A. Gorovei, Cimiliturile Românilor, București, 1898
 gr. = grec
 gr.-biz. = grec bizantin
 (Gram.) = gramatică
 (GRIG.) = Em. Grigorovița, Chișinău și Graiuri din Bucovina
 Grj. = Gorj
 (GR.-N.) = Candrea, Densusianu și Speranția, Graiul nostru, București, 1906-8
 (GR.-OȘ.) = Candrea, Graiul din Țara Oașului, București, 1907
 (GR.-UR.) = Grigorie Ureche
 (G.-TR.) sau (GZ.-TR.) = Gazeta Transilvaniei
 (GUF.) = Gutinul (rev., Baia-Mare)
 (HASD.) = Hasdeu, Etymologicum magnum Romaniae
 (HOD.) = Enea Hodoș, Poezii populare din Bănăuț
 Ital. = Ialomița
 Ilv. = Ilfov
 (I.-GH.) = Ioan Ghica
 (IK.-BRS.) = Iarnik și Bârseanu, Doine și strigături din Ardeal
 împr. = împrumut(at)

indef. = indefinit
 indic. = indicativ
 inf. = infinitiv
 interj. = interjecție
 interog. = interogativ
 intr. = intransitiv
 inv. = invariabil
 (ION.) = I. Ionescu, Calendar pentru bunul gospodar Iași, 1845
 (IRG.) = N. Iorga, Studii și documente
 iron. = ironic
 (ISP.) = Ispirescu
 (Ist.) = istorie
 it. = italian
 (I.-VĂC.) = Iancu Văcărescu
 (JIP.) = Jipescu, Opincarul, — Răurile orașelor
 (Jur.) = juridic
 lat. = latin
 (LB.-IN.) = S. Liuba și A. Iana, Topografia satului și hotarului Maidan, Caransebeș, 1895
 (LEG.-CAR.) = Legiuirea Caragea
 (LET.) sau (LETOP.) = Letopisețele Moldaviei și Valahiei
 (L.-M.) = Laurian și Massim, Dicționarul limbei române
 loc. adv. = locuțiune adverbială
 loc. conj. = locuțiune conjunctivă
 loc. prep. = loc. prepozițională
 loc. prov. = locuțiune proverbială
 (Log.) = logică
 m. = masculin
 (MAN.) = N. Manolescu, Igiena țăranului, București, 1895
 (MANG.) = S. Manguica, Calendar, 1882-1883
 (MAR.) = S. Fl. Marian
 (Mar.) = marină
 Maram. = Maramureș
 (MARD.) = Gr. Crețu, Lexiconul lui Mărdarie Cozianul, 1900
 masc. = masculin
 (Mat.) = matematică
 (M.-COST.) = Miron Costin
 (Mec.) = mecanică
 (Med.) = medicină
 Meh. = Mehedinți
 (MER.) = I. T. Mera, Din Lumea basmelor, 1906
 (Met.) = metalurgie
 (Meteor.) = meteorologie
 (Metr.) = metrică
 (Mil.) = arta militară
 (MIL.) = Spătarul Milesco
 (Min.) = mineralogie
 (M. IST.) = Magazin istoric pentru Dacia
 (Mit.) = mitologie

(MNR.) = S. C. Măndrescu, Elemente ungurești în l. română
 Mold. = Moldova
 (MOLN.) = Molnar, Deutsch-walachische Sprachlehre, 1788
 (MOX.) = Cronica lui Mihail Moxa
 Mt.-Ap. = Munții apuseni
 Musc. = Muscel
 (MUST.) = Nicolae Muste
 (Muz.) = muzică
 (N.-COST.) = Neculai Costin
 (NEC.) = Ioan Neculce
 (NEGR.) = Costache Negruzzi
 nehot. = nehotărît
 neol. = neologism
 ngr. = neo-grec
 Nmt. = Neamț
 (NOVAC.) = Novacovici, Colecțiune folclorică rom., 1902
 npr. = nume propriu
 num. = numeral
 (Num.) = numismatică
 (ODOB.) = Odobescu
 Olten. = Oltenia
 (ON.) = V. Onișor, Poezii populare, Năsăud
 p. = participial
 (PAL.) = Pălia dela Orăștia
 (PAMF.) = T. Pamfile, Jocuri de copii
 part. = participiu
 pas. = pasiv
 perf. = perfectul
 pers. = persoană, personal
 (Pict.) = pictură
 pl. = plural
 (P.-MAI.) = Petru Maior
 (Poet.) = poetică
 (POL.) = Polizu, Vocabular român-german, Brașov, 1857
 (Polit.) = politică
 pop. = popular
 pos. = posesiv
 (POP.) = N. D. Popescu, Carte de basme
 (POP.) = Iosif Popovici, Rumänische Dialekte, Halle, 1905
 Prah. = Prahova
 (PR.-CIV.) = Procedura civilă
 (R.-LUP.) sau (PRAV.-LUP.) = Pravila lui Vasile-Lupu
 (PR.-MAT.) sau (PRAV.-MAT.) = Pravila lui Matei-Basarab
 pref. = prefix
 prep. = prepozițiune
 pron. = pronume
 propr. = propriu
 prov. = proverb
 (RS.-BLGR.) = Psaltirea din Belgrad, 1651

(PS.-SCH.) = Psaltirea Scheiană
Ptn. = Putna
 (PTR.) = Petri, Vocab. român-german Sibiu, 1861
 (RĂD.) = Rădulescu-Codin, O seamă de cuvinte din Muscel, 1901
 refl. = reflexiv
 rel. = relativ
 (Ret.) = retorică
 (RET.) = Ioan Pop Reteganul
Rmn. = Râmnicul-Sărat
Rmț. = Romanați
Rom. = Roman
 rom. = român(este)
 (RUC.) = Rucăreanu
 rus. = rusesc
 rut. = rutean
 (RV.-CR.) = Revista critică-literară
 (ȘAIN.) = L. Șăineanu, Influența orientală
Șăl. = Șlagiu
 sârb. = sârbesc
 sb. = substantiv de formă masculină la singular, cu plural neatestat sau neîntrebuințat
 (SB.) = Sbiera, Povești populare, Cernăuți, 1886
 (Sculpt.) = sculptură
 (SEV.) = El. Sevastos, Nunta la Români, — Anecdote, — Povești
 (ȘEZ.) = Șezătoarea, Fălțiceni, vol. I-IX
 sf. = substantiv feminin
 (SICR.) = Siorul de aur, 1693
 (Silv.) = silvicultură
 sl. = slavie

(SLV.) = Ioan Slăvici
 sm. = substantiv masculin
 sn. = substantiv neutru
 sp. = spaniol
 spec. = special
 (SPER.) = T. Speranția
 (STAM.) = Cavalerul Stamat
 (STAM.-WB.) sau (STM.) = Stamat, Deutsch-rumän. Wörterbuch
 subj. = subjonctiv
Suc. = Suceava
 suf. = sufix
Tec. = Tecuci
 (Tehn.) = tehnologie
Tel. = Teleorman
 (TEOD.) = G. Dem. Teodorescu, Poezii populare
 (Teol.) = teologie
 (Tes.) = țesătorie
 (TEST.) = Noul Testament, Belgrad, 1648
 (THEOD.) = Gh. A. Theodoru, Din viața marinarului, 1905
 (ȚICH.) = D. Țichindeal, Fabule, 1814
 (TIKT.) = H. Tiktin, Dicționar român-german
 (Țyp.) = tipografie
 (TOC.) = Gr. Tocilescu, Materiale folcloristice
 (ȚPL.) = A. Țiplea, Poezii populare din Maramureș
 tr. = transitiv
Trans. = Transilvania
Tr.-Carp. = trans-carpatin
 (TRIB.) = Tribuna din Sibiu

(T.-STAM.), vezi (STAM.-WB.)
Tulc. = Tulcea
 turc. = turcesc
Tut. = Tutova
 ung. = ungurese
 unipers. = unipersonal
 (URIC.) = Uricariul, publicat de T. Codrescu
urm. = următor
 v. = vezi
 (VĂC.) = Enăchiță Văcărescu
Vălc. = Vâlcea
 (VĂN.) = vânătorie
 (VĂN.) = Gheorghiu, Vânătoarea în România, 1901
 (VARL.) = Mitropolitul Varlam
Vasl. = Vaslui
 vb. = verb.
 (Vet.) = arta veterinară
 (VIC.) = A. Viciu, Glosar de cuvinte dialectale, 1906
 (VLAH.) = Vlahuță
 (VNT.) = Ioan din Vinți
 (VOR.) = El. Voronca, Datine și credințe
 verb. = vorbind
Vșc. = Vlașca
 vsl. = vechiu-slav
 vulg. = vulgar
 (WEIG.) = G. Weigand, Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache
 (ZIL.) = Cronică lui Zilot Românul
 (ZNN.) = Zanne, Proverbele Românilor
 (Zool.) = zoologie

Intreaga lucrare va forma un volum de aproape 100 de coale și va apărea în fascicule de câte 8—10 coale la intervale de 2—3 luni.
 Prețul pentru subscriitorii 14 lei.

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100